ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

Ἠπειρωτικό Ἡμερολόγιο



ΙΩΑΝΝΙΝΑ 1999

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ

ΤΟΜΟΣ Κ΄

Ἰωάννινα 1999

Σύνταξη:

ΚΩΣΤΑΣ Π. ΒΛΑΧΟΣ

Ἐξώφυλλο:

ΒΑΣΙΛΗΣ ΧΑΡΙΣΗΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΕΓΚΩΜΙΟ ΓΙΑ ΤΟΝ Ι. Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ*



Ακαταπόνητος πνευματικά, πλήρης γραμμάτων, με μνήμη ελέφαντα, υποδειγματικά φίλεργος παρά την πριν από πολλά χρόνια κλονισμένη υγεία του. Κατά την τελευταία πενταετία της ζωής του συνέγραψε και έφερε στη δημοσιότητα πάνω από πέντε χιλιάδες σελίδες, δηλαδή προετοίμαζε και διατύπωνε τρεις σελίδες ημερησίως! Μοχθούσε, αγχωνόταν ποθώντας να προκάνει, να τελειώσει, να δει τυπωμένα όσα συνέγραφε, αποδελτίωνε, αντέγραφε, τεκμηρίωνε ιστορικά και τα αξιολογούσε με γνώση και πρόθεση αντικειμενικότητας.

Ευτύχησε ως προς τούτο, δηλαδή να ταχυδρομήσει προς φίλους και το τελευταίο βιβλίο του που κλείνει τον κύκλο του πλέον επίπονου συγγραφικού στόχου του που ήταν η καταγραφή της ζωής των Γιαννίνων κατά την περίοδο του μεσοπολέμου. Η γραφή του εύστοχη, σπάνια διόρθωνε μερικές φράσεις από ολόκληρη σελίδα. Χτυπούσε ταχύτατα τα πλήκτρα της γραφομηχανής σαν να του υπαγόρευαν το κείμενο.

Είχε το χάρισμα να διατυπώνει με λόγο σαφή και λαγαρό: κρίσεις, απόψεις, μυθοπλασία, βοηθούμενος και από τη σωστή γνώση της λόγιας γλώσσας. Μα αυτή η λογιοσύνη κάπου τον οφέλησε και κάπου, στην πε-

---

* Μνήμη μετ' εγκωμίων -δυο κείμενα του κ. Φρίξου Τζιόβα- για τον Ιωάννη Ν. Νικολαΐδη, εκλεκτό συνεργό εν έργοις αγαθοίς, με τη συμπλήρωση δύο ετών από της εκδημίας του (16 Δεκ. 1997).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
«Η.Η.»

ζογραφία του, τον έβλαψε. Πολυγραφότατος πεζογράφος (με αριθμό διηγημάτων, με μυθιστόρημα-ποταμό, ένθετο στην ογκώδη δεκάτομη εργασία του «Τα Γιάννινα του μεσοπολέμου», επίπεδο μεν μα διόλου ρηχό ή κουραστικό), δοκιμιογράφος, ερευνητής, αξιόλογος σχολιαστής πνευματικών ζητημάτων. Νομίζω, πως αν τον είχε κερδίσει, όπως ένα διάστημα, ολοκληρωτικά η δημοσιογραφία, επειδή διέθετε ταλέντο και ικανότητα έκφρασης, θα είχε διαπρέψει στον αθηναϊκό τύπο. Φύσει συντηρητικός που εκδηλώθηκε μετά τα τριάντα του χρόνια στα γραπτά του (ενδεικτικό, εκτός από τα θέματα και το ύφος των κειμένων του, διατήρησε τον ιστορικό τονισμό και πως το αρχικό Γιάννης μετάλλαξε οριστικά σε Ιωάννης).

Ηταν ένας από τους τελευταίους, όχι ο τελευταίος μεταπολεμικά, μιας ομάδας σοβαρών και πεφωτισμένων λογίων της πόλης μας. Στάθηκε ο κύριος εμπνευστής και συντελεστής της έκδοσης του περιοδικού «Ηπειρωτική Εστία». Το παρέδωσε στους μετέπειτα έτοιμο οργανωτικά, μα κυρίως με διαμορφωμένη εξ αρχής πνευματική φυσιογνωμία και αισθητική κατεύθυνση. Ακόμη ήταν από τους πρώτους θεμελιωτές της Ε.Η.Μ. και συνετέλεσε τα μέγιστα στο κατοπινό έργο της. Συνάγεται πως ικανό ποσοστό της πνευματικής ανθοφορίας των Γιαννίνων, μεταπολεμικά, οφείλεται και στον Ιωάννη Ν. Νικολαΐδη και ως εκ τούτου νομίζω πως ταιριάζει η ρήση «δεν άνθισε επί ματαίω...».

ΦΡΙΞΟΣ ΤΖΙΟΒΑΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΦΡΙΞΟΥ ΤΖΙΟΒΑ

ΤΟ ΠΕΤΑΓΜΑ ΤΟΥ ΓΕΡΟ-ΚΟΤΣΥΦΑ
Ή ΤΟ ΟΛΟΠΟΡΙΚΟ ΕΝΟΣ ΤΕΛΟΥΣ

Ήταν από τα μέρη μας ο ψηλόλιγνος, μελαγχολικός ογδοηκοντούτης και πλέον γέρος που μια νύχτα του χειμερινού ηλιοστασίου του έτους 1997, πολύ πριν το ξημέρωμα, αισθάνθηκε αβάσταχτη μέχρι δακρύων νοσταλγία να του καταπιέζει το στήθος. Τον ηρέμησαν κάπως δυο χάπια Lexotanil και μετά κάμποσην ώρα ονειρευόταν.

Ονειρεύτηκε, λοιπόν, πως προχωρούσε πισωπατώντας αθόρυβα. Σε τούνελ ήταν ή στην κοιλιά του κήτους του Ιωνά; απροσδιόριστο. Πάντως καταυγάζονταν ο χώρος από γλυκύτατο αυγινό φως. Έβλεπε πως όσο οπισθοχωρούσε τόσο μίκραινε η σκιά του, μέχρι που έγινε απαράδεκτα ελάχιστη, μια κουκκίδα, ώσπου χάθηκε κι αυτή μέσα στο αυγινό φέγγος. Λυπήθηκε σφόδρα που την έχασε. Όντας μικρός του ήταν αδύνατο να εξηγήσει γιατί μόνο με το φως τον ακολουθούσε, πειθήνια μα πάντα βουβή, μίκραινε ή τεντώνονταν, ανάλογα. Τώρα την ήθελε όσο τίποτε άλλο. Οπισθοχωρώντας στον παιδικό του χρονοχώρο, άρχισε να την ψάχνει, να την καλεί απεγνωσμένα, σπαρακτικά, να γυρίσει κοντά του. Άφαντη αυτή. Αισθάνθηκε κάποια ανακούφιση όταν συνειδητοποίησε πως δεν είχε χαθεί, γιατί σκιά είχε γίνει πλέον ο ίδιος.

Όμως, ξαφνικά, κάτι δεν του πήγε καλά. Κάποιο ελατήριο αντιστάθηκε μέσα του και τον τίναξε όρθιο, δίνοντάς του ξανά το γνωστό ανάστημα. Αυτό δεν του άρεσε. Μα τι μπορούσε να κάνει; Τα όνειρα σε πάνε και σε φέρνουν όπου θέλουν, μια σε σεριανούν στους κήπους της Εδέμ και μια σε κατακρημνίζουν στα τάρταρα. Στη συνέχεια άκουσε φωνή να τον προτρέπει να φύγει, να ξεπορτίσει αμέσως· τέτοιαν ώρα δε θα τον εμπόδιζε κανένας. Υπάκουσε. Φόρεσε τα μαύρα του: κοστούμι, κασκόλ, πανωφόρι, γάντια, καπέλο. Παλιομοδίτικη η φιγούρα του στον καθρέφτη. Γύρισε τα μάτια προς το βάθος του διαδρόμου. Μισόκλειστη η πόρτα του δωματίου της για να τον νοιάζεται στον ύπνο του. Όλη μέρα μελέτη, γράψιμο, παράδοση στο Πανεπιστήμιο την τσακίζουν, σκέφτηκε, κοιμάται στα βαθειά νερά, δεν έχω χρόνο να της αφήσω σημείωμα, να της εξηγήσω τι μου συμ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

βαίνει. Έβγαλε ένα, πες θρηνητικό, εκ βαθέων «αντίο για πάντα καρδούλα μου», αυτό το «καρδούλα μου» του τόλεγε σιχνά η γιαγιά του η πρεσβυτέρα. Ξεκλείδωσε αθόρυβα και από τον τεταρτον όροφο, πηδώντας τρία-τρία τα σκαλιά βρέθηκε στην είσοδο της επί της οδού Οπλαρχηγού Πουτέτση 23, Ιωάννινα, πολυκατοικίας. Έριξε εχθρική ματιά στο κτίριο όπως ο κατάδικος στο δεσμοφύλακα. Δεκαετίες τον κρατούσε αιχμάλωτο με τις ανελέητες δαγκάνες των γκρίζων τοίχων.

Ψιχή στον παγωμένο δρόμο. Χαμογέλασε που πρώτη φορά, εδώ και αμετρητους χειμώνες, δεν υπολογίζει το αγιάζι. Σκέφτηκε να πεταχτεί μέχρι το μουσείο Φροντζου, δυο δρασκελιές πιο πάνω, να χαζέψει. Κάποτε στεγάζονταν εκεί το Διδασκαλείο όπου φοίτησε. Μα είναι θεοσκότεινες οι αίθουσες και θα χτυπήσει στα τόσα μπακιρια. Αυτά θα κοιδουνίζουν μέχρι να ξυπνήσουν οι γείτονες να καλέσουν το 100, άσε που και ο κώκκυς του Διδασκαλείου θα σημάνει προσκλητήριο νεκρών! Προτίμησε να μπει στην οδό Τζαβέλλα που κατεβάζει στα ζαγορίσια στέκια. Μετα έστριψε στην 28ης Οκτωβρίου. Έλαμπαν οι κρυστάλλινες βιτρίνες από την οροφή των καταστημάτων ως το πεζοδρόμιο φορτωμένες χριστουγεννιάτικα λαμπιόνια, γιρλάντες, μπαλόνια, πλαστικούς αγιοβασίληδες. Τα προσπερνά σηκώνοντας τους ώμους· του φαίνονται όλα ρηχά, εμπόριο γαρ. Άλλα τα δικά του παιγνίδια, εκείνα που σκάρωνε μικρός και άλλο το φως του τζακιού που παιγνιδίζοντας έφεγγε σεβάσμια πρόσωπα. Στα αριστερά, όπως κατέβαινε, ηταν άλλοτε αρχοντικό τουρκόσπιτο. Εκεί κατοικούσε ο τελευταίος χότζας των Γιαννίνων. Γεροντας, ολίγο καμπούρης, με κατάλευκο σαρίκι, μακρύ κομπολόι και πάντα σιωπηλός. Στο ισόγειο του σπιτιού του είχε στεγαστεί αρχικά για πολύν καιρό το περιοδικό «Ηπειρωτική Εστία». Στάθηκε μια στιγμή σα να ήθελε να χτυπήσει να του ανοίξουν. Έπρεπε να πει στους φίλους του της συντακτικής επιτροπής τη γνώμη του, θετικη, για ποίημα σε ελεύθερο στίχο που αυτοί το απέρριψαν. Θυμήθηκε πως όλοι τους, μα όλοι τους, είχαν χαθεί στην αιθάλη του χρόνου.... ακόμα και η βαρειά πόρτα του τουρκόσπιτου άφαντη· αντ' αυτής μαΐμού πλαστική στη βιτρίνα να τον χορογδεύει. Γυρίζοντας προς την οδό Κοραή σκόνταψε σε ξεχασμένη γλάστρα έξω από το ανθοπωλείο του χωριανού του Παπαχρήστου. Κόβοντας γκρενά γαρύφαλο το σκάλωσε στη μπουτονιέρα χαμογελώντας. Πρώτη και τελευταία φορά τώρα στα γερατειά του και ολίγον δανδής! Προχωρώντας στον ίδιο δρόμο αναμασούσε η μνήμη του ημέρες του βίου του αβίωτες. Ήταν άλλοτε εκεί, στα χρόνια της πλέον μουγγής εποχής, τα γραφεία εφημερίδας. Μετά την απελευθέρωση μας από τους γερμανούς, καταδιωγμένος για τις πολιτικές

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ιδέες του όπως και μυριάδες άλλοι του νικημένου στρατόπεδου, βρήκε στη φωλιά μιας έγκυας άσυλο κι ένα κομμάτι πικρού άρτου, λύτρο αντ' αυτών ο κονδυλοφόρος του. Πόσο ασήκωτο βάρος Θεέ μου, πόση θλίψη... Ξαλάφρωσε αντικρύζοντας τη γεραρά Ζωσιμαία. Εμπρός από τους κίονες των προπυλαίων της έγινε το βήμα του, ασυναίσθητα, χορευτικό, κάτι που είχε να του συμβεί εδώ και πολλά, πολλά χρόνια, από τότε που δίδασκε στο δημοτικό γυμναστική. Αναδύθηκαν οσάν από καρδιά τριανταφύλλου, οσάν από χαμόγελο ανοιξιάτικου ουρανού, παραστάσεις του εκπαιδευτικού του βίου. Φτάνοντας στο Γυαλί καφενέ το βρήκε κατάκλειστο. Ουδέ τζοβαντάρης πια, ουδέ βαρύγλυκος τώρα. Θυμήθηκε πως έπρεπε να τηλεφωνήσει, να ειδοποιήσει τον άλλον πως φεύγει, ταξιδεύει, γίνεται αστροναύτης και να μη τον ξαναζητήσει πια. Αχ και βαχ στο τηλέφωνο οι δυο τους, όλο παράπονο, όλο νιαουρίσματα οι γερόγατοι. Πότε το αναπνευστικό τους, πότε η πίεσή τους, πότε το ένα, πότε το άλλο, σκέτη δυστυχία. Τα πάντα τους πείραζαν, φουρτούνα τους. Κάπου, κάπου γλύκαινε το σάλιο τους απαγγέλοντας στίχους ο ένας στον άλλον, όπως «στο πρώτο μοσχοβόλημα ενός ρόδου μακρινού μου δάκρυσαν τα μάτια». Λειτουργούσε μέσα τους αναγεννητικά ο ποιητικός λόγος. Ανάπνεαν για λίγην ώρα μιαν αρωματισμένη ανασαιμιά που είχαν γνωρίσει άλλοτε. Έρχονταν, αναμνηστικά, από κέδρα, χαμόκλαδα, μυριστικά που φυτρώνουν μόνο σε βραχοσπηλιές του Ηρίνου. Αναπολούσαν ακόμα με καημό, οσάν ερωτικό τραγούδι, νοσταλγικό και την πανσέληνο όπως ανέβαινε από σκοτεινά δάση να βιγλίζει οβίρες του Βίκου εκεί που λούζονταν οι νεράιδες. Υποπτεύονταν πως την απατά μαζί τους ο Ενδυμίωνας ο ερωμένος της. Η μαλαματένια μάσκα που φορούσε από αιδώ, τους υπνώτιζε κι έμεναν βουβοί μαζί με το γρύλο, την αηδόνα, τη φλογέρα· ακόμα και τα νυχτερινά έντομα που ζουζουνίζουν σιωπούσαν για ώρα.

Κοιτώντας την απέναντι οικία του κοντοχωριανού του Κατσαδήμα με τα ροζιασμένα σχέδια, πήγε ο νους του πάλι στα παλιά. Όταν ήταν σπουδαστής, διψώντας να μάθει νέα της Βίτσας, κατέβαινε εδώ στα γύρω χάνια. Ρωτούσε για όλα και για όλους, για τον Καρούτα, τον Παπαρούση, τον Αλτζέ, το Στριγκόνη, τον Πανούλα, τον Καρέτση, τον Πετσέλη και βάλε .... για τον παχύσαρκο κυρ Νάσιο, μορέ τον Μπασντέκη, που όταν χόρεψε το δεκαπενταύγουστο στο πανηγύρι το «Λεν μπορώ μανούλα μ' δεν μπορώ», έμειναν οι ξενοχωρίτες με στόμα ανοιχτό, τόσο τους μάγεψε ο ρυθμός· θαύμαζαν και ζήλευαν. Για τον Αρίστιππο και ας του τρυπούσε τακτικά με ενέσεις τα λιγνά μεριά του. Ναι, ρωτούσε γι όλους και ας τον πίκραιναν με διαβολές, την εποχή του ολέθρου, μερικοί....

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Δίχως να το καταλάβει σκαρφάλωσε σιγά όπως η γάτα παραμονεύοντας πουλί στο πιο παράξενο δέντρο του τόπου. Από μακριά νομίζεις πως είναι ένα, όταν πλησιάζεις διαπιστώνεις πως είναι δύο μαζί, μα όχι σιαμαία. Το ένα, η σικιά, βγαίνει από την κοχή κορμού ακακίας. Για μια στιγμή, μόνο για μια στιγμή και μετά το ξέχασε, παρομοίασε το φυτικό σύμπλεγμα με το ένθετο μυθιστορημά του στο δεκάτομο έργο του «Τα Γιάννινα του μεσοπολέμου». Όσο σκαρφάλωνε, ένιωθε να αλαφρύνει ψυχικά, να χάνεται εκείνο το σφίξιμο στην καρδιά που τρομοκρατεί. Και σωματικά αλάφρυνε· έβλεπε να πέφτουν στη λάσπη του ρείθρου ρούχα, καπέλο, παπούτσια και το γυμνό κορμί του να σουρώνει, να σουρώνει, ωσπου έλαβε το σχήμα πουλιού. Ναι, έγινε ένα πουλί, ένας γερο-κότσυφας. Πόσο τον ευχαρίστησε η μεταμόρφωση δε λέγεται. Ήξερε πια πως ήταν εντελώς ελεύθερος· μπορούσε να πετάξει ως τα μεσούρανα, από ανατολή σε δύση και από νότο στο βοριά. Ούτε και του πήγαινε ο νους πως μπορεί να τον πετύχουν ευκολότερα τώρα τα σκάγια του μεγάλου κυνηγού. Τρυχισε τη μυτούλα του στη φλούδα καλώνου και δοκίμασε τις νέες ικανότητες πηδώντας και φουρτουριζοντας από δέντρο σε δέντρο. Εμαθε πώς πετούν τα πουλιά. Στην αρχή ζαλίστηκε κάπως. Πέταξε, λοιπόν, προς το βοριά ο γερο-κότσυφας αδειάζοντας στις τελευταίες πολυκατοικίες της πόλης όσες κουτσουλιές είχε και δεν είχε. Ξεπέρασε το Λυκόστομο. Πετώντας πάνω από το Ροντοβίνι έφτασε στη Δοβρά. Πήρε ανάσα στην αγριοκερασιά που είναι κοντά στην εκκλησία της Παναγιας. «Μεγαλ' η χάρη της», κάτι τέτοιο τσιτσίρισε φοινικώνοντας όπως οι σπουργίτες τα φτερά γιατί αισθάνθηκε να μουδιάζει από την παγωνιά. Έκρυψε και το κεφαλάκι του στα πτίλα του στήθους. Οταν ζεστάθηκε κάπως, χαμογέλασε, όπως μόνο τα πουλιά χαμογελούν, ανοίγοντας το ράμφος και τεντώνοντας τα μάτια, γιατί θυμήθηκε ιστορία που του συνέβη εδώ στη Δοβρά και παρά λίγο θα του εφερνε τα πάνω κάτω. Ξαναπέταξε στο σκοτεινό ουρανό. Πέρασε τη χούνη του Αϊ-Θανάση· δεξιά του το Κορνίσι, αριστερά το βαρκό και πιο κει, πάνω από τη λιμνοτρύπα, είδε να θαμποφεγγουν απέναντι, στα σοκάκια της Βιτσας, φώτα. Φτερούγιζε γύρω από το χωριό· εδώ να σταθεί, εκεί να καθίσει! Όλα γνώριμα και αγαπημένα. Πέταξε στον κάτω μαχαλά. Να το σπίτι του με τα κεραμίδια· κατάκλειστο από χρόνια. Είπε να γαντζωθεί στη φιλύρα της πλατείας. Στον ίσκιο της τα καλοκαίρια, εκείνα τα καλοκαίρια τα πλασμένα με ζάχαρη και μέλι που οι μέρες τους έφευγαν σαν πολύχρωμες πεταλούδες, έπαιζε πεντίλιο με το δάσκαλο το Σωτήρη. Ξαναπήρε ύψος. Ήθελε όλα να τα δει, να φιλήσει τις εξώπορτες, να ευφρανθεί χριφακούοντας τις κοιβέντες στα γιφτοκάλιβα. Κάποτε κουρασμέ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

νο, εξουθενωμένο πες από τη συγκίνηση, κόλλησε ζητώντας απάγκιο σε σχισμάδα του τρούλου του Αϊ-Νικόλα, της μικρής βυζαντινής εκκλησίας στον πάνω μαχαλά. Έπαιρνε να θαμποφέγγει. Αφουκράστηκε. Από τη σχισμή έβγαινε ήχος ψαλμών και σα να τρεμόπαιζαν στο εσωτερικό φλογίτσες καντηλιών. Στριμώχτηκε από δω, στριμώχτηκε από κει, τέλος κατάφερε να πετάξει εντός του ναΐσκου. Σκιάχτηκε από τα ζωγραφισμένα ζώα της Αποκάλυψης, ωσάν να τα έβλεπε πρώτη φορά πάνω από το μέσα μέρος της εισόδου με τα τερατώδη σαγόνια, τις φολιδωτές ουρές και τα φτερά. Νόμισε, όπως τα έγλυφε τρεμοπαίζοντας το φως καντήλας, ότι τα τέρατα ζωντάνεψαν. Ύστερα, είδε και θάρρεψε, τον παππού του τον Ιωάννη να στέκει παραγερασμένος στην ωραία πύλη. Δεξιός ψάλτης ο Κυράτσης, αριστερός ο Ζαφείρης να υποτονθορίζει φάλτσα τους ψαλμούς. Επιθύμησε σφόδρα να ξαναβρεί το ανθρώπινο σχήμα, να ξαναγίνει το εγγονάκι που κρατούσε το θυμιατό του παππού του, να ξαναντυθεί παπαδάκι: Να κρατάει το σταυρό και πλάι του ο Βαταβάλης με τον Τσαπούνη τα εξαπτέρυγα και ας τον κλοτσάνε πάλι κρυφά. Ο ιερέας ψυχανεμίστηκε την παρουσία του και την έντονη επιθυμία. Σήκωσε το χέρι ευλογώντας τον και ως διά μαγείας το κοτσύφι έγινε ασπρόμαυρη φωτογραφία. Φαίνεται ως εκεί έφτανε η μεταφυσική δύναμη του ιερέα. Η γνωστή φωτογραφία του Ιωάννη Ν. Νικολαΐδη με τα γυαλιά, το ψαλιδισμένο μουστάκι, το πικραμένο και σα φοβισμένο ύφος.Πώς έγιναν αμέσως και άλλες όμοιες φωτογραφίες κορνιζομένες; Πώς έγινε και τις σήκωσαν κάποια χέρια, πλήθος χέρια και εν πομπή, όπως πορεύονται σε λιτανεία, τις μετάφεραν; Την πρώτη την κρέμασαν στην αίθουσα του Εκπολιτιστικού Συλλόγου του χωριού κοντά στις φωτογραφίες των: Σάρρου, Χασιώτη, Ζηκίδη, Παρανίκα και των άλλων βιτσινών συγγραφέων. Τη δεύτερη στην αίθουσα διαλέξεων της Ε.Η.Μ. και την τρίτη στο γραφείο του περιοδικού «Το Ζαγόρι μας». Πώς έγιναν όλα αυτά μη ρωτάς. Στα όνειρα και τα πλέον τρελά επιτρέπονται.

Εδώ τελείωσε το όνειρό του, μα δεν καταλάβαινε πια πως τον σκουντούσαν δυνατά να ξυπνήσει. Έσκυψε στην κλίνη του η «καρδούλα» με αναφυλλητά και του έκλεισε τα βλέφαρα, τα χάιδεψε, του σταύρωσε τα χέρια, τα φίλησε....

ΦΡΙΞΟΣ ΤΖΙΟΒΑΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΙΩΑΝΝΗ Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΣΠΥΡΟΣ ΜΠΑΡΚΑΣ

Στόν Η΄ τόμο τῆς μυθιστορίας «Τά Γιαννινα τοῦ μεσοπολέμου» (σελ. 264) ἔγραφα: «Κι΄ ἄλλος θάνατος νέου εἰκοσάχρονου, ἔπληξε τά Γιάννινα κατά τά τέλη Ὀκτωβρίου. *Νεώτατος, πλήρης ἐλπίδων, μέλλον εὐρύτατον καί προικισμένος μέ τά ὡραιότερα δῶρα τῆς φύσεως, ἀτεβίωσεν αἰφνιδίως εἰς Ἀθήνας ὁ φοιτητής τοῦ Πολυτεχνείου Σπῦρος Μπάρκας. Παρά τήν νεαράν του ἡλικίαν ἀτετέλει μέλος τῆς «Ἀστρονομικῆς ἑταιρείας τῶν Παρισίων» καί ὑπῆρξεν ἀκόμα τριφερός λυρικός ποιητής.* (*Ἤπειρος*, 1-11-1930). Και πρόσθετα: «Δέν ξέρω ἄν σώζονται ποιήματά του. Ἐκτενέστερη νεκρολογία του, με πολλά ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα γιά τίς ἐπιστημονικές ἱκανότητες καί τίς λογοτεχνικές ἐπιδόσεις τοῦ Σ. Μπάρκα, δημοσίευσε στήν ἴδια ἐφημερίδα ὁ Χ(άρης) Κ(ιούρης)».

Τό 1996 βρέθηκαν ἀρκετά ποιήματα τοῦ νέου ποιητῆ. Ἡ ἀδελφή του Ἐλευθερία-Λιλή Μπάρκα —ὁ ἴδιος καί οἱ παλιότεροι Γιαννιῶτες τή θυμοῦνται στήν ἀκμή τῆς ἡλικίας της, ἦταν μιά λεπτή ὁμορφιά, πού κινοῦσε ἀμέσως τήν προσοχή— κληροδότησε μέρος τῆς κινητῆς περιουσίας της στήν «Ἑταιρεία Ἠπειρωτικῶν Μελετῶν». Ἐκεῖ, ἐρευνώντας, ἀνακάλυψα ἕνα φάκελλο μέ χειρόγραφα ποιήματα τοῦ Σπ. Μπάρκα. Πρίν ἀναφερθῶ σ΄ αὐτά, σημειώνω πώς μαζί μ΄ αὐτά κάποιος ἤ κάποια εἶχε παρεμβάλει ἕνα χειρόγραφο κείμενο, ἀναφερόμενο στήν οἰκογένεια Μπάρκα, καί ἰδιαίτερη στό Σπῦρο καί τή Λιλή Μπάρκα, πέθανε στήν Ἀθήνα στίς 8-5-96. Τά παραθέτω: «Καταγομένη ἀπό εὐγενῆ Γιαννιώτικη οἰκογένεια ἡ Ἐλευθερία-Λιλή Μπάρκα, ἐγεννήθη εἰς τήν Κωνσταντινούπολη. Ὁ Γιαννιωτης πατέρας της Στέφανος Σπυρίδωνος Μπάρκας ἦτο καθηγητής τῆς Θεολογικῆς σχολῆς Χάλκης στήν Κωνσταντινούπολη, ὅπου ἀτεβίωσε καί ἐτάφη. Ἡ χήρα πλέον μητέρα της Οὐρανία, τό γένος Βασιλείου Κυπριώτη, μόνη μέσ΄ στήν Τουρκιά, ἐμάζεψε τά δυό παιδιά της καί ἦλθε στά Γιάννινα, στόν ἀδελφό της δικηγόρο Τζών Κυπριώτη, πρόξενο τότε τῶν Κάτω χωρῶν. Ἡ Λιλή ἀπεφοίτησε καί αὐτή ἀπό τή Ζωσιμαία σχολή, ὅπως καί ὁ ἀδελφός της Σπῦρος, ἀριστοῦχος τῆς Ζωσιμαίας, ὁ ὁποῖος, φοιτητής ἀκόμη τοῦ Ἐθνικοῦ Με-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τσοβείου Πολυτεχνείου, διέπρεψε εἰς τὴν Ἀστρονομίαν, τιμηθεὶς ὑπὸ διαφόρων Ἀστεροσκοπείων καὶ μάλιστα ὑπὸ τοῦ τοιούτου τοῦ Γκρίνουϊτς, τὸ ὁποῖον τὸν ἀνεκήρυξεν ἐπίτιμον μέλος του, ἐνῶ οἱ Γάλλοι τὸν ὀνόμασαν Enfant du Génie. Ὁ εἰς νεαρωτάτην ἡλικίαν θάνατός του (Σημ.: Πέθανε ἀπὸ φυματίωση), ἐβύθισεν εἰς βαρύτατον πένθος τὴν οἰκογένειάν του.

Ἡ ἰδία —ἡ Λιλὴ Μπάρκα— ἦτο πτυχιοῦχος τῆς Σχολῆς πιάνου. Μάλιστα δὲ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῆς καθηγητρίας Μαρούφωφ, ἀπὸ τὸ μοναδικὸν τότε εἰς τὰ Ἰωάννινα Ὠδεῖον τοῦ «Λυκείου τῶν Ἑλληνίδων», ἐδίδαξεν ἐκείνη τὸ μάθημα τοῦ πιάνου. Κατεῖχε τὴν Ἀγγλικὴν καὶ Γαλλικὴν καὶ ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν ἦτο μέλος τῶν Διοικητικῶν συμβουλίων τοῦ «Λυκείου τῶν Ἑλληνίδων καὶ τοῦ Μεκείου (οἰκοτροφείου)». Ἄγνωστος μοῦ εἶναι ὁ συντάκτης τοῦ κειμένου αὐτοῦ —εἶδος νεκρολογίας— γιατὶ εἶναι ἀνυπόγραφο.

Τὰ σωζόμενα χειρόγραφα ποιήματα τοῦ Σπ. Μπάρκα ἀνέρχονται σὲ 28. Ἀπὸ αὐτὰ κατόρθωσα νὰ ἀποκαταστήσω τὰ 14. Ἔχουν γραφεῖ κατὰ τὴν περίοδο 1927-1930. Σὲ πολλά, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἀρχικὰ τοῦ ὀνοματεπωνύμου του, σημειώνει καὶ ἡμερομηνία καὶ τόπο γραφῆς. Μὲ βάση αὐτὰ τὰ ποιήματα τοῦ 1927 καὶ 1928 ἔχουν γραφεῖ στὰ Γιάννινα, τὰ ἄλλα στὴν Ἀθήνα. Ἄγνωστο ποῦ καὶ πότε γράφτηκαν ὅσα δὲν φέρουν καμμιὰ ἔνδειξη. Ὅσα ὑπογράφει σημειώνει ὁλόκληρο τὸ ὀνοματεπώνυμο (Σπῦρος Μπάρκας) ἢ μόνο τ' ἀρχικὰ Σ.Μ. Ἕνα μόνο, τοῦ 1927, ὑπογράφει με ψευδώνυμο: Ἀλ. Φλώριος, ἴσως νάταν ἀπὸ τὰ πρῶτα του. Κανένα ἀπὸ τὰ ποιήματα δὲν φέρει χρονολογία 1929. Νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ἡ ἀρρώστειά του βρισκόταν σὲ ἔξαρση καὶ δὲν μποροῦσε νὰ γράψει ἢ ὅτι κάποια ἀπὸ τὰ ποιήματα ποὺ δὲν φέρουν χρονολογία ἔχουν γραφεῖ τὸ 1929. Μᾶλλον τὸ δεύτερο πρέπει νὰ συμβαίνει.

Δὲν θὰ προχωρήσω σὲ λεπτομερῆ ἀνάλυση καὶ ἀξιολόγηση τοῦ περιεχομένου τους. Θ' ἀφήσω τὸν ἀναγνώστη νὰ κρίνει μόνος του. Ἐκεῖνο ποὺ μπορῶ νὰ πῶ εἶναι τὸ ὅτι τὰ ποιήματα εἶναι ἔργο ποιητοῦ με γνήσιο ταλέντο καὶ πηγαία λυρικὴ διάθεση, ἂν ζοῦσε ἡ προσφορά του θὰ ἦταν σημαντική. Βέβαια τὰ ποιήματα δὲν εἶναι ἄρτια, πάσχουν ἀπὸ πολλά, σὲ καμιὰ περίπτωση ὅμως δὲν μποροῦν νὰ χαρακτηριστοῦν ὡς πρωτόλεια. Γραμμένα τὰ περισσότερα σὲ δεκαπεντασύλλαβο, κινοῦνται μέσα στὸ κλῖμα ποὺ εἶχε διαμορφωθεῖ, τοπικὰ τουλάχιστο, ἑνὸς ρομαντισμοῦ ποὺ στάζει μελαγχολία καὶ θλίψη καὶ ποὺ στὴν περίπτωση τοῦ Σπ. Μπάρκα, φορτίζεται καὶ μὲ τὴν ἀπελπισία ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὴ γνώση πὼς ὁ θάνατος εἶναι κοντά. Ὁ θάνατος πλανιέται πα-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ντοῦ. ἰδιαίτερα στὰ ποιήματα ποὺ ἔχουν γραφεῖ μετὰ τὴν ἐκδήλωση τῆς ἀρρώστειας, μὲ νοσταλγικὲς ἀναμνήσεις τῶν καλῶν ἡμερῶν ποὺ χάθηκαν. Εἶναι συγκλονιστικοὶ οἱ στίχοι τοῦ ποιήματος «Θὰ πεθάνω μιὰ νύχτα...», γραμμένο λίγους μῆνες πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατό του, ποὺ βλέπει νὰ ἔρχεται γρήγορα, ἀποστερώντας τον ἀπ' ὅ,τι πολύτιμο ἀγάπησε στὴ ζωή, καὶ προπαντὸς ἀπὸ τὴν ἀγαπημένη του, ἄλλοτε πλημμυρισμένη ἀπὸ ἔρωτα γι' αὐτὸν κι' ἄλλες φορές, σκληρή, ἀπόμακρη, ἀδιάφορα... Εἶναι χαρακτηριστικοὶ οἱ στίχοι («Παράπονο») ποὺ πιστοποιοῦν τὸ τελευταῖο: *Θὰ πεθάνω ἔτσι νέος... Δὲν θὰ μάθῃς ποτέ σου / ποιὰν ἀγάπη εἶχα κλείσει γιὰ σὲ στὴν καρδιά. / Καὶ θὰ μείνῃς ἀδιάφορη, τόσο ὅταν σοῦ ποῦνε / γιὰ ἕνα νέο ποὺ πέθανε ἐχτὲς τὴ νυχτιά.* Ὁ θάνατος, φυσικά, δὲν ἀγγίζει μόνο τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ τὰ πράγματα προπαντὸς τὴ φύση, δέντρα, λουλούδια κλπ. Εἶναι σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο, πέρα ἀπὸ τὸ δράμα ποὺ ζεῖ ὁ ἴδιος ἐξαιτίας τῆς ἀρρώστειάς του, φανερὴ ἡ ἐπίδραση τῶν πεσσιμιστῶν ποιητῶν Ἑλλήνων καὶ ξένων. Δὲν θὰ σημειώσω ἄλλα. Θὰ θυμίσω μόνο πόσο σκληρὴ στάθηκε ἡ μοῖρα γιὰ νέους ταλαντοὺχους ποὺ τοὺς θέρισε στὴν ἄνθηση τῆς νιότης τους ἡ «ἐπάρατος νόσος» τῆς ἐποχῆς, ἡ φυματίωση, καὶ στέρησε τὴν πατρίδα μας ἀπὸ λαμπροὺς ἐπιστήμονες καὶ πνευματικοὺς ἀνθρώπους. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τοὺς ἐργαζόμενους νέους, θύματα τῆς ἀρρώστειας. Ἔχω τὴν ἐντύπωση πὼς τὰ Γιάννινα καὶ γενικότερα ἡ Ἤπειρος, ἐξαιτίας τῆς ἑλονοσίας, χτυπήθηκε περισσότερο ἀπὸ ἄλλες περιοχὲς ἀπὸ τὴν καταραμένη ἀρρώστεια.

ΤΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΣΠΥΡΟΥ ΜΠΑΡΚΑ

ΑΝΑΜΝΗΣΙΣ

Σήμερα ἦταν ἡ πικρὴ τοῦ χωρισμοῦ μας μέρα,
μιὰ μέρα τόσο πένθιμη καὶ σκοτεινή, βαρειὰ
ὅπως καὶ σήμερα θλιφτὰ στὸ φύσημα τ' ἀγέρα
πέφτουν τὰ φύλλα κιτρινα ἀπ' τὰ ξερὰ κλαδιά.

Στὸν οὐρανὸ τὰ σύννεφα γοργὰ γοργὰ κυλοῦσαν
ἀνατριχιάζουν τὰ νερὰ στὸ διάβα τοῦ βοριᾶ
καὶ τὰ ποιλιὰ κοπαδιαστὰ γιὰ μακρυὰ κινοῦσαν
μὲ θλίψη ἀφίνοντας κι' αὐτὰ μιὰ ὁλόθερμη φωλιά.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σήμερα ἦταν ἡ πικρὴ τοῦ χωρισμοῦ μας μέρα
ὁ πόνος, ἡ ἀπόγνωση, ὁ ἄγριος σπαραγμὸς
τῆς μέρας ποὺ πλησίαζε ἡ σιωπηλὴ φοβέρα
τὰ μυστικὰ τὰ δάκρυα, ὁ ἀτέλειωτος καϋμός.

Γιάννινα 20-7-27 Ἀλ. Φλώριος

ΕΤΣΙ ΣΑΝ ΕΝΑ ΟΝΕΙΡΟ

Ἔτσι σὰν ἕνα ὄνειρο μπροστά μου ἔχεις διαβῆ
σὰ χειμωνιάτικης νυχτιᾶς ἄστρο λαμπρό, μεγάλο
ποὺ μιὰ στιγμὴν ἐπρόβαλε γεμάτο ἀπ' τὴν κορφὴ
κι' εὐθὺς τὰ μαῦρα σύννεφα τὸ σκέπασαν μὲ σάλο...

Ὦ τὸ γλυκό, ἀλησμόνητον, ἐκεῖνο δειλινὸ
ποὺ στ' ἀκρογυάλι ἐπρόβαλε ὁλόφωτη ἡ ὀμορφιά.
Ἔγερνε ὁ ἥλιος στὰ νερά, μὰ ἐκεῖ κοντά μου ἐγὼ
δεύτερον ἥλιο εἶχα βρῆ, μιὰ γαλανὴ ματιά...

Σ.Μ.

ΚΑΫΜΟΣ ΛΟΥΛΟΥΔΙΩΝ

Στὴ σκοτεινὴ τὴν κάμαρα, δυὸ ρόδα —τί καϋμός!—
Λησμονημένα, μοναχά, πεθαίνουνε θλιμμένα
Μέσ' τὸ σκοτάδι τὸ βαθύ, χλωμὰ καὶ μαραμένα
Λίχως νὰ νοιώσουν μιὰ στιγμὴ τὰ χάδια τοῦ φωτός...

Κι' ἦταν πλασμένα γιὰ τὸ φῶς... γιὰ τὶς χαρὲς τοῦ Μάη...
Γιὰ νὰ μυρώνουν τὶς αὐγές, τὰ φωτερὰ τὰ βράδυα
Κι' ὕστερα ὄμορφα, γλυκά, μὲ τὰ στερνὰ τὰ χάδια
Τῆς ἄνοιξης, νὰ χάνωνται, στὰ δέντρα πλάϊ-πλάϊ...

Ὦ, τὰ φτωχά, τ' ἀνέλπιδα, τὰ ρόδα μου ἐκεῖνα..
Ποτέ μου δὲν τ' ἀγάπησα, ὅσο ποὺ σβύνουν τώρα.
—Ἴσκιοι μονάχα λουλουδιῶν— καὶ λὲς ὥρα τὴν ὥρα
Λιγάκι φῶς προσμένανε, κάποιαν θολὴν ἀκτῖνα.

Γιάννινα 8-12-1927 Σ.Μ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΔΙΠΛΑ ΣΤΗ ΛΑΜΠΑ ΜΟΥ

Ὢ πόσα πράμματα μοῦ λέν οἱ Μοῦσες κάθε βράδυ
δίπλα στὴ λάμπα μου, ἀπαλά, σὰν ἔρχονται οἱ ἀγάπες.
Ὢ πόσα πράμματα γλυκά, σὰν ὄνειρο, σὰν χάδι
ποὺ λές καὶ κλαῖν κάποια βιολιά, στενάζουν κάποιες ἅρπες...

Καὶ τραγουδοῦν ἀκούραστες καϊμούς, λαχτάρες τόσες
κρυφοὺς καϊμούς, ἀνείπωτους, δεντρῶν καὶ λουλουδιῶν
καϊμοὺς ἀνθρώπινους, βαθειούς, πλάνες λαχτάρες-πόσες!
πόθους, παλμούς, ὀνείρατα κυμάτων καὶ νερῶν...

Γιάννινα 1928

Ο ΚΑΫΜΟΣ ΤΩΝ ΚΑΡΑΒΙΩΝ

Μέσ' στὸ θαμπό, πολύβοο λιμάνι
ποὺ ἀδιάκοπα βαπόρια μπαινοβγαίνουν
σὲ μιὰ γωνιὰ ἀσάλευτα, δεμένα,
κάτι παλιὰ καράβια ἀργοπεθαίνουν.

Καμιὰ πνοὴ ἀνέμου νὰ χαρίση
ἕνα φιλί, δὲν ἔρχεται καὶ πάλι
στὶς γέρικες μπρατσέρες πού...
τ' ὠκεανοῦ τ' ὁλόδροσο μαϊστράλι.

Οὔτ' ἕνα κυματάκι νὰ λικνίση
δὲν ἔρχεται τὰ σάπια τὰ πλευρά των
τὶς γέρικες καρίνες ποὖχαν νοιώσει
ὠκεανῶν, πανύψηλων κυμάτων

τὰ φοβερὰ φιλιὰ καὶ τ' ἄγρια χάδια...
Σιντρίμια κι' οἱ περήφανες ἀντένες
ποὺ ὡς τ' ἄστρα, λές, ὑψώναν τὴ θωριά τους.
Τώρα νεκρὲς κι' αὐτές, μισοπεσμένες.

κοιμοῦνται κι' ὀνειρεύονται ταξίδια
σὲ θάλασσες ἀφρόστεφες, μεγάλες
σ' ὠκεανοὺς μὲ δίχως ἀκρογιάλι.
θεότρελλα ταξίδια καὶ φευγάλες...

Γιάννινα Φλεβ. 1928

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΘΑ ΠΕΘΑΝΩ ΜΙΑ ΝΥΧΤΑ...

Θὰ πεθάνω ἕνα βράδυ θλιμμένο τοῦ Ἀπρίλη
Ἐνῶ ἔξω βροχούλα ψιλὴ θ' ἀρχινᾷ
Θὰ πεθάνω μονάχος... Θὰ μοῦ κλείσουν τὰ χείλη
Δίχως νἆναι δυὸ μάτια κοντὰ φωτεινά...

Στὰ σβυσμένα μου μάτια ἕνα γέλοιο θ' ἀνθίζῃ
Κι' ἴσως νἆναι τὸ μόνο στὴ ζωὴ τὴ θλιμμένη
Στὴ ζωή μου ποὺ πέρασε στὰ βιβλία δοσμένη
Κι' ἕνα τραῖνο ἀπὸ πέρα ἀλλαργινὸ θὰ σφυρίζῃ.

Στὴ μικρή μου τὴν κάμαρα οἱ γειτόνοι θἀρθοῦνε
Δίχως πόνον ἢ θλίψη στ' ἄχρωμά τους τὰ μάτια
Πῶς νὰ γράψουν τῆς μάνας μου σιωπηλὰ θὰ σκεφτοῦνε
Τὸ χαμὸ ποὺ θὰ κάνῃ τὴν καρδιά της κομμάτια...

Θὰ πεθάνω μιὰ νύχτα σὲ μιὰ κάμαρη ξένη
Θἆναι τόσο μακρυά μου ὅ,τι ἔχω ποθήσει.
Στὰ θλιμμένα μου χείλη ἕνα γέλοιο θὰ μένῃ
Γιὰ δυὸ μάτια ποὺ εἶχα γιὰ μιὰ νύχτα ἀγαπήσει.

Ἀθῆναι 13 Μαΐου 1930 Σπῦρος Μπάρκας

ΣΤΟ ΠΑΛΙΟ ΣΤΡΑΤΙ...

Ἦτανε οἱ καρδιές μας τόσο ἀδύναμες
Καὶ τῶν δυονῶν ἀπόψε, κουρασμένες
Ψυχὲς ποὺ ὅλα τὰ μέρη πλανηθήκανε
Λίγη στοργὴ ζητώντας διψασμένες.

Καὶ στὴ θλιμμένη ὥρα ἔτσι ἀθέλητα
Ἦρθε τὸ χέρι σου στὸ μέτωπό μου
Καὶ στὰ γλαρά σου μάτια ξαναζήτησα
Τ' ὡραῖο τῆς ἀγάπης ὄνειρό μου..

Καὶ τὸ παλιὸ στρατὶ τὸ ξαναπήραμε
Μὲ τέτοια στὴν καρδιὰ ἀνατριχίλα
Γυρεύοντας τ' ἀτίμητο ἀγριολούλουδο
Μέσ' τὰ θαμπὰ κιτρινισμένα φύλλα..

Ἰούνιος 1930

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
Σ.Μ.

ΟΤΑΝ ΘΑΡΘΗΣ...

Θαρθῆς μιὰ μέρα πάλι ἐδῶ μὲ τ' ἄλλα χελιδόνια
Τὴν πρωτινὴ γυρεύοντας. ὁλόθερμη φωλιά σου
Τὸν ἥλιο θάρθης φέρνοντας στὴν ἀσπρη σου ἀγκάλη
Καὶ τὴ χαρὰ καὶ τ' ὄνειρο στὴ φωτεινὴ ματιά σου.

Θὰ σὲ γνωρίσω ἀπὸ μακρινά... Θὰ νάχῃς τὴ γαλήνη
Ἐκείνων ποὺ γυρίζοινε στό πρῶτο τοὺς λιμάνι
Κι' ὁ ἥλιος τῶν ὁλόφωτων τῶν τόπων θάχῃ ἀφίσει
Στὸ μέτωπό σου φωτεινὸ κι' ἀμάραντο στεφάνι...

Θάναι τὸ σπίτι μου ἀνοιχτὸ παντοτεινὰ γιὰ Σένα
Μήτε τραγούδια καὶ χαρὲς στὸ ριγηλὸ τὸ δεῖλι
Τὰ μάτια θἄν' ὁλάνοιχτα. τὰ μέτωπα θὰ καῖνε
Καὶ στὸ παλιό της τὸ φιλὶ θὰ σμείξοινε τὰ χείλη.

Κι' ἂς εἶν' ἡ νύχτα σκοτεινή. χωρὶς οὔτε ἕνα ἀστέρι
Ἀπ' τὴ χαρὰ κι' ἂς λείψοινε λουλούδια μυροβόλα
Τὸν ἥλιο καὶ τοὺς οὐρανοὺς καὶ τὸ γαλάζιο κῦμα
Θὰ τάχῃς σμίξει τώρα Ἐσὺ στὸν ἐρχομό σου, ὅλα!

Ἀθῆνα 25 Μαΐου 1930 Σ. Μπάρκας

ΣΤΗΝ ΑΓΝΩΣΤΗ ΑΓΑΠΗ

Θάρθῃς μιὰ νύχτα νὰ μὲ βρῇς μὲ τὰ παλιὰ ὀνειρά μου
Κλεισμένον στὴν ἀγύριστη παιδιάτικη ψυχή μου.
Θάρθῃς μιὰ νύχτα νὰ μὲ βρῇς... Στὴ σκοτεινὴ καρδιά μου
Ὁ ἐρχομός θάναι φῶς ὀνειρεντό. καλή μου...

Θάρθῃς μαζὶ μὲ τὶς σκιές. ποὺ ἡ ὥρα αὐτὴ θὰ φέρῃ
Μὲ τὴ γαλήνη ποὺ σκορπᾷ στὸν κόσμο ὅλο τὸν ἄλλο
Σὰν κρίνο θἄν' ὁλόλευκο τὸ ἄσπρο σου τὸ χέρι
Καὶ θάναι ἔτσι ἀνατάντεχο τὸ δῶρο σου. μεγάλο.

Γιὰ μιὰ στιγμὴ τὴ σκέψη μου νὰ πλανηθῇ θ' ἀφίσω
Στὰ χρόνια ποὺ ὁλάκαιρη ζωὴ νὰ καρτερῶ
Μποροῦσα... Καὶ τὸ πίστευα... Στὰ χρόνια ἐκεῖνα πίσω
Ποὺ ἤτανε ὅλα ὀνειρα καὶ ψέμμια πλανερό.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Καὶ σιωπηλὰ θὰ σμίξουμε ὁ ἕνας τ' ἄλλου τὸ χέρι
Καὶ θὰ μὲ νοιώσῃς ξαφνικά... Μὰ θἄναι τόσο ἀργά...
Ἀπ' τὰ θλιμμένα μάτια σου τὸ δάκρυ θὰ κυλᾷ
Κι' ἴσως ψηλὰ στὸν οὐρανὸ νὰ σβύνῃ κάποιο ἀστέρι.

Ἀθῆνα 14 Μαΐου 1930 Σπῦρος Μπάρκας

ΠΑΡΑΠΟΝΟ

Θὰ πεθάνω... Μοῦ τόπαν ἀπόψε τὰ φύλλα
ποὺ σαλεύουν θλιμμένα στὰ παράθυρά μου
τὰ δέντρα ποὺ γέρνουν τὰ καρτερικὰ
τὸ δειλὸ τὸ παράπονο ποὺ εἶχε ἀπόψε ἡ καρδιά μου.

Θὰ πεθάνω ἔτσι νέος... Δὲν θὰ μάθῃς ποτέ σου
ποιὰν ἀγάπη εἶχα κλείσει γιὰ σὲ στὴν καρδιά.
Καὶ θὰ μείνῃς ἀδιάφορη, τόσο ὅταν σοῦ ποῦνε
γιὰ ἕνα νέο ποὺ πέθανε ἐχτὲς τὴ νυχτιά.

Θὰ πεθάνω... Ἡ ψυχή μου περνῶντας ἀπόψε
τὸ στερνὸ τὸ ταξίδι της ἀπ' τοὺς πρώτους καϋμοὺς
τὸ φιλὶ ποὺ δὲ μούδωσες θὰ τὸ πάρῃ μονάχη
πρὶν πετάξῃ ἀνάλαφρα γιὰ τοὺς οὐρανούς...

Ἀθῆναι 5 Ἰουνίου 1930 Σ.Μ.

ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΓΡΑΜΜΑ

(Ἀπὸ τὸ χειρόγραφο ἑνὸς ἀδικοχαμένου φίλου
ποὺ χάθηκε στὴν ξενητειά)

Ἤσουνα σὲ τὸ μυστικό, τ' ὡραῖο, τῆς καρδιᾶς μου
ὁ ἥλιος μου, τ' ἀστέρι μου στῆς ξενητειᾶς τὸν μαῦρο
συννεφιασμένον οὐρανό... Στῆς κρύας ἐρημιᾶς μου
ἤσουν τ' ἀνέσπερο ὄνειρο, τοῦ Μάη τὸ φῶς, τὸ λαῦρο...

Φίλη γλυκειά... Τὰ στήθη μου μὲ πόση λαῦρα τώρα
σὲ πόθησαν νὰ σμίξουνε γιὰ τὴ στερνὴ φορά.
Μ' ἀλοίμονο δὲν φτάνουνε στὴ μακρυνή σου χώρα
τὰ χέρια μου τ' ἀδύναμα πρὶν φτάσῃ ἡ συμφορά.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Δάκρυ δὲ θέλω ἀτ' τὰ γλαρά σου μάτια νὰ χυθῇ
στὸ γράμμα αὐτό μου τὸ στερνό. Δὲν πᾶν στὰ νειάτα οἱ θρῆνοι.
Ἀγάπα καὶ τραγούδησε τὴν ὁμορφη ζωὴ
ποτὲς μὴν κλαῖς γι' ἕνα ὄνειρο ποὺ χάνεται, ποὺ σβύνει...

Σ.Μ.

ΠΡΟΣΔΟΚΙΑ

Ὢ! μὴ μοῦ λὲς πὼς δὲ θ' ἀρθοῦν ξανὰ οἱ ὡραῖες μέρες
Σὰν ἥλιος νὰ φωτίσουνε τὴν ἄχαρη ζωή μας
Αἰγοῦλες λιόχαρες χρυσὲς καὶ διάφανες ἑσπέρες
Γλυκὰ ν' ἀποκοιμίζουνε τὴ θλιβερὴ ψυχή μας.

Γαλάζιες ἀνοιξες θαρθοῦν, θερμές, ὀνειρεμένες
Μὲ μῦρα νὰ γλυκάνουνε τ' ὡραῖο μυστικό μας
Καὶ στὰ γλαρὰ ματάκια σου ποὺ τόσο εὐτυχισμένες
ἡμέρες γνώρισαν, ξανὰ θὰ λάμψῃ τ' ὄνειρό μας.

Ὢ! μὴ μοῦ λὲς πὼς δὲν θαρθοῦν ξανὰ οἱ ὡραῖες μέρες
Πὼς δὲν θὰ φύγῃ ἡ καταχνιὰ ποὺ τόσο μᾶς βαραίνει!
—Θαρθῇ μιὰ μέρα, μιὰν αὐγή— τὸ ξέρω ἀγαπημένη.

Ξανὰ καὶ πάλι θάμαστε καὶ περ' ἀπὸ τὶς φοβέρες
Τῆς περασμένης μπόρας πιά, θὰ σμίξουμε ξανά.
Ὢ! μὴ μοῦ λὲς πὼς δὲ θἀρθοῦν ξανὰ οἱ ὡραῖες μέρες...

ΧΩΡΙΣΜΕΝΟΙ

Ἔτσι λοιπόν, τόσο κοντὰ θὰ ζοῦμε ἐσὺ κι' ἐγὼ
Κι' ἀνάμεσά μας κατιτὶ θὰ μᾶς χωρίζῃ ἀκόμα.
Θάθελα ἀπόψε νὰ σοῦ πῶ κάτι πολὺ γλυκὸ
Ποὺ ξεχειλᾶ ἀτ' τὰ στήθη μου... Δὲ φτάνει μου ὡς τὸ στόμα.

Κι' ὡς πάντα ἀπόψε ἀντιχρυνὰ κι' οἱ δυό μας καθισμένοι...
Πόσο οἱ φτωχές μας οἱ ψυχές, πῶς κλαῖν μετανοιωμένες.
Εἴμαστε τόσο δὰ κοντά, μὰ κι' ὅμως πόσο ξένοι
Κι' εἶν' οἱ καρδιές μας ἔρημες καὶ τόσο χωρισμένες!..

Ἴσως πιὰ τώρα θἄπρεπε νὰ φύγω ἀπὸ τὴ μέση
Μιὰ ποὺ δὲν τὴν παλιὰ καρδιά σου ξανὰ νἄβρω...

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Μὰ κάτι ἔχουν τὰ μάτια σου ὁποῦ πολὺ μ' ἀρέσει
Καὶ τὸ φιλί σου ὁλόθερμο, εἶν' ἀκόμα, τόσο λαῦρο...

Εἶσαι ἀλήθεια τ' ὄνειρο τ' ὡραῖο ποὖχα πλάσει,
Τ' ὄνειρο ποὺ τραγούδησα, ἡ ποθητὴ γαλήνη;
Ὢ! ἀπόψε τὸ παράπονο στὸ στόμα μου ἔχει φτάσει
Δὲν εἶσαι πιὰ Ἐκείνη...

Σ.Μ.

ΧΕΙΜΩΝΑΣ

Τὶ νύχτα ἀπόψε θλιβερή!.. Πυκνό-πυκνὸ ὁλοένα
Τὸ χιόνι ὡς πέρα στρώνεται... Σιγὰ στοῦ παραθύρου
ἔρχεται τώρα τὰ γυαλιά, ἀργά, ἀργὰ θλιμένα
Μὲ τὴν πνοὴν ἑνὸς μακρυνοῦ, σβυσμένου μου Ὀνείρου.

Πῆγαν τὰ βράδυα τὰ χρυσᾶ, τὰ ὀνειρεμένα βράδυα
Κι' οἱ δύσες πέρα οἱ φλόγινες, τῶν στοχασμῶν ἡ ὥρα...
Φύγανε τώρα, χάθηκαν σὲ μακρυνὰ σκοτάδια...
Τὴν παγωμένη μου καρδιὰ τὶ θὰ θερμάνῃ τώρα;

Πῆγαν τὰ βράδυα τὰ χρυσᾶ, ἀγάλι, λίγο λίγο...
Τίποτε πιὰ δὲ μοῦ γελᾷ στὴ χιονισμένη χώρα·
Ἄσε με τώρα νὰ χαθῶ, μακρυά σου πιὰ νὰ φύγω,
Τὴν παγωμένη μου καρδιὰ τὶ νὰ θερμάνῃ τώρα;

Ἀργολυγᾶνε τὰ κλαριά, σὰν παραπονεμένα
Φύλλο χλωρὸ δὲν ἔμεινε στῆς λεύκας πιὰ τὰ κλώνια.
Πεθαίνουν ὅλα τὰ μικρὰ πουλάκια παγωμένα
Πεθαίνει κι' ἡ ἀγάπη μου ἀπόψε μὲ τὸ χιόνι...

Σ' ΕΝΑ ΤΥΦΛΟ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΗ

Εὐτυχισμένος σὺ τυφλέ, ποτὲς δὲν θ' ἀντικρύσῃς
Τὴν ἀσχημιὰ ποὺ γύρω μας θεριεύει, γιγαντώνει
Τὴν ἀσχημιὰ (;) τοῦ κόσμου αὐτοῦ ποὺ τόσο μὲ πληγώνει
—Εὐτυχισμένος εἶσαι σὺ— ποτὲ δὲν θὰ γροικήσῃς.

Ποιὲς ἀπολλώνειες ὀμορφιές, ποιὰ παραδείσια κάλλη
Ἀναρωτιέμαι, νὰ θωροῦν τὰ μάτια τὰ δικά σου

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Καὶ ποιὰ γαλάζια σύμπαντα. ποιὸ ὀνειρευτὸ ἀκρογιάλι
Φωτόχαρον. ὁλόδροσο ν' ἁπλώνεται μπροστά σου:...

Ποιῶν οὐρανῶν ἀντιφεγγιὰ ν' ἄν' ἡ δική σου πλάση
Σὲ ποιὲς πηγὲς τῆς Ὀμορφιᾶς. σὲ ποιὸ καθάριο ρέμμα
Νὰ δροσολούζῃ γαλανά. σὲ ποιὸ θεῖο γιορτάσι
Τὴν τρυφερή σου ὕπαρξη. τὸ φωτεινό σου πνέμμα:

Εὐτυχισμένος εἶσαι σύ... Μιὰ λήθη. μιὰ γαλήνη
Εἶν' ἡ ἀθῶα. ἡ ἄδολη. ἡ ἀγνότατη ζωή σου.
Γλυκύτατος ὁ ὕπνος σου... Ὁ πόνος. ἡ ὀδύνη
Ποτὲ δὲ θὰ τρομάξουνε τὴν τρυφερή ψυχή σου.

ΑΠΟΨΕ...

Ἀπόψε νάταν ἡ καρδιὰ ἀνθὸς νὰ λουλουδίσῃ
Νὰ σοῦ δοθῇ ὁλάκερη. σὰ ρόδο στὴν ποδιά σου
Νὰ κυλιστῇ καὶ ν' ἀνεβῇ ὡς τὰ παράθυρά σου
Γιὰ τὴν ἀγάπη νὰ σοῦ πῇ. τήν... ὀμορφιά σου.

(τὸ δεύτερο τετράστιχο δὲν διαβάζεται)



ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΣΙΟΡΟΚΑΣ

ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ: Ο ΓΑΛΛΟΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ ΑΚΟΛΟΥΘΟΣ ΚΑΙ Η ΑΝΑΦΟΡΑ ΤΟΥ

Η αποτύπωση και η αποσαφήνιση των γεγονότων και των διαδικασιών που οδήγησαν στην απελευθέρωση των Ιωαννίνων το 1913 αποτελούν, και δικαίως, μείζον θέμα όχι μόνο της σύγχρονης ηπειρωτικής ιστορίας, αλλά και της ελληνικής και της βαλκανικής. Είναι δε αναντίρρητο ότι η θεματική και η προβληματική της σχετικής έρευνας έχουν από καιρό ξεπεράσει τα περιορισμένα πλαίσια των επετειακών εκδηλώσεων. Οι εκδηλώσεις αυτές, αν και χρήσιμες κυρίως ως αφετηρίες,[1] δεν θα μπορούσαν σε καμιά περίπτωση να αποτελέσουν την ικανή και αναγκαία συνθήκη για τη μελέτη ζητημάτων, τα οποία από τη φύση τους είναι κατά πολύ ευρύτερα από την περιορισμένη οπτική που επιβάλλει η απότιση του οφειλόμενου φόρου τιμής. Η συστηματική έρευνα και μελέτη, λοιπόν, των ζητημάτων αυτών έχει αναχθεί σε σημαντικό κεφάλαιο και της "Ηπειρωτολογίας", η οποία διακονείται κυρίως, παρά τις όποιες αντιρρήσεις, από νεότερα και παλαιότερα στελέχη του Τομέα Νεότερης Ιστορίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

Είναι γεγονός ότι το μεγαλύτερο μέρος των μελετών επικεντρώθηκε στα πολεμικά γεγονότα και τη δράση των πρωταγωνιστών τους. Αυτό είναι και θεμιτό, λόγω της αποφασιστικής σημασίας των στρατιωτικών επιχειρήσεων, αλλά και ευεξήγητο, καθώς επιβλήθηκε από τη φύση των διαθέσιμων πηγών, δηλ. των επίσημων πολεμικών εκθέσεων και διαταγών,[2]

---

1. Βλ. π.χ. Κ. Λ. Στεργιόπουλος, *Τα Ιωάννινα ως σύμβολον των Μπιζανομάχων*, εν Αθήναις 1955 [Βιβλιοθήκη Πανηπειρωτικής Αδελφότητος Αθηνών, αρ. 13] και Δημήτριος Τ.Ν. Μπότσαρης, *Η απελευθέρωσις των Ιωαννίνων*, εν Αθήναις 1969 [Βιβλιοθήκη Ηπειρωτικής Εταιρείας Αθηνών, αρ. 24].

2. Αποφασιστική υπήρξε η συμβολή των εκδόσεων του Υπουργείου Στρατιωτικών - Γενικού Επιτελείου Στρατού, *Ο Ελληνικός Στρατός κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους του 1912-1913. Τόμος Β. Επιχειρήσεις εν Ηπείρω*, εν Αθήναις, εκ του Εθνικού Τυπογραφείου, 1932, σσ. 504+ Σχεδιαγράμματα αρ. 1-24 και *Παράρτημα*, σσ.832 (έγγραφα αρ. 1-1850).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

από τις μαρτυρίες μερικών από τους πρωταγωνιστές[3] ή, ακόμη, και από την "κατ'έθος" συγγραφή χρήσιμων έργων από αποστράτους στρατηγούς.[4] Δεν έλειψαν, ωστόσο, προσπάθειες να φωτισθούν και άλλες πτυχές, λιγότερο ή περισσότερο συναφείς προς τη στρατιωτική δράση,[5] ή αναφερόμενες σε διπλωματικούς ελιγμούς και ζυμώσεις,[6] στον ελληνικό[7] ή στον ξένο τύπο[8] της εποχής.

Δεν θα πρέπει, επιπλέον, να μας διαφεύγει ότι τα γεγονότα του 1912-13 οδήγησαν στην ενσωμάτωση στο ελληνικό Κράτος μεγάλων τμημάτων της Μακεδονίας και της Ηπείρου ή, αντίθετα, στον αποκλεισμό άλλων με την ποικίλη παρέμβαση των ευρωπαϊκών Δυνάμεων. Από την άποψη αυτή και σε συνδυασμό με τον Μεγάλο Πόλεμο του 1914-18, οι Βαλκανικοί πόλεμοι αποτελούν και κεφάλαιο της γενικότερης ευρωπαϊκής ιστορίας της περιόδου. Έχει, λοιπόν, εξαιρετικό ενδιαφέρον ακόμη και να ιχνηλατήσει κανείς την παρουσία και τη δράση των Ευρωπαίων (διπλωματών,

---

3. Βλ. Βικτωρ Δουνιανης, *Απομνημονευματα. Ιστορικαι σελιδες τας οποιας εζησα*, Αθηναι, Εκδ. Οικος Π. Δημητρακου, 1946 – Δημήτριος Α. Καμπάνης, *Αναμνήσεις του πολέμου και της ειρηνης*. Εισαγωγή-φιλολογική παρουσιαση Ε.Χ. Κασδαγλης, Αθήνα, Γνωση [Μαρτυριες, 1], 1983. – Φίλιππος Στεφ. Δραγούμης, *Ημερολόγιο. Βαλκανικοί Πόλεμοι 1912-1913*. Εισαγωγή-επιμέλεια Ι.Κ. Μαζαρακης Αινιαν, Αθηνα-Γιαννινα, Δωδωνη, 1988. – Λεωνίδας Παρασκευόπουλος, *Βαλκανικοι Πολεμοι 1912-1913. Επιστολές προς τη σύζυγό του Κοίλα*. Εισαγωγή-επιμέλεια Ελένη Γαρδίκα-Κατσιαδακη, Αθήνα, Καστανιωτης, 1998. Εδώ θα μπορούσε από μια άποψη να ενταχθεί και το πολύτιμο από πολλές πλευρές έργο της Guy Chantepleure, *La ville assiégee. Janina-Octobre 1912-Mars 1913*, Paris, Calmann-Lévy, 1913 και σε ελλην. μεταφρ. από τον Γ. Τσοκόπουλο, *Τα Ιωάννινα πολιορκημένα*, Ιωαννινα, Εκδόσεις Εταιρειας Ηπειρωτικων Μελετων, 1975.

4. Βλ. π.χ. Π. Παναγάκος, *Συμβολή εις την ιστοριαν της δεκαετιας 1912-1922*, Αθηναι 1960. – Αθαν. Σ. Γεραμανης, *Πολεμικη Ιστορια Νεωτερας Ελλαδος. Βαλκανικοι Πολεμοι 1912-1913*, Αθηναι 1980.

5. Ελευθερια Ι. Νικολαΐδου, *Το Αρχειο Ιωαννου Λαππα και Αντιγονης Τζαβέλλα (1912-1913) και η απελευθερωση των Ιωαννινων*. Προλεγομενα-Σχολια, Ιωαννινα, Εκδόσεις Εταιρειας Ηπειρωτικων Μελετων, 1975. Το έργο, με την εκτενή και εμπεριστατωμένη Εισαγωγή (σ.5-38), είναι πολύ περισσότερο από την απλή έκδοση μιας πηγής.

6. Δομνα Βισβίζη-Λοντα, *Η επιστράγιση μιας στρατιωτικής νίκης. Ο Βενιζέλος και η συνθηκη του Λονδινου της 30 Μαΐου 1913*, Ιωαννινα, Πανεπιστημιο Ιωαννινων [Πανηγυρικοι Λόγοι, αρ. 50], 1997.

7. Ελευθερία Ι. Νικολαΐδου, *Ο ηπειρωτικος τυπος κατά την προαπελευθερωτική περίοδο*, Ιωαννινα, Πανεπιστημιο Ιωαννινων, 1983.

8. Γεώργιος Α. Σιορόκας, "Η απελευθέρωση των Ιωαννίνων στον ημερήσιο παρισινό τύπο", *Δωδώνη* 20(1991=1994), τχ. 1, σ. 17-55.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

στρατιωτικών ή υπό άλλες ιδιότητες), οι οποίοι εμφανίστηκαν στην περιοχή κατά την κρίσιμη περίοδο. Πιστεύω ότι η συγκέντρωση και η αξιοποίηση των σχετικών μαρτυριών μπορεί να φωτίσει πολλές άλλες πτυχές και να βοηθήσει ώστε να αποκατασταθεί κάποτε η όλη εικόνα.

Η προετοιμασία και η εξέλιξη της τελικής ελληνικής επίθεσης για την απελευθέρωση των Ιωαννίνων είναι από καιρό καλά γνωστές, χάρη κυρίως στη δημοσίευση των επίσημων ντοκουμέντων του ελληνικού ΓΕΣ, αλλά και των άλλων μαρτυριών που αναφέρθηκαν. Δεν μπορούμε, ωστόσο, να αγνοήσουμε τα ντοκουμέντα που προέρχονται από ξένες αρχειακές πηγές, και μάλιστα ευρωπαϊκών δυνάμεων με αποφασιστικό ρόλο στις εξελίξεις. Τα ντοκουμέντα αυτά προσθέτουν στις γνώσεις μας όχι μόνο όταν αποσαφηνίζουν λιγότερο γνωστές πτυχές, αλλά και όταν παραλείπουν, αποσιωπούν ή και διαστρεβλώνουν, καθώς αποτελούσαν την άμεση πηγή πληροφόρησης των ξένων κυβερνήσεων και γενικών επιτελείων, ακόμη και του ευρωπαϊκού κοινού. Στην κατηγορία αυτή εντάσσεται και η δημοσιευόμενη εδώ πηγή.

Πρόκειται, συγκεκριμένα, για τις συνοπτικές πρώτες και "εν θερμώ" πληροφορίες ενός ξένου αυτόπτη μάρτυρα, και μάλιστα ειδικού και με υπεύθυνη θέση. Αυτός ήταν ο στρατιωτικός ακόλουθος της γαλλικής Πρεσβείας στην Αθήνα, ο ταγματάρχης (μετέπειτα στρατηγός) Denvignes, στον οποίο οφείλουμε αξιόλογες πληροφορίες για την ελληνική ιστορία κατά την πενταετία πριν από την έκρηξη του πρώτου παγκοσμίου πολέμου. Ο Joseph Cyrille Magdelaine Denvignes[9] γεννήθηκε το 1866 (27.4.) σε ένα χωριό (Bretogne, νομός Gers) της Νότιας Γαλλίας και πέθανε σε ένα άλλο (Barran) του ίδιου νομού το 1941 (21.12.). Κατατάχθηκε ως στρατιώτης Πεζικού (1887), φοίτησε στην Ειδική Στρατιωτική Σχολή (École Spéciale Militaire: 1889-90) και στην Ανωτέρα Σχολή Πολέμου (École Supérieure de Guerre: 1903-4). Ονομάστηκε ανθυπολοχαγός το 1890 και εξελίχτηκε μέχρι τον βαθμό του στρατηγού (υποστράτηγου: Général de Brigade: 1917, 1921). Αποστρατεύτηκε με αίτησή του το 1924. Ήρε μέρος σε εκστρατεία στην Αλγερία (1890-95) και στον πόλεμο κατά της Γερμανίας (1914-18) και υπηρέτησε στην κατεχόμενη από τους Γάλλους Ρη-

9. Τα παρατιθέμενα εδώ σύντομα βιογραφικά στοιχεία προέρχονται από τον επίσημο στρατιωτικό φάκελο του γάλλου στρατηγού, που απόκειται στα αρχεία της Service Historique de l'Armée de Terre (*SHAT*), που φυλάσσονται στο Château de Vincennes, φάκ. Gx/4272.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



Εικ. 1: *O.J.-C.-M. Denvignes αμέσως μετά την αποστρατεία του*
[από τον στρατιωτικό του φάκελο, *SHAT*, G^{3}/42721]

νανία μέχρι την αποστρατεία του. Τραυματίστηκε δύο φορές (το 1914) και τιμήθηκε με διάφορα γαλλικά παράσημα (τα ανώτερα: Commandeur de la Legion d'Honneur και Officier de l'Academie, ως στρατηγός). Τοποθετήθηκε ως στρατιωτικός ακόλουθος στη γαλλική Πρεσβεία της Αθήνας το 1908 (Μάρτιος), ως λοχαγός, θέση από την οποία αποχώρησε ως ταγματάρχης το 1913 (Σεπτ.). Υπηρέτησε επίσης ως στρατιωτικός ακόλουθος στην πρεσβεία της Μαδρίτης κατά τη διάρκεια του πολέμου (7.9.1916-16.2.1918). Ας σημειωθεί, ακόμη, ότι ο στρατηγός Denvignes, εν αποστρατεία πλέον, συνέγραψε και εξέδωσε δύο αξιόλογα και πολυσέλιδα έργα.[10]

Η αναφορά του ταγματάρχου Denvignes, στρατιωτικού ακολούθου της γαλλικής Πρεσβείας Αθηνών, με ημερομηνία 17 Μαρτίου 1913 (ν.η.), δέκα δηλ. ημέρες μετά την απελευθέρωση των Ιωαννίνων, έχει ως εξής:[11]

10. Οι τίτλοι τους είναι: *Ce que j'ai vu et entendu en Allemagne. La guerre ou la paix?*, Préface André Michelin, Paris, 1927 και *La farce du désarmement*, Préface Louis Forest, Paris 1930 (και τα δύο εκδόθηκαν από τις Editions Jules Tallandier, στη σειρά "Collection du Temps Présent").

11. Η αναφορά είναι χειρόγραφη. Δημοσιεύεται εδώ σε μεταφραση και τίθεται εντός ορθογ. αγκυλών το γαλλικό κείμενο όπου κρίθηκε αναγκαίο. Διατηρείται ο χωρισμός σε παραγράφους.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΡΕΣΒΕΙΑ
ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ *Αθήνα, 17 Μαρτίου 1913*

Αρ. 311

Περιληπτικές πληροφορίες για την άλωση των Ιωαννίνων.

Ο Ταγματάρχης Denvignes, Στρατιωτικός Ακόλουθος της Γαλλικής Δημοκρατίας στην Ελλάδα, προς τον κ. Υπουργό Πολέμου (Γενικό Επιτελείο Στρατού, 2ο Γραφείο).[12]

Επιστρέφοντας από τα Ιωάννινα, σπεύδω να σας δώσω μερικές περιληπτικές πληροφορίες για την πτώση της θέσης και την παραμονή μου στην Ήπειρο.

Η ομάδα των Στρατιωτικών Ακολούθων είχε κληθεί στην Πρέβεζα, την 21 Ιανουαρίου, από τον στρατηγό Σαπουντζάκη, που διοικούσε ακόμη τότε τη Στρατιά Ηπείρου.

Ο στρατηγός μάς κάλεσε για να μας δώσει τη δυνατότητα να παρακολουθήσουμε «το αποφασιστικό μέρος των επιχειρήσεων και την επίθεση κατά του οχυρού των Ιωαννίνων».

Περιμέναμε την επίθεση αυτή επί έξι εβδομάδες. Ιι(σ. 2) Παραμένοντας κατά το διάστημα αυτό στα μετόπισθεν, απομονωμένοι κατά διαταγή του Γενικού Επιτελείου, ζήσαμε ωστόσο τη ζωή του στρατεύματος ανάμεσα στις εφοδιοπομπές και τις αποχωρήσεις, στους τραυματίες και τις ενισχύσεις κλ.

Η ζωή αυτή ήταν ενδιαφέρουσα, αλλά πολύ διαφορετική από εκείνη που είχαμε περάσει στη Μακεδονία, κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων τις οποίες είχαμε κατορθώσει να ακολουθήσουμε τον Νοέμβριο και Δεκέμβριο.

Ο Διάδοχος ανέλαβε τη διοίκηση της Στρατιάς Ηπείρου στις 24 Ιανουαρίου. Δεν μας έβλεπε με καλό μάτι [il nous voyait d'un œil méfiant] και μας απομόνωσε οριστικά [nous a définitivement relégués] στην Πρέβεζα, κάνοντάς μας να ελπίζουμε ότι η επίθεση θα εκδηλωνόταν την επόμε-

12. Όπως φαίνεται από τις σχετικές σφραγίδες, η αναφορά έφτασε στο γαλλικό Υπουργείο Πολέμου την 3.4.1913 (πιθανότατα μέσω του υπουργείου Εξωτερικών, με τον διπλωματικό σάκκο της πρεσβείας) και στο Γενικό Επιτελείο/2ο Γραφείο στις 5.4.1913 (έλαβε τον ίδιο αριθμό, 311, ως εισερχόμενο).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

νη εβδομάδα. Ο Πρίγκιπας νόμιζε, στην πραγματικότητα, ότι θα εξαντλούνταν η υπομονή μας.

Περίμενα στην Πρέβεζα, μαζί με τους συναδέλφους μου της Αυστρίας, της Αγγλίας, της Ιταλίας και της Ολλανδίας. ||(σ. 3) Όλοι οι άλλοι είχαν αναχωρήσει και δεν μπόρεσαν να παρακολουθήσουν την τελική επίθεση.

Η επίθεση αυτή εκδηλώθηκε την 5η Μαρτίου.[13] Μεταφερθήκαμε από την Πρέβεζα στο πεδίο της μάχης και μας δόθηκε η δυνατότητα να παρακολουθήσουμε σχεδόν τη γενική πορεία της δράσης [nous avons été mis à même de suivre à peu près la marche générale de l'action]. Είμαι λοιπόν σε θέση να σας δώσω από τώρα πολύ σύντομη περίληψη, που θα συμπληρωθεί μόλις συγκεντρωθούν όλες οι σχετικές πληροφορίες για την πολιορκία των Ιωαννίνων.[14]

Μετά την 24η Ιανουαρίου, η ελληνική και η τουρκική γραμμή παρέμεναν αντιμέτωπες, χωρίς να εκδηλώνεται σοβαρή επίθεση.

Η κύρια γραμμή άμυνας, οριζόμενη από τα ύψώματα Καστρίτσα-Μπιζάνι-Δουρούτη-Σαντοβίτσα,[15] είχε προοδευτικά ενισχυθεί και εξοπλιστεί με καμιά πενηνταριά κανόνια.

Η εξωτερική αμυντική γραμμή, οριζόμενη από τα ύψώματα Τσούκα-||(σ. 4) Σάββα[16]-Αγ. Νικόλαος-το οροπέδιο Μανολιάσας-τις υπώρειες Μπιζανίου κλ., πλησίαζε συχνά στα 400 ή 500 μ. από τις ελληνικές προφυλακές.

Από τις τελευταίες ημέρες του Ιανουαρίου μέχρι τις αρχές Μαρτίου, τα πάντα περιορίστηκαν σε μονομαχία πυροβολικού, τα αποτελέσματα της οποίας δεν είχαν και μεγάλη επίδραση στην τύχη της θέσης.

Δώδεκα πυροβόλα πολιορκίας [pièces de siège] (6 των 15 εκ. και 6 των 10.5 εκ.), σαρανταοχτώ πεδινά πυροβόλα [pièces de campagne] και 24 ορειβατικά [de montagne] (με βεληνεκές από 3,5 μέχρι 8 χλμ.) κατέληξαν να ρυθμίσουν τις βολές τους κατά τρόπο εξαιρετικά ακριβή επί των τουρκικών πυροβολαρχιών του Μπιζανίου και των υψωμάτων του Αγ. Νικολάου.

---

13. Όλες οι αναγραφόμενες ημερομηνίες υπολογίζονται, φυσικά, με το "νέο" ημερολόγιο.

14. Δεν βρήκα, δυστυχώς, τη σχετική αναφορά, αν τελικά αυτή συντάχθηκε και υποβλήθηκε.

15. Το σημ. χωριό Μάρκιαρα. Το τοπωνύμιο συμπληρώθηκε από τον Denvignes με το χέρι, καθώς δεν περιλαμβανόταν στα όρια του δημοσιευόμενου χάρτη.

16. Τα τοπωνύμια Τσούκα και Σάββας συμπληρώθηκαν στον χάρτη με το χέρι.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Στην πραγματικότητα, όμως, δεν προκαλούσαν ούτε καταστροφές ούτε και πολύ σοβαρές ζημιές.

Μόλις το πυρ του ελληνικού πυροβολικού γινόταν πολύ ενοχλητικό, οι τούρκοι πυροβολητές παρέμεναν μέσα στα θωρακισμένα ή τσιμεντένια αμπριά τους και περίμεναν μέχρι ο εχθρός ||(σ. 5) *να τελειώσει την άσκηση βολής [attendaient que l'ennemi ait terminé son Ecole à feu].*

Τη στιγμή εκείνη ανταπαντούσε και καθώς οι ελληνικές πυροβολαρχίες ήταν τέλεια καμουφλαρισμένες [et comme les batteries grecques étaient parfaitement défilées] δεν πάθαιναν καμιά ζημιά – και την επομένη ξανάρχιζαν.

Οι κρότοι αυτοί διήρκεσαν επί έξι εβδομάδες. Στην πραγματικότητα, ο βομβαρδισμός του ελληνικού πυροβολικού τίποτε δεν προπαρασκεύασε.

Αφού το ελληνικό Πεζικό δεν είχε εκτελέσει καμιά σοβαρή επίθεση μετά τα τέλη Ιανουαρίου, το τουρκικό Πεζικό δεν αναγκάστηκε ποτέ να αντεπιτεθεί και να εκτεθεί έτσι στα πυρά του εχθρικού πυροβολικού. Παρέμεινε άθικτο μέχρι την τελευταία στιγμή.

Υπό τις συνθήκες αυτές, ο βομβαρδισμός θα μπορούσε να συνεχιστεί επ'αόριστον, χωρίς να οδηγήσει σε κανένα αποτέλεσμα.

Μετά από ενάμιση μήνα δισταγμών, ο Διάδοχος αποφάσισε επιτέλους να πραγματοποιήσει κάποιον ελιγμό. ||(σ. 6) *Οι αναγνωριστικές επιχειρήσεις και η κατασκοπεία είχαν αποκαλύψει ότι το οροπέδιο Δουρούτης ήταν άσχημα εξοπλισμένο και με ανεπαρκείς δυνάμεις [était faiblement armé et faiblement occupé].*

Σε όλη αυτή την περιοχή, η εξωτερική αμυντική γραμμή, οριζόμενη από τα υψώματα Τσούκα-Άγ. Σάββας-Άγ. Νικόλαος κλ., είχε καταλήξει να απορροφήσει το σύνολο σχεδόν των δυνάμεων και του υλικού που προορίζονταν για την άμυνα του τομέα.

Ανατολικά της Δουρούτης, μέσα στην πεδιάδα των Ιωαννίνων, η γραμμή υποστήριξης δεν είχε καμιά αξία.

Υπό τις συνθήκες αυτές, η αιφνιδιαστική κατάληψη [l'enlèvement] της γραμμής Τσούκα-Άγ. Νικόλαος επέτρεπε ὅτη νικήτρια δύναμη να φτάσει μέχρι τα Ιωάννινα, χωρίς να συναντήσει νέα εμπόδια· της επέτρεπε, ακόμη, να υπερφαλαγγίσει [tourner] την οχυρωμένη θέση του Μπιζανίου.

Ο προς εκτέλεση ελιγμός είχε καθοριστεί. Κατά συνέπεια, υιοθετήθηκε το ακόλουθο σχέδιο: ||(σ. 7) *να καθηλωθεί ο εχθρός επί ολοκλήρου του ανατολικού και νοτίου μετώπου, απέναντι από την Καστρίτσα, το Μπι-*

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ξάνι και το ύψωμα 640.[17] *με ισχυρό κανονιοβολισμό και σειρά επιθέσεων πεζικού, περισσότερο ή λιγότερο σοβαρών*[18] *να πληγεί ταυτόχρονα ο τομέας Αγ. Νικόλαος-Αγ. Σάββας-Μανολιάσα με 23 τάγματα και 6 ορειβατικές πυροβολαρχίες – το μόνο κατάλληλο υλικό για να χρησιμοποιήσει κανείς στο δύσκολο αυτό έδαφος.*

Οι δυνάμεις μιας μικτής ταξιαρχίας ερχόμενης από το Μέτσοβο-Δρίσκο (άκρο δεξιό) και οι δυνάμεις των 6ης, 8ης και 2ας Μεραρχιών θα αναλάμβαναν την επιδεικτική-παραπλανητική επίθεση [devaient être chargées de la démonstration].

Η αποφασιστική επίθεση ανατέθηκε σε 3 φάλαγγες, που περιλάμβαναν:

1ο στα Δεξιά: την 4η Μεραρχία (8ο και 9ο Συντάγματα Πεζικού) και 2 ορειβατικές πυροβολαρχίες (σύνολο 6 τάγματα, 2 πυροβολαρχίες).[19]

2ο στο Κέντρο: το 3ο Σύντ. Πεζ., το 15ο Σύντ. Πεζ., τα 8ο και 9ο Τάγματα Ειζώνων, 1 τάγμα του 17ου Σύντ. Πεζ. (σύνολο 8 τάγματα, 2 πυρ/χίες).

Η(σ. 8) 3ο στα Αριστερά: το 1ο Σύντ. Πεζ., το 7ο Σύντ. Πεζ., 3 ανεξάρτητα τάγματα, 2 πυρ/χίες. Σύνολο = 9 τάγματα, 2 πυρ/χίες.[20]

Αντικειμενικοί Σκοποί

Δεξιά φάλαγγα: Οχυρό Μανολιάσας και ύψωμα 750.[21]

Κεντρική φάλαγγα: Άγιος Νικόλαος.

Αριστερή φάλαγγα: Υψώματα Τσούκας και Σάββα.

---

17. Οι στρατιωτικοί χάρτες των επιχειρήσεων που δημοσιεύτηκαν από το Γενικό Επιτελείο Στρατού στην πολεμική εκθεση του 1932 (το γνωστό έργο *Ο Ελληνικος Στρατος κατα τους Βαλκανικούς Πολέμους 1912-1913*, τόμ. Β. *Επιχειρήσεις εν Ηπείρω*), δίνουν άλλη αρίθμηση στα διάφορα υψώματα. Έτσι, το ύψ. 640 δηλώνεται με τον αρ. 1076.22 (Προφήτης Ηλίας): βλ. Σχεδιάγραμμα υπ' αρ. 22: "Γενική κατά των Ιωαννίνων επίθεσις κατα την 20ην Φεβρουαριου 1913". Ωστόσο, στα κείμενα του *Παραρτήματος* του παραπάνω τόμου, στις διάφορες διαταγές δηλ., διατηρείται η αρίθμηση που αναφέρεται εδώ.

18. *12 πεδινές πυροβολαρχίες, 12 βαρέα πυροβόλα και 19 τάγματα θα χρησιμοποιούνταν για την παραπλανητική επίθεση* (η υποσημείωση του συντάκτη της αναφοράς).

19. Βλ. τις ακριβείς δυναμεις στο έργο *Ο Ελληνικος Στρατος*, σ. 392. Ο υπολογισμός εδώ έγινε με βάση το "τριαδικό" σύστημα (: η Μεραρχία περιλάμβανε τρία Συντάγματα, καθένα από τα οποία είχε 3 Τάγματα των τριών Λόχων) και δεν είναι παντα ακριβής.

20. *Τα 3ο, 7ο και 2ο Σύντ. προερχονταν από τη 2α Μερ., το 15ο από την 8η, τα 8ο και 9ο Τάγμ. Ειζ. και το ταγμα του 17ου από την 6η* (η υποσημείωση του συντάκτη της αναφοράς).

21. Ο αριθμός 750 (δίπλα του ύψ. 640) συμπληρώθηκε στον χάρτη με το χέρι. Στο ως άνω Διάγραμμα αρ. 22 σημειώνεται ως ύψ. 1070.2 (Μεγάλη Ραχη).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Την 4η Μαρτίου, η 4η Μεραρχία βρισκόταν πολύ κοντά στο καθορισμένο σημείο [se trouvait à pied d'œuvre], στις συνήθεις θέσεις της ανατολικά της Μανολιάσας.

Η Κεντρική φάλαγγα συγκεντρωνόταν στην Κοπάνη, στην είσοδο της μικρής κοιλάδας Δωδώνη-Μανολιάσα.

Η Αριστερή φάλαγγα παρέκαμπτε τον ορεινό όγκο της Ολύτσικας και έφτανε στους Μπαουσιούς. Προετοιμαζόταν να αιφνιδιάσει την Τσούκα το πρωί της 5ης.

Οι Αριστερή και Κεντρική φάλαγγες ||(σ. 9) *είχαν σχηματισθεί από τμήματα [δι'αποσπάσεως: par prélèvement] των μεραρχιών που είχαν αναλάβει τον αγώνα επίδειξης-παραπλάνησης [combat démonstratif].*

Η 4η Μεραρχία και η Κεντρική φάλαγγα συνδέονταν με το Στρατηγείο τηλεφωνικώς, ενώ η Αριστερή φάλαγγα ήταν εφοδιασμένη με συσκευές οπτικού τηλεγράφου.

Την 5η Μαρτίου, η Αριστερή φάλαγγα, διοικούμενη από τον συνταγματάρχη Λελαγραμμάτικα,[22] *αιφνιδίαζε την Τσούκα, περί τις 6.30 το πρωί, μετά από ολονύκτια πορεία. Το 1ο Σύνταγμα Πεζικού, που βάδιζε επικεφαλής, περικύκλωνε το οχυρό, αιχμαλώτιζε ένα μέρος της φρουράς και έτρεπε την υπόλοιπη σε φυγή.*

Αφού καταλήφθηκε η Τσούκα, τμήμα του Συντάγματος κατευθυνόταν αμέσως εναντίον Σάββα και Αγ. Νικολάου. Οι Τούρκοι, βλέποντας να περικυκλώνονται, τρέπονταν σε φυγή. Η μάχη είχε κερδηθεί· ο αιφνιδιασμός της Τσούκας ||(σ. 10) *υπήρξε το αποφασιστικό γεγονός.*

Με την κατάληψη του Αγ. Νικολάου η Αριστερή φάλαγγα είχε προετοιμάσει το έδαφος για την Κεντρική φάλαγγα.

Η τελευταία αυτή, ξεκινώντας από την Κοπάνη με το χάραμα, ακολουθούσε τον πυθμένα της κοιλάδας μέχρι το ύψος της κορυφής 750 και κατευθυνόταν έπειτα προς Άγ. Νικόλαο, τον οποίο βρήκε κατειλημμένο από τμήμα της Αριστερής φάλαγγας. Η ώρα ήταν τότε 2 μ.μ.

Οι τουρκικές δυνάμεις, πληττόμενες εκ δεξιών από την 4η Μεραρχία,

22. Η αναφορά στο όνομα του διοικητή μόνο της φάλαγγας αυτής υποδηλώνει ίσως τον ιδιαίτερο ρόλο που αποδίδει στη δράση της ο γάλλος ταγματάρχης· μπορεί, ακόμη, να σημαίνει και κάποια προσωπική γνωριμία ή κάποια ιδιαίτερη διευκόλυνση. Ας σημειωθεί εδώ ότι διοικητής της 1ης φάλαγγας (Λεξιάς) ήταν ο συντ. Αντωνιάδης, της 2ης φάλαγγας (Κέντρου) ο συντ. Ιαννακίτσας, ενώ τη διοίκηση και των τριών φαλάγγων (Β΄ Τμήμα Στρατιάς) είχε ο στρατηγός Μοσχόπουλος.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

αντιστέκονταν με λίγα στα υψώματα ΒΑ της Μανολιάσας· αναγκάζονταν, ωστόσο, να το βάλουν στα πόδια [elles etaient cependant obligees de lâcher pied] περί την 6η ώρα το απόγευμα.

Τα υπολείμματα των φρουρών Τσούκας-Σάββα-Αγ. Νικολάου κατευθύνονταν προς Ραψίστα,[23] όπου δοκίμασαν να ανασυνταχθούν.

Περί τις 5 το απόγευμα, η εμπροσθοφυλακή της Κεντρικής φάλαγγας (8ο και 9ο Τάγματα Ευζώνων) άρχισε να τους καταδιώκει και τους απωθούσε μέχρι τα Ιωάννινα. Η καταδίωξη αυτή, ΙΙ(σ. 11) που δεν υποστηριζόταν από πυκά πυροβολικού, ήταν άλλωστε αρκετά χλιαρή.[24] Περί τις 9 το βράδυ οι εύζωνοι έφταναν προ των πυλών των Ιωαννίνων.

Το Μπιζάνι ήταν εντελώς περικυκλωμένο [completement tourne]. Η επίθεση θα ξαναρχίζε με το χάραμα, αλλά στο μεταξύ ο Εσατ πασάς ζήτησε να συνθηκολογήσει άνευ όρων.

(Υπογρ.) Denvignes

Η φρουρά αντρχόταν σε 31.000 άνδρες και 104 κανόνια. 5 ή 6.000 διέφυγαν κατά την νύχτα της 5 προς 6 Μαρτίου, παρά τη συνθηκολόγηση.[25]

Η παρουσία στην Ήπειρο ξένων στρατιωτικών ακολούθων κατά την περίοδο των επιχειρήσεων της απελευθέρωσης μαρτυρείται από διάφορες πηγές. Οι σχετικές μαρτυρίες, ωστόσο, είναι σποραδικές, ευκαιριακές και ενίοτε αντιφατικές και δεν βοηθούν να σχηματισουμε μια κατά το δυνατόν ακριβή εικόνα. Γνωρίζουμε, συγκεκριμένα, ότι στις 12/25 Ιαν. 1913 "τριγυρνούσαν" – και μάλιστα "θυμωμένοι" – στους δρόμους της Πρεβέζας οι στρατιωτικοί ακόλουθοι της Αγγλίας, της Γαλλίας, της Ρωσίας, της

---

23. Σημ. Πεδινή.

24. Ο Γερμανης, *Πολεμική Ιστορία*, σ. 294, 324, θεωρεί την ενέργεια αυτή των Ευζώνων ιδιαιτερα αποφασιστική, καθως απεκοψε τις επικοινωνιες (τηλεφωνικές και τηλεγραφικές) με τα οχυρα του Μπιζανιου και της Καστριτσας και αναγκασε τον Εσατ πασά να προβει στην παραδοση της πόλης, ενω θα μπορουσε να συνεχισει τον αγώνα. Η αποψη κρινεται εξαιρετικα ενδιαφερουσα, καθόσον παρεχει λογικη εξηγηση της αποφασης του τουρκου στρατηγού για ανευ όρων παραδοση, χωρις να εχει ακομη πεσει το κυριο οχυρό του Μπιζανιου.

25. Κατά την επισημη εκτιμηση, η τουρκικη φρουρα που παραδοθηκε ανερχοταν σε 33.000 άνδρες, απο τους οποιους 3.000 διεφυγαν· βλ. τηλλια Κωνσταντινου προς Βασιλιά, 21.2.1913 απο Εμιν Αγά, ΓΕΣ, *ό.π.*, *Παράρτημα*, σ. 705 αρ. 1529 (οπως παρατηρούμε, η διαφορα έγκειται στον αριθμό των φυγάδων). Αλλη εκτιμηση υπολογιζει το συνολο του τουρκικου στρατού σε "27.5000 τυφεκια" και 112 πυροβολα: ΓΕΣ, *ό.π.*, τ. Β, σ. 393.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Αυστρίας, της Ιταλίας, της Γερμανίας κλπ.[26] Η αναφορά του γάλλου ακολούθου που δημοσιεύεται εδώ αποκαλύπτει επιπλέον, ότι οι ξένοι αυτοί στρατιωτικοί είχαν φτάσει στην Πρέβεζα[27] την 8/21 Ιαν. 1913, με πρόσκληση του στρατηγού Σαπουντζάκη,[28] που "διοικούσε ακόμη τότε τη Στρατιά Ηπείρου".[29]

Στην Πρέβεζα λοιπόν ο Denvignes και οι άλλοι συνάδελφοί του παρέμειναν επί αρκετό διάστημα, μακριά από το Γενικό Στρατηγείο, το οποίο βρισκόταν στη Φιλιππιάδα και μετά στο Χάνι Εμίν-Αγά. Είναι γνωστό ότι ο Κωνσταντίνος και το Επιτελείο του είχαν απομονώσει τους ξένους ακολούθους, για να αποφευχθούν κατά το δυνατόν οι σκόπιμες ή όχι διαρροές προς την εχθρική κατασκοπεία.[30] Δεν γνωρίζαμε, ωστόσο, ότι πολλοί στρατιωτικοί ακόλουθοι είχαν κουραστεί να περιμένουν και είχαν εγκαταλείψει την Πρέβεζα πριν την τελική επίθεση του ελληνικού στρατού και ότι είχαν παραμείνει μόνο, εκτός από τον γάλλο, οι ακόλουθοι της Αγγλίας, της Αυστρίας,[31] της Ιταλίας και τη Ολλανδίας.[32]

---

26. Λαγούμης, *Ημερολόγιο*, σ. 211. Βλ. και Λούσμανης, *Απομνημονεύματα*, σ. 93.

27. Ας σημειωθεί ότι η πόλη είχε απελευθερωθεί από τον Οκτ. 1912· το λιμάνι της αποτελούσε φυσικά το κέντρο των ελληνικών μεταφορών.

28. Ο Λούσμανης, *Απομνημονεύματα*, σ. 93, αναφέρει ότι οι ξένοι στρατιωτικοί ακόλουθοι "εκουβαλήθηκαν" στην Πρέβεζα με άδεια του Υπουργείου, αλλά χωρίς και να ζητήσουν την άδεια του Στρατηγείου. Η πληροφορία του γάλλου ταγματάρχη κρίνεται αξιόπιστη, αν συνδυαστεί και με την απόφαση του Σαπουντζάκη να επιχειρήσει επίθεση κατά του Μπιζανίου (η επίθεση εκδηλώθηκε την 7/20 Ιαν. 1913).

29. Ο Διάδοχος Κωνσταντίνος ανέλαβε, πράγματι, τη διοίκηση της Στρατιάς Ηπείρου την 10/23 Ιαν. 1913, όταν έφτασε στη Φιλιππιάδα: ΓΕΣ, *Ο Ελληνικός Στρατός*, σ. 299 και *Παράρτημα*, σ.484, αρ. 1063, 1064 και 1065.

30. Λούσμανης, *ό.π.*, σ. 90, 93. – Λαγούμης, *ό.π.*, σ. 245. Πρβλ. και Νικολαΐδου, *Το Αρχείο Λάππα*, σ. 27-29 (για την τουρκική αντικατασκοπεία). Για την επιπολαιότητα με την οποία αντιμετωπίζονταν σοβαρά ζητήματα, ακόμη και από υπεύθυνα πρόσωπα, βλ. τη μαρτυρία του Λαγούμη, *ό.π.*, σ. 229-230, όπου επεισόδιο με πρωταγωνιστή τον πρίγκιπα Ανδρέα. Θα μπορούσε κανείς να σκεφτεί, ωστόσο, ότι η επιβαλλόμενη στεγανότητα δεν ήταν ο μόνος λόγος απομόνωσης των ξένων στρατιωτικών.

31. Ο συγχρονής καταγωγής ακόλουθος της Αυστρίας, ονόματι Τάντσο ή Τάντσιος, μάλιστα, είχε εκφράσει προς τον Διάδοχο τη γνώμη ότι ήταν αδύνατη η κατάληψη των Ιωαννίνων και υποχρεώθηκε να αναγνωρίσει δημόσια το λάθος του: Λούσμανης, *ό.π.*, σ. 93-94 και Λαγούμης, *ό.π.*, σ. 259.

32. Είναι μάλλον ευεξήγητο το ιδιαίτερο ενδιαφέρον των στρατιωτικών ακολούθων των συγκεκριμένων χωρών, εκτός εκείνου της Ολλανδίας. Η επιμονή του τελευταίου αυτού μπορεί ίσως να αποδοθεί στην προσωπική του περιέργεια, αν αποκλεισθούν όποιες άλλες σκοπιμότητες.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Στην Πρέβεζα παρέμειναν οι πέντε στρατιωτικοί ακόλουθοι επί έξι ολόκληρες εβδομάδες, περιμένοντας από βδομάδα σε βδομάδα την τελική έκβαση του πολέμου, αποκομμένοι από κάθε άμεση επίσημη πληροφόρηση για την πορεία των επιχειρήσεων. Ανεπίσημες και έμμεσες πληροφορίες, ωστόσο, έφταναν εκεί· το ηπειρωτικό λιμάνι έσφιζε από κίνηση, καθώς αποβιβάζονταν σινεχώς εφόδια και ενισχύσεις, καθώς αποχωρούσαν οι τραυματίες και οι ασθενείς.[33] Ο γάλλος ταγματάρχης έβρισκε, μάλιστα, τη ζωή αυτή "πολύ ενδιαφέρουσα", αλλά και πολύ διαφορετική από εκείνη που είχε ζήσει στη Μακεδονία, τον Νοέμβριο και Δεκέμβριο 1912.[34]

Οι εναπομείναντες στην Πρέβεζα ξένοι στρατιωτικοί μεταφέρθηκαν στη ζώνη των επιχειρήσεων κατά την ημέρα της τελικής επίθεσης κατά των Ιωαννίνων, την 20 Φεβρ./5 Μαρ. 1913.[35] Δεν γνωρίζουμε πότε ο Denvignes και οι άλλοι συνάδελφοί του προσέγγισαν για πρώτη φορά το μέτωπο· η μαρτυρία του δεν είναι απόλυτα σαφής, δεν αποκλείει δηλ. την περίπτωση να είχαν μεταφερθεί εκεί και κατά τις δύο ή τρεις προηγούμενες ημέρες πριν την ελληνική επίθεση.[36] Όπως και να έχει, το ελληνικό Στρατηγείο δεν μπορούσε παρά να παράσχει στους ξένους αξιωματικούς

---

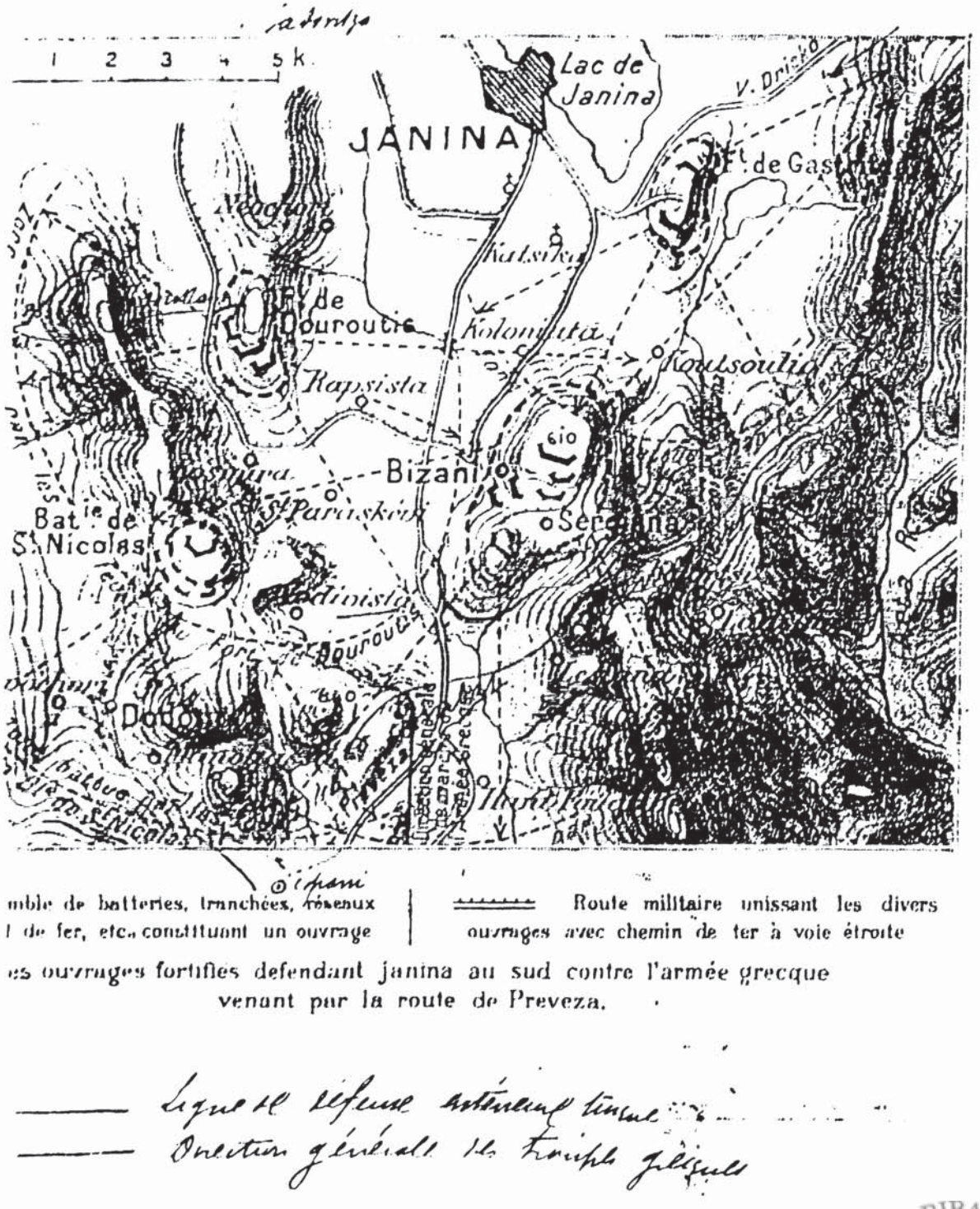
33. Πρβλ. και τη μαρτυρία του Δραγούμη, *ό.π.*, σ. 211, της 13 Ιαν. 1913 (π.η.), για "πλήθος αυτοκίνητα που έρχονταν από το δρόμο των Γιαννίνων φορτωμένα πληγωμένους, κατακοπούς και ελεεινούς από τις κακοτυχίες".

34. Πρβλ. και Λοϊσμανης, *ό.π.*, σ. 93.

35. Κατά τη μαρτυρία του Δραγούμη, *ό.π.*, σ. 255, της 20 Φεβρ. 1913 (π.η.) "ήλθαν με στρατιωτικά αυτοκίνητα οι ξένοι στρατιωτικοί ακόλουθοι, αλειψωμένοι από τη σκόνη. Ο Διάδοχος τους έδωσε την άδεια να πάνε ως την Καντέτα". Μάλλον πρέπει να θεωρήσουμε ακριβέστερη τη μαρτυρία του αντισυνταγματάρχη τότε Β. Λοϊσμανη (*ό.π.*, σ. 94), που ως ο πραγματικός αρχηγός του Επιτελείου ήταν σε θέση να γνωρίζει πολύ καλύτερα, ότι δηλ. οι ξένοι στρατ. ακόλουθοι πήραν την άδεια να πλησιάσουν πολύ περισσότερο τη γραμμή του πυρός.

36. Ο Λοϊσμανης, *ό.π.*, σ. 94, αναφέρει ότι αναγκάστηκε να επιτρέψει "την άνοδον αυτών μέχρι της γραμμής της παραταξεώς μας", όταν αρχισε η επιχείρηση κατά των Ιωαννίνων, φροντίζοντας παράλληλα να τους αποκλείσει την πρόσβαση στα μέσα επικοινωνίας (ταχυδρομείο και τηλεγραφείο) και να τους οδηγήσει, για εινόητους λόγους, στο αντίθετο άκρο του μετώπου από εκείνο στο οποίο θα εκδηλωνόταν η επίθεση. Όμως η αναφορά του ότι "διημέρευον ... και κατηρχοντο την εσπέραν εις Πρέβεζαν, προς εκπλήρωσιν των ομματικών αυτών υποχρεώσεων..." αφήνει και να εννοηθεί ότι αυτό είχε επαναληφθεί μερικές φορές.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



Εικ. 2: *Ο χάρτης των επιχειρήσεων που συνόδευε την αναφορά Denvignes*

[SHAT, 7N1336]

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κάποιες διευκολύνσεις, ώστε να μπορέσουν να παρακολουθήσουν έστω "τη γενική πορεία της δράσης".

Δεν είναι γνωστό ποιές ακριβώς διευκολύνσεις παραχωρήθηκαν, εκτός από την απαραίτητη άδεια προσέγγισης και τη συνακόλουθη μεταφορά σε κάποιο σχετικά ασφαλές σημείο της ελληνικής παράταξης. Φαίνεται πως ο γάλλος ταγματάρχης (ίσως και οι άλλοι τέσσερες συνάδελφοί του) είχε ήδη στην κατοχή του τον δημοσιευόμενο εδώ χάρτη που συνοδεύει την αναφορά του. Αντίτυπο του χάρτη αυτού είχε αποσταλεί ήδη προς δημοσίευση, από τον Ιανουάριο κιόλας, και δημοσιεύτηκε τελικά στο περιοδικό "L'Illustration",[37] μαζί με το σχετικό "ρεπορτάζ" του γνωστού πολεμικού ανταποκριτή Jean Leune.[38] Στον εν λόγω χάρτη αποτυπώνονται τα τουρκικά οχυρωματικά έργα, που είχαν κατασκευαστεί και εξοπλιστεί με σκοπό την άμυνα κατά της πιθανότερης προσβολής από το Νότο, από την Πρέβεζα, όπως άλλωστε δηλώνει και η λεζάντα του χάρτη: "Τα προς Νότον οχυρωματικά έργα για την άμυνα των Ιωαννίνων, κατά της ελληνικής στρατιάς της ερχόμενης από Πρεβεζα". Αποτυπώνονται, συγκεκριμένα, οι οχυρώσεις του Μπιζανίου, της Δουρούτης, του Αγ. Νικολάου και της Καστρίτσας,[39] σημειώνεται η ακτίνα βολής των ατίστοιχων πυροβολαρχιών, καθώς και οι στρατιωτικές οδοί που ένωναν τα οχυρά. Ο Denvignes σημειώνει με το χέρι του, επιπλέον, την εξωτερική τουρκική αμυντική γραμμή και τη γενική κατεύθυνση των ελληνικών δυνάμεων κατά την επίθεση: γραμμή προς Τσούκα, προς Μανολιάσα-Δωδώνη-Άγ. Νικόλαο, που αντιστοιχούν γενικά προς τους αντικειμενικούς στόχους των τριών φαλάγγων του Β΄ Τμήματος Στρατιάς. Προς τον σκοπό αυτό συμπληρώνο-

37. Βλ. Ελληνική Επιτροπή Στρατιωτικής Ιστορίας, *Ο πρώτος βαλκανικός πόλεμος μέσα από τις σελίδες του περιοδικού "L'Illustration"*, εισ.-μετ.-επιμ. Α. Δημητρακόπουλος, Αθήνα 1992, σ. 64. Ας σημειωθεί ότι και άλλοι ανάλογοι χαρτες δημοσιεύτηκαν στο ιδιο περιοδικό, πάντα συνοδεύοντας ανταποκρισεις, όπως ο "Χάρτης της περιοχής των Ιωαννίνων" (σ. 92) η το "Σχεδιάγραμμα του ελιγμού που οδήγησε στην πτωση των Ιωαννίνων, που εκτονήθηκε από τον κ. Jean Leune" (σ. 100).

38. Για τον γάλλο αυτόν δημοσιογράφο βλ. ΕΕΣΙ, *ό.π.*, σ. 4 κε. Ας σημειωθεί ότι η σύζυγός του, η οποία τον είχε ακολουθήσει στις αποστολές στη Μακεδονία και την Ήπειρο, ήταν ελληνίδα: Jean Leune, *Une revanche une etape. Avec les Grecs de Paris à Salonique par Athènes et la Macédoine. Campagne de 1912*, Paris, Libraine Chapelot, 1914, σ. IX (η πληροφορία για την καταγωγή της Κας Leune στον Πρόλογο, που υπογραφεται από τον Gaston Deschamps).

39. Δηλ. "το σύνολο των πυροβολαρχιών, των χαρακωμάτων, των συρματοπλεγμάτων κλ. που συνιστούν κάθε οχυρωματικό έργο", όπως επεξηγείται.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

νται με το χέρι οι θέσεις Σαντοβίτσα (στο άνω περιθώριο του χάρτη) και Κοπάνη (στο κάτω), τα ονόματα Τσούκα και Σάββα και ο αριθμός 750 στα αντίστοιχα υψώματα, καθώς και κάποιες άλλες δυσδιάκριτες επεξηγηματικές σημειώσεις.

Όπως διαπιστώνεται εύκολα με την απλή σύγκριση προς τους σημερινούς χάρτες της περιοχής, ο σχεδιαστής εδώ σημείωσε τα σημαντικότερα τοπωνύμια με την τρέχουσα τότε ονομασία τους, χωρίς να ενδιαφέρεται ιδιαίτερα ή μάλλον αδυνατώντας να προβεί στην ακριβή χωροθέτησή τους. Ενδιαφέρεται, όμως, εξαιρετικά να σημειώσει το βελγικές και τη χωρική κάλυψη των τουρκικών πυροβολαρχιών κάθε οχυρού, αποτυπώνοντας σαφώς τον απόλυτο έλεγχο του τουρκικού πυροβολικού επί των νοτίων προσβάσεων της πόλης. Είναι αυτονόητο ότι ο υπόψη χάρτης αποτέλεσε καλό και εντελώς απαραίτητο βοήθημα για να παρακολουθήσει και να περιγράψει ο στρατιωτικός ακόλουθος ή ο ξένος πολεμικός ανταποκριτής την εξέλιξη των επιχειρήσεων της ελληνικής επίθεσης.

Είναι τώρα σαφές ότι ο χάρτης αυτός των τουρκικών οχυρώσεων κυκλοφόρησε σε δύο τουλάχιστον αντίτυπα. Λεν αποκλείεται δε – είναι, μάλιστα, και το πιθανότερο – τα αντίτυπα να ήταν πολύ περισσότερα. Οι λίγοι γαλλικοί όροι του (lac, batterie, fort, feu) δεν αποτελούσαν εμπόδιο ώστε να χρησιμοποιηθεί και από άλλους στρατιωτικούς ακολούθους ή πολεμικούς ανταποκριτές.[40] Και δεν απέκλειαν βέβαια τη χρήση του και από τα αντίπαλα επιτελεία, των οποίων οι ανώτατοι και οι ανώτεροι αξιωματικοί, έλληνες και τούρκοι, ήταν σε θέση να τον διαβάζουν. Το ερώτημα είναι ποιος συνέταξε τον χάρτη και πώς αυτός έφτασε στα χέρια των δύο γάλλων, του ταγματάρχη Denvignes και του δημοσιογράφου Leune.

Κλίνω να πιστέψω ότι ο χάρτης εκπονήθηκε από το ελληνικό Στρατηγείο προς χρήση των ξένων κυρίως, που παρακολουθούσαν με όποια ιδιότητα τις επιχειρήσεις. Η άποψη ενισχύεται και από την έλλειψη φροντίδας για την ακριβή χωροθέτηση, καθώς δεν επρόκειτο για επιτελικό χάρτη. Ενισχύεται επίσης και από την προσπάθεια να τονιστεί η ισχύς και η έκταση του τουρκικού πυρός και η συνακόλουθη δυσχέρεια του πολιορ-

40. Όπως τονίζει ο Leune στη σχετική ανταπόκρισή του, ο Κωνσταντίνος είχε απαγορεύσει ρητά να παρακολουθούν τις επιχειρήσεις ξένοι δημοσιογράφοι: ΕΕΣΙ, ό.π., σ. 4. Είναι όμως βέβαιο ότι ξένοι ανταποκριτές "έσπευσαν κατά δεκάδες να καλύψουν τα γεγονότα" (ό.π., σ. 1). Επιπλέον η αυστηρότητα του Διαδόχου δεν φαίνεται να ίσχυσε επί αρχηγίας Σαπουντζάκη.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

κητή, άριστη δικαιολογία σε περίπτωση αποτυχίας ή, αντιθέτα, θεμιτή υπογράμμιση της ευτυχούς έκβασης. Θα μπορούσα ακόμη να υποθέσω ότι στη σύνταξη του χάρτη ίσως συμμετείχαν και κάποια από τα μέλη της Γαλλικής Στρατιωτικής Αποστολής, που είχε κληθεί να οργανώσει τον ελληνικό στρατό και της οποίας η παρουσία και το έργο δεν έχει επαρκώς μελετηθεί.[41] Στη σκέψη αυτή με οδηγούν και οι μαρτυρίες για την έλλειψη καλών επιτελικών χαρτών της περιοχής και τα συνακόλουθα προβλήματα για το ελληνικό Επιτελείο.[42]

Αν, τώρα, ληφθεί υπόψη η άκρως επιφυλακτική, αν όχι σαφώς εχθρική, στάση του Διαδόχου και των εμπίστων, τουλάχιστον, επιτελών του απέναντι στους ξένους στρατιωτικούς ακολούθους και δημοσιογράφους, είναι μάλλον βέβαιο ότι ο υπόψη χάρτης δόθηκε σ' αυτούς από το στρατηγείο Σαπουντζάκη, πριν δηλ. αναλάβει την αρχιστρατηγία ο Κωνσταντίνος. Η βεβαιότητα στηρίζεται στο γεγονός ότι ο Leune είχε στείλει τον χάρτη στο περιοδικό του με ημερομηνία Ιανουάριος 1913, μαζί με τη σχετική ανταπόκριση, όπου περιγράφονταν οι τουρκικές οχυρώσεις των Ιωαννίνων. Έτσι εξηγείται, ακόμη, η αποτύπωση μόνο των οχυρών που κάλυπταν τις νοτιες προσβάσεις της πόλης και κυρίως την οδό από την κατεύθυνση της Πρέβεζας· επί της οδού αυτής, από το ύψος περίπου του 18ου χλμ. και της σημερινής διακλάδωσης προς το χωριό Θεριακίσι, συγκεντρώνονται τα διασταυρούμενα πυρά του τουρκικού πυροβολικού του Μπιζανίου και του Αγ. Νικολάου, τα οποία και οδήγησαν σε αποτυχία την επίθεση της 7/20 Ιαν. 1913. Έτσι εξηγείται, τέλος, και η παράλειψη των τοπωνυμίων Τσούκα και Αγ. Σάββας, τα οποία ο γάλλος ταγματάρχης σημείωσε με το χέρι στο δικό του αντίτυπο του χάρτη, δεδομένου του ρόλου τους κατά την τελική επίθεση της 20 Φεβρ. / 5 Μαρ. 1913.

Ένα άλλο ερώτημα που ανακύπτει από την ανάγνωση της δημοσιευόμενης αναφοράς είναι οι κρίσεις του συντάκτη της για τα αποτελέσματα της δράσης του ελληνικού Πυροβολικού κατά το διάστημα πριν την τελική επίθεση. Ο Denvignes δηλ. φαίνεται να πιστεύει ότι η δράση αυτή, επί 40 ολόκληρες ημέρες και νύχτες, δεν επέδρασε σχεδόν καθόλου στην πο-

41. Με βάση υλικό από τα γαλλικά διπλωματικά και στρατιωτικά Αρχεία, σκοπεύω να επιχειρήσω σύντομα τη σύνθεση σχετικής μελέτης.

42. Δούσμανης, *ό.π.*, σ. 95-96, όπου ενδιαφέρουσα συνομιλία του συγγραφέα με τον αδελφό του Εσατ πασά, τον συνταγματάρχη Βεηπ μπεη, λίγο μετα την αλωση των Ιωαννίνων.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ρεία των επιχειρήσεων. Είναι βέβαια αλήθεια ότι κατά το παραπάνω χρονικό διάστημα ο αγώνας είχε περιοριστεί σε μονομαχία πυροβολικού και δεν είχε επιχειρηθεί σοβαρή επίθεση τμημάτων Πεζικού.[43] Από την άλλη, ωστόσο, ο ίδιος ο γάλλος ταγματάρχης αναγνωρίζει ότι το ελληνικό Πυροβολικό είχε πετύχει να "ρυθμίσει τις βολές του κατά τρόπο εξαιρετικά ακριβή" και να πλήττει τις τουρκικές πυροβολαρχίες του Μπιζανίου και του Αγ. Νικολάου. Φαίνεται δε ότι ήταν ενήμερος[44] για τη δύναμη πυρός του ελληνικού Πυροβολικού και σημείωνε τον αριθμό των πυροβόλων που έπληττων τις δύο παραπάνω οχυρές τουρκικές θέσεις.[45]

Παρόλα αυτά, ο Denvignes αναφέρει στους προϊσταμένους του ότι η πολυήμερη και τόσο αποτελεσματική, τουλάχιστον ως προς τη σκόπευση, δράση του ελληνικού Πυροβολικού "τίποτε δεν προπαρασκεύασε". Κι αυτό, παρά το γεγονός ότι μεγάλο μέρος του υλικού ήταν γαλλικής προελεύσεως, ενώ οι έλληνες αξιωματικοί είχαν πρόσφατα εκπαιδευτεί από γάλλους εκπαιδευτές της Γαλλικής Στρατιωτικής Αποστολής. Και αν, πράγματι, οι ελληνικές οβίδες δεν είχαν προκαλέσει στον αντίπαλο σημαντικές απώλειες σε άνδρες,[46] όπως εξηγείται στη δημοσιευόμενη αναφορά, και

---

43. Κατά την Πολεμική Έκθεση του ΓΕΣ, σ. 337, μόνο "μικρά επεισόδια ελάμβαναν χώραν εις το μέτωπον", κάτι που είχε καταστήσει φανερή την "ανυπομονησίαν του στρατεύματος" και ανάγκασε τον Κωνσταντίνο να εκδώσει την από 25.1.1913 (π.η.) διαταγή προς όλες τις Μεγάλες Μονάδες του (βλ. ΓΕΣ, *Ο Ελληνικός Στρατός, Παράρτημα*, σ.557, αρ. 1210).

44. Η ακριβής ενημέρωση του γάλλου στρατιωτικού ακολούθου που αποτυπώνεται στην αναφορά πρέπει να ήταν προϊόν των συζητήσεών του με τους έλληνες αρμόδιους αξιωματικούς, μετά το πέρας των επιχειρήσεων. Είναι επίσης πιθανό, ο Denvignes να είχε συζητήσει σχετικά και με τον συμπατριώτη του αντισυνταγματάρχη Crosson-Duplessis, ο οποίος είχε φτάσει στα Γιάννενα αμέσως μετά την απελευθέρωση, για να μελετήσει τις τουρκικές οχυρώσεις της πόλης· η σύζυγος του γάλλου υποπροξένου Ιωαννίνων Dussap, τον είχε συναντήσει: Chantepleure, *Τα Ιωάννινα πολιορκημένα*, σ. 122. Ας σημειωθεί ότι ο γάλλος αυτός αντισυνταγματάρχης του Μηχανικού, μέλος της Γαλλικής Στρατιωτικής Αποστολής, μάς άφησε πολυσέλιδη και εμπεριστατωμένη περιγραφή των τουρκικών οχυρώσεων.

45. Τα αναφερόμενα ελληνικά πυροβόλα αποτελούσαν το Πυροβολικό της Στρατιάς: ΓΕΣ, *ό.π.*, σ. 392. Η συνολική δύναμη του ελληνικού Πυρ/κού ήταν κάπως μεγαλύτερη (*ό.π.*, σ. 393), αλλά εκτός του Πυρ/κού Στρατιάς είχαν μείνει μόνο μία πεδινή πυροβολαρχία (6 πυροβόλα) και τα 13 ορεινά βραδυβόλα.

46. Ας σημειωθεί ότι έγκυρες μαρτυρίες κάνουν λόγο για σοβαρότατες απώλειες σε υλικό, αλλά και σε ανθρώπους: Chantepleure, *Τα Ιωάννινα*, σ. 112: "Και εξ άλλης πηγής άλ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

αν, ακόμη, δεν ήταν καλά γνωστές σε όλη τους την έκταση οι σοβαρές απώλειες των πολιορκουμένων σε υλικό, ο γάλλος ταγματάρχης δεν ήταν δυνατό να αγνοεί, έστω από πλευράς και μόνο θεωρητικής, την κόπωση, τον εκνευρισμό και την ψυχολογική εξάντληση των πολιορκουμένων. Η ψυχολογική αυτή φθορά, και αν εκληφθεί ως το μοναδικό αποτέλεσμα της δράσης του ελληνικού Πυροβολικού, αποτελούσε σημαντικό παράγοντα για την πορεία των επιχειρήσεων. Εάν, τέλος, υποτεθεί ότι ο Denvignes δεν αξιολογούσε τον παράγοντα αυτόν, με τη σκέψη ότι αντίστοιχη φθορά είχαν υποστεί και οι δυνάμεις του πολιορκητή, δεν ήταν δυνατό να μη σκέφτηκε ότι οι ελληνικές δυνάμεις είχαν ανοικτές τις οδούς επικοινωνίας και εφοδιασμού και ότι –το αναφέρει, μάλιστα– οι βολές του τουρκικού Πυροβολικού δεν είχαν κατορθώσει να πλήξουν τις ελληνικές θέσεις, οι οποίες είχαν την ευχέρεια, αν και περιορισμένη στην πράξη, να μεταβάλλονται.

Πρόκειται, λοιπόν, για συγκαλυμμένη αλλά σαφή υποτίμηση της δράσης του ελληνικού Πυροβολικού ή, μάλλον, των δυνατοτήτων του συγκεκριμένου όπλου, με παράλληλη υπογράμμιση της σημασίας του Πεζικού; Θα μπορούσε υπό προϋποθέσεις να το σκεφτεί κανείς, δεδομένου ότι ο Denvignes ήταν αξιωματικός του Πεζικού.[47] Είναι, ωστόσο, πιθανότερο ότι ο γάλλος στρατιωτικός ακόλουθος θέλησε με τον τρόπο αυτό να μειώσει τη στρατιωτική αξία του Κωνσταντίνου· και είχε λόγους να το κάνει, δεδομένης της γνωστής αντίθεσης του Διαδόχου στη γενικότερη στροφή της κυβέρνησης Βενιζέλου προς τη Γαλλία, και ειδικότερα στη μετάκληση της Γαλλικής Στρατιωτικής Αποστολής. Τη σκέψη αυτή ενισχύει και η ρητή αναφορά στους μακρόχρονους δισταγμούς του Κωνσταντίνου να πάρει οριστικές αποφάσεις, καθώς και η λεπτομερής επαινετική αναφορά στο τελικό σχέδιο και τον σχηματισμό των τριών φαλάγγων.

Τονιζόταν, επιπλέον, ακόμη περισσότερο η σημασία του τελικού αυτού σχεδίου, αν ίσχυε όντως η παρατήρηση του Denvignes, ότι δηλ. "το τουρκικό Πεζικό είχε παραμείνει άθικτο μέχρι την τελευταία στιγμή". Ο γάλλος στρατιωτικός ακόλουθος είχε και ιδιαίτερους λόγους να επαινέσει το

λως γνωρίζομεν ότι οι πυροβοληταί του Μπιζανίου, θερίζομενοι υπό του εχθρικού πυρός, αντενέθησαν τρεις φοράς ... Τα πυροβόλα άλλα μεν κατεστράφησαν τελείως, αλλά δε ετέθησαν εκτός μάχης".

47. Υπενθυμίζω ότι ο γάλλος αξιωματικός ήταν και απόφοιτος της Ανωτέρας Σχολής Πολέμου (breveté) και είχε κατά τεκμήριο συνολικότερη εικόνα των δυνατοτήτων και του Πυρ/κού.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σχέδιο της τελικής επίθεσης, όταν μάλιστα αυτό είχε καταλήξει σε λαμπρή επιτυχία· κι αυτό γιατί μεταξύ των εμπνευστών (ή, έστω, υποστηρικτών) της επίθεσης κατά της δυτικής αμυντικής γραμμής των Ιωαννίνων (Αγ. Νικολάου- Αγ. Σάββα-Τσούκας) συγκαταλεγόταν και ο αρχηγός της Γαλλικής Στρατιωτικής Αποστολής στρατηγός Eydoux.[48] Και είναι μάλλον βέβαιο ότι η γαλλική Πρεσβεία Αθηνών και ο στρατιωτικός της ακόλουθος ήταν ενήμεροι των σχετικών εισηγήσεων του αρχηγού της Γαλλικής Στρατιωτικής Αποστολής, δεδομένης της πολυεπίπεδης σημασίας που είχε η ενλόγω παρέμβαση.[49]

Και από αυτή την άποψη, λοιπόν, όπως φυσικά και λόγω της θέσης και της ιδιότητας του συντάκτη της, η δημοσιευόμενη αναφορά δίνει ιδιαίτερο βάρος στα σχέδια της ελληνικής επίθεσης. Τονίζει, συγκεκριμένα, τις παραπλανητικές-επιδεικτικές ενέργειες στα Α και τα Ν του μετώπου,[50] που συγκέντρωσαν και καθήλωσαν τον κύριο όγκο των πολιορκουμένων,

---

48. Βλ. ΓΕΣ, *Παράρτημα*, σ.240, αρ. 547, όπου το κείμενο τηλεγραφικής επικοινωνίας του υπουργού Στρατιωτικών Ν. Στράτου με τον υπίλαρχο Γρίβα, την 2/15 Δεκ. 1912. Μεταξύ άλλων, ο υπουργός ενημέρωνε ότι ο Eydoux είχε μελετήσει τον χάρτη της περιοχής και "είχε την καλωσύνην να διατυπώση τας εξής σκέψεις... άς υποβάλλει φιλικώς ... θεωρεί συντελεστικήν επιχείρησιν υμών κατ'αμφοτέρων πτερύγων εχθρού ... Εκ του χάρτου φαίνεται αυτώ συμφερωτέρα η κατά του αριστερού καθόσον ... ευνοεί μάλλον κεκαλυμμένην προχώρησιν εις τα νώτα της οχυρής τοποθεσίας Μπιζάνι". Ας σημειωθεί ότι και έλληνες αξιωματικοί είχαν υποβάλει παρόμοιες προτάσεις (όπως ο στρατηγός Μοσχόπουλος και προς τον Σαπουντζάκη, ο οποίος τις απέρριψε, και αργότερα προς τον Κον/νο): βλ. την επισήμανση όλων των σχετικών περιπτώσεων, όπως αυτές δημοσιεύτηκαν στην Πολεμική Έκθεση του ΓΕΣ, καθώς και της γνώμης Eydoux, από τον αντιστράτηγο Γεραμάνη, *Πολεμική Ιστορία*, σ. 275-276. Από μεταγενέστερη μαρτυρία του στρατηγού Λούσμανη, ωστόσο, πληροφορούμαστε ότι ούτε ο Διάδοχος ούτε ο ίδιος «είχον λάβει ποτέ γνώσιν των "άλλοτε ριφθεισών ιδεών". Ταύτας έμαθον μετά τον πόλεμον, όταν παρουσιάστηκαν οι διεκδικούντες το δίπλωμα ευρεσιτεχνίας και ωφεληθέντες εκ της εκμεταλλεύσεως αυτού»: Β. Λούσμανης, *Κριτική εις την υπό του Υπουργείου των Στρατιωτικών δημοσιευθείσαν Πολεμικήν Έκθεσιν Ηπείρου 12-13*, Αθήναι, εκδ. Μηναίας "Βραδυνής", Σεπτ. 1934, σ.84.

49. Ας σημειωθεί εδώ η διπλωματική της πλευρά, από την άποψη των περιπλοκών που θα είχε η γνωστοποίηση της παρέμβασης Eydoux, δεδομένης της συμβατικής δέσμευσης της Γαλλικής Αποστολής να μη παρέμβει άμεσα στις επιχειρήσεις. Έτσι εξηγείται η προφορική μόνον επικοινωνία Eydoux-Στράτου, καθώς και η επιφυλακτική διατύπωση.

50. Οι επιδεικτικές αυτές ενέργειες εξηγούν και την αρχική σημασία που απέδωσε ο παρισινός τύπος στην προέλαση των ελληνικών δυνάμεων από την κατεύθυνση του Αρίσκου: βλ. σχετικές αναφορές στου Σιορόκα, "Ο παρισινός τύπος", *ό.π.*

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

αποδυναμώνοντας τον δυτικό τους τομέα, κατά του οποίου και εκδηλώθηκε η αποφασιστική επίθεση των ελληνικών δυνάμεων. Η τελευταία αυτή περιγράφεται με αξιοσημείωτη ακρίβεια ως προς τη σύνθεση και την ισχύ των τριών φαλάγγων του Β΄ Τμήματος Στρατιάς, οι οποίες και έφεραν σε αίσιο πέρας την αποστολή τους κατά του δυτικού μετώπου και οδήγησαν στην άλωση των Ιωαννίνων.

Ο ταγματάρχης Denvignes παρέμεινε στην απελευθερωμένη ηπειρωτική πρωτεύουσα επί μερικές ημέρες· εκεί πήρε μέρος στις επίσημες πανηγυρικές εκδηλώσεις και, φυσικά, επισκέφθηκε στην κατοικία του τον υποπρόξενο E. Dussap. Η σύζυγος του γάλλου υποπροξένου, η πασίγνωστη με το λογοτεχνικό της ψευδώνυμο ως Guy Chantepleure, πρωτοείδε τον συμπατριώτη της στρατιωτικό ακόλουθο κατά τις επίσημες εκδηλώσεις της 23 Φεβρ./8 Μαρτίου. Τον διέκρινε ανάμεσα στο πλήθος των επίσημων στρατιωτικών εκπροσώπων και δεν κρύβει τη χαρά και τη συγκίνησή της.[51] Τον συνάντησε και πάλι, μετά από δυο μέρες, στην προξενική κατοικία τη φορά αυτή, μαζί με το ζεύγος Leune και τον αντισυνταγματάρχη Crosson-Duplessis.[52] Ο Denvignes, λοιπόν, πρέπει να αναχώρησε από τα Ιωάννινα την επομένη, 11 Μαρτίου, για να επιστρέψει στη θέση του στην Αθήνα, από όπου υπέβαλε τη δημοσιευόμενη εδώ αναφορά.

51. Chantepleure, *Τα Ιωάννινα πολιορκημένα*, σ. 116-117. Το βλέμμα και την προσοχή της προσείλκυσαν η στολή και το πηλήκιο του γάλλου αξιωματικού, που τα ξεχώρισε ανάμεσα στις αλλόγνωστες γι' αυτή στολές: Chantepleure, *La ville assiégée*, σ. 216: "Un képi français, un uniforme français!!... Je suis saisie, bouleversée..." (παραδόξως το σχετικό απόσπασμα δεν υπάρχει στην ελληνική μετάφραση).

52. Chantepleure, *Τα Ιωάννινα*, σ. 122, εγγραφή της 25 Φεβρ./10 Μαρτίου 1913.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἀρχιμ. ΦΙΛΑΡΕΤΟΥ ΑΠ. ΒΙΤΑΛΗ

Η ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΗΛΙΟΥ ΗΛΙΟΒΟΥΝΙΩΝ ΠΡΕΒΕΖΗΣ

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Στὶς 19/20 Ἰουλίου 1973, ὕστερα ἀπὸ πολλὰ χρόνια, μᾶς δόθηκε ἡ εὐκαιρία καὶ διοργανώσαμε — ἐπιτελέσαμε λαμπρὸ πανηγυρισμὸ μὲ θεία Ἀγρυπνία στὴ σεβάσμια κι ἱστορικὴ Μονή μας τοῦ πανενδόξου Προφήτη Ἠλία, στὴν περιοχὴ Ἡλιοβούνια, Φιλιππιάδος Πρεβέζης. Εἶχε συντελεσθῆ, κατὰ χάριν Θεοῦ καὶ εὐλογία τοῦ θεσπέσιου Προφήτη, μ' ἐνέργειες, πρωτοβουλίες μας τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Νικοπόλεως, καὶ τοῦ τότε ἡγουμένου τῆς Μονῆς ἀειμνήστου Ἀρχιμ. Μελετίου Συρμακέση, καὶ δαπάνες της, τὸ μέγα πράγματι ἐπίτευγμα τῆς διανοίξεως ἁμαξιτῆς ὁδοῦ, ἀπ' τὴν δημοσιὰ (Κερασοῦντος) πρὸς τὴν Ἱερὰ Μονή. Κι' ἔτσι μπόρεσαν ν' ἀνέβουν ψηλά, γιὰ πρώτη φορὰ μὲ τ' αὐτοκίνητά τους, πάρα πολλοὶ εὐλαβικοὶ προσκυνητές.

1. Σὰν ἐκπρόσωπος, τότε, τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Νικοπόλεως — Πρωτοσυγκελλεύων καὶ Ἱεροκήρυξ τακτικὸς αὐτῆς— παρέστην, κατ' ἀρχιερατικὴ ἐπιταγή, καὶ προέστην ὅλων τῶν ἑορταστικῶν αὐτῶν ἐκδηλώσεων.

2. Εἰς τὸν πανηγυρικὸν λόγον μου ἀνέπτυξα τὸ θέμα: «ὁ ζηλωτὴς τοῦ Θεοῦ Προφήτης Ἠλίας καὶ ἡ παλαίφατος ἱερὰ Μονή του εἰς τὴν ἱστορίαν» (3.779 τότε— ὁ λόγος αὐτὸς εἰς τὴν σειρὰν τῶν Θείων Κηρυγμάτων μου). Ὅπως ἦταν ἐμφανὲς ἔκανε σ' ὅλους ὁ λόγος αὐτὸς βαθυτάτην αἴσθησιν. Ἐδημιούργησε ἐνθουσιασμὸν καὶ συγκίνησιν. Καὶ προκάλεσε πολλὰ σχόλια εὔσημα.

3. Παραδίδω ἤδη εἰς τὴν δημοσιότητα τὸ κείμενον τῆς ἑορταστικῆς αὐτῆς ὁμιλίας μου, ἔχων δημοσιεύσει ἀπὸ ἐτῶν (1968) σχετικὰ ἱστορικὰ εἰς τὸν ΙΒ΄ τόμον τῆς «Θρησκευτικῆς καὶ Ἠθικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας» τοῦ Ἀθ. Μαρτίνου (σσ. 691-692), τῆς ὁποίας ἤμουν συνεργάτης.

4. Χάριν τῆς Ἱστορίας, τὴν ὁποίαν ἐπὶ 50ετίαν ἤδη μὲ θέρμη κι' ἀντικειμενικότητα πάντοτε ὑπηρετῶ, ἐπιφυλάσσομαι προσεχῶς νὰ παραδώσω ἐπίσημα ἱστορικὰ κείμενα ποὺ ἀφοροῦν τὴν Ἱερὰν αὐτὴν Μονήν, ποὺ τόσο τὴν ἀγάπησα καὶ ὑπηρέτησα καὶ ἐνετρύφησα μ' ἐπιμέλεια μιὰ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ὁλόκληρη ζωὴ στ' Ἀρχεῖα τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Νικοπόλεως, τὰ διέσωσα, τὰ κατέγραψα καὶ προφανῶς ἱστορικὰ τ' ἀξιοποίησα...

5. Τέλος, συναισθάνομαι σὰν χρέος ἀγάπης καὶ τ' ἀπέριττο τοῦτο ἱστορικό μου μελέτημα καὶ τ' ἀφιερώνω στὴν μνήμην τοῦ φιλτάτου καὶ διαπρεπῆ Ἠπειρώτη ἀοιδίμου Ἰωάννη Ν. Νικολαΐδη, ἐκπαιδευτικοῦ καὶ Ἐπιθεωρητοῦ, ποὺ μὲ ζῆλο κι' ἐνθουσιασμὸ κι' αὐτὸς ὑπηρέτησε —ὅταν κι' ἐγὼ παρόμοια ὑπηρετοῦσα— στὴν περιφέρεια Νομοῦ Πρεβέζης.

Η ΕΟΡΤΙΑ - ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΟΜΙΛΙΑ ΣΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗ ΜΑΣ ΗΛΙΑ

Α'

1. Μ' ἀσυγκράτητο ἐνθουσιασμὸ καὶ ἀφατη συγκίνησι προσήλθαμε, ἀγαπητοί, ὕστερα ἀπὸ τόσα χρόνια, σ' αὐτὸ τὸν ἱστορικὸ χῶρο, στὴν ἱερὴ καὶ προσφιλέστατή μας Μονή. Κι' ὁλόψυχα συμμετέχομε πάνδημα στὸν πανίερο τοῦτο ἑορτασμό της. Ναί. Ὁλόχαρα συμπανηγυρίζομε. Γιορτάζομε, κατ' ἐπιταγὴν ψυχῆς, τὴν πανσέβαστη μνήμη τοῦ πανενδόξου κι' ἀγαπημένου μας Προφήτη τοῦ μεγαλωνύμου Ἠλία, τοῦ Θεσβίτη[1]. Ἡ Ἐκκλησία μας γεραίρει «τὴν εἰς οὐρανοὺς πυρφόρον ἀνάβασιν τοῦ Ἁγίου καὶ ἐνδόξου Προφήτου Ἠλιοῦ, τοῦ Θεσβίτου»[2]. Εἶναι αὐτὸ ἕνα ἀξιοθαύμαστο καὶ πολυσήμαντο ἱστορικὸ γεγονός, πάρα πολὺ σημαδιακὸ καὶ διδακτικό. Σημαδεύει τὸ δίχως ἄλλο τὴν ὁλοφώτεινη πορεία τοῦ πιστοῦ ἀνθρώπου ἀπ' τὴ γῆ στὸν οὐρανό, πρὸς τὸν Πλάστη του Κύριο καὶ Θεό. Καὶ διδάσκει τὸ πόσο χρειάζεται νἄμαστε προσεκτικοὶ στὸ διάβα τῆς πρόσκαιρης αὐτῆς ζωῆς, πόσο συνεπεῖς κι' ἀγωνιστικοί, πόσο φλογεροὶ καὶ σταθεροὶ στὴν ἁγία ὀρθόδοξη πίστι μας, στὶς τρισάγιες παραδόσεις καὶ στὰ ὑψηλὰ ἰδανικά μας. Ὁ ζηλωτὴς καὶ ἔνθεος Προφήτης μας Ἠλίας μᾶς δείχνει τὸ παράδειγμα καὶ τὸν δρόμο. Κι' ἐμεῖς καλούμεθα τὸ δίχως ἄλλο ἐμπρακτα νὰ τὸ ἀκολουθήσωμε. Γι' αὐτὸ καὶ ψάλλομε: «Τὸν οὐρανοδρόμον καὶ ζηλωτήν, τοῦ Θεοῦ Προφήτην, τὸν Ἠλίαν πάντες πιστοί, σπεύσωμεν ὡς τάχος, ζηλώσωμεν ἐνθέρμως ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀγωνιζόμενοι»[3].

---

1. Βλ. *Βιτάλη Φιλαρέτου*, Ἀρχ. Λόγοι ἐπὶ τῶν Ἑορτῶν καὶ τῶν μνημῶν τῶν Ἁγίων, εὐλογίᾳ-ἐγκρίσει τοῦ Οἰκ. Πατριάρχου Μαξίμου τοῦ Ε' καὶ τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τόμ. Α', α' ἐκδ. 1960, β' ἐκδ. 1981, σσ. 283-286.

2. Βλ. Ἀνθολόγιον τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ..., Ἐνετίησιν 1832, σ. 507.

3. *Βιτάλη Φιλαρέτου*, Ἀρχ., Μεγαλυνάρια (700) εἰς Ἑορτὰς καὶ Ἁγίους, ἐγκρίσει τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὑπὸ ἔκδοσιν.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

2. Ὁ Προφήτης Ἠλίας ἔζησε καὶ ἤκμασε κατὰ τὸν 10ον π.Χ. αἰῶνα. Ἔδειξε περίτρανα ὅλον τὸν φλογμὸ τῆς ἁγνῆς καρδιᾶς του ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀγάπης, ὅλον τὸν παλμὸ τοῦ ἐνθέου ζήλου καὶ τῆς πλήρους ἀφοσιώσεώς του πρὸς τὸν παντοδύναμο Κύριο τῶν Δυνάμεων, τὸν ἀληθινὸ καὶ μοναδικὸ Τριαδικὸ Θεό, ποὺ αὐτοαποκαλύφθηκε στὸν περιούσιο λαό Του, τὸν ἀρχαῖο Ἰσραήλ, στὴν Παλαιὰ Διαθήκη. Ἀλλ' αὐτός, δυστυχῶς, παρασύρθηκε ἀπὸ ἡγέτες δυσσεβεῖς. Ἀποδείχθηκε ἀγνώμων καὶ σκληροτράχηλος. Κι ἔφθασε στὸ σημεῖο νὰ συμβιβασθῆ μὲ τὸ ἀντίθετο κατεστημένο. Ἔτσι κατεπρόδωσε τὴν θεία ἀγάπη τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ του. Τὸν ἀπαρνήθηκε σκληρά. Κι' ἐστράφηκε —γιὰ τὴν καλοπέρασι του ὑλικά, ἐγκόσμια— σὲ ψευδοθεότητες εἰδωλολατρικές, ὅπως τοῦ Βάαλ, ποὺ «ἡ λατρεία τούτου εἰσήχθη παρὰ τοῖς Ἰσραηλίταις μετὰ μεγάλης πομπῆς ὑπὸ τῆς Ἰεζάβελ» βασίλισσάς των, συζύγου τοῦ θλιβεροῦ ἰουδαίου βασιλιᾶ Ἀχαάβ[4].

3. Ὁ ζηλωτὴς Προφήτης Ἠλίας, «μόνος, μονώτατος», ἀνέλαβε ἀγῶνα ἔνθεο κι' ἐπίμονο προκειμένου νὰ ὑπερασπισθῆ τὰ δίκαια τοῦ παναγίου Θεοῦ ἀνάμεσα στὸν ἀσυνεπῆ κι' ἀχάριστο λαό Του. Ἐκήρυξε μὲ δύναμι φλογερὴ τὰ μεγαλεῖα Του καὶ τὶς πάμπολλες εὐεργεσίες Του σ' αὐτό. Ἤλεγξε μὲ δριμύτητα τὴν πλάνη καὶ τὸ ψέμα, τὴν ἀσέβεια καὶ τὴν ἀπάτη, βασιλέων καὶ ἀρχόντων-ἡγετῶν τοῦ Ἰσραήλ, ποὖγιναν δυστυχῶς ὅλων τῶν κακῶν καὶ δεινῶν αἰτία καὶ ἀφορμή. Κατέδειξε τὴν ὕβριν των· τοῦ λαοῦ τὴν ἀσύγγνωστη πλάνη. Προσευχήθηκε δὲ κι' ἔκλεισε, πρὸς τιμωρίαν τους, τὸν οὐρανὸ ἐπὶ τριάμισυ χρόνια. Κι' ἔτσι δὲν ἔβρεξε οὔτε σταγόνα βροχῆς ὅλη τὴν περίοδο αὐτή, ὁπότε ἐπῆλθε ξηρασία γενική. Κι' ἐκινδύνευσαν ὅλοι ἀπ' αὐτή, μέχρι ποὺ —ὅταν, μὲ θαῦμα του δημόσια, ἐπάνω στὸ Καρμήλιο ὄρος, ἀπέδειξε ποιὸς εἶναι ὁ μοναδικὸς κι' ἀληθινὸς Θεός, ἐνῶ ὁ Βάαλ ἦταν ψευδοθεός, κι' ὁ λαὸς ἀφοῦ μετανόησε, τὸν πίστευσε καὶ τὸν ἀνεκήρυξε πραγματικὸ Κύριο καὶ Θεό του— ξανὰ προσευχήθηκε ὁ Προφήτης κι' ἄνοιξε τὰ οὐράνια, ὁπότε κι' ἔβρεξε. Ἄφθονη καὶ δροσερὴ βροχὴ στὴ γῆ ἔστειλε...

4. Ὤ! Πυρφόρος πράγματι καὶ ἔνθεος Προφήτης ὑπῆρξε ὁ Ἅγιος Ἠλίας. Εὐεργετικὸς καὶ θαυματουργός. Διδακτικὸς κι' ἀποτελεσματικός, γιὰ τὴν δόξα τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν σωτηρία τοῦ λαοῦ. Κι' ὅταν ὁλο-

4. Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν τῶν Ἁγίων Γραφῶν, Θεολογικόν, Ἀρχαιολογικόν, Βιογραφικόν, Γεωγραφικὸν καὶ φυσικῆς Ἱστορίας, ἐκδοθὲν ὑπὸ Δ.Κ. Ὑπερηφάνου, Νέα Ὑόρκη 1925, σ. 55-56.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κλήρωσε τήν ἱεραποστολή του ἐκεῖ πρός τήν Ἱεριχώ ἅρμα πυρός τόν ἁρπαξε ἀπ' τήν γῆ καί τόν μετέφερε ψηλά πρός τόν οὐρανό...

5. Τ' ἀκούομε ἀπόψε ὅλα αὐτά τά καταπληκτικά στά ὑπέροχα ἁγιογραφικά ἀναγνώσματα', σ' ὅλα τά θαυμάσια κι' ἐγκωμιαστικά γι' αὐτόν τροπάρια: «Ὦ!» Προφῆτα καί προόπτα τῶν μεγαλουργιῶν τοῦ Θεοῦ. Ἠλία μεγαλώνυμε, ὁ τῷ φθέγματί σου στήσας τά ὑδατόρρυτα νέφη, πρέσβευε ὑπέρ ἡμῶν, πρός τόν μόνον φιλάνθρωπον». «Πῦρ θεοσεβείας πνέων σοφέ, πῦρ δυσθέους φλέγον, καταφέρεις ἐξ οὐρανοῦ· πῦρ διά σέ μάκαρ, εἰς Ὄλυμπον ἀνάγει, πυρός με τοῦ ἀσβέστου, Ἠλία λύτρωσαι»[6].

Β'

1. Βρισκόμαστε, ἀγαπητοί ἀδελφοί, στήν ἱερή αὐτή Μονή τοῦ Προφήτη Ἠλία, Ἠλιοβουνίων Πρεβέζης. Κι' εἶναι χρήσιμο κι' ἐπιβεβλημένο νά προβοῦμε σ' αὐτό τό σημεῖο σέ μιά γι' αὐτήν ἱστορική ἀναδρομή[7]. Ἀναφέρεται τό ἔτος 1693 σάν τό ξεκίνημά της. Μά τό πιό βέβαιο εἶναι τό ἔτος 1720, πώς τότε κτίσθηκε σ' αὐτή τήν τοποθεσία τοῦ ὀροπεδίου τῶν Ἠλιοβουνίων, πού βρίσκεται ἀνάμεσα στά χωριά Στεφάνης (πρώην Κατζᾶ) καί Νέας Κερασοῦντος Φιλιππιάδος.

2. Ἦταν ἄλλοτε Μετόχι τῆς Μονῆς Κοιμήσεως Θεοτόκου, στό Κάστρο τῶν Ρωγῶν. Ἀλλά στήν μνησθεῖσα χρονολογία (1720) ἀποσπάσθηκε ἀπ' αὐτήν κι' ἔγινε αὐτοτελής κι' ἀνεξάρτητη Μονή, μέ πρῶτο ἡγούμενο τόν Ἱερομόναχο Κάλλιστο. Αὐτός δέ ἐπεσκεύασε ἐδῶ τόν προϋπάρχοντα μικρό Ναό τοῦ Προφήτη. Καί στό ἔτος 1735 ἀνήγειρε γύρω του κελλιά γιά τούς Μοναχούς πού προσῆλθαν κι' ἐγκαταβίωσαν σ' αὐτήν.

3. Ὁ Ἱερομόναχος Διονύσιος (ὁ Β΄) ἡγούμενός της, ἀπ' τό Ἐλευ-

---

5. Γ΄ Βασιλ. ιζ΄ καί ιη΄, καί Δ΄ Βασιλ. β. Βλ. Παλ. Διαθήκη ἐκδ. «Ζωῆς», σσ. 311-320. Ἰακ. ε΄ 17. Βλ. καί Τρεμπέλα Π. Ἡ Καινή Διαθήκη μετά συντόμου ἑρμηνείας, ἐκδ. 16. Ἀθῆναι 1973, σσ. 944.

6. Βλ. Ἀνθολόγιον..., σσ. 502-509. Δοικάκη Μ., Μέγας Συναξαριστής, Μήν Ἰούλιος, Ἀθῆναι 1893, σσ. 282-306. Πρβλ. *Βιταλῆ Φιλαρέτου*, Ἀρχ., Τό Ἱερόν Προσκύνημα τοῦ Προφήτη Ἠλία Τρουλλακιοῦ Σίφνου, ἱστορία-λαογραφία, Ἀθῆναι 1987, σσ. 29-30.

7. *Ξενοπούλου Σεραφείμ* (†Μητροπολίτου Ἄρτης-Πρεβέζης), Δοκίμιον ἱστορικῆς τινος περιλήψεως τῆς ποτέ ἀρχαίας καί ἐγκρίτου Ἠπειρωτικῆς πόλεως Ἄρτης καί τῆς ὡσαύτως νεωτέρας πόλεως Πρεβέζης, ἐν Ἀθήναις 1884.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

θεροχώρι τῆς Φιλιππιάδος, ἀνέλαβε τὸ μέγα ἔργο τῆς ἀνεγέρσεως ἐκ βάθρων τοῦ παρόντος μεγάλου κι' ἐπιβλητικοῦ Ναοῦ, μὲ δαπάνες τῆς Μονῆς καὶ ἀπὸ συνδρομὲς εὐλαβῶν Χριστιανῶν τῆς περιοχῆς. Ὁ δὲ ἡγούμενος Πανάρετος, ἀπ' τὴν Καμαρίνα τῆς Πρεβέζης, κατὰ πατρικὴν σύστασιν καὶ προτροπὴν τοῦ ποτὲ διαπρεπῆ Μητροπολίτη Ἄρτης καὶ Πρεβέζης Σεραφείμ Ξενοπούλου, τοῦ Βυζαντίου, ἀλλὰ καὶ Κυκλαδίτου ἀπ' τὴν Νάξο, τὸν ἐκαλλώπισε κι' ἐξωράϊσε μὲ τὶς ὑπέροχες αὐτὲς τοιχογραφίες. Ὁ ἴδιος δραστήριος ἡγούμενος φρόντισε καὶ γιὰ τὴν κατασκευὴ σ' αὐτὴν ὑδατοδεξαμενῆς, γιὰ συλλογὴ νεροῦ τῆς βροχῆς, καὶ γιὰ τὴν περιμάνδρωσί της πρὸς διασφάλισί της.

4. Ἡ Μονὴ αὐτὴ τοῦ Προφήτη Ἠλία ὑπῆρξε φάρος πνευματικῆς ἀκτινοβολίας καὶ εὐεργεσίας, προπύργιο ἐθνικὸ σ' ὁλόκληρη τὴν ἠπειρωτικὴ αὐτὴ περιοχὴ κατὰ τὰ ζοφερὰ ἐκεῖνα χρόνια τῆς τουρκοκρατίας. Σκόρπιζε στοὺς χειμαζόμενους Χριστιανούς μας ἐλπίδα καὶ παρηγορία, κάθε ἐνίσχυσι ἠθικὴ —μὰ καὶ ὑλικὴ— κάθε βοήθεια ψυχοσωματικὴ σὲ πονεμένους καὶ πεινασμένους, σὲ φτωχοὺς καὶ δυστυχισμένους, σ' ἀρρώστους καὶ κατατρεγμένους. Συνέβαλε τὰ μέγιστα γιὰ τὴν λειτουργία Σχολείων γιὰ νὰ μορφωθοῦν τὰ σκλαβόπουλα. Καὶ σὲ γενικότερης σημασίας ἔργα διακρίθηκε, ὅπως γιὰ τὴν κατασκευὴ τῆς λιθόκτιστης γέφυρας, τῆς γνωστῆς, ὡς σήμερα, μὲ τ' ὄνομα «γέφυρα Καλογήρου». Δηλαδὴ ἡ Μονὴ τοῦ Προφήτου μας φρόντισε κι' ἐδαπάνησε ἀρκετὰ στὰ δύσκολα ἐκεῖνα χρόνια τῆς τουρκοκρατίας, ἐπὶ ἡγουμένου της Διονυσίου Β΄ γι' αὐτὸ τὸ περίτεχνα λιθόκτιστο γεφύρι στὸ Λοῦρο ποταμό, ποὺ συνένωσε κι' ἐξυπηρετεῖ τὴν Φιλιππιάδα-Πρέβεζα μὲ τὴν Ἄρτα.

5. Τὸ ἔτος 1857, ἡ Μονή μας, διὰ τοῦ ἡγουμένου της Ἱεροθέου, κατόρθωσε καὶ παρέλαβε στὴν δικαιοδοσία της τὸ φρούριο τῶν Ρογῶν καὶ κατέστησε Μετόχι της τὴν ἄλλοτε ἐκεῖ ἱστορικὴ Μονὴ τῆς Παναγίας, τὸν Ναὸ τῆς ὁποίας καὶ ριζικὰ ἀνακαίνισε. Γενικὰ δὲ ὅλοι οἱ ἑκάστοτε σ' αὐτὴν τὴν ἱερὴ Μονή μας πατέρες καὶ ἀδελφοί, ἡγούμενοι, ἱερομόναχοι καὶ μοναχοί, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους βέβαια συγκαταλλέγεται καὶ ὁ σημερινὸς ἀπ' τὰ Γιάννινα παν. ἀρχιμανδρίτης Μελέτιος Συρμακέσης, ποὺ τὴν ἀνέλαβε ἀπ' τὸ ἔτος 1931, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ὁποίου ἔγινε καὶ ὁ τόσο ἀπαραίτητος ἀμαξιτὸς δρόμος, ἀτρύτους πόνους κι' ἀνύστακτες προσπάθειες κατέβαλον γι' αὐτήν.

6. Εἶχε ὅμως καὶ ἀξιόλογη κτηματική-ἀγροτικὴ περιουσία. Γι' αὐτὸ κι' ἔγινε στόχος τῶν τυράννων τῆς περιοχῆς. Χαρακτηριστικὰ ἀναφέρονται τὰ ἑξῆς περιστατικά: Ὁ αἱμοβόρος Ἀλῆ πασᾶς Ἰωαννίνων-Ἠπείρου ἐλεηλάτησε κάποτε ἄγρια τὴν Ἱ. Μονή. Καὶ τὸν ἡγούμενό της

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἀγάπιο (1780) συνέλαβε, ἐκακοποίησε, ἁλυσσοδεμένο στὰ Γιάννινα τὸν ἔφερε κι' ἐφυλάκισε. Κι' ὕστερα, μαζὶ μὲ ἄλλους Χριστιανούς, ἐξώρισε —ἢ μᾶλλον σὰν δούλους ἐπώλησε— στὴ μακρινὴ Ἀλγερία, ὅπου ἀπ' τὶς στερήσεις καὶ τὶς κακουχίες καὶ τ' ἀφόρητα δεινὰ βρῆκαν ἀπαίσιο θάνατο! Ἀλλὰ καὶ ὁ γιὸς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὁ Μουχτὰρ πασᾶς, συνέλαβε τὸν ἐνάρετο καὶ ἱεροπρεπῆ ἡγούμενο Διονύσιο Β΄, τὸν ἐβασάνισε καὶ τοῦ ἀπέσπασε κακὴν κακῶς τὰ δόντια του. Ὅταν δ' ἐξολοθρεύθηκε ὁ τύραννος Ἀλῆς Τεπελενλῆς (1744-1822) ὁ ἡγούμενος Διονύσιος Β΄ μὲ διάφορες ἐνέργειές του, ἀκόμη καὶ μὲ δωροδοκίες, κατώρθωσε ὀλίγον κατ' ὀλίγον κι' ἐπανέκτησε στὴν δικαιοδοσία τῆς Μονῆς ὅλα σχεδὸν τ' ἀποξενωθέντα ἀπ' αὐτὴν τυραννικῶς μοναστηριακὰ κτήματα.

7. Κατὰ τὸ 1921 ἡ κτηματικὴ περιουσία τῆς Μονῆς[8] ἀνήρχετο σὲ 20.000 περίπου στρέμματα, βοσκοτόπια κυρίως, σ' ἕνα βιβάριο (= ἰχθυοτροφεῖο) στὸν ποταμὸ Λοῦρο, καὶ σὲ 700 περίπου στρέμματα καλλιεργησιμες ἐκτάσεις σὲ διάφορες τοποθεσίες. Ἀλλὰ κατὰ καιροὺς ἠ προσφερθηκε μ' ὅλη τὴν φιλοστοργία κι' ἀγάπη σὲ διάφορους ἐθνικοὺς καὶ κοινωνικοὺς σκοπούς, ὅπως λ.χ. γιὰ τὴν ἐγκατάστασι κι' ἀποκατάστασι τῶν προσφύγων ἀδελφῶν μας ἀπ' τὸν Πόντο καὶ τὴν Μικρασία τὸ τραγικὸ ἐκεῖνο ἔτος γιὰ τὸν Ἑλληνισμὸ ἔτος 1922, ἠ ἀπαλλοτριώθηκαν ἀπ' τὸ ἑλληνικὸ Δημόσιο, χάριν ἀκτημόνων καλλιεργητῶν τῆς περιοχῆς μας. Ἔτσι δὲν τῆς ἀπέμειναν πιὰ οὔτε χίλια περίπου στρέμματα γύρω ἀπ' ἐδῶ τὴν περιοχὴ μας, μόλις 400, μετὰ τὴν ἀπαλλοτρίωσι 10.000 στρεμμάτων, τὸ 1952, ἀπ' τὸ Κράτος, καὶ τὴν ἐκποίησι 1000 στρ. πρὸς οἰκονομικὴ ἐνίσχυσι τοῦ ἀνεγερθέντος στὴν Πρέβεζα Μητροπολιτικοῦ Οἴκου, ποὺ εἶχε καταστραφῆ τὸ ἔτος 1940 ἀπ' τοὺς βομβαρδισμοὺς τῶν Ἰταλο-γερμανῶν.

8. Καὶ κατὰ τὸν ἀτυχῆ ἑλληνοτουρκικὸ πόλεμο τοῦ 1897 ἡ Μονή μας ὑπέστη τρομερὲς διώξεις καὶ καταστροφὲς σημαντικές. Τὴν χαριστικὴ δμως βολὴ τὴν ἔδωσαν σ' αὐτὴν οἱ Γερμανο-ιταλοὶ (Ναζί), κατὰ τὰ ἔτη 1943-44, οἱ ὁποῖοι τὴν κατέκαψαν μὲ μανία, μολις δὲ διεσώθη ἀπ' τὴν πυρκαϊά, ὡς ἐκ θαύματος, ὁ περίφημος αὐτὸς Ναός της, εἰς κακὴν πάντως κατάστασιν, διὰ τὴν ἐπισκευὴν τοῦ ὁποίου καὶ διὰ τὴν ἀνέγερσιν κελλίου -παρὰ τὴν πλήρη οἰκονομικὴ της δυσπραγία—φρόντισε στοργικὰ ἡ Ἱ. Μητρόπολίς μας διὰ τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου της κ. Στυλιανοῦ καὶ διὰ τοῦ ἡγουμένου τῆς Μονῆς π. Μελετίου.

8 Βλ. «Κτηματικὴ» περιουσία τῶν Ἱ. Μονῶν καὶ Ναῶν τῆς Μητροπολιτικῆς περιφερείας Νικοπόλεως. Κῶδιξ, συνταχθεὶς μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1909-1914.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

9. Τέλος θ' ἀπαριθμήσω στὸ σημεῖο αὐτό, πὼς ἡ Ἱ. Μονὴ σήμερα κατέχει σὰν Μετόχιά της τ' ἄλλοτε ἱστορικὰ Μοναστήρια, α) Παναγία τῶν Ρωγῶν[9], β) Φανερωμένη Κερασόβου[10], γ) Γενέσιον Θεοτόκου, Κορωνησίας[11], δ) Ἅγιον Ἰωάννην Πρόδρομον, Ρωμιᾶς[12], ε) Παναγία, Καστρίου[13], ς) Ἅγιον Δημήτριον[14].

10. Αὐτὰ τὰ ὀλίγα, ἱστορικὰ στοιχεῖα παρουσιάζομε ἀπόψε συνοπτικὰ στὴν ἀγάπη καὶ εὐσέβειά σας ποὺ ἀναφαίρονται γύρω ἀπ' τὴν σύστασι, ἵδρυσι, ἀνακαίνισι, ἐθνικοκοινωνικὴ εὐεργετικὴ δρᾶσι, καὶ σημερινὴ κατάστασι τῆς Ἱ. Μονῆς τ' ἀγαπημένου μας Προφήτη Ἠλία, ἐδῶ στὰ Ἠλιοβούνια.

ΕΠΙΛΕΓΟΜΕΝΑ

Σεμνύνεται γιὰ ὅλα αὐτὰ ἡ ἀποστολικὴ ἱστορικὴ Μητρόπολίς μας τῆς Νικοπόλεως Ἠπείρου. Ἐγκαυχᾶται ὁ εὐαγὴς Κλῆρος καὶ ὁ εὐσεβὴς Λαός της. Καὶ συμμερίζεται ἀπολύτως τὸ ἀποστολικὸ ἀπόφθευγμα τοῦ οὐράνιου Ἱδρυτοῦ της Ἀπ. Παύλου, πὼς «τοιαύταις θυσίαις εὐαρεστεῖται ὁ Θεός». Εὐχαριστεῖται ὁ Κύριος. Ἀλλὰ τιμᾶται παράλληλα καὶ δοξάζεται ὁ ζηλωτὴς καὶ ἔνθεος Προφήτης Του Ἠλίας.

2. Γι' αὐτὸ δίνομε ἀπόψε τὴν ὑπόσχεσι, πὼς θὰ συνεχίσωμε μὲ τὴν ἴδια ζέσι πίστεως, μὲ τὸν ἴδιο φλογμὸ ἀγάπης, μὲ τὴν ἴδια τοῦ Προφήτη μας ἔνζηλη καὶ ἔνθεη διάθεσι, τὸ κατὰ δύναμιν βέβαια, γιὰ τὴν δυσπραγία σήμερα τῶν οἰκονομικῶν της. Ἀλλὰ θ' ἀγωνισθοῦμε μ' ὅλη

---

9. *Ξενοπούλου Σεραφείμ*, Λοκίμιον, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 43, Τσουτσίνου, Λοκίμιον περὶ Ἄρτης, Ἄρτα 1962, σ. 44.

10. «Κῶδιξ Γ΄ ἐξερχομένων ἐγγράφων τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Νικοπόλεως» (1918-1927), σσ. 1, 236, 305: ὁ ἡγούμενος Ἰωακεὶμ εἶχε ἀποστείλει ἐκεῖ σὰν ἐπιστάτες τὸν Νικηφόρον Μοναχὸν Μπέην (1919) καὶ Σωτήριον Οἰκονόμου, Ἱερομόναχον (1921). Βλ. *Βιτάλη Φιλαρέτου*, *Ἀρχ.*, Ἡ ἱερὰ Μονὴ Κερασόβου Πρεβέζης, ἐν «Ἠπ. Ἡμερολόγιον», ἔτ. 1998, σσ. 147-151.

11. *Βιτάλη Φιλαρέτου*, *Ἀρχ.*, Ἡ ἱερὰ Μονὴ Γενεσίου Θεοτόκου, Κορωνησίας Πρεβέζης, ἐν «Ἠπ. Ἡμερολόγιον», ἔτ. 1989 σσ.

12. Βλ. Κῶδιξ Α΄ τῆς ἐν Ν. Λούρῳ (νῦν Φιλιππιάδος) ἐπαρχιακῆς Λημογεροντίας Ἱ. Μονῶν Προφ. Ἠλιοῦ: Καστρίου, Τιμίου Προδρόμου (Ρωμιᾶς), Κερασῶνος, Κορωνησίας (1898-1906) καὶ Β΄ (1906-1911).

13. Βλ. Κῶδιξ Γ΄ τῆς Ἱ. Μητρ. Νικοπόλεως (1998-1927), σσ. 48, 184, 194, 200: «περὶ ἐφημερίων τῶν Μονῶν καὶ Μετοχίων».

14. *Βιτάλη Φιλαρέτου*, *Ἀρχ.*, Κανονισμὸς διοικήσεως τῶν Ἱ. Μονῶν Ἄρτης καὶ Πρεβέζης ἐπὶ Μητροπολίτου Σεραφείμ Ξενοπούλου, ἐν «Ἠπ. Ἑστία», ἔτ. 1967.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μας τὴν καρδιά· μ' ὅλο τὸν πλούσιο συναισθηματισμό μας μ' ὅλο τὸν ἀκατάβλητο ψυχισμό μας. Δηλαδὴ θ' «ἀναφέρωμεν θυσίαν αἰνέσεως διαπαντὸς τῷ Θεῷ, καρπὸν χειλέων ὁμολογούντων τῷ ὀνόματι αὐτοῦ»[15], θυσίαν αἰνέσεως καὶ δοξολογίας· θυσίαν, ποὺ σὰν καρπὸς θερμῆς εὐγνωμοσύνης καὶ πρὸς τὸν πανάγιον Θεὸν ὁλόψυχης εὐχαριστίας θὰ βγαίνη ἀπ' τὰ ταπεινὰ χείλη μας, τὰ ὁποῖα κατ' ἀξίαν θὰ ἀνυμνοῦν καὶ θὰ δοξολογοῦν τὸ πάντιμον καὶ μεγαλοπρεπὲς Ὄνομά Του, τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων».

3. Ἂς κατακλείσωμε, λοιπόν, τὸν ἀπέριττον τοῦτον ἑορτιον λόγον μας, ἐπικροτοῦντες τὸ θεσπέσιον δοξαστικόν: «Δεῦτε τῶν ὀρθοδόξων τὸ σύστημα, συναθροισθέντες σήμερον ἐν τῷ πανσέπτῳ Ναῷ τῶν θεηγόρων Προφητῶν ψαλμικῶς ἀσωμεν ἐναρμόνιον μέλος, πρὸς τὸν τούτοις δοξάσαντα Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν καὶ ἐν χαρᾷ καὶ ἀγαλλιάσει ἀναβοήσωμεν. Χαίροις ἐπίγειε Ἄγγελε καὶ οὐράνιε ἄνθρωπε. Ἠλία μεγαλώνυμε. Χαίροις ὁ διπλῆν (ἰκεσίαις τοῦ διδασκάλου σου Ἠλία) τὴν χάριν, παρὰ Θεοῦ κομισάμενος. Ἐλισσαῖε πανσεβάσμιε. Χαίρετε ἀντιλήπτορες θερμοὶ τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων τοῦ φιλοχρίστου λαοῦ. Ἀπὸ πάσης προσβολῆς ἐναντίας καὶ περιστάσεως καὶ παντοίων κινδύνων λυτρώσασθε, τοὺς πιστῶς ἐκτελοῦντας, τὴν πάνσεπτον μνήμην ἡμῶν».

Ἀρχιμ. ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ ΒΙΤΑΛΗΣ
Ἱεροκήρυξ

15. Ἑβρ. ιγ' 15-16.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΝΙΚΟΥ Θ. ΥΦΑΝΤΗ

ΧΕΙΜΑΡΑ: ΠΡΟΠΥΡΓΙΟ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ

ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΚΑΙ ΣΤΟ ΧΡΟΝΟ

Αρχαίοι χρόνοι (ιστορική περίοδος) - Γεωγραφική θέση

Η Χειμάρα είναι η περιοχή των Ακροκεραυνίων. Γεωγραφικά είναι η περιοχή μεταξύ των Αγίων Σαράντα και του ακρωτηρίου Γλώσσα και περιβρέχεται από το Ιόνιο και την Αδριατική θάλασσα.

Νότια της Αυλώνας, στην αρχαία Χαονία, βρίσκεται το οχυρό κράτος της Χειμάρας, που συνεχώς μαρτυρείται στις πηγές από την αρχαιότητα ως τα σήμερα. Είναι πόλη της Χαονίας. Οφείλει το όνομα στον Χάονα, γιο του Πριάμου και κατ' άλλους στο βουνό Χάον της Αρκαδίας.

Η ιστορία της Χειμάρας είναι η ίδια η ιστορία της Ελλάδος. Υπήρξε κυματοθραύστης βαρβαρικών επιδρομών και φρουρός του ελληνισμού στα βόρεια σύνορα.

Η λέξη «Χειμάρα» είναι μεταγενέστερη. Μέχρι τον Προκόπιο (*Περί Κτισμάτων* Λ4), τον Καντακουζηνό (*Ιστορία* β) και την Άννα την Κομνηνή αναφέρεται η αρχαία Ηπειρωτική πόλη Χίμαιρα. Οι Χειμάριοι, φυλή πελασγική, όπως μαρτυρούν τα πελασγικά τείχη στην Ακρόπολη.

Ο Θουκυδίδης (Βιβλίο Β΄ Κεφ. LXXX) αναφέρει ότι στους κατοίκους αυτής της περιοχής ο πόλεμος ήταν η τροφή τους και έμφυτη η ανεξαρτησία και η υπερηφάνεια. Όσα περιγράφει ο Θουκυδίδης στην ιστορία για τα αίτια του Πελοποννησιακού πολέμου, σχετικά με την προέλευση των κατοίκων της περιοχής, είναι αρκετά για να μας πείσουν ότι οι Χάονες του Θουκυδίδη και οι σημερινοί Χειμαριώτες είναι οι ίδιοι, που για αιώνες δεν μετέβαλαν νοοτροπία και πολεμικότητα. Κατά τον Μεσσηνιακό πόλεμο (625 π.Χ.) παρατηρήθηκε η μετανάστευση των Σπαρτιατών προς την περιοχή των Ακροκεραυνίων (Παπαρηγόπουλος).

Λοκρείς και Χάονες ανατρέφονταν με τον ίδιο πολεμικό τρόπο, γι' αυτό αφομοιώθηκαν και συγχωνεύτηκαν σε έναν λαό, ώστε αργότερα η Δυναστεία των Μολοσσών να κυριαρχήσει στην περιοχή και να αποτελέσει ισχυρό Ηπειρωτικό Κράτος.

Λαός περήφανος, πολεμικός, ευγενικός, δίκαιος και ελεύθερος ζούσε

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πάνω στα τραχιά βουνά του και διακρινόταν για την ανδρεία και την αξιοσύνη του.

Η Χειμάρα ήταν γνωστή στον Πλίνιο τον Πρεσβύτερο, που γράφει: «IN EPITI OTA CASTELUM IN ACHROCERAUNIS CHIMERA» και αναφέρει τα θερμά λουτρά της, που χρησιμοποιούσαν και κατά την μεσαιωνική εποχή. Ο Προκόπιος μνημονεύει τη Χειμάρα («Χίμαιραι») ανάμεσα στα κάστρα που οχύρωσε ο Ιουστινιανός. Το κάστρο δεν είχε καθεστώς πόλης και γι' αυτό δεν μνημονεύεται στον «Συνέκδημο» του Ιεροκλέους. Ως επισκοπή αναφέρεται για πρώτη φορά το 1020 στον διακανονισμό του Βασιλείου Β΄ για την Αρχιεπισκοπή Αχρίδος.

Το κράτος των Μολοσσών αργότερα περιήλθε υπό Μακεδονική κυριαρχία. Είναι γνωστοί οι αγώνες του βασιλιά της Ηπείρου Πύρρου εναντίον των Ρωμαίων. Μετά το θάνατο του Πύρρου η Ηπειρωτική Συμπολιτεία διετέλεσε και πάλι υπό την επιρροή του Μακεδονικού κράτους.

Εφτά χιλιόμετρα νότια της Χειμάρας βρίσκεται η Πάνορμος, ασφαλές φυσικό λιμάνι της Χαονίας. Πρέπει να ήταν σε χρήση και αυτή την ύστερη αρχαιότητα. Κατά τους μεταγενέστερους χρόνους απέκτησε μεγάλη σημασία. Τέσσερα χιλιόμετρα νοτιότερα υπάρχουν τα ερείπια του κάστρου του Κηπαρού, που ανήκουν στην περιοδο της ύστερης αρχαιότητας.

Σκορπισμένα στους πρόποδες των Ακροκεραυνίων και κατά μηκος των ακτών τα πανέμορφα και ηρωικά χωριά της Χειμάρας:

Ο *Βοϊνος*, πρώτο στην παλικαριά και στην αυτοθυσία.

Οι *Λιάτες*, (από το λιαστό ή λιατό κρασί που παράγει), μικρός οικισμός κοντά στο Βοϊνο.

Οι *Δριμάδες*, (από το Δριμός), με τις απαράμιλλες φυσικές ομορφιές.

Η *Παλιάσα*, (αρχαία Παλαίστη), το ηρωικό *Πυλιόρι* (από το πυλωρός), απέναντι από το Μοναστήρι της Παναγίας.

Το *Κοϊνδέσι*, το *Τσόρλι*, με τους ευγενικούς και φιλήσυχους κατοίκους τους, το *Κηπαρό* (κήπους ορώ = βλέπω κήπους), με τους μετανάστες τους.

Τα χωριά *Λοϊκάβο*, *Πιχέρνι*, *Νίβιτσα*, *Μπορσι*, *Αγιος Βασίλειος* και *Λικούρ(ε)σι*, γνωστά για την ναυτική τους ιστορία.

Το 1878 στίφη Τουρκαλβανών επέπεσαν στο Λικούρσι και το εκθεμελίωσαν. Το χωριό καταστράφηκε τελείως και οι κάτοικοι κατεσφάγησαν. Οι ελάχιστοι που διασώθηκαν κατέφυγαν στην Κέρκυρα. Απόγονοι αυτών ζουν και σήμερα στην Κέρκυρα και καυχώνται για την καταγωγή τους.

Μετά τη συνθήκη του Αγίου Στεφάνου, η νοτιοδυτική περιφέρεια της Χειμάρας εξεγέρθηκε (1878). Στην εξέγερση αυτή συμμετείχαν και εθελοντικά σώματα από την Κέρκυρα με εξακόσιους άντρες και αρχηγό τον Γε-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



Η Χειμάρα
Φωτ. 1920 (Αρχ. Ι.Β.Ε.)

όργιο Στεφάνου από το Κηπαρό, τον Κ. Τριτάκη από την Κρήτη, τον Χρ. Χριστοβασίλη από τα Γιάννινα και τον Μίνο Λάππα από τη Λρόβιανη.

Η δύναμη αυτή αποβιβάστηκε στους Αγίους Σαράντα και παρέμεινε εκεί για λίγες μέρες. Αυτή η καθυστέρηση έδωσε τον απαιτούμενο χρόνο στους Τουρκαλβανούς να επιπέσουν εναντίον των επαναστατών και να τους εξουδετερώσουν. Ακολούθησε η σφαγή στο Λυκούρεσι. (Λάμπρου Π. Σπύρου (Βουντούτη), *Η Χειμάρα*, 1966 σ. 47 και Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια «Πυρσού». Νεοτέρα Ελληνική Ιστορία).

Ρωμαϊκή και Μεσαιωνική Περίοδος

Κατά τους ρωμαϊκούς και μεσαιωνικούς χρόνους η Χειμάρα ακολουθεί την τύχη του υπόλοιπου ηπειρωτικού χώρου και δέχεται πλείστες βαρβαρικές επιδρομές, αλλά το πνεύμα των κατοίκων της παραμένει αδούλωτο και ανεξάρτητο.

Μετά τον πόλεμο μεταξύ Ρώμης και Μακεδόνας (οι Ηπειρώτες πολέμησαν στο πλευρό των Μακεδόνων), οι Ρωμαίοι διέλυσαν την Ηπειρωτική Συμπολιτεία και προέβησαν σε πρωτοφανείς θηριωδίες, εκδικούμενοι τη νικηφόρα εκστρατεία του Πύρρου (280-274).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Το 168 π.Χ. ο ύπατος Αιμίλιος Παύλος με τις ρωμαϊκές λεγεώνες κατερείπωσε την Ήπειρο, η οποία έγινε ρωμαϊκή επαρχία. Ο Πλούταρχος αναφέρει ότι 70 πόλεις καταστράφηκαν ολοσχερώς και 200.000 πουλήθηκαν ως δούλοι. Η Ήπειρος παρουσίαζε εικόνα παντελούς ερήμωσης.

Επί Ηρώδου του Αττικού (101–178 μ.Χ.), φίλου των Ηπειρωτών, ιδρύθηκαν διάφορες πόλεις γύρω από το Βουθρωτό. Είχαν διατηρηθεί και αρκετές άλλες πόλεις, όπως ο Ωρικός, η Παλάσσα, η Χίμαιρα (Χειμάρα), ο Όγχισμός (Άγιοι Σαράντα). Οι πόλεις αυτές κυβερνιούνται με ελληνική νομοθεσία και για τις συναλλαγές τους χρησιμοποιούσαν ελληνικά νομίσματα. Μπόρεσε έτσι να διασωθεί ο Ηπειρωτικός Ελληνισμός και να ξαναβρεί τη δύναμή του.

Από τα ερείπια και την ερήμωση που επέφεραν οι ρωμαϊκές λεγεώνες του Αιμίλιου Παύλου αναγεννήθηκε η Νέα Ήπειρος, ονομασία που της έδωσε ο Διοκλητιανός τον 2ο π.Χ. αιώνα.

Μετά τη διάλυση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας η Ήπειρος απετέλεσε βυζαντινή επαρχία. Το ελληνικό πνεύμα άνθησε και πάλι. Τότε ιδρύθηκαν και οι επισκοπές Δρυϊνουπόλεως, Διρραχίου και Χειμάρας.

Κατά τη βυζαντινή περίοδο, Γότθοι, Οστρογότθοι, Βούλγαροι, Νορμανδοί, Σλάβοι, κατά κύματα εισβάλλουν στην Ήπειρο και στην περιοχή της Χειμαρας.

Από το 517 μ.Χ. αρχίζουν οι επιδρομές και οι διωγμοί από Βουλγάρους, Γότθους και Ούννους. Τους ακολούθησαν οι Σλάβοι, οι οποίοι ελυμαίνοντο την παραθαλάσσια περιοχή της Αδριατικής.

Ο Ιουστινιανός το 529, προς περιφρούρηση των υπηκόων του, χτίζει στην Ήπειρο 500 φρούρια. Στην παραλιακή ζώνη του Ιονίου και της Αδριατικής έχτισε 50 φρούρια. Τότε ανακαινίστηκε και το φρούριο της Χειμάρας.

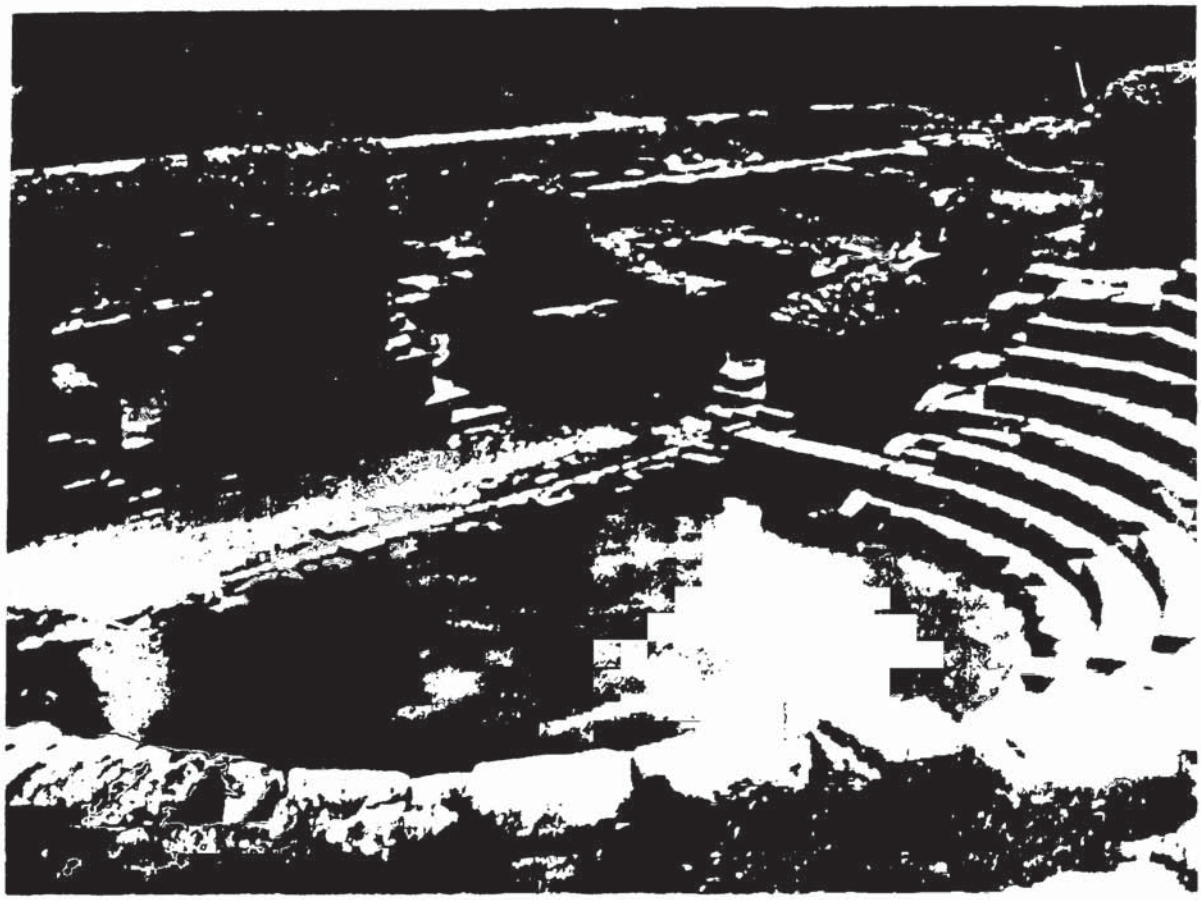
Από το 893–1040 μ.Χ. έχουμε νέες βουλγαρικές επιδρομές και το 1185 η Ήπειρος καταλαμβάνεται από τους Νορμανδούς.

Ο «Συνεκδημος» του Ιεροκλέους, το σημαντικότερο σύγγραμμα για τους σκοτεινούς χρόνους της Ηπείρου, αναφέρει ότι κατά τη βυζαντινή εποχή η Νέα Ήπειρος, όπως αποδεικνύεται από εκκλησιαστικά έγγραφα, αποτελείτο από κατοίκους με ελληνικό χαρακτήρα και μόρφωση.

Με τη διάλυση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας ιδρύθηκε από τον Μιχαήλ Άγγελο Κομνηνό το Δεσποτάτο της Ηπείρου. Η Ήπειρος είδε νέα πνευματική άνθηση.

Με τη διείσδυση των Οθωμανών στα ευρωπαϊκά εδάφη παρατηρούνται πολλές καταστροφές και λεηλασίες και στον Ηπειρωτικό χώρο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



Αρχαίο θέατρο Βουθρωτού

(Αρχ. Ι.Β.Ε.)

Το 1453 εμφανίζεται ο Γεώργιος Καστριώτης. Στους αγώνες του Καστριώτη κατά των Τούρκων συμμετείχαν και ένοπλοι Χειμαριώτες.

Με το θάνατο του Καστριώτη ολόκληρη η Ήπειρος υποτάσσεται στους Τούρκους. Μόνο η Χειμάρα μένει ανεξάρτητη. Αντιστέκεται στον κατακτητή και επιτυγχάνει προνομιακό καθεστώς.

Τα χρόνια της Τουρκοκρατίας - Απελευθερωτικοί αγώνες των Χειμαριωτών

Στο 1431 η Ήπειρος υποτάχτηκε στους Τούρκους, εκτός από την Πάργα, το Βουθρωτό και τη Χειμάρα.

Οι Χειμαριώτες ενισχυμένοι από τους Βενετούς, παρενοχλούσαν διαρκώς τους Τούρκους και κράτησαν την ανεξαρτησία και ελευθερία τους.

Με το θάνατο του Γ. Καστριώτη (Σκεντέρμπεη) το 1467, τάφηκε οριστικά και ο τελευταίος προμαχώνας του Ελληνισμού.

Για λίγα χρόνια την αρχηγία των ακέφαλων σωμάτων ανέλαβαν οι Χειμαριώτες: Γεώργιος Στρέσιος και Ηλίας (Σπύρος) Καρνέτσης, οι οποίοι, μπροστά στις υπέρτερες τουρκικές δυνάμεις, αναγκάστηκαν να

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

καταφύγουν στην Ιταλία. Εκεί ο Γ. Στρέσιος ακολούθησε ναυτική σταδιοδρομία, ο δε Σ. Καρνέτσης έφτασε στο βαθμό του στρατηγού (Μεγάλου Μαγιόρου) της Ενετικής Δημοκρατίας και απέκτησε φήμη και δύναμη.

Ο Σ. Καρνέτσης κατόρθωσε η περιοχή της Χειμάρας να τεθεί υπό την προστασία της βενετοκρατούμενης Κέρκυρας. Οι Χειμαριώτες κήρυξαν την περιοχή τους σε ανεξάρτητο κράτος, το οποίο διοικιόταν από δημογεροντία. Το φλάμπουρό τους ήταν σημαία γαλανή με το σταυρό στη μέση. Το κράτος αυτό διατηρήθηκε μέχρι το 1518., οπότε κατελήφθη ξαφνικά από τους Τούρκους.

Οι Χειμαριώτες εγκατέλειψαν τα σπίτια τους και κατέφυγαν στα Ακροκεραύνια, απ' όπου κατέβαιναν και προκαλούσαν φθορές στις τουρκικές φρουρές. Η συνεχής όμως πολεμική δράση τους εξάντλησε και αναγκάστηκαν να έλθουν σε επαφή με τον εξωμότη Ηλία πασά ή Ηλιάζ ή Αγιάζ πασά, που κατεβαίνοντας από την Παλιάσα και η Πύλη τον είχε διορίσει διοικητή της τουρκοκρατούμενης περιοχής (Αμαντος, «Οι Βόρειοι Γείτονες της Ελλάδος»).

Μετά από μακρές συζητήσεις και διαπραγματεύσεις, η δημογεροντία των Χειμαραίων πέτυχε να εξασφαλίσει τα πρώτα προνόμια που απετέλεσαν τη βάση της ΠΡΩΤΗΣ ΑΥΤΟΝΟΜΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑΣ. Με το χρόνο οι κάτοικοι της Συμπολιτείας απετέλεσαν μαζί με τους Σουλιώτες τους πυρήνες, από τους οποίους ξεπήδησε η Ελληνική Επανάσταση.

Από την αρχική προέλαση των Οθωμανών δόθηκαν προνόμια στα Ιωάννινα, το Ζαγόρι, την περιοχή Μαλακασίου, Καλαρρυτών, Συρράκου, Μετσόβου και Χειμάρας. Οι περιοχές αυτές απέκτησαν ειδικό καθεστώς.

Η χορήγηση προνομίων σε αλλόθρησκους δεν απαγορευόταν από τον ισλαμικό νόμο. Τα προνόμια της Χειμάρας αφορούσαν την απαλλαγή από την καταβολή φόρων και τελωνειακών δασμών. Οι Χειμαριώτες είχαν το δικαίωμα να οπλοφορούν. Οι Καπεταναιοι μάλιστα οπλοφορούσαν και όταν επισκέπτονταν τον σουλτανικό τοποτηρητη στα Ιωαννινα.

Στην Κωνσταντινούπολη η Χειμάρα εκπροσωπειτο με δικό της αντιπρόσωπο. Οι Χειμαριωτες ήταν υποχρεωμένοι να συμμετέχουν στις εκστρατείες των Τούρκων σε ξεχωριστά σώματα με δύναμη χιλίων αντρών και με επικεφαλής τους καπεταναίοις τους. Σε περιόδους συγκρούσεων με τη Βενετία, οι Χειμαριώτες ναύτες είχαν δικαίωμα μισθοδοσίας.

Το προνομιακό καθεστώς της Χειμάρας διατηρήθηκε ως τη λήξη της τουρκοκρατίας. Το 1908 οι Νεότουρκοι προσπάθησαν να καταργήσουν τα προνόμια της Χειμάρας αλλά απέτυχαν.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



Οι Άγιοι Σαράντα (αρχαίος Ογχισμός) στις αρχές του αιώνα.
(Αρχείο Ι.Β.Ε.)

Λίγα λόγια για το εθιμικό δίκαιο που επικρατούσε στις τουρκοκρατούμενες περιοχές και στην περιοχή της Χειμάρας είναι απαραίτητα.

Υπήρχε πολυμορφία κοινοτικού συστήματος στα χρόνια της τουρκοκρατίας. Η σύνθεση των κοινοτικών δικαστηρίων περιλάμβανε κληρικούς και λαϊκούς.

Στη Χειμάρα και τα χωριά της περιοχής (Νίβιτσα, Άγιο Βασίλειο, Λούκοβο, Κηπαρό, Δρυμάδες, Βούνο, Πικέρμι), το δικαστήριο συγκροτούσαν αποκλειστικά δημογέροντες (λαϊκοί), αλλά η εκτέλεση των αποφάσεών του υπέκειτο στην επικύρωση του επιχώριου Επισκόπου (έδρα Βουθρωτό), που ανήκε στη Μητρόπολη Ιωαννίνων.

Προνόμια Χειμάρας

Τα προνόμια που κατόρθωσαν να εξασφαλίσουν οι Χειμαριώτες από τον Σουλτάνο, μετά την κατάκτηση, ήσαν τα εξής:

1. Όλη η επαρχία της Χειμάρας ήταν ασύδοτος. Ένας όρος που διασωζόταν σε όλα τα μέρη της Ηπείρου. Σημαίνει δε ότι η Χειμάρα είναι απαλλαγμένη από κάθε σουλτανική φορολογία και επομένως δεν πληρώνει φόρο στην Οθωμανική κυβέρνηση.

2. Οι υποθέσεις του αφορούσαν του τοπικούς πληθυσμούς εκδικάζο-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

νται από τη δημογεροντία. Τη δημογεροντία την αποτελούσαν οι πρόκριτοι και προεστώτες της επαρχίας των εξής σημαντικών κωμοπόλεων: Νιβιτσας, Αγίου Βασιλείου, Λούκοβου, Κηπαρού, Χειμάρας, Δρυμιάδων, Βούνου και Πικέρνης.

3. Οι αποφάσεις της δημογεροντίας επικυρώνονταν από τον επίσκοπο Χειμάρας, που είχε έδρα το Βουθρωτό (νινατίκη) και υπαγόταν στον Μητροπολίτη Ιωαννίνων, κατά τη μαρτυρία του περιηγητή Spon.

4. Οι Χειμαριώτες ήσαν υποχρεωμένοι να στρατεύονται με τον οθωμανικό στρατό, όπου και πολεμούσε. Στις πολεμικές αυτές εκστρατείες οι Χειμαριώτες είχαν ιδιαίτερη σημαία και δικούς τους αρχηγούς, τους λεγόμενους *καπεταναραίους*, οι οποίοι τους οδηγούσαν στις μάχες. Οι καπεταναραίοι έπαιρναν μισθό για τις υπηρεσίες τους από την Πόλη.

5. Είχαν δικό τους αντιπρόσωπο στην Κωνσταντινούπολη, ο οποίος, όταν υπήρχε ανάγκη, ερχόταν απευθείας σε συνεννόηση με τον Τούρκο υπουργό των Στρατιωτικών (Σατραζάμη), όχι μόνο για στρατιωτικά θέματα, αλλά και για άλλες υποθέσεις που αφορούσαν τη Χειμάρα.

6. Οι Χειμαριώτες είχαν το δικαίωμα οπλοφορούντες να επισκέπτονται τις οθωμανικές αρχές Αυλώνας, Δελβίνου και Αργυροκάστρου, χωρίς να αφοπλίζονται. Οι καπεταναίοι μάλιστα παρουσιάζονταν και στους βεζίρηδες των Ιωαννίνων φορώντας το σπαθί ή το γιαταγάνι σε χρυσό σελάχι με ένα ζευγάρι αργυρά πιστόλια.

7. Δεν πλήρωναν σε όλες τις αγορές τελωνίο, το λεγόμενο *κοιμέρκι*. Οι Χειμαριώτες στις αγορές του Δελβίνου και της Αυλώνας προσέρχονταν ένοπλοι για διακανονισμό εμπορικών υποθέσεων και άλλων δοσοληψιών. Τα προϊόντα που προερχονταν από την περιοχή της Χειμάρας στις αγορές της Αυλώνας και του Δελβίνου δεν υπόκειντο σε κανέναν φόρο.

8. Όταν πλοία Χειμαριωτών εισέρχονταν σε Ηπειρωτικά λιμάνια δεν πλήρωναν τέλος. Οι οθωμανικές λιμενικές αρχές δεν μπορούσαν να παρακωλύσουν την είσοδο ή την έξοδό τους από τα λιμάνια και ούτε να προβούν σε επιθεώρηση των πλοίων. Αντίθετα ήταν υποχρεωμένοι να τους παρέχουν κάθε διευκόλυνση.

9. Όταν οι Τούρκοι έρχονταν σε προστριβές με τους Βενετούς, οι οποίοι ήσαν κύριοι των παραλίων χωρών της Ηπείρου, ναύτες εθελοντές Χειμαριώτες προσκαλούνταν στα πλοία του οθωμανικού στόλου με αδρές αμοιβές.

Αρκετές φορές διακυβεύτηκαν τα προνόμια των Χειμαριωτών, εξαιτίας εξωτερικών παραγόντων, αλλά και από εσωτερικές διαμάχες και διαφωνίες. Φαίνεται ότι οι διχόνοιες και τα πάθη, ίδιον της φυλής μας,

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



Το όμορφο ελληνικό χωριό Δρυμάδες της Χειμάρας.
(Φωτ. 1920, Αρχείο Ι.Β.Ε.)

και τους προηγούμενους αιώνες επηρέασαν τα γεγονότα και από καιρού εις καιρόν δημιουργούσαν το κατάλληλο κλίμα για να επεμβαίνει η τουρκική διοίκηση και να επιβάλει σκληρότερα μέτρα.

Αυτό συνέβη και στη Χειμάρα στα τέλη του 19ου αιώνα, όταν από προσωπικές διαφωνίες μεταξύ των καπεταναίων, κινδύνευσε να χάσει τα προνόμιά της, τα οποία είχε κερδίσει με θυσίες και αίμα.

Στη «Φωνή της Ηπείρου», στο φύλλο 399, στις 13 Οκτωβρίου 1900, καταχωρείται ανώνυμο άρθρο, για τους κινδύνους που διατρέχουν οι Χειμαριώτες να χάσουν τα προνόμιά τους και για την ανάγκη να ομονοήσουν και να ομοφωνήσουν για να διασώσουν την πατρίδα τους.

Από το ίδιο άρθρο πληροφορούμαστε τις οικίες των χωριών με τον πληθυσμό κατά προσέγγιση.

Γράφει η εφημερίδα:

«Γνωστόν τυγχάνει ότι ακριβώς προς εκατόν ετών ολόκληρος η παραλία της ατυχούς Ηπείρου είχε σκιάν τινα ελευθερίας, και ότι και η παραλία και αι άλλαι κοινότητες, τινές μεν δια της αλωπεκής, τινές δε δια της λεοντής του τότε φαλάριδος της Ηπείρου απώλεσαν αυτήν. Μόνον στενή τις λωρίς γης, μόνον μικρά τις δράξ διετήρησεν άχρι και νυν σκιάν τινα ελευθερίας και ιδιά τινα προνόμια. Η Χειμάρρα μετά εξ χωρίων, η υπό των πέριξ Αλβανοφώνων Μπριγκουντέτ (λόφοι παρά την θάλασσαν)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ονομαζομένη, διατηρεί με' όλας τας πιέσεις και μεθ' όλας τα πανουργίας της τοπικής αρχής ιδίαν ούτως ειπείν αυτονομίαν πληρώνουσα σαράντα οκτώ χιλιάδες (48.000) μόνον γρόσια αντί νιζαμιέ, αντί παντός άλλου φόρου, ον πληρώνουσι κατ' έτος οι άλλοι· εισίν όμως υπόχρεοι οι Χειμαρραίοι ίνα αποστέλλωσιν αριθμόν τινα οπλιτών εις τον Σουλτανικόν στρατόν και φυλάττωσι την παραλίαν από την εισβολήν ξενικού στρατού εν καιρώ πολέμου. Το έδαφος αυτών περιλουόμενον υπό του Ιονίου είνε ευφορώτατον εις ελαίας, κίτρα, πορτοκάλια κ.τ.λ. Οι άνδρες άλκιμοι. Ουμήν αλλά ο κακός δαίμων της ελληνικής φυλής, αι εσωτερικαί διαμάχαι και ο εμπαθής και τόσον ειδχθές και αποτρόπαιος κομματισμός, η φαγέδαινα ούτως ειπείν, του Ρωμαϊκού εισέδυσε και εισεχώρησε δυστυχώς και ενταύθα και απειλεί να καταστρέψη ότι δεν κατώρθωσεν ο δεσποτισμός εν τη σφριγώση αυτού δυνάμει. Προ δεκαετίας μικρού δεινά επωφελούμένη η Τουρκική διοίκησις της εταράτου δυσνοίας κατώρθου να εισαγάγη παρ' αυτοίς το κτηματολόγιον (ταπού), αν μη χειρ Κυρίου εβοήθει αυτοίς, και οι ως όμηροι επί μήνας κρατούμενοι εν Αργυστρω κατεταναίοι επέστρεψαν εις τα ίδια μετά την παύσιν του Διοικητού. Περισιν εγένετο απόπειρα καταγραφής των κτημάτων της Χειμάρρας και επί τη αρνήσει των κατοίκων ηπειλήσαν βίαν, αλλ' ωριμώτεραι σκέψεις ανέβαλον τούτο εις ευθετώτερον καιρόν και ο Καϊμακάμης από Προγονάτι μετετέθη εις Χειμάρραν. Προς Θεού! η κώδων του κινδύνου έκρουσε και ανάγκη, εάν ο από Δρυμιάδες κατετάν Α. και ο από το Βούνο κατετάν Ο. και οι από Χειμάρρας κατεταναίοι Σ. και Μ. έχουσιν ίδια πάθη, ανάγκη να θέσωσιν αυτά εν δευτέρα μοίρα προ του γενικού καλού, όπερ είνε η διατήρησις του καθεστώτος υπενθυμίζομεν την έριδα των Βουλιαρατών και Τσαβελαίων ήτις υπήρξεν η καταστροφή του Σουλίου εις τα 1804 και προτρεπόθεμα αυτοίς ίνα εν τη ενότητι και εν τη διαχρονοίση αυτοίς φιλοπατρία διατηρήσωσι το καθεστός.

Ιδού δε παρατιθέμεθα ακριβή κατάλογον των χωρίων και του πληθυσμού ως έγγιστα.

Μαλάσα	*οικίαι*	*100*	*κάτοικοι*	*537*
Πήλουρι	»	*120*	»	*323*
Χειμάρρα	»	*230*	»	*785*
Δρυμιάδες	»	*210*	»	*1045*
Κοϋδέσι	»	*94*	»	*250*
Κηπαρό	»	*200*	»	*757*
Βούνος	»	*190*	»	*870*
	Οικίαι	*1144*	*κάτοικοι*	*4567*

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



Το χωριό Νίβιτσα της Χειμάρας.
(Φωτ. 1920, Αρχείο Ι.Β.Ε.)

Υποδείξαντες τον εκ της μεταθέσεως του Καϊμακάμη κίνδυνον εις Χειμάρραν από Προγονάτι και ότι η Τουρκική Διοίκησις έδωκε κρυφίας διαταγάς εις τα εκεί όργανα αυτής προς αφομοίωσιν δια παντός μέσου, ουδέν έτερον έχομεν να προσθέσομεν, ειμή ότι ως πότε αι κραυγαί των χηνών εσωσάν ποτε το Καπιτώλιον, να σώσωσι και οι άλλοι φιλοπάτριδες Χειμαρραίοι τα προνόμιά των πολιτευόμενοι συμφώνως και πατριωτικώς».

Επαναστατικά κινήματα Χειμαριωτών

Αφορμή της εξέγερσης των Χειμαριωτών έδωσε ο πρώτος Βενετοτουρκικός πόλεμος (1463 - 1479). Τότε οι κάτοικοι της Χειμάρας απελευθέρωσαν πολλά ελληνικά χωριά. Η επαναστατική αυτή φλόγα διατηρήθηκε για πολλά χρόνια.

Ποτέ οι Χειμαριώτες σε όλη τη διάρκεια της τουρκικής κυριαρχίας δεν υπέστειλαν τη σημαία. Είτε οι ίδιοι για να κρατήσουν τα προνόμιά τους είτε παρακινούμενοι από άλλους (Βενετούς - Γάλλους), βρίσκονταν σε συνεχή εμπόλεμη κατάσταση με τους Τούρκους και οι εξεγέρσεις τους συνεχίστηκαν μέχρι τα τελευταία χρόνια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Στα 1487, ο βορειοηπειρωτικής καταγωγής Κροκόδειλος Καλιάς ξεκινάει από τη Μάνη, φτάνει στην Αυλώνα και κατεβαίνει στη Χειμάρα.

Οι Χειμαριώτες ξεσηκώνονται και καταλαμβάνουν το Κάστρο της

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Χειμάρας και το Σοπότι (Κ. Σάθα, Τουρκοκρατούμενη Ελλάς, Αθήναι 1962, σ. 45, 112).

Στα 1486, ο Σουλτάνος για να υποτάξει τους Χειμαριώτες έστειλε τον εξωμότη Αριανίτη, τον οποίον εσκότωσαν οι Χειμαριώτες και άρχισαν πάλι την εξέγερση. Η επαναστατική αυτή κίνηση ξαπλώθηκε στις περιφέρειες Δελβίνου και Αγίων Σαράντα και κράτησε ως το 1492, όταν ο Βαγιαζήτ αναγκάζεται να δώσει προνόμια.

Όταν έφτασε ο Βαγιαζήτ στην Ήπειρο, πρώτη του φροντίδα ήταν να εξοντερώσει πιθανές εξεγέρσεις και κυρίως εκείνη της Χειμάρας.

Τα στρατεύματα του Βαγιαζήτ προέβησαν σε λεηλασίες και καταστροφές χωριών και σε σφαγές των κατοίκων. Τότε και πάλι οι Χειμαριώτες εγκατέλειψαν την πατρίδα τους και κατέφυγαν στην Κέρκυρα, στη Βενετία και Νεάπολη.

Το 1494 πάλι οι Χειμαριώτες βρίσκονται στο πόδι υποκινούμενοι από τον Κάρολο 8ο της Γαλλίας, που είχε καταλάβει τη Νεάπολη της Ιταλίας.

Ο βασιλιάς της Γαλλίας Κάρολος 8ος είχε συλλάβει το φιλόδοξο σχέδιο να εκδιώξει τους Τούρκους από τη Βαλκανική. Στον ελληνικό χώρο κυκλοφόρησαν χρησμοί, σύμφωνα με τους οποίους ένας βασιλιάς ονόματι Κάρολος *«με πλήθος φοινικούν την θάλατταν περάσει και εισελεύσεται εις την Γραικίαν και ονομασθήσεται βασιλεύς των Γραικών»*. Στα 1495 σχεδιάστηκε εξέγερση στην Ήπειρο, όπου οι Χειμαριώτες, παρά την καταστροφή του Βαγιαζήτ, συνεχίσαν κατά περιόδους επιδρομές εναντίον τουρκικών φουρνίων.

Το 1566 νέα εξέγερση των Χειμαριωτών. Πολεμούν στα Ακροκεραύνια εναντίον του Πιαλή πασά και τον τρέπουν σε φυγή.

Στα 1570 άρχισε ο τέταρτος Βενετοτουρκικός πόλεμος (1570 - 1574).

Οι Βενετοί υποσχέθηκαν στους κατοίκους της Χειμάρας ότι σε περίπτωση που θα καταλυόταν η τουρκική κυριαρχία, η Βενετία θα σεβόταν την αυτονομία και τους θεσμούς της περιοχής.

Παρά το γεγονός ότι το 1569 τοπική εξέγερση είχε πνιγεί στο αίμα, οι ανυπότακτοι Χειμαριώτες ξανάρχισαν τον αγώνα. Στόχος τους το φρούριο του Σοποτού που είχαν καταλάβει το 1570. Με τον τερματισμό του πολέμου (1573) ο Σοποτός επανήλθε στους Τούρκους.

Μέχρι το 1650 η Χειμάρα και τα χωριά της Νίβιτσας, Άγιος Βασίλειος, Πικέρνι παρέμειναν απάτητα από τους Τούρκους.

Στα 1684 άρχισαν εχθροπραξίες μεταξύ Ενετών και Τούρκων. Οι Χειμαριώτες υποκινούμενοι από τον Μοροζίνι συνέχισαν τις επιθέσεις κατά των Τούρκων μέχρι το 1689 που επήλθε συμφωνία και κλείστηκε ειρήνη.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μεταξύ των δύο δυνάμεων. Ευκαιρία ζητούσαν οι Τούρκοι να καταργήσουν τα προνόμια των Χειμαριωτών και για άλλους λόγους, αλλά κυρίως διότι φοβόταν τους Χειμαριώτες, οι οποίοι φύσει ετοιμοπόλεμοι τους επετίθεντο.

Στα 1671 ο Χειμαριώτες υποδέχτηκαν με ενθουσιασμό τον Σουλτάνο Σελήμ τον Μεγαλοπρεπή στον Πάνορμο (Παλέρμο). Ο Σουλτάνος ικανοποιήθηκε από τον αυθορμητισμό των Χειμαριωτών και επικύρωσε το προνόμιο, πρόσθεσε μάλιστα και άλλα. Τα προνόμια αυτά, τα οποία με αγώνες και αίμα κέρδισαν οι Χειμαριώτες, τα σεβάστηκαν όλοι οι κατά καιρούς κατακτητές πλήν των Αλβανών.

Οι Χειμαριώτες έχοντες μέσα τους το σπέρμα του πολεμιστή δεν μπορούσαν να ζήσουν ήσυχοι. Κατατάσσονται ως μισθοφόροι πολεμιστές σε ηγεμόνες και βασιλείς της Ευρώπης ή κατασκεύαζαν κουρσάρικα πλοία και όργωναν τη λεκάνη της Μεσογείου.

Η περίοδος αυτή είναι η περίοδος του αναγκαστικού εξισλαμισμού και της εξωμοσίας. Η παρουσία του Πατροκοσμά, του Αγίου τών Σκλάβων, συγκράτησε τους κατοίκους στην Ορθοδοξία και ανέκοψε το κύμα του εξισλαμισμού. Κατά την πρώτη περιοδεία του πέρασε από τα χωριά της Χειμάρας και ίδρυσε πολλά ελληνικά σχολεία.

Στα 1779, στην τελευταία του περιοδεία, παρέμεινε τρεις μήνες στα χωριά της Χειμάρας, συμβουλεύοντας τους κατοίκους να μείνουν πιστοί στη θρησκεία και στο Έθνος τους, γιατί δεν θα αργήσει να έρθει το «ποθούμενο».

Στα 1797 καταλύθηκε η Ενετική Πολιτεία και η περιοχή περιήλθε στην κατοχή της Γαλλίας.

Στα 1770 άρχισαν τα Ορλωφικά (1768-1774) και πρώτοι οι Χειμαριώτες με τη Νίβιτσα και τον Άγιο Βασίλειο στήριξαν τον Ορλώφ.

Ο Ορλώφ κάλεσε τους Χειμαριώτες με τα εξής: *«Ήδη επέστη η στιγμή γενναίοι Χειμαριώτες όπως εκδηλώσητε, εν ονόματι του Ιησού Χριστού και της Αυτοκρατορίσσης μου, τον υπέρ του Έθνους Υμών και της Χριστιανοσύνης ζήλον σας».*

Μετά την αποτυχία της επανάστασης του Ορλώφ οι Χειμαριώτες εγκαταλείπονται στην τύχη τους από τους ισχυρούς συμμάχους τους.

Για να αποφύγουν την οργή των Τούρκων καταφεύγουν στη Νεάπολη της Ιταλίας και σε πόλεις της Σικελίας και οργανώνονται υπό τη γενική αρχηγία του κόμητα Στράτη Γκίκα.

Ομάδες Χειμαριωτών εγκαταστάθηκαν και στη Βενετία και εδημιούργησαν εκεί ξεχωριστά στρατιωτικά σώματα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τα Χειμαριώτικα αυτά σώματα, κατά την ώρα της εθνικής εξέγερσης, κατέβηκαν στην αγωνιζόμενη Ελλάδα και πρόσφεραν ανεκτίμητες υπηρεσίες. Αγωνίστηκαν μέχρι την αναγνώριση της ελληνικής ανεξαρτησίας και της οριστικής υπογραφής της Συνθήκης (2 Σεπτεμβρίου 1929).

Ο περιηγητής Ιακωβος Spon για τη Χειμάρα

Ο περιηγητής Ιάκωβος Σπον, ο οποίος περιήλθε τις περιοχές της Χειμάρας, του Δελβίνου και Αργυροκάστρου κατά τον 16ο αιώνα, περιγράφει την κατάσταση που επικρατούσε στη Χειμάρα την εποχή εκείνη. Ο Σπον χαρακτηρίζει τους Χειμαριώτες επιτήδειους, ασχολούμενους με την πειρατεία, η οποία επικρατούσε και σε όλους τους λαούς της Ανατολής. Αναγνωρίζει ο Σπον ότι οι Χειμαριώτες είναι καλοί στρατιώτες, λαός πολεμικός, όπως οι Μανιάτες στην Πελοπόννησο, οι Σφακιανοί την Κρήτη και οι γείτονες τους Σουλιώτες. Οι κάτοικοι της Χειμάρας, κατά τον Σπον, ήταν αρειμάνια, κρατούσαν ψηλά το μέτωπό τους κατά των εχθρών, δεν κατείχοντο από ποταπά και αναξιοπρεπή ελατήρια και είχαν χαρακτήρα ορμητικό και απίθασσο.

Όπως γράφει ο Σπον, κατά την 16η εκατονταετηρίδα στη Χειμάρα και στην υπόλοιπη Λιαμπουριά άκμαζε η κτηνοτροφία, από την οποία οι κάτοικοι πορίζονταν τα προς τα ζην.

Τα χρονια του Αλη πασα

Εκείνο που δεν μπόρεσε να επιτύχει η Τουρκική Αυτοκρατορία, να καταβάλει δηλαδή τη Χειμάρα, προσπάθησε να το επιτύχει ο Αλή πασάς ο Τεπελενλής. Πήρε την απόφαση να καταστρέψει τις δύο κορυφαίες εστίες του Ελληνισμού, το ηρωικό Σούλι και τη θρυλική Χειμάρα.

Μετά την καταστροφή του Σουλίου, εστράφη εναντίον της Χειμαρας την οποία υπέταξε με δόλο.

Την άνοιξη του 1798, τη Μεγάλη Εβδομάδα, ο Αλή πασάς συνεννοήθηκε με τον Γάλλο αρμοστή της Κέρκυρας Gentili και έστειλε την αρμάδα του αποβιβάζοντας δυνάμεις στο μικρό λιμάνι του Λοΐκοβου, απέναντι από την Κασσιώπη. Και ενώ ο κόσμος ήταν στις εκκλησιές, αιφνιδιαστικά ο Γιουσούφ Αράπης επιτίθεται στη Νιβιτσα. Σφάζει, αιχμαλωτίζει και πυρπολεί. Καταστρέφει το Λιακούρσι, τον Αγιο Βασιλειο, το Πιχέρνι, το Μπόρσι και λίγο αργότερα τη βόρεια περιοχή της Χειμάρας. Πολλοί κάτοικοι φονεύτηκαν και όσοι μπόρεσαν να σωθούν βρήκαν καταφύγιο στην Κέρκυρα και στο Πάνορμο της Σικελίας. Εκεί οργανώθηκαν και σχημάτισαν ελληνική ορθόδοξη παροικία.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Πολλοί από αυτούς τους Χειμαριώτες βοήθησαν τον στρατηγό Ναπολέοντα Μπερτιέ στην κατάληψη των Ιονίων νήσων (1808).

Όταν ο Γάλλος στρατηγός αντίκρισε τους Χειμαριώτες πολεμιστές, τόσο πολύ ενθουσιάστηκε από την αρρενωπή τους παράσταση και το εμπειροπόλεμο των επικεφαλής τους, τον Δράκο από το Λυκούρεσι, τον Δούκα από την Νίβιτσα, τον Κέντρο από το Πικέρνι, τον Γκίκα Βέλο, τον Κ. Τότσικα από το Βούνο, ώστε αναφώνησε: *«Με τέτοιους γενναίους πολεμιστές θα μπορούσα να γίνω κυρίαρχος του κόσμου»*.

Το ακατάβλητο εθνικό τους φρόνημα και η ελληνική τους συνείδηση ήταν τόσο βαθιά ριζωμένη, ώστε το 1875, μετά από χρόνια αναγκαστικής απομάκρυνσης από τα πατρικά χώματα, ζήτησαν από την κυβέρνηση Κωλέττη να εγκατασταθούν στην Ελλάδα. Το αίτημά τους έγινε δεκτό. Τότε πολλοί ήλθαν στην Ελλάδα και ίδρυσαν στην Μανωλάδα Ηλείας το Νέο Πικέρνι και στην Αρκαδία το Μικρό Πικέρνι, σε ανάμνηση του χωριού τους στη Χειμάρα. (Βλ. Λάμπρου Π. Σπύρου (Βουνιώτη), Χειμάρα, σ. 87).

Στο Βασίλειο των δύο Σικελιών οι Χειμαριώτες στρατιώτες, μαζί με Παργινούς Σουλιώτες και άλλους Ηπειρώτες έφτασαν τις 33.000.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να ειπωθούν λίγα λόγια για την προπαγάνδα της Καθολικής Εκκλησίας, η οποία πολλές φορές επιχείρησε να προσηλυτίσει τους Χειμαριώτες στον καθολικισμό και κατά τη περίοδο του Αλή πασά και πολύ γρηγορότερα ακόμη στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Οι προσπάθειες αυτές τις Παπικής Εκκλησίας έπεσαν στο κενό, γιατί η πίστη των Χειμαριωτών στην Ορθοδοξία ήταν σταθερή και το εθνικό ελληνικό τους φρόνημα πολύ ανεπτυγμένο.

Όπως αναφέρθηκε, η μετάβαση του Πατροκοσμά στη Χειμάρα και ο ρόλος του σε μια εποχή που ο κίνδυνος της εξωμοσίας ήταν ορατός, υπήρξε καταλυτικός. Ούτε οι εξισλαμισμοί κατάφεραν να λυγίσουν το φρόνημα των Χειμαριωτών, ούτε η Καθολική Εκκλησία μπόρεσε να διεισδύσει στους κατοίκους της Χειμάρας.

Ο Άγιος Κοσμάς πρωτοστάτησε στην ίδρυση σχολείων και με τη διδασκαλία του διατηρήθηκε αναλλοίωτο το ελληνικό αίσθημα.

Ιδιαιτέρως χρειάζεται να τονισθεί ότι η διδασκαλία του Αγίου Κοσμά στην Ήπειρο, ιδιαίτερα όμως στη Χειμάρα, επέδρασε ψυχολογικά στους υπόδουλους και αναπτέρωσε το ηθικό τους και τις ελπίδες τους για απελευθέρωση.

Οι Χειμαριώτες ξεκινούσαν για πόλεμο με την εξής παράκληση:

Βοήθα Άγιε Γιώργη και Συ Άγιε Κοσμά
να πάρουμε την πόλη και την Αγια-Σοφιά.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Όταν την άνοιξη του 1798 ο Αλή πασάς αποφάσισε να βγάλει από το πόδι το αγκάθι της Χειμάρας, έγραφε ο Χατζή Σεχρέτης δικαιολογώντας την εκστρατεία:

Μηδέ χαράτσι θέλοινε στην πόλη να πληρώσοιν
μηδέ τη πόλη ξέροινε μηδέ και το ντοβλέτι.
(Αλέξ. Μαμμόπουλος, Ήπειρος, Αθήναι 1964, τ. Β' σ 19)

Συμμετοχη των Χειμαριωτών στην Ελληνικη Επανασταση

Μετά το θάνατο του Αλή πασά η δράση των Τουρκαλβανών εντάθηκε στην Ήπειρο. Όμως με την πτωση του Αλή πασά και την έκταση που έλαβε η Ελληνική Επανάσταση, Αρβανίτες αρχηγοί και πολεμιστές, που τον περιστοίχιζαν, προσχώρησαν στον απελευθερωτικό αγώνα των Ελλήνων.

Μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας, διστυχώς, η Ήπειρος παρέμεινε υπό τουρκική κυριαρχία και οι προσπάθειες των Τούρκων, μέχρι και την απελευθέρωση της Ηπείρου, εις βάρος του ελληνικού στοιχείου, δεν σταμάτησαν.

Στα 1891, για άλλη μια φορά, ο Σουλτάνος απείλησε να αφαιρέσει τα προνόμια από τους Χειμαριώτες, οι οποίοι εξεγέρθηκαν και τον ανάγκασαν να ανακαλέσει την απόφασή του.

Νέα προσπάθεια κατάργησης των προνομίων έγινε το 1910 από τους Νεότουρκους. Συγκέντρωσαν πολεμικά πλοία στο επίνειο της Χειμάρας και ζήτησαν την παράδοση των όπλων, δηλαδή την κατάργηση των προνομίων. Οι Χειμαριώτες αντιστάθηκαν στις πιέσεις και τις απειλές των Τούρκων, οι οποίοι φοβούμενοι περιπλοκές, εγκατέλειψαν το σχέδιό τους και απεχώρησαν από τη Χειμάρα.

Αθρόα ήταν η συμμετοχή των Βορειοηπειρώτων στον Αγώνα υπέρ της Ανεξαρτησίας. Ιδιαίτερη υπήρξε η συμμετοχή και συμβολή των Χειμαριωτών.

Στην προεπαναστατική περίοδο και στη δράση της Φιλικής Εταιρείας αναφέρονται οι Χειμαριώτες Φιλικοί Μιχαήλ Λαζάρου, Στέλιος και Μπιτσίλης Πάνος.

Στη Μολδοβλαχία ο Αθανάσιος Πίπης ή Σπύρου, από το Βούνο της Χειμάρας, γράφει με τους συντρόφους του, που είχαν κλειστεί στην Εκκλησία του Ολτενίου, μέσα στο Βουκουρέστι, σελίδες αντάξιες προς το Κούγκι του Σουλίου. Κυκλωμένος με δεκατρείς συντρόφους του από χιλιάδες Τούρκους γίνεται ολοκαύτωμα. (Ι. Φιλήμων, Δοκίμιον ιστορίας της Ελλ. Επαναστάσεως, τ. Β΄, σ. 204, 403 και Σπ. Τρικούπη, Ιστορία της Ελλ. Επαναστάσεως, τ.Α΄, σ. 132).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



Καφενείο στη Χειμάρα στη δεκαετία του 1910,
με τη χαρακτηριστική ονομασία «ΚΑΦΕΝΕΙΟΝ Η ΝΕΑ ΕΛΛΑΣ».
(Αρχείο Ι.Β.Ε.)

Θεαματική ήταν η εμφάνιση των Χειμαριωτών στο Λικοβίστι της Ακαρνανίας, στο στρατόπεδο που είχε συστήσει ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, όπως μας περιγράφει ο ιατρός του Λόρδου Βύρωνα Millingen:

«Ημέρας τινας (τας τελευταίας του Αυγούστου 1823) μετά την άφιξίν μας εις το χωρίον Λικοβίστι ο Σπύρο-Μίλιος, ενεφανίσθη προ του Μαυροκορδάτου μετά διακοσίων Χειμαριωτών, ανδρών, οι οποίοι εις όλον το στρατόπεδον παρείχον την μάλλον πολεμοχαρή εμφάνισιν». (J. Millingen, Memoiirs of affaips of Greec, London, 1831).

Από τότε οι Χειμαριώτες με τον Σπύρο Μίλιο αγωνίστηκαν στα πεδία των μαχών με ζήλο, καρτερία και αδάμαστο ηρωισμό, στην πολιορκία του Μεσολογγίου, στη μάχη της Αράχωβας, στο Κερατσίνι, στο Νέο Φάληρο και αλλού.

Αρκετοί ήταν οι Χειμαριώτες που έλαβαν μέρος στην Ελληνική Επανάσταση οδηγώντας μαζί τους και άλλους πολλούς. Αναφέρομε μερικούς από τους καπεταναίους:

1) Βάρφης (Ζαχαρίας, Ζάχος, Σπύρος, Χρήστος) 2) Βουνιώτης Πόλιος 3) Βούτας Χρ. 4) Γιόκας (Νέτσιος, Μάρκος) 5) Γκιούζης Νέστορ 6) Δημητρίου Φώτης 7) Δράκος Χρ. 8) Ζαχαρίας Μιχ. ή Γκιώνης 9) Ζάχου Κώστας 10) Κουλιούμπας 11) Κώστας Βολέ 12) Κώστας Νικολός 13)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Μάγκας Κίτσος 14) Μαράτζης Χρ. 16) Μικέλης 16) Μπαλίλης 17) Μπέγκας 18) Μπήνος Στέφ. 19) Μπητσίλης 20) Μπόλης 21) Σπύρος Μίλιος, στρατηγός (οι αδελφοί του Ζάχος Μίλιος και Νικόλαος Μίλιος, χιλίαρχοι) 22) Καζνέζης Κώστας (αντιστράτηγος, έπεσε στο Μεσολόγγι) 23) Καζνέζης Θωμάς 24) Γιαννούσης Σπύρος, χιλίαρχος. (Αλέξ. Μαμμόπουλος, Η συμβολή της Βορείου Ηπείρου στον Αγώνα του 21, στην Ηπειρωτική Εστία-Αφιέρωμα (1821 - 1971), Ιωάννινα, Δκ/ριος 1971, σ. 368/852 κ.ε.).

Η Ελληνική πολιτεία ετίμησε με πολλές διακρίσεις τους Χειμαριώτες.

Περίφημος ήταν ο Σπύρος Σπύρο - Μίλιος (1800-1880). Για την ανδρεία και τη μόρφωσή του ανήλθε στα ύπατα πολιτικά και στρατιωτικά αξιώματα της Ελλάδος και πρόσφερε πολλές υπηρεσίες στο αναγεννημένο ελληνικό κράτος.

Γεννήθηκε στη Χειμάρα το 1800. Ο πατέρας του λεγόταν Μίλιος Μιχαήλ. γι' αυτό και στο επώνυμο Σπύρου, προστέθηκε και το βαφτιστικό του πατέρα του. Με πολλούς Χειμαριώτες κατέβηκε στην Ελλάδα με την έκρηξη της Επανάστασης. Μαζί του πολέμησαν και τα αδέλφια του Ζάχος, Νίκος και Γιάννης. Πολέμησαν στην Ακαρνανία, στη Ρούμελη, στο Μεσολόγγι (ο Σπύρο-Μίλιος ήταν αρχηγός της φρουράς) και παντού όπου οι ανάγκες το επέβαλαν.

Άξιος πολεμιστής και πανταχού παρών ο αδελφός του Ζάχος. Μαζί με τα αδέρφια του μπήκε στο πολιορκημένο Μεσολόγγι και παρέμεινε καθόλο το διάστημα της αγωνίας. Σε μια αιματηρή σύγκρουση με τους Τούρκους φονεύτηκε ο αδερφός του Νικόλαος.

Μας άφησε τα απομνημονεύματά του για την πολιορκία του Μεσολογγίου, τα οποία δημοσίευσε ο Γιάννης Βλαχογιάννης.

Ο Σπύρο Μίλιος προήχθη σε συνταγματαρχη και έγινε υποστράτηγος και στη μεταπολίτευση του 1843 και αργότερα και τιμήθηκε με τον Μεγαλόσταυρο.

Τους γενναίους Χειμαριώτες πολύ αγάπησαν οι Έλληνες για τους αγώνες τους υπέρ της Ελευθερίας.

Το Κοιμβελέσι και η Λια(μ)πουρια

Το πιο ορεινό τμήμα της Χειμάρας είναι το ονομαζόμενο *Κοιμβελέσι* και *Λια(μ)πουριά*. Από τους ντόπιους το τμήμα αυτό ονομάζεται Αρμπερίστ.

Στην περιοχή του Κοιμβελεσίου ανήκουν τα εξής σημαντικά χωριά: Το *Προγονάτι*, το *Γαρδίκι*, το οποίο καταστράφηκε από τον Αλή Πασά, το *Πιτσάρι*, από το οποίο καταγόταν ο Τσελιο-Πίτσαρης, που πολέμησε στην

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Αθήνα και στον Πειραιά υπό τον Κιουταχή εναντίον των αγωνιστών της Επανάστασης του 1821, το *Γκολέμι*, οι *Λουκάτες*, η *Μπολένα*, η *Σμοχθίνα* και το *Κούτσι*. Από το *Κούτσι* καταγόταν ο ξακουστός Γκιολέκας, ο οποίος ξεσήκωσε τη Λια(μ)πουριά και τη Χειμάρα εναντίον των Τούρκων.

Από τα χωριά του Κουρβελεσίου το μεγαλύτερο είναι το Προγονάτι, το οποίο στις αρχές του 20ου αιώνα αριθμούσε 800 οικογένειες.

Ο Αθ. Πετρίδης, ως εξής περιγράφει στη «Φωνή της Ηπείρου», φύλλο 12, στις 4 Δεκεμβρίου του 1892, τον αναγκαστικό εξισλαμισμό των κατοίκων του Κουρβελεσίου: *«Ήσαν δε (οι κάτοικοι του Κουρβελεσίου) πρότερον Χριστιανοί ορθόδοξοι υπαγόμενοι υπό την επισκοπήν Λελβίου. Αλλά προ 150 ετών εγένοντο Μωαμεθανοί ατυχώς δια την αμάθειαν και τον φανατισμόν του τότε επισκόπου του Λελβίου, όστις κατά την παράδοσιν δεν επέτρεψε κατά την τεσσαρακοστήν των Αγίων Αποστόλων 40 ημερών να καταλύσασιν αυτήν τρώγοντες γάλα και τυρόν, άρθονα παρ' αυτοίς όντα, ενώ ελίματτον, επειδή εκείνο το έτος εγένετο λιμός, καθ' ολοκληρίαν αποτυχόντος ομητού καλοής και βρίξης, άτινα σπείρουσιν εις τα καλάδας των ορέων αυτών, ένεκα αναβροχιάς και ξέρης, ως λέγομεν εν Ηπείρω. Τότε οι δυστυχείς ένα μη αποθάνωσι της πείνης ηναγκάσθησαν να αρνηθώσι την θρησκείαν των Πατέρων των και εναγκαλισθώσι τον μωαμεθανισμόν, παρ' ο εύρον την δέουσαν περίθαλψιν και παροχήν άρτου και λοιπών αναγκαίων. Έως προ ολίγου προς τοις μωαμεθανικοίς ονόμασιν εφύλαττον και τα χριστιανικά ονόματα, οίον Μπελιούλ-τότος· τότος αλβανιστί σημαίνει παπάς ήτοι Μπελιούλ-Παπάς, Χασάν Γεώργης κλπ ιδία δε εις το Κούτσι έκαμνον ανέκαθεν συμπεθεριαίς, ο μωαμεθανός έλάμβανε χριστιανήν, και ο χριστιανός μωαμεθανήν - εννοείται ότι ουδεμίαν δυσκολία εν τούτοις παρουσιάζεται, διότι η γλώσσα η αυτή, Αλβανική, τα ήθη και έθιμα τα αυτά, ώστε μόνον η θρησκεία διεχώριζε το ανδρόγυνον· την Κυριακήν η χριστιανή στην εκκλησία κι ο Τούρκος στο Τζαμί την Παρασκευήν· επειδή οι Τούρκοι χοιρινόν κρέας δεν τρώγουσιν, έκαμνον πήταις με χοιρινόν κρέας και δήθεν να μη περάση το λίπος, όπερ εν Ηπείρω λύγδαν καλούσιν, έθετον εν τω μέσω αυτής, ως διάφραγμα, φύλλον πέτουρον, ως λέγεται επιχωρίως εξ αλεύρου, όπως μη μολυνθή ο τούρκος εκ του λίπους· παρομοίως δε κατήντησαν η πήτα αύτη και παρά τούρκοις και χριστιανοίς και λέγουσιν αστείως σαν η πήττα η Κουτσιώτικη, ανακατομένη δηλαδή η υπόθεσις μεταφορικώς».*

Αρκετοί από τους κατοίκους του Κουρβελεσίου και μετά τον προηγηθέντα εξισλαμισμό μέχρι και της εποχής του Αλή Πασά ήταν χριστιανοί, αλλά ο Αλή Πασάς τους δελέασε με δώρα και τιμής και αλλαξοπίστησαν.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Μέχρι την επικράτηση του Χότζα (1944) και αργότερα ακόμη ως την κατάργηση της θρησκείας από το Κομμουνιστικό καθεστώς (1967) σε μερικά μέρη διατηρούνταν παλιοί χριστιανικοί ναοί, ερημωμένοι βέβαια.

Ο Αθ. Πετρίδης, σχετικά με την ερήμωση των ναών αναφέρει την εξής παράδοση στη «Φωνή της Ηπείρου» φύλλο 3, 11 Δεκεμβρίου 1892: «... Λέγεται ότι μια χανούμα ανατίθεται υπό τινός Δερβίση, υπό την εποπτείαν του οποίου διατελούσε και τα περιξ των ναών δάση, άτινα συνήθως απαντώσι παρ' αυτοίς ανέκαθεν, και ίσως κατά την αρχαίαν συνήθειαν των Ελλήνων, περιξ των ναών άλση διατηρούντων. Εις δε το Μοναστήριον Κοκαμιάς, λεγόμενον, παρά το χωρίον Χοϊντέτσοβον της Χειμάρας κείμενον, διασώζεται παναρχαίον Ευαγγέλιον, χειρόγραφον εν μεμβράνη, όπερ τοσούτον σέβονται και σήμερον έτι οι Λιάτιδες Μωαμεθανοί, ώστε ορκίζονται επ' αυτού εν σπουδαία υποθέσει τινί μη διαλυομένη υπό της Γερουσίας αυτών. Υπήρχε δε και παροιμία περί των εκμωαμεθανισθέντων Αλβανών παρά τοις Χριστιανοίς Ηπειρώτες η εξής:

Τσίρκος είσαι μου' αγά;
Τσίρκος μα την Παναγιά»

Μετά όμως από κάποιο χρονικό διάστημα έγιναν φανατικότεροι από τους μωαμεθανούς. Σ' αυτό συνετείνε και το ότι σιγχαζαν σε μωαμεθανικά σχολεία και διότι απολάμβαναν σουλτανικής εκτίμησης και εννοίας, για λόγους πολιτικούς. Οι άντρες που καταγονταν από την περιοχή ήταν αντάξιοι των Ειρωπαίων πολιτικών, όπως ο Αβεδήν Πασάς Ντίνος, όπως λεγόταν στην Τσαμουριά, του οποίου, βέβαια, ο παλιός πρόγονος λεγόταν Κωνσταντίνος και κατά συγκοπή Ντίνος. Ο Αβδουλ Φρασαρής, άριστος ελληνιστής, μετέφερε και τον Όμηρο στα τσιρκικά και πολλοί άλλοι.

Εκείνο που επικρατεί και σήμερα στους Λιά(μ)πηδες και θεωρείται σπουδαίο προτέρημα είναι η πολυφιλία τη Μπέσα, την οποία, όταν τη δώσει ο Λιά(μ)της, με κανέναν τρόπο δεν την παραβαίνει.

Κατά την επανάσταση του Λιακουρσιού, τα πνεύματα είχαν οξυνθεί, επειδή είχαν φονευτεί πολλοί Λιά(μ)πηδες στις μάχες. Επειδή όμως είχαν δώσει μπέσα, όταν, μετά την καταστροφή, είχαν συλληφθεί αρκετοί χριστιανοί, δεν καταδέχτηκαν να την παραβούν, αν και αργότερα ο Αλή Πασάς τους προέτρεψε να «χαλάσουν» τους αιχμαλώτους.

Εκείνοι που παραβαίνουν τη μπέσα είναι οι Τσαμήδες, γι' αυτό και μπαμπέσηδες τους ονομάζουν.

Οι Λιά(μ)πηδες, όπως και οι Χειμαριώτες, τιμούν τους γέροντες και παντού τους δίνουν την πρωτοκαθεδρία. Διαιρούνται σε φατρίες, σε τσέ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τες, όπως ονομάζονται, στις οποίες συμπεριλαμβάνονται όλες οι εξ αίματος οικογένειες.

Γενικά οι κάτοικοι αγαπούν το χορό και τα τραγούδια. Χαρακτηριστικά είναι τα αυτοσχέδια μοιρολόγια τους, τα οποία μοιάζουν πολύ με τα Μανιάτικα μοιρολόγια.

Διακρίνονται επίσης από το έθιμο της εκδίκησης του αίματος. Να πάρουν δηλαδή «το αίμα πίσω», φονεύοντας το φονιά του συγγενή τους.

Ιστορικά στοιχεία για τη Χειμάρα

Όπως αναφέρθηκε πολλές οικογένειες Χειμαριωτών, εξαιτίας πολεμικών περιπετειών και σε διαφορετικές παραγμένες εποχές, εγκατέλειψαν την Πατρίδα τους και εγκαταστάθηκαν στη Νότιο Ιταλία, στη Σικελία και κυρίως στη Νεάπολη, την πρωτεύουσα των δύο Σικελιών.

Πιθανόν στις βιβλιοθήκες της Νεάπολης και της Βενετίας, αλλά και στο Λιβόρνο και στη Γένοβα, που ζούσαν πολλοί Ηπειρώτες έμποροι, να διασώζονται (documenta), τα οποία θα ρίξουν φως στη μεσαιωνική ιστορία της Χειμάρας και των όμορων περιοχών και θα διευκολύνουν την επιστημονική έρευνα.

Επίσης πολλοί Χειμαριώτες είχαν αποκατασταθεί στα Εφτάνησα και κυρίως στη γειτονική Κέρκυρα, απέναντι από τις ακτές της, διατηρώντας μάλιστα το όνομα της Πόλης της καταγωγής τους (Λελβινιώτες κλπ). Και εκεί μπορεί να βρεθούν κάποια έγγραφα της εποχής.

Βαλκανικοί πόλεμοι - Αυτονομία
Τα γεγονότα μετά το 1912

Κατά του Βαλκανικούς πολέμους τα σύμμαχα Βαλκανικά κράτη, Ελλάδα, Βουλγαρία, Σερβία και Μαυροβούνιο, απελευθέρωσαν το ένα μετά το άλλο τα υπόδουλα εδάφη τους.

Το νεοσύστατο αλβανικό κράτος αρνήθηκε να συμμετάσχει στη Βαλκανική συμμαχία. Έμεινε πιστό στο πλευρό της καταρρέουσας τουρκικής κυριαρχίας στα Βαλκάνια.

Ο ελληνικός στρατός, υπό την ηγεσία του τότε διαδόχου Κωνσταντίνου, απελευθέρωσε τα Ιωάννινα (21-2-1913) και λίγες ημέρες αργότερα (3-3-1913) έφτανε στο Αργυρόκαστρο και στις 6 Μαρτίου 1913 στο Τεπελένι. Στο Βορρά ελληνικές δυνάμεις υπό τον υποστράτηγο Κ. Δαμιανό απελευθέρωσαν την Κορυτσά νωρίτερα (7-12-1912), αφού εξεδίωξαν τουρκαλβανική δύναμη του Ίζιαβήτ πασά.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Η ελληνική σημαία κυμάτιζε περήφανη στα Ακροκεραύνια και τη Χειμάρα, όπου σώματα εθελοντικά με αρχηγό τον ταγματάρχη της χωροφυλακής Σπύρο Σπυρομήλιο και με τη συμμετοχή διακοσίων Κρητών, αποβιβάστηκαν στον όρμο της Χειμάρας Σπήλια και ύστερα από μικροσυμπλοκές κατέλαβαν την περιοχή (Οκτώβριος 1912).

Οι Αλβανοί του Κοτυρβελεσίου αντέδρασαν, αλλά γρήγορα διαλύθηκαν από την ορμή των ελευθεριωτών. Κατά την πάγια τακτική τους όμως οι Τουρκαλβανοί, κατά την αποχώρησή τους, κατέστρεψαν τα ελληνορθόδοξα χωριά του Δελβίνου. Οι διασωθέντες τότε και πάλι βρήκαν καταφύγιο και περίθαλψη στην Κέρκυρα.

Στο μεταξύ οι Αλβανοί, με την υποστήριξη της Αυστροουγγαρίας και Ιταλίας, οι οποίες είχαν ζωτικά συμφέροντα στην Αδριατική, υπέθαλψαν και στήριξαν το αλβανικό αίτημα για δημιουργία ανεξάρτητου αλβανικού κράτους. Στις 28 Νοεμβρίου 1912 οι Αλβανοί υπό την ηγεσία του Ισμαήλ Κεμάλ μπέη Βλιόρα κηρύττουν στην Αυλώνα την ανεξαρτησία της χώρας τους, η οποία επικυρώθηκε από τη Συνθήκη του Λονδίνου (17-5-1913).

Στις 17 Δεκεμβρίου 1913 η Διεθνής Επιτροπή με το Πρωτόκολλο της Φλωρεντίας επεδίκαζε τη Βόρειο Ήπειρο στην Αλβανία.

Οι Μεγάλες Δυνάμεις διέταξαν την Ελλάδα (13-2-1914) να αποσύρει τα στρατεύματά της από τον βορειοηπειρωτικό χώρο.

Οι Βορειοηπειρώτες, προ της καταφανούς αυτής αδικίας, σχημάτισαν ιερούς λόχους και υπό την αρχηγία του Γεωργίου Χρηστάκη Ζωγράφου εκήρυξαν την Αυτονομία της Βορείου Ηπείρου (17-2-1914).

Πριν από την κήρυξη του αγώνα υπήρξαν κάποιοι δισταγμοί από την Επιτροπή Αγώνα. Ο Γεώργιος Ζωγράφος συνίστουσε υπομονή.

Τότε ο παρευρισκόμενος στη σύσκεψη αρχηγός της Χειμάρας Σπυρομήλιος έκαμψε τους δισταγμούς, με τούτα τα λόγια:

«Πρέπει να ξέρετε, αδελφοί, ότι η λογική δεν συμβαδίζει με τις επαναστάσεις. Εάν έπαιρναν έτσι τα πράγματα και οι πατέρες μας, ουδέποτε θα έπαιρναν τ' άρματα, ούτε και το 1821 ακόμη, για να κτυπήσουν τους Τούρκους... Δεν χωρεί, αδέλφια, δισταγμός και να ζήσωμεν θα μπορέσωμεν και να πολεμήσωμεν θα κατορθώσωμεν, ακόμη και στην περίπτωση που δεν έχομεν πολλά όπλα, θα έχωμεν τσεκούρια, δόντια και νύχια. Εγώ πάντως μοναχός με τους Χειμαραίους θα πολεμήσω και θα νικήσω».

Μετά τα πατριωτικά λόγια του Σπυρομήλιου οι δισταγμοί υπεχώρησαν και ο αγώνας άρχισε. Είναι γνωστά τα γεγονότα του νικηφόρου Αυτονομιακού Αγώνα των Βορειοηπειρωτών.

Μετά την απόφαση της Επιτροπής Αγώνα να αντισταθούν ενόπλως

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



Ο Rene Pyaux, ανταποκριτής του «Χρόνου» των Παρισίων στη Βόρειο Ήπειρο και συγγραφέας του βιβλίου «Η δυστυχισμένη Ήπειρος», το 1914 στη Νίβιτσα της Χειμάρας.

(Αρχείο Ι.Β.Ε.)

και να διεκδικήσουν τα δίκαιά τους, ο Σπυρομίλιος επέστρεψε επειγόντως στη Χειμάρα, όπου στις 9 Φεβρουαρίου 1914 πρώτος ύψωσε τη σημαία της Αυτονομίας και άρχισε τον αγώνα. Οι αθηναϊκές εφημερίδες της εποχής ως εξής περιγράφουν την κήρυξη της αυτονομίας από τους Χειμαριώτες:

«Κατά πληροφορίας εκ Χειμάρας, συγκεντρώθησαν εις την Κεντρικήν Πλατείαν αυτής όλοι οι δυνάμενοι να φέρουν όπλα εξ όλης της περιοχής. Εις τον Ναόν των Αγίων Πάντων εγένετο κατανυκτική δέησις και εν συνεχεία τα πλήθη, ηγουμένου του Αρχηγού Χειμάρας Σπυρομίλιου, μετέβησαν εις το Λιοικητήριον, όπου εκηρύχθη η κατάλυσις των Αρχών και η ύψωσις της Αυτονόμου σημαίας Χειμάρας, η οποία ήτο η αυτή με την ελληνικήν, με μόνην διαφοράν ότι εις το κατώτερον κυανούν τετράγωνον ευρίσκετο κεντημένος ο Λικέφαλος Αετός μελανόχρους εκ χρυσού.

Ο ιεροί λόχοι ετέθησαν υπό τας διαταγάς του Σπυρομίλιου, οι δε κάτοικοι γονυκλινείς ευχαριστούσαν τον θεόν, διότι τους ηυδόκησε να ίδουν την Πατρίδα τους ελεύθερη».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Δεν θα αναφερθούμε στις πολεμικές επιχειρήσεις του τομέα Χειμάρας, οι οποίες απέβησαν, όπως και στους υπόλοιπους τομείς, θριαμβευτικές για τους Αυτονομιστές.

Ο νικηφόρος αγώνας των Βορειοηπειρωτών είχε ευνοϊκή κατάληξη. Στις 17 Μαΐου 1914 υπογράφηκε στην Κέρκυρα το «Πρωτόκολλο της Κερκύρας», το οποίο έδινε ευρεία διοικητική Αυτονομία στην Βόρειο Ήπειρο.

Κατά τη διάρκεια του αγώνα ξένοι ανταποκριτές ενημέρωναν την διεθνή κοινή γνώμη. Αξίζει να σημειώσουμε τις αυτοπροκρίσεις του Rene Pyaux από την περιοχή της Χειμάρας, όπου οι κάτοικοι τον υποδέχονταν με ανοιχτές αγκαλιές.

Από τη Νίβιτσα και το Πικέρνι γράφει:

«.... Τα δάκρυα ηγραίνοιν τους οφθαλμούς μου όταν αναπολούν τας ωραίας και συγκινητικάς στιγμάς που έζησα μαζί με τον ευγενικό και γενναίο αυτό λαό».

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι με την επιστροφή των εκπροσώπων του Ηπειρωτικού λαού Γεωργίου Χ. Ζωγράφου και Αλέξ. Καραπάνου από την Κέρκυρα, συνήλθε στο Δέλβινο Συντακτική Συνέλευση με εκπροσώπους από όλες τις βορειοηπειρωτικές περιοχές.

Τη Χειμάρα εκπροσωπούσαν οι Σπύρος Σπυρομίλιος, Ν. Λέκκας και Νίκο - Μίλιος. Υστερα από μακρά διαλογική συζήτηση η συνέλευση επικύρωσε τις συμφωνίες της Κέρκυρας.

Μόνο οι εκπρόσωποι της Χειμάρας δεν υπέγραψαν το Πρωτόκολλο και αποχώρησαν από τη συνέλευση, λέγοντας ότι θα υπέγραφαν μόνο την «Ένωση της Βορείου Ηπείρου με την Ελλάδα».

Μετά τα δραματικά αυτά γεγονότα για την τύχη της Βορείου Ηπείρου και με την έναρξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου τα πράγματα πήραν άλλη τροπή.

Η περιοδος 1916 - 1944

α) Η Χειμάρα υπό Ιταλική Κατοχή (1916-1920)

Με την αποχώρηση του ελληνικού στρατού από τη Χειμάρα το 1916, οι Ιταλοί πέρασαν το Λογαρά (ορεινή περιοχή μεταξύ Χειμάρας και Αυλώνας) και κατελαβαν την περιοχή. Άρχισε μια τρίχρονη περίοδος κατά την οποία οι Χειμαριώτες έζησαν την Κατοχή των Ιταλών.

Οι ιταλικές αρχές κατοχής έδειξαν τα φιλοαλβανικά τους αισθήματα και την ανθελληνικότητά τους.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Δεν γινόταν λόγος για προνόμια και παραχωρήσεις. Με την κατάληψη της Χειμάρας η πρώτη τους ενέργεια ήταν η κατάργηση των ελληνικών σχολείων και η αντικατάστασή τους με ιταλικά, τα οποία επάνδρωσαν με Ιταλούς δασκάλους.

Το καλοκαίρι του 1919 οι Ιταλοί απεχώρησαν από την περιοχή της Χειμάρας. Οι Χειμαριώτε για άλλη μια φορά σχημάτισαν τοπική Κυβέρνηση με εκπροσώπους από όλα τα χωριά. Φορούσαν μάλιστα και σκούφο με τα αρχικά ΑΧ (Ανεξάρτητη Χειμάρα).

Το 1917-1918 έκαμε την παρουσία της η θανατηφόρα ισπανική γρίππη, που αποδεκάτισε τον πληθυσμό. Μια εποχή δύστυχη, που δεν έμεινε καμιά οικογένεια να μην θρηνήσει κάποιον δικό της. Το ότι η γρίππη πήρε τέτοια έκταση βοήθησε και η πείνα που μάστιζε τότε τον τόπο.

β) Τα πρώτα τρία χρόνια στην Αλβανία (περίοδος Φαν Νόλι)

Τον Αύγουστο του 1921 οι Αλβανοί πάτησαν το πόδι τους στη Χειμάρα και πήρε τέλος η ανεξαρτησία της. Αρχηγός των Αλβανών που κατέλαβαν τη Χειμάρα ήταν ο μισέλληνας Αξίζ Τσάμης από την Τσαμουριά.

Τα δύο πρώτα χρόνια το νεοσύστατο αλβανικό κράτος ζούσε σε φοβερή αβεβαιότητα. Συγκλονιζόταν από τρομερές πολιτικές ταραχές.

Με πρωταγωνιστή τον ψευδοεπίσκοπο Φαν Νόλι (Μαυρομμάτη) γίνονται προσπάθειες αφανισμού της ελληνικής ορθοδοξίας. Διαρκής αγωνία και συνεχείς πιέσεις. Κύρια φροντίδα του Φαν Νόλι η κατάργηση των προνομίων της Χειμάρας (1924). Για το σκοπό αυτό εξέδωσε και σχετική διαταγή.

Οι Χειμαριώτες αναστατώθηκαν. Και πάλι έτοιμοι να αντισταθούν με τα όπλα. Προέβαλαν αντίσταση στις αλβανικές αρχές. Οι Αλβανοί απέφυγαν τη σύγκρουση και υποσχέθηκαν ότι οι Χειμαριώτες θα διατηρούσαν τα Σουλτανικά προνόμια, εάν συναινέσουν στην υποταγή.

Οι Χειμαριώτες παρέμειναν αμετάπειστοι και ζήτησαν την ενίσχυση της Ελλάδας. Τον Μάιο του 1921, όταν η Ελλάδα βρισκόταν σε εμπόλεμη κατάσταση με την Τουρκία, επετέθησαν εναντίον της Χειμάρας. Τους περικύκλωσαν και τους ανάγκασαν να συνθηκολογήσουν, αφού τους έλειπαν τα πολεμοφόδια. Οι σχετικές διαπραγματεύσεις έγιναν στην Αυλώνα και κατέληξαν σε συμφωνία η οποία προέβλεπε την εξασφάλιση της κανονικής λειτουργίας των ελληνικών σχολείων, θρησκευτική ελευθερία, αναγνώριση των προνομίων και ιδιαίτερη εκλογική περιφέρεια Χειμάρας, που τους επέτρεπε να εκλέγουν δύο βουλευτές.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Οι Αλβανοί αθέτησαν τις συμφωνίες της πρεσβευτικής απόφασης του 1921, η οποία ρύθμιζε τα σύνορα και καλούσε την Αλβανία, ως κυρίαρχο και ανεξάρτητο κράτος, να σέβεται τις διεθνείς της υποχρεώσεις, που αφορούν τα δικαιώματα των μειονοτήτων, τα οποία δεν επιτρεπόταν να παραβεί ούτε νομοθετικά.

γ. Η Χειμάρα στην εποχή του Ζώγου (1924 - 1939)

Η περίοδος του Ζώγου ασφαλώς και δεν ήταν η καλύτερη για τους Χειμαριώτες. Ο Ζώγου δεν τους ενόχλησε και ούτε σκέφτηκε να τους αφαιρέσει τα μακροχρόνια προνόμιά τους. Το 1932, μάλλον εξαπατήθηκε από μισελληνικούς κύκλους και υπέγραψε Βασιλικό Διάταγμα για την κατάργηση των προνομίων της Χειμάρας.

Οι Χειμαριώτες και πάλι εξεγέρθηκαν. Μετά από διαπραγματεύσεις ο Ζώγου συμφώνησε να παραμείνουν τα προνόμια. Ακολούθησε το σχολικό ζήτημα των ετών 1934-1937 με τη γνωστή κατάληξη της επαναλειτουργίας των ελληνικών σχολείων με απόφαση του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης.

Η οργή των Αλβανών δεν παρατηρήθηκε μόνο στο κλείσιμο των σχολείων στα χρόνια της Βασιλείας του Ζώγου, αλλά επεξετάθηκε και σε άλλους τομείς. Κατέβαλλαν φιλότιμες προσπάθειες να αλλοιώσουν την πλειοψηφία των χριστιανικών πληθυσμών των νομών Αργυροκάστρου και Κορυτσάς με την προσθήκη μουσουλμανικών στοιχείων.

Από το νομό Αργυροκάστρου απέσπασαν την αμιγή ορθόδοξη περιοχή της Χειμάρας και το Λεσκοβίκι και τις συνένωσαν με τον νομό Αυλώνας, την δε Κορυτσά με μουσουλμανικά χωριά του Ελμπασάν. Έτσι επέφεραν πληθυσμιακή αλλοίωση στις περιφέρειες αυτές.

Τα ελληνικά σχολεία των δίγλωσσων κοινοτήτων της Χειμάρας έκλεισαν και ποτέ δεν έγινε λόγος για ξεχωριστή περιφέρεια Χειμάρας, αφού συνενώθηκε με το νομό Αυλώνας, που πλειοψηφούσε ο μουσουλμανικός πληθυσμός.

Ειδικά για τη γλώσσα θα πρέπει να τονιστεί ότι μόνο στην πόλη της Χειμάρας και στα δύο χωριά, τις Δριμάδες και Παλάσα, διατηρήθηκε ανεπαφη η ελληνική γλώσσα. Η διατήρηση του μητρικού γλωσσικού οργάνου, έστω και σε περιορισμένη έκταση, υπήρξε άθλος για την περιοχή. Πρόκειται πράγματι για κατόρθωμα, γιατί μπόρεσαν, μετά από διώξεις και πιέσεις αιώνων να κρατήσουν και να διατηρήσουν τη δωρική τους διάλεκτο. Είναι εύκολο να ερμηνευτεί το γεγονός γιατί στα υπόλοιπα χωριά της Επαρχίας μιλιέται η αλβανική γλώσσα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Οι συνεχείς και μανιασμένες τουρκικές επιθέσεις εναντίον της απόρθητης Χειμάρας, η πείνα και η εξαθλίωση του χριστιανικού στοιχείου, ο φοβερός υποχρεωτικός εξισλαμισμός, το κλείσιμο των ελληνικών σχολείων και οι αδιάκοπες και συνεχιζόμενες αλβανικές παρεμβάσεις, που αποσκοπούν στην αλλοίωση της πληθυσμιακής σύνθεσης της περιοχής, έφεραν γλωσσικές ανακατατάξεις και στον χαοτικό χάρτη.

Δεν θα ανατρέξουμε στις πάμπολλες ελληνικές τοπωνυμίες που αποδεικνύουν την ελληνική φυσιογνωμία του Βούνου, αλλά και των άλλων αλβανόφωνων χωριών της Χειμάρας. Η ιστορία είναι αψευδής μάρτυρας της ελληνικότητάς τους.

Μέχρι το 1920 όλα τα χωριά της επαρχίας διατηρούσαν ελληνικά σχολεία.

Κατά το 1923 γίνεται νέα επιδρομή εναντίον της Χειμάρας. Πιέσεις κυβερνητικών εκπροσώπων με σκοπό να συναινέσουν οι Χειμαριώτες στην κατάργηση των συμφωνιών. Δημογεροντία από όλη την επαρχία μετέβη στα Τίρανα προς συνάντηση του πρωθυπουργού Αχμέτ Ζώγου, ο οποίος, σε μια εποχή που αντιμετώπιζε εσωτερικές αντιδράσεις από τον Φαν Νόλι και επειδή δεν επιθυμούσε να δημιουργήσει θέμα Χειμάρας, έδωσε εντολή να αρήσουν ήσυχους τους Χειμαριώτες.

Και πάλι πιέσεις για την πλήρη αφομοίωση των Χειμαριωτών με τους Αλβανούς από τον Φαν Νόλι και αργότερα από τις κυβερνήσεις του Αχμέτ Ζώγου. Σ' αυτές τις πιέσεις οι Χειμαριώτες αντιστέκονταν σθεναρά και αντιδρούσαν και διά των όπλων.

Γενικά η κατάσταση του ελληνικού στοιχείου που ζούσε στην Αλβανία είχε γίνει αφόρητη. Οι αρμόδιες αλβανικές αρχές δεν σεβάστηκαν καμιά από τις συμφωνίες που ανέλαβαν.

Στις 7 Απριλίου 1939 φόβος και αγωνία κατέλαβε τους πληθυσμούς, όταν αντίκρισαν τον ιταλικό στρατό να αποβιβάζεται στη χώρα τους. Ο Αχμέτ Ζώγου αναχώρησε εσπευσμένα και οι Ιταλοί διέλυσαν την Αλβανία από κυριάρχο κράτος και την μετέτρεψαν σε ιταλικό προτεκτοράτο. Πάντοτε η Ιταλία αποβλημούσε τη γεωγραφική θέση της Αλβανίας.

Τώρα, προσκληθέντες από πολιτικούς φυγάδες της Μπασκίμι - Κομιτάτ[1], κατελάμβαναν την Αλβανία υπό τον βασιλέα Βίκτορα Εμμανουήλ, στον οποίο η Αλβανική Συντακτική Συνέλευση, που συνήλθε στα Τίρανα (12-6-1939), προσέφερε το αλβανικό στέμμα.

1. Μπασκίμι - Κομιτάτ (= Εθνική Ένωση): Αναστάτη Εταιρεία Απελευθερωτικού Αγώνα, που δρούσε στο εξωτερικό και διοικούταν από εξόχους Αλβανούς.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Μετά την ενωση της Ιταλίας και Αλβανιας η κατάσταση σε βάρος των Ελλήνων επιδεινώθηκε. Μισος εναντίον των Ελληνορθοδόξων, κλεισιμο των σχολείων και των εκκλησιών των ελληνικών κοινοτητων και απομάκρυνση των Ελλήνων από δημόσιες υπηρεσίες, με τη δικαιολογία του αντιδραστικού.

Στα σχολεία μετά τον αλβανικό ύμνο και τον φασιστικό «Τζιοβινέτσα» έψαλλαν τον απελευθερωτικό τραγούδι «Κόσοβο και Τσαμουριά».

Η Ιταλικη εισβολη - Κατοχη (1940 - 1944)

Με την ιταλική εισβολή στην Ελλάδα αρχίζει νέα σελίδα και για τους Βορειοηπειρωτικούς πληθυσμούς. Γνωστά τα γεγονότα του Ελληνοϊταλικού πολέμου. Οι Έλληνες στρατιωτες προελαυνουν στη Βόρειο Ηπειρο και την ελευθερωνουν.

Στις 22 Δεκεμβρίου του 1940 μπαινουν στη θρυλική Χειμάρα.

Οι Χειμαριώτες, με επικεφαλής τους ιερείς, τους δημογέροντες και το στρατό, ψάλλοντας το «Χριστός Ανέστη» μεταβαινουν στο ναό των Αγίων Πάντων και τελούν δοξολογία για τα ελευθερια.

Με την κατάρρευση του μετώπου αρχίζει η Γερμανική Κατοχή και η Αντίσταση από ενοπλες ανταρτικές ομάδες κατά του νέου δυναστη. Πολλοί Χειμαριώτες τότε κατέφυγαν στην Αιγυπτο και οι περισσότεροι εντάχτηκαν στις οργανώσεις της Εθνικής Αντίστασης στην Ελλάδα.

Το τέλος του πολέμου βρήκε τη Βόρειο Ηπειρο και τη Χειμάρα κάτω από το νέο καθεστώς που είχε εγκαθιδρύσει ο Ενβέρ Χότζα.

Ενα καθεστώς κτηνώδες, βάρβαρο και αδιανόητο, που ζητούσε τυφλή υπακοή στον «Πατερούλη» τον Χότζα και στο Κόμμα.

Οι νικητές του πολέμου συνήλθαν στις 29 Ιουλίου 1946 στο Παρισι, όπου άρχισε η Διάσκεψη Ειρηνης. Μεταξύ των άλλων συζητήθηκε και το «Βορειοηπειρωτικό» πρόβλημα, για το οποίο όμως δεν δόθηκε καμιά λύση. Παρέμεινε εκκρεμές και παραπεμφθηκε να συζητηθεί από το Συμβούλιο των υπουργών των τεσσάρων δυνάμεων, στο οποίο και παραμένει αναμένοντας ευνοϊκή λύση.

Τα Πετρινα Χρονια (1944 - 1989)

Με το τέλος του Β΄ πολέμου επικράτησε στην Αλβανία η «Επανάσταση του Προλεταριάτου» και εγκαθιδρύθηκε «Λαϊκή Σοσιαλιστική Δημοκρατία» (Νοέμβριος 1944).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Πρώτη ενέργεια του καθεστώτος Χότζα ήταν η απόσπαση της Χειμάρας από τις λεγόμενες «μειονοτικές ζώνες». Καταργήθηκε η ελληνική εκπαίδευση και αφαιρέθηκε από τους Χειμαριώτες η ελληνική καταγωγή από τις ταυτότητές τους.

Είναι μια καταθλιπτική εποχή που σημάδεψε για 45 ολόκληρα χρόνια τη ζωή και το μέλλον των Ελλήνων της Βορείου Ηπείρου.

Εγκλωβισμένοι με τα ηλεκτροφόρα συρματοπλέγματα στην απέραντη φυλακή της Αλβανίας, αποκομμένοι από τον μητρικό κορμό και πλήρως απομονωμένοι από τον υπόλοιπο κόσμο, έχασαν τον προσανατολισμό τους και αφέθηκαν στην τύχη τους. Στα χρόνια αυτά ο αφελληνισμός κορυφώθηκε με τις διώξεις, τις εκτοπίσεις, τις φυλακές, τους θανάτους. Θλιβερή κατάληξη ο μαζανθρωπισμός, η εξαθλίωση, ο φόβος και ο τρόμος.

Η αλλοίωση της φυλετικής φυσιογνωμίας άρχισε πολύ νωρίς σε όλες τις βορειοηπειρωτικές περιοχές. Ο Ενβέρ Χότζα συμπεριφέρθηκε σκληρά στο ελληνικό στοιχείο και πήρε σειρά μέτρων που απέβλεπαν στην παράλυση της συνοχής των Ελλήνων και στην αποσύνθεσή τους.

Από τη δεκαετία του '50 και μέχρι το τέλος της δεκαετίας του '80, ο Χότζα και οι επίγονοί του συναγωνίζονταν σε σκληρότητα και αναλγησία απέναντι των Ελλήνων. Οι Χειμαριώτες στον κυκλώνα της τραγωδίας. Η απομόνωση της χώρας από τον έξω κόσμο τους βοηθούσε στη λήψη τέτοιων σκληρών μέτρων.

Στις ψυχές των ανθρώπων είχε φωλιάσει ο τρόμος, η ανησυχία και οι κίνδυνοι και οι αντιδράσεις τους ελάχιστες ή και μηδαμινές.

Από την τέως Σοβιετική Ένωση είχε ξεκινήσει η «διεθνιστική» πολιτική με το απατηλό σύνθημα του «πολίτη του κόσμου», και προπαγάνδιζε την κατάργηση των θρησκευτικών και φυλετικών φραγμών και στα δημοκρατικά κράτη.

Η επίσημη κατάργηση της Θρησκείας το 1967 επέφερε καίριο πλήγμα στα φυλετικά και θρησκευτικά στεγανά. Οι Αλβανοί καθοδηγητές επεδίωξαν να εμφυσήσουν στους πολίτες της χώρας αλβανική συνείδηση (όλοι είμαστε Αλβανοί) και να αμβλύνουν τις φυλετικές και θρησκευτικές διαφορές. Οι μικτοί γάμοι που ακολούθησαν και η αναγκαστική μετανάστευση χιλιάδων Ελλήνων στο Βορρά, με το πρόσχημα της εξεύρεσης εργασίας, επέφεραν ρήγμα στους ελληνικούς πληθυσμούς και αλλοίωσαν τη φυσιογνωμία των κατοίκων.

Από τότε είχε αρχίσει η εγκατάσταση Αλβανών από το Βορρά στις Νότιες περιοχές. Εμφανείς οι επιδιώξεις των Αλβανών να χαλιφάσουν και διαλύσουν τους φυλετικούς δεσμούς και να δημιουργήσουν και διεθνούς

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

την εντύπωση ότι και σ' αυτά, τα από αιώνων ελληνικά εδάφη, κατοικούν Αλβανοί.

Οι Αλβανοί, με αυστηρότατους νόμους, με το κλείσιμο των ελληνικών σχολείων, με τις διώξεις, τις φυλακίσεις, τους προφυλακισμούς –«Κολιάκηδες» ήταν οι Έλληνες– με την κατάργηση της θρησκείας, το γκρέμισμα των ναών και τον αποσχηματισμό των ιερέων, με τις αναγκαστικές μετατοπίσεις πληθυσμών, ενσυνείδητα αγωνίστηκαν να εξαλβανίσουν τους ελληνικούς πληθυσμούς με απατηλά «σοσιαλιστικά ονόματα», αλλάζοντας με νόμο ακόμα και τα χριστιανικά τους ονόματα.

Οι κάτοικοι όμως του δύσμοιρου αυτού τόπου κράτησαν ψηλά την ιδέα της ρωμιοσύνης και στάθηκαν οι προφυλακές του ελληνισμού στη Βαλκανική.

Η κατάρρευση του καθεστώτος (1989). Η Μεγάλη Φυγή

Το 1989 ήρθε η κατάρρευση του καθεστώτος. Η «σοσιαλιστική οικοδόμηση» δεν ήρθε. Υποχώρησε και διαλύθηκε σε ερείπια. Οι κάτοικοι, τυφλωμένοι από το ξαφνικό φως, εγκαταλείπουν ομαδικά τη χώρα καταστρέφοντας ό,τι τους θύμιζε το μισητό παρελθόν. Βιαστικά δραπετεύουν τα σύνορα και τρέπονται σε φυγή. Τα ηλεκτροφόρα συρματοπλέγματα, που για μισόν αιώνα τους κρατούσαν φυλακισμένους, γκρεμίστηκαν.

Ακολούθησε η Μεγάλη Φυγή, η Μεγάλη Έξοδος των Βορειοηπειρωτών προς τη μητέρα πατρίδα και το «άδειασμα» των ελληνικών περιοχών από τη ζωντανή παρουσία νέων ανθρώπων. Πολλοί μέσα στη βιασύνη της φυγής τσακίζονται στους απότομους βράχους και τις κακοτράχαλες χιονισμένες διαβάσεις της Μοσχοκάνας. Μέσα σε μία νύχτα, την Πρωτοχρονιά του '91, πάνω από έξι χιλιάδες πέρασαν τα σύνορα και ήρθαν πρόσφυγες. Μάταια οι μαυρομαντηλούσες μανάδες και οι γεροπαππούδες εκλιπαρούν τα παιδιά τους να μην τους εγκαταλείψουν:

Πού πας, πού πας λεβέντη μου, στη νύχτα του χειμώνα;
Πάνω 'ναι μαύρος ουρανός και κάτω είν' άσπρα χιόνια,
βογγάει ο τόπος μας βαθιά και λέει: «Γιέ μου, γύρα».
Κι η μαυρομαντηλούσα εγώ, σε χαρτερώ στη θύρα.
Φυσάει. Κι το τσεμπέρι μου, μαύρη πεντιέρα κάνει,
μέσα στους ανεμοδαρμούς, σαν βάρκα στο λιμάνι...
Το δάκρυ μου 'γινε φωτιά κι όλα τα χιόνια λιώνει.
Τι κρίμα, τέτοια λεβεντιά, να χάνεται στο χιόνι.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ούτε οι επικλήσεις των προγόνων από τους τάφους αναχαιτίζουν τη φυγή:

Το δάκρυ έσταξε στη γη κι οι προσπαππούδες όλοι
πετιούνται τα μεσάνυχτα π' της γης τ' αραξοβόλι.
Ανοίγουνε τους τάφους τους και μπουμπουνάνε: «σύρια,
μη φεύγε απ' τον τόπο σας», κι αδειάζουν τα κοιμπούρια,
και κάνουν τις ταφόπετρες άτια, φοράδες, σέλες
κι άνεμος, να γυρίσουνε πίσω, παιδιά, κοπέλες.
Και ξαπλωμένοι εμείς βαθιά, φαρδιά-πλατιά στη γη μας,
δεν κουνηθήκαμ' από δω, ευλογημένοι γιοι μας.
Παιδιά, μη μας αφήνετε στη μοναξιά, στα πλάγια,
να γίνουμε βρικόλακκες, να βγαίνομε τα βράδια.
Η μάντρα κοιμητήριο κι η ρούγα ερημωμένη.
Κάτω απ' το γέρικο φτελιά, βογκάν κι οι πεθαμένοι.

(Νίκου Κατσαλίδα, «Το ροιρολόι του βουρκωμένου βουνού» (απόσπασμα): Στην Ανθολογία Βορειοηπειρωτικής ποίησης - Εξόριστη ποίηση, εκδόσεις Ι.Β.Ε., Ιωάννινα 1996, σ.92).

Όταν κατέρρευσε ο Κομμουνισμός το 1989, οι ελπίδες μισού και παραπάνω αιώνα πέταξαν.

Από τη Λύση προσφέρθηκαν οικονομικές και τεχνικές διευκολύνσεις. Στα οχτώ χρόνια μετά την πτώση του τείχους του Βερολίνου ο κόσμος μπήκε σε κίνηση ύστερα από πολλά χρόνια αποτελμάτωσης και στασιμότητας. Η κίνηση αυτή στην Αλβανία δεν έφερε τα αναμενόμενα αποτελέσματα.

Μετά το 1989 το «Κόμμα Εργασίας» έπαψε να διαθέτει το μονοπώλιο της χρήσης εξουσίας. Η επιλογή έγινε ανάμεσα στο χάος και την τάξη, με τη διαφορά ότι η τάξη δεν έρχεται με δυναμικές λύσεις, όπως ψυχολόγητα προσπάθησαν οι μετακομμουνιστικές κυβερνήσεις στην Αλβανία. Η κρίση -πόλεμος των παραταπεζών του 1997 απέδειξε ότι η χώρα κατατρύχεται ακόμη από το βάρος του παρελθόντος. Ζει μια περίοδο μεταβατική, με άμεσες επιπτώσεις και στο ελληνικό στοιχείο.

Το πρόβλημα των μειονοτήτων, που καλυπτόταν κάτω από τον μανδύα διεθνιστικών συνθημάτων βγήκε στην επιφάνεια.

Θρησκευτικοί και φυλετικοί φανατισμοί ξεπήδησαν ξαφνικά. Η εθνικιστική αυτή έκρηξη κορυφώθηκε στα Βαλκάνια και ήταν επόμενο να βγάλει από την αφάνεια και το «Βορειοηπειρωτικό πρόβλημα».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ηθη και έθιμα της Χειμάρας

Το εθιμικό δίκαιο των κατοίκων της Χειμάρας παρουσιάζει μικρές διαφορές από τον υπόλοιπο Ηπειρωτικό κορμό. Τα πατροπαράδοτα έθιμά τους χάνονται στα βάθη των αιώνων. Ο αρραβώνας, ο γάμος, τα βαφτίσια, ο θάνατος και το πένθος ακολουθούν ξεχωριστό τελετουργικό. Οι διαφορές από τον υπόλοιπο Ηπειρωτικό χώρο μαρτυρούν την προσήλωσή τους στις πανάρχαιες παραδόσεις τους και στο βαθύτατο ελληνικό τους φρόνημα.

Οι τοπικές τους εκδηλώσεις, οι θρησκευτικές γιορτές των Χριστουγέννων, της Πρωτοχρονιάς, των Φώτων, των Απόκρεω, της Μεγάλης Εβδομάδας, του Πάσχα, ακολουθούν με ορισμένες διαφοροποιήσεις, τις όμοιες εκδηλώσεις του Βορειοηπειρωτικού χώρου.

Η μουσική παράδοση και το τραγούδι, ο χορός και τα χειμαριώτικα μοιρολόγια, είναι αντιπροσωπευτικά της λεβεντιάς και της αξιοσύνης που χαρακτηρίζουν τους Χειμαριώτες.

Ηθη και έθιμα που διατηρούν τον αρχαϊκό τους χαρακτήρα και προκαλούν την περιέργεια των επισκεπτών.

Ο οικογενειακός βίος πατριαρχικός. Συζούν πολλές ηλικίες μαζί στο ίδιο σπίτι και ο μεγαλύτερος στην ηλικία αναγνωρίζεται αρχηγός.

Ο Χειμαριώτης αγαπάει με πάθος το πατρικό του σπίτι. Είναι γι' αυτόν η χαρά της ζωής του, το πρωταρχικό του μέλημα και οι σινεχείς φροντίδες του. Στους τοίχοις τα κρεμασμένα μπαρουτοκαπνισμένα όπλα, ενθύμια ενδόξων προγόνων, που τα τίμησαν με την ανδρεία τους, δείχνουν στους νεότερους το δρόμο της δικής τους πορείας.

Η φιλοξενία είναι υποχρέωση ιερή για τους Χειμαριώτες. Ο «οντάς» είναι πάντα στρωμένος, καθαρός και έτοιμος να δεχτεί τους ξένους.

Άξιο προσοχής είναι τα έθιμα του θανάτου. Έλκουν την προέλευσή τους από τους αρχαίους Έλληνες. Θυμίζουν συνήθειες και τελετουργίες των ομηρικών χρόνων.

«Οταν ο θανών ήτο νέος –γράφει ο Βουνιώτης– Χειμάρα, 1966, σ.53) εθεωρείτο μεγάλη απώλεια, γιατί προωρίζετο για καλόν πολεμιστή, όταν ο νεκρός επίπτε εις το πεδίον της μάχης παληκαρίσια τον έκλαιγαν όλοι οι συγγενείς, νέοι και γέροντες, άνδρες και γυναίκες,γιατί προσβολή δεν ήταν ένας άνδρας να κλαίει το παλικάρι που σκοτώθηκε πολεμώντας και μάλιστα διά την τιμήν ή την πατρίδα».

Η ομηρική Ελλάδα επέζησε στη Χειμάρα. Κατά τη διάρκεια που ο νεκρός βρισκόταν στο σπίτι, οι Χειμαριώτισσες ξέπλεκαν τις κοτσίδες

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τους, η μητέρα δε και οι αδελφές του νεκρού τις έκοβαν και άφηναν ακάλυπτη την κόμη τους.

Και στα ομηρικά χρόνια παρατηρούμε το ίδιο. Οι συγγενείς του αποθανόντα τρυπούσαν με τα νύχια τις παρειές τους και άφηναν να τρέχει το αίμα στο πρόσωπό τους (Ιλιάδα, Τ5 284). Το ίδιο ομηρικό έθιμο διατηρείται στη Χειμάρα. Οι Χειμαριώτισσες ξεσχίζουν με τα νύχια τις παρειές τους και για μια εβδομάδα αφήνουν στο πρόσωπό τους το αίμα.

Η λύπη της οικογένειας για την απώλεια προσφιλούς προσώπου μετριαζόταν όταν ο νέος έπεφτε νεκρός στον πόλεμο. Αυτό για την οικογένεια εθεωρείτο υψίστη τιμή.

Και τα έθιμα του γάμου διατηρούν τον αρχαϊκό τους χαρακτήρα.

Λεν είναι του παρόντος να αναπτύξουμε τα σχετικά με τον γάμο στις λεπτομέρειές του.

Μέσα στα άλλα ένα έθιμο, που δυστυχώς έσβησε, ήταν το έθιμο του Τσέλιου. Το Σάββατο βράδυ, παραμονή της στέψης, μια κοπέλα ντυνόταν άντρας και γύριζε μ' έναν δίσκο στα συγγενικά σπίτια, χτυπώντας συνέχεια την κουμπούρα στον αέρα και τραγουδούσε:

Συγυρίστε τα πουγγιά σας αφεντάδες,
ήρθε ο Τσέλιος μεθυσμένος λεβεντάδες.

Όλα –πολιτισμός, αισθήματα, καταγωγή– φανερώνουν παραστατικά ότι ο λαός της Χειμάρας, πέρα από θρησκεία και γλώσσα, δυο στοιχεία ρευστά, που διαφοροποιούνται και αλλοιώνονται κάτω από τις πολυκύμαντες και άσχημες περιπέτειες της ελληνικής φυλής, μένει πιστός στις πατραγονικές παραδόσεις, αποδεικνύοντας την αδιάσπαστη συνέχεια της ελληνικής κληρονομιάς.

Σε χρόνους δύσκολους και χαλεπούς οι Χειμαριώτες κράτησαν όρθια την ελληνική τους συνείδηση και την ορθόδοξη πίστη τους. Στα χρόνια «που τ' άσκιαζε η φοβέρα και τα πλάκωνε η σκλαβιά» απετέλειαν την κοιτίδα του αρματολισμού. Με το αίμα τους εξαγόρασαν τα «προνόμιά τους». Ποτέ δεν προσκύνησαν. Με αγώνες συνέπτυξαν την «ΑΥΤΟΝΟΜΟΝ ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΩΝ ΚΕΡΑΥΝΕΙΩΝ».

Η ηρωική Χειμάρα, σύμβολο του αδάμαστου ελληνικού πνεύματος μας στέλνει μηνύματα καρτερικότητας και υπομονής και μας εκλιπαρεί να τη συνδράμουμε να βγει από τα σημερινά αδιέξοδα.

Όπως σε όλες τις βορειοηπειρωτικές περιοχές έτσι και στη Χειμάρα με την εκαθίδρυση της «Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας» του Εμβέρ Χότζα παρατηρούσε αλλοίωση της φυλετικής φυσιογνωμίας, μετά από σειρά σκληρών μέτρων που έλαβε το νέο καθεστώς. Στη λήψη τέτοιων μέτρων τους

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ενοούσε και η τελεία απομόνωση της χώρας με τα ηλεκτροφόρα σιρματοπλέγματα, τους εκφοβισμούς, τις εξορίες και φυλακίσεις.

Ένα άλλο στοιχείο που έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην κατάργηση των θρησκευτικών και φυλετικών φραγμών ήταν η ανακήρυξη επίσημα της αθεΐας (1967).

Σκοπός να εμφυσήσουν τους πολίτες της χώρας αλβανική συνείδηση και να αμβλύνουν τις όποιες θρησκευτικές και φυλετικές διαφορές.

Οι μικτοί γάμοι που ακολούθησαν μετά την κατάργηση της θρησκείας και η αναγκαστική μετανάστευση χιλιάδων Ελλήνων στο Βορρά, με το πρόσχημα της εξεύρεσης εργασίας, επέφεραν ρήγμα στους Ελληνικούς πληθυσμούς και νόθευση της φυσιογνωμίας τους.

Η επιδίωξη των Αλβανών ηγετών να χαλαρώσουν και να διαλύσουν τους φυλετικούς δεσμούς, για να δημιουργήσουν διεθνώς την εντύπωση ότι στη χώρα ζουν αμιγείς αλβανικοί πληθυσμοί, φάνηκε και από το γεγονός ότι, πολύ γρήγορα, αμέσως μετά την επικράτηση της «Προλεταριακής Επανάστασης» άρχισε η εγκατάσταση Αλβανών του Βορρά στις Νότιες περιοχές.

Οι κάτοικοι της πανέμορφης και απρόσιτης Επαρχίας της Χειμάρας άντεξαν στις ποικιλόμορφες επιδρομές και κατόρθωσαν να διατηρήσουν την εθνική τους ενότητα και συνοχή, τη φυλετική τους ομοιομορφία και τους ιστορικούς δεσμούς με τον ελλαδικό κορμό.

Φαίνεται πως η αντοχή του ανθρώπου είναι απεριόριστη. Γιατί αλλιώς πως μπόρεσαν οι άνθρωποι αυτού του δυσπρόσιτου τόπου να εξοικειωθούν με το σκοτάδι και την ερημιά και να προσαρμοστούν σε μια κατάσταση με τόσους εξωτερικούς κραδασμούς και εσώτερικές σβησμένες φωνές;

Από τη σύντομη διαδρομή στο παρελθόν και στο παρόν, γίνεται φανερό από το ένα μέρος ο ακραιφνής ελληνικός χαρακτήρας των κατοίκων της Χειμάρας και η συνοχή τους με τα υπόλοιπα τμήματα της ελληνικής Πατρίδας και από το άλλο η διατήρηση του ελληνικού πολιτισμού και κατά τα σκοτεινά χρόνια της δουλειας και κατά τους χαλεπούς χρόνους, από την υπαγωγή της στο αλβανικό κράτος μέχρι σήμερα.

Σήμερα η Χειμάρα, όπως και όλες οι βορειοηπειρωτικές περιοχές, με την κρίση που ενδημεί στην Αλβανία, περνάει δύσκολες ώρες.

Οι Έλληνες κάτοικοί της μεταναστεύουν στην Ελλάδα για αναζήτηση εργασίας και βελτίωση των συνθηκών της ζωής τους, γεγονός που αποδυναμώνει την περιοχή από το έμψυτο νεανικό δυναμικό της και δημιουργεί τεράστιο κενό για την μελλοντική της πορεία.

ΝΙΚΟΣ ΥΦΑΝΤΗΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΜΙΧΑΛΗ Γ. ΤΡΙΤΟΥ δ. Θ.

ΝΕΚΤΑΡΙΟΣ ΤΕΡΠΟΣ
Ο ΜΟΣΧΟΠΟΛΙΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ

Ὁ Νεκτάριος Τέρπος, ὁ βλαχόφωνος βορειοηπειρώτης Διδάσκαλος τοῦ Γένους, ἀνήκει στοὺς λογίους καὶ ἐναρέτους κληρικούς ποὺ διακρίθηκαν στὰ μέσα τῆς ιη΄ ἑκατονταετηρίδας.[1] Μὲ τοὺς ἀγῶνες καὶ τὴ γενικότερη πνευματική του δραστηριότητα συνέβαλε ἀποφασιστικὰ στὴν ἀνάσχεση τοῦ κύματος τοῦ ἐξισλαμισμοῦ καὶ στὴν ἀποφυγὴ τοῦ ἐκτουρκισμοῦ στὶς ΒΔ ἀκριτικὲς περιοχὲς τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου.

Γεννήθηκε τὸ 1690 στὴ θεοφρούρητη,[2] ὅπως ὁ ἴδιος τὴν ὀνομάζει Μοσχόπολη τῆς Βορείου Ἠπείρου ἀπὸ ἀρχοντικὴ οἰκογένεια ἐκλατινισμένων καὶ ἐξαλβανισμένων προγόνων, ποὺ ἀποκαλοῦνται ἀρβανιτόβλαχοι, ἀλλὰ πάντοτε ἦσαν ἀκραιφνεῖς Ἕλληνες.[3] Ἡ οἰκογένεια Τέρπου ἦταν ἀπὸ τὶς διασημότερες τῆς Μοσχοπόλεως καὶ μέλη της ἀναφέρονται παντοῦ.

Τὰ πρῶτα γράμματα ἔμαθε στὰ ὀνομαστὰ σχολεῖα τῆς γενέτειράς του καὶ τὰ ὁλοκλήρωσε στὴν περίφημη Νέα Ἀκαδήμεια τῆς Μοσχοπό-

---

1. Μελετίου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, τ.δ΄, Βιέννη 1795, σ. 146. Πρβλ. Ἀνδρέου Παπαδοπούλου-Βρετοῦ, Νεοελληνικὴ Φιλολογία, τ.α΄, ἐν Ἀθήναις 1854, σ. 248. Κων. Σάθα, Νεοελληνικὴ Φιλολογία, Ἀθῆναι 1868 σ. 603. Κων. Κούρκουλα, Ἡ θεωρία τοῦ κηρύγματος κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας, Ἀθῆναι 1957, σ. 28 καὶ Παν. Ἀραβαντινοῦ, Βιογραφικὴ Συλλογὴ Λογίων τῆς Τουρκοκρατίας, ἐκδόσεις ΕΗΜ, Ἰωάννινα 1960, σ. 202.

2. Νεκταρίου Τέρπου, Βιβλίον καλούμενον Πίστις, ἀναγκαῖον εἰς κάθε ἁπλοῦν ἄνθρωπον, βεβαιωμένον ἀπὸ προφήτας, Εὐαγγέλιον, Ἀποστόλους καὶ ἄλλους σοφοὺς Διδασκάλους. Εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλοι Λόγοι ἐκλεκτοὶ εἰς ὠφέλειαν τῶν ἀναγιγνωσκόντων, ὡς φαίνεται ἐν τῷ Πίνακι, μεταγλωττισθέντες εἰς ἁπλῆν φράσιν. Προσετέθη καὶ ἡ Σφραγίς, ἤτοι Βοῦλλα τοῦ Μακαριωτάτου Πάπα Λέοντος τοῦ Δεκάτου Νεωστὶ μετατυπωθέν, εἰς κοινὴν τῶν ὀρθοδόξων ὠφέλειαν. Ἐνετίησιν 1779, σ. 3, Πρβλ. Max Deincter Peyfuss, Die Diucketei von Moschopolis, 1731-1769, Wien 1996, σ. 81.

3. Ἀχιλλέως Γ. Λαζάρου, Βόρειος Ἤπειρος (Ἱστορία - Πολιτισμός), Ἀθήνα 1990, σ. 31.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λεως,[4] ἡ ὁποία ἀναδείχθηκε σὲ ἕνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα πνευματικὰ ἱδρύματα τοῦ «*ἐν αἰχμαλωσίᾳ*» εὑρισκομένου Γένους.

Τὸ 1709 ὁ Νεκτάριος Τέρπος βρίσκεται στὴ Σκήτη τῆς Ἁγίας Ἄννας στὸ Ἅγιο Ὄρος, στὰ κατάστιχα τῆς ὁποίας μνημονεύεται ὡς «*Νεκτάριος ἱερομόναχος Βοσκοτολίτης*». Εἶχε τόσο πολὺ καταξιωθεῖ ὡς θεολογικὴ αὐθεντία στὸ Ἅγιο Ὄρος, ὥστε ὁ Θεοδώρητος στὰ προλεγόμενα τῆς Ἑρμηνείας τῆς Ἀποκαλύψεως, ἡ ὁποία ἐκδόθηκε στὴ Λειψία τὸ 1800, δὲν δίστασε νὰ ἐπικαλεσθεῖ τὴ μαρτυρία του.[5]

Μετὰ τὸ Ἅγιο Ὄρος ἀρχικὰ ἐγκαταστάθηκε στὴν περίφημη Μονὴ τοῦ Ὁσίου Ναοὺμ Ἀχρίδος[6] καὶ στὴ συνέχεια στὸ ἱστορικὸ μοναστήρι τῆς Παναγίας Ἀρδενίτσας ἢ Ἀρδεινούσης,[7] ποὺ δεσπόζει στὴν πεδιάδα

---

4. Παναγιώτου Ἀραβαντινοῦ, Περιγραφὴ τῆς Ἠπείρου, τ.α΄, ἐκδόσεις ΕΗΜ, Ἰωάννινα 1984, σ. 123. Πρβλ. Τοῦ ἰδίου, Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Παιδείας παρ' Ἕλλησιν, Ἐκδόσεις ΕΗΜ, Ἰωάννινα 1986, σ. 138 καὶ Ματθαίου Παρανίκα, Σχεδίασμα, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1867, σ. 81.

5. Εὐλογίου Κουρίλα, «Γρηγόριος ὁ Ἀργυροκαστρίτης», Θεολογία 11 (1933), σ. 45.

6. ὅ.π.

7. Ἡ Ἱερὰ Μονὴ Ἀρδενίτσας ἢ Ἀρδεινούσης ἢ Ἀνδρονίτσας, ἡ ὁποία τιμᾶται στὸ ὄνομα τοῦ Γενεσίου τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, βρίσκεται στὸ κέντρο τῆς μεγάλης πεδιάδος τῆς Μοιζακιάς, στὴν κορυφὴ λοφώδους σχηματισμοῦ. Ἡ ὀνομασία Ἀρδεινούσα ὀφείλεται στὸ ὅτι ἡ Παναγία θεωρεῖται προστάτιδα τῆς γεωργίας, δηλαδὴ τῶν ἀρδεύσεων, ἰδιαίτερα τῆς Μεγάλης Μοιζακιάς, ποὺ ἐκτείνεται ἀνάμεσα σὲ τρεῖς ποταμοὺς καὶ εἶναι ἡ περίφημη γιὰ τὴ γονιμότητα καὶ τὸν πλοῦτο της πεδιάδα τῆς Ἀλβανίας.

Ἡ Μονὴ Ἀρδενίτσας εἶναι κτίσμα τῆς ἐποχῆς τῶν Δεσποτῶν τῆς Ἠπείρου. Τὰ λοιπὰ κτίσματα, ὅπως σώζονται σήμερα, εἶναι μεταγενέστερα. Πάνω ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ πύλη τῆς Μονῆς, ἡ ὁποία ἔχει μορφὴ ἀψιδωτῆς καμάρας ἀναγράφεται ἡ χρονολογία 1744. Στὸ μεγάλο κωδωνα, ποὺ στεγάζεται σὲ τετραώροφο μεταγενέστερο κωδωνοστάσιο, ὑπάρχει ἡ χρονολογία 1708, ἐνῶ σὲ μικρότερο κώδωνα ἔχουμε τὴ χρονολογία 1738. Τὸ καθολικὸ τῆς Μονῆς, ποὺ ἀνακινίσθηκε τὸ 1744, εἶναι μιὰ μεγάλη βασιλικὴ τοῦ 18ου αἰώνα μὲ ἐξωνάρθηκα, νάρθηκα καὶ κυρίως ναό. Στὴν ἐσωτερικὴ πλευρὰ τοῦ δυτικοῦ τοίχου διαβάζουμε: ΕΚΤΙΣΘΗ ΤΟ ΙΕΡΟΝ ΤΟΥΤΟ ΤΕΜΕΝΟΣ ΕΠΙ ΠΑΝΙΕΡΩΤΑΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΒΕΛΟΓΡΑΔΟΥ/ΚΥΡΙΟΥ ΜΕΘΟΔΙΟΥ, ΚΑΙ ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΚΑΘΗΓΟΥΜΕΝΟΥ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΩΝ ΤΕ ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΥ, ΚΛΗ/ΜΕΝΤΟΣ, ΒΙΚΕΝΤΙΟΥ ΜΑΝΑΣΣΗ, ΜΗΤΡΟΦΑΝΟΥΣ, ΙΕΡΟΔΙΑΚΟΝΩΝ ΙΩΣΗΦ ΚΑΙ ΙΕΡΟΘΕΟΥ/ΜΟΝΑΧΩΝ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, ΘΕΟΚΛΗΤΟΥ, ΚΟΣΜΑ, ΙΩΑΚΕΙΜ, ΟΥΣ ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΠΟΝΟΥΣ ΑΥΤΩΝ ΓΕΝΟΠΤΟ/ΕΠΤΥΧΕΙΝ ΤΗΣ ΟΥΡΑΝΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΕΤΟΣ ΕΚ ΤΗΣ ΕΝΣΑΡΚΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΑΣ ΕΝ ΜΗΝΙ ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΩ/1744, Κ.

Τὸ τέμπλο εἶναι ἀξιολογότατο. Οἱ εἰκόνες του εἶναι ἔργα τοῦ ἁγιογράφου Κων/νου Σπαθαράκου. Οἱ τοῖχοι ζωγραφισμένοι μὲ ἁγιογραφίες τῶν Κορυτσαίων ἁγιογράφων.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τῆς Μεγάλης Μουζακιᾶς καὶ εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς ἀξιολογότερες Μονὲς τῆς Μητροπόλεως Βελεγράδων[8] (σημερινῆς Βερατίου, Αὐλῶνος καὶ Καννίνης).

Ἡ ζωὴ τοῦ Νεκταρίου Τέρπου συνδέθηκε ἄμεσα μὲ τὴ Μονὴ τῆς Ἀρδενίτσας. Ἐκεῖ ἔζησε καὶ ἔδρασε γιὰ μεγάλο χρονικὸ διάστημα ὡς μοναχός, πνευματικὸς καὶ ἡγούμενος. Ὡς ἡγούμενος ὁ Νεκτάριος ἐνδιαφέρθηκε γιὰ τὴ συντήρηση καὶ ἀνακαίνιση τῆς Μονῆς καὶ τὴν ἐπαν-

---

Κων/νου καὶ Ἀθανασίου Ζωγράφου τὸ 1744. Ὁ νάρθηκας ἁγιογραφήθηκε ἀργότερα μὲ ἁγιογραφίες λαϊκῆς ἠπειρωτικῆς τεχνοτροπίας. Ὅπως παρατηρεῖ ὁ Γιῶργος Γιακουμῆς, «τὸ εἰκονογραφικὸ πρόγραμμα σέβεται τὴν τοπικὴ ἁγιογραφικὴ παράδοση, ἀλλὰ εἰσάγει καὶ τὰ νέα λαϊκότροπα τεχνοτροπικὰ δεδομένα». Ἡ στέγη τοῦ κυρίως ναοῦ εἶναι δίριχτη, κεραμοσκεπής. Τὰ κελλιὰ ἐπισκευάστηκαν τὸ 1778. Ἀπὸ τὰ μετόχια της σπουδαιότερα εἶναι τῆς Μοσχοπόλεως.

Εὐρύτερα γνωστὸ ἔγινε τὸ μοναστήρι τῆς Ἀρδενίτσας στὶς 26 Ἀπριλίου 1451, ὅταν ὁ Σκερντέμπεης στέφθηκε ἐκεῖ «Βασιλεὺς τῶν Ἠπειρωτῶν καὶ Ἀλβανῶν». Ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 17ου μέχρι τὸν 18ο αἰῶνες ἀπολάμβανε τῆς προστασίας καὶ οἰκονομικῆς ἐνισχύσεως ἀδελφότητας, ἡ ὁποία ζοῦσε στὴν Πολωνία καὶ Οὐγγαρία καὶ διατηροῦσε στὸ ὄνομα τῆς Μονῆς κυτίο συνεισφορᾶς. Ἐπίσης σὲ κεντρικὴ ἀγορὰ τῆς Βιέννης εἶχε τοποθετηθεῖ στατήρας (καντάρι), τοῦ ὁποίου τὰ δικαιώματα ἀπὸ τὶς διάφορες ζυγίσεις στέλνονταν στὴν Ἀρδενίτσα. Τὰ δικαιώματα αὐτὰ καταργήθηκαν τὸ 1815. Μὲ τὰ ἔσοδα ἐκεῖνα ἡ Μονὴ ἀσκοῦσε ἕνα πολὺ σημαντικὸ κοινωνικὸ ἔργο. Ἐνίσχυε τοὺς πτωχοὺς τῆς περιοχῆς καὶ συντηροῦσε σχολεῖο, ὅπου πέραν τῆς διδαχῆς, προσφέρονταν στοὺς φτωχοὺς μαθητὲς στέγη, τροφὴ καὶ ἐνδυμασία.

Στὴ Μονὴ Ἀρδενίτσας ἐγκλείσθηκαν οἱ μαθητὲς τοῦ ἁγίου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ, ὅταν συνελήφθη καὶ θανατώθηκε ὁ δάσκαλός τους (24 Αὐγούστου 1779).

Ἡ Μονὴ Ἀρδενίτσας εἶναι σήμερα ἕνα ἀπὸ τὰ λίγα βυζαντινὰ μνημεῖα ποὺ διασώθηκαν ἀπὸ τὴν καταλυτικὴ μανία τοῦ σκληροῦ ἀθεϊστικοῦ καθεστῶτος τῆς Ἀλβανίας. Τὸν ἐπισκέπτη ἐντυπωσιάζουν τὸ χρυσωμένο καὶ καλοδουλεμένο ξυλόγλυπτο τέμπλο, ὁ δεσποτικὸς θρόνος ὁ ἄμβωνας, τὸ κιβώριο τῆς Ἁγίας Τράπεζας καὶ οἱ ἄριστα διατηρημένες τοιχογραφίες της.

Τελευταῖα τὸ μοναστήρι ἀποδόθηκε στὴν Ἐκκλησία τῆς Ἀλβανίας, ὅπου ἐγκαταστάθηκε ἀδελφότητα ἀπὸ ἑπτὰ μοναχούς. Γιὰ τὴ Μονὴ Ἀρδενίτσας βλέπε: Ἀνθίμου Ἀλεξούδη, Σύντομος περιγραφὴ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Βελεγράδων, ἐν Κερκύρᾳ 1868. Εὐλογίου Κουρίλα, «Γρηγόριος ὁ Ἀργυροκαστρίτης» Θεολογία 11 (1933), σ. 47. Γ. Γιακουμῆ, Ὀρθόδοξα Μνημεῖα στὴ Βόρειο Ἤπειρο, Ἰωάννινα 1994 καὶ Μιχάλη Β. Τρίτου, «Ἱερὰ Μονὴ Ἀρδενίτσας ἢ Ἀρδευούσης», περιοδ. «Ἅγιος Νικήτας» Ἱ. Μ. Σερρῶν καὶ Νιγρίτης, Ἰούλιος 1996 σ.σ. 176-177.

8. Ἐλευθερίας Ι. Νικολαΐδου, Ξένες προπαγάνδες καὶ ἐθνικὴ ἀλβανικὴ κίνηση στὶς Μητροπολιτικὲς Ἐπαρχίες Λυρραχίου καὶ Βελεγράδων κατὰ τὰ τέλη τοῦ 19ου καὶ τὶς ἀρχὲς τοῦ 20οῦ αἰ., ἐκδόσεις ΙΜΙΑΧ, Ἰωάννινα 1978, σ. 246.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

δρωσή της μὲ πολλοὺς καὶ εὐλαβεῖς μοναχούς. Στὰ χρόνια τῆς διακονίας του ὡς ἡγουμένου ἡ Ἀρδενίτσα γνώρισε ἡμέρες μεγάλης ἀκμῆς καὶ ἀναδείχθηκε πνευματικὸ κέντρο τῆς περιοχῆς μὲ εὐρύτατο κοινωνικό, ἐκπαιδευτικό, φιλανθρωπικὸ καὶ ἐθνικὸ ἔργο.[9] Ἦταν τόσο ταπεινός, ὥστε, ὅταν ἡ ἀδελφότητα γιὰ ἕνα χρονικὸ διάστημα δὲν τὸν ἐξέλεξε ἡγούμενο, συμμορφώθηκε μὲ τὴ θέληση τῆς πλειοψηφίας. Ὁ ἴδιος περιγράφει ὡς ἑξῆς τὸ σύνδεσμό του μὲ τὴν Ἀρδενίτσα: «*Ἐγὼ ἔκτισα τὸ μισὸ μοναστῆρι εἰς τὸν καιρόν μου, ἀπόκτησα χωράφια καὶ ἀμπέλια. Σταυροὺς καὶ Εὐαγγέλια χρυσά, καὶ ἄλλα ἱερὰ σκεύη, καὶ εἰς κοντολογίαν, οἱ μοναχοὶ περισσότεροι ἀπὸ τ' ἐμένα κοιμεμένοι, καὶ ὁπόταν ἠθέλησαν μὲ ἔβγαλαν ἀπὸ τὸ ἡγουμενεῖον καὶ ἀπὸ τὸ κελλίον μου, ὅπου τὸ ἔκτισα ἀπατός μου, καὶ ἀφορμὴ σκανδάλου καὶ ζημία τοῦ μοναστηρίου δὲν ἔκαμα καὶ πάλιν ὁπόταν ἠθέλησε τὸ κοινόβιον μὲ ἔβαλαν προεστόν*».[10]

Μὲ ὁρμητήριο αὐτὸ τὸ μοναστήρι ὁ Τέρπος ἄρχισε τὴ μεγάλη ἐθνικοθρησκευτική του δράση, ἡ ὁποία τοποθετεῖται στὸ χρονικὸ διάστημα 1720-1730. Κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴ τὰ περισσότερα χωριὰ τῶν πεδινῶν περιοχῶν τῆς Ἀλβανίας ἐξισλαμίσθηκαν. Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι κατὰ τὸ δεύτερο ἥμισυ τοῦ ιη΄ αἰ. ὁ ἐξισλαμισμὸς ἐπεκτάθηκε καὶ σὲ χωριὰ τῶν ὀρεινῶν περιοχῶν, ἰδιαίτερα στὴν Κεντρικὴ Ἀλβανία, καὶ συνεχίστηκε στὰ ἑπόμενα χρόνια μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἐξισλαμισθοῦν τὰ 2/3 τῶν Ἀλβανῶν.[11]

Ἰσχυρὸς ἀναστοχετικὸς φραγμὸς στὴν ἐξάπλωση τοῦ ἐξισλαμισμοῦ τὸν ιη΄ αἰ. στὴν Ἤπειρο καὶ τὴν Ἀλβανία στάθηκε ὁ Νεκτάριος Τέρπος, «*ὁ δημοχαρέστατος καὶ ἀγωνιστικότατος ἐθνοφωτιστὴς καὶ ἐθναπόστολος, ὁ ἀσυμβίβαστος καὶ ἀδίσταχτος στηλιτευτὴς τῆς τυραννίας, ποὺ μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ πρόδρομος καὶ πνευματικὸς πατέρας τοῦ Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ, ποὺ ἦρθε ἀκριβῶς στὴν ἴδια ἀκριτικὴ περιοχὴ νὰ ὁλοκληρώσει τὸ ἔργο τοῦ Τέρπου καὶ νὰ τὸ στεφανώσει μὲ τὸ μαρτύριό του*».[12] Ἡ δράση του ἦταν ἔντονη στὰ Τρίκαλα, τὴν Ἄρτα καὶ πλα-

9. Λαζάρου, ὅ.π., σ. 31.

10. Τέρπου, Πίστις, ὅ.π., σ. 196

11. Ἐλευθερίας Ἰ. Νικολαΐδου, Οἱ κρυπτοχριστιανοὶ τῆς Σταθίας (Ἀρχὲς 18ου αἰ. - 1912), Ἐκδόσεις ΙΜΙΑΧ 1979, σ. 25.

12. Γεωργίου Βαλέτα, Ὁ ἀφανισμένος λόγος. Οἱ ἀντιστασιακὲς διδαχὲς τοῦ Νεκταρίου Τέρπου βγαλμένες στὰ 1730. Εἰσαγωγὴ-Ἐκλογές, Ἀθήνα 1971, σσ. 2-3.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τύτερα στὴν ἐνιαία Ἤπειρο, στὰ χωριὰ τῆς Σπαθίας καὶ τὸ Μπεράτι.[13]

Οἱ δυσκολίες ποὺ συνάντησε ὁ Τέρπος σὲ ὅλη τὴ διάρκεια τῶν ἱεραποστολικῶν του περιοδειῶν ἦταν μεγάλες. Πολλὲς φορὲς κινδύνευσε ἡ ἴδια ἡ ζωή του. Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρουμε τὰ βασανιστήρια, ποὺ ὑπέστη τὸ 1724 στὸ χωριὸ Τραγότι, κοντὰ στὸ Ἐλβασάν. Ἐκεῖ πῆγε τὰ Χριστούγεννα γιὰ νὰ κηρύξει καὶ βρῆκε μόνο γυναῖκες, ἀφοῦ ὅλοι οἱ ἄνδρες εἶχαν τουρκέψει. Ὁ Τέρπος μίλησε σκληρά. Κατηγόρησε τοὺς Τούρκους γιὰ τὴ βαρβαρότητά τους καὶ τοὺς ἀλλαξοπίστους οἱ ὁποῖοι *«διὰ ὀλίγην δόσιν χαρατζίου»*[14] ἀπαρνήθηκαν τὴν πίστη τῶν πατέρων τους.

Ὕστερα ἀπὸ τὴν ὁμιλία, προδομένος ἀπὸ δυὸ ἀλλαξοπίστους, συνελήφθη, δάρθηκε ἀνελέητα καὶ βασανίσθηκε σκληρά. Ὁ ἴδιος περιγράφει ὡς ἑξῆς τὴν περιπέτειά του: *«ἦλθαν καὶ μὲ ηὗραν εἰς τὸ σπῆτι τοῦ παπᾶ, καὶ εἶχεν ὁ καθ' ἕνας ἀπὸ ἕνα κοντόξυλον ἀπὸ γλαντζιανά, καὶ κτυπῶντες ἐπάνω μου ἀνελεήμονα, δὲν ἐκοίταζεν ἕνας τὸν ἄλλον πῶς καὶ ποῦ νὰ βαροῦν, ἀλλὰ τοῦ κακοῦ μὲ ἔδερναν, ὅπου ἔφθάνε καθ' ἕνας... μὰ ἐτούταις αἱ ξυλιαῖς ἦτον ὡς εἴκοσι πέντε, τρελαῖς καὶ πικρόταταις. διατὶ τόσον συχνὰ μὲ ἔκρουξαν, ὥστε τὰ ξύλα ἐξεφλουδίσθησαν μὲ τὸ νὰ τύχουν χλωρά. εἰς ὅλα τὰ μέρη μὲ ἐβάρεσαν, ἀλλοῦ τὸ κορμί μου ἐκοκκίνησε, καὶ εἰς περισσότερους τόπους ἐμαύρισε, καὶ ὅ,τι ἔκαμαν ἡ βεντούζαις καὶ τὰ κέρατα, καὶ χάριτι Θεοῦ ἰατρεύθηκα. ὅμως τὸ ζερβόν μου μπράτζο ἔμεινε βλαμμένο, καὶ ποτὲ δὲν ἠμπορῶ νὰ ἀναπαυθῶ εἰς αὐτὸ τὸ μέρος...»*[15]

Τὸ 1730 ὁ Νεκτάριος Τέρπος βρίσκεται στὴ Βενετία, ὅπου τὸ 1732 τυπώνει μὲ ἔξοδα τοῦ Μοσχοπολίτη ἐμπόρου Χατζῆ Μιχάλη Γκούστα τὸ περίφημο βιβλίο του «Πίστις». Ὅπως γράφει ὁ ἴδιος *«ἐτοῦτο τὸ Βιβλιάριον, τὸ ὀνομαζόμενον Πίστις, δὲν τὸ ἐσύνθεσα διὰ τοὺς σοφοὺς καὶ γραμματισμένους ἀνθρώπους, ἀλλὰ διὰ τοὺς ἀγραμμάτους καὶ χωρικούς, ἐπειδὴ εἰς ἐτοῦτα τὰ μέρη τῆς Τουρκίας εὑρισκόμενοι χριστιανοί, πολλοὶ ἐπλανέθηκαν καὶ πλανοῦνται ἀπὸ ὀλίγην ἀνάγκην καὶ δόσιμον τοῦ χαρατζίου, καὶ ἀρνοῦνται (φεῦ) τὸν Χριστὸν καὶ παραδίδονται εἰς τὰς χεῖρας τοῦ διαβόλου».*[16]

13. Ἀποστόλου Ε. Βακαλοπούλου, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τ.δ΄, Θεσσαλονίκη 1973, σ. 361. Ἰδιβλ. Ἀχιλ. Γ. Λαζάρου, Ἀλβανοί - Ἀρβανίτες, Βορειοπειρῶτες, Ἀθῆναι 1992, σ. 18.

14. Τέρπου, Πίστις, ὅ.π., σ. 319.

15. ὅ.π., σ. 333.

16. ὅ.π., σ. 7.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΤΩΝ ΚΑΛΟΥΜΕΝΩΝ

ΠΙΣΤΙΣ

Καὶ ὁ δίκαιος ἐκ πίστεώς μου ζήσεται.

Βεβαιωμείσα ἀπὸ Προφήτας, Εὐαγγελιστὰς
Ἀποστόλους, καὶ ἄλλους σοφοὺς
Διδασκάλους.

Εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλοι Λόγοι ἐκλεκτοὶ εἰς ὠφέλειαν τῶν
ἀναγινωσκόντων, οἱ ψάλλονται ἐν τῷ Πίνακι,
μεταλλαττιθέντες εἰς ἁπλῆν φράσιν.

Προτιθεῖσα καὶ ἡ Σφραγὶς, ὅπου Βύλλα τὸν Μακαριστὸν
ΠΑΠΑ ΛΕΟΝΤΟΣ τὸν ΔΕΚΑΤΟΥ.

Φιλοπονηθεὶσα παρὰ τοῦ ἐν Ἱερομονάχοις
ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ ΤΕΡΠΟΥ
Ἐκ τῆς Θεοφρυλίτης Χώρας Βοσκοπόλεως.
Νεωστὶ μεταστυπωθεὶσα εἰς κοινὴν τῶν Ὀρθοδόξων
ὠφέλειαν.



ΑΨΞΘ'. ΕΝΕΤΙΗΣΙΝ. 1779.

Παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων.

Con Licenza de' Superiori, e Privilegjo

Προμετωπίδα τοῦ ἔργου: «Πίστις». Βενετία 1779.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Γιὰ παραδειγματισμὸ δίνει σύντομα τοὺς βίους τῶν ἁγίων, τοὺς ὁποίους ἀποκαλεῖ *«ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ καὶ στύλους τοῦ παραδείσου»*.[17] Μὲ τὴν ἔξαρση τοῦ μαρτυρικοῦ τους θανάτου τόνωσε τὸ φρόνημα τῶν ραγιάδων, γιγάντωσε τὴν ἐθνική τους συνείδηση καὶ τοὺς κράτησε ὄρθιους ἀπὸ τὶς τουρκικὲς προκλήσεις καὶ θηριωδίες. Οἱ βίοι καὶ τὰ μαρτύρια τῶν ἁγίων παρηγοροῦσαν καὶ ἐνθάρρυναν τοὺς χριστιανοὺς καὶ τοὺς ἀπέτρεπαν ἀπὸ τὶς ἐξωμοσίες, ποὺ συνέβαιναν ἀθρόες λόγω τῆς καταθλιπτικῆς φορολογίας. Ὅπως ἔλεγε χαρακτηριστικὰ ὁ ἴδιος *«τούτου χάριν καὶ ἐγὼ θείῳ ζήλῳ κινούμενος, ἠθέλησα νὰ τοὺς βοηθήσω εἰς τοῦτον τὸν ψυχικὸν κίνδυνον, ὅτι νὰ στέκονται στερεοὶ εἰς τὴν πίστιν διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ, ἀναγιγνώσκοντας καὶ ἀκούοντας τὰ μαρτύρια ὁποὺ ἔπαθαν οἱ ἅγιοι μάρτυρες διὰ τὸν Χριστόν, νὰ παρακινοῦνται καὶ αὐτοὶ παραμικρὸν καὶ νὰ τοὺς μιμοῦνται, νὰ μὴν ἀρνοῦνται τὴν πίστιν τους καὶ τὸν Κύριον τῆς δόξης. Ἀλλὰ νὰ ὑποφέρουν εὔκολα μετὰ πάσης χαρᾶς κάθε πειρασμὸν καὶ τιμωρίαν διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ»*.[18]

Ἰδιαίτερα καυστικός, γίνεται ἐναντίον τῶν γυναικῶν ἐκείνων, οἱ ὁποῖες συμβουλεύουν τοὺς ἄνδρες καὶ τὰ παιδιά τους νὰ βάλουν ἀπὸ ἕνα τούρκικο ὄνομα, γιὰ νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὸ χαράτσι. Παίρνοντας ὡς παράδειγμα τὴν ἁγία Θεοδότη τονίζει τὰ ἑξῆς: *«Καὶ τὴν σήμερον εὑρίσκονται κάποιες θεοκατάρατες γυναῖκες καὶ μητέρες, αἱ ὁποῖαι ἀντὶς νὰ παρακινοῦν τὰ τέκνα τους νὰ στέκονται ὀρθὰ εἰς τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ, καὶ νὰ μὴν ἀρνηθοῦν τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ διὰ ἕνα μόνο χαράτζι, καὶ αὐταὶ τοὺς ἀναγκάζουν νὰ τουρκεύουν καὶ νὰ προδώσουν τὴν πίστιν, ἀντάμα μὲ τὸν Χριστόν, αἱ ὁποῖοι θέλουν νὰ κληρονομήσουν τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον μαζὶ μὲ τὰ παιδιά τους... Θαυμάζω πῶς δὲν σκοτίζεται ὁ ἥλιος, αὐτὴν τὴν ὥρα ὁποὺ ἀρνοῦνται τὸν Χριστόν, πῶς δὲν ἀνοίγει ἡ γῆ νὰ τοὺς καταπίει ζῶντας, βλέποντας τοὺς υἱοὺς τοῦ Θεοῦ, νὰ γίνονται υἱοὶ τῆς ἀπωλείας καὶ τοῦ διαβόλου...»*.[19] Ἐγκωμιάζοντας τοὺς γονεῖς τοῦ ἁγίου Μείρακος τοὺς παρουσιάζει ὡς παράδειγμα γιὰ μίμηση στοὺς γονεῖς ποὺ ἀλλαξοπιστοῦν καὶ πιέζουν καὶ τὰ παιδιά τους σ' αὐτὴ τὴν κατεύθυνση. *«Βλέπετε, ὦ εὐλογημένοι χριστιανοί, πῶς κάμνουν οἱ καλοὶ γονεῖς, καὶ ἡ αὐθεντία σας διὰ ὅπου ἄσπρα, ὁποὺ σᾶς γυρεύουν τὴν ἡμέραν οἱ Ἀγαρηνοί, ἀφήνετε τὸ φῶς*

17. ὅ.π., σ. 33.
18. ὅ.π., σ. 7.
19. ὅ.π., σ. 296.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

καὶ τὴν πίστιν, καὶ πηγαίνετε εἰς τὴν πλάνην καὶ ἀπιστίαν. Καὶ ἀναγκάζετε καὶ τὰ παιδιά σας νὰ τουρκέψουν, καὶ νὰ χάνετε τὴν ψυχὴ τὴν ἐδική σας, καὶ τῶν παιδιῶν σας;».[20]

Παρ' ὅλο ὅμως ποὺ ὑπῆρξε αὐστηρὸς καὶ ὀξὺς στὶς ἀλλαξοπιστίες πάντα τόνιζε τὴν ἀναγκαιότητα τῆς μετάνοιας καὶ τὴν ξεχωριστὴ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸν μετανοοῦντα ἄνθρωπο.

«Καὶ ἂν ἐγελάσθης καὶ ἔγινες Τοῦρκος, γύρισε, ὁ ἀφέντης μας Χριστὸς σὲ θέλει καὶ σὲ συγχωρᾶ».[21]

Πολὺ ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα γιὰ τὴ ζωὴ τῶν Ἑλλήνων βρίσκουμε στὰ κεφάλαια, ὅπου ἐπιτιμᾶ τοὺς κρυπτοχριστιανούς, τοὺς κακοὺς ἱερωμένους, τοὺς ἐμπόρους καὶ ἄλλους. Ἐκεῖ πληροφορούμαστε γιὰ ὅσα συνέβαιναν σὲ βάρος τῶν χριστιανῶν στὴν ἀκριτικὴ αὐτὴ γωνιὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Στὸ ἴδιο ἔργο θαυμάζει κανεὶς τὶς ἰατρικὲς γνώσεις τοῦ ἀνδρός, τὶς ὁποῖες ἔμαθε στὸ διάστημα τῆς παραμονῆς του στὸ Ἅγιο Ὄρος. Συγκεκριμένα, ἐφιστᾶ τὴν προσοχὴ τῶν ἀσθενῶν νὰ μὴν ἀναμειγνύονται μὲ τοὺς ὑγιεῖς καὶ συνιστᾶ στοὺς ἱερωμένους νὰ μὴν πλησιάζουν ὑγιεῖς, ὅταν ἔχουν ἔλθει σὲ ἐπαφὴ μὲ «πανοικλιαρέους». Τὶς θέσεις του ὁ Τέρπος κατοχυρώνει μὲ ἄριστη γραφικὴ καὶ πατερικὴ θεμελίωση.

Ὅμως ἐκεῖνο ποὺ θαυμάζει κανεὶς στὸ ἔργο τοῦ Νεκταρίου Τέρπου «*Πίστις*» εἶναι τὸ θάρρος. Χτυπάει ἀνοιχτὰ καὶ μὲ τὸ ὄνομά τους τοὺς Τούρκους καὶ κυρίως τὸν ἱδρυτὴ τοῦ Ἰσλαμισμοῦ Μωάμεθ, τὸν ὁποῖο ἀποκαλεῖ ἀντίχριστο καὶ λαοπλάνο. Στὴν κατακλεῖδα τοῦ βιβλίου του συνταξε λίβελλο κατὰ τοῦ Μωάμεθ μὲ τὴν ἐπιγραφή: *«Ἔγκώμιον εἰς τὸν λαοπλάνον Μωάμεθ καὶ Ἀλήν».*[22] Ἐκεῖ ἀναγράφονται μεταξὺ ἄλλων: *«Ἀλλοίμονον εἰς ἐκεῖνον τὸν ἄνθρωπον ὁπού θέλει νὰ ἀποθάνει εἰς τὴν πελανημένην θρησκείαν του πλάνου καὶ ἀποστάτου τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, λέγω τὸν Μωάμεθ, καὶ τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ Ἀλῆ, οἱ ὁποῖοι εἶναι καὶ εὑρίσκονται πάντοτε ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πυρὸς τῆς κολάσεως ὁμοῦ μὲ τὸν πατέρα τους τὸν διάβολον. Καὶ οἱ ταλαίπωροι οἱ Τοῦρκοι, ὡς ὄντως πεπλανημένοι ὁπού εἶναι, ἐλπίζουν ἀπ' αὐτοὺς σωτηρίαν, ἐκεῖνοι δὲ παιδεύονται, πάντοτε, ἡμέρα καὶ νύκτα, εἰς τὴν ἀτελεύτητον κόλασιν... Καὶ οἱ ταλαίπωροι Ἀγαρηνοὶ γελιοῦνται καὶ πλανῶνται εἰς αὐτούς, καὶ ἐλπίζουν οἱ ἀπέλπιστοι νὰ κάμουν κά-*

20. δ.π., σ. 262.
21. δ.π., σ. 331.
22. δ.π., σ. 401.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ποιαν πρεσβείαν εἰς τὸν Θεὸν διὰ τοὺς πολλοὺς Ἀγαρηνούς... Καὶ τί λογιάζετε, εὐλογημένοι χριστιανοί, πῶς νὰ εἶναι ἄλλος ἀντίχριστος; Ὄχι! παρὰ ὁ Μωάμεθ εἶναι καὶ οἱ συνακόλουθοί του».[23]

Στὸ τέλος τοῦ βιβλίου ἀναδημοσιεύει στὰ λατινικὰ καὶ στὰ ἑλληνικὰ τὴν ἐπίσημη βούλα τοῦ Λέοντος Ι΄, Πάπα Ρώμης (18 Μαΐου 1521) ἐπικυρωμένη ἀπὸ τὸν πάπα Κλήμεντα Ζ΄ (26 Μαρτίου 1526) στὰ ἑλληνικὰ καὶ λατινικὰ *«ὑπὲρ τῶν προνομίων τῶν ἁπανταχοῦ Γραικῶν περὶ τῶν ἱερῶν τελετῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, καθ' ἃ διετάχθησαν ἐν τῇ Συνόδῳ τῆς Φλωρεντίας».*[24] Ἡ ἐπαναφορὰ αὐτοῦ τοῦ ἐγγράφου προϋποθέτει παραβάσεις καὶ παρανομίες ἐκ μέρους τῆς προπαγάνδας τῆς ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας στὰ μέρη τῆς Ἀλβανίας. Μετὰ τὴ Βούλλα βρίσκουμε τὸν *«ὕμνον κατ' ἀλφάβητον διὰ στίχων εἰς τὴν Ὑπεραγίαν Λέσποιναν Θεοτόκον»* καὶ τὸ *«Θεοτοκίον ψαλλόμενον αὐτόμελον εἰς ἦχον, πλ. δ΄».*[25]

Ἡ ἄποψη τοῦ Γ. Βαλέτα ὅτι τὸ ψυχοφελές, ἀλλὰ ταυτόχρονα ἐπαναστατικὸ αὐτὸ βιβλίο ἀφορίστηκε ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο,[26] δὲν βρίσκει δικαίωση στὶς ἱστορικὲς πηγές. Πρόκειται γιὰ παρερμηνεία σχετικῆς πληροφορίας τοῦ Γ. Ζαβίρα, ὁ ὁποῖος μιλάει ἀόριστα γιὰ ἀπειλὴ ἀφορισμοῦ στοὺς ἀναγνῶστες τοῦ βιβλίου.

«Ἐπειδὴ δὲ ἔγραφε κατὰ τῶν ἱερέων καὶ ἀρχιερέων τῶν μὴ φυλαττόντων τὸ ἐπάγγελμα αὐτῶν, λέγουσι τινὲς ὅτι ἀφορισμὸν ἠπείλησαν πρὸς τὸν αὐτὸ ἀναγινώσκοντα (εἰ καὶ ἡ βίβλος ἀρίστη)».[27]

Τὸ πολύτιμο αὐτὸ ἔργο κυκλοφόρησε σὲ πολλὲς ἐκδόσεις. Ἀπὸ αὐτὲς γνωρίζουμε ἐννέα, ποὺ ἐκδόθηκαν στὸ διάστημα 1732 μέχρι καὶ τοῦ 1818. Σίγουρα ὅμως ὑπάρχουν καὶ ἄλλες ποὺ δὲν ἔγιναν ἀκόμη γνωστές. Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἡ τελευταία γνωστὴ ἔκδοση ἔγινε τὶς παραμονὲς τῆς Ἐπανεγερσίας (1818), ἡ δεύτερη καὶ ἡ τρίτη ἔγιναν μέσα σὲ δύο χρόνια, τὸ 1733 καὶ 1734. Μοναδικὸ φαινόμενο κυκλοφορίας σ' ὁλόκληρη τὴ νεοελληνικὴ βιβλιογραφία. Ἂν ἐξαιρέσει κανεὶς τὸ θούριο τοῦ Ρήγα, κανένα ἄλλο νεοελληνικὸ βιβλίο δὲν εἶχε τόσο μεγάλη καὶ

23. ὅ.π., σ.σ. 401, 402, 404.

24. ὅ.π., σ. 411.

25. ὅ.π., σ. 412.

26. Κων. Α. Βακαλοπούλου, Ἱστορία τοῦ Βορείου Ἑλληνισμοῦ · Ἤπειρος, Θεσσαλονίκη 1992, σ. 150.

27 Γεωργίου Ι. Ζαβίρα, Νέα Ἑλλὰς ἢ Ἑλληνικὸν Θέατρον, Ἀθῆναι 1972, σ. 503.

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

εὐρύτατη κυκλοφορία μὲ τόσες πολλὲς ἐκδόσεις, ὅσες «ἡ Πίστις» τοῦ Νεκταρίου Τέρπου.[28]

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἔργο «Ἡ Πίστις» ὁ Νεκτάριος Τέρπος συνέγραψε καὶ τὸ ἔργο *«Ζητήματα διάφορα θεολογικὰ κατ' ἐρωτατόκρισιν, συναθροισμένα ἀπὸ τὰ συγγράμματα τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου καὶ ἀπὸ ἄλλους πατέρας, καὶ ἐξηγημένα εἰς ἁπλῆν φράσιν μὲ περιφρασιν», αψοθ'. Ἐνετίησι 1732. Παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων. Con Licenza de' superiori* σελίδες *106*. Ἀντίτυπα τοῦ σπανίου αὐτοῦ βιβλίου βρίσκονται στὸ Ἅγιο Ὄρος καὶ συγκεκριμένα στὶς Μονὲς Μεγίστης Λαύρας, Βατοπεδίου καὶ Ἁγίου Παντελεήμονος καὶ στὶς βιβλιοθῆκες Γεννάδιο, Βουλῆς καὶ τοῦ Εὐλογίου Κουρίλα. Γνωρίζουμε τέσσερις ἐκδόσεις αὐτοῦ τοῦ βιβλίου. Τὸ 1739, 1740, 1755 καὶ 1779. Σὲ ἀντίθεση μὲ τὸ πρῶτο του ἔργο ποὺ εἶναι ἠθικοδιδακτικό, τὸ σύγγραμμα αὐτὸ εἶναι δογματικό. Ἡ σπουδαιότητά του ἔγκειται στὸ ὅτι ἐκλαϊκεύει δύσκολους θεολογικοὺς ὅρους μὲ τὴ χρήση πολλῶν καὶ εὐστοχων παραδειγμάτων ἀπὸ τὴν φυσικὴ πραγματικότητα.

Τὰ ἐρωτήματα στὰ ὁποῖα ἀπαντᾶ μὲ τὸ βιβλίο αὐτὸ ὁ Νεκτάριος Τέρπος, εἶναι: Τί ἐστὶ Θεός; Καὶ διατὶ λέγεται Θεός; Καὶ ἄρα τρέχει ὁ Θεός; Καὶ πόσοι Θεοὶ εἶναι; Πῶς ὁ Θεὸς λέγεται εἷς καὶ Τρισυπόστατος; Τί εἶναι τὸ κοινὸν τῆς Ἁγίας Τριάδος; Τί εἶναι τὸ ἴδιον τοῦ Υἱοῦ; Τί εἶναι τὸ ἴδιον τοῦ Ἁγίου Πνεύματος; Πόσας οὐσίας πρέπει νὰ ὁμολογοῦμεν ἐπὶ Θεοῦ; Πόσας Ὑποστάσεις πρέπει νὰ ὁμολογοῦμεν ἐπὶ Θεοῦ; Διατὶ λέγεται ὁ Πατήρ, Πατήρ; Διατὶ λέγεται ὁ Υἱός, Υἱός; Ἐπὶ Θεοῦ πόσα εἰσὶν αἰτία; Πόσα τὰ αἰτιατὰ ἐπὶ Θεοῦ; Ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος, τὶς εἶναι πρῶτος, καὶ τὶς εἶναι δεύτερος; Πῶς ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ γεννᾶται παρὰ τοῦ Πατρός; Πῶς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκπορεύεται παρὰ τοῦ Πατρός; Τάχα χωρεῖται ὁ Θεὸς εἰς ἕνα τόπον ἢ οὐχί; Τὶς εἶναι ὁ Χριστός; Διὰ ποίαν ἀφορμὴν ἠθέλησεν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ νὰ σαρκωθῇ; Πῶς ἦτον δυνατὸν Παρθένος νὰ γεννήσῃ καὶ πάλιν νὰ μείνῃ Παρθένος; Διατὶ ὁ Θεὸς δὲν ἐδίδαξε τὸν ἄνθρωπον μόνος του; Διατὶ δὲν ἐγεννήθη ὁ Πατήρ, ἢ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἀμὴ ὁ Υἱός;

Τὸ κύριο βάρος ὁ Τέρπος δίδει στὴ θεολογικὴ ἐμβάθυνση στὰ μυ-

28. Γ. Βαλέτα, «Νεκτάριος Τέρπος, ὁ ἀγνοημένος μεγάλος ἐθνοφωτιστής, πρόδρομος τοῦ Κοσμᾶ Αἰτωλοῦ (1690-1740), ΝΕ 89 (1971), σσ. 577-578. Πρβλ. Χρήστου Πατρινέλη, «Οἱ σχέσεις τῆς Ἐκκλησίας μὲ τὴν κυριάρχη ὀθωμανικὴ πολιτεία», ΙΕΕ 11 (1975), σ. 124.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΖΗΤΗ'ΜΑΤΑ ΔΙΛ'ΦΟΡΑ

ΘΕΟΛΟΓΙΚΑ'

ΚΑΤ' ΕΡΩΤΑΠΟ'ΚΡΙΣΙΝ,

Συναθροισμέ'α ἀπό τα'

Συγγράμματα

ΤΟΥ̃

ΜΕΓΑ'ΛΟΥ Α'ΘΑΝΑΣΙ'ΟΥ,

Καὶ ἀπὸ Α'λλης Πατέρας.

Καὶ ἐξηγημένα εἰς ἁπλῆν φρασιν
μὲ περίφρασιν.



α ψοθ'. Ε'ΝΕΤΙ'ΗΣΙΝ, 1779.

Παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων.

Con Licenza de' Superiori.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Προμετωπίδα τοῦ ἔργου: «Ζητήματα διάφορα θεολογικὰ κατ' ἐρωταπόκρισιν», Βενετία 1779.

στήρια τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ τῆς Θείας Ἐνανθρωπήσεως.

Μὲ πλῆθος χωρίων ἀπὸ τὴν Παλαιὰ καὶ Καινὴ Διαθήκη τεκμηριώνει ὅτι «*εἶναι εἷς Θεὸς τρισυπόστατος, ἀναρχός τε καὶ ἀΐδιος καὶ ἀτελεύτητος*».[29] Προσπαθώντας νὰ εἰσδύσει κατὰ τὸ δυνατὸν στὸ μυστήριο τῆς Ἁγίας Τριάδος χρησιμοποιεῖ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἡλίου. «*Ὥσπερ ὁ Ἥλιος εἶναι ἕνας, ὁ δὲ Ἥλιος ἔχει ἀκτῖνα, καὶ φῶς, καὶ εἶναι εἰς τὸν Ἥλιον τρία πρόσωπα, δίσκος, ἀκτῖνα καὶ φῶς. Καὶ δίσκος μὲν εἶναι τὸ καυκίον τοῦ Ἡλίου, ἀκτῖνα δέ, ἡ φερομένη κάτω λαμπαδοφεγγῶς, καὶ χροΐουσα πρὸς τὴν γῆν. Φῶς δέ, τὸ φωτίζον καὶ εἰς τοὺς ἐπισκιώδεις καὶ σκοτεινοὺς τόπους χωρὶς ἀκτῖνος. Καὶ ἰδοὺ πρόσωπα τρία, δίσκος, ἀκτὶς καὶ φῶς. τὸ λοιπὸν δὲν λέγομεν τρεῖς Ἡλίους, ἀλλὰ Ἥλιον ἕνα, οὐδὲ λέγομεν ἕνα πρόσωπον, ἀλλὰ τρία πρόσωπα.. Καὶ ἔτζι νόει καὶ περὶ Θεοῦ. ὁ Θεὸς μέν εἶναι ἕνας, καὶ πρόσωπα δὲ τοῦ ἑνὸς Θεοῦ, Τρία, Πατὴρ καὶ Υἱός, καὶ Πνεῦμα Ἅγιον, καὶ ἀπὸ τοῦτο κατάλαβε, ὅτι ὥσπερ ὁ Ἥλιος εἶναι ἕνας τρισυπόστατος, οὕτως εἶναι καὶ ἕνας Θεὸς τρισυπόστατος, διότι εἰς τύπον τοῦ Πατρὸς εἶναι ὁ δίσκος ὁ ἡλιακός, καὶ ἡ ἀκτῖνα εἶναι εἰς τύπον τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ φῶς τοῦ Ἡλίου εἶναι εἰς τύπον τοῦ Ἁγίου Πνεύματος*».[30]

Ἄλλο παράδειγμα ἐκλαϊκευμένης προσεγγίσεως τοῦ δόγματος τῆς Ἁγίας Τριάδος χρησιμοποιεῖ ὁ Νεκτάριος Τέρπος τὸ πῦρ. Λέγει χαρακτηριστικά: «*Ἰδοὺ τὸ πῦρ εἶναι ἕνα, ἀλλ' εἶναι τρισυπόστατον, διατί αὐτὸ τὸ ὑποκείμενον πῦρ εἶναι ἕνα πρόσωπον, καὶ τὸ καυστικὸν αὐτοῦ, ἄλλο πρόσωπον καὶ τὸ φωτιστικόν, ἄλλο πρόσωπον, καὶ εἶναι μία φύσις τοῦ πυρός, καὶ ὄχι τρεῖς, ὁμοίως καὶ ἐπὶ Θεοῦ. Ὁ Πατὴρ γὰρ εἶναι τὸ πῦρ, ὁ Υἱὸς τὸ καυστικόν, καὶ τὸ φωτιστικὸν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον*».[31]

Στὶς σελίδες 91-92 δίνει πρακτικὲς ὁδηγίες «*Διὰ νὰ φυτεύσῃς κάθε λογῆς Δένδρον χωρὶς κόπον*».[32] ἐνῶ στὶς σελίδες 93-95 ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἑρμηνεία τοῦ ἀριθμοῦ τοῦ βιβλίου τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ Ἰωάννου 666, γράφοντας χαρακτηριστικὰ ὅτι ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς ἀναλύεται στὶς λέξεις: «*ἀμυνὸς ἄδικος, ἀληθὴς βλαβερὸς καὶ κακὸς ὁδηγός*».[33] Τὰ ὀνόμα-

29. Νεκταρίου Τέρπου, Ζητήματα διάφορα θεολογικὰ κατ' ἐρωταπόκρισιν, συναθροισμένα ἀπὸ τὰ συγγράμματα τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου καὶ ἀπὸ ἄλλους πατέρας, καὶ ἐξηγημένα εἰς ἁπλῆν φράσιν μὲ περίφρασιν ἀγνοθ', Ἐνετήσι 1779, σ. 31.

30. δ.π., σσ. 43-44

31. δ.π., σ. 50

32. δ.π., σσ. 91-92.

33. δ.π., σ. 93.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τα αὐτὰ ἀναφέρονται στὸν Ἀντίχριστο. Ἀντίθετα ὁ Χριστὸς εἶναι *«ἀρνίον ἄκακον, ἀληθινὸς καὶ θεραπευτής, καλὸς ποιμὴν καὶ ὁδηγὸς τῶν λογικῶν προβάτων»*[34] Τέλος στὶς σελίδες 99-103 ἔχουμε ὕμνον *«κατὰ ἀλφάβητον διὰ στίχων εἰς τὴν Ὑπεραγίαν Δέσποιναν Θεοτόκον»*.[35]

Ὁ Νεκτάριος Τέρπος ὑπῆρξε πρόδρομος καὶ πνευματικὸς πατέρας τοῦ ἁγίου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ, ὁ ὁποῖος ἔδρασε καὶ μαρτύρησε στὰ ἴδια μέρη, στὰ ὁποῖα καὶ ἐκεῖνος ἀγωνίστηκε καὶ τοῦ ὁποίου τὸ ἔργο συνέχισε καὶ ὁλοκλήρωσε. Μεταξὺ ὅμως τῶν δύο ἐθνεγερτῶν ὑπῆρχαν ἀρκετὲς διαφορὲς ὡς πρὸς τὴν μεθόδευση τοῦ ἀγώνα. Ὁ Τέρπος, περισσότερο τολμηρὸς καὶ ριψοκίνδυνος, ἐλέγχει κατὰ πρόσωπο τοὺς τυράννους καὶ κάνει ἀνοιχτὴ ἀντίσταση κατὰ τῆς ἀρχῆς. Ὁ Κοσμᾶς ὄχι μόνο πρόσεχε νὰ μὴ θίξει τοὺς ἄρχοντες, ἀλλὰ γιὰ τὴν ὁποιαδήποτε δραστηριότητά του κατὰ κανόνα ζητοῦσε τὴν ἄδειά τους. Γιὰ τὸν Τέρπο ὁ Τοῦρκος εἶναι λαομίσητος ἀντίχριστος, ἐνῶ γιὰ τὸν Κοσμᾶ ὁ θεόσταλτος σωτήρας τῆς ὀρθοδοξίας ἀπὸ τὸν καθολικισμό.[36] Ὅπως παρατηρεῖ ὁ Γ. Βαλέτας ὁ ἀνοιχτὸς ἀγώνας τοῦ Νεκταρίου Τέρπου κατὰ τῆς τυραννίας καὶ τοῦ μωαμεθανισμοῦ εἶναι μοναδικὸ φαινόμενο σὲ ὁλόκληρη τὴν Τουρκοκρατία, ἀφοῦ καὶ οἱ μετέπειτα ἐθνεγέρτες ὅπως ὁ Ρήγας, ὁ Κοραῆς καὶ ὁ Ἀνώνυμος Ἕλληνας κρύφτηκαν πίσω ἀπὸ τὴν ἀνωνυμία καὶ χρησιμοποίησαν ψευδώνυμα.

Λὲν ἔχουμε περισσότερες πληροφορίες γιὰ τὴ μεγάλη αὐτὴ μορφὴ τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἀγνοοῦμε τὸ ἐὰν γύρισε ἀπὸ τὴ Βενετία, πότε καὶ ποῦ πέθανε.[37] Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο γνωρίζουμε εἶναι ὅτι ἡ σεβασμία μορφή του εἶχε ἱστορηθεῖ στὴν Ἐκκλησία τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων τῆς Μοσχοπόλεως. Ἐκεῖ εἰκονιζόταν μὲ τὸ ἐπανωκαλύμμαυχο, τὸν μανδύα καὶ τὴν ἡγουμενικὴ ράβδο. Γύρω ἀπὸ τὴ μορφή του εἶχε γραφεῖ τὸ ὄνομά του.[38]

Ἀναμφίβολα ὁ Νεκτάριος Τέρπος ἀνήκει στοὺς μεγάλους ἀγωνιστὲς τῶν χρόνων τῆς σκλαβιᾶς. Ἡ δράση του ὑπῆρξε ἀξιοζήλευτη. Πρόβαλε μὲ πάθος τὴν ὀρθόδοξη πίστη καὶ τὴν ἰδέα τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας. Ἀνα-

34. ὅ.π., σ.σ. 94-95.

35. ὅ.π., σ.σ. 99-103.

36. Βαλέτα, *Ὁ ἁρματωμένος λόγος...*, ὅ.π., σ. 8.

37. Μαρίας Κελεμένη-Ντούρου, «Νεκτάριος Τέρπος. Ἀπόπειρα προσέγγισης τῆς προσωπικότητας, τῆς ἐποχῆς καὶ τοῦ ἔργου του», ΗΗ 1991, σ. 273.

38. Θεοφράστου Γεωργιάδου, Μοσχόπολις, Ἀθῆναι 1975, σ. 69.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

χαίτησε μὲ ζηλευτὴ ἀγωνιστικότητα τὸ κύμα τοῦ ἐξισλαμισμοῦ, ποὺ ἀποτελοῦσε γιὰ τὸ Γένος μας θρησκευτικὴ καὶ ἐθνικὴ αἱμορραγία.[39] Τόνωσε τὸ ἐθνικὸ φρόνημα τῶν καταπτοημένων ραγιάδων. Μίλησε μὲ θέρμη ψυχῆς γιὰ τὸ μεγάλο ἰδανικὸ τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας. Καυτηρίασε μὲ σκληρὲς ἐκφράσεις τὶς ἀθρόες ἀλλαξοπιστίες καὶ ποτὲ δὲν συμβιβάστηκε μὲ τὸ φαινόμενο τοῦ κρυπτοχριστιανισμοῦ,[40] τὸ ὁποῖο θεωροῦσε νόθο κατάσταση καὶ ἀδυναμία εὐθείας καὶ πεπαρησιασμένης ὁμολογίας τῆς ἀλήθειας.

Ὁ Νεκτάριος Τέρπος, χρησιμοποιώντας τὴ ζωντανὴ γλώσσα τοῦ λαοῦ, στὴν ὁποία μὲ μοναδικὴ ἱκανότητα ἐκλαΐκευσε δυσνόητους θεολογικοὺς ὅρους, εἰσέδυσε, ὅσον ἐλάχιστοι, στὶς ψυχὲς τῶν λαϊκῶν στρωμάτων, στὶς ὁποῖες βρῆκε μεγάλη ἀπήχηση. Ἀσυμβίβαστος ἀγωνιστὴς ὅπως ἦταν δὲν δίστασε νὰ ἐλέγξει κατὰ πρόσωπο καὶ αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς ἰσχυροὺς τῆς ἡμέρας, τὴν ἀρχοῦσα τάξη τῆς ἐποχῆς του, ἡ ὁποία, προκειμένου νὰ διατηρήσει τὴν ἐξουσία, διατηροῦσε ἄριστες σχέσεις μὲ τὸν Τοῦρκο δυνάστη καὶ ἐκμεταλλευόταν τοὺς ἁπλοϊκοὺς καὶ ἀγράμματους ραγιάδες. Ποτὲ δὲν θυσίασε τὶς ἀρχές του στὴν καιρικὴ σκοπιμότητα. Ἡ παρρησία, τὸ θάρρος καὶ κυρίως ἡ φανερὴ ὁμολογία τῆς πίστεως ἦταν τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς μεγάλης αὐτῆς προσωπικότητας. Μοναδικός του στόχος ὑπῆρξε ἡ ἀποτροπὴ τῆς ἐθνολογικῆς ἀλλοτρίωσης τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ἡ σταθερὴ ἐμμονή του στὴν πίστη τῶν πατέρων τους.

---

39. Λ. Βρανούση, «Ἰδεολογικὲς ζυμώσεις καὶ συγκρούσεις», ΙΕΕ 11 (1975), σ. 435 Πρβλ. Παν. Φ. Χριστοπούλου, Τὰ λείψανα καὶ τὸ μοναστήρι Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ, Ἀθήνα 1987, σ. 6.

40. Γιὰ τὸ φαινόμενο τοῦ κρυπτοχριστιανισμοῦ βλ. Ἐλευθερίας Ἰ. Νικολαΐδου, Οἱ Κρυπτοχριστιανοὶ τῆς Σπαθίας (ἀρχὲς 18ου αἰ. - 1912), Ἰωάννινα 1979. Τῆς ἰδίας, «Ὁ κρυπτοχριστιανισμὸς κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας», ΙΜΘ. ΠΘΣΝ. Θεσσαλονίκη 1988, σ.σ. 329-340. Ν. Μηλιώρη, Οἱ κρυπτοχριστιανοί, Ἀθῆναι 1962. Στυλ. Παπαδοπούλου, Οἱ Νεομάρτυρες καὶ τὸ δοῦλον Γένος, ἐν Ἀθήναις 1974, σ.σ. 37 καὶ 39. Βασ. Σφυρόερα, Οἱ Ἕλληνες ἐπὶ Τουρκοκρατίας, Ἀθῆναι 1975, σ. 28. R.M. Dawkins, «The Crypto - Christiuns of Turkey», Byzantion VIII (1933), σ.σ. 247-275.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ
Ἐπιλογὴ ἀντιπροσωπευτικῶν κειμένων ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Νεκταρίου Τέρπου.

Νουθεσία εἰς κάθε ἁπλὸν ἄνθρωπον καὶ χωρικὸν*

(Ἀποσπάσματα)

Ἰδές τοὺς εὐλογημένους ὑπηκόους τοῦ Χριστοῦ, χριστιανοὺς τῆς ἐπαρχίας Τρικκάλους καὶ Μασκουλουρίου, ἡ σκούφια τους ἀπὸ ἀπὰν καὶ σαϊκάκι καὶ ἄσπρες κιόλας, ἀπὸ ἑφτὰ ἄσπρα ἀγορασμένα, καὶ τὸ περισσότερον δέκα, τόσον οἱ πτωχοί, ὡσὰν καὶ οἱ βιοτικοί. Μὰ ὅλοι εὐλογημένοι καὶ ἁγιασμένοι Χριστιανοί, μὲ τὸ νὰ σταθοῦν στερεοὶ εἰς τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ.

Καὶ ἐτοῦτοι ὁποὺ εὑρίσκονται ἐδῶ πρὸς ἐτοῦτα τὰ μέρη τοῦ Ἰλλυρικοῦ τῆς Ἀλβανιτίας καὶ τοῦ Μωρέως, διὰ ὀλίγην ἀνάγκην (φεῦ) ἀρνοῦνται τὸν κύριον τῆς δόξης Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ Θεὸν τῶν ὅλων. Καὶ διὰ τὸ ραχτζίνι του δίνει δυὸ δουκάτα, καὶ παραπάνω στὸ ἐλέκι καὶ ἄλλη φορεσία καὶ πλατέα βρακία, καὶ σιρίτια λαμπρά, μαχαίρια ἀργυρωμένα καὶ στρουφοτούφεκα ἀσημένια. Εἰς αὐτὰ ποσῶς δὲν τὰ ψηφοῦν τὰ ἄσπρα τους, καὶ διὰ τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ καὶ Παράδεισον δὲν θέλουν νὰ δώσουν ἕξη γρόσια ἢ καὶ ὀλιγότερον τοῦ χρόνου, μόνον χωρίζονται οἱ ἄθλιοι ἀπὸ τὸν Χριστόν, προτοῦ νὰ κάμει ὁ ἴδιος τὴν δικαίαν κρίσιν.

...Καὶ ὅσοι ἄνθρωποι πιστεύουν τὸν Χριστὸν διὰ Θεὸν τῶν ὅλων, καὶ φυλάγουν τὰς ἐντολάς του, ὅλοι εἰς τὸν Παράδεισο πηγαίνουν ἐξαποφάσεως. Καθὼς ὁ ἴδιος ὁρίζει: «ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, κἂν ἀποθάνῃ ζήσεται». Λοιπὸν φεύγα, ὦ ἄνθρωπε, ὅθεν σοῦ βλέπουν τὰ μάτια σου, ἀπέρνα τὴν πλατεῖα θάλασσα, ὕπαγε εἰς ξένα σύνορα, καὶ εἰς ἄλλα βασίλεια, καὶ Τοῦρκος νὰ μὴν γένεις. Ὅσα πάθεις, κἂν τε βάσανα, κἂν τε σὲ ζημιώνουν καὶ σοῦ παίρνουν τὸν βίον ὅλον, ἢ σὲ τυραννοῦν διὰ κάτι τι ἀφορμή, ἐσὺ στάσου ἀνδρείως εἰς τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ. Καὶ κράξε μεγαλοφώνως μετὰ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου: «καὶ τίς δύναταί με χωρίσαι ἀπὸ τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ;»

---

* Νεκταρίου Τέρπου, Πίστις, Ἐνετίησιν 1779, σσ. 320, 322, 328-333, 349-350.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

...Ποῦ εἶναι κάποιες τρισκατάρατες καὶ πενταφορισμένες γυναῖκες, καὶ λέγουσιν: «Ὦ ἄνδρα μου γένου Τοῦρκος, διατί δὲν ἠμποροῦμεν νὰ πλερώσομεν χαράτζι»! Καὶ ἄλλες θεῖες καὶ ἀνεψιὲς τοῦ διαβόλου λέγουν, «ὦ παιδιά μου, βάλετε ἀπὸ ἕνα ὄνομα τούρκικο ὡς νὰ μὴν πλερώσετε χαράτζι, καὶ δὲν ἠμποροῦμεν νὰ ζημομαγερεύομε διὰ τοὺς Ἀγαρηνούς»! Ὄχι, ὄχι! μὴν πλανᾶσαι, διὰ δύο ἄσπρα τὴν ἡμέρα, ὦ θυγατέρα τοῦ σατανᾶ. Διατί κολάζεσαι ἐσὺ καὶ τὰ παιδιά σου. Καὶ μὴν τὸ κάμνετε τοῦτο, ἔτζι νὰ ἔχετε τὴν εὐχὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας.

Ἄλλοι καὶ ἄλλες, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, μοῦ λέγουν, πὼς ὁ ἄνδρας μου νηστεύει, κρατᾶ τὰ τριήμερα, κάμνει τὸν σταυρό του, δὲν ἀρταίνεται, πηγαίνει τὴν νύκτα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ μεταλαμβάνει τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ. Ἔρχεται ὁ παπᾶς τὴν νύκτα, καὶ μᾶς κάμνει τὰ χρειαζοίμενα, βαττίζει τὰ παιδιά μας, στεφανώνει τὸν υἱόν μου.

Ὄχι, ὄχι! δὲν σᾶς ὠφελοῦνε ὅ,τι καὶ ἂν κάμνετε, κατὰ τὴν φωνὴν τοῦ Εὐαγγελίου, λέγοντας: «Ὅποιος ἤθελε μὲ ἀρνήσει, ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐγὼ θέλω τὸν ἀρνηθῆ ὁπόταν θέλω νὰ κατεβῶ ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν Ἱερουσαλήμ, νὰ κρίνω ὅλον τὸν κόσμον», ἤγουν θέλει τοὺς πέμψει εἰς κόλασιν νὰ φλογίζονται εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον μὲ τοὺς δαίμονας, καὶ ὅλοις τοὺς ἀπίστους καὶ ἀρνητὰς τῆς Ἐκκλησίας.

Καὶ μὴν πλανεθῆς, ὦ καλὲ ἄνθρωπε, καὶ μοῦ λέγεις: «Τὸν πατέρα μου, τὸν ἀδελφόν μου τὸν ἐξέχωσα καὶ τὸν ἔφερα εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὴν νύκτα. Δὲν σοῦ ἀξίζει! Πλανᾶσαι! Δὲν σοῦ ὠφελᾶν αὐτὰ τίποτες. Ἐγὼ τὲς ἀπερασμένες ἐπῆγα εἰς μίαν Ἐκκλησίαν καὶ ηὗρηκα, ἀπὸ κάτω εἰς μίαν τοιβλαν, ἕνα ψόφιον πόντικα καὶ τὸν ἀπετάξαμεν ἔξω. Καὶ ἡ ἁγία Ἐκκλησία ἀτ' αὐτὸν δὲν ἐμιάνθη, ἀλλὰ οὔτε ὁ πόντικας ἁγιάσθη. Τέτοιας λογῆς εἶναι καὶ οἱ ἀρνηταί, ποὺ τοὺς φέρουν χριφίως εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ. Παρά, θέλεις νὰ εἶσαι ἅγιος καὶ εὐλογημένος; Ὅλα σου τὰ καμώματα τῆς χριστιανοσύνης φανερὰ εἰς τὸ φῶς νὰ εἶναι, νὰ σὲ βλέπουν ὅλοι, νὰ πηγαίνεις σὺ ζωντανὸς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Νὰ δοξολογᾶς, καὶ νὰ προσκυνᾶς τὸν ἐν Τριάδι Θεόν, καὶ τὴν ἁγίαν αὐτοῦ μητέρα καὶ παρθένον Μαρίαν.

...Ἔλα λοιπόν, ἐλᾶτε εἰς τὴν πίστιν σας, καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν σας, ἢ νὰ εἰπῶ καλλίτερα, ζιγώσατε εἰς τὸν Θεόν, καὶ μὴν μακρύνετε ἀπὸ τὸν Χριστόν σας, καὶ ποιητὴν τοῦ παντός. Μὴν χωρισθῆτε ἀπὸ τὴν γενεάν σας προκαιροῦ, καὶ μὴν ἀφήσετε τὴν ἀληθινὴν πίστιν τῶν προπατόρων σας, ἀλλὰ στάσου μὲ τὸ ἅγιον ἐκεῖνο βάττισμα, ὁποὺ ἔλαβες ἐκ νεότητός σου. Διατί, ἐὰν τὴν ἐμολύνεις, μὲ αὐτὸ τὸ ἅγιον βάττισμα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἔχεις νὰ κριθῆς. Ὅ,τι καὶ ἂν γένεις, τὸ βάπτισμα ἀπάνω σου πάντοτε εἶναι.

Καὶ ἂν ἐγελάσθης καὶ ἔγινες Τοῦρκος, μὴν ἀμφιβάλεις νὰ εἰπεῖς, πλέον ἐλπίδα σωτηρίας δὲν ἔχω. Γύρισε, ὁ ἀφέντης μας Χριστὸς σὲ θέλει καὶ συγχωρᾶ, καθὼς ἀπατός του λέγει: «Ὁσάκις ἂν πέσῃς, ἔγειρον καὶ σωθήσῃ». Καὶ «οὐκ ἔχουσι χρείαν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες». Διὰ τοῦτο σᾶς παρακαλῶ νὰ ὑπομένετε μὲ ὑπομονὴν εἰς τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ, καὶ μὴν γίνεσθε μικρόψυχοι, ἀλλὰ μίαν φορὰν ὁποὺ ἐβαπτισθήκαμεν εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἁγίας Τριάδος, κεντρώνοντας καὶ σμίγοντας μὲ τὸν Χριστόν, πρέπει λοιπὸν νὰ μὴν ξεχωρισθοῦμεν ἀπ' αὐτὸν καὶ μὴν ξεχωρίζοντας ἀπ' αὐτὸν καὶ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν του, θέλομεν εἶστε παντοτινὰ μὲ τὸν Χριστὸν εἰς τὸν παράδεισον.

Βάστα λοιπὸν παίδευσες, καὶ ἂν σε δέσουν μὴν πικραίνεσαι, κι ἂν σέ βάλουν εἰς φυλακὴν ἢ εἰς σίδηρα καὶ εἰς τὸ τρομπούκι, ὑπόφερε χαρούμενος, κάμνοντας τὸν σταυρόν σου, καὶ κήρυττε τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ Θεὸν τοῦ παντός.

...Τὸ λοιπόν, τί ἀνάγκην σωματικὴν εἶχα ἐγὼ πέρσι εἰς αψαδ΄ Δεκεμβρίου κε΄, καὶ νὰ πηγαίνω εἰς ξένην ἐπαρχίαν τοῦ Ἀλμπασανίου εἰς χωρίον Τραγότι; Καὶ ἐμπαίνοντας ἐγὼ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, ηὗρηκα τὸν παπά μὲ ὡς ἑκατὸν εἴκοσι γυναῖκες, καὶ ἄνδρες ὡς δέκα πέντε, καὶ πολλὰ ἐπικράθηκα διὰ τὴν ὀλιγότητα τῶν ἀνδρῶν, καὶ εἶχα ρωτήσει πρωτήτερα, καὶ μοῦ εἶπαν, πὼς οἱ ἐπίλοιποι ἄνδρες (φεῦ) ὅλοι ἐτούρκεψαν, καὶ ἐγὼ εἶπα τους ἐκεῖνα ὁποὺ ὁ Θεὸς μὲ ἐφώτισεν. Ὕστερον δὲ τὸ ἔμαθαν δύο ἀδέλφια Ἀγαρηνοί, οἱ ὁποῖοι ἦτον σουπασάδες, τὸ πὼς ἐκήρυξα ὁμολογώντας τὸν Χριστὸν Θεὸν ἀληθινόν, καὶ τὴν Θεοτόκον μητέρα καὶ παρθένον, τὸν δὲ Μωάμεθ ψεύτην καὶ πλάνον, καὶ ἕναν πρῶτον μαθητὴν τοῦ ἀντιχρίστου.

Ἦλθαν καὶ μὲ ηὗραν εἰς τὸ σπίτι τοῦ παππᾶ, καὶ εἶχε ὁ καθένας ἀπὸ ἕνα κοντόξυλον ἀπὸ γλατζινά, καὶ κτυπῶντες ἀπάνω μου ἀνελεήμονα, δὲν ἐκοίταζε ἕνας τὸν ἄλλον πῶς καὶ ποῦ βαροῦν, ἀλλὰ τοῦ κακοῦ μὲ ἔδερναν, ὅπου ἔφθανε καθένας. Τοῦ Παύλου εἶναι ἄμετρα τὰ βάσανα καὶ θλίψες ὁποὺ ἔπαθεν διὰ τὸν Χριστόν, καὶ μίαν φορὰν ἐδέχθηκε ραβδιὲς παρὰ μίαν σαράντα, ἀλλὰ λογιάζω αὐτὲς νὰ ἦταν μὲ τάξιν. Μὰ ἐτοῦτες, αἱ ξυλιὲς ἦτον ὡς εἴκοσι πέντε, τρελὲς καὶ πικρότατες. Διατί, τόσον συχνὰ μὲ ἔκρουξαν, ὥστε καὶ τὰ ξύλα ἐξεφλουδίσθηκαν μὲ τὸ νὰ τύχουν χλωρά. Εἰς ὅλα τὰ μέρη μὲ βάρεσαν, ἀλλοῦ τὸ κορμί μου ἐκοκκίνησε, καὶ εἰς τοὺς περισσότερους τόπους ἐμαύρισε, καὶ ὅ,τι ἔκαμαν αἱ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

βενδοΐζες καί τά κέρατα. καί χάριτι Χριστοῦ ἰατρεύθηκα. Ὅμως τό ζερβόν μου πράτζο ἔμεινε βλαμένο. καί ποτέ δέν ἠμπορῶ νά ἀναπαυθῶ εἰς αὐτό τό μέρος.

Καί ὁπόταν ἐγώ ἤμουν εἰς τά χέρια ἐκεινῶν τῶν δύο τυράννων, ὁ ἱεροδιάκονος τοῦ μοναστηρίου μας κύρ Νικηφόρος, ἐσπρώθη νά μοῦ βοηθήσει, καί ἡ παπαδιά μέ τές ἄλλες γυναῖκες δέν τόν ἄφηκαν, καί εἰς τοῦτο καλά ἔκαμαν διά τό σκάνδαλον, ἀλλά ἔστεκε μακρόθεν, καί μέ κοίταζεν καί ἔκλαιε πικρῶς διά τά βάσανά μου.

Καί τοῦτο δέν τό γράφω διά ἔπαινον, ἀλλά διά νά ἔχει τινάς κάποιον θάρρος καί ὑπομονήν εἰς τές θλίψεις. Καί πολλοί φιλόχριστοι φίλοι μου μοῦ εἶπαν νά κάμουν τήν ἐκδίκησιν εἰς αἰτουνούς, καί ἐγώ δέν ἠθέλησα διά νά ἔχω κάποιον μισθόν ψυχικόν.

...Βλέπετε τί καταραμένη συνήθεια ἔχει αὐτό τό γένος, καί τίς τοῦς κάμει Τούρκους; Τούς κάμει ἕνας ἄπιστος, ἕνας ἀγράμματος, ἕνας ὁπού δέν ἠξεύρει οὔτε Θεόν οὔτε διάβολον. Ἕνας ὁπού δέν καταλαμβάνει τά ἐν τῷ οὐρανῷ ἀπάνω, καί τά ἐπί τῆς γῆς (κάτω). Δέν ἠξεύρει ποῦ, καί πῶς περιπατεῖ, καί τά καταχθόνια δέν τά νοᾶ, μηδέ κόλασιν φοβᾶται, μήτε παράδεισον ὀρέγεται, ἀλλ᾽ ἄνθρωπος ὡς τυχεῖ ἁμαρτωλός, κακοποιός, φονέας, ἀδικητής καί πόρνος, χωρίς εὐχές, δίχως παράκλησιν καί δέησιν προς τόν Θεόν. Μόνον ἕνας μπαρμπέρης ἔρχεται μέ ἕνα ψαλίδι, καί τόν σημαδεύει εἰς τά ἀπόκρυφα μέρη καί τόν κάνει τέλειον Τοῦρκον, καί τές γυναῖκες τοις παντάπασιν, δέν τές μελετοῦν νά τές κάμοιν Τούρκισες. Οὔτε εἰς τό Μετζίτι δέν τές ἀφήνοιν νά ὑπάγουσιν, ἀλλά εἶναι παντέρημες ἀπό παντός ἀγαθοῦ, καθώς καί οἱ ἄνδρες τοις. Τό αὐτό κάμοιν καί ὁπόταν ὑπανδρεύονται, ὁ κάθε ἕνας παίρνει γυναῖκες ζωντανές ἀπό δύο καί δύς δύο καί περισσότερες.

Ἡ νηστεία τοις εἶναι ἑτοίτη. Ὅλην τήν ἡμέραν κρατοῦν, καί ὅλην τήν νύκτα τρώγοιν ὡσάν λύκοι τά καλλίτερα φαγητά καί πιοτά ὁπού νά εὑρεθοῦν. Τότες τά καταλοῦν, ἑτότες τά παχέα κρέατα, καί πολύ βουτυρομέλι, ἑτότες τελειώνουν τές σαρκικές ἐπιθυμίες. Καί πίστη εἶναι αὐτή; Ὄχι, ὄχι! παρά πλανοῦνται οἱ ἄθλιοι. Πίστις ἀληθινή εἶναι ἡ ἰδική μας τῶν χριστιανῶν, καθώς ὅλοι οἱ ἅγιοι Προφῆται μᾶς τό ἐβεβαίωσαν καί ὁ Χριστός καί Θεός μας, ἀπόστολοι καί πάντες οἱ ἅγιοι. Καί καθώς εἶναι ἕνας οὐρανός, ἀγκαλά καί νά ἔχει δίπλες πολλές, μά ἕνας εἶναι. Καί καθώς εἶναι μία ἡ γῆ, καί αὐτή ἂν μοιράζεται σέ πολλά μερτικά, μά μία ὀνομάζεται. Ἤ ὡς καθώς εἶναι μία θάλασσα, καί ἂν βλέπομεν καί ἀκούομεν ἄσπρη, μαύρη καί κόκκινη, μά πάλε ὅλαι ἀντάμα σμίγουνται, τοιούτης λογῆς εἶναι ἕνας Θεός τρισυπόστατος, λέγω, ὁ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ Θεὸς τῶν ὅλων, καὶ ἂν εἰποῦμεν, πὼς εἶναι πίστες πολλές, πρέπει νὰ εἰποῦμεν καὶ Θεοὶ εἶναι πολλοί. Μὴ γένοιτο ἐτοῦτο, ὦ γλυκύτατέ μου Ἰησοῦ Χριστέ. Ἀλλὰ Σὺ εἶ μόνος ἅγιος, Σὺ εἶ μόνος Κύριος, Ἰησοῦς Χριστός, εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρός, Ἀμήν.

Ἐγκώμιον εἰς τὸν λαοπλάνον Μωάμεθ καὶ Ἀλῆν*

Ἀλλοίμονον εἰς ἐκεῖνον τὸν ἄνθρωπον ὁποὺ θέλει νὰ ἀποθάνει εἰς τὴν πεπλανημένην θρησκείαν τοῦ πλάνου καὶ ἀποστάτου τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, λέγω τὸν Μωάμεθ, καὶ τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ Ἀλῆ, οἱ ὁποῖοι εἶναι καὶ εὑρίσκονται πάντοτε ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πυρὸς τῆς κολάσεως ὁμοῦ μὲ τὸν πατέρα τους τὸν διάβολον. Καὶ οἱ ταλαίπωροι οἱ Τοῦρκοι, ὡς ὄντως πεπλανημένοι ὁποὺ εἶναι, ἐλπίζουν ἀπ' αὐτοὺς σωτηρίαν, ἐκεῖνοι δὲ παιδεύονται πάντοτε, ἡμέρα καὶ νύκτα, εἰς τὴν ἀτελεύτητον κόλασιν, μὲ τὸν πατέρα τους τὸν Σατανᾶν, κατὰ τὴν Ἀποκάλυψιν τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου, ὅστις τοὺς εἶδε ὀφθαλμοφανῶς εἰς τὸ πῦρ τῆς γεέννης, καθὼς φανερώνει ἐν κεφ. 20, ἐδάφ. 10, καὶ λέγει: «ὁ διάβολος ὁ πλανῶν αὐτούς, ἐβλήθη εἰς τὴν λίμνην τοῦ πυρός καὶ θείου ὅπου τὸ θηρίον καὶ ὁ ψευδοπροφήτης, καὶ βασανισθήσονται ἡμέρα καὶ νύκτα εἰς τοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων». Ἐγὼ δὲ λέγω, ὁ διάβολος, ὁποὺ γράφει ὁ Ἰωάννης, εἶναι ὁ πρώτος τῆς κολάσεως ἤτοι ὁ Ἑωσφόρος καὶ Σατανᾶς, ὁποὺ πλανᾶ τὸν κόσμον καὶ τὸν Μωάμεθ μὲ τὸν Ἀλῆ. Τὸν μὲν Ἀλῆ τὸν γράφει ὁ Ἰωάννης «θηρίον», καὶ ἀληθινὰ θηρίον ἀγριώτατον ἐστάθη, καὶ ἀσελγής, καθὼς ἠκούσαμεν καὶ εἴδαμεν. Καὶ τὸν Μωάμεθ τὸν γράφει ψευδοπροφήτην, καὶ ἀληθινὰ ἔτζι ἐστάθη ψεύστης καὶ πλάνος, αὐτὸς καὶ οἱ διάδοχοί του ἕως τὴν σήμερον, καὶ τοὺς εἶδε ὁ Ἰωάννης καὶ τοὺς τρεῖς εἰς τὴν λίμνην τῆς φωτίας, καὶ τιάφι, ἐκεῖ ὅπου καίονται καὶ βασανίζονται εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, αὐτοὶ καὶ ὅσοι πιστεύουν ὡς αὐτοί. Καὶ οἱ ταλαίπωροι Ἀγαρηνοὶ γελιοῦνται καὶ πλανῶνται εἰς αὐτούς, καὶ ἐλπίζουν οἱ ἀπέλπιστοι νὰ κάμουν κάποιαν πρεσβείαν εἰς τὸν Θεὸν διὰ τοὺς πολλοὺς Ἀγαρηνούς. Αὐτοὶ οἱ ἐνάντιοι τοῦ Χριστοῦ εὑρίσκονται εἰς τὸ σκότος τῆς κολάσεως καὶ εἰς τοὺς ἀλύτους δεσμοὺς τοῦ ἅδου, καὶ δὲν ἠμποροῦν νὰ γλυτώσουν τοῦ λόγου τους ἀπὸ τὰ ὀνύχια τοῦ τρικεφάλου δράκοντος.

* Τέρπου, Πίστις, δ.π., σσ 401-404.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Αὐτοί οἱ δύο λέγω, ὁ Μωάμεθ καὶ ὁ Ἀλῆς, καὶ ὅσοι πιστεύουν ὡς αὐτοί, εἶναι ἴδιοι Ἀντίχριστοι, καθὼς ἀποφασίζει ὁ ἄνωθεν Ἰωάννης λέγοντας: ὅποιος δὲν πιστεύει ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι Θεὸς ἀληθινός, κόντρα τοῦ Χριστοῦ ὑπάγει καὶ ἐχθρὸς αὐτοῦ εἶναι. Εἰς ἐτοῦτο γνωρίζονται οἱ ἀντίχριστοι εἰς κάθε γνωστικὸν ἄνθρωπον, ἀγκαλὰ καὶ νὰ λέγουν οἱ Τοῦρκοι ἀλάχ, ἀλάχ, ἤγουν Θεέ, Θεέ.

Ἐτοῦτο μὴν τὸ θαυμάζεις, ὦ χριστιανέ, ὅτι καὶ οἱ διάβολοι εἶταν τοῦ Χριστοῦ: σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου καὶ μὴ μας προκαιροῦ βασανίζεις. Λοιπὸν ὁ Χριστὸς κηρύττει παρθενίαν καὶ αὐτοὶ οἱ δύο βεβαιώνουν καὶ κηρύττουν διὰ καλὸν τὴν ἀσέλγειαν καὶ τὴν ἀρσενοκοιτίαν. Ὁ Χριστὸς διδάχνει νηστείαν καὶ ξηροφαγίαν, καὶ αὐτοὶ παραγγέλλουν νὰ τρωγοῦν πολλὰ μὲ παχέα καὶ λιπαρὰ φαγητά. Ὁ Χριστὸς εἰς σαράντα μερόνυχτα μίαν φορὰν ἔφαγε, καὶ αὐτοὶ εἰς εἴκοσι ἐννέα ἡμέρας, ἤγουν ἑνοῦ φεγγαρίου, ὀγδοήντα ἑπτὰ φορὲς τρώγουν. Ὁ Χριστὸς παραγγέλλει εἰς ὅλους, μάλιστα ἐμᾶς τῶν ἱερέων νὰ εἴμαστε καθαροὶ καὶ ἀμόλυντοι ἀπὸ παντὸς ἁμαρτήματος, καὶ αὐτοὶ οἱ δύο δίδουν θέλημα τῶν ὅλων καὶ τῶν χοτζάδων νὰ κάμουν ὅ,τι κακὸν ἠμποροῦν, νὰ εἶναι ἐλεύθεροι, ἀκανόνιστοι καὶ ἀναμάρτητοι. Ὁ Χριστὸς ὁρίζει: «ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί» καὶ ὁ Μωάμεθ τὸ ἐναντίον: «ἐγὼ εἶμαι ἀποσταλμένος ἀπὸ τὸν Θεόν», ἐγὼ δὲ τοῦ λέγω ἀποστάτης τοῦ Θεοῦ εἶναι.

Ὁ Χριστὸς ὁρίζει: κανένας δὲν ἀνέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν, παρὰ ἐκεῖνος ὁποὺ ἐκατέβη ἀπὸ τὸν οὐρανόν, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁποὺ εἶναι εἰς τὸν οὐρανόν. Καὶ ὁ Μωάμεθ κόντρα ὑπάγει τῆς ἀληθείας, καὶ λέγει: «ἐγὼ εἶμαι μέγας καὶ ἀπόστολος τοῦ Θεοῦ». Ἰδέτε, σοφώτατοι χριστιανοί, ἐτοῦτος εἶναι βέβαια ἀντίχριστος. Ὁ ἁγιώτατος νόμος ὁρίζει, ὅτι ἡμεῖς οἱ ἱερεῖς νὰ εἴμαστεν ἀπειραχτοι ἀπὸ παντὸς βασιλικοῦ δοσίμου, καὶ αὐτοί, τὸ ἐναντίον, ἐμᾶς πειράζουν περισσότερον, ὄχι μόνον οἱ πασιάδες καὶ σιατηρλίκια μᾶς γυρεύουν, ἀλλὰ καὶ κάθε Τοῦρκος εἰς πᾶσαν παπᾶ ἐνόχλησιν τοῦ δίδουν καὶ ἄσπρα τοῦ γυρεύουν.

Οἱ ἁγιώτατοι καὶ θεόγραπτοι νόμοι καὶ εὐλαβεῖς χριστιανοὶ μᾶς ἔχουν εἰς μεγάλην ἀγάπην καὶ εὐλάβειαν, καὶ αὐτοὶ μᾶς ἔχουν εἰς οὐδέν, ἀλλὰ μᾶς λογιάζουν ὡς σιχαντερὰ καὶ βρωμερὰ ζῶα, καὶ κάθε λόγον σατρόν εἰς ἐμᾶς τὸν κεντρεύουν, καὶ μὲ τὲς πέτρες καὶ σβουνιὲς ἐμᾶς σημαδεύουν.

Καὶ τί λογιάζετε, εὐλογημένοι χριστιανοί, πῶς νὰ εἶναι ἄλλος ἀντίχριστος; Ὄχι! παρὰ ὁ Μωάμεθ εἶναι καὶ οἱ συνακόλουθοί του. Καὶ πῶς δύναται ὁ ἄλλος ἀντίχριστος εἰς σαρανταδύο μῆνες, καθὼς φανερώνει

εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν, ἐν κεφ. ια΄, νὰ πλανᾶ πολλοὺς ἀνθρώπους εἰς ὅλον τὸν κόσμον; Ἀδύνατον εἶναι τοῦτο. Μόνον ἐτοῦτος εἶναι βέβαια ὅτι εἰς τὰ τέσσερα μέρη τοῦ κόσμου ἔδωκε τὴν σφραγίδα του, καθὼς τὴν βλέπομεν καὶ φανερώνει ὁ Ἰωάννης εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν (κεφ. 20, ἐδάφ. 8) λέγοντας: «Καὶ θέλει ἔβγει νὰ πλανέσει τὰ ἔθνη ὁποὺ εἶναι εἰς τὲς τέσσερες γωνίες τῆς γῆς καὶ εἰς τὸ πλάτος τῆς γῆς, καὶ ἐπερίλαβε τὸν τόπον τῶν ἁγίων». Ἐτοῦτο ἀγροικιέται διὰ τὸ Σίναιον ὄρος καὶ ἁγίαν πόλιν τῆς Ἱερουσαλήμ, ὅτι αὐτὸς σήμερον κυριεύει αὐτουνοὺς τοὺς ἁγίους τόπους. Καὶ πρὸς ἐμένα ἄλλος ἀντίχριστος δὲν εἶναι μόνον ὁ Μωάμεθ καὶ ὁ Ἀλῆς καὶ οἱ πιστεύοντες ὡς αὐτοί.

Μέθοδος ἤγουν τέχνη πανουργικὴ τοῦ διαβόλου*

...Βλέπετε, εὐλογημένοι χριστιανοί, τὶ πανουργίες ἐφύτρωσεν ὁ ἀνθρωποκτόνος διάβολος, καὶ τὶ κακὴν συμβουλὴν ἐσυμβουλεύθη μετὰ τῆς κακῆς αὐτοῦ συνοδείας, καὶ Μωάμεθ, κατὰ τοῦ χριστιανικοῦ γένους. Καὶ ἄλλον τρόπον δὲν ηὗρεν ὁ διάβολος νὰ πλανᾶ τοὺς Χριστιανούς, παρὰ μὲ τὸν Μωάμεθ, καθὼς τὸν βλέπομεν καθημερούσιον εἰς τὴν βασιλείαν του, ἢ νὰ εἰπῶ καλλίτερα εἰς τὴν τυραννίδα του, ὅτι δὲν εἶναι βασιλεύς, ἀλλὰ τύραννος, διατὶ ὁ Μωάμεθ ὁλωσδιόλου εἶναι σκεῦος, ἀγγεῖον καὶ κατοικητήριον τοῦ ἀνθρωποκτόνου διαβόλου, καὶ διὰ τοῦτο ἐπέρυσι τὸν ἐπαράστησα πὼς εἶναι Ἀντίχριστος, δηλαδὴ ἐνάντιος τοῦ Χριστοῦ. Καὶ εἰς τοῦτο δὲν σφάλλω, ὅτι ὁ Ἰωάννης εἰς τὴν Ἀποκάλυψίν του ἔτζι τὸν βεβαιώνει. Ἰδοὺ καὶ τὸ ὄνομά του: ἑξακόσια ἑξήντα ἓξ, λέγω Ὀτμάνες, ἤγουν Ὀσμανλής. (0=70+τ=300+μ=40+α=2 +ν=50+ε=5+5=200. Σύνολον: 666). Καὶ εἰς τοῦτο μὴν φοβηθῇ τινάς, ὅτι ὁ Χριστὸς μετ' ἐμᾶς εἶναι, ἡ Παναγία, καὶ πάντες οἱ Ἅγιοι. Καὶ καθὼς ὁρίζει ἡ θεία του γλώσσα: Ἐγὼ στέλνω ἐσᾶς ὡς πρόβατα εἰς τοὺς λύκους, καὶ εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν (κεφ. ι΄): «Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς ἄρνας ἐν μέσῳ λύκων». Καὶ ἐὰν ὁ θεὸς μεθ' ἡμῶν, τὶς καθ' ὑμῶν;». Σταθῆτε λοιπὸν στερεοὶ εἰς τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ. Ὅτι τὸ καλὸν ἄλογο μὲ γνωστικὸν στρατιώτην εἰς τὸν πόλεμον φαίνεται. Τὸ αὐτὸ καὶ ὁ πιστὸς χριστιανὸς πλησίον τῶν Ἀγαρηνῶν.

Ἐπειδὴ καὶ μὲ κατηγορᾶς, πὼς ἔγραψα τὸν Μωάμεθ καὶ Ἀλῆν ὅτι εἶναι Ἀντίχριστοι, ἀμὴ ὁ Ἰωάννης ὁποὺ φωνάζει μετὰ μεγάλης φωνῆς καὶ τοὺς λέγει Ἀντιχρίστους, μάλιστα εἰς αὐτὸ τὸ τρίτο καὶ δέκατο κε-

* Τέρπου, Πίστις, δ.π., σσ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

φάλαιον γράφει. πῶς θέλουν νὰ τὸν προσκυνοῦν ὅλα τὰ ἔθνη. ὅλοι τὸν ἐπροσκύνησαν καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ ἔθνη καὶ γλῶσσες ἐπῆραν τὸ ὄνομα τοῦ θηρίου. ἤγουν ἀπὸ ὅλες τὲς φυλὲς ἔγιναν Τοῦρκοι. καὶ εἰς ὅλα τὰ ἔθνη δίδει τὸν χάρακα καὶ τὴν βούλα του. καὶ πηγαίνουν καὶ ἔρχονται. καὶ πωλοῦν καὶ ἀγοράζουν. Λοιπόν. ἀνάγνωσον μὲ προσοχὴν αὐτὸ τὸ κεφάλαιον καὶ τότες θέλεις νοήσεις καλλίτερα.

Περὶ τοῦ τί ἐστι Θεος*
Καὶ πῶς λέγεται Τρισυποστατος.
Καὶ παράδειγμα τῆς Γεννήσεως αὐτοῦ.

Ἀπόκρισις: Θεὸς εἶναι οὐσία νοερά. ἤγου μὲ τὸν νοῦν μόνον νὰ τὸν ἰδῇ. ἢ νὰ τὸν καταλάβῃ τινὰς κατὰ τὸ δινατόν. Εἶναι ἀθεώρητός τε. καὶ ἀνερμήνευτος. ἤγοιν ὁπού δὲν ἠμπορεῖ τινάς. μήτε νὰ τὸν ἰδῇ. μήτε νὰ τὸν ἑρμηνεύσῃ. ποίας γενεᾶς. ἢ τί πρᾶγμα. ἢ ποταπὸς εἶναι. Ὁ Θεὸς γὰρ εἶναι Πνεῦμα ἄϋλον. ἤγοιν δὲν εἶναι ὑλικὸς ἀπὸ ὕλην. Οἱ ἄνθρωποι εἶναι ὑλικοὶ καὶ κτιστοί. ὁ δὲ Θεὸς εἶναι ἄκτιστος. ἄϋλος καὶ ἀσώματος. Σώματα καὶ ὑλικὰ καὶ κτιστὰ λέγονται ὡσὰν ὁ οὐρανός. ἡ γῆ. οἱ ἄνθρωποι. ἡ Σελήνη. οἱ ἀστέρες. τὰ ζῶα πάντα. ἑρπετά. πετεινὰ πτερωτά. καὶ ὁ κόσμος ὅλος. Ὁ δὲ Θεὸς εἶναι ὀφθαλμὸς ἀκοίμητος καὶ Νοῦς ἀεικίνητος. Ὁ Θεὸς εἶναι οὐσία δημιουργικὴ πάντων τῶν ὁρωμένων καὶ ἀοράτων κτισμάτων. Ἤγοιν εἶναι δημιουργὸς πάντων τῶν φαινομένων καὶ ἀοράτων πραγμάτων. τοιτέστι τοῦ Οὐρανοῦ. τῆς Γῆς. τοῦ Ἡλίου. τῆς Σελήνης. τῶν ἀστέρων. τῆς θαλάσσης καὶ πάντων τῶν ἐν αὐτῇ. τῶν Ἀγγέλων. τῶν ἀνθρώπων. τῶν ζώων καὶ κτισμάτων. τῶν πετεινῶν καὶ ἑρπετῶν καὶ θηρίων καὶ πάντων τῶν ὁρατῶν καὶ ἀοράτων ποιημάτων. Πάντων εἶναι κτίστης καὶ δημιουργὸς ὁ παντοκράτωρ καὶ πανάγαθος καὶ πανοικτίρμων Θεός. Καὶ δόξα αὐτῷ τῶν ἐν Τριάδι ὑμνουμένῳ καὶ προσκυνουμένῳ Θεῷ. Πάντοτε. νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ἐρώτησις: Καὶ διὰ τί λέγεται Θεός. ὁ Θεός;

Ἀπόκρισις: Θεὸς μὲν λέγεται ἀπὸ τοῦ θεωρεῖν καὶ βλέπειν τὰ πάντα. τά τε οὐράνια καὶ τὰ ἐπίγεια. Βλέπει καὶ κρατεῖ καὶ διατηρεῖ. ἤγουν φυλάττει καὶ κυβερνᾶ αὐτά. ὡσὰν νὰ εἴτῃς θεωρὸς καὶ Θεός. ἤγοιν θεατὴς πάντων τῶν φαινομέων καὶ ἀφανῶν πραγμάτων, ὡς εἴπομεν. Καὶ πάλιν λέγεται Θεός. ἀπὸ τοῦ θέω. τὸ τρέχω.

* Τέρπου. Ζητήματα διάφορα θεολογικά. ὅ.π., σσ 93-95. 7-9. 61-65.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἐρώτησις: *Τί εἶναι τὸ κοινὸν τῆς Ἁγίας Τριάδος;*

Ἀπόκρισις: *Κοινὸν εἶναι ἡ οὐσία. Κοινὸν θέλει νὰ εἰπῇ, πῶς ἔχουσι καὶ τὰ τρία πρόσωπα ἴσια ἕνα πράγμα. Κοινὸν εἶναι λοιπὸν τὸ ἄναρχον, ἡ δύναμις, ἡ ἀγαθότης, ἡ σοφία καὶ ἡ δικαιοσύνη. Καὶ πάντα ἔχουσιν ἴσια, ὁ Πατήρ, ὁ Υἱός καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, χωρὶς τῶν ἰδίων αὐτῶν.*

Ἐρώτησις: *Πόσας οὐσίας ὁμολογεῖς ἐπὶ Θεοῦ;*

Ἀπόκρισις: *Μίαν οὐσίαν λέγω, μίαν φύσιν, μίαν μορφήν, ἕνα γένος, μίαν δόξαν, μίαν ἀξίαν καὶ κυριότητα.*

Ἐρώτησις: *Πόσας ὑποστάσεις ὁμολογεῖς ἐπὶ Θεού;*

Ἀπόκρισις: *Τρεῖς ὑποστάσεις ὁμολογῶ ἐπὶ Θεοῦ, τρία πρόσωπα, τρία ἴδια, τρία ἄτομα καὶ τρεῖς χαρακτήρας.*

Ἐρώτησις: *Διατί λέγεται ὁ Πατήρ, Πατήρ;*

Ἀπόκρισις: *Πατὴρ λέγεται, ὡς τὰ πάντα τηρῶν. Ἤγουν ὡς τὰ πάντα φυλάττων καὶ ἀνθρώπους καὶ ζῶα καὶ τὸν κόσμον ὅλον, ὡσὰν νὰ εἰπῇς πάντων τηρητής.*

Ἐρώτησις: *Ὁ Υἱὸς διατὶ λέγεται Υἱὸς ;*

Ἀπόκρισις: *Υἱὸς λέγεται παρὰ τὸ οἷος, ἤγουν ὁποῖος καὶ ὅμοιος. Διότι οἷος ἐστὶν ὁ Πατήρ, τοιοῦτος εἶναι καὶ ὁ Υἱός, ὅμοιος γὰρ εἶναι ὁ Υἱὸς τῷ Πατρί.*

Ἐρώτησις: *Καὶ τὸ Πνεῦμα διατὶ λέγεται Πνεῦμα;*

Ἀπόκρισις: *Πνεῦμα λέγεται, παρὰ τὸ πᾶν νεῦμα· ὀξέως ἐπινοεῖν, ἤγουν πᾶσα νεῦσις συντόμως ἐπινοεῖται διὰ μέσου αὐτοῦ. Τὸ γὰρ Ἅγιον Πνεῦμα τὰ πάντα ἐρευνᾶ καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ.*

Ἐρώτησις: *Ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος, τὶς εἶναι πρῶτος καὶ τὶς εἶναι ὕστερος;*

Ἀπόκρισις: *Ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος, οὐδεὶς εἶναι πρῶτος, καὶ οὐδεὶς εἶναι ὕστερος. Ἀλλὰ ἅμα ὁ Πατήρ, ἅμα ὁ Υἱός, ἅμα τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. Καὶ διὰ τοῦτο συνάναρχοι λέγονται καὶ ἄναρχοι. Ἄναρχον δὲ λέγεται τὸ πρὸ τῆς ἀρχῆς ὄν. Ἄναρχος λοιπὸν ὁ Πατήρ, ἄναρχος ὁ Υἱός, ἄναρχον τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. Καὶ δὲν εἶναι ὁ ἕνας πρῶτος καὶ ὁ ἄλλος ὕστερος, ἀλλὰ ἅμα εἶναι καὶ οἱ Τρεῖς, Πατήρ, Υἱὸς καὶ Πνεῦμα Ἅγιον. Καὶ διὰ τοῦτο εἶναι καὶ ὀνομάζονται συνάναρχοι.*

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τὰ ὀνόματα τοῦ Ἀντιχρίστου

Ἀ	1
μ	40
ν	50
ὸ	70
ς	200
Ἀ	1
δ	4
ι	10
χ	20
ο	70
ς	200
Χξστ΄	666

Ἀρνίον ἄκακον καὶ δίκαιον εἶναι ὁ Χριστὸς

Ἀ	1
λ	30
η	8
θ	9
ή	8
ς	200
Β	2
λ	30
α	1
β	2
ε	5
ρ	100
ὸ	70
ς	200
Χξστ΄.	666

Ἀληθινὸς καὶ θεραπευτὴς εἶναι ὁ Χριστός.

Κ	20
α	1
κ	20
ὸ	70
ς	200
Ὁ	70
δ	4
η	8
γ	3
ὸ	70
ς	200
Χξστ΄.	666

Καλὸς ποιμὴν καὶ ὁδηγὸς τῶν λογικῶν προβάτων εἶναι ὁ Χριστός.

Εἰς ἕνα βασίλειον τοῦ κόσμου τούτου, τὴν σήμερον εὑρίσκονται πολλοὶ ἀντίχριστοι κατὰ τὸν Ἀπόστολον Ἰωάννην.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Διὰ νὰ φυτεύσῃς κάθε λογῆς δένδρον χωρὶς κόπον*

Εἰς τὸν Νοέμβριον μήνα, ὅ,τι ἡμέρα τύχει, κόψε κλαδί χοντρὸν ὡσὰν τὴν ἄντζα σου, ὁμοίως καὶ εἰς τὸ μάκρος ὡσὰν τὴν ἀρίδα σου. Καὶ ἂν εἶναι χοντρότερον καὶ λιανότερον δὲν βλάβει, πλὴν τὰ γεματότερα πλέον προκόπτουν. Καὶ ἔτζι θέλεις ἔχει ἕνα τόπον ἴσιον, καὶ νὰ κρούξῃ ὁ ἥλιος καὶ νὰ βρέξῃ βροχὴ ἀπάνω. Καὶ τότε στρῶσε εἰς τὴν ἰσιάδα κοπρίαν παλαιὰν ὡς τρία δάκτυλα, ἔπειτα ἀράδισε τὰ κοντόξυλα ἀράδα εἰς τὴν παλαιὰν κοπρίαν. Τὰ ὁποῖα ξύλα κουντουρωμένα νὰ εἶναι ἀπὸ δύο ἥμιση πιθαμὲς τὸ μάκρος. Καὶ σκέπασέ τα πάλιν μὲ παλαιὰν κοπρίαν, ὡς μίαν πιθαμήν, ἢ καὶ ὀλιγώτερον καὶ βάλε τριγύρον πέτρες ἢ ξύλα, διὰ νὰ μὴν φεύγει ἡ κόπρος.

Καὶ ἀκόμη νὰ βάλῃς ἀπάνω ἀγκάθια διὰ νὰ μὴν τὸ σκορποῦν οἱ ὄρνιθες. Καὶ ἂν ἔχῃς τοὺς λάκκους καμωμένους ἀπὸ τὰ πέρυσι, εἶναι πλέον καλλίτερον. Ὅ,τι δένδρον θέλῃς, ἐλαία, μηλιά, ἀπιδιά, μουριά, λεμονιά, καὶ ἄλλα ὅ,τι θέλεις, πλὴν τὸν Μάρτιον μήνα νὰ τὰ ἐξωβγάλῃς μὲ ἐπιτηδειότητα καὶ νὰ τὰ σκεπάσῃς εἰς τόπον δουλευμένον καὶ ἀπάτητον ἀπὸ ζῶα, καὶ νὰ εἶναι φραγμένος, καὶ τὰ κούντουρα μὴν τὰ βάνεις εἰς τὸν λάκκον ὀρθά, μήτε πλάγια, ἀλλὰ ὀλίγον γυρμένα καὶ τελείως νὰ εἶναι σκεπασμένα ἕνα δάκτυλον, εἰς τὴν ὀλίγωσιν τοῦ φεγγαρίου. Καὶ ἔτζι θέλεις κάμει δένδρα ὡραιότατα ἥμερα ἀπὸ τὴν ρίζαν, καὶ φυτρώνοντας τὰ βλαστάρια, πλέον νὰ μὴν ἀφήσεις, μόνον δύο ἢ τρία, διὰ νὰ δυναμώσει τὸ δένδρον. Καὶ μίαν φορὰν ὁποὺ θέλεις νὰ γίνονται γλήγορα σκάψε τα συχνὰ νὰ γίνουν τρανὰ καὶ βάλε ἀπὸ ἕνα σημάδι διὰ νὰ μὴν χάσῃς τοὺς λάκκους. Ἐτοῦτο εἶναι βέβαιον, ὅτι ἐγὼ ἐφύτευσα ὡς διακόσια δένδρα καὶ ἀπ' αὐτὰ ἔφαγα καρπούς.

Νεκτάριος

* Τέρπου, Ζητήματα διάφορα θεολογικὰ κατ' ἐρωταπόκρισιν, Ἐνετίησι 1779, σσ. 91-92.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ὕμνος
Κατὰ Ἀλφάβητον διὰ στίχων εἰς τὴν Ὑπεραγίαν
ΔΕΣΠΟΙΝΑΝ ΘΕΟΤΟΚΟΝ*

Ἄνοιξον δέομαι Ἁγνή, τὰ ταπεινά μου χείλη.
τοῦ ἀνυμνεῖν, καὶ ἐπαινεῖν, τὰ σὰ καὶ ἀναγγέλλειν.
Βάτον σὲ εἶδε Μωϊσῆς, καὶ πλάκα γεγραμμένην,
Μὲ τὸ δακτύλι τοῦ Θεοῦ, εἶσαι ζωγραφισμένη.
Γένος ἀνθρώπων σὲ ὑμνεῖ, καὶ τάξεις τῶν Ἀγγέλων,
Χαῖρε εἰρήνη καὶ χαρά, δόξα τῶν Ἀρχαγγέλων.
Δῶρον προσφέρω λογικόν, Κόρη Χαριτωμένη, Κυρία
καὶ Βασίλισσα, ὑπερδεδοξασμένη.
Εὐχαριστῶ σοι Δέσποινα, ποῦ σ' ἔχω βοηθείαν, Στὴν θάλασσαν ὑπέρμαχον, στὴν Γῆν παρηγορίαν.
Ζωὴ ὑπάρχεις καὶ χαρά, καὶ τῶν Πατέρων κλέος, καὶ θαυμαστὸν Παλάτιον, τοῦ μόνου Βασιλέως.
Ἡ τὸν Χριστὸν κυήσασα, τὸν ποιητὴν τοῦ Κόσμου, Βασίλισσα τοῦ Οὐρανοῦ, τῆς Γῆς καὶ τοῦ νοός μου.
Θαυμάστωσον τὴν χάριν σου, ποῦ σ' ἔχομεν Μητέρα, καὶ φύλαξόν μας Δέσποινα, νύκτα καὶ τὴν ἡμέρα.
Ἴασέ με τὸν δοῦλον σου, Κόρη χαριτωμένη, καὶ φώτισόν μου τὴν ψυχήν, μόνη εὐλογημένη.
Κυρία μου καὶ Δέσποινα, παρηγορήτισσά μου, ὁπόταν σὲ παρακαλῶ, φθάνεις Βασίλισσά μου.
Λαμπάδα, εἶσαι φωτεινή, φύλαξον, λάμπρυνόν με, Ἐλέησόν με Πάναγνε, καὶ ἐλευθέρωσόν με.
Μαρία Κυριώνυμε, ὕμνος τῶν Ἀσωμάτων, χαῖρε Πηγή, χαῖρε Αὐλή, τῶν λογικῶν προβάτων.
Ναὸς Θεοῦ Πανάγιε, καὶ καλλονὴ Ἀγγέλων, Χαίροις σοι ἔφη Γαβριήλ, χαρὰ τῶν Ἀρχαγγέλων.
Ξένον θαῦμα καὶ παράδοξον, πῶς ἦλθεν ὁ Θεός μου, καὶ ἐσαρκώθη ἀπὸ σοῦ, ὁ Ποιητὴς τοῦ Κόσμου.

---

* Τέρπου, Ζητήματα διάφορα θεολογικά, ὅ.π., σσ. 99-103.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ὁ Γαβριὴλ ὁ θαυμαστός, εἰς Ναζαρὲτ τὴν πόλιν, τὸ χαῖρε προσεφώνει σοι, καθὼς τὸ ξεύρουν ὅλοι.

Παράδεισε πανθαύμαστε, κατάκαρπος Ἐλαία, Χαῖρε ὁποῦ ἐγέννησες, Χριστὸν τὸν Βασιλέα.

Ράβδος ὁποῦ ἐβλάστησες, τὸν πάντων πλαστουργόν μας, τὸν οὐρανοῦ τε καὶ τῆς γῆς, Κύριον καὶ Θεόν μας.

Στέφανος δωδεκάστερος, εἶσαι Χαριτωμένη, φέρων χαρᾶς μηνύματα, πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ.

Τιμιωτέρα Χερουβίμ, καὶ πάντων ἀνωτέρα, παντὸς τοῦ κόσμου Δέσποινα καὶ τοῦ Θεοῦ Μητέρα.

Ὑψηλοτέρα Οὐρανῶν, ὑπερκαθαρωτέρα, τῶν οὐρανίων στρατιῶν, εἶσαι τιμιωτέρα.

Φέγγους Ἡλίου ὁρατοῦ, λαμπροφωτεινοτέρα, χαῖρε ὅτι ἐφάνηκες, καθέδρα ὑπερτέρα.

Χαῖρε σεμνὴ Περιστερά, ὑπερευλογημένη, χαῖρε Ἀδὰμ ἀνοίξασα, πύλην τὴν κεκλεισμένην.

Ψαλτῆρα εἶσαι τοῦ Δαβίδ καὶ τῆς κιννύρας θαῦμα, ὄργανον δωδεκάχορδον καὶ Σολομῶντος ᾄσμα.

Ὦ Παναγία Δέσποινα, δέξαι μου του ἀθλίου, τὸν ὕμνον τὸν σμικρότατον, δοῦλον σου τοῦ ἀχρείου

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΓΙΑΝΝΗ ΠΕΡΥΣΙΝΑΚΗ

ΠΑΝΣΕΛΗΝΟΣ

Ἡ Ἰθάκη ἀτέναντι περιμένει
τὸν Ὀδυσσέα ποὺ δὲν θὰ φτάσει ποτέ.
Ἔχουν κι οἱ λέξεις εἰδικὸ βάρος
κι ἀνάμεσα στὴν ἔνδεια καὶ τὴν ἀξιοπρέπεια
ἀφημένοι στὴν ἡδονὴ τοῦ λάθους
βουλιάζουμε στὸν κάβο τοῦ Λευκάτα.
«Ἐχθίστη δὲ ὀδύνη ἐστὶ τῶν ἐν ἀνθρώποισι αὕτη.
πολλὰ φρονέοντα μηδενὸς κρατέειν»,
ἀφοῦ ἔχαμες ἐλεύθερος τὴν ἐκλογή.
Καὶ μοναχὸς τὸ πάτλωμι· ἀγκαλιάζομαι.
Ὅπου μένει πάντοτε λευκὸ τὸ γιασεμὶ
καὶ τὸ ἀσήμι ἐπιτλέει στὴ θάλασσα.
Κι ὁ Κωνσταντὴς στὴ φυλακὴ πουλὶ βαγιοκλαδίζει
νὰ χάμει πῆχες τὰ φτερὰ ἀπ' ἀντρειωμένου αἷμα.
πορεῖες στὴ μακρινὴ στεριὰ τῶν σελίδων
στὴν γόνιμη πτῆση τοῦ κόνδορα·
πετῶ ψηλὰ καὶ χαίρομαι.

(25.9.1999)

ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΕΡΥΣΙΝΑΚΗΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗΣ ΔΗΜ. ΤΖΑΜΑΛΗ, δ.Φ.

ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΑΠΟ ΤΟ ΧΩΡΙΟ ΠΛΑΓΙΑ (ΖΕΡΜΑ) ΚΟΝΙΤΣΑΣ

Ἡ Πλαγιὰ (πρ. Ζέρμα) εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ Μαστοροχώρια τῆς ἐπαρχίας Κόνιτσας. Εἶναι τὸ τελευταῖο ἀπὸ τὰ χωριὰ τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων πρὸς τὸ βορειοανατολικό τμῆμα του, χτισμένο σὲ μιὰ πλαγιὰ τοῦ Γράμμου, ἀπ' ὅπου καὶ τὸ νέο ὄνομα τοῦ χωριοῦ[1].

Γιὰ τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τῆς εὐρύτερης περιφέρειας τῆς Κόνιτσας μπορεῖ ν' ἀντλήσει κανεὶς χρήσιμες πληροφορίες ἀπὸ τὸ ἀξιόλογο βιβλίο τοῦ Χ. Ρεμπέλη *Κονιτσιώτικα* (Ἐκδόσεις Ἠπειρωτικῆς Ἑστίας Ἀθηνῶν, 1953). Ὡστόσο τὸ συγκεντρωθὲν ὑλικὸ τῆς μελέτης αὐτῆς προέρχεται κατ' ἐξοχὴν ἀπὸ τὴν Βούρμπιανη, στὴν δημοτικὴ Σχολὴ τῆς ὁποίας ὑπηρέτησε ὁ Ρεμπέλης ὡς Διευθυντής, ἐνῶ δὲν ἀναφέρονται τὰ ἄλλα χωριὰ ἀπ' ὅπου πιθανὸν νὰ συνέλεξε ὑλικό, ἀφοῦ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ παρατηρεῖται ἀπόλυτη γλωσσικὴ ὁμοιομορφία σὲ ὅλα τὰ χωριὰ τῆς ἐπαρχίας Κόνιτσας, τὰ ὁποῖα λογικὰ δὲν μπόρεσε νὰ ἐρευνήσει. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ παραδέχεται ἄλλωστε στὸν πρόλογο τοῦ ἔργου του καὶ ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας, ὅταν δηλώνει πὼς «ἡ ἔρευνα ἡμῶν δὲν ὑπῆρξε ἐξ ἴσου λεπτομερὴς δι' ὅλα τὰ χωρία»[2]. Τὴν ἔλλειψη αὐτὴ εἶχε τονίσει ἤδη ὁ Γ. Ἀναγνωστόπουλος στὸ ἄρθρο του *«Περὶ τοῦ ἰδιώματος τῆς ἐν Ἠπείρῳ Βουρμπιάνης καὶ τῶν περὶ αὐτὴν κωμῶν»* (Byzantinisch-neugriechische Jahrbücher 7, 1930, σ. 449, σημ. 1), γιὰ τὴ συγγραφὴ τοῦ ὁποίου χρησιμοποίησε ὡς βάση τὸ ὑλικὸ τῆς συλλογῆς τοῦ Ρεμπέλη: «Πρέπει νὰ δηλωθῇ ὅτι τὰ ἐν τῇ παρούσῃ πραγματείᾳ ἀναγραφόμενα γνωρίσματα χαρακτηρίζουν κυρίως τὸ ἰδίωμα τῆς Βουρμπιάνης. Ἂν ὅλα ταῦτα ἢ τινα μόνον (καὶ ποῖα ἀκριβῶς) ἰδιάζουν καὶ εἰς τὰ ἰδιώματα τῶν περὶ αὐτῶν χωρίων, δὲν ὑποδηλοῦται ἀτυχῶς ἐν τῇ ἀνωτέρῳ

1. Περισσότερα γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ χωριοῦ βλ. Γρηγόρη Γκατζουγιάννη, *Τὸ χωριὸ Ζέρμα (Πλαγιά) Κόνιτσας Ἠπείρου*, Ἀθήνα 1982.

2. Χ. Ρεμπέλης, *Κονιτσιώτικα*, Ἐκδόσεις Ἠπειρωτικῆς Ἑστίας Ἀθηνῶν, 1953, σ. 16.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

συλλογή (δηλ. τή συλλογή τοῦ Ρεμπέλη), ἥτις ἀπετέλεσε τήν βάσιν τῆς παρούσης πραγματείας».

Γιά τό χωριό Πλαγιά δυστυχῶς δέν ὑπάρχουν κατατεθειμένες στό ἀρχεῖο τοῦ Κέντρου Συντάξεως τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (σέ συντομογραφία Ι.Λ.Ν.Ε.) παλιότερες συλλογές γλωσσικοῦ ἰδιωματικοῦ ὑλικοῦ, παρά μόνο βρίσκουμε τό ἐγκυρο χειρόγραφο τοῦ τ. Συντάκτη τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ Στ. Μάνεση[3] πού ἀναφέρεται μεταξύ ἄλλων καί στά γειτονικά τῆς Πλαγιᾶς χωριά Κεφαλοχώρι (πρ. Λικόρραχη) καί Δροσοπηγή (πρ. Κάντσικο), γιά τά ὁποῖα μάλιστα ἰσχυρίζεται πώς ὁμιλοῦν βόρειο ἰδίωμα[4].

Στό ἴδιο συμπέρασμα κατέληξε καί ἡ ἐπιτόπια ἔρευνα τήν ὁποία πραγματοποίησα στήν ἐπαρχία Κόνιτσας στά πλαίσια τῆς ἐπιστημονικῆς ἀποστολῆς κατά τό 1998 μέ ἐντολή τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Διαπίστωσα, δηλαδή, πώς οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ Πλαγιά -τουλάχιστον αὐτοί μέ τούς ὁποίους συνομίλησα- ὁμιλοῦν βόρειο ἰδίωμα περισσότερο, παρά ἡμιβόρειο, ὅπως θά περιμέναμε σύμφωνα μέ τίς παλαιότερες μελέτες, ἀφοῦ ἡ Πλαγιά ἀνήκει στά Μαστοροχώρια. Ἡ παλαιότερη, δηλαδή, ἄποψη πού ἴσχυε γιά τήν περιοχή τῶν Μαστοροχωρίων καί πού γινόταν μέχρι πρόσφατα εὐρύτερα ἀποδεκτή ἀπό τούς διάφορους μελετητές[5], ἦταν πώς στά Μαστοροχώρια βόρεια τῆς Κόνιτσας -χωρίς ὡστόσο νά προσδιορίζεται λεπτομερῶς ἡ ἔκταση- ἐπικρατεῖ ἡμιβόρειο ἰδίωμα μέ ἀποβολή μόνο τῶν ἀτόνων *ι* καί *υ* στό τέλος καί στή μέση τῆς λέξης. Ὡστόσο, ἀπό τήν δική μας ἐπιτόπια ἔρευνα στό χωριό Πλαγιά παρατηρήσαμε καί τά δύο γνωστά βασικά χαρακτηριστικά τοῦ βόρειου φωνηεντισμοῦ, δηλαδή ὄχι μόνο τήν ἀποβολή τῶν ἀτόνων *ι* καί *υ* ἀλλά καί τήν τροπή τῶν ἀτόνων *ε* καί *ο* σέ *ι* καί *υ* ἀντίστοιχα: *μοισκάρ', τρώγουντας, ὔστιρα, γαλουτύρ', σκ'λήκ', τ' λέει (=τοῦ λέει), γίν'κι (= ἔγινε)*. Στήν ἴδια διαπίστωση γιά τήν ὕπαρξη βόρειου φωνηεντισμοῦ στά χωριά Μόλιστα, Πυρσόγιαννη καί Βούρμπιανη τῶν Μαστοροχωρίων τῆς Κόνιτσας ἔχει καταλήξει πρόσφατα καί ὁ Λεάνδρος Παπαγεωργίου[6], ὁ ὁποῖος ὡς πιθανή ἐξήγηση τοῦ φαινομένου αὐτοῦ ἀναφέρει

3. Χφ. 670 (δύο τόμοι) τοῦ ἀρχείου τοῦ Ι.Λ.Ν.Ε.

4. Χφ. 670, τ. Β', σ. 539.

5. Χρ. Ρεμπέλης, ἔνθ. ἀν., σ. 238 κέ., Γ. Ἀναγνωστόπουλος, BNJ 7, 1930, σ. 448. Εὐ. Μπόγκας, *Τά γλωσσικά ἰδιώματα τῆς Ἠπείρου*, τ. Β', Ἰωάννινα 1966, σ. 203-204.

6. Λ. Παπαγεωργίου, «*Μερικές παρατηρήσεις στή γλωσσική κατάσταση τῆς Ἠπείρου*», Α' Ἐπιστημονικό Συμπόσιο *Ἡ ἐπαρχία Κόνιτσας στό χῶρο καί στό χρόνο*, Κό-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

το γεγονός ότι το ημιβόρειο αρχικά ιδίωμα, όπως μας το απέδοσαν οί παλιότεροι συλλογείς, πιεζόμενο από τριγύρω, υποχώρησε αργότερα στό βόρειο. Ώστόσο, πρέπει νά παρατηρήσουμε πώς τό ενδιαφέρον τών παλαιότερων συγγραφέων πού κατέγραψαν γλωσσικό ύλικό από τήν ευρύτερη περιοχή τής Κόνιτσας στρεφόταν περισσότερο πρός τήν λαογραφία καί τήν ίστορική επισκόπιση, γι' αύτό καί διαπιστώνονται σοβαρά σφάλματα καί ελλείψεις πού κλονίζουν τήν αξιοπιστία τών προσφερόμενων γλωσσικών πληροφοριών: έτσι λ.χ. δέν αναγράφονται ό τόπος καί ό τρόπος συλλογής τού ύλικού, δέν ύπάρχει συνέπεια στή φωνητική απόδοση τών λέξεων, ενώ απουσιάζουν οί παραδειγματικές φράσεις σέ κάθε λέξη, πού νά πιστοποιούν τή χρήση της. Ώς έκ τούτου, είναι αμφισβητήσιμο, άν πράγματι παλιότερα τό ίδίωμα τής περιοχής ήταν ημιβόρειο, μιά καί ό,τι γνωρίζουμε σχετικά, προέρχεται ουσιαστικά από τήν μελέτη τού Χ. Ρεμπέλη, ή οποία εκτός από τήν αδυναμία πού αναφέραμε ήδη ανωτέρω -δηλαδή τήν μή λεπτομερή καταγραφή τών χωριών τής επαρχίας Κόνιτσας άπ' όπου συνέλεξε τό γλωσσικό ύλικό- παρουσιάζει καί αρκετές ατέλειες στήν φωνητική απόδοση -δέν τηρούνται δηλαδή πλήρως οί φωνητικές αρχές κατά τήν καταγραφή τού κειμένου[7]. Άλλά καί ή αμιγώς γλωσσολογική μελέτη τού Γ. Άναγνωστόπουλου έχει δυστυχώς τό ελάττωμα ότι στηρίζεται -σύμφωνα άλλωστε καί μέ τά λεγόμενα τού συγγραφέα- όχι σέ αύτοψία, αλλά στό συλλεγέν ύλικό τού Ρεμπέλη[8]. Επίσης, τό σχετικό ύλικό πού περιέχει τό πολύτιμο κατά τά άλλα βιβλίο τού Εύ. Μπόγκα *Τά γλωσσικά ιδιώματα τής Ηπείρου* (Ιωάννινα 1964-66, τ. 2, σ. 203), -όπως άλλωστε καί ό ίδιος ό συγγραφέας όμολογεί- «είναι μαζεμένο... από τόν έκ Βούρμπιανης κ. Άναστ. Εύθυμίου», ό οποίος όμως γιά τήν εν λόγω συλλογή του είχε ώς κύρια αρετηρία αντλήσεως τού ύλικού του, όπως είναι φυσικό, τήν πατρίδα του Βούρμπιανη καί κατά συνέπεια δέν είναι αντιπροσωπευτικό γιά όλα τά Μαστοροχώρια τής Κόνιτσας. Γράφει χαρακτηριστικά ό Μπόγκας (τ. 1, σ. 2-3): «ό κ. Α.Ε. (Άναστάσιος Εύθυμί-

---

νιτσα 1996, σ. 485. Πρβλ. καί σημ. 24 στό άρθρο τού ίδιου συγγραφέα «Γλωσσική σύγκριση Ηπείρου καί Κύπρου», στά πρακτικά τού πρώτου συνεδρίου *Νεοελληνική Διαλεκτολογία*, Άθήνα 1994.

7. Βλ. την βιβλιοκρισία τού Λ. Βαγιακάκου στήν Άθηνά 60, 1956, σ. 317-18.

8. Γ. Άναγνωστόπουλος, ένθ. άν., σ. 448, σημ. 3: «τό ύλικόν ταύτης ηρύθην κατά τό πλείστον έκ τής εις τόν Τράντειον διαγωνισμόν βραβευθείσης καλλίστης λεξιλογικής καί λαογραφικής συλλογής τού κ. Χαράλ. Ρεμπέλη....».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ου) εἶχε τὴν καλὴ ἰδέα νὰ ἀποθησαυρίσῃ ὅσες λέξεις τῆς γενέτειράς του δὲν ἔτυχε νὰ ἀποθησαυρίσῃ ὁ μακαρίτης συμπατριώτης του στὰ Κονιτσιώτικα».

Δυστυχῶς, λοιπόν, δὲν μποροῦμε νὰ ξέρουμε μὲ σιγουριὰ τί ἴσχυε γλωσσικὰ παλιότερα σὲ ὁλόκληρη τὴν περιοχὴ τῶν Μαστοροχωρίων, ἂν δηλαδὴ καὶ μέχρι πότε ἴσχυε τὸ ἡμιβόρειο καὶ σὲ ποιὰ ἔκταση ἐπιβιώνει σήμερα· ὡστόσο, ἀπὸ τὴν ἐπιτόπια ἔρευνα ποὺ πραγματοποιήσαμε καὶ τὴν συλλογὴ ἀξιόπιστου ὑλικοῦ σὲ μαγνητοταινίες ἀπὸ γνήσια, φυσικὴ τοπικὴ ὁμιλία, διαπιστώσαμε πὼς τὸ ἰδίωμα τοῦ χωριοῦ Πλαγιὰ παρουσιάζει περισσότερο τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν λεγομένων «βορείων» ἰδιωμάτων, δηλ. ἐμφανίζει τόσο τὴν ἀποβολὴ τῶν ἀτόνων *i* (= ι, η, υ, ει, οι) καὶ *u* (= ου) ὅσο καὶ τὴν κώφωση τῶν ἀτόνων *e* (= ε, αι) καὶ *o* (= ο, ω) σὲ *i* καὶ *u* ἀντίστοιχα: *τοὺ κουρίτσ', γλικάν'σο, καρβέλ', κ'λούρα, ἡ μάνα τ'* (= του), *σ' λέ'* (= σοῦ λέει), *λιοιμέν' στάχτ', ράντ'ζις* (= *ράντιζες*), *ἀποιδίν'* (= *ἀποδίνει*), *σιμιτθέρ'*. Καταγράφοντας, ὡστόσο, τὸ ὑλικὸ παρατηρήσαμε χαλαρότητα ἡ ἀπουσία αὐστηρῆς κανονικότητας ὅσον ἀφορᾶ τὸν βαθμὸ συχνότητας ἐφαρμογῆς τῶν δύο βασικῶν νόμων τοῦ βόρειου φωνηεντισμοῦ, τῆς κώφωσης τῶν ἀτόνων *e* καὶ *o* καὶ τῆς ἀποβολῆς τῶν ἀτόνων *i* καὶ *u*. Ἔτσι πολὺ μεγαλύτερη συχνότητα παρουσιάζει ἡ ἀποβολὴ τοῦ ἀτόνου *i* καὶ κυρίως ὅταν αὐτὸ εἶναι καταληκτικό, ἐνῶ λιγότερο συχνὰ ἀπαντᾶ ἡ ἀποβολὴ τοῦ ἀτόνου *u*. Χωρὶς κανονικότητα διαπιστώνεται πὼς ἐμφανίζεται καὶ τὸ φαινόμενο τῆς κώφωσης τῶν ἀτόνων *o* καὶ *e*: πχ. συναντᾶμε παράλληλα τοὺς τύπους *λιγέν'* καὶ *λεγέν'*, *τζοβαναραῖ'* καὶ *τζουβαναραῖ'*. Εἶναι χαρακτηριστικὸ πὼς τὰ φαινόμενα τῆς κώφωσης καὶ τῆς ἀποβολῆς ἀνιχνεύονται κυρίως σὲ τύπους ὁρισμένων λέξεων ποὺ ὑποδηλώνουν ἀντικείμενα ἢ ἐνέργειες οἱ ὁποῖες, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, δὲν εἶναι σήμερα σὲ χρήση, ἀπαντοῦν δηλαδὴ ὡς ἀπολιθωμένες λέξεις μιᾶς γλώσσας ποὺ ἔχει μεταβληθεῖ καὶ ἐξελιχθεῖ σὲ ἐπίπεδο φωνητικῆς καὶ λεξιλογίου: *τὸ σ'λάχ'* (= δερμάτινη ζώνη), *τὰ γουρ'νοτσάρ'χα, τὸ ρουγκόζ'* (= *τὸ ρουγκόζι* = εἶδος χορταριοῦ), *λιφτοικαριά* (= *λεπτοκαριά*), *τσιπ'ροικράν'* (= εἶδος ποτοῦ), *π'νάχ'* (= πιάτο ξύλινο), *d'λάπ'* (= σκεῦος γιὰ τὸ καβούρδισμα τοῦ καφέ).

Στὸ σημεῖο αὐτὸ πρέπει νὰ ἐπισημανθεῖ, πὼς καὶ ἄλλα βόρεια ἰδιώματα παρουσιάζουν χαλαρότητα στὴν ἐφαρμογὴ τῶν δύο βασικῶν γνωρισμάτων τοῦ βόρειου φωνηεντισμοῦ[9], ἔτσι ὥστε νὰ μποροῦμε νὰ δια-

9. Ν. Ἀνδριώτης, *Περὶ τῆς ἀποβολῆς τῶν νόθων φωνηέντων i καὶ u ἐν τῇ νέᾳ ἑλλη-*

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κρίνουμε τὰ βόρεια ἰδιώματα γενικὰ σὲ αὐστηροῦ καὶ ἀνειμένου τύπου βόρεια. Ὅπως ἤδη εἶχε παρατηρήσει ὁ Χατζιδάκις[10], στὸ ἰδίωμα τῆς Ἀμφισσας ἡ κώφωση τῶν ἀτόνων *e* καὶ *o* δὲν συντελέστηκε πλήρως, μὲ ἀποτέλεσμα οἱ φθόγγοι αὐτοὶ νὰ προφέρονται ὡς ἐνδιάμεσοι τῶν *e-i* καὶ *o-u*. Ἐπίσης στὰ ἰδιώματα Ξηροχωρίου Β. Εὐβοιας καὶ Νότιας Χαλκιδικῆς τὰ ἄτονα *e* καὶ *o* προφέρονται ὡς φθόγγοι ἐνδιάμεσοι μεταξὺ *ε* καὶ *ι*, *ο* καὶ *ου* ἀντίστοιχα, ἐνῶ ἡ ἀποβολὴ τῶν ἀτονων *i* καὶ *u* σὲ πολλὰ βόρεια ἰδιώματα δὲν συμβαίνει πάντοτε, ἀλλὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν φύση τῶν προηγουμένων ἢ τῶν ἑπομένων συμφώνων καθὼς καὶ ἀπὸ τὶς κατὰ τόπους διαλεκτικὲς διαφοροποιήσεις[11].

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν δυνατότητα μὴ καθολικῆς ἰσχύος τῶν δύο βασικῶν νόμων τοῦ βόρειου φωνηεντισμοῦ στὰ βόρεια ἰδιώματα, ὁ χαλαρὸς τύπος τοῦ βόρειου ἰδιώματος τῆς Πλαγιᾶς μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ ἀποτέλεσμα φθορᾶς καὶ ὑποχώρησης τοῦ ἰδιώματος μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου καὶ μέσα στὸ γενικότερο κλίμα ὑποχωρήσεως τῶν νεοελληνικῶν ἰδιωμάτων κάτω ἀπὸ τὴν πίεση τῆς Κοινῆς Νεοελληνικῆς. Σήμερα εἶναι φυσικὸ μὲ τὴν ἐπίδραση τῶν μέσων μαζικῆς ἐνημέρωσης νὰ ἐπεκτείνεται ἡ χρήση τῆς Κοινῆς Νεοελληνικῆς καὶ νὰ περιορίζονται τὰ ἰδιωματικὰ στοιχεῖα. Ἔτσι ὄχι μόνο διαπιστώνονται διαφορὲς ἀπὸ ὁμιλητὴ σὲ ὁμιλητὴ τῆς ἴδιας περιοχῆς, ἀλλὰ πολλὲς φορὲς καὶ ὁ ἴδιος πληροφορητὴς δὲν προφέρει πάντα ὅλες τὶς λέξεις μὲ βόρειο φωνηεντισμό, ἀλλὰ χρησιμοποιεῖ τὸν κοινὸ τύπο, π.χ. ἀκούσαμε σὲ συνομιλίες *ζιγγί* καὶ *ζεγγί*, *χουρός* καὶ *χορός*, *σκ'νί* καὶ *σκοινί*.. Πρέπει ἐπίσης ἐδῶ νὰ ἐπισημανθεῖ ὅτι ὁ ἴδιος ὁμιλητής, ἀνάλογα μὲ τὸν βαθμὸ αὐθορμητισμοῦ καὶ τὴν ψυχολογία ποὺ ἐμφανίζει κατὰ τὶς διάφορες χρονικὲς φάσεις τῆς ὁμιλίας, χρησιμοποιεῖ στὴ ροὴ τοῦ λόγου του τὶς ἴδιες λέξεις ἄλλοτε προφέροντάς τες μὲ αὐστηρὸ βόρειο φωνηεντισμὸ καὶ ἄλλοτε μὲ χαλαρότερο ἢ καθόλου.

Ἡ ὕπαρξη βόρειου φωνηεντισμοῦ στὴν Πλαγιὰ μπορεῖ νὰ ἐξηγηθεῖ καὶ ἱστορικογεωγραφικὰ ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ χωριὸ αὐτὸ βρίσκεται στὸ πέρασμα ἀπὸ τὴν Ἤπειρο πρὸς τὴν Μακεδονία καὶ λόγῳ τοῦ ἤδη ἀναπτυγμένου ὁδικοῦ δικτύου ἐπικοινωνιῶν εἶχε ἀπὸ παλιὰ πολὺ

νικῆ, Ἀθηνᾶ 43, 1931, σ. 182 κ.ἑ.; Β. Φάβης, *Ὁ δυναμικὸς τόνος τῆς βορείου Ἑλληνικῆς καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτοῦ*, Ἀθηνᾶ 55, 1951, σ. 17 κ.ἑ.

10. *ΜΝΕ* 1, σ.260 κ.ἑ.

11. Ἀνθ. Παπαδόπουλος, *Γραμματικὴ τῶν βορείων ἰδιωμάτων τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Γλώσσης*, Ἐν Ἀθήναις 1926, σ. 13, 16.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

στενὴ σύνδεση (ἐμπορικὲς συναλλαγές, συγγενικὲς σχέσεις λόγω ἐπιγαμιῶν) μὲ τὰ χωριὰ τῆς Κοζάνης καὶ τῆς Καστοριᾶς (Πεντάλοφο, Χρυσή, Κοτύλη κ.ἀ.). Ἡ πολὺ μικρὴ ἀπόσταση, λοιπόν, ποὺ χωρίζει τὴν Πλαγιὰ ἀπὸ τὰ χωριὰ τῆς δυτικῆς Μακεδονίας καὶ ἡ συνεπακόλουθη εὔκολη ἐπικοινωνία τῶν δύο περιοχῶν σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν διαχρονικὴ ὑποχώρηση τοῦ ἰδιώματος καὶ τὴν ἐπικράτηση τῆς νεοελληνικῆς Κοινῆς, δικαιολογεῖ τὴν ρευστότητα τῆς ἐφαρμογῆς τῶν νόμων τοῦ βόρειου φωνηεντισμοῦ στὸ χωριὸ Πλαγιά.

Τὸ γλωσσικὸ ὑλικὸ ποὺ ἀποτέλεσε τὴ βάση τοῦ παρόντος ἄρθρου προέρχεται κυρίως ἀπὸ προσωπική μου συλλογὴ κατὰ τὴ γλωσσικὴ ἀποστολὴ ποὺ πραγματοποίησα μὲ ἐντολὴ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν κατὰ τὸ ἔτος 1998. Μὲ τὴν παροῦσα ἐργασία καταβλήθηκε προσπάθεια ἐντοπισμοῦ τοῦ τύπου ἰδιώματος ποὺ ὁμιλεῖται στὸ χωριὸ Πλαγιὰ καθὼς καὶ ὅσο τὸ δυνατὸν ἀναλυτικῆς καταγραφῆς τῶν γλωσσικῶν φαινομένων σὲ ὅλα τὰ ἐπίπεδα: φωνητική, μορφολογία, λεξιλόγιο/σημασιολογία.

Ἀκολούθως παραθέτουμε μιὰ ἐπισκόπηση τῶν κυριοτέρων γλωσσικῶν γνωρισμάτων τοῦ χωριοῦ Πλαγιά, ἐκτὸς φυσικὰ ἀπὸ τὰ δύο κύρια βασικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ βόρειου φωνηεντισμοῦ ποὺ ἤδη παρατηρήσαμε, δηλ. τὴν κώφωση τῶν ἀτόνων *o* καὶ *e* σὲ *u* καὶ *i* ἀντίστοιχα καὶ τὴν ἀποβολὴ τῶν ἐπίσης ἀτόνων *i* καὶ *u*, γιὰ τὰ ὁποῖα ἔγινε ἐκτενῶς λόγος παραπάνω.

Α ΦΩΝΗΤΙΚΑ

1) Ἔντονη δασεῖα προφορά: α) τῶν συριστικῶν σ, ζ, ξ, ψ ἰδίως μετὰ τὴν συνίζηση τῶν ἀκολουθούντων φωνητικῶν συμπλεγμάτων *ia, io, iu*: *σακάτ', σαπάν', ξαλ', ὀξά, ψοιμί, καψόξυλα, σουμκα, ἐκκλησά, πατ'σά* κλπ. β) τοῦ σ πρὸ τῶν ψιλῶν κ, π, τ μετὰ τὴν ἀποβολὴ τῶν ἑπομένων ἀτόνων *e / i* ἢ πρὸ τῶν *e / i*: *σκ'λί, σ'τάρ', σκ'νί, σκετή, σκεπαίνω, σπέν'* (= σπάζει), *μοσκεύω, σκίζω, πιροστιά, χριστ'κός* γ) τοῦ φθόγγου *τσ* ὡς *tsch* σὲ ξένες λέξεις κυρίως: *τσουβάνοις, φοιρλέτσ'κου, τσοιράτ', τσατί, τσοιρβάς* (= σωρός). Παρὰ ταῦτα: *κοιρίτσα* (λόγω καὶ τῆς ἀποιρανώσεως τοῦ *ia*).

2) Παράλληλα μὲ τὴν χαλαρότητα ἐφαρμογῆς τῆς στένωσης τῶν *e* καὶ *o* παρατηροῦνται καὶ φαινόμενα ἀντικωφώσεως[12]: *βοιτέρατα, φλο-*

12. Στ. Μάντσης. *Ἀντικωφωτικὰ φαινόμενα βορείων ἰδιωμάτων*. ΛΔ 11, 1966-67, σ. 1-65.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ριά, κολεμπάου, κορκούτι, τεριά, μολάρια, λοκάν'κα, πορνάρ', ἄχερο, πίτερο, κενάβιαζε (κινάβιαζε = κοκκίνιζε), σερματένια, γερνάει (γυρνάει), μέρασα (μοίρασα), *μεσό* (μισό), *ψενάμε, γένεται, μαγερειό, φτενά* (φτηνά).

3) Πάθη φωνηέντων:

(a) Πρόταξη τοῦ *α* σὲ ὀνόματα (ἀπὸ συνεκφορὰ μὲ προηγούμενες λέξεις σὲ *-α*), σὲ ρήματα (ἀπὸ συνεκφορὰ μὲ προηγούμενο *νά, θά*) καὶ σὲ ἐπιρρήματα: *ἀράντιζαν, ἀγκαρίζ', ἀγλήγορα.*

(b) Πρόταξη τοῦ *e* σὲ μερικὲς λέξεις: *ἰτότι* (ἐτότε-τότε, τὸ *ε* κατὰ τὰ *ἐχτές, ἐνωρίς* κλπ.)[13], *ἐτούτη.*

(c) Ἀνάπτυξη συνοδίτη φθόγγου *i* μέσα στὴ λέξη ἀνάμεσα σὲ φωνῆεν καὶ σύμφωνο: *βόιδια, χαιγιάτ', σαιγιάκια.*

(d) Ἀποβολὴ τοῦ ἀρχικοῦ *a: 'πού* (ἀπό), *'πλώνουν* (ἁπλώνουν), *'πομέν'* (ἀπομένει), *'κουμbάει, 'μπάρ'* (ἀμπάρι), *τὸ 'δράχτ', 'πέθνησκαν.*

(e) Ἀποβολὴ τοῦ ἀρχικοῦ *e*[14]: *τὰ 'ντόσθια, νὰ 'τοιμάσουν, τὰ 'πιστρόφια, ἡ ἐκκλησία, 'ξιτάζουν* (ἐξετάζουν).

(f) Ἀποβολὴ τοῦ ἀρχικοῦ *i*: *'κοσιπέντι, 'μερομήνια, 'πόφερνε* (ὑπόφερε).

(g) Τροπὴ τοῦ ἀρχικοῦ καὶ ἐνδιάμεσου *e* σὲ *α*[15]: *ἀboδίζ', ἀλαφραίν', ἀργατευομάσταν, ἀργασμένο, ἀγγονιὰ* (ἐγγονή), *τρώγαμαν* (=τρώγαμε)[16], *ἐκαιγάμαν.*

(h) Τροπὴ τοῦ *e* σὲ *o(ου)* : *ὄξω* (*ἀπὸ ἔξω > ἀπό 'ξω > ὄξω* ἢ μὲ προληπτικὴ ἀφομοίωση[17]), *δονάμαν* (δενάμαν), *γιομίζουν* (γεμίζουν), *γιουμίζαμαν.*

(i) Τροπὴ τοῦ *a* σὲ *i: ἔσπινε* (ἔσπαγε), *γρινάμαν* (γρανάμαν).

(j) Τροπὴ τοῦ *i* σὲ *a*: *παaίν'* (πηγαίνει).

(k) Τροπὴ τοῦ *o* σὲ *e* (συνήθως κοντὰ σὲ ὑγρὰ ἢ ἔρρινα): *ἀντίδερο* (ἀντίδωρο), *πρόσφερο* (πρόσφορο), *τσεράπι* (τσοράπι).

(l) Κράση τοῦ φωνηεντικοῦ συμπλέγματος *ου* καὶ *ε* σὲ *ο: πὄβγαιν', πὄφκιανε, πὄπεφτ', σὄπιανι* (= σοῦ ἔπιανε).

13. Γ. Χατζιδάκης, *Γλωσσολογικαὶ Ἔρευναι Α'*, σ. 629, ΜΝΕ Α', σ. 232.
14. Γ. Χατζιδάκης, *ΜΝΕ Α΄*, σ. 219.
15. Γ. Χατζιδάκης, *ΜΝΕ Α΄*, σ. 233-34.
16. Γ. Χατζιδάκης, *ΜΝΕ Α΄*, σ. 58.
17. Γ. Χατζιδάκης, *ΜΝΕ Α΄*, σ. 233.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

4) Πάθη συμφώνων:

a) Ἀνάπτυξη συμφώνου:

i. τοῦ *γ (j)* μεταξὺ φωνηέντων εἴτε στὴν ἀρχὴ τῆς λέξης (: *γιφαίνου, γινῆ*) ἀπὸ συνεκφορὰ εἴτε στὸ ἐσωτερικὸ τῆς λέξης (: *ἀγέρας, τιλιγώνει* [= τελειώνει])[18], *καγοΐν* (καοΐν), *κροϊγονταν* (κρούονταν), *βαγίζω* (= γυρίζω ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά).

ii. τοῦ συγγενοῦς φθόγγου *π* μετὰ τὴν ἀποβολὴ τῶν μεταξὺ τοῦ *μ* καὶ *λ* εὑρισκομένων *υ* καὶ *ἰ*: *κοιμιλιά < κοιροιμιλιά < κοιρουμ'λιά < κορομηλιά, β'λαρούλια < μβ'λαρούλια < μ'λαρούλια < μουλαρούλια*.

iii. τοῦ προθετικοῦ *ν* στὴν ἀρχὴ λέξεων ἀπὸ συνεκφορὰ τοῦ τελικοῦ *ν* τοῦ ἄρθρου: *ὁ νόχτους*. Ἐπίσης παρατηρεῖται καὶ ἀνάπτυξη ἔρρινου στὸ ἐσωτερικὸ λέξεων: *ἤσκνα* (< μσν. *ἤσκα* < λατ. *esca*), *καθαρνάει*.

iv. τοῦ ἀρχικοῦ προθετικοῦ *σ* ἀπὸ συνεκφορὰ τοῦ τελικοῦ *-ς* τῶν ἄρθρων καὶ τῶν ἀντωνυμιῶν (*τῆς, τοὺς*) κ.ἄ. (: *σβοινιά* [= βουνιά, κοπριὰ βοδιοῦ]) καθὼς καὶ τοῦ τελικοῦ *-ς* ἀπὸ ἀναλογία[19] (: *ἰτότις*).

v. τοῦ *τ*: *ἔσκαφταν* (ἔσκαβαν), *ἀλείφτάμαν* (ἀλειβάμαν), *ἀναφτάμαν*.

b) Ἀποβολὴ συμφώνου:

i. τοῦ *γ* μεταξὺ φωνηέντων: *κατὼι, πηαίνω, φέει (< φέγει < φεύγει), φαητό, καταῆ, τὸ σαΐάκι* (= χοντρὸ μάλλινο ὕφασμα), *τὸ λαέν', ἡ μαϊά* (μαγιά), *πλαερό* (πλαγερό).

ii. τοῦ *χ* (ἀπὸ τὸ σύμπλεγμα *ρχ*): *ἔρομαι* (ἔρχομαι).

iii. τοῦ *ν* : *καένας*.

iv. τοῦ *ν* στὸ σύμπλεγμα *ρν*: *σπένουν* (σπέρνουν).

v. τοῦ *τ* στὸ σύμπλεγμα *φτ* : *φιάρ'* (φτιάρι)· ἐπίσης τὸ *τ* ἀποβάλλεται, ὅταν μετὰ τὴν ἀποβολὴ τῶν ἀτόνων *ἰ, υ* βρίσκεται ἀνάμεσα σὲ δύο σύμφωνα: *ἀφ'νούς* (αὐτοὺς), *παχνίσ'καν* (παχνίστηκαν).

vi. τοῦ *π* , ὅταν αὐτὸ μετὰ τὴν ἀποβολὴ φωνήεντος βρίσκεται ἀνάμεσα σὲ δύο σύμφωνα: *καλαμ'κιά* (καλαμποκιά).

c) Τροπὴ συμφώνου:

i. τοῦ *θ* > *δ*[20]: *δανά (< θανά < θενά < θέλω νά)*.

---

18. Γ. Χατζιδάκις, *Γλωσσολογικαὶ Ἔρευναι Α΄*, σ. 424-26

19. Γ. Χατζιδάκις, *Γλωσσολογικαὶ Ἔρευναι Α΄*, σ. 223 κ.ἑ.

20. Γ. Χατζιδάκις, *ΜΝΕ Β΄*, σ. 421.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ii. τοῦ *θ* > *τ*: *τρύψαλα, τάφ' (< θειάφι), τέρμιζε* (θέρμιζε).
iii. τοῦ *π.* > *χ*: *ἀχ'πάν' (< ἀποπάνου < ἀπὸ πάνω).*
iv. τοῦ *β* > *φ*: *ροφ'τένιο (< ροβυθένιο).*
v. τοῦ *δ* > *θ* (στὶς κτητικὲς ἀντωνυμίες)[21]: *θ'κό τ'* (= δικό του).

d) Τροπὴ συμφωνικῶν συμπλεγμάτων:
i. σχ > *σκ: οἱ σ'καριάτες* (οἱ συχαριάτες).

5) Ἄλλα φθογγικὰ πάθη:

a) Πτώση τοῦ ἡμιφώνου *j* μετὰ ἀπὸ *σ, ζ* ἢ διπλὰ *ξ, ψ: ἰσ͡άσ͡'* (= ἰσιάσει), *τετρακόσ͡α, ἀλουγίσ͡α.*
b) Μετάθεση: *μπαριάκι* (μπαϊράκι), *τροβάς* (τορβάς), *σκροπῶ* (σκορπῶ), *τρουσί, χερνοῦσε* (< *ἀρχινοῦσε*), *πρυόβολους* (πυρόβολος), *παστριμάς* (παστιρμάς), *δερπάνια, δριμόν' (< δερμόνι).*
c) Ἀφομοίωση φωνηέντων (προχωρητική-ὀπισθοχωρητική): *ἀργάτ'ς, ξεστεριά, Προσόγιαννη (< Πρυσόγιαννη < Πυρσόγιαννη).*
d) Ἀντιμετάθεση φωνηέντων: *ἀνακουτανάμαν < ἀνακατουνάμαν < ἀνακατωνάμαν.*
e) Ἀνομοίωση συμφώνων: *γλήγορα < γρήγορα.*
f) Τσιτακισμὸς παρατηρεῖται σὲ λίγες λέξεις: *κληματσίδα* (κληματίδα).
g) Ἀποβολὴ συλλαβῆς: *ἡ κασταλαὴ < κατασταλαὴ* (= νερὸ ζεστὸ ἀναμεμειγμένο μὲ στάχτη καὶ κατασταλαγμένο γιὰ τὸν καθαρισμὸ λευκῶν ἐνδυμάτων), *περματώνω < περιαρματώνω* (= στολίζω, κοσμῶ).
h) Ἡ πρόθεση *κατὰ* συγκόπτεται σὲ *κά'* πρὶν ἀπὸ λέξεις ποὺ ἀρχίζουν ἀπὸ *τ*: *κά' τ'ν ἄλλη μεριά.*

6) Μετακίνηση τοῦ τόνου: ἀξιοπρόσεχτη εἶναι καὶ ἡ μετακίνηση τοῦ τόνου: *εὐκαίρια* (εὐκαιρία), *στρόγγυλο, ἁλών'ζαμαν, ὁ νοῦνος, ὁ μάσιας* (καὶ μὲ ἐπιπρόσθετη ἀλλαγὴ γένους: ἡ μασιά), *ἡ ἀντρογύναικα.*

Β. ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΑ

1) Οὐσιαστικά:

a) ἡ χρήση τοῦ τύπου τῆς ὀνομαστικῆς πληθυντικοῦ ἀρσενικῶν ὀνομάτων σὲ *-ος* καὶ στὴν αἰτιατική: *μὲ τ'ς Ἰταλοί, μὲ τ'ς πεθεροί.*
b) ὁ πληθυντικὸς τῶν οὐσιαστικῶν σὲ *-ας* μετασχηματίστηκε κατὰ τὴν

21. Ἄνθ. Παπαδόπουλος, ἔνθ. ἀν., σ. 45.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

β΄ κλίση: *γιρόντ΄* (γέροντες), *μαστόρ΄* (μάστορες), *οἱ ἀντρ΄*. Ἀλλά καὶ ὁ πληθυντικός πολλῶν πρωτοκλίτων μετασχηματίστηκε κατά τὰ οὐδέτερα τῆς δεύτερης κλίσης: *ὁ μαστρατάς - τά μαστρατάδια*.

c) Ἀλλαγή γένους: *ὁ χινόπωρος, ὁ ἀντύφλης, ὁ κατώφλης, τό κοθόρι* (= ὁ κόθουρος), *τό σακάδι* (= ὁ σακᾶς < τουρκ. saka), *ὁ πρόσωπος, τά χασμάδια, τά γαρλάντα* (= οἱ γιρλάντες).

2) Ἀντωνυμίες:

a) Ποικίλη εἶναι ἡ ἀλληλεπίδραση κατά τήν κλίση τῶν ἀντωνυμιῶν: *ὁποιοινοίς* (κατά τό: *ἐκεινοίς*).

3) Ἀριθμητικά: Ἡ γενική ἑνικοῦ τοῦ ἀριθμητικοῦ *ἕνας* μετασχηματίστηκε κατά τά πρωτόκλιτα σέ *ἑνανοῦ* (μέ ἐπίδραση τῆς ἀντωνυμίας *ποιανοῦ*).

4) Ρήματα:

a) Οἱ παρωχημένοι χρόνοι στό α΄ καὶ β΄ πληθυντικό πρόσωπο σχηματίζονται μέ τίς καταλήξεις *-μαν, -ταν*, ἐνῶ ὁ τόνος κατεβαίνει στήν παραλήγουσα: *τελειωνάμαν, λοιξομάσταν, πλενομάσταν, κοντεινάμαν, θεριζάμαν, πεταιρωσάμαν, ξαλωνομάσταν*. Ἐκτός ἀπό τοίς παραπάνω ἰδιόρριθμους τύποις ἀκοίγονται καὶ τύποι μέ τίς κανονικές καταλήξεις *-με, τε*, ὅπου καὶ ἐδῶ ὅμως ὁ τόνος κατεβαίνει ὅπως καὶ προηγουμένως: *βανάμι, ἐλεγάμε, ἐριχνάμε, λεγάμι, καθομέστε*. Παράλληλα παρατηρεῖται ἡ ἀνάπτυξη δεύτερου τόνου (διπλοτονισμός) σέ παροξύτονα καὶ προπαροξύτονα ρήματα: *ράντιξάμαν, ἀφ΄νάμαν, θέρ΄ξάμαν, κοιράστ΄χάμαν*.

b) ὁ σχηματισμός μερικῶν ρημάτων τοῦ ἐνεργητ. ἀορίστου σέ *-κα* ἀντί σέ *-σα*: *ἔφκιακα-φκιάκομε, ἀπόμ΄κε* (ἀπόμειν ε).

c) ὁ παρατατικός μερικῶν ρημάτων σχηματίζεται μέ τήν θαμιστική κατάληξη *-ισκ* [22]: *πάθνισκαν* (= πάθαιναν), *καταλάβνισκαν, ἔμνισκε, προλάβνισκε*.

d) ἡ μετάβαση βαρύτονων ρημάτων σέ περισπώμενα: *σκαλῶ* (σκαλίζω), *σιντεχοῦσε* (συνέχιζε), *καθαροῦμε* (καθαρίζουμε) & *καθαρνοίσαμαν* (καθαρίζαμε), *κλειοῦσε* (ἔκλεινε) & *κλεινοῦσε, στοῦσε* (= ἔστηνε), *ξεσκιβαλνῶ* (= βγάζω τά σκίβαλα ἀπό τό σιτάρι), *σκαλοίσαμαν* (σκαλίζαμε), *λιννιοῦνταν* (λύνονταν), *σκαρνῶ* (= σκαρίζω τά πρόβατα). Ἀντίθετα, περισπώμενα ρήματα τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς

22. Ἀνθ. Παπαδόπουλος, *Γραμματική τῶν βορείων ἰδιωμάτων τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης*. Ἐν Ἀθήναις 1926. σ. 89.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

χρησιμοποιοῦνται ἀσυναίρετα: *ἀργάει.*

c) ἡ μετοχή τοῦ ἐνεργητικοῦ ἐνεστώτα λήγει σέ *-ουντας* (γιά τά βαρύτονα) καί σέ *-οῦντας* (γιά τά περισπώμενα): *περπατιοῦντας, τραγουδιοῦντας.* Ἀπαντοῦν ὅμως καί μετοχές σέ *-ούμενος: τριχούμενος, στεκούμενος.*

Γ. ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΣΥΝΘΕΣΗ

Ἀπό τίς παραγωγικές καταλήξεις συνηθέστατες εἶναι οἱ ἑξῆς:
- άδι: τά πατσάδια, τά τρουβάδια (= τά σακούλια)
-άρι: τά ποδανάρια, τά κουμπουστάρια, τό τρυπάρι
-ούλι: τά κακκαβούλια, τό κεφαλούλι
-ιακός: τό σ'μπεθεριακό (= οἱ συμπέθεροι), *παλιακός*
-ερός: ἀμμουδερό (= χωράφι μέ ἄμμο)

Ἀξιοπρόσεκτα σύνθετα πού ἀπαντοῦν στό ἰδίωμα τῆς Πλαγιᾶς εἶναι τά ἑξῆς: *τά ξενομάλλια* (= τά ξένα μαλλιά), *γαλομετρῶ, τό συμποδαύλι, πετροκαταριέμαι, τό κλειδοπίνακου* (= δοχεῖο ξύλινο κυκλικό), *τά φαρδοπόκαμ'σα, τό μελισσομάντρ', τά κρεατοβδόμαδα, τό φουρνοστόμ', τά τυροφάια, τό πιττόξυλου, τό ἀφροθάλασσο* (= χορτάρι γιά τήν θεραπεία τῆς παρμάρας), *τό χοντρουτόπ'* (= χωράφι μέ παχύ χῶμα).

Δ. ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

Στό λεξιλόγιο τῆς Πλαγιᾶς διακρίνονται:

1. Ἀρχαϊσμοί: *'λ'τάρ'* (= τριχιά) < μσν. *'λητάριν* < *εἰλητάριον*[23], *ἀμπώχνω* < μεσν. *ἀμπώθω* < ἀρχ. *ἀπωθῶ*[24], *σκοτίδα* < **τό σκοτίδιον* (ὑποκ. τοῦ ἀρχ. *ὁ σκότος*), *τό ὄπουρο* < **τό ὀπώριον* (ὑποκ. τοῦ ἀρχ. *ἡ ὀπώρα*), *συμπῶ* (= ἀνακατώνω τή φωτιά) < ἀπό τόν ἀόριστο *ἐσύμπασα* τοῦ ρ. *συμπάζω* < *σύν* + *βάζω* (κατά τά *ἐβάστασα (βαστάζω) - βαστῶ* κ.ο.κ.)[25], *τό κουμπρολάχανο* (= κραμπολάχανο) < ἀρχ. *κράμβη* + *λάχανον, τό κοθόρι* (= ἡ στεφάνη τοῦ ταψιοῦ) < ἀρχ. *κόθουρος* (= κολο-

23. N. Andriotis, *Lexikon der Archaismen in neugriechischen Dialekten*, Wien 1974, σ. 223.

24. Γ. Χατζιδάκης, *ΜΝΕ Α΄*, σ. 278.

25. Κ. Μηνᾶς, *Ἐτυμολογίες νεοελληνικῶν λέξεων τῆς Ἠπείρου*, Δωδώνη 7, 1978, σ. 114.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

βός)[26], *τὸ λισβοτόπ'* (= χωράφι μὲ λεπτὸ χῶμα) < ἀρχ. *λίσφος, λίσπος* (= λεῖος), *ἡ ξάλ'* (= βουκέντρα) < ἀρχ. *ξινάλη, ξινήλη* (= κυρτὸ μαχαίρι γιὰ τὸ ξύσιμο ξύλων), *τὸ δικούλι* (= ξύλινο ἐργαλεῖο μὲ δύο δόντια ποὺ χρησιμεύει γιὰ ν' ἀνασηκώνουν τὰ στάχυα κατὰ τὸ ἀλώνισμα) < ἀρχ. **δικώλιον (< δύο + κῶλον).*

2. Δάνεια ἀπὸ τὴν Ἰταλικὴ/Λατινικὴ: *ὁ φλάμπουρας* (= σημαία) < μεσν. *φλάμπουρον < φλάμπουλον < φλάμμιουλον* < λατιν. *flammulum, ὁ φλόκος* (= ὁ ἐξ ἐρίου προβάτου μικρὸς θύσανος) < ἰταλ. *flocca* (= φοῦντα), *ἡ ρούγα* (= πέρασμα, δρόμος) < λατ. *ruga, ἡ κρίνα* (= κυψέλη) < μετγν. *σκρινίον* < λατ. *scrinium* (= κιβωτός, κιβώτιο), *ὁ φουρλέτσ'κος* (= τὸ ξύλο μὲ τὸ ὁποῖο χτυποῦν τὸ γάλα στὸ καδί) < ἰταλ. *frullo* (= βόμβος) + κατάλ. *-έτσικος*[27].

3. Δάνεια ἀπὸ τὴν ἀρωμουνικὴ: *ἡ γκίζα* (= εἶδος μιζήθρας) < *gizã*[28], *ἡ οὔρδα* (= ἀποβουτυρωμένο τυρί) < *urdã*[29], *ὁ ἄβορας* (= ἀχνός) < *abur*[30], *ροποτῶ* (= κάνω θόρυβο) < *ropot* καὶ *tropot*[31], *ἡ ντριστέλα* (= νεροτριβή) < *dristeálã* καὶ *dristél, τὰ μανδάνια* (= ὑδραυλικὴ ἐγκατάσταση ποὺ χτυπᾶ τὶς βελέντζες καὶ τὰ μάλλινα ὑφάσματα, γιὰ νὰ πήξουν) < ἀρωμ. *bâtáne* < λατ. *batuo* (= χτυπῶ), *batt(u)alia*[32], *ἡ σαρμάντζα* < *sârmânitsã*[33].

4. Δάνεια ἀπὸ τὴν σλαβικὴ[34]: *ἡ μπάμπω* < *babo*, κλητ. τοῦ *baba* (= γριά), *ἡ βάτρα* (= ἑστία) < *vatra, ἡ καροῦτα* (= σκάφη) < *koryto, τὸ ζακόν'* (= ἔθιμο) < *zakonu, ἡ ὄβιρα* (= μεγάλη λίμνη) < *ovira, ἡ κλοῦτσα* (=

---

26 N. Andriotis, ἔνθ' ἀν., σ. 321. Ἀπὸ τὴν πρώτη σημασία «κολοβός» ἡ λέξη μεταβλήθηκε σημασιολογικὰ καὶ δηλώνει «κάθε πρᾶγμα ποὺ δὲν ἔχει ἄκρο ἢ οὐρά», δηλ. κάθε πρᾶγμα κυκλικό, ὅπως εἶναι ὁ γύρος τῆς πίττας, τοῦ κόσκινου κλπ. (βλ. καὶ Σ. Ξανθουδίδη, *Γλωσσικαὶ ἐκλογαί*, Λεξικογραφικὸν Ἀρχεῖον Ε', 1918, σ. 97 κέξ.).

27. Κ. Ε. Οἰκονόμου, *Διορθώσεις καὶ προσθῆκες στὰ «Γλωσσικὰ ἰδιώματα τῆς Ἠπείρου» τοῦ Εὐ. Μπόγκα*. Ἠπειρωτικὰ Χρονικὰ 23, 1981, σ. 246.

28 Κ. Νικολαΐδης, *Ἐτυμολογικὸν Λεξικὸν τῆς Κουτσοβλαχικῆς γλώσσης*. Ἐν Ἀθήναις 1909, λ. γκίζα, οὔρδα. G. Meyer, *Neugriechische Studien II*, Wien 1894, σ. 77.

29. G. Murnu, *Rumänische Lehnwörter im Neugriechischen*, München 1902, σ. 37.

30 T. Papahagi, *Dictionarul Dialectului Aromîn*, Academiei Populare Romîne, 1963, λ. *ábur*, , G. Murnu, ἔνθ' ἀν., σ. 21.

31. G. Murnu, ἔνθ' ἀν., σ. 39.

32. T. Papahagi, ἔνθ' ἀν., λ. *bătále*.

33. T. Papahagi, ἔνθ' ἀν., λ. *sărmănítă*.

34. G. Meyer, *Neugriechische Studien II*, Wien 1894, σ. 13-64. Fr. Miklosich, *Die slavischen Elemente im Neugriechischen*, Wien 1870.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ραβδί γυριστό στο πάνω μέρος) < *klios*, *ή όκνα* (= μικρό ξύλινο πώμα) < *okno*, *το μπάτζιο (τυρί)* < *badjia* (= τυροκομείο), *γκόλιους* (= γυμνός) < *golo*.

5. Λάνια από την Τουρκική[35]: *το μπερεκέτ'* (= ο εν αφθονία σίτος) < *bereket*, *το μοναμπέτ'* (= συνεχής συζήτηση και όμιλία) < *muhabbet*, *το νομπέτ'* (= αργό μουσικό κομμάτι) < *nöbet* (= αλλαγή, φρούρηση), *το μαξούλ'* (= τυροκομικά προϊόντα) < *mahsul*, *ό ριζές* (= στρόφιγγα) < *reze*, *ή δραγατσίκα* (= σακούλι) < *tagarcik*, *το bακράτσ'* (= δοχείο χάλκινο) < *bakraç*, *τα b'λιτζίκια* (= τα βραχιόλια) < *bilezik*, *το μερτζάνι* (= το κοχύλι) < *mercan*, *το τσουκρίκι* (= διπλό ροδάνι με το όποίο στρίβεται το γνεμένο μαλλί) < *çikrik* (= ανέμη).

Η παρούσα μελέτη έδειξε πώς το ιδίωμα του χωριού Πλαγιά Κόνιτσας ανήκει στα χαλαρού τύπου βόρεια ιδιώματα: παρουσιάζει, δηλαδή, -με έλλειψη όστόσο αυστηρής κανονικότητας- τόσο την κάφραση των άτονων *e* και *o*, όσο και την συγκοπή των άτονων *i* και *u*. Εκείνο πού θά έπρεπε περαιτέρω νά έξεταστεί είναι, άν και τά υπόλοιπα χωριά του βορειοανατολικού τμήματος της επαρχίας Κόνιτσας (Λαγκάδα, Λροσοπηγή, Κεφαλοχώρι) παρουσιάζουν χαρακτηριστικά βόρειου φωνηεντισμού, ώστε νά γίνει μιά έκ νέου όριοθέτηση των ιδιωμάτων της έπαρχίας Κόνιτσας, μιά και στή σχηματοποίηση πού είχε προτείνει -και δεχόμασταν μέχρι τώρα- ό Ευ. Μπόγκας γιά τά ημιβόρειου τύπου ιδιώματα, υπάρχουν σοβαρές αντιρρήσεις. Παράλληλα, τό γεγονός ότι ή γλωσσική έρευνα στην περιοχή των Μαστοροχωρίων δέν είναι ισομερής -γιά την Βούρμπιανη και Πυροσόγιαννη π.χ. υπάρχουν άρκετές έργασίες, ένώ γιά άλλα Μαστοροχώρια σχεδόν καμία- καθιστά απαραίτητη την περαιτέρω έπιτόπια έρευνα στην περιοχή, ώστε νά φοτιστεί με κάθε λεπτομέρεια ή σημερινή γλωσσική κατάσταση κάτω από το πρίσμα των νέων δεδομένων πού δημιουργούνται σχετικά με τόν βαθμό επιβίωσης ή άλλοίωσης των διαλεκτικών στοιχείων σήμερα.

35. Κ. Κουκκίδης, *Λεξιλόγιον Ελληνικών λέξεων παραγομένων εκ της τουρκικής*, Αρχείον Θρακικού Λαογραφικού και Γλωσσικού Θησαυρού 25,1960, σ. 121-200.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Γ. ΓΙΑΚΟΥΜΗ'

ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΕΡΗΜΩΣΗΣ ΚΑΙ ΕΡΕΙΠΩΣΗΣ ΤΩΝ ΜΟΝΩΝ ΚΑΙ ΝΑΩΝ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΑΛΒΑΝΙΑΣ

(ΤΕΛΗ 19ου - ΑΡΧΕΣ 20ού ΑΙ.)

Πολύς λόγος έχει γίνει ως σήμερα για τα αίτια της ερήμωσης και ερείπωσης των μοναστηριών και ναών της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Αλβανίας κατά τα τέλη του 19ου και αρχές του 20ού αι. Κατά καιρούς, ευθύνες αποδόθηκαν στην εκκλησιαστική ηγεσία της «αποσχιστικής ανωμαλίας» στην Αλβανια (1920-1937) λόγω της αδιαφορίας της γι' αυτά[2], μα κυρίως στο κομμουνιστικό καθεστώς του Ενβερ Χότζα[3]. Ωστόσο, η μελέτη της ιστορίας των μνημείων του πολύπαθου αυτού τόπου δείχνει ότι για την ερήμωση και ερείπωσή τους ευθύνες πρέπει να αναζητηθούν και αλλού.

Πιο συγκεκριμένα, τα μοναστήρια της περιοχής από το 1870 και μετά επεσήλθαν σε περίοδο παρακμής[4]. Αίτια της παρακμής αυτής ηταν τα οι-

---

1. Ο Κων/νος Γ. Γιακουμής είναι μεταπτυχιακός επι διδακτορια ερευνητής του Κέντρου Βιζαντινων, Οθωμανικων και Νεοελληνικών Σπουδων του Πανεπιστημιου Μπεμμιγχαμ με θέμα: The monasteries of the Annunaation at Vanishtë, the Prophet Elijah at Jorgucat in Dropull and of Spileo in Ljunxheri during the Ottoman domination Architecture - Painting - Paedagogical Functions - Social roles - Fiscal life

2. Γιακουμής Γ. (1994), *Μνημεια Ορθοδοξίας στην Αλβανία*, Αθήνα, εκδ. Λουκας, σ. 15α-β [στο εξής Γιακουμής Γ. (1994)].

3. Γλαβινας Αλ. (1980), Η Ορθόδοξος Εκκλησία της Αλβανίας κατα τα έτη 1937 - 1967, *Ηπειρωτικό Ημερολόγιο*, Ιωαννινα, σ. 148. Σεβαστιανός, Μητροπολιτης Δρυϊνουπόλεως (1984), *Η Εσταυρωμένη Βόρειος Ηπειρος*, Αθηναι, σ. 44. Οικονόμου Φ. (1988), *Η Ορθόδοξος Εκκλησία της Αλβανίας και η συμβολή της εις την διατήρησιν του Ελληνισμού της Βορείου Ηπείρου*, Αθήνα εκδ. Νέα Θέσις, σ. 56. Οικονόμου Φ. (1990), *Ορθοδοξία και Ελληνισμός στη Βόρειο Ήπειρο*, Αθήνα: εκδ. Ελευθερη Σκέψις, σσ. 124 - 130. Γιακουμής Γ. (1994), σσ. 14β - 15α. Γιακουμής Γ. - Γιακουμής Κ. (1994), *Ορθόδοξα Μνημεια στη Βόρειο Ηπειρο*, Ιωάννινα: εκδ. I.B.E., σσ. 18α - 19α. Γιακουμής Γ. (1996), *Ερειπια... Εκκλησίες.... και ελπίδες στη Βορειο Ήπειρο*, Αθήνα, σ. 5. Τριτος Μ. (1996), Μοναστήρια της Βορειου Ηπειρου, σε Λεκκος Ευάγγ. (1996), *Τα ελληνικα μοναστήρια*, Αθήνα: εκδ. Ελεύθερου Τύπου, τ. 2, σσ. 191β - 192α.

4. Πρβλ. και Γιακουμής Κ. (1998), Η οικονομική κατάσταση των ηπειρωτικών μοναστηριών κατά τα τέλη του 19ου αι.: η περίπτωση της Ι. Μ. Σπηλαίου Λιούντζης, *Ηπειρωτικό Ημερολόγιο*, ΙΘ΄, σσ. 303-320 with a summary in English [στο εξής: Γιακουμής Κ. [1998]].

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κονομικά τους προβλήματα, οι καταπατήσεις των μοναστηριακών γαιών[5] και η μάλλον χαμηλή ποιότητα του κλήρου[6]. Έτσι, στις αρχές του αιώνα μας οι μονές και οι ναοί της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Αλβανίας ήδη διατελούσαν εν παρακμή όντας μερικώς ερημωμένοι και ερειπωμένοι, όταν υπέστησαν φθορές από αλβανιστές αντάρτες. Οι φθορές αυτές αποτελούν ένα ακόμα αίτιο της ερήμωσης και ερείπωσης των εκκλησιαστικών αυτών μνημείων πριν το ενβερικό καθεστώς, αίτιο μάλλον άγνωστο ως σήμερα.

Ταυτόχρονα με την κήρυξη της ανεξαρτησίας της Αλβανίας από τον Ισμαήλ Κεμάλ Βλιόρα, στην Αυλώνα το Νοέμβρη του 1912, και με τη μυστική υποστήριξη της Ιταλίας και της Αυστρίας συστάθηκαν διάφορες αλβανιστικές ανταρτικές ομάδες, που, με την παράλληλη προέλαση των ελληνικών στρατευμάτων στα εδάφη της Αλβανίας, διασκορπίστηκαν σ' αυτά και επιδόθηκαν σε ανταρτοπόλεμο. Οι ομάδες των Αλβανών εθνικιστών απέβλεπαν στην αποσταθεροποίηση της τάξης στην περιοχή, στη de facto αναγνώριση διευρυμένων συνόρων για το αρτισύστατο αλβανικό

---

5. Βλ. γενικά σε Παπαδόπουλος Ν. (1973), *Η Αρόπολις της Βορείου Ηπείρου κατά την Τουρκοκρατίαν*, Αθήνα, σσ. 75-79 [στο εξής Παπαδόπουλος Ν. (1973)] και ειδικά για την πλέον γνωστή και αντιπροσωπευτική περίπτωση της Ι. Μ. Προφήτου Ηλία Γεωργουτσάτων σε Παπαδόπουλος Ν. (1973), Γιωβάννης Γ. (1928), *Ιστορική περίληψις της Ι. Μ. Προφήτου Ηλία Γεωργουτσάτων*, Ιωάννινα, σσ. 4 - 10, *Ανατολικός Αστήρ* (11.03.1871), αριθ. 856, *Ανατολικός Αστήρ* (05.01. 1872), αριθ. 941, *Κωνσταντινούπολις* (10.01.1872), αριθ. 1162, σ. 3β-γ.

6. Γενικά για το θέμα αυτό βλ. Καμαρούλιας Λ. (1996), *Τα μοναστήρια της Ηπείρου*, Αθήνα: εκδ. Μπάστας - Ηλέσσας, τ. Α΄, σσ. 138 - 143 και Γιακουμής Κ. (1998) σ. 305-318 (κυρίως σ. 318). Η χαμηλή ποιότητα του κλήρου διαπιστώνεται και στις αρχές του αιώνα μας από το γενικό πρόξενο της Ελλάδας στο Αργυρόκαστρο Α. Ζάχο, ο οποίος σε ειδική έκθεση για την εθνολογική, γλωσσική, εκπαιδευτική, πολιτική, οικονομική και κοινωνική κατάσταση της περιοχής τη σημερινής Αλβανίας, έκθεση που στις 31.11.1911 απηύθυνε στο Βασιλικό Υπουργείο των Εξωτερικών, αναφέρει τα εξής: *«Κατὰ τὴν φυλετικὴν ταύτην διαμάχην (Ελλήνων και Αλβανών) ἡ χριστιανικὴ πίστις μόνη δὲν ἀρκεῖ, οὐδὲ τὰ ὑπάρχοντα σχολεῖα. Οἱ ἀπηρχαιωμένοι σχολαστικοὶ ἢ ἀστοιχείωτοι καὶ ἀγνώστου προελεύσεως νεαροὶ διδάσκαλοι, τὰ ἐψιμμιθιωμένα κοράσια τῶν Ἰωαννίνων, ὁ Κρονόληρος Μητροπολίτης μετὰ τῶν ὁμοίων αὐτῷ Ἐπιτρόπων, οἱ-παρ' αὐτοῦ χειροτονηθέντες ἄξεστοι καὶ ἀγράμματοι ἱερεῖς, οἱ Βάνδαλοι λυμεῶνες τῶν Μονῶν, δὲν εἶνε ἀναμφιβόλως οἱ πρόμαχοι ἐκεῖνοι, οἵτινες θὰ προτάξωσι τὰ στήθη κατὰ τοῦς λαύρως ἐπερχομένους ἐχθροῦ.ς...»* [αρχείο Σπ. Σπυρομίλιου, φάκελος «Υπομνήματα - άρθρα 1911 - 1919: Βορειοηπειρωτικό Ζήτημα», αποκείμενος στην Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία Ελλάδος, τις επιμελήτριες στο τμήμα χειρογράφων της οποίας και ειδικά την κ. Ταϊμπανη ευχαριστώ θερμά για τη βοήθειά τους στις έρευνές μου· ο υποφαινόμενος ήδη προετοιμάζει την έκδοση της πολύ σημαντικής αυτής έκθεσης].

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

χράτος (υψώνοντας την αλβανική σημαία σε όποιες περιοχές έθεταν υπό τον έλεγχό τους κυρίως μετά την αποχώρηση των ελληνικών στρατευμάτων, που ολοκληρώθηκε τον Απρίλη του 1914), στην αλλοίωση των πληθυσμιακών δεδομένων της περιοχής μέσω μαζικών εκδιώξεων και εθνικών εκκαθαρίσεων του εκλεκτότερου τμήματος των αυτόθι ελληνικών πληθυσμών[7].

---

7. Γιαχουμής Κ., Ελληνική μειονότητα και ιταλική κατοχή στον αλβανικό χωρο (1917): οι εθνικές εκκαθαρίσεις από αλβανιστές ανταρτες υπό την ανοχή της Ιταλιας κατά την *έγγραφη* διαμαρτυρία των Ελλήνων βουλευτών της Νοτίου και της Βορειου Ηπειρου, η δημοσίευση του οποίου επιχειται.

Για το ζητημα της καταστασης στην περιοχή της σημερινής Αλβανίας στις αρχές του 20ου αι. και ιδιαίτερα μετά την πρωτη δεκαετια βλ. Βακαλόπουλος Κ. (1992). *Ηπειρος*. Θεσσαλονικη: εκδ. Κυριακίδη, σσ. 559 - 772. Kontis B. (1976). *Greece and Albania (1908 - 1914)*, σσ. 56 - 77. Κόντης Β. (1995). *Ελληνισμος της Βορειου Ηπειρου και ελληνοαλβανικές σχέσεις*. Αθήνα: Κοινωφελές Ιδρυμα Ωναση - Εστια, σσ. 14 - 19 και 192 - 239. Pollo S. - Puto A. (χ.χ.). *Ιστορια της Αλβανιας από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα* (μτφρ. από τα γαλλικα Μ. Ακτσόγλου). Αθήνα: Εκδοτικη Ομαδα, σσ. 178 - 218 και, συνοπτικά, Γιαχουμής Γ. - Γιαχουμής Κ. (1994). *Ορθόδοξα μνημεια στη Β. Η.*, Ιωαννινα: εκδ. Ι.Β.Ε., σσ. 12 - 14. Jaray G. I. (1913). *L' Albanie inconnue*. 3e id., Paris. *Procès verbaux de la Commission internationale albanaise*. Firenze. Γερακάρης Ν. (13.02.1913). Ιταλία και Σάασων, εφ. *Αθήναι*. *Georgevitsch V.* (1913). *Les Albanais et les Grandes Puissances, traduit de l' allemand par S. A. Le prince A. Karageorgevitsch*. Paris. Καρτάλης Α. (1913). *Η ιταλική πολιτική εν Αλβανία και τοις Βαλκανιοις, εν Αθήναις*. Gravier G. (1913). Η ιταλική πολιτικη εν Ηπειρω και Αλβανια. *Ελληνισμός*, τ. ΙΣΤ, σσ. 234 - 239. Pettinato C. (1915). *Russia, Balcanie Italia*. Milano. Γιαννόπουλος Πην. (1917). *Οι Ιταλοί Εν Ηπείρω*. Αθήναι. Καζάζης Ν. (1923). Η Ιταλία εν Ηπείρω και Αλβανία. *Εμπρός* (12 - 20 Σεπτεμβρίου 1923). Giammi A. (1925). *La questione albanese*, εκδ. Β. Roma, βιβλιοκριτική στο οποίο δημοσιεύτηκε από το Frashëri M. (1927), σε *Dituria*, v. II, pp. 236 - 237. Stickney E. P. (1926). *Southern Albania or Northern Epirus in European International Affairs 1912 - 1923*. California: Stanford University Press, βιβλιοκριτικήστο οποίο δημοσιεύτηκε από το Frashëri M. (1927), σε *Dituria*, v. II, pp. 233 - 236. Αδαμιδης Ι. (1928). Βορειοηπειρωτικα, *Νέα Αλήθεια*, σειρά άρθρων περί της προσαρτήσεως της Βορειου Ηπειρου εις την Αλβανιαν, εφ. *Νέα Αλήθεια* (Μαιος 18 κ.ε.). Ancel J. (1928). *Les Balkans face à l' Italie*. Paris, βιβλιοκρισια στο οποιο από Frashëri M. (1928), σε Dituria, v. III pp. 274 - 276. Petrotta G. (1928). I cattolicismo nei Balcani: L' Albania. *La tradizione*, v. I, N. 3 - 4 (Μάιος - Αύγουστος), όπου ο συγγραφέας προσπαθει να αποδειξει ότι ανέκαθεν η Αλβανία εκκλησιαστικώς υπαγόταν στον Πάπα. Παπαρρούσης Π. (1911). Ο Εθνολογικός χαρακτήρ της Βορείου Ηπείρου, *Ελληνισμός*, τ. ΙΑ΄, σσ. 523 - 529, Αθήναι. Σκενδέρης Κ. (1929). *Ο Βορειοηπειρωτικός Αγών (1914)*. Αθήναι. Από την πολυπληθή αλβανική βιβλιογραφία βλ. κυρίως Puto A. (1983). *Les forces nationales face au dictat impérialiste dans l' organization de l' Etat Albanais (1912 - 1914)*, Tirana: «8 Nëntori», για την περιοδο που εξετάζουμε κυρίως p.p. 21 - 29. Puto A. (χ.χ.)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Επιδιώκοντας την εκρίζωση του εκλεκτότερου τμήματος των ελληνικών πληθυσμών στις περιοχές δράσης τους, οι ομάδες των αλβανιστών ανταρτών δεν μπορούσαν να σεβαστούν τα ελληνορθόδοξα μνημεία της περιοχής, που αδιάψευστα μαρτυρούσαν για την κουλτούρα και το πολιτιστικό ποιόν της περιοχής..... Έτσι, από τις αρχές του 20ού αι. προέβησαν πιθανότατα σε μια σειρά βανδαλισμών εναντίον πολλών μοναστηριών και ναών της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Αλβανίας, προκειμένου να καταστούν γνωστές τόσο οι ομάδες αυτές, όσο και τα αιτήματά τους[8]. Σημαντικές καταστροφές πρέπει να υπέστησαν κάποια μνημεία, γεγονός που θορύβησε δεόντως το μητροπολίτη Δρυϊνουπόλεως Βασίλειο Παπαχρήστου[9], ο οποίος, φοβούμενος την καταστροφή σημαντικών μνημείων

Çeshtja Shkiptare në aktet ndërkombetare të periudhës së imperializmit. Përmblendje dokumentesh me një vehtrim historik, v. I. Tirana: Sthëpia Botuese «8 Nëntori», pp. 362 - 369, Akademia e Shkencave e RPS të Shqipërisë, Instituti i Historisë (1978), *Akte të relindjës kombëtare shqiptare:* 1878 - 1912, Tirana, pp. 210 - 233, Puto A. (1982), L' Independence Albanaise et la diplomatique à propos de l' Indèpendence Albanaise en 1912 - 1913, *Studia Albanica*, n. 1. pp. 81 - 94, Puto A. (1970), La question Albanaise et les Grandes Puissances pendant la sèconde moitiè du XIXe siècle et le dèbut du Xxe, *Studia Albanica*, n. 2, pp. 11 - 24, Puto A. (1990), Les Balkans et les Grandes Puissances (fin du XIXe siècle - Iére moitiè du Xxe siècle), *Studia Albanica*, n. 1, pp. 51 - 56, Gami M. (1996), Le mouvement national albanais et la politique italienne à la fin de la Première Guerre Mondiale, *Studia Albanica*, n. 1, pp. 67 - 79, Omari L. (1970), De certaines charactéristiques de l' Etat albanais de 1912 - 1913, *Studia Albanica*, v. 7, n. 2, p. 11 - 24, Puto A. (1979), Introduction à l' histoire diplomatique de l' independence albanaise, *Studia Albanica*, v. 16, n. 1, pp. 19 κ.ε., Puto A. (1978), *Pavarësia e Shqipërisë dhe diplomacia e Fuqive të Medha [L' independence albanaise et la diplomatie des Grandes Puissances* (1912 - 1914)] Tirana, βιβλιοκριτική στο οποίο σε Koka V. (1979), Coomtes sur Puto A. (1978),... *Studia Albanica*, v. 16, n.2, pp. 197 - 203, Gami M. (1987), *Shqipëria në marrë - dhëniet ndërkombetare 1914 - 1918*, Tirana: Akademia e Shkencave të R.P.S. të Shqipërisë, βιβλιοκριτική στο οποίο σε Milo P. (1989), Comptes sur Hami M. (1987),...., *Studia Albanica*, v. 26, n. 2, pp. 165 - 169.

8. Η μέθοδος της καταστροφής των πολιτιστικών θησαυρών ενός τόπου, με σκοπό την προβολή των καταστροφέων έμεινε γνωστή ως «ηροστράτειος». Ο Εφέσιος Ηρόστρατος κατέστη γνωστός για την πυρπόληση του περικαλλούς ναού της εφεσίας Αρτέμιδος (356 π.Χ.). Κατά τη διάρκεια της δίκης του (όπου και καταδικάστηκε σε θάνατο) ομολόγησε ότι σκοπός του ήταν να απαθανατιστεί το όνομά του. Όταν το άκουσαν αυτό οι Εφέσιοι απαγόρευσαν κάθε αναφορά του ονόματός του. Βλ. ενδεικτικά Timaeus Hist., *Fragmenta*, 566, F. 1506.2, Strabo Georg 14.1.22. 3-6, Aelianus Soph. NA 6.40.15.

9. Για τη σημαντική αυτή εκκλησιαστική φυσιογνωμία βλ. Γιακουμής Κ. (1996-97), Εθνική Ελληνική μειονότητα περιοχής Αργυροκάστρου και ελλαδική εξωτερική πολιτική (τρία ανέκδοτα έγγραφα του 1911 περί της ανεγέρσεως νέου μητροπολιτικού κτιρίου στο

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

της εκκλησιαστικής του περιφέρειας, σε ανέκδοτο εξ όσων γνωρίζω έγγραφό του, αιτείται την προστασία τους. Στο έγγραφο αυτό ιδιαίτερη μέριμνα απαιτήθηκε για μνημεία, όπως: 1. Η.Ι.Μ. Τσέπου, 2. η Ι.Μ. Ραβενίων, 3. η Ι.Μ. Αγ. Αθανασίου Πολίτσιανης, 4. η Ι. Μ. Κάμμενας, 5. η Ι. Μ. Αγ. Νικολάου Μεσοποτάμου, 6. η Ι. Μ. Προφ. Ηλια Γεωργουτσατων, 7. η Ι. Μ. Δρυϊάνου, 8. η Ι. Μ. Λίβρης, 9. η Ι. Μ. Αγ. Γεωργίου Δέματος, 10. η Ι. Μ. Κοκαμιάς, 11. η Ι. Μ. Αγ. Ιωαννου του Θεολόγου, 12. η Ι. Μ. Σαρωνιάς, 13. δύο ιεροί ναοί στο Λάμποβο, 14. ο ναός του Προφ. Ηλία στο Βοιθροτό, 15. ο Ι. Ν. στην Ακρόρριζα, 16. ο Ι. Ν. της Κάτω Λεσινιτσας, 18. ο Ι. Ν. της Άνω Λεσινίτσας, 19. η Ι. Μ. Τσιατιστης.

Στις 20 Απριλίου 1914 και υπό το βάρος των καταστροφών που υπέστησαν τα μνημεία της περιοχής της Ι. Μητρόπολης Δρυϊνουπόλεως, ο μητροπολίτης Βασίλειος Παπαχρήστου, αφού διατυπώνει την ανείπωτη χαρά των πληθυσμών της περιοχής τους για την απελευθέρωση της Βορείου Ηπείρου από τα ελληνικά στρατεύματα, εκθέτει το πρόβλημα της καταστροφής μνημείων από τις ανταρτικές ομαδες των αλβανιστών και αιτείται προς τη βασίλισσα της Ελλάδας Σοφία να μεσολαβήσει μαζί με το βασιλέα Κωνσταντίνο στον πρίγκιπα της Αλβανίας Γουλιέλμο[10] (μεσω του αδελφού της, Κάιζερ της Γερμανίας), προκειμένου αυτός να διατάξει

Αργυροκαστρο). *Ηπειρωτικό Ημερολόγιο*, ΙΖ΄ - ΙΗ΄, σσ. 67-68, σημ. 4 και κυρίως Γλαβίνας Απ. (1982). Ο Δρυϊνουπόλεως Βασίλειος και οι δραστηριότητες του για το εκκλησιαστικό ζήτημα της Αλβανίας. *Ηπειρωτικο Ημερολόγιο*, Α΄, σσ. 85-113, όπου και εκτενής βιβλιογραφία.

10 Ο πρίγκιπας Γουλιέλμος Αλβανίας (Wilhelm zu Wied) 1876-1945), επελέγη το 1913 από τις Μεγάλες Δυνάμεις ως ηγεμόνας της τότε σχηματισθείσης Αλβανίας. Γόνος αριστοκρατικής οικογένειας από τη Ρηνανία κατεφθασε στην Αλβανία το Μαρτιο του 1914, εντελως απειρος, άπορος και εκτεθειμένος στην εσωτερική αντιπολίτευση, που, μεταξύ άλλων περιλάμβανε μια εξέγερση χωρικων στην κεντρική Αλβανία το Μαιο του 1914 και τις βορειοηπειρωτικές αυτονομιακες κινήσεις· παραιτήθηκε λίγο μετα την έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, στις 3 Σεπτεμβρίου 1914.

Κατά τη σύντομη βασιλεία του στην Αλβανία παρεμεινε σχεδον αποκλειστικά στο Δυρράχιο και ασχολήθηκε με τη λύση των διαφορων στη νοτια Αλβανία, το σχηματισμό Μικτου Υποψηφικού Συμβουλίου και τη θεσπιση νομων. Προθυποψήφιος του Μικτού Υποψηφικού Συμβουλίου που σχηματιστηκε στις 17 Μαρτίου του 1914 ηταν ο Τουρκλαν πασας και υποψήφιος εσωτερικων ο Εσαντ πασας Τοπτανι, τον οποίο αργότερα συνελαβε ο πρίγκιπας Γουλιέλμος ως υπονομεύτη του καθεστώτος.

Στο Συνέδριο των Παρισίων ζήτησε την επιστροφή του στο θρονο, αλλα αγνοήθηκε. Για να τοποθετηθεί στη θέση του βασιλέως της Αλβανίας ο Αχμετ Ζώγου. Κατά τον Swire J. (1928). *The Rise of a Kingdom*. London, ηταν ψηλός, γοητευτικός, εντυπωσιακός και με

το σεβασμό των μνημείων της ποιμαντικής του δικαιοδοσίας. Τα μνημεία καλούνται από το Μητροπολίτη συλλήβδην ως «μνημεία ιουστινιάνειου ρυθμού», ενώ η χρονολόγησή τους απηχεί τις εντόπιες παραδόσεις και, φυσικά, δεν αντέχει σε επιστημονική κριτική.

Η τρισέλιδη αυτή αίτηση είναι μεγάλης αξίας, όχι μόνο διότι είναι απ' όσο γνωρίζω ανέκδοτη, αλλά, ακόμα, διότι συντάσσεται σε επίσημα φύλλα της Αυτονόμου Ηπείρου με την ένδειξη «Διοίκησις Λελβίνου» και φέρει τη σφραγίδα της Μητρόπολης και την ιδιόχειρη υπογραφή του Μητροπολίτη. Για τη μεγάλη του αξία το έγγραφο αυτό εκτέθηκε τρεις φορές σε ισάριθμες εκθέσεις του Πανελληνίου Συνδέσμου Βορειοηπειρωτικού Αγώνα (ΠΑ.ΣΥ.Β.Α.) στην Αθήνα, τη Θεσσαλονίκη και την Πάτρα και, παραδόξως, έλαθε της προσοχής όλων των ερευνητών του βορειοηπειρωτικού χώρου που τις επισκέφθηκαν.... Το έγγραφο βρίσκεται στο αρχείο του αυλάρχη του παλατιού Αλέξ. Μερκάτη (φάκελος 3, ο οποίος απόκειται στην Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία Ελλάδος).

Λόγω έλλειψης δεδομένων, είναι πολύ δύσκολο να εκτιμηθεί αν τα μνημεία της Ορθοδόξου Εκκλησίας της Αλβανίας υπέστησαν σοβαρές βλάβες και, αν ναι, ποιες από τις ομάδες των αλβανιστών ανταρτών. Τα μόνα στοιχεία που διαθέτουμε είναι κάποιοι αριθμοί μοναχών που παραδίδονται από περιηγητές των αρχών του αιώνα μας. Φυσικά, εξαιτίας της έλλειψης συγκριτικού υλικού για τους αριθμούς των μοναχών πριν τη δράση των ανταρτών, τα στοιχεία που υπάρχουν στη διάθεσή μας δεν μπορούν να ενοχοποιήσουν από μόνα τους τους αλβανιστές. Πάντως, ο αριθμός των μοναχών στα μοναστήρια, όπως τον κατέγραψαν οι ξένοι περιηγητές, αποτελεί φαινόμενο παρακμής των μοναστηριών, στα αίτια της οποίας πρέπει να συμπεριληφθούν και οι αλβανιστικές ανταρτικές ομάδες λόγω τουλάχιστον των συνθηκών αστάθειας και των συναισθημάτων ανασφάλειας που προκάλεσαν.

Ο Άγγλος αρχαιολόγος Clarke επισκεπτόμενος τα εκκλησιαστικά μνη-

---

υψηλή συναίσθηση του καθήκοντος. Αντίθετα, η Durham E. (1914), *The Struggle for Scutari*, London, τον περιγράφει ως αδέξιο, υποτονικό και αδαή για τα δεδομένα της χώρας διατυπώνοντας την υποψία ότι τοποθετήθηκε από τις Μεγάλες Δυνάμεις ακριβώς για την ανικανότητά του αυτή. Έντιμος, καθώς ήταν, υπήρξε προφανώς ακατάλληλος για τη θέση όπου διορίστηκε, αν και την περίοδο εκείνη είναι αμφίβολο αν οποιοσδήποτε άλλος μπορούσε να μην αποτύχει.

Γι' αυτόν βλ. πρόχειρα Hutchings R. (1996, *Historical Dictionary of Albania*, European Historical Dictionaries, Lanham, Md. and London: The Scarecrow Press, σσ. 253-254.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μεία της περιοχής Αργυροκάστρου - Αγίων Σαράντα κατά τα έτη 1923 - 1924 μαρτυρεί ότι στην Ι. Μ. Αγ. Τριάδας Πεπελής υπήρχαν 3 μοναχοί[11], στην Ι. Μ. Αγ. Νικολάου Μεσοποτάμου επίσης 3 μοναχοί[12], στην Ι. Μ. Σπηλαίου 1 μοναχός[13], ενώ η Ι. Μ. Προφήτη Ηλία Στεγόπολης είχε ήδη ερημωθεί διαθέτοντας έναν μόνο υπηρετη που διεμενε στη Μονή[14]. Τέλος, η Ι. Μ. Ραβενίων Δρόπολης το 1935, κατά μαρτυρία του Αγγλου περιηγητή N. Heseltine, όχι μόνο ήταν ερημωμενη, αλλά και «κατειλημμενη» από ποιμένες με τα κοπάδια τους[15]...

Συμπερασματικά, οι ευθύνες για τη δράση των μοναστηριών και των ναών της Ορθοδόξου Εκκλησιας της Αλβανίας δεν πρεπει να αποδοθούν αποκλειστικά και μόνον στην αλβανικη εκκλησιαστικη ηγεσία της περιόδου απόσχισης από το Πατριαρχειο, ούτε στο αθεϊστικό καθεστώς του Ενβέρ Χότζα, παράγοντες που, πάντως, εδρασαν καταλυτικά. Άλλα αίτια της ερήμωσης και ερείπωσης των μονών και ναών της Εκκλησίας της Αλβανίας ήταν τα οικονομικά προβλήματα που αντιμετώπισαν ήδη από το 1870 και μετά, τα προβλήματα καταπάτησης των μοναστηριακών γαιών, η χαμηλή ποιότητα του κλήρου, οι συνθηκες αστάθειας, τα συναισθηματα ανασφάλειας και, πιθανώς, οι καταστροφές που προκλήθηκαν από τη δράση των αλβανιστών ανταρτών.

Την «προστράτειο» δραση των τελευταιων καταγγέλλει και ο Μητροπολίτης Δρυϊνουπόλεως Βασίλειος Παπαχρήστου σε έγγραφό του προς τη Βασιλισσα της Ελλάδας Σοφια, με το οποίο αιτείται τη μεσολάβηση του Στέμματος στον αδελφό της βασιλισσας, αυτοκράτορα της Γερμα-

---

11. Αρχειο Clarke αποκειμενου στη Βρετανικη Σχολή Αρχαιολογιας των Αθηνων, N.B. 1, σ.54

12. Αρχειο Clarke αποκείμενο στη Βρετανικη Σχολή Αρχαιολογιας των Αθηνών, N.B.1, σ. 54

13. Αρχείο Clarke αποκειμενο στη Βρετανικη Σχολή Αρχαιολογιας των Αθηνών, N.B. 3, σ. 203.

14. Αρχειο Clarke αποκειμενο στη Βρετανικη Σχολή Αρχαιολογιας των Αθηνων, N.B. 3, σ. 174. Ο ιδιος αρχαιολογος, ωστόσο, σε άλλο σημειο των σημειωσεών του διαψευδει την προηγουμενη μαρτυρια του, αναφέροντας ότι υπηρχε 1 μοναχος στην υπηρεσια της Μονής [Αρχειο Clarke αποκειμενο στη Βρετανικη Σχολη Αρχαιολογιας των Αθηνων, N. B. 3, σ. 79].

15. Heseltine Niegel (1938), *Scared Background: a journey through Albania*, London: Lovat Dickson Ltd. Publishers, pp. 41 - 53, επιλεκτικη απόδοση του οποιου βλ. σε Γιακουμής Γ. (1995), *Η Ι. Μ. Ραβενιων Δρόπολης*, Αθηνα: εκδ. Μπαστας - Πλεσσας, σσ. 13 - 15.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

νίας, προκειμένου να συστήσει στον πρίγκιπα της Αλβανίας Γουλιέλμο να διατάξει το σεβασμό των εκκλησιαστικών μνημείων από τους αλβανιστές.

Όλα τα παραπάνω αίτια είχαν ως αποτέλεσμα μετά το πρώτο τέταρτο του αιώνα μας πολλές μονές είτε να ερημώσουν εντελώς (Ι. Μ. Ραβενίων, Ι. Μ. Στεγόπολης), είτε μερικώς διαθέτοντας από έναν (Ι. Μ. Σπηλαίου) έως τρεις μοναχούς (Ι. Μ. Μεσοποτάμου, Ι. Μ. Πέπελης)

Τα περισσότερα εκκλησιαστικά μνημεία της Ορθοδόξου Εκκλησίας της Αλβανίας πρέπει να είχαν ήδη ερημώσει στις αρχές του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, ενώ και τα ελάχιστα που παρέμειναν ενεργά ερήμωσαν και ερειπώθηκαν μετά το 1967, οπότε απαγορεύτηκε κάθε είδους θρησκευτική λατρεία στην Αλβανία.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

The Causes of the Desertion and Devastation of the Monasteries of the Orthodox Church of Albania at the end of the 19th and beginning of the 20th Century.

English Synopsis

The events leading to the damage and near demolition of Orthodox Church monuments in Albania were monastic decline, resulting from financial and land holding problems from the 1870s, and the policies of Enver Hoxha's atheistic communist regime (1946-1991).

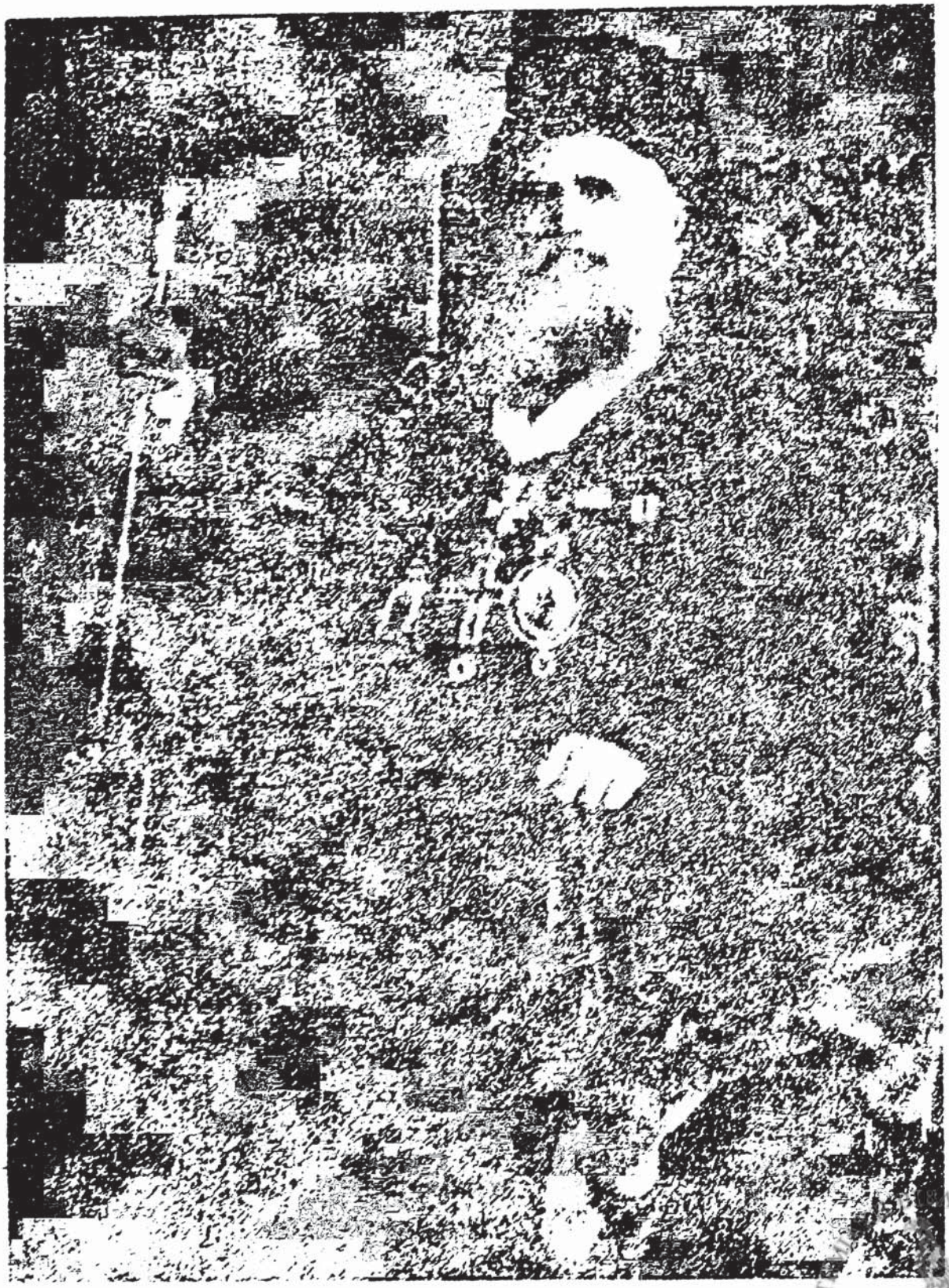
The violence perpetrated by Albanian guerrillas chiefly after 1914 was responsible for political and social instability, the sense of insecurity, and possibly damage caused to Orthodox Church monuments. These acts are mentioned in an official letter from Metropolitan Basil (Papachristou) of Dryinoupolis to Sophia, the Queen of Greece, dated 20 April 1914. In it, Metropolitan Basil asked the queen to request Prince Wilhelm of Albania, through the mediation of her brother, Kaiser Wilhelm II of Germany, to order the leaders of the Albanian guerrillas to respect the ecclesiastical monuments of Dryinoupolis.

Specifically, the metropolitan refers to the following monasteries and churches which he feared might suffer at the hands of the guerrillas: the Cepu Monastery, the Monastery of Ravenion, two churches in Labovë, the Monastery of Catishtë, the Monastery of St Athanasios in Polican, the Monastery of Kamena, the Monastery of St Nicholas in Mesopotamon, the Monastery of the Prophet Elias in Jorgucat, the Monastery of Dryano, the Monastery of Divri, the Monastery of St George in Dema, the Monastery of Kokamia, the Monastery of St John the Theologian, the Monastery of Saronia, the Church of Krorëz (Akronza), the Church of the Prophet Elias in Butrint, the Church of Pikermi, the Churches of Upper and Lower Leshnicë.

It is difficult to estimate the extent of monastic decline in the Gjirokastër region. The only detail available comes from English travellers and concerns the number of monks in some of the monasteries. In 1924, the archaeologist S. Clarke reported that the Monasteries of Pepel and Mesopotamon each had only three monks while at the Monastery of Spileo there was one and at the Monastery of Stegopull, none. The second traveller, Nigel Heseltine, noted that when he visited the Monastery of Ravenion in 1935, not only was there an absence of any monastic life but also the monastery was inhabitated by shepherds and their flocks.

The majority of the Orthodox Church's sacred monuments must have been deserted by the time of the outbreak of the first world war. Those few which remained active were deserted and devastated after 1967 when all religious practices were outlawed.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



Ο μητροπολίτης Αρυϊνουπόλεως Βασίλειος
(27.8.1909-26.02.1936)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Αριθ. Πρωτ. 412

ΑΥΤΟΝΟΜΟΣ ΗΠΕΙΡΟΣ

-1-

ΚΗΣΙΣ ΔΕΛΒΙΝΟΥ

Τόπος

Ημερομηνία Διεκπεραίωσης

Διαβιβάζω πρὸς Α. Μεγαλειότητα τὸν Βασιλέα τῶν Ἑλλήνων Γεώργιον, ὅπως ἐπιτρέψῃ σὲ Μεγαλειότητα τὸν Βασιλέα νὰ δεχθῇ Λουκᾶν Λογοθέτην καὶ Γεώργιον Ἀναστασίου Δημητρίου ἀπὸ Δελβίνου τῆς Ἀλβανίας ἐκπροσώπους τῆς Δελβινιωτικῆς Ἐπιτροπείας ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν ὑποθέσεων τῆς Ἀλβανίας.

Ἐν Κερκύρᾳ τῇ 20ῇ Ἰανουαρίου 1914.

Μεγαλειότατε

Ὅταν ἐπέρασε ἡ ἐπιτροπεία μου ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ἐπῆρα ἀπὸ τὸν Ἐπίτροπον τῶν Ἐξωτερικῶν τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι θὰ μοῦ ἔδιδε γράμμα πρὸς τὸν Ὑμέτερον Μεγαλειότητα καὶ τὴν ὑπογραφὴ τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τοὺς ἐκπροσώπους τῆς Δελβινιωτικῆς Ἐπιτροπείας νὰ ἔλθουν εἰς τὰς Ἀθήνας διὰ νὰ ἐκθέσουν τὰ παράπονα τοῦ λαοῦ τῆς Βορείου Ἠπείρου καὶ τὰς ἀνάγκας τῆς πατρίδος του καὶ αὐτοὶ ἐπιφορτίσθησαν νὰ μοῦ φέρουν τὴν ὑπογραφὴν τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου καὶ τὸ γράμμα τοῦ Ὑμετέρου Μεγαλειότητος. Ἀλλὰ ἐπειδὴ ἐπέρασαν ἡμέραι καὶ ἐβραδύνασιν νὰ ἔλθουν, ἐγὼ ἐπῆρα τὸ γράμμα καὶ τὴν ὑπογραφὴν καὶ ἔφυγα διὰ τὴν Κέρκυραν, ὅπου ἐπερίμενα νὰ εὕρω τοὺς ἐκπροσώπους τῆς Ἐπιτροπείας καὶ νὰ τοὺς δώσω τὰ ἔγγραφα νὰ τὰ φέρουν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἀλλὰ ἐπειδὴ ἐβραδύνασιν ἀκόμη καὶ ἐδῶ καὶ ἐγὼ ἐβιάσθην νὰ ἔλθω εἰς τὰς Ἀθήνας διὰ νὰ ἐκπληρώσω τὸ χρέος μου καὶ νὰ ἐπιστρέψω ἐδῶ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν. Ἐπειδὴ ὅμως ἐπληροφορήθην ἀπὸ τὸν Ἐπίτροπον τῶν Ἐξωτερικῶν ὅτι ἡ Ἐπιτροπεία ἐπῆρε τὴν ἀπόφασιν νὰ μὴ ἔλθῃ εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀλλὰ νὰ μείνῃ ἐδῶ, ἐπῆρα τὴν ἄδειαν νὰ ἔλθω ἐγὼ εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ νὰ ἐκπληρώσω τὸ χρέος μου πρὸς τὸν Ὑμέτερον Μεγαλειότητα καὶ τὴν Κυβέρνησιν καὶ νὰ ἐπιστρέψω ἐδῶ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν. Ἐπειδὴ ὅμως ἐπληροφορήθην ἀπὸ τὸν Ἐπίτροπον τῶν Ἐξωτερικῶν ὅτι ἡ Ἐπιτροπεία ἐπῆρε τὴν ἀπόφασιν νὰ μὴ ἔλθῃ εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀλλὰ νὰ μείνῃ ἐδῶ, ἐπῆρα τὴν ἄδειαν νὰ ἔλθω ἐγὼ εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ νὰ ἐκπληρώσω τὸ χρέος μου πρὸς τὸν Ὑμέτερον Μεγαλειότητα καὶ τὴν Κυβέρνησιν καὶ νὰ ἐπιστρέψω ἐδῶ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν. Ἐπειδὴ ὅμως ἐπληροφορήθην ἀπὸ τὸν Ἐπίτροπον τῶν Ἐξωτερικῶν ὅτι ἡ Ἐπιτροπεία ἐπῆρε τὴν ἀπόφασιν νὰ μὴ ἔλθῃ εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀλλὰ νὰ μείνῃ ἐδῶ, ἐπῆρα τὴν ἄδειαν νὰ ἔλθω ἐγὼ εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ νὰ ἐκπληρώσω τὸ χρέος μου πρὸς τὸν Ὑμέτερον Μεγαλειότητα καὶ τὴν Κυβέρνησιν καὶ νὰ ἐπιστρέψω ἐδῶ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν.

Αρχείο Αλέξ. Μερκάτη, φάκελος 3 αυτοχείρως στην Ι.Ε.Ε.Ε.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σώζεται ὁ τύπος τοῦ ἰδιωτικοῦ σημειώματος τοῦ πατρὸς Ἰωαννίκιου· τὸ ὁποῖο ἀποτυπώνεται ἐπίσης καὶ στὸν ἀντίστοιχο τόμο τῶν πρακτικῶν τῆς συνεδρίασης τῆς ἐπιτροπῆς, ἀφοῦ ἀναγράφεται ὁλόκληρο τὸ κείμενο τοῦ ὑπομνήματος. Μεταγράφουμε ἐδῶ τὸ κείμενο τοῦ ὑπομνήματος καὶ τὴν ἀρχειακὴ λίστα ποὺ συνοδεύει τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Μητροπολίτη Δυρραχίου. Ἀναγνώσθηκε ἐπίσης καὶ ἡ λίστα τῶν ἱερῶν ναῶν τῆς Ἐπισκοπῆς Ἀβλωνίας ποὺ ἀποστέλλει ὁ Ἐπίσκοπος Ἀβλωνίας ὅπου ἐκτὸς τοῦ ἀρχιερατικοῦ Μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Τριάδος ὑπάρχουν ἀκόμη ἑπτὰ ἐνοριακοὶ ναοὶ ἐκ τῶν ὁποίων οἱ τρεῖς εἶναι ἐρειπωμένοι καὶ ἐγκαταλελειμμένοι ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι τέσσερεις ἐξυπηρετοῦνται ἀπὸ ἱερεῖς ἐγγάμους ἐκ τῶν ὁποίων οἱ δύο ἔχουν ἐγκαταστήσει τὴν κατοικίαν τῶν ἐκτὸς τῆς ἐπαρχίας Ἀβλωνίας ἐνῶ ὁ τρίτος ἐκ τῶν ἐγκαταστάσεων

ΑΥΤΟΝΟΜΟΣ ΗΠΕΙΡΟΣ

ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΔΕΛΒΙΝΟΥ

[illegible]
6ον Τμηματα Κοινα Κωμοπολεων αρχειον Δελβινου Δελβινο
7ον Τμηματα Κοινα Γυναικων Κρισεων Συμβολαιογραφικα.
8ον Τμηματα Κοινα Δονουσων αρχειον περιεχοντα κτηματικα λογαριασμους χωρων Δονουσων Κοινα Δελβινου Δελβινο
10ον Τμηματα Κοινα Χωρων Τσαμεριας Δονουσων αρχειον Χρια 40
11ον Τμηματα Κοινα Κοτσικαριων αρχειον Χρια 40
12ον Τμηματα Κοινα Κα Σκεπαρνα Δελβινο
13ον Τμηματα Κοινα Καρυας Δωδωνων Κ. Δελβινο
14ον Τμηματα Κοινων Χωριων Χρια
15ον Τμηματα Διαφορων αρχειον Χρια Τσαμεριας Δωδωνες
16ον Τμηματα Βασιλικον αρχειον Συκαρας
17ον Τμηματα Κοιν Ιωαννινων Κ Δελβινο
18ον Τμηματα Κοιν Ιωαννινων.

Ενεφερε και αλλους δημους ειναι ομως αδηλα τα μερη των Κ τμηματων αρχειων Δελβινου Χρισσοβιτσης Κ Δελβινο Κ Δελβινο και Κα Κ Δελβινο Κ Δελβινο και Κα Κ Δελβινο Κ Δελβινο Κ Δελβινο

Κ. Α. ΤΣΙΦΟΥ*

Η ΜΟΝΗ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΑΝΩ ΠΕΔΙΝΩΝ ΖΑΓΟΡΙΟΥ**

Ένα αθωνικού τύπου καθολικό και μια κρύπτη

Γενικά- Ιστορικά

Η Μονή Αγίας Παρασκευής Άνω Πεδινών Ζαγορίου είναι κτισμένη σε απόσταση 2,5 χλμ. προς τα βορειοανατολικά του χωριού, μέσα σε δάσος από δρυς και πρίνους. Η θέση της, στην πλαγιά του βουνού Στούρου, προσφέρει ωραία θέα προς το οροπέδιο των Πεδινών και προς το βουνό Μιτσικέλι στον ορίζοντα.

Στην είσοδο του χωριού δεσπόζει και η Μονή Ευαγγελίστριας, ένα άλλο σημαντικό μεταβυζαντινό μνημείο.

Ο Ιωάννης Λαμπρίδης (1835-1891), γιατρός, λόγιος και ιστοριογράφος, που διέμεινε στο Άνω Πεδινά, αναφέρει τη Μονή Αγίας Παρασκευής ως κτίσμα του 1750[1]. Σ' αυτή τη χρονολογία αναφέρεται και ο Κώστας Λαζαρίδης[2]. Πιθανός τότε να επρόκειτο για ανακαίνιση γιατί υπάρχουν πληροφορίες και παραδόσεις για παλαιότερη ύπαρξη της Μονής. Ο Στάθης Λαμπρίδης[3] παρουσιάζει προσωπικές του μαρτυρίες για έξι εικόνες του 10ου αιώνα που φυλάσσονταν στη Μονή και εκλάπησαν μετά τον πόλεμο. Ακόμη αναφέρει τη χρονολογία 1705, την οποία διάβασε στον αριστερό τοίχο του ναού και μια άλλη του έτους 1712 που υπήρχε στη σφραγίδα του Μοναστηριού. Ο ίδιος εκφράζει την άποψη ότι η Μονή προϋ-

---

* Ο Κ. Α. Τσίφος είναι αρχιτέκτονας, εκπαιδευτικός, υποψήφιος διδάκτορας Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

** Ανακοίνωση στη Β΄ Συνάντηση Βυζαντινολόγων Ελλάδος και Κύπρου. Αθήνα, 25 Σεπτεμβρίου 1999.

1. Ιωάννης Λαμπρίδης, *Ζαγορισιά*, εν Αθήναις 1870 (συνεκδίδονται με τα *Ηπειρωτικά Αγαθοεργήματα* στην εκδ. της Εταιρίας Ηπειρωτικών Μελετών, Ιωάννινα 1971), σ. 32.

2. Κώστας Λαζαρίδης, *Θησαυρικά μνημεία και Αγιογραφία του Ζαγορισιού*, Ιωάννινα, 1982, σ. 18.

3. Στάθης Λαμπρίδης, *ΠΙΑΝΩ ΣΟΥΛΕΝΑ (Ζαγορίου)*, το Ζαγόρι μας, Ιωάννινα 1984, σ. 23-28.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

πήρξε των οικισμών των Πεδινών, οι οποίοι συστήθηκαν αργότερα[4]. Τέλος αναφέρει παράδοση κατά την οποία στη Μονή φυλάσσονταν αρχαία χειρόγραφα, (μεμβράνες), πολύτιμα κειμήλια όπως ένα ασημένιο πολυκάντηλο με αφιέρωση του αυτοκράτορα Ιουστινιανού(!) και άλλοι θησαυροί που το 1830 μεταφέρθηκαν στα Γιάννενα για προστασία, όπου και χάθηκαν.

Τελευταίος ηγούμενος της Μονής, πριν το 1857, ήταν ο Γρηγόριος Μπούζδρος ο οποίος ανήγειρε σχολείο το έτος 1843 και βοήθησε με χρήματα αρκετούς κατοίκους της κοινότητας των Άνω Πεδινών. Μετά το 1857 αναφέρεται ως κοινός ηγούμενος των δύο Μονών του χωριού ο Χατζή Καλλίνικος, που συνέχισε επάξια το κοινωφελές έργο του Γρηγορίου, αφήνοντας μάλιστα μετά θάνατον την περιουσία του στην κοινότητα[5].

Η Μονή Αγίας Παρασκευής ήταν αρχαιότερη και πλουσιότερη από τη Μονή Ευαγγελίστριας. Είχε μετόχια, πολλές γεωργικές εκτάσεις και ζώα, τόσο στην άμεση όσο και στην ευρύτερη αγροτική περιφέρεια της περιοχής της, όπως και τα άλλα μοναστήρια του Ζαγορίου, που αποτελούσαν τους ισχυρούς γαιοκτητικούς παράγοντες της περιοχής μαζί με τους προύχοντες.[6]

Το μοναστήρι ήταν κοντά σε πέρασμα ταξιδιωτών, (στρατιωτών, εμπόρων, προσκυνητών κ.α.), που ακολουθούσαν τη διαδρομή από Β. Ήπειρο προς Θεσσαλία και το αντίστροφο. Ο βασιλικόδρομος[7] διέσχιζε τον κάμπο των Πεδινών και κατέληγε στην περιοχή Λούτσα του Ελαφότοπου[8].

Περιγραφή – Τυπολογία

Το Μοναστήρι, έρημο σήμερα, συγκροτείται από τον περίβολο, το καθολικό με το υπόστεγο (χαγιάτι) της εισόδου, ερείπια κελιών και προ-

---

4. Λ. Καμαρούλιας, "Τα Μοναστήρια της Ηπείρου", τ.Α΄, Τα Μοναστήρια της Ηπείρου πυρήνες νέων οικισμών..., εκδ. ΜΠΑΣΤΑΣ-ΠΑΡΕΣΣΑΣ, Αθήνα 1996, σ.126-127.

5. Δ. Καμαρούλιας, ο.π. σ. 312-313 και Ι. Λαμπρίδης, ο.π. σ. 33.

6. Γ. Π. Παπαγεωργίου, *Οικονομικοί και κοινωνικοί μηχανισμοί στον ορεινό χώρο-Ζαγόρι (μέσα 18ου-αρχές 20ου αι.)*, Ιωάννινα, εκδ. Ριζαρείου Σχολής, 1995, σ. 32.

7. Λ. Βρανούσης, *Χρονικά της Μεσαιωνικής και Τουρκοκρατούμενης Ηπείρου*, Ιωάννινα, Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών, 1962, σ.191 και υποσημ.2 και : Δ. Σουσιόπουλος, "Ο βασιλικόδρομος", *Το Ζαγόρι μας*, τ. 210, Οκτώβριος 1995, σ.12.

8. Σήμερα το πέρασμα αυτό ζωντανεύει από λαθρομετανάστες που προερχόμενοι από τα Ελληνοαλβανικά σύνορα διασχίζουν το Κεντρικό και το Ανατ. Ζαγόρι και περνούν στη Θεσσαλία..

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

οκτιομότον, μια σημερινή διξημενή βυζάντινου νεοού (σπόνο) και ένα θολωτό υπόγειο χώρο (κρύπτη).

Ο περίβολος είναι ένας ψηλός μανδρότοιχος (ύψους 2,00 - 2,50 μ. και πάχους 0,65 - 0,75μ.) που σχηματίζει σε κάτοψη περίπου ένα τρίγωνο (43 Χ 45 μ.), με την ανατολική πλευρά του κομπλομένη. Καλύπτει έκταση 2000 μ² περίπου, και το ανατολικό τμήμα του είναι απροσπέλαστο από βράχους με απότομη κλίση και πυκνή βλάστηση.[9]

Το μοναστηριακό συγκρότημα μπορούμε να το χαρακτηρίσουμε ως ελεύθερο ανοικτό[10], με την έννοια ότι δεν περιλαμβάνει τον ο συστηρός περίκλειστος τύπος όπου τα προσκτίσματα σε επαφή με τον περίβολο σχηματίζουν την εσωτερική αυλή με το καθολικό στο κέντρο. Εδώ υπάρχει στενή επαφή με τον έξω χώρο. Παρ' όλα αυτά δημιουργείται μια σχηματιζόμενη εσωτερική αυλή προς τη νότια πλευρά του καθολικού, όπου καταλήγει η βασική πορεία κίνησης, που έχει την αφετηρία της στη μοναδική βόρεια πύλη.

Η πύλη του μοναστηριού, είναι μια χαμηλή τοξωτή αυλόθυρα, με το μικρό μονόλοβο με τεχνητό οδοντωτόσχημο πάνω απ' το υπέρθυρο. Από εκεί ένα καλντερίμι μας οδηγεί στη μοναδική είσοδο του καθολικού.

Η είσοδος αυτή βρίσκεται στο μέσον της δυτικής πλευράς του και διαμορφώνεται στο ύψος ενός μικρού χτιστού εξώστη με στηθαίο, υπερυψωμένου κατά μισό μέτρο απ' το έδαφος. Η σύμπτυξη τοποθέτηση δύο μαρμάρινων κιονίσκων πάνω στο στηθαίο (εν είδει προστάσου) και η ποώχρωση κατασκευή από ξυλοδιά ενός περσού και ενός τοίχου μπροστά απ' τον εξώστη όσοι να στηρίξουν τη στέγη του χαγιατιού, μαρτυρούν ότι το χαγιάτι έχει αναμορφωθεί πρόσφατα. Εξ' άλλου οι κιονίσκοι διαφέρουν και στη μορφή: ο ένας έχει κολουροκωνική σπονδυλωτή βάση και κιονόκρανο με τετράγωνο επίθημα, υποστηρίζοντας την κεντρική ξύλινη δοκό (γρεντέ) του χαγιατιού με τη βοήθεια ξύλινου κορμού, ενώ ο άλλος είναι απλό μαρμάρινο κολωνάκι και μάλλον προέρχονται από προηγούμενη χρήση.

Το καθολικό έχει εξωτερικές διαστάσεις 11,70 Χ 7,20 μ. και χωρίζεται στον κυρίως ναό με το ιερό του, και στο νάρθηκα (λιτή) προς δυσμάς. Ο

9 Το ελληνικό (πρόσφατο) τμήμα στο τοπογραφικό διάγραμμα της Μονής.

10 Ορολογία του Κ. Παπαιωάννου, Τα ελληνικά μοναστήρια στην ορθόδοξη κοινωνία, Αθήνα 1977, σ.28.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ναός (7,55 Χ 5,65 μ.) ακολουθεί τον αθωνικό τύπο, είναι δηλ. τετρακιόνιος σταυροειδής εγγεγραμμένος με τρούλλο και πλάγιους χορούς.[11] Ο τύπος αυτός συναντάται σπάνια στο Ζαγόρι.[12]

Ο κυρίως ναός αποτελεί τετράγωνο σε κάτοψη και φέρει στο κέντρο του ημισφαιρικό ψηλοτύμπανο τρούλλο. Ο πολυεδρικός εξωτερικά τρούλλος, (με ύψος 8,55 μ. από το δάπεδο), στηρίζεται σε τέσσερις ημικυλινδρικούς θόλους οι οποίοι υποβαστάζονται από τέσσερις κίονες. Τα τέσσερα γωνιακά διαμερίσματα, στεγάζονται από τυφλούς τρουλλίσκους (φουρνικά). Οι κίονες απέχουν αρκετά από τους τοίχους, ώστε η αναλογία του πλάτους του μεσαίου κλίτους ως προς τα πλάγια κλίτη να γίνεται μικρότερη, σε αντίθεση με τους πρώιμους ναούς του αθωνικού τύπου.[13]

Η ανατολική χεραία του σταυρού προεκτείνεται ώστε να στεγάζει με το θόλο της και το ιερό, (κατά 0,20 μ. χαμηλότερα), με την υποστήριξη ενός ζεύγους πεσσών. Τα γωνιακά διαμερίσματα του ιερού στεγάζονται αντίστοιχα με φουρνικά. Το ιερό έχει ημικυκλική τυφλή αψίδα και τις κόγχες της πρόθεσης και του διακονικού ενσωματωμένες στο πάχος του ανατολικού τοίχου. Η κόγχη του ιερού, καθώς και οι δύο πλάγιες των χορών, διαμορφώνουν τα κοίλα τους εσωτερικά με τόξα κύκλου μικρότερα του ημικυκλίου και καλύπτονται με αβαθή τεταρτοσφαίρια. Η Αγία Τράπεζα αποτελείται από κτιστό πεσσό και μια τετράγωνη μαρμαρόπλακα.

Ο νάρθηκας καλύπτεται με εγκάρσιο ημικυλινδρικό θόλο που διακόπτεται στο μέσο από φουρνικό με τη γένεσή του (3,80 μ.) πιο ψηλά από το κλειδί της καμάρας (3,55 μ.) και με ίση διαμετρο. Στο μέσον του ανατολικού τοίχου του νάρθηκα βρίσκεται η μοναδική είσοδος προς τον κυρίως ναό ύψους 1,45μ. Δεξιά και αριστερά της εισόδου υπάρχουν δύο παράθυρα, απ' τα οποία είχαν οπτική επαφή με τα τελούμενα στο ναό οι γυναίκες που παρέμειναν στο νάρθηκα κατά τη διάρκεια της Θείας Λειτουργίας. Στο νάρθηκα δεν υπάρχουν παράθυρα προς τα έξω, παρά μόνο η τοξωτή εξωτερική θύρα στο μέσον της δυτικής πλευράς του. Εκατέρωθεν της θύρας αυτής, στο μέσον των πλευρών αντίστοιχα, και σε ύψος 2,90 μ. από το

---

11. Π. Βοκοτοπούλος, *Α.Δ. 21*, 1966, Β2 Χρονικά, σ.307.

12. Του αυτού τύπου ναός, από τα είκοσι και πλέον καθολικά των Μονών του Ζαγορίου, εμφανίζεται μόνο άλλος ένας. Το καθολικό του Αη- Γιάννη στο Ρογκοβό Τσεπελόβου. Και αυτός ο ναός έχει παράδοση ότι ιδρύθηκε σε παλαιοτερη εποχή, (από την Πουλχερία την αδελφή του αυτοκράτορα Ρωμανού Γ΄ (1028-1034)), αλλα ξανακτιστηκε το 1749 πάνω στα ερείπια του παλαιού.

13. Α. Ορλάνδος, "Η επι της Πίνδου Ι. Μονη Κορώνης", *Ε.Ε Β.Σ. ΙΕ΄*, σ.407.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

δάπεδο βρίσκονται δύο τετράγωνα ανοίγματα (0.40 Χ 0,40 μ.) που οι διατομές τους στενεύουν καμπυλωτά προς τον εξωτερικό δυτικό τοίχο του καθολικού. Πρόκειται μάλλον για αεραγωγούς (φρύδες) των αναθυμιάσεων της λιτής, παρά για ανοίγματα φωτισμού.

Ο κυρίως ναός φωτίζεται από δύο παράθυρα που ανοίγονται στη νότια πλευρά του, τα οποία ευρύνονται προς το εσωτερικό. Το μικρότερο βρίσκεται στο ιερό και το άλλο στο κέντρο του νότιου χορού. Υπάρχουν ακόμη και οι τέσσερις φωτοθυρίδες στο τύμπανο του τρούλλου διατεταγμένες στις πλευρές, που καλύπτουν τα τέσσερα σημεία του ορίζοντα.

Έξω από το καθολικό βρίσκεται η νότια εσωτερική αυλή, που προαναφέραμε, η οποία περιβάλλεται από τοίχο αντιστήριξης από ξερολιθιά, προς ανατολάς και από τη στέρνα προς νότο. Πάνω από τον τοίχο αυτόν υπάρχει σήμερα ένας κατεστραμμένος καμπύλος τοίχος και τα ερείπια των κελιών. Οποσδήποτε κάποια κλίμακα θα οδηγούσε στο ψηλότερο αυτό επίπεδο.

Η στέρνα εφάπτεται στον ανατολικό τοίχο της αυλής. Η στέγασή της είναι νεότερη κατασκευή όπως φαίνεται και από την επικάλυψή της (φύλλα τσίγκου).

Το επίπεδο της αυλής οριοθετείται πάλι από έναν τοίχο, προς δυσμάς. Αυτός αντιστηρίζει την αυλή από το χαμηλότερο έδαφος. Με έκπληξη διαπιστώσαμε μια οπή στην όψη του, σε απόσταση 4,00 μ. από τη στέρνα. Από την οπή αυτή περάσαμε σε έναν υπόγειο θολωτό χώρο κάτω από το νότιο άκρο της αυλής και σε επαφή με τη στέρνα.

Ο χώρος αυτός, διαστάσεων 5,00 Χ 5,00 μ. περίπου, είναι χτισμένος επιμελημένα, περιμετρικά, η δε μισή ανατολική πλευρά του αποτελεί κομμάτι βράχου. Ένας λίθινος σπονδυλωτός κίονας στο κέντρο του, διαμέτρου 0,45 μ., υποβαστάζει τέσσερα ημικυκλικά τόξα, πάχους 0,50 μ. τα οποία στηρίζουν το άλλο άκρο τους στα μέσα των πλευρών του υπογείου. Δημιουργείται έτσι ένας ισομήκης σταυρός σε κάτοψη, που τα γωνιαία διαμερίσματα του καλύπτονται από τέσσερις τυφλούς ημισφαιρικούς θόλους. Το ύψος των κλειδών των θόλων από το δάπεδο είναι περίπου 3,70 μ. και είναι χτισμένοι από πλακοειδείς πέτρινους θολίτες. Στους τοίχους εγγράφονται εσοχές, ορθογωνικής κάτοψης, ενώ στο δυτικό η εσοχή προεκτείνεται έως την όψη του και ίσως πρόκειται για αεραγωγό ή αγωγό ηχητικής επικοινωνίας. Η τοξωτή είσοδος του υπογείου βρίσκεται στο δυτικό τοίχο κατά 2,00 μ. πιο μέσα από την όψη του.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Πιθανόν το υπόγειο αυτό είναι η κρύπτη (μπίμπισα)[14] του μοναστηριού, που ήταν αθέατη, γιατί έκρυβε πολύτιμα είδη ή έδινε άσυλο σε καταδιωκόμενους. Η είσοδος της ήταν μυστική και συχνά κλεινόταν με καταπακτή (γκλαβανή) που ασφάλιζε με αμπάρα.

Κατασκευή – μορφολογία

Οι τοίχοι του καθολικού, πάχους 0.80 μ., έχουν κατασκευασθεί από αργούς ή χονδρολαξευμένους λίθους ορθογωνικής μορφής, σε οριζόντιες στρώσεις. Στην αψίδα και στις κόγχες των πλάγιων χορών υπάρχει μείωση του πάχους.

Εξωτερικά οι πλάγιοι χοροί διαμορφώνονται τριπλευροι, καθώς και η αψίδα που εισχωρεί σε βράχο. Η επίστεψη των πλάγιων χορών οριοθετείται από το ίδιο γείσο που περιτρέχει τη στέγη και σχηματίζεται από διπλή προέχουσα λίθινη εξοχή.

Η στέγη του καθολικού είναι δίκλινη και αποτέμνεται στη δυτική πλευρά.[15] Για την επικάλυψή της χρησιμοποιήθηκαν ανοιχτόχρωμες γκρι σχιστόπλακες.[16] Η στάθμη του κορφιά βρισκόταν ψηλότερα πριν την ανακατασκευή της, όπως φαίνεται σε παλαιότερο τμήμα της που περικλείει τον τρούλλο.

Ο κομψός δεκαεξάπλευρος τρούλλος με τις ευρύθμες αναλογίες είναι το σημείο αναφοράς του μνημείου, με την πλήρη λάξευση των εδρών του και τη διακόσμηση τους με ραδινά τυφλά αψιδώματα. Την επίστεψη του γείσου του αποτελεί λίθινη οδοντωτή ταινία (ανάμνηση βυζαντινών προτύπων) και διπλή προέχουσα λίθινη εξοχή. Στεγάζεται με αρμονικό κώνο

---

14. Ε. Γιαννακός, *Παραδοσιακή αρχιτεκτονική Τσεπελόβου-Ζαγορίου*, Το Ζαγόρι μας, τ.24, σ.6 " Στις μπιμπίτσες, σε περίπτωση ανάγκης, κρύβανε πολύτελή κι' άλλα είδη...", όπως τρόφιμα και υγρά (κρασί κλπ) και ήταν ένα από τα υπόγεια των αρχοντικών του Ζαγορίου. Βλ και Χ. Σταματοπούλου, *ΖΑΓΟΡΙ*, Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική, ΜΕΛΙΣΣΑ, 1990, γλωσσάρι, σ.48.

15. Η αποτύπωση αυτή (μισό κεντρ. κομμάς, τσατί) οφείλεται σε επίδραση της κοσμικής αρχιτεκτονικής στη ναοδομία της περιόδου της Τουρκοκρατίας. Βλ. Μπούρας, Χ., " Η εκκλησιαστική αρχιτεκτονική στην Ελλάδα μετά την Άλωση", *Αρχιτεκτονικά Θέματα 3* (1969), σ.170-171.

16. Β. Χαρίσης, *Ζαγοροχώρια*, έκδοση Γεν. Διεύθυνσης Οικισμού Υπουργ. Δημ. Έργων, Αθήνα 1979, σ.34, σ.36, πιν. 4. "Η κάλυψη των οικοδομών γίνεται πάντα με πλακοειδείς λίθους (πλάκες) πότε ασβεστολιθικές (άσπρες) και πότε μαίνες, ανάλογα με τα πετρώματα του τόπου".

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

από σχιστόπλακες. Στη βάση του, στο ύψος του κορφιά της στέγης, υπάρχει μια κυκλική κρηπίδα, πάνω από την οποία αρχίζει η διαμόρφωση του δεκαεξαπλεύρου.

Η νότια όψη του καθολικού είναι σοβατισμένη σήμερα. Η βόρεια όψη κρύβεται σχεδόν από την κλίση του εδάφους και είναι αρμολογημένη πρόσοψη με παχύ κονίαμα. Έτσι η πιο επιμελημένη όψη είναι η δυτική, η όψη εισόδου. Στην όψη αυτή ακουμπά το δίριχτο τμήμα της στέγης του χαγιατιού - συνολικά τρίριχτη– που καλύπτει το χτιστό εξώστη της εισόδου. Από εκεί γίνεται η άνοδος στην είσοδο του νάρθηκα, μέσω τριών σκαλοπατιών. Η θύρα του νάρθηκα έχει τοξωτό υπέρθυρο από τραπεζοειδείς λαξευμένες πέτρες. Είναι ξύλινη, βαριά, καρφωτή και από πάνω της βρίσκεται αμιδωτή ανακουφιστική κόγχη. Αριστερά της θύρας και πάνω από τη στέγη του χαγιατιού φαίνεται το τετράγωνο άνοιγμα του αεραγωγού (0,20 Χ 0,20 μ.) ενώ το αντίστοιχό του προς τα δεξιά βρίσκεται κάτω από τη στέγη. Ίσως η στέγη του χαγιατιού να είχε παλαιότερα πιο συμμετρική μορφή.

Εσωτερικά το καθολικό είναι πρόσφατα επιχρισμένο, εκτός από τον τρούλλο. Παρ' όλες τις επεμβάσεις ο χώρος διατηρεί τη λιτότητα και την πλαστικότητα της αρχικής σύνθεσης. Επιχρισμένοι και ασβεστομένοι είναι και οι βαρείς κίονες (ύψος 2,60 μ. και διατομή 0,50 μ.), με χρωματισμένες μαύρες αραιές ραβδώσεις. Τα τόξα που παρεμβάλλονται ανάμεσα στα γωνιακά διαμερίσματα και τις κεραίες του σταυρού, καθώς συναντώνται επάνω από τους κίονες παίρνουν μορφή υποτυπώδους κιονόκρανου. Τις γενέσεις των τόξων και των ημικυλινδρικών θόλων συνδέουν ξύλινοι ελκυστήρες πάχους 10-15 εκατ. τοποθετημένοι σε δύο οριζόντιες στάθμες. Η χαμηλότερη βρίσκεται στο ύψος των γενέσεων των τόξων και του πάνω μέρους των κιονόκρανων και η ψηλότερη στο ύψος των γενέσεων των θόλων.

Το δάπεδο του καθολικού και του εξώστη είναι επιστρωμένο με ορθογωνισμένες σχιστόπλακες. Το δάπεδο του ιερού είναι ελαφρά υπερυψωμένο με τις πύλες του να φέρουν μπροστά τους ημικυκλικό σολέα.

Η διακόσμηση περιορίζεται στον τρούλλο του ναού που στη βάση του τυμπάνου του υπάρχει η επιγραφή:

ΙΣΤΟΡΙΘΗ ΑΠΑΣΑ Η ΖΩΓΡΑΦΙΑ / ΤΟΥ ΠΑΝΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ ΤΗ, ΛΑΠΑ / ΝΗ, ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Λ. ΓΚΟΤΣΗ / 1925. ΧΕΙΡΙ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Λ. ΦΙΛΙΠ / ΧΙΟΝΑΛΙΤΟΥ

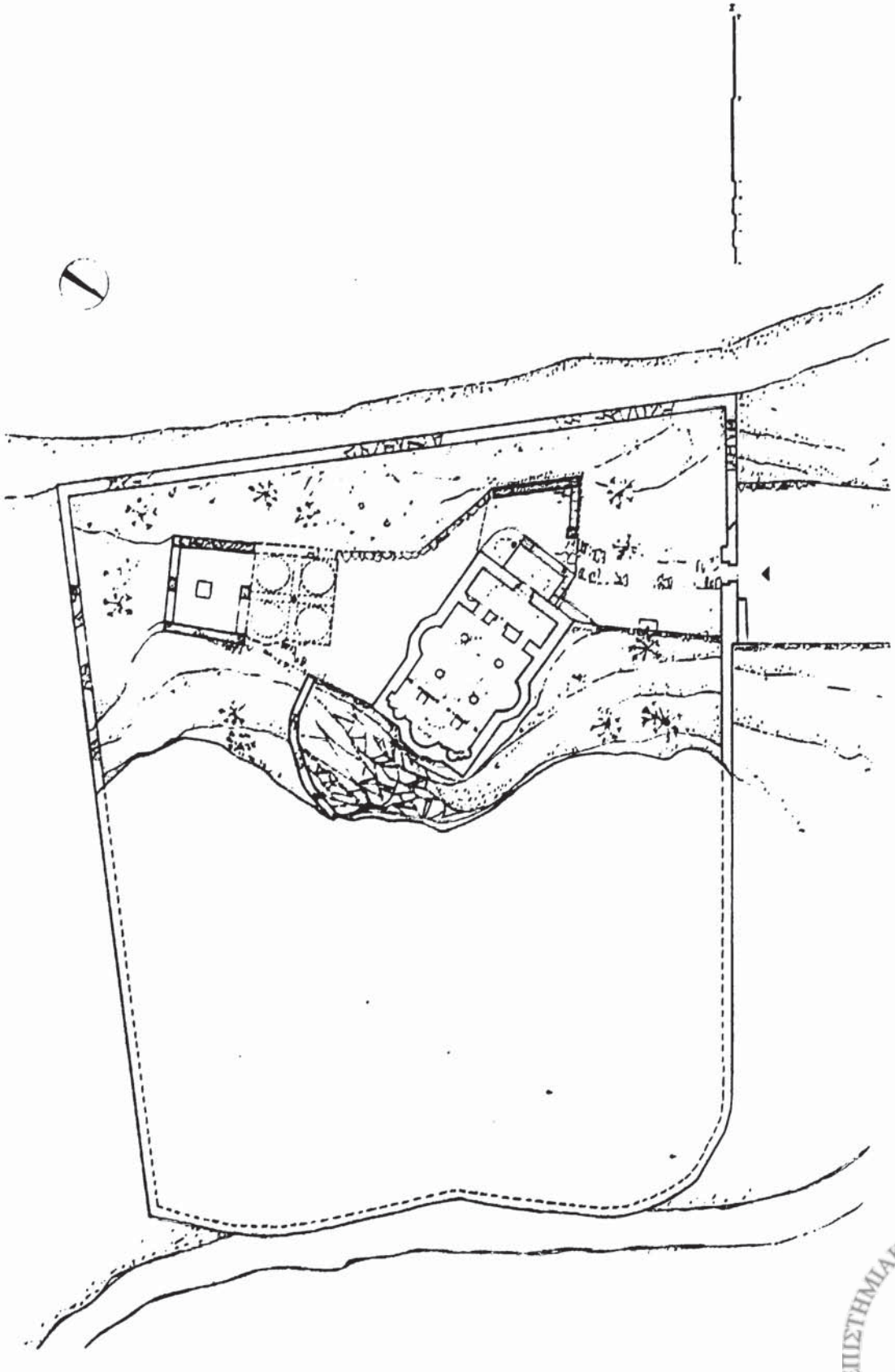
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Το ξυλόγλυπτο τέμπλο του ναού είναι κατασκευασμένο με τη διάτρητη τεχνική και την τεχνική του πολύ βαθιού ανάγλυφου. Τα Λιτήρά είναι επιχρυσωμένα. Αποτελεί εξαίρετο δείγμα ξυλογλυπτικής τέχνης, παρά τις όποιες φθορές και ατελείς επισκευές που έχει υποστεί. Σ' αυτό εικονίζονται άνθη, καρποί, ζώα και πουλιά που ραμφίζουν φίδια ή τρώνε σταφύλια.[17] Χρονολογικά τοποθετείται στο β΄ μισό του 18ου αιώνα.

Κάτω από τον τρούλλο κρέμεται και ο μεγάλος ορειχάλκινος χορός του πολυελαίου. Έχει ωραία διακόσμηση με φυτικά μοτίβα, δικεφάλους, αγγέλους, γρύπες και άλλα ζωόμορφα θέματα.

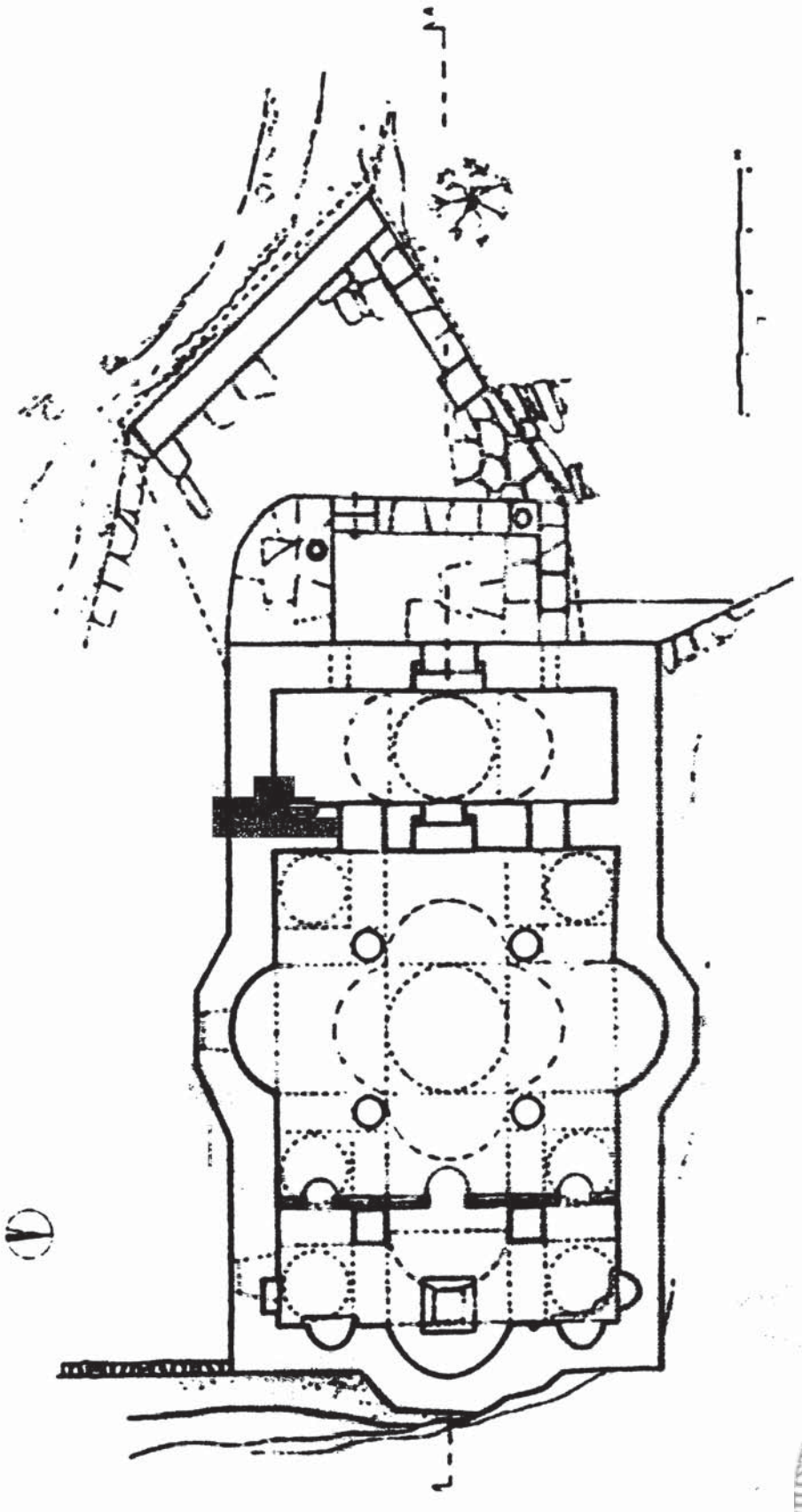
17. Π. Βοκοτόπουλος, *Α.Δ.21*, ο.π. σ.307.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



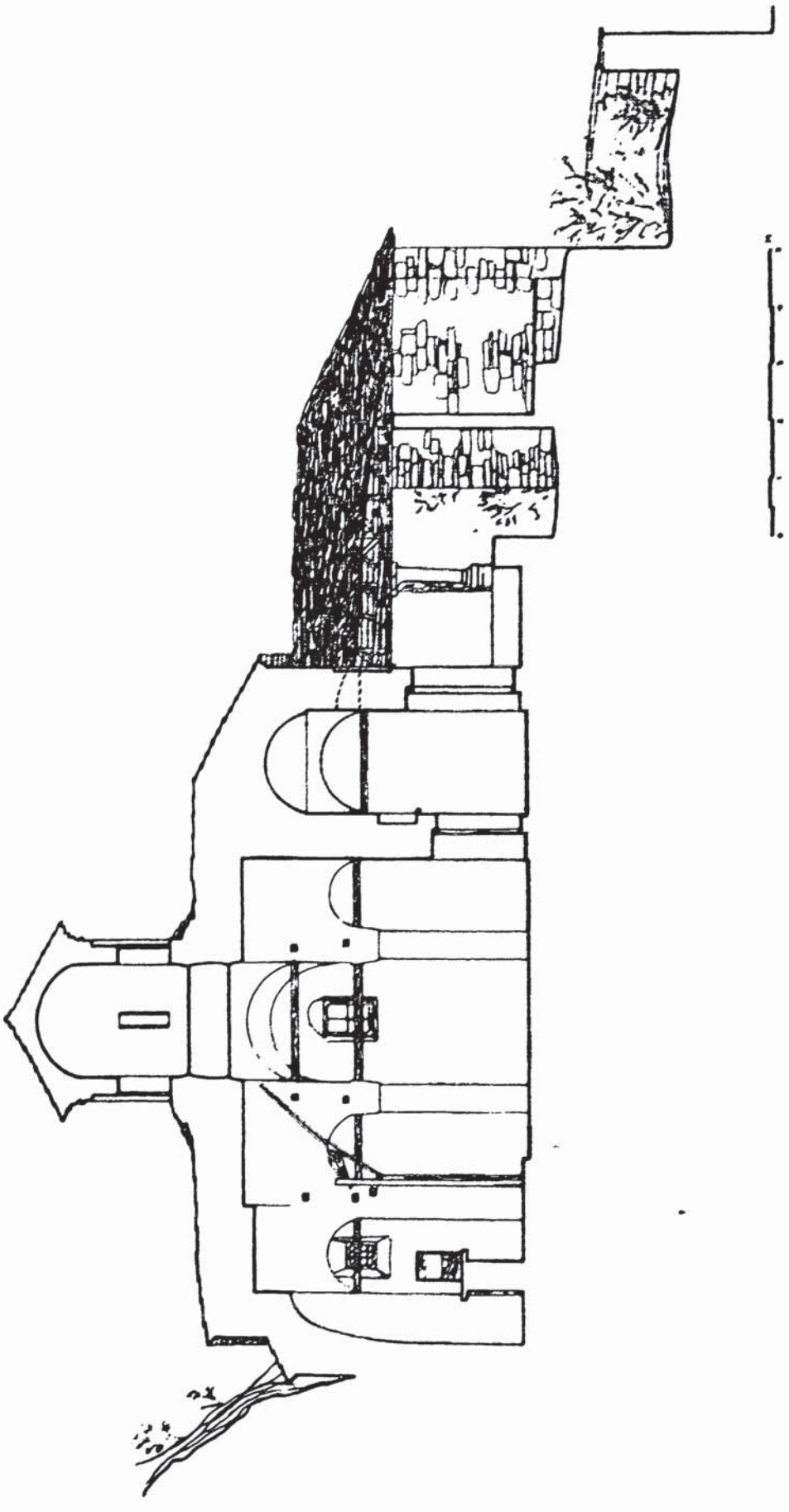
Σχ. 1. Τοπογραφικό της Μονής Αγ. Παρασκευής

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



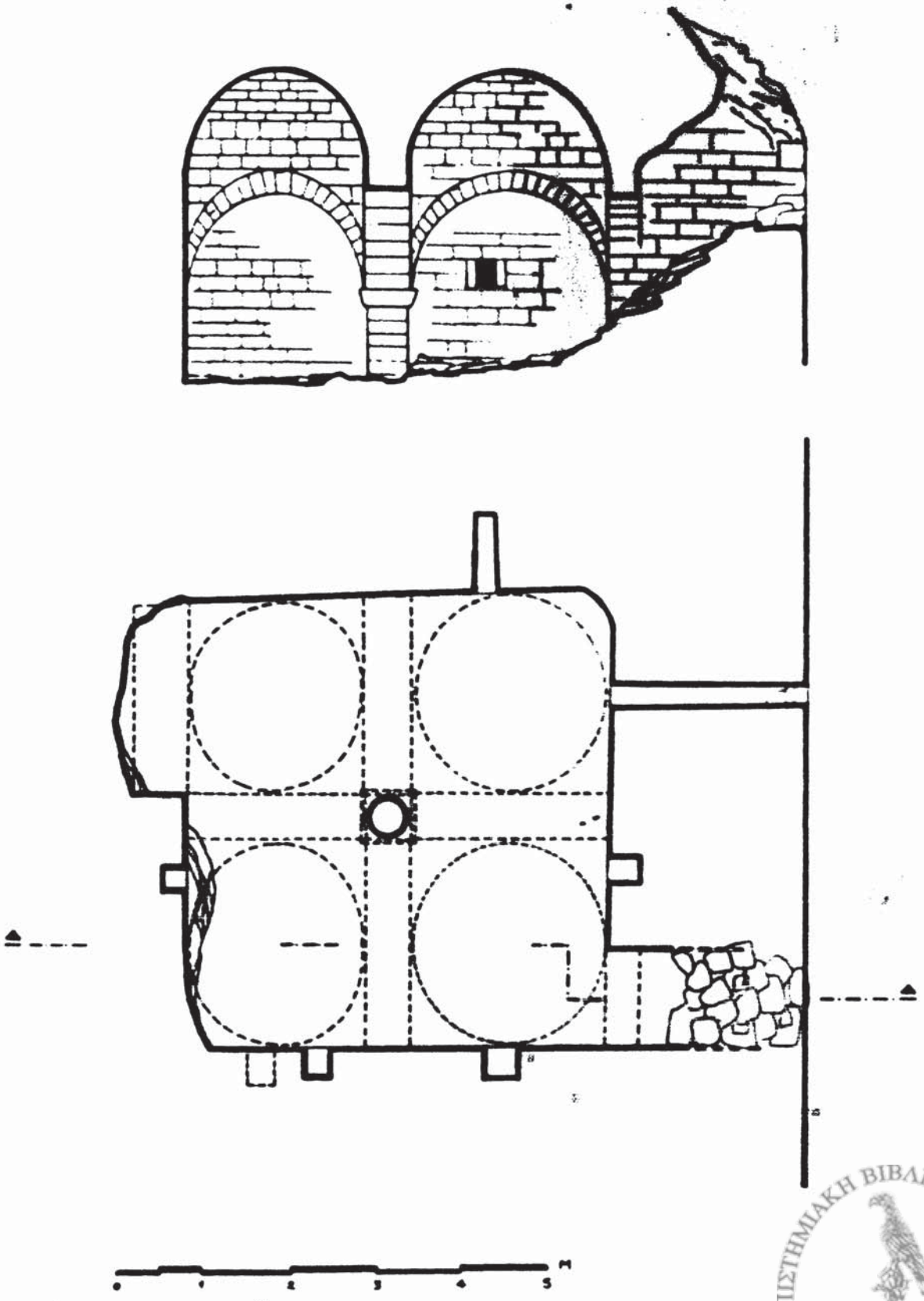
Σχ. 2. Κάτοψη του καθολικού.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



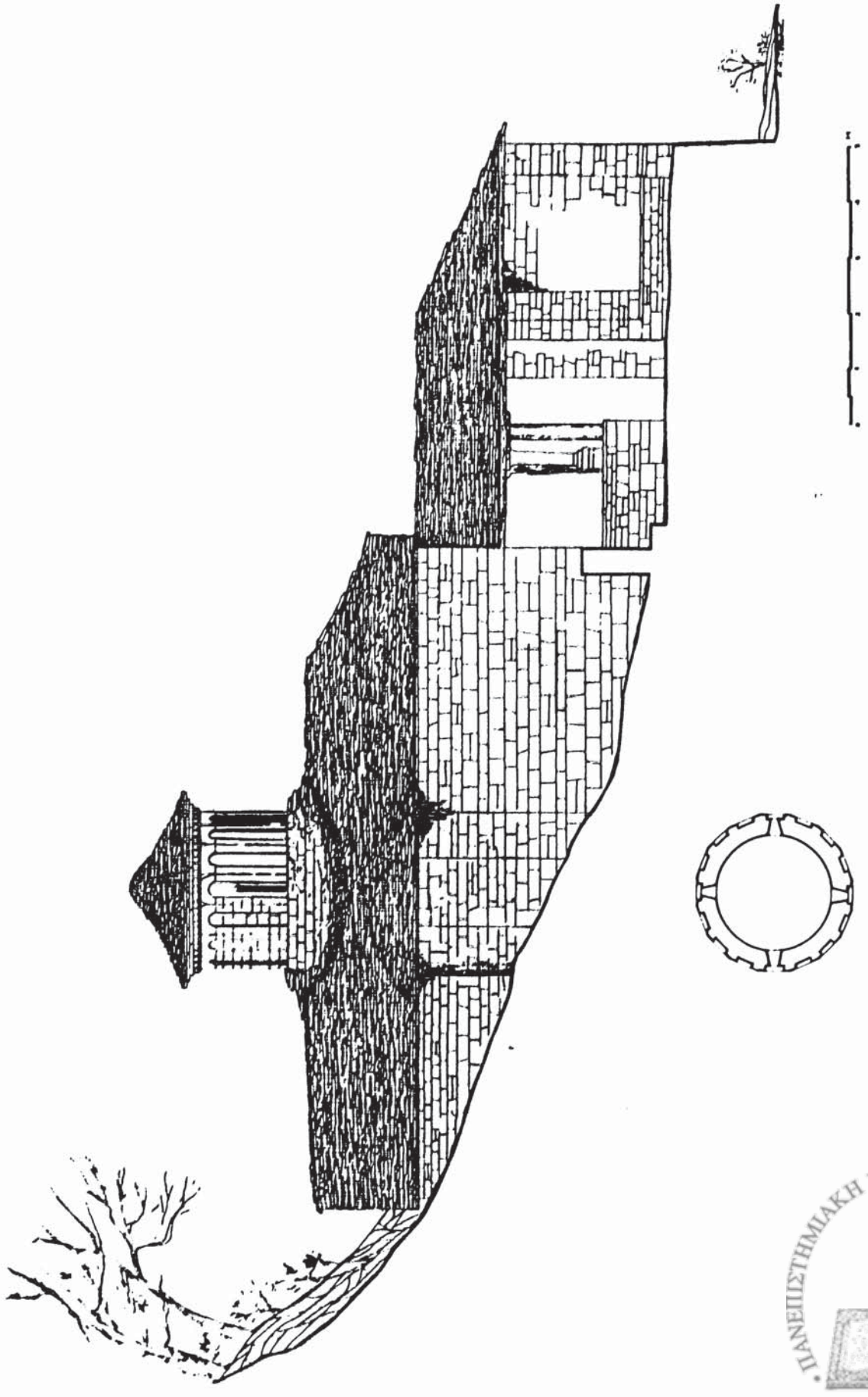
Σχ. 3. Καθολικό: Κατά μήκος τομή.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



Σχ. 4. Κάτοψη και τομή της χριστής.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



Σχ. 5. Καθολικό: Βόρεια όψη και κάτοψη τροίλλου.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



Γενική άποψη της Μονής.



Η είσοδος στο καθολικό.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

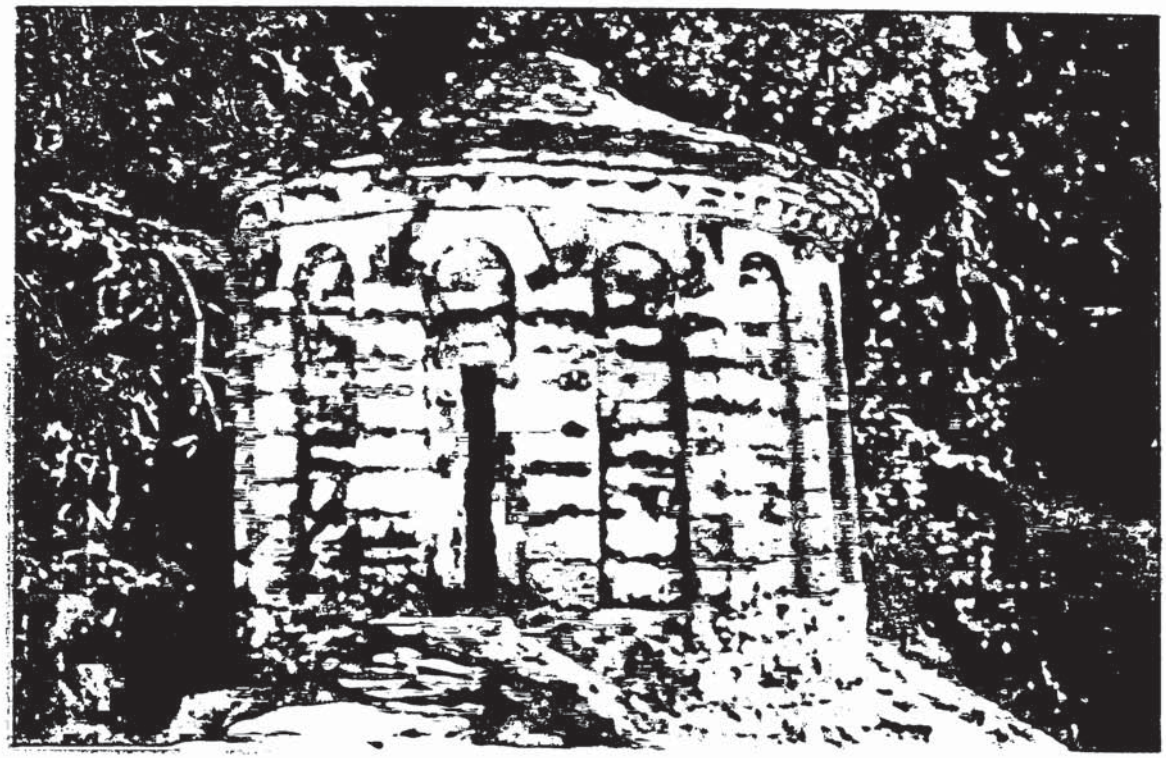


Η βόρεια όψη του καθολικού.



Η νότια όψη του καθολικού.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

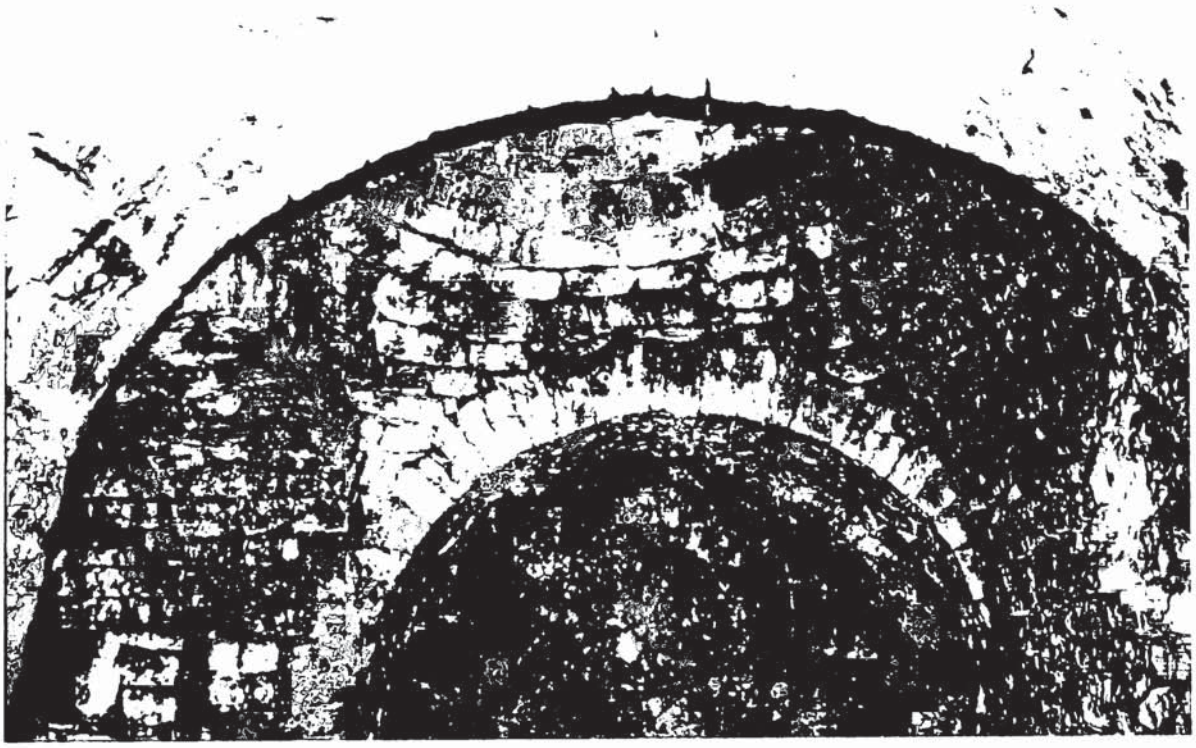


Ο τροπύλαιος.



Η είσοδος της χωστής

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



Θολοδομία της κρύπτης.



Ο κιονίσκος στο χαγιάτι.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΑΜΑΡΟΥΛΙΑ

Ο ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΣ ΕΞ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΟΥ ΣΤΟ ΚΑΘΟΛΙΚΟ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΑΓ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΣΚΥΡΟΥ

Σ' ἀπόσταση 4 χιλιομέτρων ἀπό τή Σκύρο (Χώρα), στή Βόρεια δασωμένη πλαγιά τοῦ Φερέ κάμπου (Φερεκάμπου), βρίσκεται ἡ διαλυμένη, ἀπό τήν ἐποχή τῆς Ἑλληνικῆς ἐπανάστασης, Μονή τοῦ Ἁγ. Δημητρίου, ἡ ὁποία, τό 1925, ἐκποιήθηκε ἀπό τήν Ἑλληνική Κυβέρνηση καί ἔγινε ἰδιωτική (τήν ἀγόρασε ὁ Ἐμμανουήλ Παπαγεωργίου καί σήμερα ἀνήκει στό Χάρη Μεταλλινό).

Ἡ Μονή τοῦ Ἁγ. Δημητρίου Σκύρου, κατά τό Μητροπολίτη Βασίλειο Ἀτέση (Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Σκύρου, σελ. 196), θά πρέπει νά ἱδρύθηκε στά τέλη τοῦ 16ου αἰώνα, ἀφοῦ τό χτίσιμο τοῦ ἐξωτερικοῦ τείχους τοῦ μοναστηριοῦ —σύμφωνα μέ δισανάγνωστη σήμερα ἐπιγραφή σέ μαρμάρινη πλάκα ἐντοιχισμένη πάνω ἀπό τήν ἐξωτερική του αὐλόπορτα— τέλειωσε στίς 10 Ὀκτωβρίου τοῦ 1611. Ἡ ἐπιγραφή αὐτή, κατά τό γυμνασιάρχη Δημήτριο Παπαγεωργίου (Ἱστορία τῆς Σκύρου, σελ. 119), εἶχε ὡς ἑξῆς:

«Ἐτελιόθι διά χιρός τοῦ μάστρο Νικολάου μηνός Ὀκτωβρίου 10 1611 ἀνηγέρθη τό ἔξοθεν τηχόκαστρο τοῦ μοινασταριοῦ διά ἐξόδου καί σηνδρομῆς π(α)νοσιοτάτου καθιγουμένου Κίρου ἱερι(ο)μον(άχ)ου καί (ἱ)ε(ρ)έως ἡς μνημόσυνο αὐτοῦ».

Κατά τό Μητροπολίτη Βασίλειο Ἀτέση, ἐπίσης, –ἀναφέρει σχετική βιβλιογραφία– ἡ Μονή τοῦ Ἁγ. Δημητρίου Σκύρου ἦταν μικρή καί φτωχή, ἐνῶ, κατά τό Δημήτριο Παπαγεωργίου (ὅπου ἀνωτέρω), εἶχε «ἐκτεταμένας γαίας, ποιμνιοβοσκάς, ἀμπέλους, μύλους καί κήπους», καθώς καί «ἱερά ἄμφια, σκεύη καί τήν βαρύτιμον ἀργυρᾶν τοῦ Ἁγ. Δημητρίου εἰκόνα», τήν ὁποία «ἥρπασαν οἱ προλαβόντες ἰδιῶται».

Ἡ ἰδιόκτητη καί περιφραγμένη σήμερα περιοχή τοῦ μοναστηριοῦ ἀποτελεῖ ἕνα μικρό ἐπίγειο παράδεισο, μέ πολλά πεῦκα, κυπαρίσσια, ἐλιές, συκιές καί ἀμπέλια γύρω του καί μιά μικρή πηγή, τό νερό τῆς ὁποίας γεμίζει μιά στέρνα μέ χρυσόψαρα. Μέ τό ἄφθονο νερό τῆς πηγῆς αὐτῆς, τό 1627, λειτουργοῦσε ἕνας ὑδρόμυλος.

Ἀπό τή Μονή τοῦ Ἁγ. Δημητρίου Σκύρου σώζονται σήμερα, τά ἐξω-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τερικά της τείχη μὲ τὰ πάνω ἀπ' αὐτὰ γκρεμισμένα κελλιά της καὶ τὸ ὡραῖο μικρὸ καὶ καλὰ συντηρημένο καθολικό της.

Τὸ καθολικὸ τοῦ μοναστηριοῦ, τετράγωνος ναὸς μὲ τροῦλλο, χωρίζεται σὲ κυρίως ναὸ καὶ Ἱερὸ Βῆμα (χωρὶς πρόναο) καὶ εἶναι κατάγραφο ἀπὸ μισοκατεστραμμένες τοιχογραφίες, οἱ ὁποῖες, σύμφωνα μὲ ἐπιγραφὴ ποὺ ὑπῆρχε ἐλάχιστα ὑπολείμματά της σώζονται σήμερα πάνω ἀπὸ τὴν πόρτα εἰσόδου στὴν ἐκκλησία (στὴ Λυτικὴ ἐσωτερική της πλευρά), ἔγιναν, τὸ 1691, ἀπὸ τὸν ἱερομόναχο Λαμασκηνὸ ἐξ Ἰωαννίνων καὶ τὸ βοηθό του Δημήτριο.

Τὴν ἐπιγραφὴ τοῦ καθολικοῦ τῆς Μονῆς Ἁγ. Δημητρίου Σκύρου δημοσίευσε ὁ γλωσσολόγος καὶ ἀρχαιολόγος Μιχαὴλ Λέφνερ (1848-1934), ὡς ἑξῆς ('Αρχαιολογικὴ Ἐφημερὶς 1925-1926, σελ. 138):

«'Ανηστορίθη ὁ ἱερὸς πάνσεπτος ναὸς τοῦ ἁγίου ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Δημητρίου τοῦ μυρο/βλίτου διὰ ἐξόδου τοῦ .....άνης τοῦ διὰ συν/δρομῆς δὲ τοῦ πανοσιωτάτου καθηγουμένου ..... / ..... ἐκ τῆς νήσου ταύτης. Ἔτος .... (1691;) Νοεμβρίου Ε'. Διὰ χειρὸς δὲ ζωγράφου Λαμασκηνοῦ ἱερομονάχου καὶ Δημητρίου ἐξ Ἰωαννίνων».

Ὁ ἁγιογράφος Λαμασκηνὸς ἐξ Ἰωαννίνων ἦταν ἱερομόναχος τῆς Μονῆς Μεγίστης Λαύρας τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ, κατὰ τοὺς Φοῖβο Πιομπίνο (Ἕλληνες ἁγιογράφοι μέχρι τὸ 1821, σελ. 89-90) καὶ Μανόλη Χατζηδάκη (Ἕλληνες ζωγράφοι μετὰ τὴν ἅλωση, σελ. 238-239), ἐκτὸς ἀπὸ τὸ καθολικὸ τῆς Μονῆς τοῦ Ἁγ. Δημητρίου Σκύρου, ἱστόρησε:

Τὸ 1717, τὸ καθολικὸ τῆς Μονῆς Καρακάλου.

Τὸ 1719, τὸ παρεκκλήσι τῆς Πορταΐτισσας ἢ Κοσμοσωτείρας, στὸ μοναστήρι τῆς Μεγίστης Λαύρας καὶ, κατὰ πᾶσα πιθανότητα,

Τὸ 1700, τὴν Τράπεζα τῆς Μονῆς Λοχειαρίου.

Ὁ Λαμασκηνὸς ἐξ Ἰωαννίνων, κατὰ τὸ Μανόλη Χατζηδάκη (ὅπου ἀνωτέρω), ἔχει ζωγραφίσει καὶ δυὸ φορητὲς εἰκόνες τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ συγκεκριμένα:

Τὸ Ἅγιο Μανδήλιο, στὸ κελλὶ τῶν Ἁγ. Πάντων τῶν Καρυῶν καὶ

Τὴ Βρεφοκτονία, στὸ καθολικὸ τῆς Μονῆς Μεγίστης Λαύρας.

Ἡ ἁγιογράφηση τοῦ καθολικοῦ τῆς Μονῆς Ἁγ. Δημητρίου Σκύρου, ἑπομένως, εἶναι ἡ μόνη ἐργασία τοῦ Λαμασκηνοῦ ἐξ Ἰωαννίνων ἐκτὸς Ἁγίου Ὄρους καὶ αὐτό, κατὰ τὸ Μητροπολίτη Βασίλειο Ἀτέση (ὅπου ἀνωτέρω), ὀφείλεται στὸ γεγονός, ὅτι ἡγούμενος τῆς Μονῆς Μεγίστης Λαύρας, τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ἦταν ὁ Σκυριανὸς ἱερομόναχος Θεμόθεος. Αὐτὸ ἀναφέρεται στὴν κτιτορικὴ ἐπιγραφὴ τοῦ παρεκκλησιοῦ τῆς Κοσμοσωτείρας, τὴν ὁποία ἀναφέρει ὁ ἴδιος Μητροπολίτης καὶ ὁ Ν. Βαλ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σάμος (Ἡ Σκῦρος στὴν περιοχὴ τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἐνδιαφέροντος. Κυμαϊκὰ Νέα 15-8-1957, ἀριθ. φύλλου 51, σελ. 1-2):

«.... κατεζωγραφήθη .... ἐν ἔτει 1719 Δεκεμβρίου 1η ἡγουμενεύοντος τοῦ Πανοσιωτάτου Κυρ Τιμοθέου ἐκ Σκύρου διὰ χειρός.... τοῦ Δαμασκηνοῦ ἱερομονάχου ἐξ Ἰωαννίνων».

Κατὰ τὸ Μητροπολίτη Βασίλειο Ἀτέση, δηλαδή, ὁ ἡγούμενος τῆς Μονῆς Μεγίστης Λαύρας Τιμόθεος «ἐπεδείξατο ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῆς, ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ, Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, δι' ὃ καὶ ἀπέστειλε τὸν Δαμασκηνὸν πρὸς ἁγιογράφησιν τοῦ ναοῦ αὐτῆς».

Ἀπὸ τὶς τοιχογραφίες τοῦ καθολικοῦ τῆς Μονῆς Ἁγ. Δημητρίου Σκύρου, ἡ μᾶλλον ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ τῆς Δευτέρας Παρουσίας, ἡ ὁποία, κατὰ τὸ Δέφνερ (Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος 1928, σελ. 490), παρουσιάζει πολλὲς ὁμοιότητες μὲ τὴν ἀνάλογη τοιχογραφία τῆς Μονῆς Μεγίστης Λαύρας τοῦ Ἁγίου Ὄρους.

Στὴν τοιχογραφία τῆς Δευτέρας Παρουσίας τῆς Μονῆς τοῦ Ἁγ. Δημητρίου Σκύρου (φωτ. Νο 2) εἰκονίζονται:

— Ἡ Θεοτόκος ἐνθρονη, στὸν Παραδεισο, ἀνάμεσα σὲ δύο σεβίζοντας Ἀγγέλους.

— Ὁ Πατριάρχης Ἀβραάμ, ἐπίσης στὸν Παράδεισο, μὲ τὶς ψυχὲς τῶν δικαίων.

— Ὁ δίκαιος ληστὴς μὲ τὸ σταυρό του, εἰσερχόμενος πρῶτος στὸν Παράδεισο.

— Ἡ Πύλη τοῦ Παραδείσου, φυλασσόμενη ὑπὸ Χερουβείμ.

— Ὁ Ἅγ. Πέτρος, μὲ τὸ κλειδὶ τοῦ Παραδείσου στὸ δεξὶ του χέρι, νὰ ὁδηγεῖ τοὺς Ἅγ. Πάντας στὸν Παράδεισο καὶ

— Ὁ Πύρινος ποταμός, μὲ τοὺς βασανιζόμενους ἁμαρτωλούς.

Ἀπὸ τὶς ἄλλες τοιχογραφίες τοῦ καθολικοῦ καλλίτερα διατηρημένες εἶναι οἱ, τοῦ Βορείου τοίχου τοῦ κυρίως ναοῦ, τοῦ Νότιου τοίχου τοῦ Ἱεροῦ Βήματος καὶ τῶν σφαιρικῶν τριγώνων (οἱ Εὐαγγελιστές). Ἀνάμεσα σ' αὐτές, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς δημοσιευόμενες, συγκαταλέγονται, ἡ Γέννηση τοῦ Χριστοῦ, ἡ Ἀνάληψη τοῦ Χριστοῦ, ἡ Πεντηκοστή, οἱ Ἅγ. Θεόδωροι κ.ἄ.

Γιὰ τὴν τέχνη τοῦ Δαμασκηνοῦ ἐξ Ἰωαννίνων, ὁ Μανόλης Χατζηδάκης (Ἕλληνες ζωγράφοι μετὰ τὴν Ἅλωση, σελ. 105, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, τόμος ΙΑ΄, σελ. 247-250 καὶ Μακεδονία, σελ. 423) ὑποστηρίζει, ὅτι στὸ Ἅγιο Ὄρος, τὶς πρῶτες δεκαετίες τοῦ 18ου αἰώνα, ὑπῆρχαν δύο ἀντίθετες τεχνοτροπικὲς τάσεις καὶ ὅτι:

«Ἡ μία τάση, ἡ συντηρητική, φαίνεται νὰ ἀκολουθεῖ τὴν παλαιὰ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἁγιορείτικη παράδοση, νὰ μεταπαλοῦνται δηλαδὴ καλοὶ ζωγράφοι ἀπὸ τὸν *κόσμον*, οἱ ὁποῖοι τώρα μεταφέρουν στὸ Ὄρος τὴν περιφερειακή τους τέχνη αὐτούσια καὶ, μὲ πιθανὲς εἰκονογραφικὲς προσαρμογές. Ἡ ἄλλη τάση, πιὸ ἐνδιαφέρουσα, φαίνεται νὰ ἐκφράζει ἀνησυχίες καὶ ἀναζητήσεις σὲ ἀναδρομὲς πιὸ πρωτότυπες, μὲ χαρακτήρα αὐτόχθονα, ἁγιορείτικο.

Τὴν πρώτη τάση ἀντιπροσωπεύει, κυρίως, ἕνας ζωγράφος ἀπὸ τὴν Ἤπειρο, ὁ ἱερομόναχος Λαμασκηνὸς ἐξ Ἰωαννίνων, ποὺ τοιχογραφεῖ, τὸ 1717, τὸ καθολικὸ τῆς μονῆς Καρακάλου καὶ, τὸ 1719, τὸν εὐρύχωρο ναὸ στὸ παρεκκλήσιο τῆς Κουκουζέλισσας τῆς μονῆς Μεγίστης Λαύρας. Ὁ ἴδιος καλλιτέχνης εἶχε ζωγραφίσει τὸ 1691 τὸ ναὸ στὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Δημητρίου στὴ Σκύρο. Σὲ ὅλες αὐτὲς τὶς τοιχογραφίες ὁ Ἠπειρώτης Λαμασκηνὸς μένει σταθερὸς σὲ κοινὲς γιὰ τοὺς πολυάριθμους πατριῶτες του τεχνικὲς καὶ αἰσθητικὲς ἀρχές, χωρὶς νὰ ξεχωρίζει μὲ τὴν καλλιτεχνική του προσωπικότητα ἀπ' αὐτούς. Χρώματα φωτεινὰ καὶ ἐπίπεδα σὲ κάμπο μαῦρο, περιγράμματα καὶ χαρακτηριστικὰ προσώπου μὲ σταθερὲς γραμμὲς συνθέτουν μορφὲς ἄχαρες ἀλλὰ φορτωμένες πανοπλίες ἢ πτυχολογίες στερεές. Οἱ φωτοστέφανοι μὲ ἀνάγλυφα κοσμήματα καὶ ἄλλα τεχνικὰ χαρακτηριστικὰ ποὺ σημειώνονται γιὰ τοὺς ζωγράφους τῆς Ἠπείρου δὲν λείπουν. Μὲ τὴν τεχνοτροπία αὐτή, ποὺ ἔχει ἔντονο γραμμικὸ χαρακτήρα, ἔχουν διακοσμηθεῖ τὴν ἴδια ἐποχὴ ἀπὸ ζωγράφους ἀσφαλῶς ἠπειρῶτες, ἀλλὰ ἀνώνυμους, καὶ ἄλλα ἐκκλησιαστικὰ κτίρια στὸν Ἄθω, ὅπως ὁ ἐξωνάρθηκας καὶ παρεκκλήσια στὴ μονὴ Βατοπεδίου, καθὼς καὶ σὲ ἄλλα μοναστήρια».

Ὁ Λαμασκηνὸς ἐξ Ἰωαννίνων, δηλαδή, θεωρεῖται, ὡς ἕνας ἀπὸ τοὺς καλοὺς καὶ πιστοὺς στὴν Ἠπειρώτικη σχολὴ ἁγιογράφους - παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἐργάστηκε ἐκτὸς Ἠπείρου - καὶ γι' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ λόγο ἀξίζει νὰ γίνει περισσότερο γνωστός.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΑΜΑΡΟΥΛΙΑΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΑΤΕΣΗΣ Β., Μητροπολίτης πρ. Λήμνου. Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Σκύρου. Ἀθῆναι. 1941.

ΒΑΛΣΑΜΟΣ Ν.: Ἡ Σκῦρος στὴν περιοχὴ τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἐνδιαφέροντος. Κυμαϊκὰ Νέα. 15-8-1957.

ΛΕΦΝΕΡ ΜΙΧ.: Ἡ ἀρχαία ὀχύρωσις τῆς πόλεως Σκύρου. Ἀρχαιολογικὴ ἐφημερὶς 1925-1926. Ἀθῆναι 1929, σελ. 138.

ΔΕΦΝΕΡ ΜΙΧ.: Ἡ Δευτέρα Παρουσία. Τοιχογραφίαι τῆς ἐν Σκύρῳ διαλελυμένης Μονῆς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος. Ἐν Ἀθήναις 1928, σελ. 490.

ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ Δ.· Ἱστορία τῆς Σκύρου ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων. Ἐν Πάτραις 1909.

ΠΙΟΜΠΙΝΟΣ Φ.: Ἕλληνες ἁγιογράφοι μέχρι τὸ 1821. Δευτέρη ἔκδοση. Ἀθήνα 1984.

ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ Μ.· Ἕλληνες ζωγράφοι μετὰ τὴν Ἅλωση (1450-1830). Ἀθήνα 1987.

ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ Μ.: Μεταβυζαντινὴ τέχνη (1430-1830). Στὸ βιβλίο «Μακεδονία». Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν. Ἀθήνα 1982.

ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ Μ.· Πνευματικὸς βίος καὶ πολιτισμὸς 1669-1821. Ἡ τέχνη. Ζωγραφική. Στὴν Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους. Τόμος ΙΑ΄, σελ. 247-255. Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, Ἀθήνα 1975.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

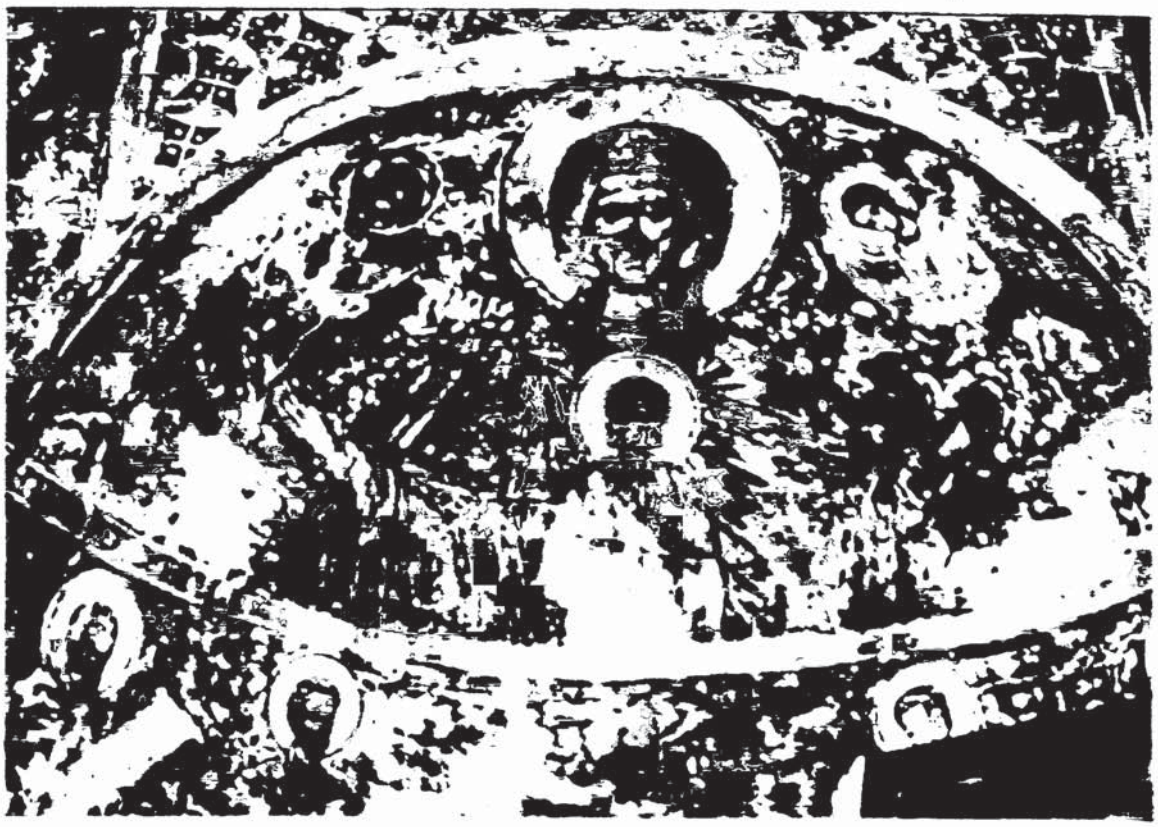


Τὸ καθολικὸ τῆς Μονῆς Ἁγ. Δημητρίου Σκύρου.



Ἀπὸ τὶς τοιχογραφίες τοῦ καθολικοῦ. Ἡ Λευτέρα Παρουσία καὶ «οἱ Ἅγιοι Πάντες εἰσερχόμενοι ἐν τῷ Παραδείσῳ».

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



Η Πλατυτέρα των Ουρανών.



Οι Άγιοι Ιεράρχες.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



Ἡ Σταύρωση τοῦ Χριστοῦ.

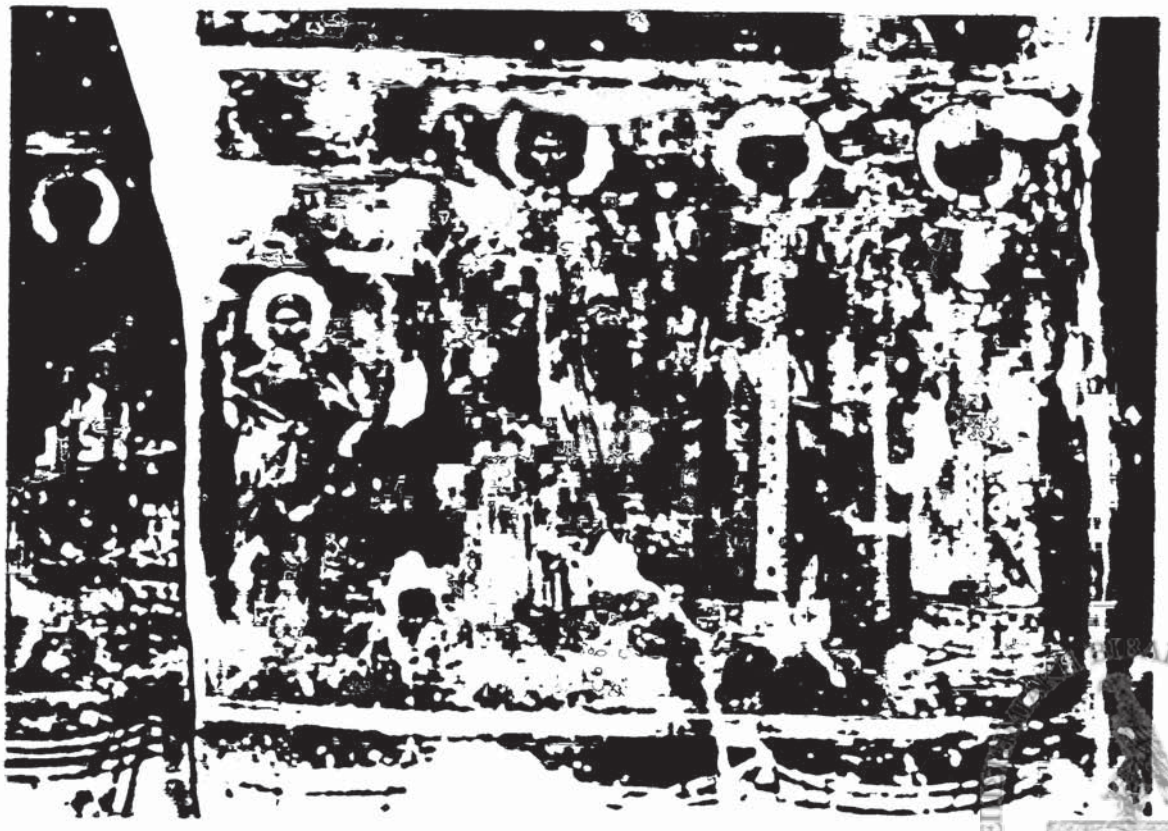


Ὁ Ἅγ. Εὐθύμιος καὶ ὁ Ἅγ. Σάββας.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



Ο Μυστικός Δείπνος.



Ο Άγ. Άρτεμις και οι Άγ. Κωνσταντίνος και Έλενη

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΑΝΝΑΣ ΛΕΡΕΚΑ

ΤΑΜΑ ΣΤΟΝ ΑΗ-ΔΗΜΗΤΡΗ

Τὸ ἀντρικὸ μοναστήρι
Μὲ καθολικὸ ἁγιογραφημένο
Καὶ ξυλόγλυπτο τέμπλο,
Μὲ τὸν Ἀρχάγγελο Μιχαὴλ
Νὰ σκεπάζει τὴν πόρτα
Νὰ μᾶς φυλάγει ἀπ' τοὺς ἀντίπερα·
Μόνο η μυρωδιὰ τῆς λεμονιᾶς
περνοῦσε· κι ἐγὼ
Κάθε μεσημέρι
Ἔφερνα ἕνα δαφνόκλωνο
Τάμα στὸν Ἁη-Δημήτρη,
Νὰ βγεῖ ἀπ' τὴν εἰκόνα·
Τί ὠφελοῦν τὰ ἐπιχρυσώματα;
Τί ὠφελεῖ ἡ ἄχνα τῶν φιλιῶν μου
Πάνω στὸ πάλλευκο τζάμι τῆς κορνίζας του;
Ἐξαίσια νέος, ἐπάνω στὸ ἄλογό Του,
Στεριωμένος στὴν ἔκσταση τοῦ Θεοῦ,
Στὴν ἀσφάλειά Του,
Ντυμένος τὴν ἀσημένια στολή Του
Καὶ τὴ δόξα,
Ἀπρόσιτος,
Λείχνοντας τὴν δύναμή Του
Στὴν Ζωὴ καὶ στὸν Θάνατο,
Μ' ἀφήνει νὰ φεύγω, νὰ κατηφορίζω
Ὑπακούοντας στὸ κάλεσμα
Τῆς ἄλλης ὄχθης,
Μὲ τὶς ματαιότητες
Μὲ τὸ γυαλὶ τοῦ μεγάλου καθρέφτη μου,
Ἀπογυμνωτικὸ
Κάθε βράδυ,

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Νὰ φανερώνει
Καινούργια ραγισματιὰ
Στὸ πρόσωπό μου.

Ἔκανε κρύο.
Ἀλλὰ τὸ βοριαδάκι
Καὶ ὁ ξεστὸς χειμωνιάτικος ἥλιος
Ἔφερναν εἰξία καὶ ζωντάνια·
Στὸ διπλανὸ δωμάτιο.
Οἱ κόρες μου ψιθυρίζοινε σιγά,
Γιὰ νὰ ἀκούσοινε αὐτὲς μονάχα
Κι οἱ ἄγγελοι ἀπὸ χαρτόνι
Ποὺ κόβοινε μὲ προσοχὴ
Γιὰ τὴν μικρή τους φάτνη.
Θυμᾶμαι τώρα τὴν ἡμέρα
Ποὺ ἔφυγε ὁ δικός μου ἄγγελος·
Ἔπαιζα μ' ἕνα καθρεφτάκι
Καὶ τὶς ἀνταύγειες τοῦ ἥλιου.
Κι ὅπως γέλαγαν τὰ κρύσταλλα
Ἀπ' τὸ πολύφωτο
Κι ἀπ' τὴν τζαμόπορτα.
Μὲ μιὰ ἀχτίνα
Ὁ Ἄγγελός μου ἔφυγε
Πρὸς τὸν οὐρανό!
Μέσα σὲ τόσο φῶς καὶ γέλια,
Ἦταν ἡ πρώτη μέρα
Ποὺ ἔμεινα ἀπροστάτευτη.

ΑΝΝΑ ΔΕΡΕΚΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΣΤΕΦ. ΜΠΕΤΤΗ

ΛΟΓΟΣ ΑΝΕΚΔΟΤΟΣ

Ἐκφωνήθηκε σὲ κοινὴ γιορτὴ Ἀστικῆς Σχολῆς καὶ Παρθεναγωγείου τῆς πόλης μας κατὰ τὴν ἀπονομὴ τῶν «ἀπολυτηρίων πτυχίων» στοὺς ἀποφοίτους της.

Ἐρευνώντας πρόσφατα καὶ γιὰ πολλοστὴ φορὰ τὸν ὀγκώδη φάκελο τοῦ Μητροπολιτικοῦ Ἀρχείου μὲ τὸν τίτλο «ΔΙΑΦΟΡΑ», ὅπου κατὰ τὸ ἀρχαῖο ρητὸ «λίθοι τε καὶ πλίνθοι καὶ κέραμοι ἀτάκτως ἐρριμένα οὐδὲν χρήσιμά ἐστιν» καὶ ὅπου τὸ δεύτερο σκέλος τοῦ ἴδιου ρητοῦ δὲν ἰσχύει στὴν περίπτωσή μας, γιατὶ ὁ ἐρευνητὴς ἐξετάζοντας μὲ προσοχὴ τὸ περιεχόμενο τοῦ φακέλου αὐτοῦ σὰν ρακοσυλλέκτης ἰδιότυπος βρίσκει ἐδῶ κι ἐκεῖ στοιχεῖα ἀρκετὰ χρήσιμα, συνάντησα σὲ χειρόγραφο τὸν προκείμενο λόγο, ξεχωριστῆς ἀξίας, ἐκφωνηθέντα ἀπὸ ἐκπρόσωπο προφανῶς τοῦ Μητροπολίτη ἢ καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιο σὲ κοινὴ γιορτὴ Ἀστικῆς Σχολῆς καὶ Παρθεναγωγείου τῆς πόλης μας μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἀπονομῆς τῶν «ἀπολυτηρίων πτυχίων» στοὺς ἀποφοίτους τους καὶ παρουσία τῶν ἐφόρων, δασκάλων, μαθητῶν τῶν δύο Σχολῶν καὶ πλήθος κόσμου, τὸν ὁποῖον καὶ ἀμέσως παραθέτω:

«Φίλοι ὁμιληταὶ

Διελθόντες τὴν σειρὰν τῶν μαθημάτων ἅτινα διαγράφονται ἐν τῷ κανονισμῷ τῆς Σχολῆς ἡμῶν προσκαλεῖστε νὰ λάβητε διὰ χειρὸς ἡμῶν τὰ ἀπολυτήρια ὑμῶν πτυχία. Ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ τελευταῖον καθῆκον πράττουσα ἡ Σχολὴ νουθετεῖ ἡμᾶς (;) ἵνα διατελεῖτε ὄντες εὐσεβεῖς μὲν τὰ πρὸς τὸν θεὸν καθότι πασῶν τῶν ἀρετῶν ἡγεμὼν ἐστὶν ἡ εὐσέβεια δίκαιοι δὲ τὰ πρὸς τὸν πλησίον, εὐγνώμονες δὲ τὰ πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ εὐεργέτας καὶ ἐφόρους. Παρέχουσα δὲ τὰ πτυχία ταῦτα, ὡς στέφανον τῆς φιλοπονίας ὑμῶν, πέποιθεν, ὅτι οὐδέποτε θέλετε λησμονήσει αὐτήν, οὐδὲ τοὺς διδασκάλους ὑμῶν, οὐδὲ τοῦς φίλους συμμαθητὰς μεθ' ὧν διήλθετε τὸν δόλιχον[1] τῆς μαθητείας. Παραδίδουσα δ' ἐπὶ τέλους τῷ Θεῷ εὔχεται τοῖς μὲν ἐπιδοθησομένοις εἰς βιοποριστικὸν ἔργον εὐδοκίμησιν καὶ ἐπιτυχίαν τοῖς δὲ ἐξακολουθήσουσι τὴν σειρὰν τῶν μαθημάτων εἰς ἀνωτέραν Σχολὴν πρόοδον καὶ καρποφορίαν (σελ. 2).

1) τὸν δόλιχον (ὁ) -- ὁ μακρὺς δρόμος στὴ σταδιοδρομία.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Φιλόμουσον ἀκροατήριον

Ἀπὸ ἑνὸς καὶ ἡμίσεος ἤδη μηνὸς τὰ σεπτὰ τῶν Περιδίων Μουσῶν τεμένη ἀναπεπταμένας ἔχοντα τὰς δαφνοστολίστους αὐτῶν πύλας γελόεντα προσυποδέχονται τὸ φιλόμουσον καὶ μουσοφελὲς πλῆθος τῆς εὐρυανάσσης[2] ταύτης πόλεως καὶ τῶν προαστείων. Πᾶσα δὲ καρδία ἑλληνικὴ σκιρτᾷ καὶ ἀγάλλεται ἐπὶ τῇ ἀφνειῷ[3] συγκομιδῇ τῆς ἐνιαυσίου πνευματικῆς ἐργασίας, εἰς ἣν ἀκαμάτως καὶ φιλοτίμως συνεβάλοντο διδάσκοντες καὶ διδασκόμενοι. Πλῆθος δὲ ἄπειρον πληροῖ τὰς αἰθούσας τῶν διαφόρων ἐκπαιδευτηρίων. Ὅμιλοι λογίων ἀνδρῶν, χορεία γεννητόρων καὶ κηδεμόνων τῆς μαθητιώσης νεολαίας, ἑσμὸς φιλομούσων ἀκροατῶν πασοιδί[4](;) συντρέχουσαν εἰς τὰς πανηγύρεις ταύτας τῶν γραμμάτων, ἵνα ὡς ἄλλοι ἑλλανοδίκαι παρακαθίσωσιν εἰς τοὺς διανοητικοὺς τούτους ἀγῶνας, ἐν οἷς ἀξιότιμος χορεία θυηπόλων[5] καὶ ἱεροφαντῶν[6] τῶν ἀγλαοδώρων[7] (σελ. 3) τῆς Μνημοσύνης θυγατέρων οἷά τινες πνευματικοὶ παιδοτρῖβαι ἐγγυμνάζοντες τὰς διανοητικὰς δυνάμεις τῶν νέων καὶ οἷοι ἱεροφάνται μυοῦντες αὐτοὺς τὰ μυστήρια τῶν ὡραίων τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, παρουσιάζουσιν αὐτούς, ἵνα ἀγωνισάμενοι κομίσωνται οἱ ἀριστεύσαντες τὸ ἔπαθλον τῆς νίκης ἀντὶ τῶν ἀληθῶν κόπων καὶ μοχθῶν.

Κατὰ ταύτην δὲ τὴν ὥραν τοῦ ἔτους καὶ τὰ σεμνεῖα[8] τῆς ἑλληνοπρεποῦς ταύτης κοινότητας παρέστησαν ἑαυτὰ ἕτοιμα πρὸς ἀμητὸν[9] τῶν ἀειθαλῶν αὐτῶν καρπῶν, οὓς διὰ πολλῶν ἱδρώτων καὶ μόχθων ἐκτήσαντο. Καὶ ἰδοὺ ἀπὸ δεκαπενθημέρου τὸ φιλόκαλον πλῆθος τῆς περιπύστου Χαλκιδόνος[10] ἀθρόον συνέρρευσε πρῶτον μὲν εἰς τὸν χαρίεντα

---

2) τῆς εὐρυανάσσης (ἡ) —ἡ εὐρέως ἀνάσσουσα, τῆς ὁποίας τὸ κράτος εὐρὺ καὶ μέγα.

3) τῇ ἀφνειῷ (ἐπίθ). — εὔπορος, εὐκατάστατος, πλούσιος

4) πασοιδί (ἐπιρρ.) — μεταφ. αὐτὸς ποὺ κεντᾶ, ποὺ διακοσμεῖ

5) θυηπόλων (τῶν) — τῶν ἀσχολουμένων μὲ θυσίες

6) ἱεροφαντῶν (τῶν) — τῶν διδασκόντων τὴν τάξη τῶν θυσιῶν καὶ τῆς λατρείας, μεταφ. τῶν δασκάλων.

7) τῶν ἀγλαοδώρων (ἐπίθ.) τῶν παρεχόντων λαμπρὰ δῶρα, μετ. τῶν δασκάλων.

8) σεμνεῖα (τὰ) — ἱερὰ τεμένη, μοναστήρια, μεταφ. σχολεῖα

9) πρὸς ἀμητόν (ὁ) — θερισμόν

10) περιπύστου Χαλκιδόνος — τῆς περιβοήτου, τῆς περιφήμου Χαλκιδόνος (ἀρχαία πόλη στὴν ἀνατολ. ὄχθη τοῦ Βοσπόρου ἀποικία τῶν Μεγαρέων πλούσια στὴν ἐποχή της κατέστη περίφημη γιὰ τὸ πασίγνωστο Μαντεῖο της τοῦ Ἀπόλλωνα ποὺ ἀνταγωνίζονταν τὸ τῶν Δελφῶν. Μ' αὐτὴν τὴν πόλη παρομοιάζει ὁ συνταχτης τοῦ λόγου τὰ Γιάννινα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λειμῶνα τῶν νεαρῶν βλαστῶν, τῶν νηπίων λέγω, ἵνα ἔνθεν μὲν διὰ χειροκροτήσεων καὶ ἐπευφημιῶν ἐπιβραβεῦσαι τὰ ἀθῶα καὶ ἀμέριμνα ταῦτα πλάσματα διὰ τοὺς ἀπαλοὺς κόπους, οὓς ἐν νηπιακῇ ζωηρότητι κατέβαλον, ἔνθεν δὲ ἀναμνησθῇ τὴν ἀμέριμνον ἐκείνην ἡλικίαν, καθ' ἣν τὸ γλυκὺ μειδίαμα καὶ ἡ διηνεκὴς χαρὰ προῖστατο τῶν ἀθώων παιδιῶν (σελ. 4)

καὶ διασκεδάσεων εἶδα δὲ ἐπίηρα[11](;) φέρον ἐν τῇ Ἀστικῇ Σχολῇ καὶ τῷ Παρθεναγωγείῳ παρέστη καὶ κατὰ τὰς ἑορτὰς αὐτῶν ἀκροασάμενον τόν τε ἐλλόγιμον διευθυντὴν τοῦ Ἀρρεναγωγείου ἀφηγησάμενον τὴν κατὰ τὸ λῆξαν ἤδη σχολικὸν ἔτος πορείαν τοῦ ὑφ' αὐτοῦ διευθυνομένου καθιδρύματος καὶ τὴν λιγείαν[12] ἀγορήτριαν, τὴν χρηστὴν καὶ πεπνυμένην[13] διευθύντριαν εὐγλώττως καὶ μετὰ πολλῆς τῆς χάριτος διαπραγματευσαμένην περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν νεαρῶν ἑστιάδων[14]. Τὰ μέγιστα οἱ πάντες κατεθέλχθησαν ἐκ τοῦ λαμπροῦ ἀποτελέσματος τῶν ἐξετάσεων, ὡς τοῦτο διετράνου ἡ ἐπὶ τοῦ προσώπου πάντων διεζωγραφημένη εὐχαρίστησις καὶ αἱ θυμήρεις[15](;) ἐντυπώσεις καὶ ἡ ἱερὰ συγκίνησις καὶ τὰ δάκρυα τὴν εὐαίσθητον ἐχόντων καρδίαν κατιδόντες τὰ ραδινὰ[16] νήπια ἐν χαρᾷ τοὺς ὀφθαλμοὺς σπινθηροβολοῦντας ἐν τῇ ἱερᾷ ἐπαγγελίᾳ τῶν διηγημάτιων, τῶν διδακτικῶν διαλόγων, τῶν μύθων ἐν τῇ δραματικῇ παραστάσει τῆς χριστιανικῆς οἰκογενείας. Τὰ μέγιστα οἱ πάντες κατεγοητεύθησαν ἐκ τῶν εὐστόχων (σελ. 5)

ἀπαντήσεων τῶν μαθητῶν τῆς Ἀστικῆς Σχολῆς μάλιστα δὲ ἐκ τοῦ λαμπροῦ θριάμβου, ὃν ἤραντο αἱ νεαραὶ ἑστιάδες τοῦ ἱεροῦ Παρθενῶνος, αἱ καλιπάρειαι λέγω καὶ ἠϋκομοι[17] παρθένοι. Εὐτυχήσας καγὼ ὁ ἐλάχιστος, ἵνα παρίσταμαι κατὰ τὰς δημοτελεῖς ταύτας πανηγύρεις τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ τρισεβάστου ἡμῶν ποιμενάρχου, ὅστις διὰ τῆς φιλομούσου αὐτοῦ παρουσίας ἐπιλαμπρύνει τὴν πανήγυριν ταύτην χαίρω, ὅτι εὑρίσκομαι εἰς τὴν εὐχάριστον θέσιν νὰ μαρτυρήσω μετὰ πάντων ἡμῶν, ὅτι ἡ καθ' ὅλον τὸ ἔτος εἰς τὸ ἔργον τῆς

---

11) ἐπίηρα (ἐπίθ). — φέρω σὲ κάποιον ἀρκετὰ εὐπρόσδεκτα δῶρα.

12) τὴν λιγείαν (ἐπίθ.) — καθαρή, εὐκρινής.

13) πεπνυμένην (μετοχ.) — τὴν ἔχουσα ψυχήν, πνοήν, τὴ συνετή, τὴ φρόνιμη.

14) ἑστιάδων (τῶν) — Παρθένων στὸ ναὸ τῆς Ἑστίας, δηλ. τῶν μαθητριῶν.

15) θυμήρεις (ἐπίθ.) — τοὺς ἁρμόζοντες στὴν καρδιά, εὐάρεστους, ἀγαπητούς.

16) ραδινὰ (ἐπίθ.) — βραδινά, ποιητ. λεπτὰ καὶ ἐπιμήκη ἐπί κιόνων, μεταφ. ἐπὶ μελῶν τοῦ νεανικοῦ σώματος, λεπτοφυῆ, λεπτοκαμωμένα.

17) ἠϋκομοι (ἐπίθ.) — αὐτὲς ποὺ ἔχουν ὡραία κόμη, οἱ καλλίκομοι.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

διδασκαλίας ἐπαποδιθέντες διδάσκαλοι ἔβαλον κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον κατὰ σκοπὸν ὡς ἕκαστος ἱκανότητος καὶ ζήλου εἶχε καὶ αἱ σταδιοδρομοῦντες ἀνταποκρινόμενοι εἰς τὸν ζῆλον τῶν ἀλειπτῶν[18](:) ἀπήνεγκον καρπὸν καρποφορήσαντες ὁ μὲν τριάκοντα ὁ δὲ ἑξήκοντα ὁ δ' ἑκατόν. Διὸ ἂν κατὰ τὸν οὐρανοβάμονα ἀπόστολον δόξα καὶ τιμὴ καὶ εἰρήνη παντὶ τῷ ἐργαζομένῳ τὸ ἀγαθὸν τιμὴ καὶ ἔπαινος ὀφείλεται πᾶσι τοῖς συντελέσεσιν εἰς τὴν γενικὴν ταύτην εὐχαριστησιν. Καὶ πρῶτον μὲν ἀπονέμω τὰς δικαίας ἐγκαρδιώσεις καὶ εὐλογίας τῆς μητρὸς ἐκκλησίας (σελ. 6)

οἷα τε καλλίτεκνος μήτηρ, ὡς σπουδαιότερον μέλημα ἔχουσα τὴν πνευματικὴν ἀνάπτιξιν τῆς νεολαίας φιλοστόργως παρακολουθεῖ καὶ μετ' ἐνδιαφέροντος μελετᾷ τὴν λαμπρὰν σταδιοδρομίαν τῶν ἐκπαιδευτικῶν καθιδρυμάτων, διὸ καὶ χαίρει ἑκάστοτε διαβλέπουσα τοὺς εὐθαλεῖς τῶν πράμνων[19] τῶν σχολῶν καρποὺς καὶ ἐπεύχεται δάφνας καὶ προόδους ἐπὶ τὰ κρείττω. Εἶτα δὲ ἐκ μέροις πάντων τῶν διὰ τῆς εὐγενοῦς αὐτῶν παρουσίας τιμησάντων τὰς ἐξετάσεις καὶ τὴν δημοτελῆ ταύτην ἑορτὴν ἀπονέμω τὸν προσήκοντα ἔπαινον καὶ τὰ εὐχαριστηρια πᾶσι μὲν τοῖς διδασκάλοις ἰδίᾳ δὲ τῆς μετὰ φλογεροῦ ζήλου καὶ μετ' αὐταπαρνησίας καὶ εὐσεβοῖς φρονήματος διδάξασι καὶ διδαξάσαις τὴν ἐμπιστευθεῖσαν εἰς χεῖρας αὐτῶν ἀπειρόκακον νεότητα, καὶ φερέπονοι διδάσκαλοι καὶ διδασκάλισσαι πρὸς ὑμᾶς ἰδίᾳ τὰ τῶν ἐργασθέντων καὶ ἐργασθεισῶν εἰλικρινῶς, ἀόκνως καὶ ἀποτελεσματικῶς ἄνευ ἀγυρτίας καὶ φενάκης ἀπειθύνονται (σελ. 7).

τὰ ἐγκάρδια συγχαρητήρια καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη, διότι οὐχ ὡς οἱ γραμματοκάπηλοι καὶ ὡς λαοπλάνοι καὶ ὡς ἀγύρται ἀλλ' ὡς ἔχοντες βαθεῖαν συναίσθησιν τῆς ἀποστολῆς ὑμῶν καὶ μεθ' ὅλην τὴν ἀντίπνοιαν τῆς μισαρᾶς ραδιουργίας τῆς ἀνηκούστου συκοφαντίας διατελέσατε διαυλακίζοντες τὴν ἄρουραν[20] ἀφ' ἧς κεδνὰ[21] βλαστάνουσι βολεύματα ἐκριζοῦντες τὰ ζιζάνια ἀπὸ τῶν καρδιῶν τῆς νεολαίας καὶ σπείροντες τὸν ἀγαθὸν σῖτον. Ὡς ἀληθεῖς σκαπανεῖς διατελέσατε φωτίζοντες τὰ πνεύματα αὐτῆς μορφοῦντες τὴν καρδίαν εἰς τὸ εὖ εἶναι δωροῦντες, ὡς

18) ἀλειπτῶν (ἐπίθ.) — ὁ ἐλαφρῶς ἐπιδεκτικός, μεταφ. ὁ ἐπιδεκτικὸς μόρφωσης.

19) πράμνιων (οἶνος) — ἀπὸ τὸ βουνὸ Πράμνων τῆς Ἰκαρίας, ἰσχυρὸς καὶ δριμὺς τὴν γεῦση.

20) ἄροιραν (ἡ) — τὴν ἀρόσιμη γῆ, τὸ χωράφι (μεταφ.).

21) κεδνὰ (ἐπίθ.) — ὁ προερχόμενος ἀπὸ τὴν ἴδια ρίζα, μεταφ. ὁ ἐπιμελής, ὁ σοφός, ὁ φροντιστικός.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

εὐσεβόφρονες, ὡς γνήσιοι ὀπαδοὶ τοῦ ἀληθῶς ἐννοουμένου πολιτισμοῦ κατενοήσατε, ὅτι σκοπὸς ἐν γένει πάσης σχολῆς ἔστω, οὐ μόνον ἡ ἀνάπτυξις καὶ μόρφωσις τοῦ νοῦ διὰ πλουτισμοῦ ποικίλων γνώσεων καὶ ἐκστηθίσεως ξηρῶν συντακτικῶν κανόνων ἄνευ ἐφαρμογῆς ἀλλὰ καὶ ἡ τῆς ψυχῆς διάπλασις διὰ τῆς χριστιανικῆς καὶ τῆς κατ' ἄνθρωπον μορφώσεως. Ἐπὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου ἀντικειμένου ἐφιστᾶται ἡ προσοχὴ τῶν ἁρμοδίων, διότι ὡς ἡ ἐτησία δοκιμασία ἀπέδειξε καὶ τίνα ἀπονενοημένα καὶ ἀκατανόμαστα διαβήματα ἐπεκύρωσαν ἡ μαθητιῶσα ἄρρην νεότης τυγχάνει ἀνερμάτιστος θρησκευτικῶν καὶ ἠθικῶν ἀρχῶν καὶ γνώσεων (σελ. 8).

Ἀλλὰ τύχῃ ἀγαθῇ. Ἐπὶ τὰ ἐκπαιδευτήρια ἀφορῶσιν ἄνδρες ὀξυδερκεῖς, μεγαλεπίβολοι, διορατικοὶ ἄνδρες ἐνὶ λόγῳ ἐμπεφορημένοι ἀγαθῶν προθέσεων καὶ φλογεροῦ ἔρωτος ὑπὲρ τῆς ἐντελοῦς(;) διοργανώσεως τῶν σχολείων ὡς πρὸ 8ημέρου ἐν τῷ περιβόλῳ τούτῳ ὁ ἡδυεπὴς καὶ στομύλος[22] ἀγορητὴς τοῦ ἀπὸ γλώττης μέλιτος γλυκέος ρέεν αὐδὴ[23] ἐρητόρευσεν[24]. Ἔναυλα[25] εἰσέτι μένουσιν εἰς τὰς ἀκοὰς ἡμῶν τὰ σωτήρια καὶ ἐποφελῆ σχέδια, ἅτινα μέλλει νὰ πραγματώσει, θεοῦ συνηρημένου(;)[26] ἡ περινουστάτη καὶ ὀξυδερκὴς ἐφορία δέξασθε τὴν βαθεῖαν εὐγνωμοσύνην καὶ τὰ εὐχαριστήρια πάντων ἡμῶν (σελ. 8).

διὰ τὴν ἀπαράμιλλον δραστηριότητα καὶ τὸν ὑπὲρ πάντα ἔπαινον φιλόμουσον ζῆλον, ὅστις ὁμολογουμένως ὑπῆρξε καὶ ὑπάρξει ζωηρὸς καὶ ἀκμαῖος περὶ πᾶσαν ὑπόθεσιν ἀφορῶσαν τὸ καλὸν καὶ τὴν προαγωγὴν τῶν σχολείων. Εὐγνωμονοῦμεν, σεβαστοὶ ἔφοροι, διὰ τὰς ἐκδουλεύσεις ἃς προσηνέγκατε ὑπὲρ τῆς νεολαίας καίτοι πολλάκις κατήπειγον[27] ὑμᾶς ἴδιαι βιοποριστικαὶ ἐργασίαι. Λέξασθαι λοιπὸν τὰς εὐλογίας τοῦ Σεβασμιωτάτου ἡμῶν ποιμενάρχου, τὴν εὐγνωμοσύνην παρὰ τῆς κοινότητος καὶ τὸν ἔπαινον παρὰ τῶν ἀνθρώπων, ἀνθ' ὧν οὕτω προθύμως ἀγωνίζεσθε τὸν καλὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς προόδου τῶν νεαρῶν τῆς πατρίδος βλαστῶν. Ἔπαινος ἐπίσης ὀφείλεται καὶ τῷ καλῷ καγαθῷ μουσουργῷ

---

22) ἡδυεπὴς καὶ στομύλος (ἐπίθ.) — ὁ γλυκὰ ὁμιλῶν καὶ εὔγλωττος.

23) αὐδὴ (ἡ) ἡ ἀνθρώπινη φωνή, ἡ λαλιά, ἡ ὁμιλία.

24) ἔναυλα (ἐπίθ.) ὁ μὲ συνοδεία αὐλοῦ λόγος, μεταφ. λόγια ποὺ ἠχοῦν ζωηρὰ στὸ νοῦ μας.

25) ἀπὸ γλώττης μέλιτος γλυκέος ρέεν αὐδὴ στίχος ἀπὸ τὴν Ἰλιάδα (Α΄ 249) τοῦ Νέστορος.

26) θεοῦ συνηρημένου τοῦ θεοῦ βοηθοῦντος.

27) κατήπειγον ὑμᾶς σᾶς τραβοῦσαν ἐπειγομένα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κ. Εὐστρατίῳ Παπαδοπούλῳ διὰ τοὺς ἀτρύτους κόπους καὶ τὴν ἰώβειον ὑπομονήν, ἣν κατέβαλε κατορθώσας ἐντὸς βραχυτάτου χρονικοῦ διαστήματος νὰ ἐγυμνάσῃ τοὺς ἀδαεῖς καὶ ἀμούσους περὶ τὸ μέλπειν μαθητρίας τοσοῦτον ἐπιτυχῶς καὶ ἐπιμελῶς ὑμνολογησάσας τὸν ὕψιστον Θεὸν καὶ τὸν γαληνότατον ἡμῶν ἄνακτα. Δέξαι λοιπὸν τὰ ἐγκάρδια εὐχαριστήρια τῆς τε Σχ. Ἐφορίας καὶ τῆς ἐριτίμου ταύτης ὁμηγύρεως (σελ. 9).

Ὑμεῖς δὲ φίλαι μαθήτριαι καὶ μαθηταὶ ἀκούσατε τὴν ἐξῆς ὑποθήκην ἱερέως θεωροῦντος τὴν πρόοδον καὶ εὐδοκίμησιν ὑμῶν ὡς αὐτοῦ ἐπιδαψιλεύων οὕτω δημοτελῶς τὸν ἔπαινον τοῖς τε βραβευθεῖσι σταδιοδρόμοις καὶ τοῖς τὸν δίαυλον τῆς μαθητείας ἀθλοφόρως διανύσασιν, εὔχομαι, ἵνα τὴν αὐτὴν καὶ μείζονα δεικνύοντες ἐπιμέλειαν ἀναφαίνεσθε πάντοτε ἀριστεύοντες καὶ ὑπείροχοι. Ἀπονέμων δὲ τὰς εὐλογίας καὶ τῇ λοιπῇ χορείᾳ τῶν μαθητῶν προτρέπω αὐτούς, ἵνα βαίνοντες τοῖς ἴχνεσι τῶν ἀριστευσάντων προσπαθεῖτε νὰ γίνεσθε ἐφάμιλλοι αὐτῶν τρέχοντες παρὰ λύδιον ἅρμα[28]. Κατὰ τὴν δίμηνον δὲ ἀπὸ τῶν μαθημάτων ἀνάπαυλαν μὴ καταλιμπάνετε[29] καὶ τὰς φίλας μελέτας δι' ὧν ἔσεσθε συνόντες μὲν ἀνδράσι σοφοῖς, συνόντες δὲ ἀνθρώποις τότε ἀγαθοῖς ἐναποτοποῦντες δὲ εἰς ὅσα παρὰ τῶν διδασκάλων ἐδιδάχθητε. Ἵνα δὲ μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν μαθημάτων ἡμῶν εὐδόκιμοι φανεῖτε ἐν τῷ νέῳ σταδίῳ τοῦ βίου σας δύο τινὰ ἀναφαίρετα προσόντα δέον νὰ ἀποχτήσητε ἐφόδια τὴν διάπλασιν τῆς καρδίας καὶ τὴν μόρφωσιν τοῦ νοῦ. Ταῦτα ἔσονται αἱ δύο πτέρυγαι, αἵτινες θέλουσι σᾶς κρατεῖ ὑπεράνω τῆς βιωτικῆς ἰλύος[30] ἔνθα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐμπήγνυνται οἱ στερούμενοι αὐτῶν. Τῇ δυνάμει δὲ αὐτῶν ὑπερανέχοντες τῶν ἄλλων, θέλετε εἶσθε εἰς θέσιν νὰ διευθύνητε τὸ σκάφος τῆς (σελ. 10)

κοινωνίας εὐστοχώτερον. Ἵνα δὲ κατορθώσητε τοῦτο ἀνάγκη, ἵνα πᾶσαν καταβάλλητε σπουδὴν καὶ ἐπιμέλειαν ἐν τῷ πολυτίμῳ τούτῳ τῆς νεότητος καιρῷ πρὸς ἀπόκτησιν τοῦ ἱεροῦ χρήματος τῆς Παιδείας· διότι ὅστις νέος ὢν Μουσῶν ἀμελεῖ τόν τε παρελθόντα ἀπώλεσε χρόνον καὶ τὸν μέλλοντα τέθηκεν κατὰ τὸν ἀπὸ σκηνῆς φιλόσοφον φάναι[31]. Διὸ

---

28) λυδιον ἅρμα — (μεταφ.) (μένω) πολὺ πίσω — ἀρχ. παροιμ. «Παρὰ τὸ λύδιον ἅρμα θέσιν» — ἀφήνομαι στὰ κρύα τοῦ λουτροῦ.

29) καταλιμπάνετε — καταλείπετε, ἀφήνετε.

30) βιωτικῆς ἰλύος — τῆς λάσπης τῆς ζωῆς (μεταφ.) αἱ σκοτοῦρες τῆς ζωῆς.

31) φιλόσοφον φέναι (ἀπαρ. ἀορ. τοῦ φαίνω) — νὰ φανερώσουν, νὰ δείξουν φιλόσοφον κ.λ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ἐντείνατε τὴν ἐπιμέλειαν ὑμῶν, ἵνα φανῆτε ἀνώτεροι τῶν προκατόχων σας κατ' ἄμφω ἄδοντες ἀπὸ τοῦδε τὸ τῶν Ἀχαιόνων νέον Ἄμμες δὲ γ' ἐσόμεθα πολλῷ κάρρονες[32].

Καταστρέφων δὲ τὸ ἄκομψον τοῦτο ἐπισφράγισμα τῆς λαμπρᾶς ταύτης πανηγύρεως εὔχομαι, ἵνα τὰ σημεῖα ταῦτα ἀναδειχθῶσιν ὄντως ἐνδιαιτήματα ἠθικῆς καὶ εὐαγγελικῆς διαπλάσεως, ἐν οἷς θέλουσι μορφοῦσθαι καὶ καταρτίζεσθαι οἱ κύριοι παράγοντες τῆς νέας γενεᾶς καὶ ἀφ' ὧν προσδοκοῦνται νὰ ἐξέλθωσιν ὡς ἀπὸ Λουσείου ἵππου, αἱ στρατιῶται τῆς χριστιανικῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ οἱ παρασκευάσοντες τὸ μέλλον τῆς Ἀνατολῆς ἄξιοι τῆς Παλαιᾶς αὐτῆς εὐκλείας. Τοιαύτη μοι γλυκεῖα γηροτρόφος συνκορεῖ[33] ἐλπὶς καὶ ἐν τῇ ἐλπίδι ταύτῃ προσφωνῶ ὑμᾶς. Χαίρετε» (σελ. 11).

* * *

Ἀλλὰ πρωτοῦ ἀσχοληθῶ μὲ τὸ κείμενο τοῦ λόγου καὶ τὰ πολλὰ προβλήματα ποὺ ἀνακύπτουν ἀπὸ τὴν προσεκτικὴ ἀνάγνωσή του, ἀξίζει νὰ πῶ δυὸ λόγια γιὰ τὸ τί ἦταν ἡ Ἀστικὴ Σχολή. Τὴν 1 Αὐγούστου λοιπὸν τοῦ 1878 συστήθηκε ἐπιτροπὴ δωδεκαμελὴς ὑπὸ τὸν Γυμνασιάρχη Σπ. Μανάρη μὲ σκοπὸ τὴ λήψη μέτρων γιὰ τὴ βελτίωση τῶν ἐκπαιδευτικῶν τῆς πόλης «πρὸς ἐξεύρεσιν μέτρων βελτιώσεως τῶν ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων ἐν γένει τῆς πόλεως ταύτης», καθὼς ἔγραφε τὸ σχετικὸ πρακτικό, ἐνέκρινε δὲ «τὴν βαθμιαίαν ἐπέκτασιν τῆς Λημ. Ἐκπαιδεύσεως ἀπὸ τετραετοῦς εἰς ὀκταετῆ ἀπαρτιζούσης αὐτοτελῆ καὶ ἀπόλυτον Σχολεῖον γενικῆς παιδεύσεως τῶν νέων ὡς πολιτῶν καὶ προπαιδεύσεως ἅμα διὰ τὸ Γυμνάσιον». Ἔτσι τὸ Σχολεῖο θὰ διαιροῦνταν σὲ δύο τμήματα Λον καὶ Βον, «συνιστάμενα ἑκάτερον ἐκ τάξεων τεσσάρων. Ἐκ δὲ τῶν ὑπαρχόντων τοιούτων Σχολείων ἐπονομάζεται τὸ μὲν Κεντρικὸν Ἀστικὸν Σχολεῖον τὰ δὲ λοιπὰ τρία μόνον Ἀστικὰ συνιστάμενα μόνον ἐκ τοῦ Λου Τμήματος», δηλ. ἁπλᾶ Δημοτικά, καθὼς ἦταν καὶ πρῶτα. Ἡ ἐπιτροπὴ παρουσίασε σὲ ἄλλη συνεδρεία της ἕτοιμο πλῆρες ἀναλυτικὸ πρόγραμμα μὲ εἰσαγωγὴ στὸ Β΄ Τμῆμα του καὶ τῆς Ἀρχ.

32) Ἄμμες δέ γ' ἐσόμεθα πολλῷ κάρρονες Τὸ σπαστ. σητό: ἐμεῖς θὰ γίνουμε πολὺ καλύτεροί σας.

33) συνκορεῖ Ἀπὸ τὸ ρ. κορέω -ῶ, χορταίνω ἱκανοποιῶ, τρέφω.

34) τοσσί (ἀπὸ τὸ ρῆμα τορέω) κατεργάζομαι περίτεχνα (στὴ ρητορικὴ τέχνη).

Ἡ ἑρμηνεία τῶν λέξεων τοῦ κειμένου ἔγινε μὲ τὴ βοήθεια τῶν λεξικῶν τῆς Ἀρχ. Ἑλλ. Γλώσσας τῶν Σταματάκη, Βυρναδάκη καὶ H. Liddell - R. Scott).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἑλληνικῆς, παρὰ τὴ δηλούμενη πρακτικὴ κατεύθυνση τοῦ ἰδιου, γιὰ τὸ ὁποῖο μάθημα ὁ Στέφ. Ράδος «διαπρεπὴς καθηγητὴς τῆς Ζωσ. Σχολῆς», καὶ μέλος τῆς ἐπιτροπῆς εἶχε γι' αὐτὸ καὶ ἄλλα ἀντιρρήσεις τὶς ὁποῖες παρουσίασε ἐγγράφως σὲ σχετικὴ ἐνστασή του. Προσθέτω, πὼς τὰ τέσσερα Δημοτικὰ λεγόμενα καὶ ἤδη Ἀστικὰ Σχολεῖα τῆς Πόλης, ἦταν τὸ Καπλάνειο, τὸ Βαλάνειο, τὸ Μαρουτσειο καὶ τὸ Παυλίδειο ἀπ' αὐτὰ δὲ μόνον τὸ Καπλάνειο, λεγόμενο στὸ ἑξῆς Κεντρικὴ Ἀστικὴ Σχολή, θὰ εἶχε δύο τετράχρονα Τμήματα τὸ Αο καὶ κατώτερο καὶ τὸ Βο καὶ ἀνώτερο. Ἀπὸ τὴ Β΄ Τάξη αὐτοῦ τοῦ Β΄ Τμήματος τὸ πρόγραμμα προέβλεπε νὰ διδάσκεται ἡ Ἀρχ. Ἑλληνική, μάθημα στὸ ὁποῖο ἐπικέντρωσε τὶς ἀντιρρήσεις του ὁ Ράδος. Γιὰ τὸ ἀναλυτικὸ πρόγραμμα τὸν καὶ κανονισμὸ τοῦ Σχολείου αὐτοῦ, ἀντίγραφο ξένου (Γερμανικοῦ) εἶπε ὁ ἴδιος, πὼς «εἶναι δι' ἡμᾶς ὡς ἱματισμὸς ἀνδρὸς, ἵνα τὸν φορέσῃ παῖς δεκαετὴς» καὶ ἀνεφικτη, συνέχισε, ἡ ἐπιτυχία αὐτοῦ τοῦ ἰδιου Σχολείου, γιατὶ κανένας γονέας δὲν θὰ στείλῃ τὰ παιδιά του 8 χρόνια σ' αὐτό, γιὰ ἀπόκτηση θεωρητικῶν γνώσεων, καθὼς συμβαίνει στὸ ὑπάρχον Σχολαρχεῖο τῆς Ζωσιμαίας. Ἡ ἔνσταση ὅμως τοῦ Ράδου ἀπορρίφθηκε «διαρρήδην» καὶ ὁ ἴδιος ἀποχώρησε ἀπὸ τὴν ἐπιτροπή. Σημειώνω ἐν ὀλίγοις, πὼς κατὰ τὴν ἰδια ἐκπαιδ. μεταρρύθμιση εἰσηχθησαν στὰ σχολεῖα τῆς πολης δύο κυρίως νεωτερισμοί, ὁ πρῶτος τὸ 8χρονο δημ. Σχολεῖο σὲ δύο τετράχρονους κύκλους πιστὸ ἀντίγραφο Γερμανικοῦ, ὅπου στὸ Β΄ κύκλο τοῦ ἱδρυμένου μόνο στὸ Καπλάνειο ποὺ ὀνομάσθηκε, καθὼς εἶπα, καὶ Κεντρικὴ Ἀστικὴ Σχολὴ καὶ εἰσάγονταν τὰ Ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ μάθημα, τὸ εἶπα ἤδη, κι αὐτὸ ἐντελῶς ἀντίθετο πρὸς τὴν κατεύθυνση τοῦ Σχολείου αὐτοῦ πρᾶγμα ποὺ ἐπεσημανε ἐξ ἀρχῆς μὲ ἔνσταση του ὁ καὶ κύριος ἐπικριτὴς του ἀειμνήστος Ράδος, ἀλλὰ καὶ γι' ἄλλους λόγους ποὺ κι αὐτοὶς ὑπογράμμιζε σ' αὐτὸ τὸ κείμενό του ὁ ἴδιος, καὶ δεύτερος ἡ προσθήκη μιᾶς ἀκόμη τάξεως τῆς Τετάρτης στὶς ἤδη τρεῖς ὑπάρχουσες τοῦ Σχολαρχείου τῆς Ζωσ. Σχολῆς. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος νεωτερισμὸς ἐγκαταλείφθηκε μᾶλλον εὐθὺς μὲ τὴν ἐφαρμογή του γιὰ τὴν ἔλλειψη προσωπικοῦ καταλλήλου νὰ διδάξει τὰ μαθήματα τοῦ Βου κύκλου, μιὰ ἀπὸ τὶς ἀντιρρήσεις τοῦ Ράδου στὴ γνωστὴ ἔνστασή του, παρέμειναν παρὰ ταῦτα τότε ἢ λίγο ἀργότερα στὰ δυὸ τουλάχιστον Δημ. Σχολεῖα τῆς πόλης, τὰ Καπλάνειο καὶ Βαλάνειο, δύο καὶ τρεῖς τάξεις τοῦ Σχολαρχείου τὰ ὀνομασθέντα ἑλληνοδημοτικὰ αὐτὰ ποὺ λειτούργησαν καὶ σὲ ὡρισμένες μεγάλες Κοινότητες τῆς Μητροπ. ἐπαρχίας. Ἔχω ὑπ' ὄψι μου ἐπικύρωση σχετικοῦ συμφωνητικοῦ τοῦ Δασκάλου Κ. Βογᾶ Δ/ντοῦ τῆς Βαλανείου τῆς 24/8/1887, ποὺ γράφει:

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«24 Αὐγούστου 1887. Ἐπικυρώθη τὸ συμφων. τοῦ Ἕλληνος Διδασκάλου Κ. Βογᾶ ὑπὸ ἡμερομηνίαν 2 Αὐγ. 1887 δι' ἓν ἔτος καὶ ἐπὶ ἐτησίῳ μισθῷ λίρ. ὀθ. 45 ἐπὶ τῷ ὅρῳ, ἵνα διδάξῃ τὴν νεολαίαν τῶν Σχολείων τοῦτε Ἑλληνικοῦ καὶ Δημοτικοῦ (ὑπογρ.) οἱ ἔφοροι: Ἰ. Πραματευτής, Γ. Χ. Δημητρίου, ὁ Διδ. Κ. Βογᾶς. Ὁ τοῦ Ἁγίου Ἰωαννίνων ἐπίτροπος

Σακελάριος Ν. Ἰωαννίδης βεβαιῶ» (Κώδ. 13 ἔτ. 1884-7)

Δηλ. στὸ Βαλάνειο ὑπῆρχε στὸ συγκεκριμένο τρ. ἔτος καὶ Τμῆμα σχολείου ἑλληνικοῦ, δηλ. Σχολαρχείου, πόσο μᾶλλον καὶ στὸ ἄλλο πληθωρικὸ Σχολεῖο τῆς πόλης τὸ Καπλάνειο τὸ καὶ κεντρικὸ λεγόμενο. Ὁ δὲ δεύτερος νεωτερισμός, ἡ προσθήκη δηλ. μιᾶς ἐπὶ πλέον τάξεως στὸ τριτάξιο Σχολαρχεῖο τῆς Ζωσιμαίας, καταργήθηκε κι αὐτὴ ὀλίγο μετὰ τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ Γυμνασιάρχη Μ. Πανταζῆ τοῦ καὶ κύριου εἰσηγητῆ του ἀπὸ τὴν Ζωσ. Σχολὴ (1893) «διὰ τὸ ὁμοιόμορφον πρὸς τὰς ἐν Ἑλλάδι σχολάς», καθὼς ἔγραφε τὸ σχετικὸ πρακτικό. (Πρβλ. περισσότερα γιὰ τὴν ἐκπ. μεταρρύθμιση τοῦ 1878 στὴ μελέτη μου: Στέφ. Ράδος Ἠπ. Ἡμ. 1984 σελ. 305-378).

Καὶ τώρα ὕστερα ἀπὸ τὰ παραπάνω ἐρχόμαστε στὴν ἐξέταση αὐτοῦ τοῦ λόγου μας. Τὸ κείμενό του εἶναι γραμμένο σὲ τρεῖς κόλλες λευκὲς ἄλλοτε καὶ τώρα κιτρινισμένες ἀπὸ τὸ χρόνο, μικροῦ σχήματος (διαστ. 25Χ19 ἑκ.), διπλωμένες στὰ δύο σὲ εἶδος βιβλίου καὶ ραμμένες στὴ ράχη μὲ κλωστὴ ἄσπρη ἡ πρώτη δὲ καὶ τελευταία ἀπὸ τὶς 12 ἤδη σελίδες του εἶναι λευκές. Ἡ γραφὴ εἶναι «σεσυρμένη., καθὼς ἔλεγαν οἱ παλιότεροι γραμματικοί, καὶ μᾶλλον κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ λόγου εὐανάγνωστη. Ἀποτελεῖ, καθὼς βλέπω, τὸ κείμενο τὸ πρωτόγραφο τοῦ ὑπ' ὄψι λόγου μὲ σβησίματα, προσθῆκες στὰ διάστιχα καὶ ἀφαιρέσεις ἐντὸς ἀγκυλῶν ὁλόκληρων προτάσεων μὲ σταυροὺς ἢ παραπομπὲς στὰ περιθώρια τῆς ἴδιας σελίδας ἢ τῆς ἑπομένης προβλήματα, ποὺ συνθέτουν ἕναν ἀκέριο λαβύρινθο γιὰ τὸν μελετητὴ καὶ μάλιστα τὸν ἀνειδίκευτο, προβλήματα δηλ. ἀφορῶντα στὴ σωστὴ συνέχεια τοῦ ἴδιου κειμένου. Ὁ συντάκτης του χρησιμοποιεί στὴ ρύμη τοῦ ἑλληνικοῦ του λόγου ἱκανὸ ἀριθμὸ ἀρχαιοελληνικῶν λέξεων σπάνιων γιὰ τὴν ἑρμηνεία τῶν ὁποίων ὁ σημερινὸς ἀναγνώστης κι ὁ καλλιεργημένος θὰ πρέπει νὰ ζητήσει τὴ βοήθεια ειδικοῦ λεξικοῦ, παράδειγμα «εὐρυάνασσα» (πόλη), «ἀφνειή», «θυηπόλος» καὶ πλῆθος ἄλλες.

Ἡ ὅλη ὁμιλία χωρίζεται σὲ δύο μέρη τὸ προοίμιο ἢ πρόλογο (σελ. 2) καὶ τὸ κύριο μέρος (σελ. 3-11). Καὶ στὸ μὲν προοίμιο ἀπευθύνεται ὁ ἀγορητὴς πρὸς τοὺς ἀπολυόμενους μαθητές, τοὺς καὶ πτυχιοῦχους, μὲ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τὴν ἐπίκληση ἢ προσφώνηση «φίλοι ὁμιληταί» πρὸς τοὺς ὁποίους δίδει συμβουλὲς καὶ συστάσεις γιὰ τὴν παραπέρα ζωή τους εἴχεται δὲ σ' αὐτοὺς ποὺ θὰ ἐξακολουθήσουν τὶς σπουδές τους σὲ ἀνώτερη σχολή, «πρόοδον καὶ καρποφορίαν» στοὺς δὲ ποὺ θὰ στραφοῦν στὸ βιοπορισμὸ «εὐδοκίμησιν καὶ ἐπιτυχίαν». Στὸ δεύτερο μέρος ἀπευθύνεται πρὸς τὸ κοινό, τοὺς ἀκροατὲς του δηλαδή, γονεῖς καὶ κηδεμόνες τῶν μαθητῶν καὶ τοὺς ἐπισήμους, μὲ τὴν προσφώνηση «Φιλομουσον ἀκροατήριον», ὅπου ἀναφέρεται στὸ ἔργο τῶν Νηπιαγωγείων, τῶν Δημοτικῶν Σχολείων τῆς πόλης καὶ τῆς Ἀστικῆς Σχολῆς στὶς πρόσφατες ἐξετάσεις τους, ὅπου «τὰ μέγιστα οἱ πάντες κατεγοητεύθησαν ἐκ τῶν εὐστόχων ἀπαντήσεων τῶν μαθητῶν, τῆς τελειταίας, θὰ ὑμνήσει τὸ ἔργο τῶν διδασκάλων καὶ διδασκαλισσῶν τὸ ἐπίπονον καὶ ἀκρως ἀποδοτικὸν τὸ ἐπιτελεσθὲν στὴ διάρκεια τοῦ λήξαντος σχολ. ἔτους, θὰ ἐξάρει τὶς προσπάθειες τῶν ἐφόρων γιὰ τὴν προαγωγὴ καὶ τὴν πρόοδο τῆς νεολαίας καὶ τῶν σχολείων προσφερόμενες συχνὰ σὲ βάρος τῶν ἐπαγγελματικῶν τους ἀσχολιῶν, θὰ ἐπισημάνει ἀκόμα κάποιες ἀδυναμίες τῆς ἐκπαίδευσης καὶ θὰ δώσει τὶς δέουσες λύσεις καὶ τέλος θὰ καταλήξει καταστρέφοντες «τὸ ἀκομψον τοῦτο ἐπισφράγισμα τῆς λαμπρᾶς ταύτης πανηγύρεως» μὲ τὴν εὐχὴ «ἵνα τὰ σεμνεῖα ταῦτα ἀναδειχθῶσιν ὄντως ἐνδιαίτημα τῆς εὐαγγελικῆς (γιὰ τοὺς μαθητὲς) διατλάσεως ἐν αἷς θέλουσι μορφοῦσθαι καὶ καταρτίζεσθαι οἱ κύριοι παράγοντες τῆς νέας γενεᾶς... ἄξιοι τῆς παλαιᾶς αὐτῆς εὐκλείας.....».

Ἀλλὰ γιὰ τὴν εὐχὴ αὐτὴ καὶ ἀκροτελεύτιο τμῆμα τοῦ προκείμενου λόγου θὰ ἐπανέλθουμε.

Καὶ τώρα ἂς προχωρήσουμε στὴν ἐπισήμανση καὶ προβολὴ τῶν ἐρωτημάτων, ποὺ ἀνακύπτουν ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση τοῦ κειμένου αὐτοῦ, τὰ ὁποῖα ἐρωτήματα εἶναι τρία τὰ κυριώτερα ἀλλὰ καὶ ἄλλα συναφῆ μικρότερης σημασίας αὐτά. Πότε ἐκφωνήθηκε ὁ λόγος αὐτός, δηλ. σὲ τίνος σχολ. ἔτους τὸ τέλος, σὲ ποιὰ Ἀστικὴ Σχολὴ αὐτῆς τῆς πόλης πραγματοποιήθηκε καὶ ποιὸς τέλος εἶναι ὁ συντάκτης καὶ ἐκφωνητής του. Οἱ ἀπαντήσεις στὰ ἐρωτήματα αὐτὰ βγαίνουν κάποιες ἀπὸ ἐνδείξεις τοῦ ἴδιου τοῦ κειμένου ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴ γνώση τῆς ἱστορίας τῆς ἐκπαιδευτικῆς μεταρρύθμισης τοῦ 1878 στὴν πόλη μας, τοὺς παράγοντες καὶ τὶς συνέπειές της κατὰ τὰ ἀμέσως μετ' αὐτὴ χρόνια καὶ ἄλλες ἀπὸ ἁπλῆ θὰ τὴν πῶ διαίσθηση τοῦ μελετητῆ του, ἔρευνα μ' ἄλλα λόγια στὸ σκοτάδι ἢ τὴν ἀνακάλυψη μέσα ἀπὸ τὶς γραμμὲς του κάποιας ἀχτίνας φωτὸς ἔστω καὶ ἀμυδρῆς, ποὺ θὰ ὁδηγήσει στὴ λύση ἔστω καὶ πιθανὴ αὐτῶν τῶν προβλημάτων.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σημειώνω, πὼς τὰ μὲν ἐμφανῆ στοιχεία καὶ ἐλάχιστα γιὰ τὴν ταυτότητα τοῦ παρουσιαζομένου λόγου βγαλμένα μέσα ἀπὸ τὸ κείμενο ἔθεσα στὴν κεφαλή του ἢ σὰν τίτλο του. Ἀπομένουν τὰ ὑπόλοιπα καὶ πιὸ πολλὰ μὴ ἐμφανῆ καὶ σκοτεινὰ τὰ ὁποῖα στὴ συνέχεια θὰ προσπαθήσω νὰ διαφωτίσω καὶ προπαντὸς τὰ τρία, ποὺ προέγραψα καὶ τὰ ὁποῖα τὸ κείμενο πεισματικὰ ἀποσιωπᾶ. Καὶ προχωροῦμε στὴν ἔρευνα τῶν τριῶν βασικῶν προβλημάτων ποὺ ἤδη ἔθεσα ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸ πρῶτο. Πότε, στὸ τέλος δηλαδὴ ποιᾶς σχολικῆς χρονιᾶς, ἐπαναλαμβάνω, ἐκφωνήθηκε ὁ λόγος αὐτός; Ἐνδιαφέρει νὰ τεθεῖ τὸ πρόβλημα αὐτὸ στὴν πρώτη σειρὰ ἀπὸ τἄλλα δύο κύρια ἐρωτήματά μας. Σ' ἕνα σημεῖο του (σελ. 8) ὁ συντάκτης στρέφεται κατὰ νέων τῆς ἐποχῆς του μαθητῶν γράφοντας ἐπὶ λέξει τὰ ἑξῆς: «Ἐπὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου ἀντικειμένου ἐφιστᾶται ἡ προσοχὴ τῶν ἁρμοδίων δηλαδὴ «ὁ σκοπὸς ἐν γένει πάσης Σχολῆς ἐστὶν οὐ μόνον ἡ ἀνάπτυξις καὶ μόρφωσις τοῦ νοῦ διὰ πλουτισμοῦ ποικίλων γνώσεων καὶ ἐκστηθίσεως ξηρῶν συντακτικῶν κανόνων ἄνευ ἐφαρμογῆς ἀλλὰ καὶ ἡ τῆς ψυχῆς διάπλασις διὰ τῆς χριστιανικῆς καὶ τῆς κατ' ἄνθρωπον μορφώσεως, διότι, συνεχίζει, ὡς ἡ ἐτήσιος δοκιμασία ἀπέδειξε καί τινα ἀπονενοημένα καὶ ἀκατανόμαστα διαβήματα ἐπεκύρωσαν, ἡ μαθητιῶσα ἄρρην νεότης τυγχάνει ἀνερμάτιστος θρησκευτικῶν καὶ ἠθικῶν ἀρχῶν καὶ γνώσεων». Τὶ τάχα ἐννοεῖ ὁ ὁμιλητὴς μὲ τὸν βαρὺ αὐτὸν χαρακτηρισμό του κατὰ μαθητῶν τῆς ἐποχῆς του καὶ μάλιστα σὲ περίοδο ἐξετάσεων; Ἴσως, εἶναι μᾶλλον βέβαιο, πὼς θὰ πρόκειται γιὰ στάση τῶν μαθητῶν τῆς Ζωσιμαίας τῆς τελευταίας τάξης της. Καὶ τέτοιες γνωστὲς εἶναι κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴ ἡ τοῦ 1878, τοῦ 1888 καὶ ἡ τοῦ 1900. Καὶ ἡ μὲν τοῦ 1878 ἔγινε μὲ ἀφορμὴ τὴν αὐστηρότητα τοῦ προσωπικοῦ τῆς Σχολῆς καὶ ἰδίως τοῦ καθηγητῆ της Μ. Πανταζῆ πηγάζουσα ἀπὸ τὸν κανονισμὸ τῆς ἴδιας Σχολῆς, ποὺ τέθηκε σὲ ἐφαρμογὴ εὐθὺς μετὰ τὴν ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση αὐτοῦ τοῦ ἔτους (Αὔγ. 1878), ἀπὸ τὴν ἀρχὴ δηλαδὴ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1878-9, κανονισμὸ ποὺ ὁ Στέφ. Ράδος, ὁ γνωστὸς καθηγητὴς τῆς Ζωσιμαίας, κατέκρινε σὰν «ἄσκοπον, ἄστοχον καὶ ἀπρόκοπον» καὶ γιὰ τὴν ὁποία στάση τιμωρήθηκαν οἱ μαθητὲς τῆς Δ΄ τάξης καὶ στασιάσαντες μὲ ὀκταήμερη ἀποβολή, ποὺ τελικὰ δὲν ἐκτελέσθηκε. Ἡ τοῦ 1888 μὲ ἀπεργία τῶν μαθητῶν τῆς Δ΄ πάντα τάξης μὲ ἀφορμὴ αὐτὴ τὴ φορὰ τὴν αὐστηρότητα τοῦ Γυμνασιάρχη ἤδη Πανταζῆ καὶ ἀποτέλεσμα νὰ μὴν λάβουν οἱ μαθητὲς μέρος στὶς ἐξετάσεις. Γιὰ νὰ ἠρεμήσουν δὲ τὰ πράγματα ὑποχρεώθηκε μὲ εὔσχημο τρόπο ὁ ἴδιος Πανταζῆς νὰ ἀποχωρήσει ἀπὸ τὴν Γυμνασιαρχία (1889) καὶ νὰ ἀντικατασταθεῖ ἀπὸ τὸ γνωστὸ καὶ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λόγιο Γ. Σωτηριάδη. Τέλος ή τοῦ 1900, ή καί «μανιωδεστέρα» ὅλων, μέ ἀφορμή τήν «πρωτοφανῆ πράξιν» τῆς κλοπῆς δηλαδή ἀπό τό Γυμνασιαρχεῖο τῶν μαθητικῶν καταλόγων μέ πρωταγωνιστές μαθητές τῆς ἴδιας Δ΄ τάξης καί ἀποτέλεσμα οἱ Ἔφοροι νά προβοῦν στή διάλυση ἐπ' ἀόριστον τῆς τάξης αὐτῆς γιά νά προσέλθουν τελικά οἱ μαθητές της μετά πολύμηνη ἀποχή ἀπό τά μαθήματά τους (15/5/1900-1/1/1901) στίς ἐξετάσεις τό Γενάρη τοῦ ἑπόμενου ἔτους. Τότε ἦταν, ποῦ οἱ στασιαστές μαθητές ἵδρυσαν στή θέση Κοπανους παρά τήν ὁμώνυμη ἐκκλησία τοῦ Ἁγ. Νικολάου τό ἰδιότυπο κοινόβιο τό ἀποκληθέν «Πολιτεία τοῦ Καλαμῶνος». Ἡ στάση αὐτή προξένησε, καθώς ἦταν φυσικό, γενική ἀναστάτωση στή λειτουργία τῆς Σχολῆς καί κλονισμό ἰσχυρό στήν κοινωνια τῆς πόλης. (Πρβλ. σχετ. μελέτη μου «Οἱ Ζωσιμάδες» κ.λ. Γιάννινα 1991 καί Σπ. Ἐργολάβου «Ἡ Ζωσιμαία Σχολή» (Γιάννινα 1993).

Ποιά λοιπόν ἀπό τίς στασεις αὐτές ἐννοεῖ ὁ ὁμιλητης μας, ποιά δηλαδή ἦταν πλησιέστερη πρός τήν τελούμενη γιορτή δηλαδή πρόσφατη ποῦ τόν ὥθησε νά ἐκστομίσει αὐτή την κατηγορία του; Ἀπό τίς τρεῖς στάσεις τῶν μαθητῶν τῆς Ζωσιμαίας, ποῦ ἀναφεραμε, θά πρεπει νά ἐξαιρεθεῖ ἡ πρώτη, ποῦ δέν ἐτάραξε τόσο τά νερά καί ἡ ἐπιβληθεῖσα ποινή πρός τοὺς στασιαστές δέν πραγματοποιήθηκε, ἄλλωστε αὐτή ἔγινε στην ἀρχή τῆς σχολικῆς χρονιάς κι ὄχι στην περίοδο τῶν ἐξετάσεων, καί νά σταθοῦμε στίς ἄλλες δύο, ποῦ ἔφεραν καί οἱ δυό ἰσχυρό κλονισμό στή λειτουργία τῆς Σχολῆς καί τῆς πόλης ἡ τελευταία πολύ ἰσχυρότερον τῆς ἄλλης. Μαζί μέ τἄλλα ὁ καθορισμός τοῦ χρόνου ποῦ ἐκφωνήθηκε ὁ ὑπ' ὄψη λόγος πρέπει νά συνδυαστεῖ ὁπωσδήποτε μέ τήν ὑπηρεσία στό παρά τήν Ἀστική Σχολή Παρθεναγωγεῖο τοῦ μουσικοδιδασκάλου *Εὐστρ. Παταδοπούλου* τοῦ μόνου ἐπώνυμου σ' ὅλη τήν ἔκταση τοῦ συζητούμενου λόγου καί μάλιστα κατά τά χρόνια 1888 καί 1900 ἐποχές, ποῦ ἐκδηλώθηκαν οἱ γνωστές στάσεις τῶν μαθητῶν τῆς Ζωσιμαίας καί σέ δεύτερη μοῖρα τῶν διευθυντῶν τοῦ Δημοτ. Σχολείου ἤ Ἀστικῆς Σχολῆς τῆς Καπλανείου δηλαδή καί τοῦ παρ' αὐτῆς Α΄ Παρθεναγωγείου, γιατί σ' αὐτή ἐντοπίζω τήν ἐκφώνηση τοῦ λόγου, πρᾶγμα ποῦ θά ἐξηγήσω στά ἑπόμενα.

Ἐρεύνησα λοιπόν μέ προσοχή ὅλα τά ὑπάρχοντα στό Μητροπολιτικό Ἀρχεῖο βιβλία πληρωμῆς τῶν διδασκάλων τῆς πόλης μας ὅλων τῶν βαθμίδων (Δημοτικῶν Σχολείων ἤ Ἀστικῶν Σχολῶν, Παρθεναγωγείου καί τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς) τῶν τελευταίων δεκαετιῶν τῆς Τουρκοκρατίας, μεταξύ δηλαδή τῶν ἐτῶν 1878 χρόνο σύστασης κατά τήν τότε λαβοῦσα χώραν ἐκπ. μεταρρύθμιση τῶν λεγομένων Ἀστ. Σχολῶν ὡς

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

τὸ 1913 καὶ ὑπάρχουν εὐτυχῶς ὅλα, πουθενὰ ὅμως δὲν συνάντησα δάσκαλο μὲ τὄνομα *Εὐστρ. Παπαδόπουλος*. Ἀλλὰ καὶ στὴ μελέτη τῆς Ἑλ. Νικολαΐδη μὲ τίτλο «Σχολεῖα καὶ διδάσκαλοι τῆς Μητροπολιτικῆς ἐπαρχίας Ἰωαννίνων κ.λ.» γιὰ τὴν ἴδια περίπου ἐποχὴ (Ἠπειρωτικὸ Ἡμερολόγιο 1984, σελ. 159-212), ποὺ ἐρεύνησε κι αὐτὴ παλαιότερα τὸ ἴδιο Ἀρχεῖο, καὶ τοὺς σ' αὐτὴ δημοσιευόμενους καὶ συνταχθέντες ἀπὸ τὴν ἴδια πίνακες δασκάλων δὲν εἶδα νὰ ἀναγράφεται τέτοιο ὄνομα, ὄνομα κλειδὶ κατὰ κάποιον τρόπο γιὰ τὴ λύση τῶν ἀνακυπτόντων βασικῶν ἀπὸ τὸν ὑπ' ὄψι λόγο προβλημάτων, πότε τοὐλάχιστον καὶ ποῦ ἐκφωνήθηκε ὁ ἴδιος λόγος. Ἀλλ' οὔτε τέλος καὶ τὸ ὡραῖο βιβλιαράκι τοῦ ἀείμνηστου δασκάλου μου στὴ Ζωσιμαία Γ. Οἰκονόμου μὲ τίτλο «Ἱστορία τῶν τριῶν Ἑλισαβετείων Παρθεναγωγείων Ἰωαννίνων ἐπὶ Τουρκοκρατίας 1848-1913-Γιάννινα 1951) βλέπω νὰ μνημονεύεται ἔστω καὶ τὄνομά του. Ἀπὸ ἀποσπάσματα δὲ τοῦ ἴδιου λόγου «Ἔπαινος ἐπίσης ὀφείλεται, καθὼς γράφει καὶ τῷ καλῷ καγαθῷ μουσουργῷ κ. Εὐστρατίῳ Παπαδοπούλῳ διὰ τοὺς ἀτρύτους κόπους καὶ τὴν ἰώβειον ὑπομονὴν ἣν κατέβαλεν κατορθώσας *ἐντὸς βραχυτάτου διαστήματος* νὰ ἐκγυμνάσῃ τὰς ἀδαεῖς καὶ ἀμούσους περὶ τὸ μέλπειν μαθητρίας τοσοῦτον ἐπιτυχῶς καὶ ἐμμελῶς ὑμνολογησάσας τὸν ὕψιστον Θεὸν καὶ τὸν γαληνότατον ἡμῶν ἄνακτα κ.λ.» Φαίνεται, πὼς ὁ συγκεκριμένος μουσικὸς προσλήφθηκε στὴ Σχολὴ μόλις τοὺς τελευταίους μῆνες τοῦ σχολικοῦ ἔτους μὲ σκοπὸ νὰ διδάξει ὀλίγα τραγούδια στὶς μαθήτριες τοῦ Παρθεναγωγείου προκειμένου νὰ χρησιμοποιηθοῦν γιὰ τὴν προετοιμαζόμενη κοινὴ γιορτὴ τῶν δύο Σχολείων γιὰ τὴν ἀπονομὴ τῶν πτυχίων στοὺς ἀποφοίτους τους. Ἀπ' αὐτὸ ἄγομαι στὸ συμπέρασμα, πὼς ὁ δάσκαλος αὐτός, ὁ μουσικός, θὰ ὑπηρετοῦσε σὰν ἱεροψάλτης σὲ κάποια ἀπὸ τὶς ἐκκλησίες τῆς πόλης οἱ ὁποῖες δὲ ἀπολαβές του ἐβάραιναν τὸν προϋπολογισμὸ τῆς ἐκκλησίας του καὶ τῶν πιστῶν της γι' αὐτὸ καὶ δὲν ἀναγράφεται στὰ βιβλία τῶν Ἐλεῶν τῆς Μητρόπολης ἀπ' ὅπου μισθοδοτοῦνταν οἱ δάσκαλοι τῆς πόλης ὅλοι. Προσθέτω κοντὰ στ' ἄλλα, πὼς τὸ 8τάξιο Λημ. Σχολεῖο, ποὺ ἱδρύθηκε μὲ τὴν ἐκπ. μεταρρύθμιση τοῦ 1878 τὸ ὀνομασθὲν Ἀστικὴ Σχολή, οὐδέποτε λειτούργησε πλῆρες, καθὼς εἶπα, στὴν πόλη ἀλλὰ Σχολεῖα ἔκτοτε ἑλληνοδημοτικὰ λεγόμενα, δηλ. σχολεῖα Λημοτικὰ τετρατάξια μὲ μία ἢ δύο τάξεις Ἑλλην. Σχολείου καὶ μόνο σὲ ὁρισμένες μεγάλες κοινότητες τῆς Μητροπ. Ἐπαρχίας ἀλλὰ καὶ τῆς πόλης μὲ ἓξ ἢ ἑφτὰ τάξεις καὶ μόνο γιὰ τὰ δύο πρῶτα τὴν Καπλάνειο δηλ. καὶ Βαλάνειο. Ἡ Ἑλ. Νικολαΐδη ποὺ ἐρεύνησε, καθὼς εἶπα, παλιότερα τὸ ἴδιο Ἀρχεῖο καὶ ξεχωριστὰ τὸ Βι-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

βλίο καταχώρισης συμφωνητικῶν τῶν δασκάλων τῶν ἐτῶν 1891-1904 καὶ πιὸ πέρα τῶν δασκάλων τοῦ Ζαγορίου τοῦ ἔτους 1898, καθὼς καὶ πίνακα τῶν κατὰ τὴν περιφέρεια τοῦ Γεν. Προξενείου τῆς Ἑλλάδας λειτουργούντων ἐκπαιδευτηρίων, ποὺ ἔστειλε στὸν Πρόξενο (Λογοθέτη) ὁ τότε Μητροπολίτης Γρηγόριος «ὁ εὐσεβέστατος καὶ καλλιφωνότατος Γρηγόριος Καλλίδης» ἀναφερόμενο στὸ σχ. ἔτος 1896 καὶ ὁ πρῶτος ὑπέβαλε στὸ Ὑπ. του τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδας γράφει σὲ γράμμα του σχετικὸ ἐπισυναπτόμενο στὸν πίνακα ὁ ἴδιος Μητροπολίτης πρὸς τὸν Πρόξενο, πὼς τὰ Σχολεῖα αὐτὰ «εἰσὶν ἑλληνοδημοτικὰ ἤτοι Ἀστικαὶ Σχολαὶ μετὰ 4, 5 καὶ 6 τάξεων τὰ δὲ πτωχότερα χωρία συντηροῦσι ἁπλῶς γραμματοδιδασκαλεῖα» ἀφορᾶ γιὰ τὰ ἑλληνοδημοτικὰ τουλάχιστον μὲ 5 καὶ 6 τάξεις ἀποκλειστικὰ τὰ Σχολεῖα κάποιων μεγάλων κοινοτήτων τῆς ἐπαρχίας καὶ ὄχι σχολεῖα βέβαια τῆς πόλης τὰ πλήρη. Στὸ ἴδιο βιβλίο ὑπάρχουν δύο κατάλογοι. Ὁ λεπτομερέστερος εἶναι αὐτὸς ποὺ ἀναφέρονται τὰ ὀνόματα χωριῶν, ὁ ἀριθμὸς καὶ τὸ εἶδος τῶν Σχολείων καθὼς καὶ οἱ τάξεις τους. Σὲ πίνακα δὲ ποὺ συνέταξε ἡ ἴδια Νικολαΐδη βάσει τῶν στοιχείων αὐτῶν μὲ τὸ ὄνομα, τὸ ἐπώνυμο τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ, τὸ χωριὸ ποὺ ὑπηρέτησε καὶ τὸ χρόνο ὑπηρεσίας του καθὼς καὶ τὶς χρονιάτικες ἀπολαβές του δὲν εἶδα ποιθενὰ τὸ ὄνομα Εὐστράτιος Παπαδόπουλος. Καὶ διευθυντὲς μὲν τῶν Σχολείων τῆς πόλης κατὰ τὰ ἀμέσως μετὰ τὴν μεταρρύθμιση σχολ. ἔτη (1878-9), ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει, οἱ λεγόμενοι καὶ «πρῶτοι διδάσκαλοι» διορισθέντες ἀπὸ τοὺς ἐφόρους τῆς Γεν. Ἑλληνικῆς Σχολῆς (Ζωσιμαίας) ἦταν τῆς μὲν Καπλανείου τῆς κατὰ τὴν συνοικίαν Τσιγαρᾶ στὴν πρώτη περίπτωση (σχ. ἔτος 1878-9) ὁ γνωστὸς Γιαννιώτης Β. Κεφάλας (1830-1905) ἔξοχος καὶ μοναδικὸς γιὰ τὴν ἐποχή του δάσκαλος, ποὺ διηύθυνε τὴ Σχολὴ αὐτὴ ἐπὶ 30 περίπου χρόνια μὲ μισθὸ ἐτήσιο σχεδὸν διπλάσιο ἀπὸ τοὺς ἄλλους διευθυντὲς δασκάλους ἔχοντας τὴν ἀμέριστη ἐκτίμηση τῶν κατοίκων τῆς πόλης γι' αὐτὸ καὶ τὸ σχολειό του ἦταν γνωστὸ σὰν «σχολεῖο τοῦ Κεφάλα». Τὸ σχολ. ἔτος 1878-9 εἶχε 224 μαθητές. Γιὰ τὸ μεγάλο μάλιστα μισθὸ τοῦ Κεφάλα (60 εἰκοσόφραγκα τὸ χρόνο) αἰτία ἦταν ὄχι μόνο οἱ καταπληκτικές διδακτικές του ἱκανότητες ἀλλὰ καὶ τὰ ἀνώτερα τυπικὰ προσόντα του ὡς πτυχιοῦχου πέραν τῆς Ζωσ. Σχολῆς καὶ τοῦ πρώτου Διδασκαλείου τῆς Ἀθήνας, ἐνῶ οἱ ἄλλοι διέθεταν μόνο ἀπολυτήριο τῆς Ζωσ. Σχολῆς. Ἀκόμη καὶ αὐτοὶ οἱ Ἑλληνοδιδάσκαλοι, οἱ διδάσκοντες δηλ. στὰ πότε Ἑλληνικὰ Σχολεῖα μηδὲ καὶ αὐτοῦ τῆς Ζωσιμαίας ἐξαιρουμένου, εἶχαν ἀπολυτήριο τῆς ἴδιας Σχολῆς μόνο. Καὶ κάτι μὲ τὴν εἰκαιρία γιὰ τὸν Κεφάλα αὐτόν.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σὲ ἀντίτυπο τοῦ περιοδ. τῆς Ἀθήνας «Φιλίστωρ» (Β΄ 18 σελ.) ἀποκείμενο στὴ Ζωσ. Βιβλιοθήκη γραμμένο μὲ τὸ χέρι στὸ περιθώριο (σελ. 375) προφανῶς ἀπὸ Γιαννιώτη διαβάζω: «Βασίλειος Κεφάλας ἢ Κεφαλίδης ἐξ Ἰωαννίνων γεννηθεὶς κατὰ τὸ 1830 (ἀπόφοιτος) Γυμνασίου Ἰωαννίνων (3 λ.δ.) διορίσθη Λιευθυντὴς τῆς Μαρουτσείου Ἀλληλ. Σχολῆς, ἣν διηύθυνε ἐπαξίως μέχρι τοῦ 1858, ὅτε προήχθη εἰς Λιευθυντὴν (μία λ.δ.) τῆς Κεντρικῆς Σχολῆς, ἣν ἔκτοτε ἐπαξίως διευθύνει ἐπισύρων γενικὸν θαυμασμὸν καὶ ἔπαινον καὶ αὐτῶν τῶν εἰς Εὐρώπην σπουδασάντων...». Τοῦ δὲ Ἐλισαβετείου Παρθεναγωγείου τοῦ παρὰ τὴν Καπλάνειο, ποὺ διέθετε καὶ Νηπιαγωγεῖο, Λ/ντρια ἦταν γιὰ τὸ ἴδιο σχολ. ἔτος (1878-9) ἡ Ἄννα Κοντούρη παλιολλαδίτισσα ἀπὸ τὸ Χρυσὸ τῆς Εὐρυτανίας συστημένη στοὺς ἐδῶ ἐφόρους ἀπὸ τὸν Λέοντα Μελᾶ. Τῆς Βαλανείου Ἀστικῆς Σχολῆς τὴν κατὰ τὴν συνοικία Μπαϊράμ Πασιᾶ κατὰ τὸ ἴδιο σχολικὸ ἔτος δ/ντής του ἦταν ὁ Γιαννιώτης Γ. Μπογᾶς τοῦ δὲ Παρθεναγωγείου τοῦ Β΄ τοῦ παρὰ τὴν ἴδια Βαλάνειο, ποὺ διέθετε κι αὐτὴ Παρθεναγωγεῖο. Διεθύντριά του ἦταν κατὰ μὲν τὸ σχολικὸ ἔτος 1878-9 ἡ Ἑλένη Φρίγκα Ἀρσακειάδα Γιαννιώτισσα κατὰ δὲ τὸ σχ. ἔτος τοῦ 1887-8 ἡ ἱστορικὴ δασκάλα τῆς πόλης Ἀμαλία Ξανθοπούλου (1867-1931) «αὐτὴ ἡ μορφωμένη, ἡ σεμνή, ἡ αὐστηρὴ στὰ ἤθη, ἡ θρησκευτική, ἡ πατριώτισσα, ἡ μεγάλη διδασκάλισσα, αὐτὴ ποὺ γαλούχησε δύο γενιὲς Γιαννιωτοπούλες καὶ Ἠπειρωτοπούλες, καθὼς γράφει μὲ πολλὴ θέρμη γι' αὐτὴν στὸ γνωστὸ κατατοπιστικὸ βιβλιαράκι του γιὰ τὰ Παρθεναγωγεῖα τῆς πόλης ὁ ἀείμνηστος δάσκαλός μου Γιῶργος Οἰκονόμου, ἀπόφοιτος ἡ ἴδια τοῦ Ἀρσακείου Κέρκυρας, ἡ ὡραία τέλος ἄγαμη, συνεχίζει, ποὺ ἔμεινε γιὰ τὸ χατῆρι τοῦ Σχολείου της, ἡ θαυμαζόμενη ἀπὸ τὸν τότε καθηγητὴ τῆς Ζωσιμαίας κι ἀργότερα ἀνώτατο ἐκπαιδευτικὸ σύμβουλο καὶ λογοτέχνη Ἀντώνη Τραυλαντώνη. Πατέρας της ἦταν ὁ Κων. Ξανθόπουλος ψάλτης στὴ Μητρόπολη καὶ Ἀρχιμανδρεῖο καὶ βιβλιοδέτης, ποὺ «στὶς πρόβες τῶν ἑορτῶν καὶ τῶν ἐξετάσεων πήγαινε κι ὁ ἴδιος στὸ Παρθεναγωγεῖο τῆς κόρης του γιὰ νὰ τὴ βοηθήσει νὰ μάθουν πιὸ καλὰ οἱ μαθήτριες τὰ ἄσματα». Στὸ Β.Ε.Π.Ι. ἡ Ἀν. Ξανθοπούλου ὑπηρέτησε ἐπὶ δύο χρόνια 1887-8 καὶ 1888-9, τὸ ὑπογραμμίζω αὐτό, γιὰ νὰ μετατεθεῖ ἀμέσως κατόπι στὸ ΑΕΠΙ γνωστότερο σὰν πρῶτο καὶ κεντρικό, διευθύντρια πάντοτε, στὸ ὁποῖο θὰ ὑπηρετήσει συνεχῶς ἐπὶ 40 συναπτὰ χρόνια γι' αὐτὸ καὶ τὸ Σχολεῖο λέγονταν ἀπὸ τοὺς Γιαννιῶτες «Σχολεῖο τῆς Ἀμαλίας». Κατὰ δὲ τὸ σχολ. ἔτος 1887-8 καὶ στὸ Καπλάνειο Λ/ντής του μὲν ἦταν ἤδη ὁ Ἀναστάσιος Ἀράπης Λ/ντρια δὲ τοῦ παρ' αὐτοῦ Α΄ Παρθεναγωγείου ἦταν ἡ Ἐλι-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σάβετ Ἰωάννου (1852-1927) Γιανιώτισσα ἀπό τή μάνα της (ὁ πατέρας της ἦταν Θεσσαλός ἀπό τόν Τυρναβο), ἀριστοῦχος τοῦ Ἀρσακείου τῆς Ἀθήνας (1865) πρᾶγμα που ἀναφέρει καί ὁ Γοϋδας. Ἀρκεῖ νά προσθέσω ἐδῶ, πώς ἀπό τό σχολ. ἔτος 1886-7 ὁ γνωστός Κεφάλας θά ἀντικατασταθεῖ στήν Δ/νση τῆς Καπλανείου ἀπό τό νεαρό καθηγητή τῆς Φιλολογίας, τόν μνημόνευσα ἤδη, Ἀναστάσιο Ἀράπη ἐπίσης Γιαννιώτη, πού θά διευθύνει τό σχολεῖο ἐπί τέσσερα χρόνια (1886-1890). Ἀλλά γι' αὐτόν τόν Ἀράπη ἀξίζει νά ποῦμε δυό παραπάνω λόγια. Ὁ Ἀναστάσιος Ἀράπης λοιπόν αὐτός, βλαστός ἐπισημης οἰκογένειας τῶν Γιαννίνων εὐθύς μετά τήν ἀποφοίτησή του ἀπό τήν Φιλοσ. Σχολή τοῦ Παν/μίου τῆς Ἀθήνας διορίστηκε ἀπό τήν Ἐφορεία τῶν ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων τῆς πόλης κατά μέν τό σχολικό ἔτος 1885-6 ὡς «ἐπόπτης» καθώς λεγόταν τότε ὁ ἐπιθεωρητής τῶν Δημ. Σχολείων της ἀπό δέ τό ἑπομενο σχολ. ἔτος 1886-7 καί σάν Δ/ντής τῆς Καπλανείου σέ ἀντικατάσταση τοῦ Κεφαλα, θέση πού διατήρησε γιά τέσσερα, καθώς εἶπα, χρόνια διδάσκοντας μαζί καί τό μάθημα τῆς Γυμναστικῆς στή Ζωσιμαία Σχολή, ὡς δηλαδή τό σχολικό ἔτος 1889-1890, καθώς σχετικό πιστοποιητικό τῆς ἐφορείας μέ χρονολογία 1/12/1901 ἀναφέρει. Μετά τά πέντε χρονια ὑπηρεσίας του στήν Καπλάνειο θά ἱδρύσει ὁ ἴδιος στήν πόλη «κατ' Αὔγουστον τοῦ 1890 ἰδιωτικόν μικτόν λύκειον μετά οἰκοτροφείου ἀποτελούμενον ἐκ τοῦ Νηπιαγωγείου, πλήρους Δημοτικοῦ καί Ἑλληνικοῦ Σχολείου καί ἐκ τριῶν Γυμνασιακῶν τάξεων ἀνεγνωρισμένον ὑπό τῶν ἐν Ἰωαννίνοις προξενικῶν ἀρχῶν καί τελοῦντος ὑπό τήν ἐποπτείαν τῆς Μητροπόλεως Ἰωαννίνων, ὅσον ἀφορᾶ τήν ἐσωτερικήν αὐτοῦ λειτουργίαν, καί συμφώνως πρός τούς κρατοῦντας ἐν Τουρκία νόμους» καθώς ἄλλο πιστοποιητικό τοῦ φακέλου του ἀναφερει, πού θά τό διατηρήσει ὡς τό 1900 κατόπι δέ θά κληθεῖ νά διευθύνει ἀπό τήν 1/9/1900 ὡς τίς 31/8/1910 «ὡς Δ/ντής καί καθηγητής τῶν ἐν τῇ κοινότητι Παπίγκου Καλλινείων Σχολείων» καθώς γράφει σχετικό πιστοποιητικό τοῦ Μητροπολίτη Κόνιτσας ὑπό χρονολ. 28/4/1906. Καί γιά τίς τρεῖς αὐτές περιόδους διδασκαλίας τοῦ Ἀράπη καί τά ἀποτελέσματά τους ἀναφέρονται σέ σχετικό πιστοποιητικό ἀποκείμενο σέ φάκελο τοῦ Μητροπ. Ἀρχείου ὑπό τήν ἐνδειξη «Φάκελος Συνταξιοδοτήσεως Διδασκάλων». Καί γιά μέν τήν στήν Καπλάνειο ὑπηρεσία του, ὅπου διορίσθηκε «ὡς ἐπιθεωρητής δηλαδή τῶν Δημοτικῶν Σχολείων τῆς πόλης, Δ/ντής τῆς Καπλανείου καί καθηγητής τῆς Γυμναστικῆς» στή Ζωσιμαία Σχολή σχετικό πιστοποιητικό τῆς ἐφορείας ἐκπαιδ. καταστημάτων τῆς πόλης ὑπό χρονολ. 1/12/1990 γράφει, ὅτι ὁ Ἀράπης «ἐπιτελέ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σας τὰ σχετικὰ αὐτοῦ καθήκοντα εὐδοκίμως καὶ μετὰ πολλοῦ ζήλου ἐπισπασάμενος οὕτω τὴν ἐπὶ τούτῳ καὶ τῇ κοσμιωτάτῃ αὐτοῦ διαγωγῇ εὐαρέσκειαν τῆς Ἐφορείας» καὶ ὑπογράφουν οἱ ἔφοροι τῆς Γεν. Ἑλλην. Σχολῆς τῆς Ζωσιμαίας, δηλ. Λ. Ντόκας, Ἰ. Μελᾶς, Δ. Κούτσικος καὶ Ἰ. Χαρισιάδης, γιὰ τὴν δεύτερη, τὴν ὑπηρεσία του δηλαδὴ στὸ Ἰδιωτικὸ Λύκειο Ἰωαννίνων, πιστοποιητικὸ ὑπὸ χρονολ. 7/1/1905 κατοίκων τῆς πόλης Γιαννίνων (τὸ ὑπογράφουν 29 ὅλοι ἐπίσημοι), ποὺ καταλήγει πὼς ὁ Ἀράπης «διήθυνε καὶ διετήρησε αὐτὸ ἐπὶ ἔνδεκα ἔτη καὶ ὅτι διὰ τοῦ ζήλου καὶ ἀφοσιώσεως αὐτοῦ ἀπεσπάσατο τὴν ἀγάπην καὶ ἐκτίμησιν πάντων τῶν γονέων καὶ κηδεμόνων τῶν πρὸς μόρφωσιν καὶ διαπαιδαγώγησιν ἐμπιστευθέντων αὐτῷ μαθητῶν καὶ μαθητριῶν...» γιὰ δὲ τὴν τρίτη περίοδο διδασκαλικῆς του δράσης στὰ Καλλίνεια Σχολεῖα Παπίγκου ὁ ἐπίσκοπος Βελᾶς καὶ Κόνιτσας Σπυρίδων μὲ εὐχαριστήρια ἐπιστολή του ὑπὸ τοποχρονολογία «Ἐν Κονίτσῃ τῇ 17/7/1910» πρὸς τὸν ἴδιον Ἀράπη ἐκφράζει «τὰς εἰλικρινεῖς αὐτοῦ εὐχαριστίας δι' ὅσον τοσοῦτον ἐπιμελῶς καὶ καρποφόρος εἰργάσθητε ἐν ταῖς Σχολαῖς ταύτας διευθύνοντές τε καὶ διδάσκοντες καὶ θέμενοι τὰς βάσεις τῆς ἐπὶ τὸ τέλειον λειτουργίας αὐτῶν...». Τὰ πιὸ πάνω ἔγγραφα ὅλα ἀνέκδοτα ἀπόκεινται στὸ φάκελο «Συνταξιοδοτήσεως Διδασκάλων τοῦ Μητροπ. Ἀρχείου» καθὼς εἶπα. Ὅσα γιὰ τὶς ἀπολαβὲς τοῦ Ἀράπη γιὰ τὴν πρώτη τουλάχιστον περίοδο ὑπηρεσίας του στὴν Καπλάνειο παραθέτω ἀπὸ τὸν 3 τῶν ἐτῶν 1884-7 τοῦ ἴδιου Μητροπολ. Ἀρχείου Κώδικα ἀπόδειξη τοῦ ἴδιου γιὰ τὶς ἀποδοχὲς τοῦ ἑξαμ. Μαρτίου-Αὐγούστου 1887 ποὺ γράφει: «4558. Τέσσερες χιλιάδες καὶ πεντακόσια πενήντα ὀκτὼ γρ. μισθόν μου ἀπὸ 1 Μαρτίου μέχρι τέλους Αὐγούστου 1887 ἔλαβον παρὰ τοῦ κ. Λ. Χαρισιάδου Ταμία τῶν Ἐλεῶν καὶ ἐξώφλησα — χρονολ. λήψεως 17/7/87 — ὑπογρ. τοῦ λαμβάνοντος — Ἀναστ. Ἀράπης».

Ὁ χρονιάτικος δηλ. μισθός του ἦταν ἴσος περίπου μ' αὐτὸν τοῦ καθηγ. τῆς Ζωσιμαίας. Γιὰ τὴν ὑπηρεσία τέλος τοῦ Ἀράπη ὡς ἐπόπτου τῶν Λημ. Σχολείων τῆς πόλης καὶ διευθυντῆ τῆς Καπλανείου Σχολῆς παραθέτω καὶ τὸ ἑπόμενο στοιχεῖο εἰλημένο ἀπὸ τὸν ἴδιο κώδ. τοῦ Μητροπ. Ἀρχείου «ἀρ. 774. Ἐπικυρώθη δήλωσις τοῦ κυρίου Ἀναστασίου Ἀράπη ἐπόπτου τῶν Δημοτικῶν Σχολείων καὶ Διευθυντοῦ τῆς Καπλανείου Σχολῆς ὑπὸ ἡμερομηνίαν 23 8/βρίου 1887 διὰ τὸν Παναγιώτην Ν. Λάκαριν μαθητὴν τῆς Λ΄ τάξεως - δωρεάν». Αὐτὰ τὰ ὀλίγα γιὰ τὴν καθ' ὅλου διδασκαλικὴ ὑπηρεσία τοῦ καθ. Ἀν. Ἀράπη καὶ εἰδικὰ γι' αὐτὴν στὴν Καπλάνειο Σχολή, ὅπου καταδεικνύεται, πὼς ὁ ἴδιος ἦταν διευθυντής της κατὰ τὸ σχολ. ἔτος ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Τέλος γιά τό σχολ. ἔτος 1899-1900 στήν μέν Καπλάνειο τήν κατά τήν συνοικίαν, καθώς εἶπα, Τσιγαρᾶ τό καί Κεντρικό Σχολεῖο ἤ τήν Κεντρική, καθώς τήν εἶπαν, τότε Ἀστική Σχολή δ/ντής της διορίσθηκε μέ τό ὑπ' ἀριθμ. 72/2-8-1899 πρακτικό τῆς Ἐφορείας μέ μισθό ἐτήσιο εἰκοσοφρ. 33 ὁ ἀπό τά Κούρεντα Παναγ. Παπαναστασίου «διπλωματοῦχος Σχολάρχης μέ βαθμό ἄριστα ἀντί τῶν Βογᾶ καί Κεφάλα ἀποκλεισθέντων τοῦ μέν πρώτου «ὡς ἀπειθήσαντος εἰς τήν ἐφορείαν τοῦ δέ δευτέρου ὡς γεγηρακότος» τοῦ δέ Α΄ Παρθεναγωγείου δ/ντρια ἦταν ἡ γνωστή Ξανθοπούλου μέ μισθό 48 εἰκοσόφρ. καί τοῦ Βαλανείου Δημ. Σχολείου δ/ντής μέν διορίστηκε μέ τό ἴδιο πιό πάνω πρακτικό ὁ Ν. Καντάρας Γιαννιώτης μέ μισθό 43 εἰκοσόφρ. τό χρόνο δ/ντρια δέ τοῦ παρ' αὐτό Ἐλισαβ. Παρθεναγωγείου τοῦ Β΄, ἡ Λαμπρινή Κριτσιμίτση ἐπίσης Γιαννιώτισσα (1880-1941) ἀπόφοιτος πρώτα τοῦ Ἐλισαβετείου Παρθεναγωγείου τοῦ Α΄ τῆς πόλης καί τοῦ Ἀρσακείου Πατρῶν κατόπι.

Μέ τόν τρόπο αὐτόν ἐντοπίσαμε τούς δ/ντές τῶν δύο ἑλληνοδημοτικῶν Σχολείων ἤ Ἀστικῶν Σχολῶν τῆς πόλης καί τῶν παρ' αὐτές Παρθεναγωγείων της κατά τά τρία σχολ. ἔτη 1878-9, 1887-8 καί 1899-1900 καί ἔτη ἀξιοσημείωτων ταραχῶν τῶν μαθητῶν τῆς Ζωσ. Σχολῆς δ/ντές δηλ. τῶν δύο βέβαια πρώτων καί τῶν παρ' αὐτά παρθεναγωγείων ἦταν τό μέν 1878-9 οἱ Κεφάλας καί Μπογᾶς καί δ/ντριες τῶν Παρθεναγωγείων ἡ Ἄννα Κοντούρη καί ἡ Ἑλένη Φρίγκα, γιά τό σχ. ἔτος 1887-8 ὁ Ἀν. Ἀράπης καί Γ. Μπογᾶς καί Δ/ντρια ἡ Ἑλ. Ἰωάννου καί ἡ Ἀρ. Ξανθοπούλου τό δέ σχ. ἔτος 1899-1900 δ/ντές τῶν ἰδίων Σχολείων ὁ Παναγ. Παπαναστασίου καί Ν. Κοντάρας καί δ/ντριες οἱ Ἀμ. Ξανθοπούλου καί ἡ Λαμπ. Κριτσιμίτση. Εἶπα τά δύο πρῶτα Σχολεῖα, τήν Καπλάνειο δηλ. καί Βαλάνειο, πλήρη καί πληθωρικά, ἐνῶ τ' ἄλλα δύο Δημοτ. Σχολεῖα τῆς πόλης, ἡ Μαρούτσειος δηλ. καί Παυλίδειος, ἦταν ἐλλιπῆ στίς τάξεις τους καί ἀναιμικά.

Καί ξαναγυρίζω στο ἀρχικό ἐρώτημά μου τό πρῶτο, πότε δηλαδή γράφτηκε ὁ ὑπ' ὄψι λόγος γιά νά καταλήξω ὕστερα ἀπό τά πολλά ἀναφερθέντα σχετικά στήν ἄποψη, μᾶλλον βέβαιη, πώς ὁ ἴδιος λόγος γράφτηκε καί ἐκφωνήθηκε κατά τό τέλος τῆς σχολ. χρονιᾶς τοῦ 1887-8. Τούς λόγους δέ τούς ἀναφέρω στό τέλος, ἀφοῦ ἀπαντήσω καί στά δυό ἄλλα βασικά ἐρωτήματα, πού ἤδη ἔθεσα στούς ἀποφοίτους δηλ. ποιᾶς ἀπό τίς Ἀστικές Σχολές τῆς πόλης μας ἐκφωνήθηκε καί ποιός ἦταν τέλος ὁ συντάχτης αὐτοῦ τοῦ λόγου. Καί πρῶτα στό δεύτερο ἀπό τά τεθέντα στήν ἀρχή ἐρωτήματα, αὐτό τῆς Σχολῆς πού ἐκφωνήθηκε ὁ λόγος. Ὁ ὁμιλητής ἀναφέρεται στή ρύμη τοῦ λόγου του σέ δασκάλους καί δα-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σκάλες εὑρισκόμενους μεταξὺ τῶν ἀκροατῶν του, τοὺς ὁποίους ἐπαινεῖ γιὰ τὸ ἐπίπονο καὶ ἀποδοτικὸ ἔργο τους τὸ συντελεσθὲν κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος. Σ' ἄλλο δὲ σημεῖο κάνει λόγο, πῶς παρευρέθηκε ὁ ἴδιος στὶς πρὸ «δεκαπενθημέρου» λαβοῦσες χώραν γιορτὲς τοῦ Νηπιαγωγείου καὶ πρὸ «ὀκταημέρου εἰς τὸ ἐν τῇ Ἀστικῇ Σχολῇ καὶ τῷ Παρθεναγωγείῳ ἀκροασάμενον, καθὼς γράφει, τόν τε ἐλλόγιμον διευθυντὴν τοῦ Ἀρρεναγωγείου ἀφηγησόμενον τὴν κατὰ τὸ λῆξαν ἤδη σχολικὸν ἔτος πορείαν τοῦ ὑπ' αὐτοῦ διευθυνομένου καθιδρύματος καὶ τὴν λιγείαν ἀγορήτριαν, τὴν χρηστὴν καὶ πεπνυμένην διευθύντριαν εὐγλώττως καὶ μετὰ πολλῆς τῆς χάριτος διαπραγματευσαμένην περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν νεαρῶν ἑστιάδων...».

Μὲ δυὸ λόγια ἀναφέρεται σὲ Ἀστικὴ Σχολὴ τῆς πόλης, Δημ. δηλαδὴ Σχολειὸ ἢ Ἀρρεναγωγεῖο, ποὺ γειτόνευε μὲ Παρθεναγωγεῖο, τὰ ὁποῖα συνεόρταζαν μαζὶ τὶς χρονιάρες αὐτὲς μέρες. Καὶ τέτοιες Ἀστικὲς Σχολές, ποὺ γειτόνευαν μὲ Παρθεναγωγεῖο, ποὺ περιλάβαινε καὶ Νηπιαγωγεῖο, ἦταν τότε στὴν πόλη μας δύο, τὸ Καπλάνειο καὶ τὸ Βαλάνειο μὲ τὰ παρ' αὐτὰ Παρθεναγωγεῖα Α΄ καὶ Β΄ Ἐλισαβέτεια ἀντίστοιχα. Ἀπὸ τὰ παραπάνω καταλήγω στὸ συμπέρασμα, μᾶλλον ἀσφαλές, ὅτι ἡ Σχολὴ ποὺ ἐκφωνήθηκε ὁ ὑπ' ὄψι λόγος ἦταν ἡ Καπλάνειος τὸ κεντρικώτερο καὶ πλέον σημαντικὸ Δημ. Σχολειὸ τῆς πόλης ἐπονομασθὲν μάλιστα τότε καὶ Κεντρικὴ Ἀστικὴ Σχολὴ ἀπὸ Κεντρικὴ ἁπλῶς Σχολὴ ποὺ ἦταν ὡς τότε γνωστό, γιὰ τὴ θέση της βέβαια καὶ τὸ ποιὸν τοῦ ὑλικοῦ της, σχολεῖο οἱ τρόφιμοι τοῦ ὁποίου προέρχονταν ἀπὸ τὶς πιὸ ἐπίσημες οἰκογένειες τῆς πόλης καὶ στὸ ὁποῖο οἱ ἔφοροι τοποθετοῦσαν σὰν διευθυντὲς δασκάλους περιωπῆς σὰν τὸν Κεφάλα, τὸν Ἀράπη, τὸν Μπογᾶ, τὸν Παπαναστασίου. Στὴν Καπλάνειο λοιπὸν καὶ στὸν περίβολο τῆς Σχολῆς «ὡς ἀπὸ 8ημέρου ἐν τῷ περιβόλῳ τούτῳ, καθὼς γράφει, ὁ ἡδυεπὴς καὶ στομύλος ἀγορητὴς τοῦ καὶ ἀπὸ γλώττης μέλιτος γλυκέος ρέεν αὐδῆ ἐρητόρευσεν» (ἐννοεῖ τὸν Ἀράπη) στὸν εὐρὺ μ' ἄλλα λόγια περίβολο αὐτῆς τῆς Σχολῆς καὶ γιὰ τοὺς πτυχιούχους της μαζὶ μ' αὐτοὺς τοῦ παρακείμενου Παρθεναγωγείου (Α΄ Ἐλισαβετείου) τῆς πόλης στὴ σημερινὴ ὁδὸ Ἀραβαντινοῦ ἔγινε ἡ προκείμενη γιορτή. Ὁ περίβολος τῆς ἴδιας Σχολῆς μαζὶ μὲ τὸ διδακτήριο μετὰ τὴν ἐκποίησή τους (1928) περιῆλθαν στὴν κατοχὴ τοῦ μακαρίτη φίλου μου Κώστα Κατσαούνη καὶ πολλὲς φορὲς παλιότερα τὰ ἐπισκέφθηκε (τὸ διδακτήριο μὲ ἐλάχιστες μεταρρυθμίσεις ἔγινε ἡ κατοικία του) μὲ τὴ γέρικη μουριὰ στὸ κέντρο τῆς ἴδιας αὐλῆς, ποὺ πολλὲς γενιὲς Γιαννιωτόπουλων εἶδε νὰ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

παίζουν στόν ἴσκιο της καί πού σήμερα δέν ὑπάρχει τίποτα ἀπ' αὐτά. Ἔγιναν πολυκατοικίες!

Καί ἐρχόμαστε στό τρίτο καί τελευταῖο ἀπό τά τρία ἐρωτήματα, πού ἔθεσα στήν ἀρχή. Ποιός δηλαδή ἦταν ὁ συντάκτης τοῦ συζητούμενου λόγου; Ἀπό τό πρῶτο κοίταγμά του φαίνεται, πῶς ὁ ἴδιος εἶναι δεινός χειριστής τοῦ Ἕλληνα λόγου, ἀφοῦ στή ρύμη του χρησιμοποιεῖ, καθώς στήν ἀρχή εἶπα, πλῆθος λέξεις ἀρχαιοελληνικές σπάνιες, στοιχεῖο πού χαρακτηρίζει τήν ὑψηλή ἀρχαιομάθειά του. Ἀπό πρόταση ἀκόμα τοῦ ἰδιου κειμένου γραμμένη στό διάστιχο τῆς σελ. 10 καί στήν ἀρχή της μέ γράμματα πολύ μικρότερα τῶν συνήθων ὅπου, καθώς γράφει: «Ὑμεῖς δέ φίλαι μαθήτριαι καί μαθηταί ἀκούσαντες τήν ἐξῆς ὑποθήκην *ἱερέως* θεωροῦντες τήν πρόοδον καί εὐδοκίμησιν ὑμῶν κ.λ.» ἀλλά καί τήν τελευταία φράση τοῦ ἰδιου λόγου «τοιαύτη μας γλυκεῖα γηροτρόφος συνκορεῖ ἐλπίς» βγαίνει, πῶς ὁ συντάκτης τοῦ λόγου ἦταν παπάς, ὑψηλόβαθμος βέβαια, καί περασμένης μάλλον ἡλικίας καί τέτοιοις κληρικούς, πανεπιστημιακῆς θάλεγα μόρφωσης, στήν Μητρόπολή μας κατά τήν ἐποχή αὐτή (1887) ἔχουμε, ὅσο ξέρω, τρεῖς-τέσσερις, τόν Δεσπότη Σωφρόνιο, τόν πρωτοσύγκελλο Πανάρετο, τόν ἀρχιμ. Μελέτιο διευθυντή ἤδη τῆς Ἱερατικῆς Σχολῆς Νήσου καί τόν παπα-Κώστα Θωμαΐδη καθηγητή ἀργότερα τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς. Ἂς τούς δοῦμε ἕναν-ἕναν μέ τή σειρά.

Καί πρῶτα ὁ Δεσπότης Σωφρόνιος, Χριστίδης τό ἐπώνυμό του (1819-1909), κατάγονταν ἀπό τό χωριό Σκόπια τοῦ νησιοῦ τῆς Προποντίδας Ἀλώνη παρά τήν Κύζικο, ἀποφοίτησε ἀπό τή Θεολ. Σχολή τῆς Χάλκης (1849) μέ βαθμό ἄριστα ὑπηρέτησε δέ ἐπί 14 χρόνια σάν ἱεροκήρυκας σέ διάφορες Μητροπόλεις. Τό 1863 χειροτονήθηκε Μητροπολίτη Βέροιας καί τό 1869 κατέλαβε τό θρόνο τῶν Γιαννίνων, ὅπου παρέμεινε ἐπί 20 συναπτά ἔτη. Στή συνέχεια (1889) μετατέθηκε στήν Μητροπ. Θεσ/νίκης ἀπ' ὅπου γέρος πιά θά ἐπιστρέψει πάλι στά Γιάννινα (1902) γιά νά φύγει τέλος κι ἀπό δῶ (1906) ὕστερα ἀπό παραίτησή του καί θά πεθάνει λίγο ἀργότερα στήν Ἀθήνα σέ ἡλικία 90 χρονῶν (πρβλ. Φ. Οἰκονόμου: Ἡ ἐκκλ. τῶν Ἰωαννίνων, Ἀθήνα 1966, σελ. 48). Ἡ Ἠπειρωτική ἐφημερίδα τῆς Ἀθήνας «Φ. τῆς Ἠπείρου» ἔγραφε δύο χρόνια πιό μπροστά αὐτά γιά τόν Σωφρόνιο. «Ὁ Μητροπ. Ἰωαννίνων Σφρόνιος ἄριστος ἱεράρχης εἶναι ἀλλ' ἐπειδή φέρει ἐπί τῆς ράχεώς του τόν βαρύτατον φόρον 85 ἐτῶν ἀποβαίνει αὐτῷ φυσικῶς ἀδύνατον παρά πᾶσαν τήν μεγίστην προθυμίαν καί τήν ἀρίστην θέλησιν πάσας τάς ἀνάγκας τῆς ἐπικαίρου αὐτοῦ ἐπαρχίας νά ἐπαρκέσῃ». Καί ζητάει ἀπό τήν

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Μεγάλην ἐκκλησίαν «ν' ἀπαλλάξῃ τοῦ δυσβαστάκτου βάρους τῆς διοικήσεως τοιαύτης ἐπαρχίας οἵα ἡ τῶν Ἰωαννίνων τὸν γεραρὸν Μητροπ. Σωφρόνιον» (φ. τῆς 6/9/904). Προσθέτω, πὼς ὁ Δεσπότης Σωφρόνιος ἀναγράφεται, καθὼς εἶδα, σὲ πίνακα μεγάλων εὐεργετῶν τοῦ Ἠπειρ. Φιλεκπαιδ. Συλλόγου Κων/πολης δημοσιευμένον σὲ ἐπετηρίδα τοῦ ἴδιου Συλλόγου τοῦ Α΄ ἔτους της (1872-3 σελ. 11). Μεγάλοι δὲ εὐεργέτες τοῦ Συλλόγου ἀναγορεύονται, καθὼς γράφει πιὸ μπροστὰ στὸν ἴδιο τόμο, «ὅσοι πεντακοσίας καὶ ἐπέκεινα προσφέρουσι λίρας» (ὅ.π., σελ. 4).

Ὁ δεύτερος ἀπὸ τοὺς ἀρχαιομαθεῖς κληρικοὺς τῆς Μητρόπολής μας τὴν ἴδια ἐποχὴ εἶναι ὁ Πανάρετος, ἀδήλου καταγωγῆς καὶ μᾶλλον μικρασιάτης καὶ εἰδικώτερα Καπαδόκης, πτυχιοῦχος κι αὐτὸς τῆς Θεολ. Σχολῆς Χάλκης, ὁ ὁποῖος λίγο ἀργότερα (1892) θὰ προαχθεῖ ἀπὸ πρωτοσύγκελλος τῆς Μητρόπολης σὲ τιτουλάριο ἐπίσκοπο μὲ τὸν τίτλο «Ναζιανζοῦ», πόλη, ὡς γνωστό, τῆς Καπαδοκίας. Τὸν Πανάρετο αὐτὸν τὸν βλέπω νὰ ὑπογράφει ἀντὶ τοῦ Δεσπότη Σωφρόνιου διάφορες πράξεις (πληρεξούσια, πιστοποιητικὰ καὶ λογῆς ἔγγραφα) τῆς Μητρόπολης ἀπὸ τὸ Νοέμβριο τοῦ 1889 ὡς Πρωτοσύγκελλος πλέον. Τὸν ἄλλον ἀκριβῶς μήνα ὁ Σωφρόνιος θὰ ἀντικατασταθεῖ ἀπὸ τὸν νέο Μητροπολίτη Γρηγόριο Καλλίδη «ὅστις ἀφιχθεὶς αἰσίως ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἐν ὑποδοχῇ πανδήμῳ τῇ 7 Δεκεμβρίου 1889». Τρίτος στὴ συνέχεια ἀπὸ τοὺς μορφωμένους κληρικοὺς τῆς Μητρόπολής μας ἦταν ὁ Μελέτιος (τὸ κατὰ κόσμον ἄνομά του Μιχαὴλ Γεωργιάδης 1844-1921) ἀνεψιὸς τοῦ γνωστοῦ ἡγουμένου τῶν μονῶν Ἐλεούσας καὶ Σωτήρα τοῦ νησιοῦ ἱδρυτῆ δὲ τῆς Ἱερατικῆς Σχολῆς τῆς Νήσου Ἀββακοὺμ Παπούλη, Νησιώτης, ἀπόφοιτος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης μὲ βαθμὸ ἄριστα καὶ Δ/ντὴς ἤδη τῆς ἴδιας Ἱερατικῆς Σχολῆς Νήσου. Τὸν Μελέτιο αὐτὸν συναντοῦμε τακτικὰ ἀντικαθιστῶντα τὸν Μητροπολίτη Σωφρόνιο ὡς τοποτηρητή του κατὰ τὶς ἀπουσίες τοῦ τελευταίου, ὁ ὁποῖος Μελέτιος θὰ προαχθεῖ ἀργότερα (1899) σὲ τιτουλάριο ἐπίσκοπο Περιστερᾶς (πρβλ. Γ. Οἰκονόμου, Ἡ Ἱερ. Σχολὴ Νήσου, Ἠπ. Ἑστ. 1953, σελ. 893-5).

Ὅσο γιὰ τὸν τέταρτο καὶ τελευταῖο ἀπὸ τοὺς ἐδῶ ἑλληνομαθεῖς κληρικοὺς καὶ γιὰ τὴν ἐποχὴ ποὺ ἐρευνᾶμε τὸν παπᾶ-Κώστα Θωμαΐδη Γιαννιώτη, τὸν ὁποῖο συναντῶ τὸ Φεβρουάριο τοῦ 1888 νὰ ὑπογράφει διάφορες Λεσποτικὲς πράξεις ἀναπληρώνοντας τὸν Γραμματέα τῆς Μητρόπολης Ἀλ. Χαρισιάδη, ἔχω τὴ γνώμη, πὼς μᾶλλον δὲν μπορεῖ νὰ ταυτισθεῖ μὲ τὸν συντάκτη τοῦ λόγου μας ὡς πολὺ νέο ἀλλὰ καὶ γιατὶ δὲν εἶχε πάρει ἀκόμα τὸ χαρτί του ἀπὸ τὴν Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Παν/μίου τῆς Ἀθήνας σάν καθηγητή δὲ τῶν θρησκευτικῶν στή Ζωσιμαία ἐμφανίζεται μετά τό 1900. Μάλιστα ἡ γνωστή ἠπειρωτική ἐφημερίδα τῆς Ἀθήνας ἀρκετά ἀργότερα (14/11/1907) τοῦ ἐπιτίθεται μέ δριμύτατους ἐναντίον του χαρακτηρισμούς, τόν «Ἰούδα, γράφει, παπα-Θωμαΐδην τόν πρώην Προτεστάντην, τόν ὁποῖον ἀτυχῶς οἱ ἐκτελεσταί τοῦ κληροδοτήματος Εὐθυμίου μισθοδοτοῦν ἀπό τά ἱερά χρήματα πρός 200 δρχ. κατά μῆνα, ὅπως ἀπεργάζεται τήν καταστροφήν ἡμῶν τῶν ἀθώων, ἐνῶ ἔπρεπε νά τόν σοιβλίσουν» μαζί μέ τόν ἀπό τή Λάβδανη Πωγωνίου δ/ντή τῆς ἐφημ. «Πατρίς» Σπ. Σῖμο, γιατί τούς θεωρεῖ ὑπαιτίους τῆς ἀποστολῆς 8 ἀνδρῶν σάν ἐκπροσώπους τοῦ Ἠπειρ. Κομιτάτου —τό εἶπαν οἱ ἴδιοι— στά χωριά τους αἰτία σύλληψης καί ἐγκλεισμοῦ στίς φυλακές κατοίκων τῶν χωριῶν καί βασανισμοῦ τους ἀπό τούς Τούρκους μέ ἀποτέλεσμα νά πεθάνει ὁ δάσκαλος τοῦ χωριοῦ Κοσόλιανη καί οἱ ὑπόλοιποι νά παραμείνουν στίς φυλακές ἀρκετόν καιρό. Ἀπό τό ἴδιο πιό πάνω δημοσίευμα βγαίνει, πῶς ὁ Θωμαΐδης αὐτός ἐξακολουθοῦσε τήν ἴδια ἐποχή (1907) νά φοιτᾶ στή Θεολογική Σχολή τοῦ Παν/μίου τῆς Ἀθήνας ὡς ὑπότροφος τοῦ Κληροδοτήματος τοῦ Γιαννιώτη εὐεργέτη Χριστόδ. Εὐθυμίου, δέν εἶχε δηλαδή, καθώς εἶπα, ἀκόμη πάρει τό χαρτί του. Μέ δυό λόγια θά πρέπει νά ἀποκλεισθεῖ σάν συντάκτης καί ἐκφωνητής τοῦ λόγου μας καί ὁ παπα-Θωμαΐδης.

Ποιός λοιπόν ἀπό τούς παραπάνω ἑλληνομαθεῖς τῆς Μητρόπολής μας κληρικούς ἀπό τούς τρεῖς ἀπομένοντες ἦταν ὁ συντάκτης τοῦ ἰδίου λόγου;

Καί ὁ μέν Σωφρόνιος, ὁ Δεσπότης, σάν συντάκτης τοῦ λόγου μας πρέπει κι αὐτός νά ἀποκλεισθεῖ, ἀφοῦ ὁ ἐκφωνητής του μεταφέρει στό ἀκροατήριό του τίς εὐχές κ.λ. τοῦ Μητροπολίτη. «Δέξασθε λοιπόν, καθώς γράφει, τάς εὐλογίας μέν τοῦ σεβασμιωτάτου ἡμῶν ποιμενάρχου κ.λ.» (σελ. 9). Μάλσιτα κι' ὁ ἴδιος Δεσπότης καί παρειρίσκονταν στή συγκεκριμένη γιορτή, καθώς σ' ἄλλο σημεῖο (σελ. 6) μαρτυράει ἡ φράση τοῦ κειμένου «ὅστις (ποιμενάρχης), γράφει, διά τῆς φιλομούσου αὐτοῦ παρουσίας ἐπιλαμπρύνει τήν πανήγυριν ταύτην...». Καί μένουν οἱ ἄλλοι δύο, ὁ πρωτοσύγκελλος Πανάρετος καί ὁ ἀρχιμανδρίτης Μελέτιος. Ὅλες ἐν τούτοις οἱ συναφεῖς ἐνδείξεις, πού πηγάζουν ἀπό τή μελέτη τοῦ λόγου, στοχεύουν, καθώς πιστεύω, πρός ἕνα καί τό αὐτό πρόσωπο, δηλαδή τόν ἀρχιμ. Μελέτιο Γεωργιάδη, γιατί καί ὑψηλή ἑλληνομάθεια, ὡς γνωστό, διέθετε, καί γνώστης τῶν ἐκπαιδευτικῶν πραγμάτων τῆς πόλης σάν ἐντόπιος ἦταν, καί πνευματική ἐπαφή μέ τούς νέους εἶχε, ἀφοῦ δάσκαλος καί ὁ ἴδιος ἦταν, καί συχνά τόν Δεσπότη σέ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

παρόμοιες ἐκδηλώσεις ἀντιπροσώπευε ἢ μὲ ἐντολή του ἀνελάμβανε νὰ ὁμιλήσει κατ' αὐτὲς παρόντος συχνὰ καὶ τοῦ ἴδιου. Μία μόνο ἀπὸ τὶς πιὸ πάνω ἐνδείξεις φαίνεται νὰ παρεκκλίνει τοῦ στόχου της, ἀφοῦ ὁ ὁμιλητὴς χαρακτηρίζει τὸν ἑαυτό του γέροντα. «Τοιαύτη μοι γλυκεῖα, καθὼς γράφει, γηροτρόφος συνκορεῖ ἐλπὶς καὶ ἐν τῇ ἐλπίδι ταύτῃ προσφωνῶ ὑμᾶς. Χαίρετε κ.λ.» (σελ. 4) καὶ μὲ τὴ φράση αὐτὴ κατακλείει τὸ λόγο του. Δὲν σαφηνίζει παρὰ ταῦτα μὲ τὸ ἐπίθετο «γηροτρόφος», στὴν ἀρχὴ τῶν γηρατειῶν του βρίσκονταν ἢ αὐτὰ σὲ προχωρημένο στάδιο ἦταν; Πρέπει ἐν τούτοις νὰ σημειώσωμε, ὅτι ὁ Μελέτιος πλησίαζε ἤδη τὰ πενήντα του χρόνια ἡ δὲ ἡλικία αὐτὴ ἦταν γιὰ τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς του καὶ ἀρχὴ τῆς γεροντικῆς τους ἡλικίας. Ὅσο γιὰ τὸν Πανάρετο, τὸν ἄλλο καὶ τελευταῖο ἀπὸ τοὺς πανεπιστημιακοῦ ἐπιπέδου κληρικοὺς τῆς πόλης τὴν ἐποχὴ αὐτὴ (1888), ἂν καὶ οἱ εἰδήσεις γι' αὐτὸν εἶναι ἀρκετὰ περιορισμένες, δὲν φαίνεται γιὰ τοὺς παραπάνω λόγους νὰ συγκεντρώνει ἀρκετὲς πιθανότητες σύνταξης καὶ ἐκφώνησης τοῦ προκείμενου λόγου.

Ἔτσι συνοψίζοντας τὰ ὅσα εἶπα στὴν ἐπίμονη καὶ λεπτομερῆ διερεύνηση τῶν τριῶν βασικῶν προβλημάτων, ποὺ ἀνακύπτουν ἀπὸ τὴ μελέτη τοῦ ὑπ' ὄψι λόγου καὶ ἐπεσήμανα ἀρχὴ-ἀρχή, πότε δηλαδὴ ἐκφωνήθηκε ὁ ἴδιος, στὸ τέλος δηλαδὴ ποιοῦ σχολικοῦ ἔτους, σὲ ποιὰ Σχολὴ τῆς πόλης ἔγινε καὶ ποιὸς ἦταν ὁ συντάκτης του καταλήγω στὰ ἑξῆς συμπεράσματα πιθανὰ βέβαια καὶ ὄχι ὅλα ἐντελῶς βάσιμα γιὰ τὴν παντελῆ ἀπουσία συναφῶν καὶ ἄμεσων σχετικῶν εἰδήσεων. Ὁ ἴδιος λοιπὸν λόγος πιστεύω, πὼς ἐκφωνήθηκε κατὰ τὸ τέλος τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1887-8, ἐποχὴ τῆς στάσης τῶν μαθητῶν τῆς Δ΄ τάξης τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς γιὰ τοὺς λόγους ποὺ ἤδη ἀνέφερα. Ἀλλὰ καὶ γιὰ ἕναν ἐπιπλέον λόγο βασικὸν αὐτόν, ποὺ προέκυψε στὸ μεταξύ. Ὅτι δηλαδὴ αὐτὸ τὸ σχολικὸ ἔτος καὶ τὸ ἑπόμενο Δ/ντρια τοῦ παρὰ τὴν Καπλάνειο Παρθεναγωγείου δὲν ἦταν ἡ Ἀμ. Ξανθοπούλου, ποὺ ἀρκετοὺς μῆνες πρὸ τῶν ἐξετάσεών του ἔσπευδε ὁ πατέρας της νὰ τὴ βοηθήσει, καθὼς εἶπα, γιὰ νὰ μάθουν οἱ μαθήτριές της καλὰ ὁρισμένα τραγούδια, ποὺ ἐπρόκειτο νὰ χρησιμοποιηθοῦν κατ' αὐτὲς ἀλλὰ ἡ Ἐλισ. Ἰωάννου λόγος ποὺ ἡ ἐφοροεπιτροπεία τῆς Σχολῆς προσέλαβε γιὰ τὸν ἴδιο ἀκριβῶς λόγο τὸν μουσικὸ Εὐστρ. Παπαδόπουλο. Ἐπιμένω, πὼς ἡ ἐκφώνηση τοῦ λόγου ἔγινε κατὰ τὸ τέλος τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1887-8 καὶ ὄχι αὐτοῦ τοῦ 1899-1900 ποὺ ὁ κλονισμὸς καὶ ἡ ἐπενεχθεῖσα ἀναστάτωση στὰ ἐκπαιδευτικὰ πράγματα τῆς πόλης ἦταν ἄνευ προηγουμένου, ἀφοῦ ἡ Σχολικὴ Ἐφορεία τῆς Ζωσιμαίας ἔφθασε στὸ σημεῖο νὰ διαλύσει τὴν

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Δ΄ καὶ ἐπαναστατήσασα τάξη τῆς Σχολῆς, πῶς τὸ Σχολεῖο ποὺ ἐκφωνήθηκε ὁ συγκεκριμένος λόγος ἦταν, τὸ λέω χωρὶς ἐπιφύλαξη, ἡ Καπλάνειος λεγόμενη καὶ Κεντρικὴ Ἀστικὴ Σχολὴ καὶ γιὰ τὴ θέση της καὶ γιὰ τὸ ποιόν τοῦ ὑλικοῦ της, δασκάλων δηλαδὴ καὶ μαθητῶν της καὶ ὄχι ἡ Βαλάνειος. Γιὰ τὰ ἄλλα τὰ ἐπίσης Περιφερειακὰ Σχολεῖα τὴν Μαρούτσειο καὶ τὴν Παυλίδιο δέν γίνεται βεβαια λόγος, ἀφοῦ αὐτὰ δέν εἶχαν δίπλα τους Παρθεναγωγεῖα καὶ οὔτε ἀκόμα πλήρη τετρατάξια ἦταν, ἀφοῦ λίγο ἀργότερα τὸ μέν πρῶτο εἶχε τρεῖς τάξεις «καταργηθείσης τῆς Δ΄ τάξεως δι' ἔλλειψιν μαθητῶν» τὸ δεύτερο δέ, τὸ Παυλίδιο δηλαδή, δύο.

Ἔτσι λοιπὸν «ὁ στομύλος ἀγορητὴς τοῦ ἀπὸ γλώττης μελιτος γλυκέος ρέεν αὐδὴ κ.λ.», καθὼς λέει ὁ συντάκτης τοῦ λόγου τὸν Δ/ντὴ τῆς Σχολῆς, ἦταν βέβαια ὁ Ἀναστ. Ἀράπης «λιγεία δὲ ἀγορήτρια ἡ χρηστὴ καὶ πεπυημένη διειθίντρια εὐγλώττως καὶ μετὰ πολλῆς χάριτος διαπραγματευσαμένη περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν νεαρῶν ἑστιάδων» ἦταν ἡ Δ/ντρια τοῦ Α΄ Παρθεναγωγείου Ἐλισάβετ Ἰωάννου.

Καὶ κάποιες ἀκόμα στὸν ἐξεταζόμενο λόγο παρατηρήσεις μου. Σ' ἕνα σημεῖο τοῦ ἰδιου λόγου, ποὺ πρεπει νὰ προσέξουμε καὶ στὴ συνέχεια ἀξίζει νὰ σχολιάσουμε, εἶναι τὸ ἀκόλουθο. Τονίζει ὁ ἀγορητὴς του, ἀφοῦ ἀπονείμει «τὸν προσήκοντα ἔπαινο καὶ τὰ εὐχαριστήρια πᾶσι μέν τοῖς διδασκάλοις ἰδία δὲ τοῖς μετὰ φλογεροῦ ζήλου καὶ μετ' αὐταπαρνησίας καὶ εὐσεβοῦς φρονήματος διδάξασι καὶ διδαξάσαις τὴν ἐμπιστευθεῖσαν εἰς χεῖρας αὐτῶν ἀπειροκακον νεοτητα» (σελ. 7), πῶς «οἱ ἔχοντες βαθεῖαν συναίσθησιν τῆς ἀποστολῆς ἡμῶν καὶ μεθ' ὅλην τὴν ἀντίτυνοιαν τῆς μισαρῆς ραδιουργίας τῆς ἀνηκούστου συκοφαντίας διετελέσατε διαυλακίζοντες τὴν ἀροῦραν κλ.» τί εἴδους δηλ. ραδιουργίες καὶ συκοφαντίες ἀντιμετώπιζαν οἱ δασκάλοι ἀρρεινες καὶ θήλεις στὴν ἐπιτέλεση τῶν καθηκόντων τους στὶς δύο παρακείμενες Σχολές; Ἄγνωστο. Ἴσως ἡ γειτνίαση τους δημιουργοῦσε παρόμοια προβλήματα ἀρνητικά, τὰ ὁποῖα ἐπροβαλλαν ἀντιδραστικοὶ κύκλοι τῆς πόλης. Μήπως θέλει νὰ πεῖ γιὰ κουφομιλήματα ἢ διαδόσεις τῶν Γιαννιωτῶν γιὰ σχέσεις τῶν μεγάλων μαθητῶν τοῦ Ἀρρεναγωγείου καὶ Ἑλληνοδημοτικοῦ λεγόμενου σχολείου μὲ μαθήτριες τοῦ Παρθεναγωγείου ἢ κάτι παρόμοιο συκοφαντικὸ γιὰ τὰ δύο σχολεῖα; Ἄγνωστο πάλι. Προσθέτω, πῶς ἡ Ἀρ. Ξανθοπούλου, ὄντας τὴν ἴδια ἐποχὴ καὶ λίγο ἀργότερα ἀπὸ τὴν συζητούμενη, δ/ντρια ἤδη τοῦ Α΄ Παρθεναγωγείου αὐτοῦ τοῦ παρακειμένου, καθὼς εἶπα, στὴν Καπλάνειο ἀπέβαλε διὰ παντὸς μαθήτριές της ἀπὸ τὸ Σχολεῖο. «Ἡ αὐστηρή της συμπεριφορὰ (τῆς Ξανθοπούλου),

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

γράφει σχετικὰ ὁ Γ. Οἰκονόμου στὸ ἴδιο βιβλίο του, ἔστω καὶ πρὸς θύματα μεγαλόσχημης προστυχιᾶς, φαίνεται ἀπὸ πρακτικὸν τῆς 20/3/1895, ὁπότε τρεῖς μαθήτριες ἀποβλήθηκαν ὁριστικῶς ἀπὸ τὴ Σχολὴ καὶ μία ἐπὶ τρεῖς μῆνες. Ἐπίσης καὶ σὲ ἄλλο πρακτικὸ τῆς 24/9/901 ἀναφέρεται τιμωρία ἀποβολῆς «ἐπὶ μίαν ἑβδομάδα γιὰ κάποια ἀφέλεια μαθητρίας» (ὅ.π., σελ. 43).

Ἀπὸ τὶς ὑπάρχουσες στὸ χειρόγραφο διαγραφές, τὶς μέσα σὲ ἀγκύλες ἀφαιρέσεις ὁλόκληρων φράσεων καὶ τὶς παραπομπὲς σὲ περιθώρια τῆς ἴδιας ἢ ἄλλης σελίδας δὲν εἶμαι βέβαιος ἂν σὲ δύο-τρία σημεῖα κατὰ τὴν μεταγραφὴ τοῦ λόγου ἀποκατέστησα σωστὰ τὴ συνέχεια τοῦ κειμένου. Ἦταν ἄλλωστε δύσκολο νὰ ἐπιτευχθεῖ κάτι τέτοιο ἀπὸ παραλείψεις αὐτοῦ τοῦ συντάχτη στὸ ὑπ' ὄψι σχέδιο. Γιατὶ περὶ σχεδίου πρόκειται. Στὴν καθαρογραφή του θὰ τὸ διόρθωνε ὁ ἴδιος. Τὰ χάσματα αὐτὰ τὰ λίγα θὰ τὰ διακρίνει ὁ προσεκτικὸς ἀναγνώστης.

Καὶ σὰν ἐπίλογο τῶν παρατηρήσεών μου στὸν προκείμενο λόγο θὰ ἐπιχειρήσω μιὰ σύντομη καὶ γενικὴ θεώρησή μου στὴ δομὴ καὶ τὸ ὕφος του. Καὶ κατὰ μὲν τὴ δομὴ ὁ ὑπ' ὄψι λόγος παρουσιάζεται ἄρτιος καὶ συμβατὸς μὲ τὴν πνευματικὴ συγκρότηση τοῦ συντάκτη του ἀρκετὰ ἔμπειρου, καθὼς φαίνεται, περὶ τὰ τοιαῦτα, μὲ πρόλογο δηλαδὴ κύριο μέρος καὶ ἐπίλογο σαφῶς διακρινόμενα μεταξύ τους. Ὅμως μὲ τὴν ἐπιλεγμένη καὶ ἁρμόζουσα σὲ κληρικοὺς μορφωμένους γλώσσα του καὶ ἄκρατη ἐκκλησιαστική, μὲ τὶς πολλὲς ἀρχαιοελληνικὲς καὶ ἐν πολλοῖς σπάνιες λέξεις του, καὶ ἄγνωστες βέβαια, ἀπευθύνεται μόνο σὲ καλλιεργημένο ἀκροατήριο, στὴ μειοψηφία του δηλαδή, καὶ ὄχι στὸ πλατύ κοινὸ μειονέκτημά του βασικό. Ἄλλωστε ἀρκετοὶ ἀπὸ τοὺς ἀκροατές του καὶ ἄρχοντες τῆς πόλης τῶν ὁποίων τὰ σπίτια εὑρίσκονταν, ὡς γνωστό, περὶ τὴ Σχολὴ ἦταν πτυχιοῦχοι τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς καὶ σ' αὐτούς, ἐδῶ ποὺ τὰ λέμε, ἀπευθύνονταν κυρίως ὁ ὁμιλητὴς καὶ ὄχι στὴν πλειοψηφία τοῦ ἴδιου ἀκροατηρίου, τοὺς πολλοὺς δηλαδὴ Γιαννιῶτες ποὺ τὸ ἀπήρτιζαν.

Τέλος καταστρέφοντας κι ἐγὼ τὸ λόγο μὲ τὶς παρατηρήσεις καὶ λοιπὲς διερευνητικὲς προσπάθειές μου περὶ τὴν προκειμένη ὁμιλία, θὰ πρέπει νὰ σταθῶ κι ἐγὼ σ' αὐτὸν τὸν ἐπίλογό της τὸν μεστὸ ἐννοιῶν καὶ ὡραίων ἐλπίδων, τὴν εὐχὴ δηλαδὴ τοῦ ὁμιλητῆ καὶ ἀκροτελεύτια προσφώνησή του πρὸς τοὺς τελειοδίδακτους μαθητὲς καὶ ἀποφοίτους. «Καταστρέφων δὲ καθὼς ὁ ἴδιος ἐπιλέγει, τὸ ἄκομψον τοῦτο ἐπισφράγισμα τῆς λαμπρᾶς ταύτης πανηγύρεως, εὔχομαι ἵνα τὰ σεμνεῖα ἀποδειχθῶσιν ὄντως ἐνδιαιτήματα ἠθικῆς καὶ εὐαγγελικῆς διαπλάσεως, ἐν

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

οἷς θέλουσι μορφοῦσθαι καὶ καταρτίζεσθαι οἱ κύριοι παράγοντες τῆς νέας γενεᾶς καὶ ἀφ' ὧν προσδοκῶνται νὰ ἐξέλθωσι ὡς ἀπὸ Δουρείου Ἵππου, οἱ στρατιῶται τῆς χριστιανικῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ οἱ παρασκευάσοντες τὸ μέλλον τῆς Ἀνατολῆς ἄξιοι τῆς παλαιᾶς αὐτῆς εὐκλείας. Τοιαύτη μοι γλυκεῖα γηροτρόφος συγκορεῖ ἐλπὶς καὶ ἐν τῇ ἐλπίδι ταύτῃ προσφωνῶ ὑμᾶς. Χαίρετε...».

Εἰχὴ παρακινδυνευμένη, ἔχω τὴ γνώμη, γιὰ τὸ ἀραχνοΰφαντο ἐπικάλυμμά της πρὸς ὑποδούλων ἀκροατήριο. Ἂν δηλαδὴ οἱ πιὸ νοημονες ἀκροατές του ἀντικαθιστοῦσαν νοερὰ τὶς λέξεις «χριστιανικῆς» καὶ «Ἀνατολῆς» μ' αὐτὲς «ἑλληνικῆς» καὶ «Ἑλλάδος» θὰ εἶχαν πλήρη καὶ καθαρὴ τὴν εἰχὴ τοῦ θερμοῦ πατριώτη ὁμιλητῆ.

Τέλος ὁ ὑπ' ὄψι λόγος μας, πρέπει νὰ τὸ πῶ, παρουσιάζει, τηρουμένων βέβαια τῶν ἀναλογιῶν, τὰ ἴδια περίπου προβλήματα μὲ κεῖνον τὸν περὶ ἐλευθερίας Ἀνωνύμου τοῦ Ἕλληνος τῆς Ἑλληνικῆς Νομαρχίας. Ὅπως δηλαδὴ ἐκείνου ὁ συντάκτης, ἡ ταυτότητά του, ἐξακολουθεῖ, παρὰ τὶς ἐπίμονες προσπάθειες τόσων εἰδικῶν καὶ μὴ ἐρευνητῶν κατὰ τοὺς δύο περίπου αἰῶνες ἀπὸ τὴ συγγραφή του, νὰ παραμένει μυστικὸ ἐφτασφράγιστο, ἔτσι καὶ τοῦ παρόντος λόγου ὁ συντάκτης μὲ ἡλικία ἑνὸς καὶ πλέον αἰῶνα παρουσιάζεται κατὰ τὴν πρώτη ἐπαφή μαζί του ἄγνωστος, τοῦ ὁποίου ἐν τούτοις ἡ ταυτότητα, καθὼς προχωράει ἡ ἔρευνα, ἀρχίζει νὰ ἀχνοφαίνεται καὶ μᾶλλον νὰ ἀναγνωρίζεται.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Σ. ΜΠΕΝΕΚΟΥ, δ.φ.

ΔΑΙΜΟΝΙΚΕΣ ΑΣΘΕΝΕΙΕΣ ΣΤΙΣ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΕΣ ΛΑΪΚΕΣ ΔΟΞΑΣΙΕΣ

Οι λαοί, από τις κατώτερες κιόλας πολιτισμικές βαθμίδες, θεώρησαν τις ασθένειες ή τις επιδημίες (γενικά) ως φαινόμενα που έβρισκαν τη σχετική ερμηνεία τους στο χώρο των μεταφυσικών δοξασιών και αντιλήψεων της κοινωνικής ομάδας[1].

Ο ελληνικός λαός, ακολουθώντας αναλογικά παλιές παγκόσμιες δοξασίες, απέδιδε τα αίτια των επιδημιών και ασθενειών στα ανώτερα όντα, δηλαδή στους θεούς[2] και τους δαίμονες[3].

Όταν ο χριστιανισμός, η θρησκεία του αγαθού Θεού, του Θεού της αγάπης, απλώνονταν σε αντολή και δύση, οι Πατέρες της Εκκλησίας επιδόθηκαν σε μια εκστρατεία συστηματικής δυσφήμησης όλων εκείνων των θρησκειών, με τις οποίες ανταγωνίζονταν, δηλαδή με τον ιουδαϊσμό[4] και

---

1. *Δημήτριος Σ. Λουκάτος*, Εισαγωγή στην Ελληνική Λαογραφία, Αθήνα 1977, σ. 234. Ν.Γ. Πολίτης, Αι ασθένειαι κατά τους μύθους του ελληνικού λαού, Λαογραφικά Σύμμεικτα, τ.Γ΄, Αθήνα 1931, σ. 64.

2. *Στην Ιλιάδα* (Α, 41 κ.ε.) ο θεός Απόλλωνας προσβάλλει τους Έλληνες που πολιορκούν την Τροία με θανατηφόρο λοιμό. Στην *Οδύσσεια* (ι,411) πάλι θεωρούν την ασθένεια ως «νούσον... Διός μεγάλου». Επίσης σε μια επιτύμβια στήλη του 2ου μ.Χ. αιώνα, που βρέθηκε στην Εύβοια, αναγράφεται: «τούτον τε θεός πατάξει απορία και πυρετώ και ρίγει και ερεθισμώ και παραπληξία και αορασία και εκστάσει διανοίας». Βλ. και Sam Wide, Άωροι βιαιοθάνατοι, Archiv für Religionswissenschaft, τ. 12 (1909), σ. 230.

3. Πρβλ.Erwin Rohde, Psyche. Seelenkult und Unsterblichkeitsglaube der Griechen, Tübingen 1925, τ. II, σ. 76 κ.ε. Για την εν γένει πίστη που επικρατούσε στη Μεσοποταμία σχετικά με τις ασθένειες, αναφέρεται εδώ ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα. Ο πονοκέφαλος ονομαζόταν στα Σουμερικά «sag-sig» και στα Ακκαδικά «ti΄u» και δήλωνε όχι μόνο τον πονοκέφαλο αλλά και το δαίμονα που τον προξενούσε, ο οποίος περιγράφονταν ως εξής: «Έχει το κεφάλι ενός δαίμονα / η μορφή του είναι όπως ένας ανεμοστρόβιλος / η εμφάνισή του μοιάζει με τον σκοτεινό ουρανό / το πρόσωπό του είναι μαύρο, όπως το βαθύ σκοτάδι του δάσους. «Βλ. και R.C. Thompson, The Devils and Evil Spirits of Babylonia, London 1903-1904, τ. II, σ. 86. Βλ. επίσης και Alfonso di Nola, Der Teufel. Wesen, Wirkung, Geschichte, München 1993, σ. 156.

4. Ήδη με τον ευαγγελιστή Ιωάννη (Ιωαν 8,44) αρχίζει να πλάθεται ο μύθος της στενής σχέσης ανάμεσα στο διάβολο και τους Ιουδαίους. Ο Χριστός, απευθυνόμενος στους

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

την ειδωλολατρία. Μια πολύ προσφιλής και αποτελεσματική τακτική συνίστατο στη μαζική δαιμονοποίηση αυτών θεών[4] και ως εκ τούτου στην ηθική υποβίβαση όλων των θεοτήτων των πολυθεϊστικών θρησκειών του αρχαίου κόσμου. Ως άμεση και λογική πλέον συνέπεια υπήρξε και η αλλαγή της γενικής πίστης για την προέλευση του κακού. Οι ασθένειες έπαυσαν πιά να έχουν το θεό ως πηγή προέλευσης[5], επειδή ο θεός εκλαμβάνεται από τον εξής ως η μοναδική πηγή του καλού που δεν έχει καμία σχέση με

Ιουδαίους, οι οποίοι δεν τον παραδέχονταν και αμφισβητούσαν τη διδασκαλία του, είπε: «ημείς εκ του πατρός του διαβόλου εστέ και τας επιθυμίας του πατρός ημών θέλετε ποιείν...» Ο Ιωάννης πάλι στην *Αποκάλυψη* (2,9) γράφει: «... εκ των λεγόντων Ιουδαίους είναι εαυτούς, και ουκ εισιν αλλά συναγωγή του σατανά.» και πιο κατω (Αποκ., 3,9) προχωρεί σε παρόμοιο χαρακτηρισμο. «ιδού διδώ εκ της συναγωγης του σατανα, των λεγοντων εαυτους Ιουδαιους είναι...» Επισης ο Ιωαννης ο Χρυσοστομος (Adversus Judeos orationes, 1,3, II,3, PG, XL VIII, 859 κ.ε.) πιστεύει ότι οι χώροι όπου συναθροίζονται μετά θανατον οι ψυχές των Ιουδαιων κατοικούνται από δαιμονες. Την παράδοση συνεχίζει ο Ρωμανός ο Μελωδός (τέλη του 5ου - αρχές του 6ου αιώνα μ.Χ.), ο οποίος σε ύμνο του αναφερόμενος στους Εβραιους γράφει: «Υιός εδείχθη του Σατάν ο άδικος Εβραιος». (πατμιακός κωδ. 212, φ. 12ν - 14ν). Βλ. Ρωμανού του Μελωδου Υμνοι, εκδιδόμενοι εκ πατμιακων κωδικων, μετα προλεγ. υπό Νικ. Τωμαδακη, τ. Β' Αθηνα 1954, σ. μ'.

5. Ο Παυλος κάνει πλήρη διαχωρισμό ανάμεσα στο θεό των χριστιανων και στις θεότητες των ειδωλολατρών τονίζοντας. «Αλλ' α θύει τα έθνη, δαιμονίοις θύει και ου θεώ... ου θέλω δε υμας κοινωνους των δαιμονιων γινεσθαι» (Κορ. Α. 10, 20). Επισης ο Μέγας Βασιλειος (επιστολή 217, *Αμφιλοχίω περι κανόνων*, 81) στηλιτεύει τους χριστιανούς, οι οποίοι δοκίμασαν τα σφάγια από τις θυσιες των ειδωλολατρών, προτείνοντας τον αποκλεισμό τους από την χριστιανική κοινότητα για ορισμένο χρονικο διαστημα. «Επειδή δε πολλοί εν τη των βαρβάρων καταδρομη παρεβησαν την εις θεόν πιστιν» όμοιος εθνικοις τελέσαντες και αθεμιτων τινων γευσαμενοι των εν τοις ειδωλοις τοις μαγικοις προσενεχθέντων αυτοις, ούτοι κατά τους ήδη παρά των Πατέρων ημών εξενεχθέντας κανόνας οικονομεισθωσαν... Οι δε άνευ ανάγκης μεγάλης προδόντες την εις Θεον πιστιν και αψάμενοι της τραπέζης των δαιμονιων και ομόσαντες όρκοις ελληνικοις εκβαλλεσθαι μεν εν τρισιν ετεσι...»

6. Ο Χριστός θεραπεύει όλες τις ασθένειες (*Ματθ* 9, 35) και αυτή τη δύναμη μεταβιβάζει στους μαθητες του (*Ματθ* 10,1)...«... εδωκεν αυτοις εξουσιαν πνευμάτων ακαθάρτων ώστε εκβαλλειν αυτα και θεραπευειν πασαν νόσον και πασαν μαλακιαν». Πιο κατω (*Ματθ*. 10,8-9) ο Χριστός απευθύνεται στους μαθητες του λέγοντας: «πορευόμενοι... ασθενουντας θεραπευετε, νεκρους εγειρετε, λεπρους καθαριζετε, δαιμόνια εκβαλλετε». Βλ. επίσης Λουκ. 9, 1-2. Βλ. επίσης (*Πρ. Αποστ.* 19, 11-12) όπου και ο Παυλος χαίρει αυτής της θειας δωρεας: «δυναμεις τε ου τας τυχουσας ο θεος εποιει δια των χειρων Παυλου, ώστε και επί τους ασθενουντας... απαλλάτεσθαι απ' αυτων τας νόσους, τα τε πνεύματα τα πονηρά εκπορεύεσθαι».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

το κακό[7]. Θεωρήθηκαν πια ως αποκλειστική δραστηριότητα του διαβόλου και των υπηρετικών του κακοποιών πνευμάτων. Αυτή η αλλαγή της σκέψης καλλιεργήθηκε με συνέπεια από τους Πατέρες της Εκκλησίας στα κατοπινά χρόνια, ώστε τελικά να πιστεύεται ότι πίσω από κάθε ασθένεις κρυβόταν και κάποιος δαίμονας[8].

Έχοντας ως υπόβαθρο της χριστιανικής κοσμοθεωρίας ενισχύθηκε, ιδίως κατά το μεσαίωνα στην Ευρώπη, η λαϊκή πίστη, ότι ακόμη και τα υποτακτικά όργανα του διαβόλου, οι μάγοι και οι μάγισσες δηλαδή, ήταν σε θέση να μεταβιβάζουν ή να προξενούν ασθένειες σε ανθρώπους και ζώα μετά από σχετικές μαγικές πράξεις και ενέργειες[9]. Για τούτο κάθε ασθένεια που νόμιζαν ότι είχε μαγική προέλευση χαρακτηρίζονταν ως «morbus maleficialis»[10].

---

7. Ο Μέγας Αθανάσιος (*κατά ειδώλων*, 7) τονίζει: «ότι το κακόν ου παρά Θεού,ουδέ εν Θεώ ούτε εξ αρχής γέγονεν». Πιο κάτω (*κατά ειδώλων*, 41) συμπληρώνει: « ο δε των όλων θεός αγαθός και υπέρκαλος την φύσιν εστί. διό και φιλάνθρωπος εστίν. αγαθώ γαρ περί ουδενός αν γένοιτο φθόνος...». Ομοίως (*περί ενανθρωπήσεως* 6) αναφέρεται πάλι στην αγαθότητα του Θεού: «τί τον Θεόν έδει ποιείν αγαθόν όντα;»

8. Σε μια εξορκιστική ευχή, που αποδίδεται στο Γρηγόριο τον Θεολόγο (Anecdota Atheniensia, t. 1., ed. Armand Delatte, Paris et Liege 1927, s. 248,19 κ.ε.) αναφέρονται σχεδόν όλα τα όργανα και τα μέλη του ανθρώπου, που προσβάλλονται με ασθένειες από τους δαίμονες: «...φοβήθητε ουν και υμείς και εξέλθατε από τον δούλον του Θεού οδείνα, ένθα αναγιγνώσκεται ο εξορκισμός ούτος, από κορυφής, από εγκεφάλου, από κρανίου, από ημικράνου, από μετώπου, από ακοής, από ομμάτων, από μηλίγγων, από χειλέων, από ρινών, από ώμων, από βραχιόνων, από καρδίας, από στομάχου, από εντέρων, από ομφαλού, από πλευράς, από γονάτων, από χειρών, από ποδών, από αρμονιών, από μυελών και θυρών και θυρίδων και από παν μέλος...»

9. Christian Thomasius, Winter-Lektionen 1702, (Vom Laster der Zauberei oder die Hexenprozesse), Monchen 1986, σ. 222. Οι ιεροεξεταστές της Βαυαρίας προσπαθούσαν να αποσπάσουν μαρτυρίες από τις κατηγορούμενες γυναίκες για μαγεία, ότι δηλαδή ήταν σε θέση να μεταδίδουν ασθένειες σε ανθρώπους και ζώα. Βλ. Teufelsglaube und Hexenprozesse (Hg. G. Schwaiger), München 1987, s. 236. Ο βυζαντινός αυτοκράτορας Μιχαήλ Η' Παλαιολόγος (1261-1282), επειδή έπασχε από ζάλη, νόμιζε ότι τούτο συνέβαινε επειδή του είχαν κάνει μαγγανείες. Βλ. και *Φαίδων Κουκουλές*, Μνεία δεισιδαιμονιών τινών και μαγικών συνηθειών εις Νομοκάνονας (Ευχαριστήριον. Τόμος τιμητικός στον Α. Αλιβιζάτο), Αθήνα 1958, σ. 236. Επίσης και ο μεγάλος μεταρρυθμιστής Μαρτίνος Λούθηρος θεωρούσε τις ασθένειες ως αποτέλεσμα δαιμονικής επίδρασης. Για περισσότερες πληροφορίες βλ.. Joska Pintschovius, Zur Hölle mit den Hexen, Berlin/Frankfurt 1991, σ. 39.

10. W.G. Soldan/H. Heppe, Geschichte der Hexenprozesse, Kettwing 1968, τ. 1, σ. 276. Πρβλ. *Δημήτριος Σ. Μπενέκος*, Το ισκιοπάτημα και οι σχετικές μ' αυτό δοξασίες στην Ήπειρο, Ηπειρωτικό Ημερολόγιο, τ. 14, Ιωάννινα 1992, σ. 151.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Οι Ηπειρώτες, χωρίς να παρουσιάζουν σημαντικές αποκλίσεις από το γενικό πλαίσιο των ελληνικών δοξασιών, αφού χρησιμοποίησαν την πείρα τους και εξάντλησαν όλη την κριτική τους δύναμη, μη δυνάμενοι να ερμηνεύσουν ορθολογικά την προέλευση των ασθενειών, τις απέδιδαν (όπως και οι υπόλοιποι Έλληνες) πρωτίστως σε κάποια δαιμονική επήρεια[11].

Μια ειδική κατηγορία ασθενειών δαιμονικής προέλευσης, που συναντιέται σε πολλά ηπειρωτικά χωριά και διατηρείται αποσπασματικά στη μνημονική πια παράδοση, δηλώνει η λαϊκή πίστη για τη «χτυπαρια» και το «αερικο» («αγερικο») με τον κύκλο των σχετικών, συγγενικών ή παρεμφερών λαϊκών δοξασιών.

Σε πολλά ηπειρωτικά χωριά πίστευαν ότι, ιδίως κατά τις μεσημβρινές ώρες, οι δαίμονες κακοποιούν τους ανύποπτους διαβάτες, όταν οι τελευταίοι τους «πατήσουν την τάβλα», την ώρα που αυτοί (οι δαίμονες) κάθονται και τρώνε. Αυτό το ξαφνικό «δαιμονικό κακό» που προσβάλλει τους ανθρώπους χωρίς να διακρίνεται με σαφήνεια η προέλευσή του ονομάζεται «χτυπαρια»[12].

Στην Αρίστη για παράδειγμα έλεγα ότι ο «χτυπημενος» θα πεθανει[13] μέσα σε σαράντα ημέρες. Αν πάλι ο περαστικός ήταν τυχερός και πατούσε μόνο τη στάχτη από τη φωτιά, που άναψαν οι δαίμονες για να φτιάξουν το μεσημεριανό τους φαγητό, τότε ο άνθρωπος ήταν καταδικασμένος να υποφέρει από ανίατους και φοβερούς πόνους.

Στο Μονολίθι Ιωαννινων πίστευαν ότι η χτυπαριά ήταν ζάλισμα μετά από συνάντηση με δαίμονες, χωρίς όμως να καθορίζεται ο χώρος και η ώρα αυτής της συνάντησης.

---

11. Στην Κορίτιανη Ιωαννινων (πληροφ. Βασιλική Σ. Μπενέκου, ετων 75, 1992) για να συνεφέρουν μια γυναίκα, που λιποθύμησε στην ώρα του τοκετού, έριξαν πυροβολισμούς στον αέρα. Επίσης στο ίδιο χωριό για να συνέλθη ένα κορίτσακι που λιποθύμησε, εφαρμόστηκε η ίδια θεραπευτική «αγωγή», επειδή η λιποθυμία θεωρούνταν ως «απ' έξω», δαιμονική επήρεια. Πρβλ. *Δημ. Σ. Μπενέκος*, το ισχιοπάτημα, σ. 152.

12. Ο «χτυπημενος» αντιποκρίνεται στον «ειδωλόπληκτον», όρο που τον συναντούμε στους μαγικούς παπύρους της ελληνιστικής εποχής»... Κύριε Βαϊνχωωωχ.... συντηρησας με υγιή, ασινη, ανειδωλόπληκτον, απλήγον, αθαμβητον...» Βλ. Karl Preisendanz, Papyri Graecae magicae, Pap IV, 1064.

13. Στο Πεχλάρι της Κόνιτσας πίστευαν πως, «αν οι δαίμονες σε πετύχαιναν την ώρα που έτρωγαν, θα έμενες στον τόπο». Πρβλ. επίσης *Ν.Γ. Πολίτης*, Μελέτη περί του βίου και της γλώσσης του Ελληνικού λαού, Μέρος Α, Παραδόσεις, Αθήνα 1904, αρ. 862, αρ. 863 και αρ. 864.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Στο Περιβόλι και Κορυτιανή Ιωαννίνων απαγορεύεται στις λιχούνες με τα τη δύση του ηλίου να πατάνε έξω στον κήπο τα νεκρά του λουσίματος, γιατί υπάρχει κίνδυνος να προσβληθούν από τη χταποριά. Στην Κορύτιανη πολλοί λένε, ότι «όποιος πατήσει την τάβλα των διαβόλων, την ώρα που αυτοί τρώνε, γεμίζει όλο το σώμα με μαύρα σημάδια και πονούν τα πόδια»[14]. Στο Περιβόλι χρησιμοποιούν την έκφραση «σ' μαδιάσει» (γεμίζει το σώμα με μαύρες βούλες, μαύρα στίγματα) για να χαρακτηρίσουν αυτό το γεγονός. Ανάλογο της Πρέβεζας λένε «όποιος πατήσει την τάβλα των δαιμόνων αυτοί οι ξυλοπατίνουν, γεμίζουν τα πόδια με μαύρες βούλες και μένει όλος παράλυτος»[15]. Στην Κορύτιανη μάλιστα θεωρούσαν τον πόνο στο σημείο της λιχούνας ως «χταποριά»[16].

Σύμφωνα με άλλη παραλλαγή από το Βασιλικό Ηγουμένου, δεν επιτρεπόταν οι φροντιστηριακούς να πατάνε στις δάδικα ή όσο το μεσημέρι κάτω από καρυδιές ή οικίες, γιατί οι δαίμονες τρώνε εκεί την τάβλα για να φάνε και υπάρχει άμεσος κίνδυνος να προσβάλουν τον διερχόμενο άνθρωπο με παραλυσία.

Επίσης στο Ηγουμενικό λένε, ότι η χταποριά είναι το αποτέλεσμα συνάντησης με νεράιδες στο λαγκάδια ή στα πηγάδια, χωρίς να δηλώνουν το χρόνο που λαμβάνει χώρα το γεγονός, με αποτέλεσμα ο «χταπημένος» να αισθάνει τα ισχυρούς πόνους στο σώμα του.

* * *

Για να έχουμε μια γενική εικόνα όλου του φαινομένου που αναφέρεται στον κύκλο των δοξασιών σχετικά με την «τάβλα των δαιμόνων» και τη «χταποριά», κάνουμε μια κάτω μια παραστατική παρουσίαση όλων των

14. Σύμφωνα με τη πληροφορία της Βασιλικής Σ. Μανέκου, όταν η μητέρα της επέστρεψε στο σπίτι μετά από αγροτικές εργασίες και είχε το σώμα της και τα πόδια γεμάτα με μαύρα σημάδια, θεωρήθηκε από τις γειτόνισσές της ως αποτέλεσμα χταποριάς, επειδή άθελά της, πάτησε την τάβλα των δαιμόνων. Το γεγονός έλαβε χώρα στη δεκαετία του 1920).

15. Σύμφωνα με άλλη παραπλήσια πληροφορία από το ίδιο χώρο (πλημ. Λαμπιδίου Νικόλαου, ετών 78, 1988) «όποιος πατήσει, την τάβλα των δαιμόνων, την ώρα που τρώνε κάτω από τις οικίες, πέφτει ξερός, παθαίνει παράλυση».

16. Στο ίδιο χωριό λέγεται ότι τις λιχούνες τις χταπούσε η «χταποριά» ακόμα και αν κάποιος περνούσε απ' έξω τη μεσάνυχτα, γιατί περνούσε «φαντασμένος». Για τούτο ο πατέρας έβαζε να δροσολογούν στο κατώφλι κάθε βράδυ, στο οποίο έχυναν νερό θυμίαμα, και όσοι θα μπουν στο σπίτι». (Την πληροφορία έδωσε η μητέρα μου, Βασιλική Σ. Μανέκου, ετών 75, 1997).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

επί μέρους στοιχείων που εντάσσονται στα πλαίσια της λαϊκής πίστης σχετικά μ' αυτή τη δαιμονική ασθένεια.

Ι. Η χτυπαριά εκδηλώνεται
1. όταν ο άνθρωπος πατήσει την τάβλα των δαιμόνων
α. αόριστα έξω
β. κάτω από δέντρα (καριδιές, σικιές, γκορτσιές, πλατάνια)
2. όταν πατήσει τη στάχτη από τη φωτιά που άναψαν οι δαίμονες για να φτιάξουν το μεσημεριανό φαγητό τους
3. όταν κάποιος φρεσκολουσμένος περάσει το μεσημέρι κάτω από καριδιές ή σικιές, την ώρα που στρώνουν οι δαίμονες την τάβλα για να φάνε
4. όταν ο άνθρωπος συναντήσει νεράιδες
α. στα πηγάδια
β. στα λαγκάδια

ΙΙ. Η χτυπαριά προσβάλλει ειδικά τη λεχώνα
1. όταν πετάξει τα νερά του λουσίματος το βράδυ έξω
2. όταν αλλάξει ρούχα και ρίξει τα νερά του λουσιματος έξω
3. όταν βγει έξω από το σπίτι μετά το ηλιοβασίλεμα

ΙΙΙ. Χρόνος
1. μεσημέρι
2. βράδυ

IV. Συμπτώματα
ζάλη, ίλιγγος, θόλωση του συνειδητού, παραλυσία χεριών και ποδιών, γενική παραλυσία, πάσιμο μελών του σώματος, φοβεροί πόνοι, μαύρα στίγματα στο σώμα, διακοπή του γάλακτος στις λεχώνες, θάνατος.

V. Προληπτικά-αποτρεπτικά μέτρα
1. φυλαχτά για τη λεχώ
α. σκούπα
β. χτένα

2. γενικά προληπτικά μέτρα
α. φυλαχτά για τη λεχώ (σκούπα, χτενα)
β. σταυροκόπημα
γ. σταύρωμα με μαχαίρι
δ. αναφορά στο όνομα του Χριστού, της Παναγίας και των Αγίων
ε. πασπάλισμα του κεφαλιού με αλάτι

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

VI. Θεραπεία

1. ανάγνωση εκκλησιαστικών ευχών, σταυροκόπημα, επίκληση του ονόματος του Χριστού, της Παναγίας και των Αγίων

2. ρίψη πυροβολισμών

Τα άμεσα συμπτώματα της χτυπαριάς, όταν συμβαίνει το μεσημέρι, είναι η ατονία, η παραλυσία και η θόλωση του συνειδητού. Αυτές οι παθολογικές καταστάσεις μας επιτρέπουν να υποθέσουμε ότι αυτά τα φαινόμενα είναι αποτέλεσμα ηλίασης. Από την άλλη πλευρά όμως οι πόνοι στα πόδια, τα μαύρα στίγματα στο σώμα και οι φοβεροί πόνοι των μελών καθώς και η απαγόρευση να περνάς το μεσημέρι φρεσκολουσμένος κάτω από δέντρα με πυκνό φύλλωμα και παχύ ίσκιο, όπως καρυδιές, συκιές ή πλατάνια, μας οδηγούν στην υπόθεση ότι εδώ πρόκειται για περιπτώσεις ψύξης. Η απαγορευτική εξάλλου προτροπή ότι το βράδυ δεν επιτρέπεται η λαχούνα να λουστεί, να αλλάξει ρούχα και να ρίξει τα νερά του λουσίματος έξω στην αυλή, ενισχύουν αυτή την υπόθεση, ότι η χτυπαριά είναι το άμεσο αποτέλεσμα ψύξης.

Το μεσημέρι και γενικά οι μεσημβρινές ώρες[17] θεωρούντο από το λαό ως ιδιαίτερα επικίνδυνο χρονικό διάστημα και κακή, «αχαμνή» ώρα[18]. Τότε, σύμφωνα πάντα με τη λαϊκή πίστη, οι δαίμονες ή τα διάφορα κακοποιά πνεύματα κινούνται ελεύθερα και να είναι έτοιμα να κακοποιήσουν τους ανύποπτους περαστικούς.

Επειδή η ηλίαση είναι φαινόμενο που παρατηρείται κυρίως κατά τις μεσημβρινές ώρες, όταν το άτομο απροφύλαχτο, έξω στην ύπαιθρο, εκτίθεται στη φλογερή ηλιακή ακτινοβολία, προήλθε η ιδέα των μεσημβρινών πνευμάτων, τα οποία φαίνεται ότι είναι η δαιμονική ενσάρκωση του μεσημβρινού καύσωνα[19]. Επίσης από τα πνεύματα των δέντρων, δασών και

17. Στον Αφορισμό Β (*Μικρόν Ευχολόγιον*, Αθήνα χ.ε., σ. 93) εξορκίζεται ο διάβολος που προσβάλλει τους ανθρώπους «εν μεσημβρία» και (ό.π., σ. 96) αποκαλείται «δαιμόνιον μεσημβρινόν». Επίσης σε ευχή του Χρυσοστόμου (ό.π., σ. 76) ο διάβολος αποκαλείται «πνεύμα μεσημβρινόν, δαιμόνιον μεσημβρινόν».

18. Επίσης και στην υπόλοιπη Ελλάδα συναντούμε ανάλογες εκφράσεις που τονίζουν την επικίνδυνη χρονική διάρκεια του μεσημεριού. Στην Αράχοβα π.χ. λένε «το μεσημέρι είναι διπλό» ενώ στη Ζάκυνθο «το μεσημέρι είναι βαριά ώρα». Πρβλ. Bernhard Schmidt, Das Volksleben der Neugriechen und hellenische Altertum, Leipzig 1871, σ. 94

19. Σχετικά με το daemonium meridianum παραπέμπουμε στις ακόλουθες εργασίες: Dietrich Grau, Das Mittagsgespenst (Daemonium meridianum). Untersuchungen über seine

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ορέων (Δρυάδες, Αμαδρυάδες, Μελιάδες, Ορεστιάδες, Πετραίαι κ.α.) της αρχαιότητας, φαίνεται ότι εξελίχθηκαν αργότερα οι συλλογικοί αντιπρόσωποί τους, οι μεσημβρινοί δαίμονες.

Στην Ήπειρο αυτά τα ειδικά κακοποιά πνεύματα δεν παρουσιάζουν συγκεκριμένη ατομικότητα ούτε ιδιαίτερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα. Υποδηλώνουν συλλογικά κυρίως μια ακαθόριστη διαβολική δύναμη που, κάτω από ορισμένες συνθήκες, ασκεί κάποια κακή ενέργεια σε βάρος των ανθρώπων. Μόνο ο χώρος διαμονής τους (σκιές, καρυδιές, γκορτσιές, πλατάνια) δηλώνει ότι στην περίπτωσή μας πρόκειται για πνεύματα δέντρων ή πνεύματα της υπαίθρου[20].

Την ερμηνεία της ιδιόρρυθμης λαϊκής πίστης ότι αυτά τα πνεύματα φροντίζουν το μεσημέρι να στρώνουν «την τάβλα» για να φάνε και ότι επιτίθενται στο ανίδεο περαστικό, όταν τους πατήσει το τραπέζι, και μάλιστα ενίοτε με θανάσιμα και ολέθρια για τον «χτυπημένο» άνθρωπο αποτελέσματα, θα πρέπει ίσως να αναζητήσουμε στην πιθανή σχέση και συνάρτηση που μπορεί να έχουν οι μεσημβρινοί δαίμονες με τη θεότητα των σκιών και της μαγείας, στην Εκάτη[21].

Ως γνωστόν, η Εκάτη λατρεύονταν στην αρχαιότητα με ιδιάζοντα τρόπο. Οι άνθρωποι τοποθετούσαν στις τριόδους φαγητά θυσίας, τα «Εκάτης δείπνα», κάτω από αιστηρά προδιαγραμμένο τελετουργικό, κυρίως

Herkunft, Verbreitung und seine Erforschung in der europäischen Volkskunde, Bonn 1966. Fr. Pfister, Daemon meridianus, RE.XV, 1030 κ.ε. G. Jungbauer, Mittagsgespent, HDA, VI, 414 κ.ε.

20. Σύμφωνα με τη συστηματοποιημένη δαιμονολογία της Εκκλησίας οι δαίμονες έχουν ορισμένους τόπους διαμονής. Βλ. την ευχή-εξορκισμό του Μ. Βασιλείου (*Μικρόν Ευχολόγιον*, σ. 67): «Φοβήθητι, φύγε... δαιμόνιον ακάθαρτον ... όπου αν τυγχάνης... ή καλαμώνος ή ύλης, ή άλσους ή δρυμώνος, ή δένδρου.... » Βλ. επίσης την ευχή του Γρηγορίου Θεολόγου (Anecdota Atheniensia, σ. 238,30): «... τα οικούντα εν τοις ερημίοις τόποις, τα δαιμόνια τα εν τοις όρεσι διατριβοντα... τα καθήμενα εις τα πολυδένδρια,... τα αναπαυόμενα εις τα άλση...» Επίσης και ο Μέγας Αθανάσιος (*Περί ενανθρωπήσεως*, 47) τονίζει ότι οι δαίμονες έχουν συγκεκριμένους τόπους διαμονής και ενέργειας, ήτοι: πηγές, ποτάμια, ξύλα λίθους.

21. Λουκιανός, Φιλοψευδής, 22: «... εγώ δε ανά τον αγρόν μεσούσης ημέρας τρυγώντας αφείς τους εργάτας κατ' εμαυτόν εις την ύλην απήειν μεταξύ φροντίζων τι και ανασκοπούμενος επεί δ' εν τω συνήρεφει ήν, το μεν πρώτον υλαγμός εγένετο κυνών... αλλά μετ' ολίγον σεισμού τινός άμα γενομένου και βοής οιον εκ βροντής, γυναίκα ορώ προσιούσαν φοβεράν, ημισταδιαίαν σχεδόν το ύψος, είχε και δάδα εν τη αριστερά και ξίφος εν τη δεξιά όσον εικοσάπηχυ, και τα μεν ένερθεν οφιόποις ην τα δε άνω Γοργόνι εμφερής...»

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

όμως χωρίς να κοιτάζουν το χώρο της προσφοράς, «αποστρόφοισιν όμμασιν»[22].

Στην Κορύτιανη αποτελεσματικό φυλαχτό της λεχώνας εναντίον της χτυπαριάς ήταν η χτένα που την έβαζε μέσα στο στήθος της ή στο σταύρωμα του στήθους με χτένα ή με μαχαίρι[23].

Επίσης για να μη προσβληθεί το νήπιο από τη χτυπαριά, το βράδυ πριν κοιμηθεί, το περνούσαν πάνω από τη φωτιά στην οποία ρίχνανε σκρούμπο, θυμίαμα και αλάτι. Την ίδια διαδικασία ακολουθούσαν και με τα ρούχα του. Τέλος, το ντυμένο πια μωρό, περνούσε για μια ακόμη φορά πάνω από τη φωτιά.

Στο Πετροβούνι απαγορεύονταν μετά τη δύση του ηλίου να λουστούν και να αλλάξουν για να μην τους χτυπήσει η «χτυπαριά». Εν τούτοις, αν έπρεπε να βγουν έξω έριχναν πάνω στο κεφάλι τους λίγο αλάτι[24].

Η «χτυπαριά» είναι προφανώς αποτέλεσμα κάποιας παθολογικής κατάστασης. Τα άμεσα συμπτώματά της, δηλαδή η παραλυσία, η γενική ατονία, το θάμπωμα, οι πόνοι στα πόδια και τα χέρια καθώς και τα μαύρα σημάδια στο σώμα, ενισχύουν την υπόθεση ότι εδώ πρόκειται για σωματικές παθήσεις που προέρχονται, το μεν μεσημέρι από ηλίαση ή ψύξη, το δε βράδυ μόνο από ψύξη. Ο λαός όμως δεν προχώρησε σε ορθολογική ερμηνεία αυτών των φαινομένων, παρά τα θεώρησε ως δαιμονικές επιδράσεις και ως τέτοια προσπάθησε να τα ερμηνεύσει και στη συνέχεια να προβεί στην ανάλογη θεραπεία[25].

Κατέφυγε λοιπόν σε άλλες επίσης μή ορθολογικές μεθόδους, που και αυτές βρίσκονται στο χώρο των σύγχρονων μεταφυσικών αντιλήψεών του, όπως είναι οι εκκλησιαστικές ευχές, οι ψαλμοί[26] και οι ύμνοι ή στηρί-

---

22. Πρβλ. Heckenbach, «Hekate», Realenzyklopaedie τ. 7,2 (1912), στ. 2780 κ.ε.

23. Για τη χρήση του μαχαιριού σε μαγικές και μαντικές πράξεις βλ. *Λημ. Μπενέκος*, Η Αγωγή των Λαιμόνων στην Ήπειρο, Ιωάννινα 1988, σ. 87. κ.ε. και *Κων. Τσαγγαλάς*, Το ανακάλημα νεκρών και ζωντανών στα νεοελληνικά υδρομαντικά και κατοπτρομαντικά έθιμα, Ιωάννινα 1977, σ. 163.

24. Το αλάτι θεωρείται ως ουσία με καθαρτικές ιδιότητες και ως εκ τούτου του αποδόθηκαν αποτρεπτικές δυνάμεις, οι οποίες λειτουργούν αντιπαθητικά στους δαίμονες. Βλ. *Λημ. Μπενέκος*, Η αγωγή των δαιμόνων, σ. 182 κ.ε.

25. Πρβλ. επίσης μέτρα που λάβαιναν στην Ήπειρο για την αντιμετώπιση της «δαιμονικής» ασθένειας του συμπλέγματος των δοξασιών γύρω από το ισκιοπάτημα με την ανάλογη δεισιδαίμονα θεραπευτική αγωγή. *Λημ. Μπενέκος*, το ισκιοπάτημα, σ. 162.

26. Ο Μέγας Βασίλειος (*Ομιλία Α, εις τον Α Ψαλμόν*) τονίζει «Ψαλμός δαιμόνων φυγαδευτήριον».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

χτηκε σε μαγικές αποκλειστικά τελετουργικές πράξεις.

Στην Αρίστη πίστευαν πως ο «χτυπημένος» θα θεραπευόταν από τη χτυπαριά με το σταυροκόπημα[27] ή λέγοντας τον εκκλησιαστικό ύμνο «εξαιρέτω της Παναγίας». Στην Κορίτιανη προσπαθούσαν να θεραπεύσουν τη χτυπαριά με ευχές που διάβαζε ο παπάς ενώ στο Πετροβούνι γινόταν επίκληση του ονόματος της Παναγίας του Χριστού και των Αγίων[28]. Στο Μονολίθι, τέλος, λέγεται πως κάποιος που είχε προσβληθεί από χτυπαριά, έδιωξε τους δαίμονες πυροβολώντας στον αέρα με το κυνηγετικό του όπλο.

* * *

Μια άλλη μορφή ασθένειας, που υπάγεται στον ίδιο κύκλο των δαιμονικών νόσων, είναι το «αερικό» ή «αγερικό», το πνεύμα δηλαδή του αέρα, το πνεύμα του ανέμου[29]. Γι' αυτά τα ειδικά κακοποιά πνεύματα, που έχουν ως κατοικία τους τον αέρα και τον άνεμο δεν έχουμε συγκεκριμένες πληροφορίες ούτε για τη μορφή τους ούτε και για τις ειδικές επιβλαβείς τους ιδιότητες[30]. Η εν γένει λαϊκή αντίληψη και πίστη για αυτή την κατη-

---

27. Ο σταυρός θεωρήθηκε από τα πρώτα χριστιανικά χρόνια ως ισχυρότατο αποτρόπαιο κατά του διαβόλου και όλων εν γένει των κακοποιών πνευμάτων. Ο Μέγας Αθανάσιος (*κατά ειδώλων, λόγος α*) τονίζοντας τη δύναμη του σταυρού γράφει: «ει γαρ του σταυρού γενομένου πασα μεν ειδωλολατρία καθηρέθη, πάσα δε δαιμόνων φαντασια των σημειω τουτω απελαυνεται...» Επίσης (*περι ενανθρωπησεως, 55*) «και δαιμονες μεν οικέτι φαντασιαις και μαντείαις και μαγείαις απατωσι, μόνον δε τολμώντες και επιχειρούντες καταισχύνονται τω σημείω του σταυρού...». Επίσης (*περί ενανθρωπησεως, 31*): «Τω δε σημείω του σταυρου πάσα μεν μαγεία παύεται, πάσα δε φαρμακεία καταργείται...». Πρβλ. και *Δημ. Μπενέκος*, Το ισχιοπάτημα, σ. 163, παρ. 48.

28. Η χρήση του ονόματος του Χριστού, της Παναγίας και των Αγίων στηρίζεται στην πλατιά λαϊκή πίστη πως, ό,τιδήποτε έχει σχέση με το θεό ή την εκκλησία λειτουργεί ως αποτρόπαιο κατά των διαβόλων. Ο Μέγας Αθανάσιος (*Περι ενανθρωπησεως, 48*) λέγει: «... τον Χριστόν ονομάσας μόνον και όψεται πως δι' αυτού δαίμονες μεν φεύγουσι, μαντεία δε παύεται, μαγεία δε πάσα και φαρμακεία καταργήται». Επίσης (*Περι ενανθρωπήσεως, 30*) τονίζει: «Ενθα γαρ ονομάζεται Χριστός ... εκείθεν πάσα μεν ειδωλολατρία καθαιρείται, πάσα δε δαιμόνων απάτη ελέγχεται, πας δε δαίμων ουδέ το όνομα υποφέρει, αλλά και μόνον ακούσας, φυγάς οίχεται».

29. Σε έναν από τους τίτλους των κωδίκων της «*Διαθήκης Σολομώντος*» (MSS PQ) αναγράφεται: «Διαθήκη Σολομώντος υιού Δαυειδ, ος εβασίλευσεν εν Ιερουσαλήμ και εκράτησεν και υπέταξεν πάντων αερίων, επιγείων και καταχθονίων πνευμάτων». Βλ. Chester Charlton Mc Cown, The Testament of Solomon. Leipzig 1922, σ. 98.

30. Ο *Μιχαήλ Ψελλός* («De operatione Daemonorum», σ. 17) διαχωρίζει τους δαίμονες σε έξι κατηγορίες. Στη δεύτερη κατηγορία αναφέρει: «το περί τον προσεχέστατον ημιν αέ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

γορία είναι συγκεχυμένη και αόριστη. Πίστευαν μόνο ότι το αερικό προσβάλλει τους ανθρώπους με οξείες φύξεις. Η έκφραση «τον βάρεσε α(γ)ερικό» ή «χτυπήθηκε από α(γ)ερικό» είναι γνωστή ακόμη σε όλη την Ήπειρο. Στηριζόμενοι στην πολύ αποσπασματικά διατηρημένη μνημονική παράδοση, πληροφορούμαστε πως, το «αερικό» έβλαπτε κατά προτίμηση τις λεχώνες, τα νεογνά και τους ανθρώπους που βρίσκονταν χωρίς προφύλαξη έξω στην ύπαιθρο. Σε πολλά χωριά μάλιστα απαγορεύονταν οι γυναίκες να λούζονται Τρίτη και Παρασκευή για να μη χτυπηθούν από το «αγερικό».

Για τις λεχώνες αποτελεσματικό φυλαχτό αποτελούσε η χτένα, την οποία έφεραν στο στήθος τους επί 40 ημέρες (χρόνος λοχείας). Η θεραπεία γίνονταν ή με πυροβολισμούς στον αέρα[31] ή διαβάζοντας κάποιο ξόρκι[32] και τέλος, απλά χρησιμοποιώντας το όνομα του Χριστού και της Παναγίας[33].

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Σ. ΜΠΕΝΕΚΟΣ δ.φ.

ρα πλαζόμενον, ο και καλείσθαι παρά πολλοίς ιδίως αέριον». Επίσης ο Απόστολος Παύλος (*Εφεσ.* 2,2) ομιλεί για τα εναέρια πνεύματα ως ειδική δαιμονική κατηγορία: «κατά τον άρχοντα της εξουσίας του αέρος». Πρβλ επίσης και Pradel, Griechische und süd-italienische Gebete, Beschwörungen und Rezepte des Mittelalters, RGVV, III, 2, Giessen 1907, σ. 262, 8: «ή οθενδήποτε έσται ερχόμενα ταύτα τω εμφυσήματι τα εναέρια και ακάθαρτα πνεύματα».

31. Στη Βασιλική Ιωαννίνων παραδίδεται: «Όταν είναι κανένας πειραγμένος από αερικό ή τον πήραν τα ξωτ'κά, ρίχνουν ένα τουφέκι για του φύγει το κακό από ψ'λά τ'». Οι πυροβολισμοί έχουν κατά τη λαϊκή πίστη αποτρόπαιο χαρακτήρα και διώχνουν τα κακοποιά πνεύματα. Πρβλ.. *Λημ. Μπενέκος*, Η αγωγή των δαιμόνων, σ. 133. *Του ιδίου*, Το ισκιοπάτημα, σ. 152.

32. Από τους Αρυμάδες Ιωαννίνου έχω την κατοχή μου ένα πολύ αποσπασματικά παραδομένο ξόρκι με το οποίο εξορκίζονται συλλογικές δαιμονικές εμφανίσεις, όπως το αερικό, το κακό συναπάντημα, τα σκιωτικά. Παρατίθεται σχετικό απόσπασμα: «Αρχίζει ο λόγος και ο θεός είναι ο λόγος. Άγιοι Ανάργυροι και θαυματουργοί, ελεήμονοι, πρώτοι γιατροί του κόσμου, που γιατρέψατε πολλούς, γιατρέψτε και τον δούλο ή τη δούλη του Θεού (όνομα) από το ρήμα το ρεματικό, το σκιωτικό, το κακό συναπάντεμα, τ' αγερικό, που άγγελοι τρεις πήγαν στα Ιεροσόλυμα να κόψουνε το Τίμιο Ξύλο,... να πάει στ' άγρια βουνά και στ' άγρια λαγκάδια, το ρήμα το ρεματικό, το σκιωτικό, τ' αγερικό, το κακό συναπάντεμα».

33. Στην ακολουθία του *Ακάθιστου Υμνου* (ωδή ή, τροπάριο 4) ανάμεσα σε πολλές άλλες ιδιότητες της Παναγίας αναφέρεται πως, με τη βοήθειά της «νόσοι διώκονται, πνευμάτων αερίων τα πλήθη, ήττηνται Παρθένε, βροτών η σωτηρία».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

DÄMONISCHE KRANKHEITEN IM EPIROTISCHEN VOLKSGLAUBEN
(Zusammenfassung)

In den verbal existierenden epirotischen volksmagischen Vorstellungen, die übrigens heute sehr fragmentarisch erhalten sind, herrschte der Volksglaube, dass die Krankheiten hauptsächlich teuflischen Ursprungs waren.

Ein Ausdruck, der ein akutes Leiden Kennzeichnete, dessen Entstehung man gespenstischem Einfluss zuschrieb, war die «χτυπαριά» (Schlag, Dämonenschlag). Der «Geschlagene» hatte auf den gedeckten Esstisch der Dämonen (τάβλα των δαιμόνων) getreten und sein Körper war mit blauen Flecken bedeckt. Er wurde mit Lähmung, Gliederschmerzen oder sogar dem Tod bestraft. Selbest auf die Asche der Kochstätte der Teufel zu treten war verhängnisvoll. Der Mensch solte an unheilbaren, starken Schmerzen leiden.

Die Mittagszeit galt als besonders gefährliche und unheilvolle Stunde. In verschiedenen epirotischen Dörfern hütete man sich um diese Zeit unter Platanen Nuss-und Feigenbäume zu gehen, weil die Dämonen dort assen und man auf ihren Esstisch treten konnte. Die Teufel waren deshalb erzürnt und man war ihrer Rache ausgesetzt.

Die Symptome der «χτυπαριά» (des Dämonenschlages) waren Lähmungserscheinungen und Bewusstseinstrübung und deuteten auf Insolation hin. Da die Insolation durch den direkten Einfluss der glühenden Sonnenhitze meistens in der Mittagszeit den Menschen befällt, entstand die Idee der Mittagsgeister, die eine dämonische Verkörperung der Mittagshitze zu sein scheinen. Aus den spezifischen Feld-, Baum- und Waldgeistern der Antike (Dryaden, Amadryaden, Orestiaden...) entwickelten sich später ihre kollektiven Representanten, die Mittagsdämonen. In Epirus haben diese speziellen bösen Dämonen keine festumrissene Individualität. Nur ihre Behausung weist deutlich auf Baumgeister hin.

Die eigentümlich Vorstellung, dass sie um die Mittagszeit zu essen pflegten und dass der ahnungslose Mensch, der auf ihren Esstisch trat, einen lebensgefährlichen Schlag bekommen hat, ist schwiering zu deuten. Es liegt aber ie Vermuntung nahe, dass die Mittagsdämonen mit der Schattengöttin Hekate in Zusammenhang gebracht werden könnten.

Ein anderer Aspekt der dämonischen Krankheiten ist das «α(γ)ερικό» (Luftgeist, Windgespenst). Auf diese speziellen Geister, die in der Luft oder im Wind ihre Behausung hatten, wurden, meistens akute Erkältungsinfekte zurückgeführt.

Weil hinter diesen Krankheiten ein Dämon oder ein böser Geist zu vermuten war, erfolgte die Behandlung des Kranken grundsätzlich durch kirchliche «therapeutische» Methoden, d.h. durch Lesen von Gebeten, Bekreuzigung etc oder durch einfache magische Rituale.

Dr. Dimitrios Benekos

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΜΑΛΛΙΟΥ ΣΩΣΑΝΑ-ΑΝΝΑ

Ο ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΙΟΣ

Παρουσίαση και Ερμηνεία της σκέψης στην Πραγματεία του Comparationes plylosophorum Aristotelis et Platonis

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το ζωηρό ενδιαφέρον που επιδεικνύει η σύχρονη διανόηση για τον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη αποτελεί αναμφίβολα το βασικό έναυσμα της διερεύνησης των σχέσεων Πλατωνισμού και Αριστοτελισμού, όπως αυτές αποτυπώνονται στη λατινική πραγματεία του Γεωργίου Τραπεζούντιου «Comparationes phylosophorum Aristotelis et Platonis».

Με την εργασία αυτή επιχείρησα μια ερμηνευτική προσέγγιση του λατινικού κειμένου των comparationes, με στόχο να φέρω στο φως τον τρόπο σκέψης του Τραπεζούντιου, ο οποίος υπήρξε ένας από τους κύριους εκφραστές της διαμάχης του 15ου αιώνα μεταξύ των οπαδών του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη. Ο Τραπεζούντιος διερεύνησε τη συλλογιστική των Πλατωνικών από την οπτική γωνία του Σχολαστικού Αριστοτελισμού, τον οποίον έθεσε προς στήριξη της χριστιανικής διδασκαλίας. Για έναν ολόκληρο αιώνα οι απόψεις του πυροδότησαν τη διαμάχη ανάμεσα στους δυτικούς στοχαστές, προκαλώντας την οργή του Βησσαρίωνα, ο οποίος απάντησε ως υπερασπιστής του Πλάτωνα[1] και μ' αυτόν τον τρόπο συνέβαλε στην άνθιση των πλατωνικών σπουδών στη Δύση.

Η κριτική που ασκεί ο Τραπεζούντιος κατά του Πλάτωνα, εντάσσεται στα πλαίσια μιας ευρύτερης κριτικής των δυτικών στοχαστών του 15ου αιώνα, ο οποίος διέπεται από μια κριτική διάθεση απέναντι στην αυθε-

---

1. Η απάντηση του Βησσαρίωνα στην κριτική του άσκησε ο Τραπεζούντιος κατά του Πλάτωνα στις Comparationes του, φέρει τον τίτλο *«Έλεγχοι των κατά Πλάτωνος βλασφημιών»* και εκδόθηκε μαζί με τη λατινική μετάφρασή της από τον Ludwig Mohler το 1927 (Paderborn 1927, επαν. Aalen 1967), ως δεύτερος τόμος του τρίτομου έργου του, Kardinal Bessarion als Theologe, Humanist und staatsmann, Funde und Forschungen, σσ. 1-631.

2. Βλ. James Hankins, Plato in the Italian Renaissance, E.J. Brill, Leiden, New York, Kobenhavn, Koln, 1991, σ.165.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ντία του Πλάτωνα[3]. Η πραγματεία αυτή αποτελεί ένα χαρακτηριστικό δείγμα κριτικής μελέτης των σύγχρονών του κλασικών φιλολόγων, καθώς είναι το σημείο σύγκλισης όλων των αντιπλατωνικών τάσεων της εποχής του[4], στη διαμάχη των ιδεών μεταξύ Αριστοτελιστών και Πλατωνιστών, η οποία έχει τις ρίζες της στην ιστορία της βυζαντινής διανόησης[5].

Ο προφητικός χαρακτήρας του παρόντος έργου, ενθαρρύνει μια a priori ερμηνεία στην προσπάθεια καθορισμού της πλατωνικής φιλοσοφίας. Η κατά τον Τραπεζούντιο προφητική θεώρηση της πλατωνικής φιλοσοφίας, ως όργανο του αντίχριστου[6], αντικατοπτρίζει τη θέση πολλών χριστιανών στοχαστών του 15ου αιώνα, οι οποίοι θεώρησαν την πλατωνική διδασκαλία ως ειδωλολατρική απειλή για τον χριστιανισμό, καθώς στην εποχή τους παίρνει τη μορφή ενός παγανιστικού νεοπλατωνισμού με τη διδασκαλία του Πλήθωνα[7].

Επιβάλλεται λοιπόν να εξετάσουμε τη φιλοσοφία του Τραπεζούντιου από την οπτική γωνία του χριστιανού στοχαστή, ο οποίος θέλει να σώσει τη χριστιανοσύνη από τον ειδωλολατρικό Πλάτωνα, τις μεταφυσικές θεωρίες του οποίου θεώρησε ως πηγή όλων των αιρέσεων[8]. Επίσης από τη σκοπιά του Έλληνα λόγιου μετανάστη, που αγωνίζεται να επιβιώσει, γεμάτος άγχος και ανασφάλεια σ' έναν ξένο τόπο[9] και για το λόγο αυτό προσεταιρίζεται τους ισχυρούς της γης[10] προκειμένου να δώσει λύσεις στα εκάστοτε προβλήματά του.

Ο Τραπεζούντιος παρακολούθησε τον Αριστοτελικό Σχολαστικισμό,

---

3. Βλ. ό.π., σ. 237

4. Βλ. Β. Ν. Τατάκη, *«Η βυζαντινή φιλοσοφία»*, μετ. Ε. Καλπουρτζή. Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού πολιτισμού και Γενικής παιδείας. Αθήναι 1977, σ. 252

5. Βλ. Γ. Τραπεζούντιου, Comparationes phylosophorum Aristotelis et Platonis. III. Venetiis. MDXXIII. σ. 327 (στο εξής: Comp.)

6. Βλ. Α. Κ. Μπαρτζελιώτη, *«Η κριτική του Αριστοτέλους παρά Πλήθωνι ως έκφρασις του αντιαριστοτελισμού κατά τον ιε' αιώνα»*. Ιδρυμα Ερευνης και Εκδόσεως Νεοελληνικής Φιλοσοφίας. Έρευναι αρ. 1, Αθήνα 1980 σ. 13.

7. Βλ. Γ. Τραπεζούντιου, Comp. ό.π., II, σσ. 191-195

8. Για την τύχη των Ελλήνων λογίων που κατέφυγαν στη Δύση βλ. Κ. Γιαννακόπουλου, *Έλληνες λόγιοι εις την Βενετίαν*. Μελέται επί της διαδόσεως των ελληνικών γραμμάτων από του Βυζαντίου εις την δυτικήν Ευρώπην, μετ. Χ.Γ. Πατρινέλλη, εκδ. Φέξη, Αθήναι 1965, σσ. 75-241.

9. Βλ. Angelo Mercati, *«Le due lettere di Giorgio da Trebisonda a Maometto II»*, *Orientalia Christiana Periodica*, Vol. IX, 1943, σσ. 5-99

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ασπάστηκε τη δυτική διανόηση[10] και θεώρησε τον Πλατωνισμό της Ελληνικής εκκλησίας ως το κύριο εμπόδιο για την ένωση των εκκλησιών και για τη σωτηρία της Ανατολής από τους Τούρκους[11]. Αν το δούμε απ' αυτήν την οπτική γωνία, θα μπορέσουμε να εξηγήσουμε την πολεμική του Τραπεζούντιου εναντίον του Πλατωνισμού, ο οποίος κατά τη γνώμη του επισσώρευσε πολλά δεινά στη Χριστιανοσύνη[12]. Ο ίδιος μαρτυρεί πως έγραψε τις Comparationes στην προσπάθειά του να υπερασπίσει τον Αριστοτέλη από την κριτική επίθεση που άσκησε ο Πλήθων κατά τη διάρκεια της συνόδου της Φλωρεντίας, όταν οραματιζόταν τη δημιουργία μιας νέας παγκόσμιας θρησκείας[13].

Κύρια επιδίωξη του Τραπεζούντιου κατά τη συγγραφή των Comparationes αποτελούσε η ανάσχεση της ανερχόμενης πλατωνικής κίνησης με ταυτόχρονη φθορά της αυθεντίας του Πλάτωνα, τον οποίο οι δυτικοί μεταφραστές είχαν θεοποιήσει, αφού ενσυνείδητα παρέλειψαν και αποσιώπησαν πολλά, διαπλάθοντας έτσι έναν Πλάτωνα εκχριστιανισμένο και αποκαθαρμένο από τα στοιχεία εκείνα, που εθεωρούντο επικίνδυνα για το χριστιανισμό[14]. Γι' αυτό και κύριο μέλημά του ήταν να αποδείξει πόσο μακριά βρίσκεται από τη χριστιανική αλήθεια ο Πλάτων[15] και να αποκαλύψει στους αναγνώστες το βαθμό της απάτης που διέπραξε σε βάρος τους[16].

Για το λόγο αυτό, θεωρεί ως αληθινό φιλόσοφο αυτόν που προσεγγίζει

---

10. Βλ. John Monfasani, *George of Trebizond-A Biography and a Study of his Rhetoric and Logic.* Columdia Studies in the classical tradition I, Leiden 1976, σ.21.

11. Για τις θέσεις αυτές του Τραπεζούντιου σχετικά με την ενότητα των εκκλησιών και τις καταστροφικές συνέπειες του σχίματος για τον Ελληνισμό βλ. Γ.Θ. Ζώρα, *Γεώργιος ο Τραπεζούντιος και αι προς Ελληνοτουρκικήν συνεννόησιν προσπάθειαι αυτού*, (Η «περί της των Χριστιανών πίστεως» ανέκδοτος πραγματεία), Αθήναι 1954, σσ. 93-165.

12. Ο Τραπεζούντιος ήδη από το πρώτο βιβλίο προβάλλει το νεοεθνικισμό του Πλήθωνα, ο οποίος ακολουθώντας την Πλατωνική διδασκαλία, αρνήθηκε τον Ιησού Χριστό και κατέστρεψε τους χριστιανούς με τα συγγράμματά του. Βλ. Γ. Τραπεζούντιου, Comp. ό.π. I, σσ. 41-42: «Gemistus... Christum negaverit et Platonem adheserit, et scriptis cristianos insequatur suis».

13. Βλ. ό.π., III, σ. 325: Audivi ego ipsum Florentiae, venit enim ed concilium cum Graecis... cunq; rogassem, Christine an Machumeti? neutran inquit, sed non a gentilitate differentem».

14. Βλ. James Hankins, *Plato in the Italian Renaissance*, ό.π., σ. 163.

15. Βλ. Γ. τραπεζούντιου, Comp. ό.π., II, σσ. 60-206

16. ό.π. I, σσ. 15-17

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

περισσότερο τις δογματικές αλήθειες της χριστιανικής θρησκείας, ενώ θεωρεί ξένον προς τη φιλοσοφία εκείνον που απομακρύνεται από τη χριστιανική αλήθεια[17].

Η πιο σημαντική προσφορά του Τραπεζούντιου με την κριτική που άσκησε στις Comparationes, έγκειται στο γεγονός ότι έφερε στο φως τα αδύνατα σημεία της πλατωνικής διδασκαλίας, με αποτέλεσμα να στρέψει τα όπλα της κριτικής των δυτικών ουμανιστών κατά της αυθεντίας του Πλάτωνα[18]. Ο Τραπεζούντιος είχε επιτύχει κάτι περισσότερο από την απλή συκοφαντία. Παρουσίασε μία κριτική πρόκληση, η οποία ανεπιφύλακτα απείλησε όλα τα επιχειρήματα των κλασικών φιλολόγων της εποχής του[19]. Ο Τραπεζούντιος βρίσκεται σε πλεονεκτικότερη θέση απέναντι στησύγχρονή του διανόηση, λόγω της δυνατότητας που είχε να προσεγγίζει αυτά καθ' εαυτά τα κείμενα, με αποτέλεσμα να τεκμηριώνει τα επιχειρήματά του, τα οποία δύσκολα θα μπορούσαν να αρνηθούν οι δυτικοί αναγνώστες του[20].

Για την πληρέστερη κατανόηση της συλλογικής του Τραπεζούντιου, οφείλω να παρουσιάσω μία συνολική θεώρηση της ζωής του, δίνοντας ιδιαίτερη προσοχή στη σκιαγράφηση του ιστορικού πλαισίου, μέσα στο οποίο έδρασε ο Τραπεζούντιος, σε συνάρτηση πάντα με τα πολιτικοκοινωνικά δρώμενα.

Ο Τραπεζούντιος με τις θέσεις του εκφράζει μία συγκεκριμένη κοινωνική και ιστορική στιγμή, το δεύτερο μισό του 15ου αιώνα, όταν σημειώνεται η κορύφωση της Αναγέννησης και συμπίπτει χρονικά με την παρακμή της Σχολαστικής Φιλοσοφίας, οι διανοητές της οποίας αναδιατύπωσαν στα πλαίσια της χριστιανικής δογματικής τις αριστοτελικές απόψεις, με απώτερο στόχο την αιστηρή φιλοσοφική θεμελίωση των θεολογικών δογμάτων. Την εποχή αυτή, ο Αριστοτελισμός συνδέεται μ' έναν ιδεολογικό συντηρητισμό, αφού κύριο μέλημά του θεωρείται η στήριξη του δόγματος, ενώ αντίθετα ο Πλάτων εκλαμβάνεται ως προοδευτικός, γιατί εκ-

17. ό.π., II, σ. 60

18. Βλ. Ludwig Mohler, Kardinal Bessarion, I Band, σ. 356

19. Βλ. James Hankis, ό.π. σ. 242

20. Ο Τραπεζούντιος γράφοντας στα λατινικά την πραγματεία του απευθυνόταν στο αναγνωστικό κοινό της Ιταλίας και ιδιαίτερα στους εκκλησιαστικούς κύκλους και θεολόγους, βλ. Γ. Τραπεζουντιου, Comp. III, σ.333: «Quas ob res, pontifices oro, ecclesiarumq. praesules».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

φράζει φιλελεύθερες ιδέες[21]. Παράλληλα την εποχή αυτή συνέβησαν κοσμιοϊστορικές αλλαγές με αποτέλεσμα να παρατηρείται μία αλλαγή στον τρόπο ερμηνείας των έργων του[22]. Οι δυτικοί ουμανιστές υιοθέτησαν νέα στάση απέναντι στα έργα του Πλάτωνα, υποβοηθούμενοι από τις λατινικές μεταφράσεις των έργων, που τότε πρωτοπαρουσιάστηκαν στη Δύση[23].

Η ερμηνευτική προσπάθεια λοιπόν της παρούσης λατινικής πραγματείας προσφέρει σημαντικό έργο στην επιστήμη, γιατί συμβάλλει στη διεύρυνση του γνωστικού πεδίου του 15ου αιώνα, καθώς ρίχνει άπλετο φως στη διαμάχη Πλατωνισμού και Αριστοτελισμού αυτής της περιόδου. Στο τέλος κάθε κεφαλαίου παραθέτω σχόλια, τα οποία σκοπό έχουν την επεξήγηση και ερμηνεία του κειμένου.

Οι δυσκολίες που συνάντησα κατά την προσέγγιση του λατινικού κειμένου υπήρξαν πολλές, δεδομένου ότι είναι έργο του 15ου αιώνα μ.χ. και όχι του 4ου αιώνα, κλασική εποχή της λατινικής γλώσσας. Χρειάστηκε λοιπόν να ανατρέξω σε παλαιογραφικές μελέτες προκειμένου να προσεγγίσω τη γλώσσα και τα σύμβολα-κλειδιά της γλώσσας του λογίου. Στο κείμενο γίνεται ευρεία χρήση συμβολικών συντομογραφιών, οι οποίες με την πάροδο του χρόνου έχουν εξελιχθεί και δεν ανευρίσκονται στα λεξικά.

Σημαντική επίσης δυσκολία κατά τη προσέγγιση της συλλογιστικής του Τραπεζούντιου απορρέει από το γεγονός ότι το κείμενο τυπώθηκε μόλις λίγα χρόνια μετά την ανακάλυψη της τυπογραφίας και για το λόγο αυτό το κείμενο παρουσιάζει ατέλειες. Σε μερικά σημεία παραλείπει ολόκληρες συλλαβές, τις οποίες πρέπει να εννοήσουμε κατ' αναλογίαν προς τα συμφραζόμενα· στην περίπτωση αυτή η ανάπλαση της σκέψης του γίνεται με το κριτήριο της συγκριτικής μελέτης.

Επιπροσθέτως δυσχέρειες στην προσέγγιση της συλλογιστικής του Τραπεζούντιου δημιουργεί και η φιλοσοφική ορολογία που χρησιμοποιεί ο Τραπεζούντιος, μιμούμενος το ύφος του Αριστοτέλη ή του Πλάτωνα αντιστοίχως, καθώς και η συνειδητή παράφραση των χωρίων τους. Δεν παραπέμπει επακριβώς τις περισσότερες φορές, αλλά χρησιμοποιεί νοηματικούς πυρήνες γύρω από τους οποίους αναπτύσσει τις σκέψεις του.

Πρέπει επίσης να επισημανθεί η ιδιαίτερη ιδιομορφία του προσδίδει

21. Βλ. Λ. Κ. Μπαρτζελιώτη, *Η κριτική του Αριστοτέλους παρά Πλήθωνι ως έκφρασις του αντιαριστοτελισμού κατά τον ιε' αιώνα*, ό.π., σ.23

22. Βλ. J. Hankins, ό.π., σ. 164

23. Βλ. Γ. Τραπεζούντιου Comp. ό.π., Ι, σ. 16

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

στο κείμενο το γεγονός ότι ο λόγιος σκέφτεται ελληνικά και γράφει λατινικά. Έτσι η παρουσίαση του ελληνικού τρόπου σκέψης των δύο κλασικών φιλοσόφων της αρχαιότητας επιχειρείται κάτω από λατινικό μανδύα, με αποτέλεσμα η δομη του κειμένου ν' ακολουθεί τους κανόνες της λατινικής σύνταξης, ενώ η σκέψη και η νοηματική σύλληψή του κινείται στις σφαίρες της ελληνικής γλώσσας.

Ο αντιπλατωνισμος του

Η στάση του Τραπεζούντιου απέναντι στον Πλάτωνα, ο οποίος κατέλαβε πλέον την κύρια θέση των εσχατολογικών θεωρήσεών του, δεν ήταν πάντα τόσο εχθρική. Τα έργα της νεότητας του Τραπεζούντιου παρουσιάζουν μεγάλο ενδιαφέρον, γιατί αποδεικνύουν ότι αυτός που ήταν ο μεγαλύτερος πολέμιος του Πλατωνισμού κατά τον 15ο αιώνα, υπήρξε στη νεότητά του θαυμαστής του Πλάτωνα. Στο έργο του "*Consolatio ad Vatacius*" το 1420, παρέβαλλε πολλές φορές τον Πλάτωνα με τον Αριστοτέλη. Σ' έναν επαινετικό λόγο του για τον Κικέρωνα αποκάλεσε τον ήρωά του έναν "άλλο Πλάτωνα"[24]. Έξι χρόνια αργότερα στο έργο του "*De suavitate dicendi*" περιέγραψε με θαυμασμό τον Πλάτωνα ως "summus philosophie magister",[25] τον οποίον ο μεγάλος ρήτορας Κικέρων είχε μιμηθεί στο ύφος του λόγου.

Την οριστική μεταστροφή του στον Αριστοτελισμό παρατηρούμε γύρω στα 1430.[26] Οι αιτίες που τον οδήγησαν σ' αυτήν την αλλαγή των αισθημάτων του απέναντι στον Πλάτωνα δεν είναι εμφανείς. Ο ίδιος όμως, καθώς μαρτυρεί στις comparationes του, από τη νεότητά του άρχισε να μισεί τον Πλάτωνα,[27] όταν νέος ακόμη ήρθε στην Ιταλία και διάβασε τον Πλατωνικό διάλογο "*Γοργίας*" με το δάσκαλό του Vitorino.[28] Τότε γνώρισε τα δεινά της Πλατωνικής διδασκαλίας (platonicoru morum scelera

24. Βλ. Η Monfanasi, ό.π. σ. 18, σημ. 75: "ut solus alter Plato appellari meruerit".

25. Βλ. ό.π. σ. 18, σημ. 76

26. Ό.π., σ. 18, σημ. 78. Στα "*Πέντε βιβλία της Ρητορικής*" το 1433, ο Τραπεζούντιος ονόμασε τον Αριστοτέλη "summum profecto philosophie magistrum" και στο πιο φημισμένο έργου του "*Εισαγωγή στη διαλεκτική*" αποκαλεί τον Αριστοτέλη "princeps ille philosophorum ac pene solus philosophus".

27. Βλ. Γ. Τραπεζούντου, comp. III σ. 227: "ex adolescentia maxime id solum, Platone, (fateor) oderim".

28. Βλ. ό.π., σ. 228 :" Cum in Ytaliam adolescens venissem apud Victorinum...tum primum Platonis Gorgias, mihi lectus".

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

pcepi) και μίσησε τον Πλάτωνα (odi platonem) αφού διάβασε τις αντιπατριωτικές επιθέσεις του εναντίον των τεσσάρων επιφανών ανδρών της Αθήνας, του Μιλτιάδη, του Θεμιστοκλή, του Περικλή και του Κίμωνα.[29] Για το λόγο αυτό αποφάσισε, εάν του παρουσιαζόταν κάποτε η ευκαιρία, να γράψει κάτι εναντίον του Πλάτωνα για να υπερασπίσει τους ελευθερωτές της Ελλάδας (ad defensionem liberatorum greciae).Ο ίδιος περιγράφει τα συναισθήματα που κυριάρχησαν στην ψυχή του, οργή (indignatio), αχαριστία (igratitudinis), θρασύτητα (temeritatis), αναισχυντία (impudetiae), ασέβεια ανοσιουργήματος (sceleris impietas).

Ο Τραπεζούντιος στην προσπάθειά του να υπερασπίσει τους τέσσερις άνδρες υπενθυμίζει στον αναγνώστη τις νίκες τους, με τις οποίες μεγάλωσαν τη δύναμη και το γόητρο της Αθήνας (Salamina, Marathone, Artemisiu pclara nostris tropheis nomina), και επισημαίνει πως η ελευθερία της Ελλάδας οφείλεται σ' αυτούς, τους οποίους οι Έλληνες πρέπει να τιμούν και να θαυμάζουν και όχι να τους κατηγορούν όπως οι Πλατωνικοί.

Κατά τον Τραπεζούντιο οι τέσσερις άνδρες υπήρξαν δημοκρατικότατοι (liberalissimi), με ακέραιο χαρακτήρα (integerrimi)και με υπερβολική αγάπη για την πατρίδα (amantissimi patriae), την οποία παρέδωσαν ελεύθερη.

Στο σημείο αυτό είναι εμφανη τα συναισθήματα της πίκρας που τον διακατέχουν, όταν παραλληλίζει την Ελλάδα της αρχαιότητας με την Ελλάδα της εποχής του. Τότε η Ελλάδα σώθηκε και διατήρησε την ελευθερία της χάρη στη δυναμική προσωπικότητα των τεσσάρων αυτών ανδρών. Τώρα που η πατρίδα του απειλείται από τον Τουρκικό κίνδυνο μακάρι να υπήρχαν τέτοιοι άνδρες να την ελευθερώσουν. Η ευχή αυτή του Τραπεζούντιου να βρεθούν και στην εποχή του άνθρωποι που να ελευθερώσουν την Ελλάδα, επιβεβαιώνει την άποψη ότι ο Τραπεζούντιος ακόμη και μετά τη μεταστροφή του στον καθολικισμό παρέμεινε ένθερμος Έλληνας πατριώτης, αγωνιζόμενος με κάθε μέσο για την ελευθερία της Ελλάδας. Η πολιτική του στάση άλλαξε, καθώς ανέφερα, μόνο μετά την άλωση της Κων/πολης.

Στη συνέχεια ο Τραπεζούντιος πρότεινε τη δική του ερμηνεία[30] σε μια προσπάθεια ανεύρεσης της αιτίας του μίσους του Πλάτωνα κατά των τεσ-

29. Για το μίσος και την επίθεση του Πλάτωνα κατά των τεσσάρων ανδρών τους οποίους θεωρεί σωτήρες της Ελλάδος βλ. ό.π. III, σσ. 227-236 με τίτλο: "de invidia et obtrectatione platonis in quatuor viros salvatores graecie".

30. Βλ. ό.π., σ. 232.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σάρκων ανδρών. Κατά τον Τραπεζούντιο ο Πλάτων τους μίσησε με το αιτιολογικό ότι ήταν ρήτορες (Rhetores erat). Αλλά, καθώς ισχυρίζεται ο Τραπεζούντιος, η ρητορική κατά τον Πλάτωνα είναι ένα δουλικό επάγγελμα συνδεδεμένο με την κολακεία και όχι με την αρετή (Rhetorica vero illiberalis queda res est, et adulationi, non virtuti, cojuncta).[31] Ο Πλάτων επιχειρηματολογεί πως οι τέσσερις αυτοί άνδρες, έπρεπε να ονομάζονται κόλακες (assentatores appellandi sunt) με το αιτιολογικό ότι έφτασαν στα ανώτατα αξιώματα της πολιτείας (ad gubernacula civitatis pvenerunt) και δοξάστηκαν (claruerunt) κολακεύοντας το λαό.[32]

Ο Τραπεζούντιος στην επιχειρηματολογία αυτή του Πλάτωνα αντιπαραθέτει τη δική του άποψη (ego crediderim) σύμφωνα με την οποία εκείνοι κατέστησαν την πατρίδα ασφαλή (incolumen), πλούσια (opulentam), πρώτη δύναμη σ' όλη την Ελλάδα (principe graeciae totius) και ένδοξη (illustre), κάνοντας έργα (facinora) μεγαλοπρεπέστερα (magnificientiora), ενδοξότερα (illustriora), και ωφελιμότερα (utiliora)για τους πολίτες. Οι τέσσερις μεγάλοι άνδρες της αρχαιότητας κατά τον Τραπεζούντιο δεν ήταν παιδεραστές[33] (non amoribus puerorum), ούτε φλύαροι (non loquaci) και αναίσχυντοι(ipudendi), αλλά συνέβαλαν στην ανύψωση του γοήτρου της Ελλάδας με εγρήγορση (vigillis), με προσπάθειες (laboribus), με εξυπνάδα (ingenio) με θάρρος (fortitudine) και με έργα (rebusq: gestis).

Με τον τρόπο αυτό ο Τραπεζούντιος αιτιολόγησε το μίσος που τον διακατείχε για τον Πλάτωνα, ο οποίος είχε καταδικάσει τη ρητορική. Ο Τραπεζούντιος θεωρώντας τον εαυτό του ως τον μεγαλύτερο ειδήμονα

---

31. Βλ. Πλατ. *Γοργ.*, 463a 8-11: "Δοκει τοίνυν μοι, ω Γοργία, ειναι τι επιτηδειμα τεχνικόν μεν ου.....καλω δέ αυτού εγώ το κεφάλαιον κολακειαν".

32. Στο σημειο αυτό οφείλω να παραθέσω τη γνώμη του Πλατωνα, ο οποιος θεωρούσε ότι σκοπός της πολιτικης ήταν να καταστήσει τους πολίτες βελτιονες βλ. Πλάτ. *Γοργ.*, 515b 8-11:" όντινα ποτε τρόπον οιει δειν πολιτεύεσθαι εν ημιν... η όπως ότι βέλτιστοι οι πολιται ωμεν. "Κατά τον Πλατωνα όμως οι τεσσερις μεγάλοι άνδρες της αρχαιοτητας δεν πέτυχαν αυτόν το σκοπό αντίθετα κατέστησαν τους πολίτες αδικότερους με αποτέλεσμα να υποστούν και οι ιδιοι την αδικη συμπεριφορά του πλήθους. Για το λόγο αυτό ο Πλατων δεν τους θεωρεί αγαθούς βλ. Πλάτ *Γοργ.* 516 E 2-3 "καίτοι ουτοι, ει ησαν άνδρες αγαθοί, ως συ φής, ουκ αν ποτε ταυτα επασχον."

33. Βλ. Γ. Τραπεζούντιου, comp. III.σ. 233. Στο σημείο αυτό ο Τραπεζούντιος ασφαλώς υπονοεί τον Πλατωνα, τον οποίον κατηγορεί ως παιδεραστή, φλύαρο και αναίσχυντο. Είναι γεγονός ότι στην Αρχαία Αθηνα υπήρχε παιδεραστια, η οποια όμως αποδοκιμαζόταν από την κοινή γνώμη και από το νόμο βλ. Πλατ. Συμπ. 183 C και Πλατ. Φαιδρ., 231E, 232A.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

της Ελληνικής Ρητορικής στην Ιταλία, έκρινε πως η κριτική επίθεση του Πλάτωνα κατά της Ρητορικής θα έβλαπτε τον ίδιο προσωπικά, αλλά και τη φιλολογία γενικότερα. Για το λόγο αυτό αμέσως μετά την ανάγνωση του Πλατωνικού διαλόγου "*Γοργίας*" ο Τραπεζούντιος συνέγραψε ένα λόγο "*De laudibus eloquentiae*" προς υπεράσπιση της ρητορικής από την κριτική επίθεση που άσκησε ο Πλάτων. Αυτή η υπεράσπιση αργότερα ενσωματώθηκε στη μεγάλη ρητορική εργασία του Τραπεζούντιου "*Τα πέντε βιβλία της Ρητορικής*".[34]

Οι απαρχές του σφοδρού αντιπλατωνισμού του, εντοπίζονται κατά τη διάρκεια της μεταστροφής του στον καθολικισμό, η οποία φαίνεται να στοίχισε συγκινησιακά στον Τραπεζούντιο.[35]

Είναι γνωστό ότι το Μεσαίωνα υπήρχε κάποια διαφοροποίηση ανάμεσα στη φιλοσοφία των Βυζαντινών και δυτικών διανοητών. Το Βυζάντιο έτεινε περισσότερο προς τον Πλατωνισμό, ενώ η Λατινική Λύση προς τον Αριστοτελισμό.[36] Κατά την περίοδο λοιπόν της μεταστροφής του στον καθολικισμό ο Τραπεζούντιος άρχιζε να ταυτίζει το Ρωμαϊκό καθολικισμό με την Αριστοτελική φιλοσοφία και τη διεφθαρμένη κατά τη γνώμη του Βυζαντινή εκκλησία με τον Πλατωνισμό, τον οποίον θεώρησε υπεύθυνο για τις αιρέσεις του Αρείου και Ευνομίου, που αποτέλεσαν το κύριο εμπόδιο για την Ένωση των Εκκλησιών.[37] Τις θέσεις του αυτές επιβεβαίωσε στο Συμβούλιο της Φλωρεντίας όταν συνάντησε τον Πλήθωνα, αντίπαλο της Ένωσης των Εκκλησιών, ο οποίος του αποκάλυψε το όραμά του για μια νέα Παγκόσμια Θρησκεία στη θέση της Χριστιανικής και Μωαμε-

---

34. Βλ. J. Hankins, Plato in the Italian Renaissance,ό.π.,σ. 170.

35. Σε μια επιστολή που έστειλε ο Τραπεζούντιος στον Βησσαρίωνα κατά την εποχή της Συνόδου της Φλωρεντίας, ο Τραπεζούντιος αναφέρει πόσο ήταν στενοχωρημένος για τα δώδεκα χρόνια της μεταστροφής του στον Καθολικισμό. Υπέφερε, καθώς ισχυρίζεται από τους Έλληνες συναδέλφους και τους γονείς του. Μάλιστα ο πατέρας του ήρθε στην Ιταλία να τον αποτρέψει από τη μεταστροφή.

Βλ. J-P. Migne, *P.G.*, 161, σσ. 769-828 την επιστολή του Τραπεζούντιου με τον τίτλο: *"Πρός Ιωάννην τόν Κουβουκλήσιον, κατά Γραικών, περί της εκπορεύσεως του Αγίου πνεύματος"*. Ακόμη θα ήθελα να επισημάνω ότι η μεταστροφή του Τραπεζούντιου δεν ήταν άγνωστο φαινόμενο στο τέλος της Παλαιολόγειας περιόδου, συμπεριλαμβανομένου και του αυτοκράτορα Ιωάννη του 5ου.

36. Βλ. Α.Κ. Μπαρτζελιώτη, Η κριτική του Αριστοτέλους παρά Πλήθωνι ως έκφραση του αντιαριστοτελισμού κατά τον ιε΄ αιώνα όπ.σ. 23.

37. Βλ. Ι. Τραπεζούντιου, comp II,σ. 192

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

θανικής.[38] Τότε μίσησε τον Πλήθωνα και πήρε την απόφαση να γράψει τις comparationes για ν' αποκαλύψει στους δυτικούς, με τη βασανιστική λογική του φανατικού, ότι ο Πλατωνισμός αποτελούσε τη Νέμεση της Χριστιανοσύνης, από που απορρέει κάθε είδος διαφθοράς.

Για το λόγο αυτό προτείνει στην Καθολική Εκκλησία την προσκόλληση της στον Αριστοτέλη, τον οποίον η θεια προνοια επέλεξε ως τη φιλοσοφική προστασία της Χριστιανικης αλήθειας.

Αν το δούμε απ' αυτή την οπτική γωνία, τότε θα κατανοήσουμε το αντιπλατωνικό μένος του Τραπεζούντιου, ο οποίος διαπνεόμενος από το δημοκρατικό πνεύμα,[39] ήταν επόμενο ν' ασκήσει κριτική και στις πολιτικές ιδέες του Πλάτωνα όπως τις εκθέτει στους "*Νόμους*" του.[40]

Στόχος του Τραπεζούντιου δεν ήταν να ανταρέψει τις πολιτικές θεωρίες του Πλάτωνα, που ήταν αντίθετες με τις δικές του, αλλά να αποδείξει στην κοινωνία της Αναγεννησης τη μεγάλη απόσταση που χώριζε τις θεωρίες του Πλάτωνα από την πραχτικη του 15ου αιώνα. Σ' αυτην την κριτική ο Τραπεζούντιος επιδεικνύει μεγάλη ενημέρωση των πολιτικων επιπτώσεων της υλομορφικής φιλοσοφιας του Αριστοτέλη και του διαχωρισμού μεταξύ θεωρητικης και πραχτικής αιτίας, ενώ αποκαλύπτεται μια σειρά κοινωνικών και πολιτικών προϋποθέσεων όμοιες μ' εκείνες του μοντέρνου ατομικισμού.[41]

Έτσι ο Τραπεζούντιος έδωσε την εντύπωση πως ήταν ο μοναδικός ανθρωπιστής του 15ου αιώνα, ο οποίος με πληρότητα αντιλήφθηκε τις αρνητικές συνέπειες που θα είχε για τη Χριστιανική Δύση η εξάπλωση της Πλατωνικής διδασκαλίας, τα αδύνατα σημεία της οποίας παρουσίασε με τη δική του προφητική θεώρηση.

---

38. Βλ. Γ. Τραπεζούντιου,comp III,σ. 325

39. Βλ. J. Hankins, ό.π. σ., 175. Βλ. επίσης J. Monfasani, George of Trebizond, ό.π, σ. 42 Ο Τραπεζούντιος νέος επηρεάστηκε στις πολιτικές ιδέες από το δημοκρατισμό του L. Bruni Είναι εμφανές από ένα μεγάλο αριθμό ρητιατικων παραλλήλων, ότι ο Τραπεζούντιος κατά τη συγγραφή των comparationes επηρεάστηκε κατά ένα μεγάλο μέρος από την "*comparatio*" του Bruni με θέμα τη "*Ζωή του Αριστοτέλη*". Βλ. J. Hankins, ό.π., σ. 237

40. Για την κριτική που άσκησε ο Τραπεζούντιος στους "*Νόμους*" του Πλάτωνα βλ. comp III, σσ. 253-285.

41. Βλ. J. Hankins, ό.π., σ. 174.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

Comparationes phylosophorum Aristotelis et Platonis.

Συνοπτικό διάγραμμα

Ο Τραπεζούντιος διαιρεί την πραγματεία του σε τρία βιβλία, τα οποία περιλαμβάνουν τρεις σαφείς θέσεις, με τις οποίες αποδεικνύεται κατά τη γνώμη του η ανωτερότητα του Αριστοτέλη έναντι του Πλάτωνα.

Στο πρώτο βιβλίο ο Τραπεζούντιος θεωρεί βέβαιο ότι ο Αριστοτέλης, του οποίου τα βιβλία αποτέλεσαν τον πυρήνα του βασικού προγράμματος μαθημάτων των ευρωπαϊκών Πανεπιστημίων στον Μεσαίωνα, ανέτρεψε πλήρως τον Πλάτωνα στη ρητορική, τη διαλεκτική, τη φυσική, τα μαθηματικά, τη μεταφυσική και την ηθική.

Στο δεύτερο βιβλίο ο Τραπεζούντιος παρουσιάζει τα επίμαχα σημεία της διαμάχης σε επιμέρους απόψεις των δύο φιλοσόφων:

1. Για την ύπαρξη του Θεού (de deo sensisse)
2. Για την τριαδικότητά Του (trinitatem unius dei)
3. Για τη δημιουργία εκ του μηδενός (ex nihilo)
4. Για την έννοια της ψυχής (de animo humano)
5. Για την ύπαρξη της θείας πρόνοιας (dei providentia)

Κατά τον Τραπεζούντιο ο Αριστοτέλης προσεγγίζει περισσότερο τη χριστιανική αλήθεια, που δέχεται ως μοναδική, ενώ αντίθετα οι θεωρίες του Πλάτωνα βρίσκονται πολύ μακριά από τη χριστιανική αλήθεια και μάλιστα οι μεταφυσικές θεωρίες του προβάλλονται ως πηγή όλων των αιρέσεων.

Στο τρίτο βιβλίο ο Τραπεζούντιος συγκρίνει τη ζωή των δύο φιλοσόφων και προσπαθεί να αποδείξει ότι ο Πλάτων εξαιτίας της έκλυτης ζωής του και των θεωριών του, που απορρέουν από αυτήν, διαφθείρει τη δημόσια ηθική και για το λόγο αυτό τον θεωρεί επικίνδυνο για τη Χριστιανική Λύση.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΡΩΤΟ ΒΙΒΛΙΟ
Liber primum
Τεταρτο κεφαλαιο

Quod in disserendi studiis princeps omnium Aristoteles est, Plato rudis.
(Η υπεροχη του Αριστοτελη στη διαλεκτικη, ο Πλατων απαιδευτος)

Στο τέταρτο κεφάλαιο ο Τραπεζοϋντιος διερευνά τις αιτίες που αποδεικνύουν την υπεροχή του Αριστοτέλη στις σπουδές της διαλεκτικής (in disserendi studiis),[42] τον δε Πλάτωνα θεωρεί απαίδευτο.

Κατά τον Τραπεζοϋντιο ο Αριστοτέλης είναι ο πρώτος θεμελιωτής της θεωρίας της σκέψης· στο συμπέρασμα αυτό οδηγείται από το γεγονός ότι τίποτα δε βρέθηκε γραμμένο πριν απ' αυτόν[43] για το όργανο των επιστημών (de instrumento scientiarum), τη διαλεκτική, καθώς ο ίδιος ο Αριστοτέλης μαρτυρεί στο τέλος των κωδίκων (ut ipse in codicis calce testatur) και υπερηφανεύεται ότι αυτός ανακάλυψε το έργο της διαλεκτικής[44] (negotium disserendi).

Προς απόδειξη της μεγάλης σπουδαιότητας της διαλεκτικής στη ζωή των ανθρώπων, ο Τραπεζοϋντιος χρησιμοποιεί το εκφραστικό μέσο της παρομοίωσης· όπως οι τεχνίτες δεν μπορούν να δουλέψουν αν δεν ετοι-

---

42. Κατά την αποψή μου ο Τραπεζοϋντιος, αφού απέδειξε την υπεροχή του Αριστοτέλη στη ρητορική ως τέχνη του λόγου, προχωρεί στο αντίστροφο αυτής, τη διαλεκτική, ακολουθώντας τη αριστοτελική συλλογιστική. Βλ. Αριστ. Ρητ. Α' 1354α: "Η Ρητορική εστιν αντίστροφον τη διαλεκτική".

43. Ο Αριστοτέλης σαφέστατα δηλώνει πως υπήρξε ο πρώτος που έγραψε για την τέχνη της διαλεκτικής, βλ. Αριστ. Τοπ. Θ 5, 159α 36-37: "Οτιδέν έχομεν παραδεδομένον υπ' άλλων, αυτοί τι πειραθώμεν ειπείν". Βλ. επίσης ό.π., 1.6, 102 b 35 και IV 1, 120 b 14

44. Βλ. Αριστ. Αναλ. υστ. 1 3, 72 b 18-19: " Ημείς δε φαμεν ουτε πασαν επιστήμην αποδεικτικήν ειναι". Είναι εμφανή τα συναισθήματα της υπεροχής που νιώθει ο Αριστοτέλης για τη συστηματική παρουσίαση της διαλεκτικής, που πρωτοανακάλυψε, καθώς ο ίδιος μαρτυρεί. Στο σημείο αυτό θα ήθελα να επισημάνω ότι υπήρχε παράδοση στη διαλεκτική πριν τον Αριστοτέλη. Ο Πλάτων μολονότι θεωρούσε τη διαλεκτική ως την κορωνίδα των μαθημάτων, βλ. Πλάτ. *Πολιτ.* 534: "Θριγκός τοις μαθήμασι", ωστόσο δεν την θεωρούσε ως τέχνη, γιατί δεν μπορούσε ν' αποδείξει ορθολογικά την υπόσταση της. Βλ. Πλάτ. *Γοργ.* 465 α 6: "Εγώ δε τέχνην ου καλω, ο αν η άλογον πραγμα". Για τον Πλάτωνα ασφαλές κριτήριο της ρητορικής τέχνης αποτελούσε η φιλοσοφική παιδεία βλ. Φαίδρ. 261 α.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μάσουν τα εργαλεία τους με τάξη, κατά τον ίδιο τρόπο και οι άνθρωποι δεν μπορούν να έχουν ορθή εκτίμηση της πραγματικότητας, αν δεν χρησιμοποιήσουν το όργανο της διαλεκτικής.

Κατά συνέπεια η μεγάλη προσφορά του Αριστοτέλη στο ανθρώπινο γένος έγκειται στην παράδοση του οργάνου προς γνώση και διερεύνηση της αλήθειας,[45] το οποίο θα βοήθησει τους ανθρώπους να επινοήσουν (excogitata) τα πάντα, να τα ερευνήσουν (examinata), και να αποκτήσουν την ικανότητα στην άσκηση κριτκής (judicata). Οι μεγαλύτεροι θα έχουν την ικανότητα αφενός να δημιουργήσουν κάτι παρόμοιο, αφετέρου θα τους παρέχεται η ικανότητα να ασκούν κριτική ακόμα και σ' αυτά, τα οποία ο ίδιος ανακάλυψε. Κατόπιν τούτου, ο Τραπεζούντιος απορεί αν θα υπάρξει κάποιος στις μελλοντικές γεννεές, ο οποίος δε θα θαυμάσει αρκετά τον Αριστοτέλη για το μεγαλείο της ψυχής και για τις πνευματικές του ικανότητες (mentis illius vires).

Προς μέγιστο δε έπαινο του Αριστοτέλη, τον παρομοιάζει με θείο τεχνίτη (artfifex divinus), ο οποίος κατασκευάσε όπλα και τα έδωσε στους ανθρώπους προς χρήση.

Ο Τραπεζούντιος καταλήγει στο συμπέρασμα πως ο Αριστοτέλης είναι ο μόνος που έφερε το φως στο γένος των αθρώπων (lucem attulisse), με το αιτιολογικό ότι τα πάντα πριν απ' αυτόν ήταν ασαφή (indistincta), συγκεχυμένα (confusa), απροσδιόριστα (indiffinita), ευμετάβολα (inconstantia), ασυνεπή (inconsequentia) και αντιφατικά (repugnantia). Για το λόγο αυτό κανένας δεν μπορεί να αμφιβάλλει ότι ο Αριστοτέλης συστηματοποίησε όσα βρήκε από την παράδοση και τα κατέστησε σαφή, δίνοντας συγκεκριμένη μορφή στην άμορφη ύλη με το πέρασμα από το "δυνάμει" στο "ενεργεία" με εντελέχεια (potentia entelechiam).[46] Κατά τη μαρτυρία του ίδιου του Αριστοτέλη, το έργο του σχετικά με τη λογική είναι πιο δύσκολο απ' όλα, γιατί πηγή γνώσης (cognitio rerum) θεωρείται η εμπειρία που προέρχεται περισσότερο απί τις αισθήσεις[47] (a sensibus) παρά από τη λογική [q; rationi] ·είναι επόμενο λοιπόν η αίσθηση να μας προτρέπει λιγότερο να ερευνήσουμε το έργο της λογικής, όσο περισσότερο αυτό είναι κρυμμένο στις απόκρυφες και μυστικές δυνάμεις του πνεύματος (I abditis arcanisq;

45. Βλ. Άριστ. *Τοπ.* Θ 14 163 b11 κ.ε. "[διαλεκτική]" ου μικρόν όργανον πρός γνωσιν".

46. Βλ. Αριστ. *Φυσικ.* Β, 193b 7: " έκαστον γάρ τότε λέγεται όταν εντελεχείᾳ ἢ μάλλον ἢ όταν δυνάμει". Βλ. επίσης ό.π. 202 α 11-12 και 257b7.

47. Βλ. Αριστ. *Αν. ύστ.* 99b 38-39 :" ουκ έστι τούτοις γνωσις έξω του αισθάνεσθαι". Βλ. επίσης Αριστ. Μ.τ.φ. Ι, 981α 1-2.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

viribus) απαλλαγμένο από τις αισθήσεις (abstractum a sensu) και απομακρυσμένο κατά κάποιο τρόπο.

Ακολούθως μας παραπέμπει στην πραγματεία του Αριστοτέλη "*Περί Ερμηνείας*" όπου κύριο μέλημά του είναι να παρουσιάσει τη μεγάλη δύναμη των προτάσεων και των αξιωμάτων (propositionu vires)[48] προχωρώντας από τα πιο απλά στα σύνθετα(simplicioribus ad composita progrediens)[49]. Αιτιολογεί δε την ονομασία αυτής της πραγματείας με το σκεπτικό ότι εκθέτει στο φως τα μυστικά του νου (secreta mentis) με συνεπίκουρο το λόγο (oratione). Κατ' αυτόν λοιπόν τον τρόπο απεκτησαν οι άνθρωποι τη γνώση των μυστικών δυνάμεων του πνεύματος.

Ο Τραπεζούντιος εξαίρει τη μεγάλη σημασία των αριστοτελικών θέσεων, που εμπεριέχονται στη συγκεκριμένη πραγματεία, χρησιμοποιώντας το εκφραστικό μέσο της παρομοίωσης. Οπως στο βυθό της θάλασσας κείνται πολλά όστρακα, που περιέχουν αναρίθμητα μαργαριτάρια (innumeras margaritas), κατά τον ίδιο τρόπο κείται στη διάθεση των αναγνωστών αυτή η πραγματεία με τις ζωτικής σημασίας αριστοτελικές θέσεις προς χρήση και ωφέλεια των ανθρώπων.

Κατά τον ισχυρισμό του Τραπεζούντιου, ο Αριστοτέλης προώθησε την επιστήμη των συλλογισμών (sylogismorum doctrina) και μας παραπέμπει στα "Τοπικά" του, όπου ανακάλυψε τη μέθοδο με την οποία θα επιτύχουμε αξιοθαύμαστη αφθονία συλλογισμών (de inveniendo medio q; mirabili copia) παρέχοντας στους πάντες μεγάλη ποικιλία επιχειρημάτων.[50]

Ο Τραπεζούντιος θεωρεί περιττό να αναφερει περισσοτερα, γιατί όλα όσα μνημόνευσε αποδεικνύουν την υπεροχή του Αριστοτέλη, ο οποίος μό-

---

48. Ο Αριστοτέλης στην πραγματεία του "*Περι Ερμηνειας*" εκφράζει μια θεωρία της γνώσης, σύμφωνα με την οποία οι λέξεις είναι απλώς συμβατικα σύμβολα των ψυχικών καταστάσεων και η γραφή σύμβολο της γλώσσας. Βλ. Αριστ. *Περ. ερμ.* 16α 13-14: "Εστι μεν οιν τά τη φωνη των εν τη ψυχη παθημάτων σύμβολα, και τα γραφομενα των εν τη φωνη". Κατα τον Αριστοτέλη η δύναμη των προτασεων οφείλεται στην όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ποικιλία μορφων που λαμβάνει καθε απλή πρόταση. Βλ. *Μ.τ.φ.* 20α 3-15. Βλ. επίσης ό.π., 19b 14-19.

49. Η διαδικασία από τα επιμέρους στη γνώση του γενικού ονομάζεται στον Αριστοτέλη επαγωγή. Βλ. Αριστ. *Φυσικ.* VII 3, 247b 5 : " επισταται πως τα καθόλου τω εν μέρει". Βλ. επίσης Αριστ. *Τοπ.* Α. 12, 105 α 13 : " Επαγωγή δε η από των καθ'εκαστα επί τα καθόλου έφοδος. "Κατά τον Αριστοτέλη η επαγωγή ηταν ένας από τους τρόπους συμπερασμού που προσιδιάζουν στη διαλεκτική, βλ. Αριστ. *Τοπ.* Α 12.

50. Βλ. Αριστ. *Τοπ.* Α, 100α 18-20 : "Η μεν πρόθεσις της πραγματείας, μεθοδον ειρειν, αφ ης δυνησόμεθα συλλογίζεσθαι περι παντός του προτεθεντος προβλήματος".

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

νος του ανακάλυψε τα πάντα (solus invenit), πρώτος δίδαξε και κατέγραψε όλα όσα θαυμάζουν οι επαΐοντες, ενώ όσοι δεν έχουν ικανοποιητική γνώση όπως οι Πλατωνικοί καταγελούν (irridet). Στο σημείο αυτό για να επισημάνει την άγνοια των Πλατωνικών, τους παρομοιάζει μ' εκείνους οι οποίοι δεν έχουν δοκιμάσει ποτέ στη ζωή τους μέλι και για το λόγο αυτό δεν μπορεί να τους εξηγήσει κάποιος με λόγια τη γλυκύτητα του μελιού (dulcedo mellis), γιατί αυτοί που ελάχιστα γεύονται, δεν έχουν την ικανότητα να συλλάβουν επακριβώς τη μεγαλύτερη λεπτομέρεια της αίσθησης (summam subtilitatem) και πόσο αξιοθαύμαστο είναι κατά βάθος το θεϊκό πράγμα, αν δεν το έχουν δοκιμάσει προηγουμένως.

Ο Τραπεζούντιος κατηγορεί τον Πλάτωνα ότι δε διέγνωσε κάτι για το εργαλείο της γνώσης (de instrumento sciendi), του λόγου (dicendi), της σύνθεσης (componendi), της ανάλυσης (resolvendi), της υπερόασπισης (probadi), της απόδειξης (demonstrandi) και για το λόγο αυτό οι μαθητές του δανείστηκαν το όργανο από τον Αριστοτέλη, όπως ακριβώς ο αρχιτέκτων δανείζεται το εργαλείο του από τον σιδηρουργό (sicut architectus a fabro ferrario). Κατά τον Τραπεζούντιο ο ίδιος ο φιλόσοφος οφείλει να παρέχει στους μαθητές του το όργανο και τα εργαλεία του λόγου (ratiois organa istrumentaq;).

Κατά την άποψη του Τραπεζούντιου ο Πλάτων θα ήταν ανόητος, εάν είχε διαγνώσει ένα όπλο και δεν το χρησιμοποίησε, τη στιγμή κατά την οποία ήταν αναγκασμένος να καταβεί ο ίδιος στη μάχη (ipsum pugnasse).[51] Κατά συνέπεια ο Τραπεζούντιος εύλογα διατυπώνει την απορία γιατί παραχωρούμε στον Πλάτωνα το όνομα του φιλοσόφου,[52] αφού από τα συγγράμματά του καθίσταται εμφανές σε ποιό σημείο παρέδοσε τις τέχνες του λόγου (διαλεκτικής) (artis disserendi).

Στη συνέχεια ο Τραπεζούντιος ασκεί κριτική στη γνώμη των πολλών, οι οποίοι υποστηρίζουν ότι ο Αριστοτέλης υπερέχει στη διαλεκτική[53], στα

---

51. Σύμφωνα με τη συλλογιστική του Τραπεζούντιου, ο Πλάτων δε χρησιμοποίησε το όργανο της διαλεκτικής γιατί απλούστατα δεν το είχε επινοήσει και αγνοούσε την ύπαρξή του.

52. Στο σημείο αυτό ο Τραπεζούντιος έρχεται σε αντίθεση με την προηγούμενη θέση του στο τρίτο κεφάλαιο, όπου αναγνώριζε την αξία του Πλάτωνα ως φιλοσόφου, εξαιτίας της απλής και ήρεμης σύνθεσης των λόγων του.

53. Κατά τη γνώμη των πολλών η υπεροχή του Αριστοτέλη στη διαλεκτική οφείλεται στην ύπαρξη κανόνων σκέψης, ώστε να μην πέφτουμε σε αντιφάσεις. Βλ., Αριστ. *Τοπ.* Α 100 α 21: "λόγον υπέχοντες μηδένα φαύλον υπεναντίον".

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

υπόλοιπα όμως ο Πλάτων και τους θεωρεί παράλογους και ανάιδείς, γιατί όποιος υπερέχει στη διαλεκτική, αυτός κατ' ανάγκη θα υπερτερεί στη διαίρεση (in dividendo), στον προσδιορισμό (in diffiniendo), στη διάκριση (in distingendo), στην απόδειξη (in demonstrando).[54] Η προσπάθεια που καταβάλλουν οι Πλατωνικοί να αποδείξουν την υπεροχή του Πλάτωνα σε όλα τ' άλλα πλην της διαλεκτικής, ασφαλώς και είναι παράλογη, και το αιτιολογεί με το επιχείρημα ότι σε μια συμπλοκή μεταξύ ενός πολύ καλά οπλισμένου στρατιώτη (fortissimo milite) και ενός άοπλου, ο οποίος δε γνωρίζει τις πολεμικές τέχνες, ούτε έχει δει ποτέ σπαθί (ensem), ασπίδα (clypeum) και τα υπόλοιπα όπλα (arma) είναι αυτονόητο ποιος θα είναι ο νικητής.

Κατά την άποψη του Τραπεζούντιου στις στρατιωτικές υποθέσεις είναι αδύνατον άοπλοι στρατιώτες και άπειροι τελείως της πολεμικής τέχνης, να καταβάλλουν και να τρέψουν σε φυγή πολλούς εκπαιδευμένους στα όπλα και παλαίμαχους στρατιώτες. Αυτό όμως είναι δυνατόν να συμβεί μόνο με τη βοήθεια του Θεού. Κατά τον ίδιο τρόπο, επειδή ο Πλάτωνας αποκαλείται από τους οπαδούς του θεϊκός (divinus) και τοποθετείται υπεράνω του ανθρώπου (super hominem), ο Τραπεζούντιος θεωρεί αναγκαίο να εκθέσει εν συντομία τις απόψεις του χωριστά για κάθε τμήμα της επιστήμης και της γνώσης και να επισημάνει τα ιδιαίτερα γνωρίσματα της κάθε μιας.

54. Βλ. Αριστ,. *Τοπ.* Α. 13, 105α 21-25 : "Τα δε όργανα, δι ων εισπορήσομεν των συλλογισμων εστί τέτταρα. "Εν μέν το λαβειν· δεύτερον δε το ποσαχως έκαστον λέγεται, δύνασθαι διελειν· τριτον δε τό τάς διαφοράς ευρειν· τέταρτον δε η του ομοίου σκέψις.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΜΟΝΑΧΟΥ ΜΩΥΣΕΩΣ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ

ΗΠΕΙΡΩΤΕΣ ΞΗΡΟΠΟΤΑΜΗΝΟΙ

Μετὰ τὴν ἀναφορά μας στοὺς Ἁγιορεῖτες Ἠπειρώτες ἁγίους[1] καὶ τοὺς μοναχοὺς τῶν ἱερῶν μονῶν Σίμωνος Πέτρας[2], Κουτλουμουσίου[3], Γρηγορίου[4], Ἁγίου Παύλου[5], Βατοπεδίου[6] καὶ Μεγίστης Λαύρας[7], παρουσιάζουμε τοὺς Ἠπειρῶτες μοναχοὺς τῆς κοινοβιακῆς μονῆς τοῦ Ξηροποτάμου[8].

Ἡ ἱερὰ μονὴ τοῦ Ξηροποτάμου εἶναι κτισμένη στὴ δυτικὴ πλευρὰ τοῦ Ἁγίου Ὄρους, σὲ ὡραία περιοχή, πάνω ἀπὸ τὸ μικρὸ λιμάνι τῆς Λάφνης. Ἱδρυτής της εἶναι ὁ ὅσιος Παῦλος ὁ Ξηροποταμηνὸς[9] κατὰ τὸν 10ο αἰώνα. Λυστυχῶς δὲν ὑπάρχουν ἀρκετὰ στοιχεῖα περὶ τῶν μοναχῶν της, παρὰ λίγα ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ περασμένου αἰῶνος, σ' ἔγγραφα καὶ μοναχολόγια. Στὴ συνέχεια ἀναφέρουμε κατὰ χρονολογικὴ σειρὰ θανάτου, τοὺς γνωστοὺς Ξηροποταμηνοὺς πατέρες, ποὺ συνηθιζόταν νὰ λαμβάνουν μοναχικὰ ὀνόματα τὰ ὀνόματα τῶν ἁγίων Τεσσαράκοντα, στοὺς ὁποίους τιμᾶται ὁ Καθολικὸς ναὸς τῆς μονῆς[10].

---

1. Μωυσέως μοναχοῦ, *Οἱ διὰ τῶν ἁγίων σχέσεις Ἁγίου Ὄρους καὶ Ἠπείρου*, «Ἠπειρωτικὸ Ἡμερολόγιο» 1988, σ. 81-92.

2. Μωυσέως μοναχοῦ, *Ἠπειρῶτες Σιμωνοπετρῖτες*, «Ἠπειρωτικὸ Ἡμερολόγιο» 1983, σ. 127-133.

3. Μωυσέως μοναχοῦ, *Ἠπειρῶτες Κουτλουμουσιανοί*, «Ἠπειρωτικὸ Ἡμερολόγιο» 1987, σ. 68-78.

4. Μωυσέως μοναχοῦ, *Ἠπειρῶτες Γρηγοριᾶτες*, «Ἠπειρωτικὸ Ἡμερολόγιο» 1991, σ. 161-165.

5. *Μωυσέως μοναχοῦ, Ἠπειρῶτες Ἁγιοπαυλῖτες*, «Ἠπειρωτικὸ Ἡμερολόγιο» 1992, σ. 204-209.

6. Μωυσέως μοναχοῦ, *Ἠπειρῶτες Βατοπεδινοί*, «Ἠπειρωτικὸ Ἡμερολόγιο» 1995, σ. 80-84.

7. Μωυσέως μοναχού, Ἠπειρῶτες Λαυριῶτες, «Ἠπειρωτικὸ Ἡμερολόγιο» 1996-97, σ. 121-130.

8. Εὐδοκίμου Ξηροποταμηνοῦ Προηγουμένου, *Ἡ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Ἁθῳ Ἱερὰ Βασιλικὴ Πατριαρχικὴ καὶ Σταυροπηγιακὴ Σεβασμία Μονὴ τοῦ Ξηροποτάμου*, Θεσσαλονίκη 1971.

9. Μωυσέως μοναχοῦ, *Προσκυνητάριον τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Παύλου*, Ἅγιον Ὄρος 1997, σ. 18-23.

10. Σμυρνάκη Γερασίμου ἱερομ., *Τὸ Ἅγιον Ὄρος*, Ἅγιον Ὄρος 1988², σ. 546.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



Ὁ Ὅσιος Παῦλος ὁ Ξηροποταμίτης, κτίτορας τῆς μονῆς.

Μοναχὸς Γαλακτίων

Γεννήθηκε στὰ Ἰωάννινα τὸ 1774 καὶ τὸ κατὰ κόσμον ὄνομά του ἦταν Γεώργιος[11].

Μοναχὸς Μητροφάνης (†1919)

Γεννήθηκε στὸ Κεράσοβο Κονίτσης καὶ κατὰ κόσμον ὀνομαζόταν Κωνσταντῖνος Γ. Φουντᾶς. Προσῆλθε κι ἐκάρη μοναχὸς στὴ σκήτη τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου - Ξενοφῶντος τὸ 1910. Στὴ μονὴ προσῆλθε στὶς 8.12.1916 καὶ ἀπεβίωσε στὶς 7.1.1919[12].

Μοναχὸς Χαρίτων (†1931)

Γεννήθηκε στο Γράψι Κορυτσᾶς τὸ 1867 καὶ κατὰ κόσμον ὀνομαζόταν Χρῆστος Θέμελης. Προσῆλθε στὴ μονὴ τὸ 1887, ἐκάρη τὸ 1890 καὶ ἀπεβίωσε στὶς 4.4.1931[13].

Μοναχὸς Σάββας (†1934)

Γεννήθηκε στη Χότσιστα Κορυτσᾶς τὸ 1848 καὶ κατὰ κόσμον ὀνομαζόταν Χαραλάμπης Σ. Τερζῆς. Προσῆλθε στὸ Ξηροποταμηνὸ Κελλὶ τῆς Θείας Μεταμορφώσεως στὶς 30.6.1874 κι ἐκάρη τὸ 1878. Ὑπῆρξε Γέροντας τοῦ Κελλίου ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν κι ἐκεῖ ἀπεβίωσε κι ἐτάφη στὶς 19.9.1934[14].

Μοναχὸς Νικήτας (†1939)

Γεννήθηκε στοὺς Μελισσουργοὺς Ἄρτας τὸ 1874 καὶ κατὰ κόσμον

11. «Ἀπογραφικὸς κατάλογος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ξηροποτάμου τῇ 2α Αὐγούστου 1846». Ἀρχεῖον Ἱερᾶς Κοινότητος Ἁγίου Ὄρους Ἄθω.

12. Μοναχολόγιο Ἱερᾶς Μονῆς Ξηροποτάμου (Μ.Ι.Μ Ξ.).

13. ὅπ.π.

14. ὅπ.π.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ὀνομαζόταν Νικόλαος Ἀθ. Μπαλάσκας. Προσῆλθε στὴ μονὴ στὶς 18.8.1916, ἐκάρη στὶς 4.8.1919 κι ἀπεβίωσε στὶς 11.2.1939[15].

Μοναχὸς Νικηφόρος

Γεννήθηκε στὶς Φιλιάτες τὸ 1884 καὶ κατὰ κόσμον ὀνομαζόταν Πέτρος Ζαχαρίου. Προσῆλθε στὴ μονὴ ἀπὸ τὸ Καρακαλληνὸ Κελλὶ τῶν Ἁγίων Πάντων-Καρυῶν καὶ ἀργότερα ἀναχώρησε[16].

Μοναχὸς Μελέτιος

Γεννήθηκε στὰ Λολιανὰ τὸ 1878 καὶ κατὰ κόσμον ὀνομαζόταν Μιχαὴλ Θ. Τσοῦγγος. Προσῆλθε κι ἐκάρη μοναχὸς στὰ Κατουνάκια τὸ 1908. Στὴ μονὴ προσῆλθε τὴν 1.2.1928 κι ἀναχώρησε αὐτῆς στὶς 23.10.1930[17].

Μοναχὸς Ἡράκλειος (†1942)

Γεννήθηκε στὴ Μπουρόβη Κολωνίας Βορείου Ἠπείρου τὸ 1863 καὶ κατὰ κόσμον ὀνομαζόταν Ἰωάννης Σωτηρίου. Προσῆλθε στὴ μονὴ τὸ 1903, ἐκάρη τὸ 1909 καὶ ἀπεβίωσε στὶς 3.7.1942[18].

Ἱερομόναχος Σπυρίδων

Γεννήθηκε στὸ Μέτσοβο καὶ κατὰ κόσμον ὀνομαζόταν Κωνσταντῖνος Κοτζαμάνης. Προσῆλθε στὴ μονὴ στὶς 15.4.1911, ἐκάρη στὶς 15.12.1913, χειροτονήθηκε διάκονος στὶς 6.5.1918 καὶ πρεσβύτερος στὶς 4.6.1922. Ἀναχώρησε τῆς μονῆς τὸ 1930 καὶ ἀργότερα ἐπανῆλθε[19].

Μοναχὸς Φιλοκτήμων (†1955)

Γεννήθηκε στη Σοπικὴ τὸ 1873, κατὰ κόσμον ὀνομαζόταν Σπυρίδων Κατσουλιόντος καὶ ἐργαζόταν ὡς ζαχαροπλάστης. Προσῆλθε στὴ μονὴ στὶς 27.7.1910, ἐκάρη στὶς 24.6.1913 καὶ ἀπεβίωσε στὶς 16.8.1955[20].

Μοναχὸς Κύριλλος

Γεννήθηκε στὴ Χρυσόραχη Ἰωαννίνων στὶς 12.11.1952. Οἱ γονεῖς

15. *ὅπ.π*
16. *ὅπ.π.*
17. *ὅπ.π.*
18. *ὅπ.π.*
19. *ὅπ.π.*
20. *ὅπ.π.*

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

του ὀνομάζονταν Χαράλαμπος καὶ Ἕλλη καὶ τὸ κατὰ κόσμον ὀνομά του ἦταν Κωνσταντῖνος Νικολαΐδης. Προσῆλθε στὴ μονὴ στὶς 20.9.1980 κι ἐκάρη στὶς 21.11.1981. Διετέλεσε Προϊστάμενος τῆς μονῆς καὶ μετὰ δεκαπενταετία ἀναχώρησε αὐτῆς[21].

ΜΟΝΑΧΟΣ ΜΩΥΣΗΣ ΑΓΙΟΡΕΙΤΗΣ

21. ὅπ.π.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΚΩΝ. ΧΡ. ΚΩΣΤΟΥΛΑ

ΤΙΜΕΣ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ ΗΩΓΩΝΙΟΥ
(1863 - 1913)

Προλογικά

Ερευνώντας πηγές Ιστορίας του Ηωγωνίου, συχνά βρήκα πολλά στοιχεία και πολλές πληροφορίες για τιμές προϊόντων, αγαθών και υπηρεσιών. Αυτά τα στοιχεία των τιμών παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, όχι μόνον σαν μέτρο κόστους ζωής των ανθρώπων της επαρχίας Ηωγωνίου. Μέσα απ' αυτά δίνονται στοιχεία οικονομικών μεγεθών του παρελθόντος στις μικρές,επαρχιακές και συχνά κλειστές κοινωνίες.

Λίνουν ακόμη μιά εικόνα των συναλλαγών και του κόστους χρήματος και εργασίας. Αυτά βέβαια όλα είναι έργο των ειδικών ερευνητών και αναλυτών. Σε αυτό το σημείωμα θα περιορισθούμε στην καταγραφή των στοιχείων που βρέθηκαν με αναφορά στις πηγές και με κάποιους σχολιασμούς που προκύπτουν από την απλή παρατήρηση και εκτίμηση των καταγραφών. Τα στοιχεία αυτών των τιμών αφορούν κυρίως στην Επαρχία Ηωγωνίου και αρχίζουν απο το 1863, χρονολογία από την οποία βρέθηκαν τα πιό παλιά στοιχεία αυτής της έρευνας.

Το Ηωγώνι είναι μιά περιοχή, με περιορισμένες επιτόπιες παραγωγικές δυνατότητες, αλλά με αρκετές συναλλαγές που φτάνουν και στην «εισαγωγή» προϊόντων από άλλες περιοχές. Οι τιμές των προϊόντων, αναφέρονται κυρίως σε βασικά είδη που καθόριζαν το κόστος ζωής και το όριο επιβίωσης. Είναι ένα είδος «τιμάριθμου», όπως θα λέγαμε σήμερα. Εκτός όμως από τα βασικά είδη υπάρχει και ένας αριθμός άλλων ειδών και αγαθών, που δίνουν αφορμή γιά περαιτέρω έρευνα από άλλους ερευνητές και μελετητές της ιστορίας αυτής της επαρχίας. Αλλά αυτά θα τα εκτιμήσει ο αναγνώστης αυτής της καταγραφής.

Η ερευνογραφή αυτή, βασίστηκε κυρίως σε άγνωστες μέχρι σήμερα πηγές και συμπληρώθηκαν, όπου αυτό κρίθηκε αναγκαίο για διασταύρωση και με δημοσιευμένα στοιχεία. Οι πηγές που χρησιμοποιήθηκαν είναι ανέκδοτες και είναι οι ακόλουθες:

Το αρχείο του Αθανάσιου Κιτσώνα ή Κιτσωνίδη από τους Κιτσωναίους (το σημερινό χωριό Άγιος Κοσμάς Ηωγωνίου). Ο Αθανάσιος Κιτσώ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

νας ήταν μεγαλοτσέλιγκας, κτηματίας, μουλτεζίμης (εισέπρατε δεκάτη, γεώμορα κλπ), τραπεζίτης και εργολάβος. Διετέλεσε δε και δήμαρχος Πωγωνίου. Άφησε ένα πλούσιο αρχείο, με οικονομικά κυρίως στοιχεία (ομόλογα, λογαριασμούς, καταστάσεις, συμβόλαια κ.ά.), που αναφέρονται στην περιοχή Πωγωνίου, αλλά, καλύπτουν και έναν ευρύτερο χώρο από Πρεμετή μέχρι Αγίους Σαράντα και από Αργυρόκαστρο μέχρι τα Ιωάννινα, για μιά περίοδο περίπου 100 ετών. Ο Αθανάσιος Κιτσώνας μετά το επεισόδιο της απαγωγής του από τους ληστές, το 1899, εγκαταστάθηκε στη Βοστίνα (Πωγωνιανή), έδρα τότε του καζά (επαρχίας) Πωγωνίου ή Παλαιοπωγωνίου της Νομαρχίας Αργυροκάστρου. Το αρχείο του Αθ. Κιτσώνα μας παρεχώρησε ο έγγονός του Αθαν. Εμμ. Κιτσώνας πολιτικός, μηχανικός.

- *Διάφορα κατάστιχα και η αυτοβιογραφία του Παναγιώτη Κυρούση* από τη Βοστίνα. Ο Παναγιώτης Κυρούσης(1848 - 1920), ανέπτυξε μεγάλη επιχειρηματική δραστηριότητα στην Κρήτη, στα Χανιά, όπου πήγε από ηλικίας δέκα ετών και δημιούργησε έναν από τους μεγαλύτερους εμπορικούς οίκους με συναλλαγές και διακίνηση εμπορευμάτων με όλα τα εμπορικά κέντρα της Μεσογείου (Αλεξάνδρεια, Τεργέστη, Μασσαλία, Σμύρνη, Κωνσταντινούπολη, Πειραιά κ.ά.) και με υποκατάστημα στη Σύρο. Το 1874 επιστρέφει στη Βοστίνα, όπου αναπτύσσει επίσης επιχειρηματικές δραστηριότητες (εμπόριο, τράπεζα, εισπράκτωρ δημοσίων φόρων, δεκάτης κ.ά.) και παράλληλα αναμιγνύεται στα κοινά (δήμαρχος, επίτροπος). Είχε μεγάλες διασυνδέσεις με την Διοίκηση και δυνατότητα διείσδυσης στις κρατικές υπηρεσίες. Ασχολήθηκε ακόμη και με τα δημόσια έργα και είναι ο κατασκευαστής εγγυητής-εργολάβος της γέφυρας των «Αγίων» επί του Γορμού.

- Μιά άλλη πηγή πληροφοριών είναι ένα *βιβλίο με διάφορες σημειώσεις του παπα- Βασίλη Οικονόμου* (1805-1902) από το χωριό Ρομπάτες (Μερόπη) Πωγωνίου, σελίδες του οποίου έθεσε στη διάθεσή μας ο δισέγγονός του Γρηγόριος Οικονόμου. Ο παπα-Βασίλης Οικονόμου μέσα στις άλλες σημειώσεις για τα εκκλησιαστικά του έργα, έχει και ενδιαφέρουσες καταγραφές για τιμές και είδη και είναι οι παλαιότερες που περιλαμβάνονται σ' αυτή την έρευνα.

- Άλλες πηγές δημοσιευμένες, είναι η δίγλωσση εφημερίδα της Διοίκησης του βιλαετίου Ιωαννίνων «Γιάνγια-Ιωαννινα» (αρχισε να εκδίδεται το 1869), στην οποία καταχωρίζονται και πίνακες με τις τιμές της αγοράς με διάφορους τίτλους και περιεχόμενο:«ΕΜΠΟΡΙΚΑ», «ΔΗΛΟΠΟΙΗΣΕΙΣ», «ΔΙΑΤΙΜΗΣΕΙΣ ΤΡΟΦΙΜΩΝ», «ΜΕΡΟΣ ΕΜΠΟΡΙΚΟΝ», «ΔΙΑΤΙΜΗΣΕΙΣ ΤΡΟΦΙΜΩΝ ΣΕ ΧΑΛΚΟΝΟΜΙΣΜΑ» κ.ά.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ακόμη και η «Φωνή της Ηπείρου» έχει πληροφορίες για τιμές αγαθών στην Ήπειρο και ισοτιμίες νομισμάτων στην Αθήνα. Μερικές απ' αυτές τις πληροφορίες συμπληρώνουν την καταγραφή. Το θέμα είναι βέβαια μεγάλο και δεν εξαντλείται. Την περίοδο αυτή στην οποία αναφέρονται τα στοιχεία τιμών, το Ιωγόνι και ιδιαίτερα η Βοστίνα παρουσιάζουν μεγάλη ανάπτυξη με υψηλούς δείκτες και οικονομική ακμή.

Η καταχώρηση των τιμών γίνεται με χρονολογική σειρά αρχίζοντας από το 1863, οπότε υπάρχουν και οι πρώτες πληροφορίες για αυτή την καταγραφή.

Οι τιμές

Ο παπα-Βασίλης Οικονόμου μας δίνει από το 1863 τις τιμές των ραπτικών, γιατί, ασκούσε και την ραπτική τέχνη σε παραδοσιακές φορεσιές. Η ραπτική τέχνη ανθούσε στις Ρομπάτες και Ρομπατινοί ράπτες-καποτάδες ήταν γνωστοί σε όλα τα χωριά του Παλαιοπωγωνίου, που έραβαν τις γνωστές γυναικείες Ιωγωνήσιες φορεσιές, αλλά και τις ανδρικές της εποχής. Παραθέτουμε μερικές απο αυτές τις εγγραφές, οι οποίες είναι αντιπροσωπευτικές και αναφέρονται σε κομμάτια της φορεσιάς , εξαρτήματα, εργασία ακόμη και σε σύνολο (ζιγή) φορεσιάς.

1863: απριλιου 7. Νατση Κύρενα

45	*γρ*	*1 ζιγη σαγιάκια*
4	»	*1 ποδιά σαγιακένια*
1:20	»	*1 ποδιά δημητένια*
4	»	*1 ντουλαμά δημητένιο*
1:20	»	*1 ρούχωμα*
1	»	*1 κώντεμα*
57		
3	»	*2 ζευγάρια κάλτσες*
6	»	*50 δράμια γαϊτάνι και στρά μαύρη.*
66		

1863: 3 Νοεμβρίου φανερώνω τα ραψήματά του Βασο Έξαρχου.

4	*γρόσια*	*1 σεγκούνα του Γιαννάκη*
3	»	*1 σεγκούνα του Γιωργάκι*
3	»	*1 σεγκούνα φλοκάτι του Βάσου*
2	»	*1 ντουλαμά της Βασίλενας*
6	»	*2 ντουλαμάδες των νιφάδων*
18		

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

1 » 1 ζευγάρι του Βάσου ξεμανηκόματα
3:20 » 1 σεγκοίνι του Βάσου
16 » 4 σεγκούνια ντζατζομάνικα
13:20 » 3 μανικοτά Νοεμβρίου 24
52

3 » 1 ντουλαμά του γιανναχι
3 » 1 μανικοτή του παιδιού
2 » 1 τσιμάνι του Βάσου
1 » 1 ζευγάρι κάλτσες του Βάσου
61

12:10 » 2 ρούχα ρούχα από Δελβινάκι
3:15 » 25 πήχεις βαμβάκι.
76:25 » εβδομήντα εξι γρόσια και είκοσι πεντε παράδες
120 »
176:25 τα έδοσα επι χείρας δια τα πρόβατα

1865 : Μήτρο Γιώτι Κακόλακον

Γρ. 6:20 1 σεγκοίνα δεκεμβρίου 30
8:20 2 σεγκοίνια μαρτίου 26 1866
3 1 ντουλαμάς
10 έλαβα επι χείρας

Γεναριου 15
από Κωστα Τζάτζη
16 Γρ. 6 σεγκοίνια και ντουλαμάδες των παιδιών
2 » 1 σεγκοίνι της Πανάγιος μαρτίου 18
9 » 2 σεγκούνια μανίκια
8 » 1 μανικοτό
1:20 » 1 ποδιά
1 » 1 ζευγάρι μανίκια
39:20

1871
16 γρ 4 σενκοίνια χώστα λιάφου οκτωβρίου-13
20 » τα δήμητα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

16 » 4 σενκούνια δεκεμβρίου-12
20 » 4 μανικοτά
6 » 3 σενκούνια του παιδιού
4:20 » 3 ποδιές
6 » 2 ταλαγάνια

1874 φορέματα της μήτρο στέλενας
απριλήου 20

1	σιαγιάκη	γρ.	16
1	ποδιά	»	3:20
1	προμάνικα	»	1:20
1	τουλαμάς	»	4
1	ποδιά δημητένια	»	2
1	ζευγάρι μανίκια	»	1:20
5	σενκούνια	»	25
	κόντεμα σενκουν. και ποδιά	»	1
			54:20

Υπάρχουν ακόμη διάσπαρτες εγγραφές για τιμές ειδών και εργασιών που έχουν σχέση με τη ραπτική τέχνη του παπα-Βασίλη στά χρόνια αυτά:

4 γρόσια ένα μανικοτό της κοπελός
15 γρόσια δια ομπόλιες βαμπάκι
5 γρ. δύο τουμάνια μαΐου 1867
2 γρ 1 γελέκη
12 γρ 3 ρούπια ρούχο μαύρο μαΐου 30 1865
42 γρ 11 πήχες πανί μαΐου 30
11 γρ 2 πήχες σκουτί
2 γρ 1 πη σαμαροσκούτι ιουνίου 16
20 γρ 1 ρουτί της μάρος
1 γρ ράματα μαύρα
5:10 γρ 35 δράμια βαμβάκι
12 γρ 5 πήχες πανί μερκάνικο
3 γρ 1 πήχη δήμητο
:20 παράδες 2 κυκλίδια ράματα
57 γρ 3 ποκάμισα μερκάνικα
26 γρ 1 ποκάμισο καλό της κωνστάντος
24 γρ 2 ομπόλιες βαμπακερές
80 γρ 2 ομπόλιες καλές της κωνστάντος

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

108	γρ	23 πήχες δήμητο σπητίσιο
6	γρ	3 μανδύλια της χωνστάντος
25	γρ	θυλίκια δράμια 8
21:20	γρ	128 δράμια μετάξι

Μιά σειρά από τιμές διαφόρων ειδών διάσπαρτες σε μερικά φύλλα του βιβλίου του παπα-Βασίλη μετά από αναγωγή σε τιμή μονάδας συνθέτουν τον ακόλουθο πίνακα:

- 1 παλτοϊμι του μπουλαριού	14	γρ
- χροκάρι	2:10	γρ/οκά
- 1 φλοκάτη	4	γρ
- σκουτί μαύρο	5:20	γρ/πήχυ
- ρούχο μαύρο	4	»
- 3 λαγένια και ένα γιαλί	7	γρ
- ασβέστη 170 οκάδες	25:20	»
- σαμαροσκούτι	2	»/πήχυ
- ρίζη	3	»/οκά
- 1 σεντούκη	35	γρ
- ζαχαρικά	7	γρ/οκά
- τσαρούχια	11	γρ/ζευγ.
- πηπέρι	6	γρ/οκά
- κερί	40	»
- 1 ρουπί	20	γρ
- κριάσι (κρέας)	2:20	γρ/οκά
- κουκιά	1:10	»
- πανί μερκάνικο	2:20	γρ/πήχυ
- παπούτζια	18	γρ/ζευγ.
- χτένι	1	γρ
- ζάχαρι	8	γρ/οκά
- καφές	14	»
- γλυκάντζο (γλυκάνισο)	12	»
- 1 ψαλτήρι	2	γρ.
- κάλτζες	2-7	γρ/ζευγ.
- 1 πλόσκα	10	γρ
- σαπούνι	6	γρ/οκά
- ξήγγη	6	»
- ψάρια	3:20	»

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

- *ελιές* ..... *3* »
- *βούτυρο* ..... *7* »
- *1 ξονάρι* ..... *2* *γρ*
- *χοντροπάνι* ..... *2* *γρ/πήχυ*
- *δήμητο μαύρο* ..... *3:20* »
- *30 κόλες χαρτί και πένες* ..... *3* *γρ*
- *τα σαμάρια των γομαριών* ..... *50* »
- *τριχιά* ..... *4* *γρ*
- *2 κυκλίδια ράμματα* ..... *:20* »
- *θυμίαμα* ..... *8* *γρ/οκά*
- *καθάριο αλεύρι* ..... *1:10* »
- *δήμητο σπητίσιο* ..... *4:30* *γρ/πήχυ*
- *1 τσεπέλα σύκα* ..... *1:30* *γρ*
- *2 καρδάρια κρασί* ..... *100* *γρ*
- *1 ποκάμισο μερκάνικο* ..... *19* *γρ*

Ο παπα-Βασίλης Οικονόμου στις 15 Φεβρουαρίου 1867 αναλαμβάνει την επιτροπή της εκκλησίας. Ανοίγει το βιβλίο του όπου καταχωρεί διάφορες σημειώσεις του και γράφει στή σελίδα 138:

1867 φευρουαρίου 15 φανερώνω όπου έλαβα την επητροπήν τής εκκλησίας μας πόσα γρόσια συνάζω από τούς χριστιανούς έτιμα.

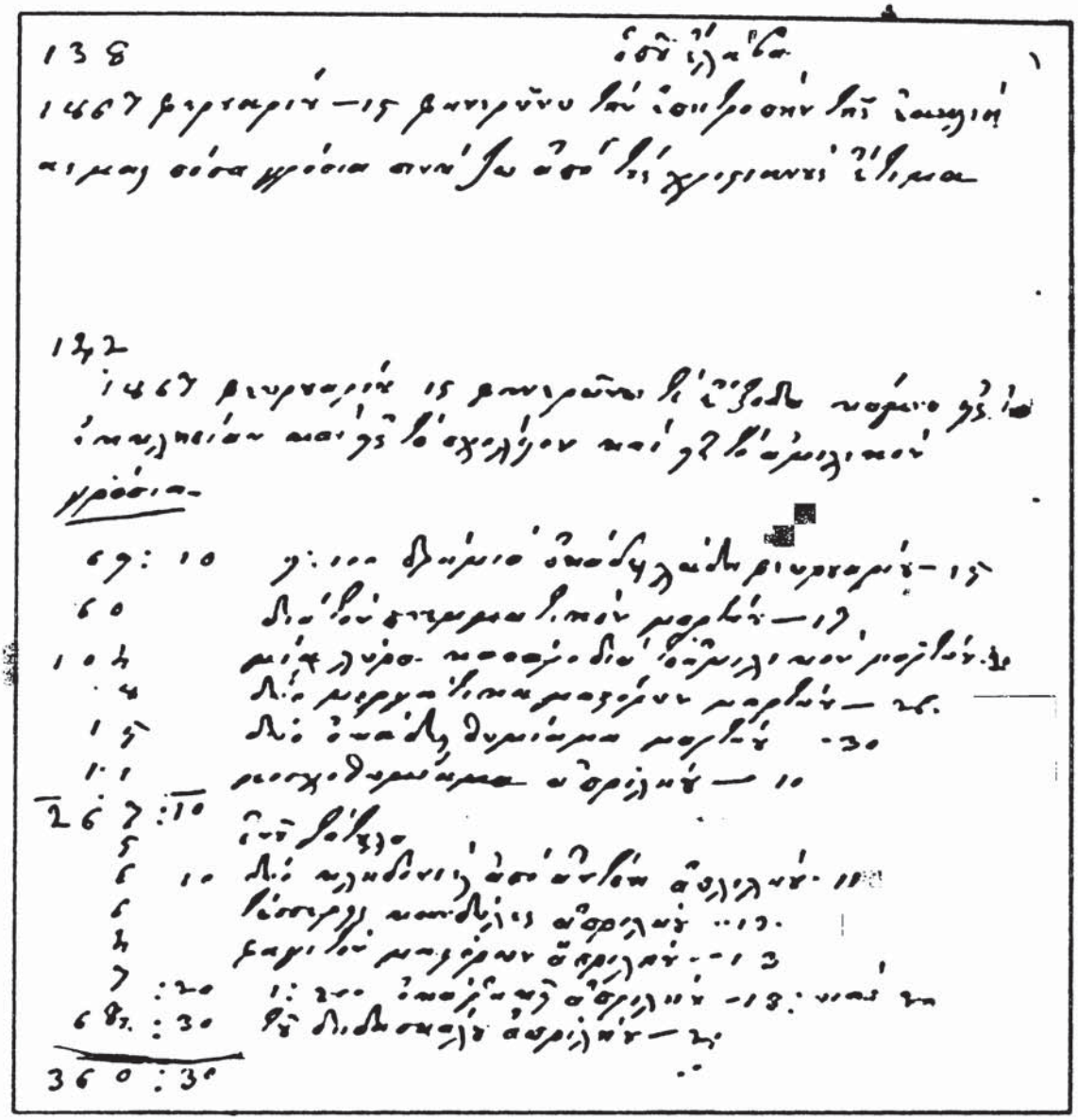
Και στη σελίδα 142 ανοίγει τον λογαριασμό των εξόδων:

1867 φευρουαρίου 15 φανερώνω τί έξοδα κάμνω είς τήν εκκλησίαν καί είς τό σχολείον καί εις τό αμιλικόν.

Οι λογαριασμοί αυτοί, όπου καταχωρούνται τα έσοδα και έξοδα, καλύπτουν ένα χρονικό διάστημα ενός έτους από Φεβρουάριο 1867 έως Φεβρουάριο 1868. Έχουν ιδιαίτερο τιμαριθμικό ενδιαφέρον, γιατί δίνουν τιμές διαφόρων προϊόντων, όπως διαμορφώνονταν στην αγορά και μάλιστα σε ένα μικρό χωριό όπως οι Ρομπάτες. Τα είδη που διακινούνται για τις ανάγκες της εκκλησίας, την αμοιβή του δάσκαλου σε είδος και την ανέγερση του αμιλικού είναι τα ακόλουθα:

Λάδι, θυμίαμα, ρακί, βούτυρο, περόνια, γέννημα (σιτάρι), αλεύρι, κρασί, ψωμί, δόγες (σανίδες), ξύδι, άλας, κριθάρι, πανί, κερί, απίδια (αχλάδια), καφές, σίδερο. Οι τιμές, όπου υπάρχουν περισσότερες της μιάς καταχωρίσεις, έχουν μιά διακύμανση ανάλογα με την εποχή. Μονάδα βάρους είναι η οκά, η οποία έχει 400 δράμια και αντιστοιχεί σήμερα με 1280 γραμμάρια. Λίπλα σε κάθε είδος αναγράφεται η τιμή ανά οκά που βγήκε από την αναγωγή κόστους και ποσότητας. Σε παρένθεση αναγράφεται η ημερομηνία και ο μήνας εγγραφής στο βιβλίο. Βασικό νόμισμα είναι το

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



γρόσι. Ένα γρόσι έχει 40 παράδες. Με αυτά τα δεδομένα έγινε αποδελτίωση των τιμών και διαμορφώθηκε ο ακόλουθος πίνακας:

Λάδι: *7:20 (15/2) - 8 (23/4) - 8:20 (12/5) - 8 (29/6) - 11 (14/9) - 11:20 (29/9) - 11:20 (22/10) - 10 (8/11) - 10 (20/12).*

Θυμίαμα: *7:20 (15/2).*

Ραχί: *4 (18/4) - 5 (23/4) - 5 (26/7) - 5 (12/8).*

Βούτυρο: *8 (23/4).*

Περόνια *5:10 (13/5).*

Γέννημα (σιτάρι): *1:03 (5/6) - 1:05 (13/6) - 1:15 (26/7) - 1:15 (22/10) - 1:15 (15/8) - 1:15 (28/9) - 1 (2/12) - 1:02 (31/1/1868).*

Αλεύρι: *1:20 (14/6) - 1:20 (23/12).*

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Κρασί: *1:05 (26/7) - 1:05 (13/8) - 1:10 (8/9) - 0:20 (28/9).*
Ψωμί: *1:20 (26/7) - 1(Οκτωβρ.)*
Δόγες: *2 γρόσια ανά τεμάχιο (29/7, 1/8, 3/8)*
Ξύδι: *1:20 (15/8).*
Άλας: *1:20 (15/8).*
Κριθάρι: *1:10 (19/6) - 1 (Αυγ) - 1 (15/8) - 1 (10/9) - 1:05 (22/10) - 1:18 (Νοεμβρ.)*
Πανί: *1:17 γροσια/πήχυ (22/11)*
Κερί: *20 (Φεβρ. 1868)*
Απίδια: *(αχλάδια): 1:35 (30/6)*
Καφές: *30 (10/2/1868)*
Σίδερο: *4 (6/6)*
Ανάμα: *1 (23/12)*
Από τα στοιχεία του παπα-Βασίλη έχουμε και την εξής ισοτιμία νομισμάτων:
1 λίρα Τουρκίας = 104 γρόσια
1 ναπολεόνι = 90:20 γρόσια.
Επίσης 1 μεργιάτικο μαστόρων = 4 γρόσια
8 μανδύλια μαστόρων = 20 γρόσια
1 κλειδωνιά = 6 γρόσια. Πρέπει να αφορά σε κλειδωνιά «γύφτικη».
Μεργιάτικο και φαγή μάστορα = 6:30 γρόσια

Και ένας οικογενειακός λογαριασμός

1865 Ιανουάριος πρώτη
φανερώνω τί εξοδεύω εις τό σπήτι καί τεκλίφια τού χωριού

;	*γρέδοσα τού γιώτι ήτζου διά δήμητο*	*ιανουαρίου :10*
;	*γρ τού γγά'ι'του διά τό οίμορον*	*γεναρίου :20*
;	*γρ τού ιδίου 30 οκάδες κριάσι*	*γεναρίου :20*
2:20	*γρ του ιδίου μία οκά κριάσι*	*γεναρίου :20*
375:20		
23:30	*γρ 22:20 πήχες σαγιάκι κωνστάντος*	*γενάρι:21*
42	*γρ 7 ρούπια ρούχο*	*γενάρι :21*
21:20	*γρ 128 δράμια μετάξι*	*γεναρίου :21*
462:30		
23	*γρ 6 πήχες δήμητο 2 ποδιές*	*γεναρίου :21*
57	*γρ 3 ποκάμισα μερκάνικα*	*γεναρίου :21*
26	*γρ 1 ποκάμισα καλό της κωνστάντος*	*γενα:21*

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

568:30		
24	γρ 2 ομπόλιες βαμπακερνές	γεναρίου :21
80	γρ 2 ομπόλιες καλές της κωντάντος	γενα 21
14	γρ 2 οκάδες ζαχαρικά	γεναρίου :21
5:10	γρ 3 τσεπέλες σίκα	γεναρίου :21
692:00		
108	γρ 23 πήχες δήμητο σπητίσιο	γεναρίου :21
6	γρ 3 μανδύλια της κωνστάντος	
67:20	γρ 2 σενκοίνια βαλμένα	γε :21
50	γρ ραπτικά και χάρτζια γεναρίου	:21
923:20		
28:20	γρ κεράσματα της κοπελός	γεναρίου :21
25	γρ θυλίκια δράμια 8	γεναρίου :21
30	γρ 3 ζειγάρια κάλτζες	γεναρίου :21
10	γρ 2 ζόνες της κοπελός	γεναρίου :21
1017:00		
30	γρ 10 οκάδες ρίζη	γεναρίου
100	γρ 2 καρκάρια κρασί	
16	γρ 2 οκάδες ρακί	
1163.		

Ιεροπραξίες

Στο βιβλίο του ο παπα-Βασίλης σημειώνει και όσα εισπράττει «τιχερά» από ιεροπραξίες. Από τις περιπτώσεις που καταγράφει φαίνεται πώς τηρείται κάποιο «τιμολόγιο». Υπάρχουν επίσης και μερικές εγγραφές για το «παπαδίτικο», που πρέπει να ήταν η υποχρέωση κάθε οικογένειας να συνεισφέρει κάτι σαν μισθό του παπά. Πέραν αυτών σημειώνει και κάποιες ενδιαφέρουσες εγγραφές ιεροπραξιών. Αποδελτιώνοντας αυτές τις εγγραφές συντάχθηκε ο ακόλουθος πίνακας «μέσων τιμών» ιεροπραξιών σε γρόσια:

- Συλειτουργον	2
- Σαρανταλειτουργον	20-40
-Λειτουργία	1:20-2
- Συλειτουργο και ψάλσιμο	1:20-4
- Ψάλσιμο παιδιού	2
- Αρτοκλασία	2
- Αναπαύσιμα	1:20

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Αραβώνα	*8-15*
- Ονόματα (γιορτές ή μνημόνευση;) 10 παράδες	
Διάβασμα παιδιού	*20*
- Τρισάγιον	*3*
- Πρόθεσις	*10*
- Ευχέλαιον	*2*
- Ευχές γυναικός	*1*
- Αγιασμός του παιδιού	*20 παράδες*
- Σικοτόν του παιδιού	*1*
- Σαραντάρι του παιδιού	*5*
- Αγιασμός και ευχές σπητιού	*1*
- Αγιασμός οντας έφεγε δια Πόλιν	*1*
- Αγιασμός εις κήπον	*1*
- Αγιασμός εις πρόβατα καλοκερνός	*2*
- Διάβασμα μουλάρι	*20 παράδες*

Το «παπαδικό» είναι κυρίως σε είδος. Βρέθηκαν οι εξής εγγραφές: 10 οκάδες καλαμπόκι, 10 οκάδες σιτάρι, 11 οκάδες σιτάρι, 11 οκάδες κρασί, 10 γρόσια , 20 οκάδες (;), 10 οκάδες καλαμπόκι.

Και τα έξοδα του δεσπότη

Το 1864 στις 18 Σεπτεμβρίου επισκέπτεται τις Ρομπάτες ο δεσπότης. Ο παπα-Βασίλης σημειώνει τα έξοδα της φιλοξενίας:

1864 σεπτεμβρίου 18 φανερώνω τα έξοδα όπου έγιναν εις τον δεσπότην

4 γρ 4 οκάδες κριθάρι
6 γρ 300 δράμια ρακί μεταβγαλμένη
4 γρ 200 βούτυρον
2 γρ 200 ρίζη
16
3:30 γρ 3 οκάδες καθάριο αλεύρι.

* * *

Τα στοιχεία που βρέθηκαν από τα αρχεία Αθανασίου Κιτσώνα και Παναγιώτη Κυρούση, αποδελτιώθηκαν και καταγράφηκαν σε αυτή την ερευνογραμμή κατά έτος. Όπου υπάρχει ημερομηνία ή μήνας αναφέρεται. Όπου είναι δυνατή η αναγωγή σε τιμή μονάδας με βάση την οκά και άλλα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σε γρόσια, συμπληρώνεται. Βασικά δηλαδή, καταχωρούνται: Η ημερομηνία, η ποσότητα, το είδος, η συνολική τιμή σε γρόσια ή σε άλλο νόμισμα, η τιμή μονάδος και όπου απαιτείται η ισοτιμία σε γρόσια των διαφόρων άλλων νομισμάτων.

				γρ/οκα
1884				
14 Μαΐου	41 αρνιά	γρ.	858	-
	3 χριάρια	»	228	-
1885				
6 Σεπτ.	28 οκ. βούτυρο	»	280	10
-	ένα άλογο	»	642	-
1887				
-	16 οκ ορόβιον	»	16	1
Ιαν.	40 οκ ορόβιον	»	40	1
9 Απρ.	15 οκ καλαμπόκι	»	15	1
1890				
-	67:300 οκ. ρακί	»	305	4:20
	3 κάπες	»	200	-
	λίρες Τουρκίας 37	»	3959	-(107γρ/λ)
11 Φεβρ.	17:200 οκ. τριμήνι σπόρο	»	31 1:30	
15 »	5 οκ τυριά	»	20	4
11 Μαΐου	20 οκ. καλαμπόκι	»	25	1:10
11 »	15 οκ »	»	18:30	1:10
15 »	20 οκ τυριά	»	50	2:20
15 Οκτ.	2 οκ βούτυρο	»	24	12
1891				
2 Μαρτ.	5 οκ καλαμπόκι	»	5	1
28 »	10 οκ »	»	12	1:08
29 »	10 οκ χριθή	»	10	1
19 Μαΐου	50 οκ βρίζα	»	87:20	1:30
12 Ιουλ.	50 οκ καλαμπόκι	»	75	1:20
1892				
	ένα βόδι 5 λ.Τ.	»	535	-(107γρ/λ)
12 Απρ.	30 οκ σιτάριον	»	60	2
12 »	30 οκ καλαμπόκι	»	45	1:20
14 »	90 οκ καλαμπόκι	»	135	1:20
-	3 οκ. τυριά + 2 οκ βούτυρο	»	42	-
2 Μαΐου	3 οκ χρασίον	»	3:30	1:10

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

2 »	9,5 οκ καλαμπόκι	»	12	1:10
24 »	70 οκ καλαμπόκι	»	105	1:20
1893				
-	300 οκ καλαμπόκι	»	370	1:10
	9 οκ φασούλια	»	13:20	1:20
9 Απρ.	10 οκ κριθή + 1 οκ. ρεβίθι	»	15:10	
1894				
-	40 οκ καλαμπόκι	»	50	1:10
-	82 οκ τυρί	»	123	1:20
- 50 λ.Τ.		»	5350	-(107γρ/λ)
14 Ιουν.	1 φ. κονιάκ	»	15	
23 Φεβρ	10 οκ ρακίον	»	404	
13 9/βρίου	18 3/4 λ.Τ.	»	2006	-(107γρ/λ)
1895				
-	40 οκ καλαμπόκι	»	50	1:10
-	2 οκ φασούλια	»	4	2
20 Απρ.	50 οκ καλαμπόκιον	»	50	1
20 »	1 οκ ρακίον καλόν	»	8	8
29 Μαΐου	50 οκ καλαμπόκιον	»	50	1
25 Ιουν.	25 οκ καλαμπόκιον	»	25	1
25 » 25 οκ σιτάριον » 31:10 1:10				
1896				
15 λ. Τ.		»	1500	-(100γρ/λ)
3 Μαρτ.	2:200 οκ. ρακίον	»	12:20	5
31 »	20 οκ ορόβιον	»	20	1
31 »	300 οκ καλαμπόκιον	»	400	1:13
4 Απρ.	20 οκ κριθή	»	17:20	0:.35
10 »	20 λ.ΟΟ (Οθωμανικές)	»	2140	-(107γρ/λ)
10 »	9 λ.ΟΟ.	»	963	- »
26 »	35 λ.ΟΟ. » 3500-(100γρ/λ)			
26 »	26 οκ πεγόνια » 78.3			
11 Μαΐου	40 οκ βρίζα	»	50	1:10
11 »	100 οκ καλαμπόκιον	»	125	1:10
18 »	66 οκ »	»	75	1:05
24 »	20 οκ »	»	20	1
9 Ιουν.	68:100 οκ »	»	68:10	1
9 »	34:200 οκ σιτάριον	»	43:10	1:10
23 »	16 οκ »	»	20	1:10

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

3 Ιουλ.	55 οκ καλαμπόκιον	»	55	1
3 »	64 οκ »	»	64	1
22 »	45 οκ »	»	45	1
29 »	88:200 οκ »	»	88:20	1
4 Αυγ.	2 οκ φασούλια + 6 οκ γκίζα	»	9	-
10 »	14 οκ γκίζα	»	17:20	1:10
11 »	76 οκ καλαμποκιον	»	68:20	0:36
11 »	68 κεφάλ. λάχανο	»	34	0:20
11 »	πεταλοκάρφια	»	1:20	-
26 »	83:200 οκ καλαμπόκιον	»	83:20	1
4 Βρίου	15 οκ βούτυρο	»	120	8
4 »	25 οκ τυριά	»	100	4
6 »	3 οκ βούτυρο	»	30	10
Δεκέμβριος	μπάλωμα τσαρουχια	»	10	-
»	» »	»	5	-
»	3 ζεύγη ψαλίδια	»	15	-
»	εν ζεύγος τσαρουχια	»	23	-
1897				
-	ένα άλογο 10 λ. Τ.	»	1070	-(107γρ/λ)
10 Φεβρ.	40 οκ κριθή	»	50	1:10
10 »	14 οκ γκίζα	»	21	1:20
27 »	40 οκ κριθή	»	50	1:10
20 Μαρτ.	ένα ζευγάρι τσαρουχια	»	35	-
Απρίλιος άδεια γάμου εις Τσαραπλανά		»	20	-
»	1 οκ γκίζα	»	1:20	1:20
1 Μαΐου	1 οκ ρακίον	»	5	5
5 »	44 οκ καλαμπόκιον	»	44	1
3 Ιουν	15 οκ σιτάριον	»	22:20	1:20
3 »	20 οκ »	»	30	1:20
12 »	50 λ. Οθ.	»	5350	-(107γρ/λ)
16 »	50:200 οκ ρακίον	»	227:10	4:20
20 »	44 οκ καλαμπόκιον	»	46:10	1:02
26 »	80 οκ σιτάριον	»	100	1:25
26 »	80 οκ κριθή	»	100	1:25
29 »	37:200 οκ ρακίον	»	168	4:20
29 »	5 οκ χρασίον	»	5	1
29 »	1.5 20/φραγκο	»	141	-94γρ/20φρ
6 Ιουλ.	44 οκ καλαμπόκιον	»	49:20	1:05

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

6	»	4:300 οκ κρασίον	» 4:30	1
6	»	67 οκ σιτάριον	» 100:20	1:20
6	»	67 οκ καλαμπόκιον	» 83:30	1:10
6	»	34 οκ βρίζα	» 38:10	1:05
8	»	1 ξευγ. τσαρούχια	» 32:30	-
20	»	47 οκ καλαμπόκιον	» 53	1:05
20	»	1:200 οκ ρακίον	» 6:10	4:05
20	»	2 πήχεις φανέλλα	» 73:20	
31	»	20 οκ καλαμπόκιον	» 25	1:10
8	Αυγ.	2 οκ κρασίον	» 84	
11	10/βρίου	81:200 οκ κρασίον	» 142:25	1:30
11	»	5 οκ ρακίον	» 306	
13	»	78 οκ κρασίον	» 136:20	1:30
15	»	80 οκ κρασίον	» 150	1:35
Νοέμβριος		35 οκ κριθή	» 26:10	0:30
	»	35 οκ ορόβιον	» 17:20	0:20
16	»	1 γίδα	» 16	-
19	»	100 οκ καλαμπόκιον	» 25	0:10
1898				
-		4 λ. Αγγλίας	» 468	-117γρ/λ
-		5 λ. Αγγλίας	» 585	»
-		2 λ. Αγγλίας	» 234	»
Ιανουάριος		εν μπουλάριον 11 λ	» 1177	- 107γρ/λ
29	»	2 οκ ορύζης	» 8:20	4:10
6	Φεβρ.	60 δράμια πετσί	» 4:20	10
11	»	1 οκ ορύζης	» 4	-
19	»	3 οκ μαλλίον	» 21	7
21	»	3 οκ φασούλια	» 5:10	1:30
1	Μαρτ.	5:200 οκ ελαιόλαδο	» 27:20	5
18	»	8 οκ άλας	» 10	1:10
21	»	1 οκ σαπούνι	» 5	-
25	»	1 τενεκέ πετρέλαιο	» 25	-
3	Απριλ.	130 δράμια λαμπάδες	» 9	27
4	»	εν ζεύγος τσαρούχια	» 23	-
7	»	2:200 οκ κρομάρι	» 7:20	3
13	»	40 οκ καλαμπόκιον	» 55	1:15
29	»	43 οκ καλαμπόκιον	» 59:10	1:15
3	Μαΐου	1 οκ κρέας	» 3:20	-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

13 »	1 οκ τριχιά	»	15	-
17 »	1:200 οκ κρέας	»	4:20	3
20 »	2 οκ κρέας κριάρι	»	9 4:20	
21 »	300 δράμια κρέας κριάρι	»	2:25	3:20
25 »	2 ζεύγη τσαρουχια	»	20	
20 Ιουν.	6 οκ τυρίον	»	14:25	2:07
17 Ιουλ.	200 δράμια κρέας	»	1:30	3:20
18 »	3 οκ μαλλίον	»	21	7
10 Αυγ.	1:150 οκ λαδι	»	8:10	6
13 »	40 κατσίκια	»	960	-
15 »	1 οκ κρέας	»	3:20	-
4 8βριου	ένα ζωνάρι	»	20	-
10 »	30 λ. Τ.	»	3210	-107γρ/λ
—	30 λ. Τ.	»	3210	-107γρ/λ
—	60 οκ κριθή	»	75	1:10
—	20 οκ τριμήνιον	»	30	1:20
27 8βριου	9 λ. Οθ.	»	963	-107γρ/λ
2 Δεκ.	2:200 οκ ρακίον	»	7:20	3
5 »	40 οκ κριθή	»	45	1:08
1899				
4 Ιαν.	55 οκ ορόβιον	»	38	0:28
4 »	1:200 οκ μαλλίον	»	9:30	6:20
25 »	1 λ. Αγγλίας	»	11	7-
6 Φεβρ.	80 οκ κριθή	»	90	1:08
6 »	67 οκ σιτάριον	»	67	1
6 »	67 οκ καλαμπόκιον	»	67	1
6 »	17 οκ κριθή	»	17	1
6 »	17 οκ βρίζα	»	17	1
22 »	30 οκ κριθάρι	»	37:20	1:10
22 »	31:200 οκ »	»	39:20	1:10
27 »	1:200 οκ τυρίον	»	7:20	5
27 »	12 σφαχτά τσελεπί	»	48	-
12 Μαρτ.	66 οκ ορόβιον	»	49	0:30
12 »	15 οκ φασούλια	»	18:30	1:10
15 »	40 οκ ορόβιον	»	30	0:30
15 »	15 οκ κριθή	»	15	1
15 »	40 οκ ορόβιον	»	20	0:20
12 Απρ.	7 λ. Τ.	»	749	-107γρ/λ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

12 »	*12 οκ κολόκουρο*	*»*	*60*	*5*
12 »	*5 πρόβατα γάλα*	*»*	*25*	*-*
16 »	*9 λ. Οθ.*	*»*	*963*	*-107γρ/λ*
- »	*8 γκρο φουσέκια*	*»*	*60*	*-*
3 Αυγ.	*20 φουσέκια » 13 0:26*			
3 »	*2 τριχιές πραματών*	*»*	*14*	*-*
7 Νοεμ.	*160 οκ σιτάριον*	*»*	*220*	*1:15*
1900				
-	*μία δερμάτα αλατισμένη*	*»*	*10*	*-*
9 Φεβρ.	*190 οκ κριθή*	*»*	*190*	*1*
9 »	*1 οκ ρακίον*	*»*	*7 7*	
3 Ιουλ	*1 λ. Τ.*	*»*	*107*	*-*
-	*ένα αλέτρι*	*»*	*18:20*	*-*

Μερικές πληροφορίες γιά τιμές προϊόντων της περιοχής από την «Φωνή της Ηπείρου» είναι σχετικές γιαυτό και τις παραθέτουμε:

φ. 66 / 17-12-1893:
Λέλβινο: σιτάρι 3 γρόσια η οκά
αραβόσιτος 2:20 γρόσια η οκά

φ. 41 / 25-6-1893:
Σωπική: γκίζα 30 παράδες η οκά

φ. 332 / 21-5-1899:
Λρόβιανη: 12-15 γρόσια τα αρνάκια του Πάσχα
δέρμα 8-10 γρόσια
5-7 οκάδες κρέας αντί 5-7 γρόσια
το τυρί παντού 50-60 παράδες η οκά 30-33 στά χωριά
κρασί (ακριβό) 2:20-3 γρόσια η οκά

Ενδιαφέρουσες είναι και οι παρακάτω αγγελίες για τα ταξίδια και το κόστος μεταφοράς επιβατών από Πρέβεζα σε διάφορα δρομολόγια. Μεταξύ αυτών αναφέρονται και εκείνα προς Βοστίνα, Δέμα (Τσαραπλανά = Βασιλικό), Ζαροβίνα, Χάνι Λελβινάκι της επαρχίας Πωγωνίου και του πλησίον Λέλβινου. Είναι και αυτό ένα δείγμα της γενικότερης ανάπτυξης της περιοχής εκείνη την περίοδο (1896).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΔΙΑΦΟΡΑ

Ἡ ἐν Πρεβίζῃ ἑταιρία Ἀντωνίου Βόλφ εἰδοποιεῖ ὅτι τὸ τιμολόγιον τῶν ἁμαξῶν διὰ μεταφορὰν ἐπιβατῶν ἐκανόνισεν ὡς ἑξῆς· δι' ἕκαστον ἐπιβάτην μὲ 15 ὀκάδες βάρος, μέχρι Ἰωαννίνων γρ. 25, διὰ Κόνιτσαν γρ. 85, Πρεμετῆ γρ. 85, Βοστίνα γρ. 80, Δίλβινον γρ. 100 διὰ Δίμα (Τσαρπλανῶν) γρ. 65, διὰ Ζαροβίνα καὶ Χανι Δελβινάκι γρ. 70.

— Ἀπαγορεύεται αὐστηρῶς εἰς τοὺς ταξειδιώτας τοὺς μεταβαίνοντας εἰς Ἤπειρον νὰ φέρωσι κυνηγετικὰ ὅπλα ἅτινα κατάσχονται ὑπὸ τῶν ἀρχῶν.

Τὸ διὰ Πρεβίζης, εἰς Ἤπειρον ταξείδιον παρ' ὅλων ὁμολογεῖται ὅτι εἶνε πολὺ ἄνετον, διὰ πολλοὺς λόγους καὶ διὰ τὴν τακτικὴν ἁμαξοστοιχίαν· πρὸς γνῶσιν τῶν ταξειδευόντων Ἠπειρωτῶν γίγνεται γνωστὸν ὅτι ἀναχωροῦσι τὰ ἑξῆς ἀτμόπλοια.

«Φωνὴ τῆς Ἠπείρου» φ. 195 / 28-6-1896.

Ἐπίσης ἐνδιαφέρον ἔχει καὶ τὸ παρακάτω δημοσίευμα τῆς «Φωνῆς τῆς Ἠπείρου» γιὰ τὸ κόστος τῆς ἀμπελοκαλλιέργειας στὸ Πωγώνι, μαζὶ καὶ μὲ τὶς κρατικὲς ἐπιβαρύνσεις στὸ φύλλο 353 / 5-11-1899.

Ἐν Πωγωνίῳ ἡ τιμὴ τῆς σταφυλῆς διὰ τοὺς ἕκατιστὰς ὡρίσθη εἰς 38 παράδες ἡ ὀκᾶ, ἂν καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ ἐπωλήθη 15—20 ἡ ὀκά. Οὕτως ἀνταμείβεται ὁ ἀμπελουργὸς ὅστις κάμνει 100 ὀκάδες στραβοζυγιτμένας ὑπὸ τοῦ μουλτεζίμη ὀφείλει εἰς τὸ *ἰμλιάκι* νὰ δώσῃ 12 τοῖς ο)ο ἕκατον, 1)4 γεώμορον, 22 ὀκάδες, καὶ 15 τοῖς ο)ο ζιντζιργιέ. Ἐπειδὴ ὅλον μένει εἰς αὐτὸν τὸν ἀμπελουργὸν ἤτοι 12 ἕκατον, 22 γεώμορον, 15 ζιντζεργιὲ τὸ ὅλον 45 μένει εἰς τὸν ἀμπελουργὸν μόνον πενήντα μία ὀκᾶ· ἐξ αὐτῶν θὰ πληρώσῃ εἰς τὸν ἀμπελοφύλακα καὶ τὰ ἄλλα ἔξοδα ἐργατικὰ καὶ λοιπά· ὥστε κυρίως εἰπεῖν, ὃν μένει εἰς αὐτὸν τίποτε ἐνῷ δὲ ἡ τιμὴ τῆς σταφυλῆς εἰς τὴν ἀγορὰν εἶνε 15—20 παράδες οἱ ἑκατιστὰι καταρθώνουν δωροδοκοῦντες τοὺς ἁρμοδίους νὰ ὁρισθῇ δι' αὐτοὺς ἡ τιμὴ εἰς 38 παράδες. Τοιουτοτρόπως ὁ λαὸς καταπιέζεται ὑπ' αὐτῶν τῶν ἀρχῶν αἵτινες γίνονται ὄργανα τῶν ἑκατιστῶν ἕνεκα συμφέροντος.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Μερικές ακόμη πληροφορίες για τιμές αγαθών στην Ηπειρο στο έτος 1900 βρέθηκαν στην « Φωνή της Ηπείρου» και παρατίθενται προς συμπλήρωση της εικόνας της αγοράς.

φ 368 / 18-2-1900:

Τιμές: άρτος 40-30 παράδες/οκά.

πετρέλαιο ένας τενεκές 35 γρόσια.

χέλια 6:20-7-8 γρόσια την οκά.

φ. 376 / 14-4-1900:

αυγά 8-10 παράδες το ζευγάρι

πετρέλαιον ήμισυ 20/φραγκο έως 50 γρόσια οι δύο τενεκέδες.

καφές 7-8 γρόσια.

Στην ίδια εφημερίδα, φ. 400 / 20-10-1900 και στην περιγραφή του «παζαρόπουλου» της πλησιόχωρης Κόνιτσας περιέχονται μερικές ενδιαφέρουσες πληροφορίες για τιμές και για το εμπόριο, γιαυτό και κρίθηκε χρήσιμο να ενταχθούν σ' αυτό το κείμενο.

Ἡ αὐτὴ ψυχρότης διὰ τοὺς ρηθέντας λόγους παρετηρήθη καὶ εἰς τὰ ἄλλα εἴδη τῆς πανηγύρεως. Τὰ μάλλινα πολυπληθῆ ὑφάσματα ἐπωλήθησαν αἱ κοινῶς λεγόμεναι ἰδία βελέντζαι πρὸς 18 γρόσια τὴν ὀκᾶν, τὸ βούτυρον 6 1)2—6 γρόσια τὴν ὀκᾶν, ὁ τυρὸς 4—3 1)2 γρόσια τὴν ὀκᾶν, ἡ περιώνυμος σὔρδα (μιζήθρα) ἐκ τοῦ χωρίου Δένσκου λίαν λιπώδης καὶ εὐώδης ἕνεκα τῶν εὐωδῶν χόρτων τοῦ ἐκεῖ βουνοῦ καὶ τῆς δεξιότητος πρὸς τὴν κατασκευὴν τῶν κατοίκων πρὸς 11—10 γρόσια τὴν ὀκᾶν, τὸ γνωστὸν καλούμενον κασέρι προϊὸν Ἀδριανοπούλεως πρώτην φορὰν ἐφέτος κατασκευασθὲν ὑπὸ Ἀρμενίων τυροποιῶν εἰς τὰ βουνὰ Δένσκου καὶ Σαμαρίνης εἰς πολὺ καλλιτέραν ποιότητα τοῦ τῆς Ἀδριανοπούλεως ἐπωλήθη πρὸς 9 γρόσια τὴν ὀκᾶν.

Ἐν τῇ ἐσωτερικῇ ἀγορᾷ Κονίτσης ἕνεκα τῆς οἰκονομικῆς δυσπραγίας τῶν ἐπαρχιωτῶν καὶ τῆς ἐπισωρεύσεως ἐμπόρων καὶ σαράτζιδων (σανδαλοποιῶν) ἐξ Ἰωαννίνων ὑπῆρξε μεγίστη ἀπραξία. Ἡ αὐτὴ περίπου ἀπραξία καὶ ἀζητησία παρετηρήθη καὶ εἰς τὸ βιομηχανικὸν καὶ σχεδὸν ἀποκλειστικὸν προϊὸν τῶν γυναικῶν Κονίτσης εἰς τὰς κοινῶς καλουμένας ποδιαῖς.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τα νομίσματα: λίρα τουρκίας, λίρα αγγλίας και το γαλλικό 20/φράγκο, που αναφέρονται συχνά στις συναλλαγές στην επαρχία Πωγωνίου, είναι τα κυκλοφορούντα και στην ελεύθερη Ελλάδα. Στη «Φωνή της Ηπείρου» και για την ενημέρωση των αναγνωστών της εφημερίδας, δημοσιεύονταν από της εκδόσεώς της και οι ισοτιμίες των νομισμάτων αυτών σε δραχμές που ίσχυαν στην Αθήνα. Σταχυολογήσαμε μερικές απ' αυτές γιά να συμπληρώσουμε αυτή την έρευνα γιά όσους επιθυμούν να συγκρίνουν τα μεγέθη και σε αντιστοιχία με τις τιμές.

Νομίσματα

		λ. τ.	λ. αγγλ.	γαλ. 20/φρ
11 Φεβρουαρίου	*1893*	*34,40*	*37,50*	*30,40*
15 Απριλίου	»	*32,75*	*36,25*	*28,70*
11 Ιουνίου	»	*35,25*	*38,65*	*31,00*
13 Αυγούστου	»	*37,40*	*41,25*	*32,85*
14 Οκτωβρίου	»	*44,00*	*44,20*	*35,20*
16 Δεκεμβρίου	»	*37,50*	*41,25*	*32,00*
14 Απριλίου	*1894*	*39,25*	*43,25*	*34,60*
19 Μαΐου	»	*39,20*	*43,20*	*34,60*

Η ισοτιμία σε δραχμές.

Στο παράρτημα που παρατίθεται στο τέλος του άρθρου καταχωρούνται μερικά από τα πειστήρια που χρησιμοποιήθηκαν σε αυτή την έρευνα

• • •

Από τα στοιχεία των τιμών της δεκαετίας 1890-1900 στην περιοχή Πωγωνίου και κυρίως στο Παλαιοπωγώνι, για προϊόντα, είδη εμπορίου, ζώα και αξίες βγαίνουν μερικά συμπεράσματα γιά την οικονομία της περιοχής. Τα περισσότερα είδη που καταγράφονται είναι κυρίως γεωργοκτηνοτροφικά. Οι τιμές που βρέθηκαν προέρχονται κατά το μεγαλύτερο μέρος από συναλλαγές και χρεοπιστωτικούς λογαριασμούς για τακτοποίηση χρεών και λίγες μόνο σαν τιμές λιανικής πώλησης στην αγορά, κάτι που διακρίνεται εύκολα. Οι συναλλαγές αυτές, είναι ίσως το αντίτιμο πράξεων ανταλλαγών προϊόντων, εργασίας, ή δανεισμού. Το είδος που συχνότερα αναφέρεται και χρησιμοποιείται σε αυτή τη μορφή οικονομίας είναι το καλαμπόκι με 37 εγγραφές. Ακολουθούν, το κριθάρι (14), το ρακί (10), το σιτάρι (9), κλπ. Στον πίνακα που ακολουθεί γίνεται μιά ανάλυση των στοιχείων με το είδος, τον αριθμό των εγγραφών, την μέση τιμή σε παράδες (ένα γρόσι ίσον με 40 παράδες) και τις ακραίες αποκλίσεις.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Περιοχή Ιωαννίνου
Μέσες τιμές προϊόντων και αποκλίσεις
1885-1900

	*Τιμές σε παράδες**	
	μέση τιμή	*αποκλίσεις*
Βούτυρο (4)	*440*	*400-480*
Τυριά (6)	*128*	*60-200*
Γκίζα (4)	*54*	*45-60*
Κρασί (7)	*95*	*40-200*
Ρακί (10)	*190*	*120-280*
Καλαμπόκι (37)	*45*	*36-60*
Σιτάρι (9)	*58*	*50-65*
Κριθάρι (14)	*46*	*30-65*
Βρίζα (3)	*53*	*40-70*
Φασόλια (4)	*65*	*50-70*
Ορόβιον (8)	*31*	*20-40*
Τριμήνι (2)	*65*	*60-70*
Ρύζι (2)	*165*	*160-170*
Μαλλί (3)	*267*	*260-280*
Κρέας (6)	*143*	*120-180*

- Στο ρακί υπάρχει και τιμή 320 παράδων (πολύ καλό) που δεν λογαριάστηκε.

- Στο κρέας μία τιμή αποκλίνει στούς 180 παράδες, οι άλλες τιμές είναι από 120 έως 140.

Από τον πίνακα αυτόν φαίνεται πως μερικά βασικά είδη όπως, καλαμπόκι, σιτάρι, κριθάρι, φασόλια, κρέας, μαλλί, διατηρούν μιά σταθερότητα τιμών με σχετικά μικρές αποκλίσεις, κυρίως λόγω εποχής και συγκομιδής. Διακυμάνσεις μεγάλες παρατηρούνται στα: κρασί, ρακί, τυριά και αυτές οφείλονται στην εποχή, την παραγωγή και την ποιότητα. Οι διακυμάνσεις είναι ακαθόριστες και δεν έχουν μιά συνεχή τάση ανοδική ή καθοδική. Κάποια είδη, όπως το ορόβιον και η βρίζα παρουσιάζουν πτωτικές τάσεις τιμών.

Στην δεκαετία αυτή παρατηρείται να διατηρείται σταθερή η ισοτιμία της τουρκικής λίρας (107 γρόσια), και της αγγλικής λίρας (117 γρόσια). Μιά αντιπαραβολή με τις τιμές 1867-68 που ανέφερε ο παπα-Βασίλης Οικονόμου στις Ρομπάτες (Μερόπη), τις οποίες καταγράψαμε, δείχνει πως

* Σε παρένθεση ο αριθμός των καταγραφών.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

από το 1867 μέχρι το 1900 οι αξίες των νομισμάτων αυτών είναι σχεδόν σταθερές. Η τουρκική λίρα το 1867 είχε 104 γρόσια και το 1900 έχει 107 γρόσια. Επίσης και για τις τιμές κάποιων ειδών παρατηρείται το ίδιο. Το ρακί, το 1867 είχε η οκά 4:30 γρόσια (μέση τιμή) και στη δεκαετία 1890-1900 μένει 4:30 γρόσια (μέση τιμή). Το σιτάρι το 1867 είχε η οκά 1:10 (μ.τ) και στη δεκαετία 1890-1900 1:18 (μ.τ). Το κριθάρι αντίστοιχα 1:05 και 1:06 γρόσια η οκά. Για περισσότερα από 30 χρόνια παρατηρείται μια σταθερότητα τιμών βασικών ειδών και ισοτιμίας της λίρας.

Μιά, επίσης, σύγκριση με τις τιμές της αγοράς των Ιωαννίνων που δημοσιεύονταν τακτικά στην εφημερίδα της Διοίκησης «Ιωάννινα», στα χρόνια 1872-1881, δείχνει πως στα βασικά προϊόντα (σιτάρι, κριθάρι, καλαμπόκι, και βρίζα) που είχαν σχέση με την διατροφή, με το ψωμάκι του λαού, οι τιμές είναι οι ίδιες γιά τα χρόνια 1872-1875 , με μιά εξαίρεση για το σιτάρι το 1872, με τιμή 90 παράδες η οκά, αν και η αναγραφή αυτή μάλλον είναι λάθος. Γράφτηκε 2:10 γρόσια=90 παράδες αντί 1:10 γροσια=50 παράδες, γιατί έχει την ίδια τιμή με τον σκληρό σίτο και το αλεύρι από σίτο α' ποιότητας.

Στα χρόνια 1878-1881, στην αγορά των Ιωαννίνων οι τιμές είναι υψηλές, πιθανόν σαν συνέπεια του ρωσοτουρκικού πολέμου.

Για την πληρότητα αυτής της έρευνας παραθέτουμε στο τέλος της μελέτης μερικούς από αυτούς τους πίνακες τιμών της αγοράς των Ιωαννίνων των ετών 1872-1881.

Οι τιμές για ορισμένα είδη, τα οποία καταχωρούνται σε μοναδικές ή λίγες περιπτώσεις, παρουσιάζουν ένα άλλο ενδιαφέρον, ιδιαίτερα μάλιστα μερικές και λόγω της σπανιότητας και επειδή δύσκολα βρισκονται πηγές πληροφόρησης. Παραθέτουμε μερικές παρατηρήσεις μας που κρίνονται απαραίτητες, ως μιά πρώτη επεξεργασία αυτής της καταγραφής.

Τα ζώα πουλιούνται και εκτιμούνται «με το κεφάλι» και ποτέ δεν αναφέρεται βάρος ζώντος ζώου σε οκάδες. Έτσι μία χρονολογική αποδελτίωση δίνει τον παρακάτω πίνακα αξίας των ζώων:

1884 / 14 Μαΐου	*1 αρνί*	*γρόσια*	*21*
1884	*1 κριάρι*	»	*76*
1885	*1 άλογο*	»	*642*
1892	*1 βόδι*	»	*538*
1897	*1 άλογο*	»	*1070*
1897	*1 γίδα*	»	*16*
1898 / Ιαν.	*1 μπουλάριον*	»	*1177*
1898 / Αυγ.	*1 κατσίκι*	»	*24*

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Σχετική με τα ζώα και την κτηνοτροφία είναι και μιά πληροφορία γιά το τσελέπι (φόρος επί των προβάτων, προβατονόμιο).

1899 / 6 Φεβρ. τσελέπι γρόσια 4 κατά κεφάλι.

Άλλα είδη με ενδιαφέρον:

1890	*3 κάπες*	*γρόσια*	*200*
1894	*1 φ. κονιάκ*		*15*
1896	*περόνια η οκά*		*3*
1896	*πεταλο-κάρφια*		*1:20*
1896	*ένα ψαλίδι*		*5*

Κυμαινόμενο το κόστος μπαλώματος των τσαρουχιών με τιμές από 5 έως 10 γρόσια.

Τα τσαρούχια έχουν διάφορες τιμές και αυτό είναι φυσικό, αφού εξαρτάται από τα υλικά, την ποιότητα, το μέγεθος αλλά και τον τεχνίτη. Έτσι καταγράφονται οι εξής τιμές:

1896 / Δεκ	*ένα ζεύγος*	*τσαρούχια*	*γρόσια*	*23*
1897 / Μαρτ.				*35*
1897 / Ιούλ.				*32:30*
1898 / Απρίλ.				*23*
1898 / Μάιος				*10*

Το δέρμα (πετσί) έχει 10 γρόσια η οκά.

Το πετρέλαιο, γιά τα λυχνάρια και τις λάμπες προφανώς, έχει 25 γρόσια ο τενεκές (16 κιλά)

Η τριχιά 15 γρόσια· χωρίς να διευκρινίζεται αν είναι τιμή οκάς ή κάποιο άλλο μέτρο. Σε άλλη εγγραφή αναφέρεται: οι δυό τριχές πραμάτων (εννοεί φορτηγών ζώων) 14 γρόσια.

Ένα ζωνάρι γρόσια 20. Τι ζωνάρι;

Ένα αλέτρι το 1900 τιμάται 18:20 γρόσια.

Η μετά το 1900 περίοδος μέχρι το 1913

Χωρίς κάποιο ιδιαίτερο λόγο ερευνητικού διαχωρισμού, καταγράφουμε γιά την περίοδο αυτή και τις πληροφορίες για τιμές που βρέθηκαν από τα αρχεία Κυρούση και Κιτσώνα, σαν μιά ενότητα. Η καταγραφή ακολουθεί την ίδια μέθοδο με χρονολογική αποδελτίωση των στοιχείων που βρέθηκαν στα παραπάνω αρχεία.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

		...όσια	τιμήλιον.
1900			
	35 πήχεις πανί μεταξωτό	114:10	3:10
	25 πήχεις πανί γυνεκόν	22	0:35
	15 οκ ζάγχαρι	37:20	2:20
	10 οκ ρίζι	25	2:20
	2 οκ καφέ	19	9:20
	2 οκ σαπούνι	7	3:20
1903			
	80 οκ ρακί	400	5
	20 οκ φασόλια	30	1:20
	20 Λίρες	2140	- 107γρ/λ
	80 οκ ρακί	400	5
	15 20/φραγκα	1410	- 94γρ/20φ
24 Ιουλ.	60 οκ άλευρα	75	1:10
27 »	46 οκ αραβοσίτου	57:20	1:10
1904			
Μάρτιος	85 οκ χρασί	85	1
»	80 οκ σιτάρι	100	1:10
»	275 οκ σιτάρι	343:30	1:10
24 Μαρτ.	220 λίρες	23540	- 107γρ/λ
30 Απρ.	85 οκ χρασί	85	1
-	460 οκ σιτάρι	575	1
-	60 λίρες	6420	- 107γρ/λ
-	33 λίρες Αγγλίας	3861	- 117γρ/λ
-	7 20/φραγκα	658	- 94γρ/20φ
-	1 20/φραγκο	94	
-	20 λίρες	2140	- 107γρ/λ
-	85 οκ χρασί	85	1
-	80 οκ σιτάρι	100	1:10
-	85 οκ χρασί	85	1
-	251 οκ χρασί	251	1
1905			
-	20 20/φραγκα	1880	- 94γρ/20φ
-	5 20/φραγκα	470	- 94γρ/20φ
1906			
-	Γεώμορο λίρες 170	18190	- 107γρ/λ
-	10:200 οκ τυρί	52:20	5
	1 λίρα	107	

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

		γρόσια	τιμή/μον.
1907			
-	50 λίρες	5350	- 107γρ/λ
-	40 20/φραγκα	3760	- 94γρ/20φ
-	50 λίρες	5350	- 107γρ/λ
1908			
-	120 λίρες	12840	- 107γρ/λ
-	54 οκ κριθή σπόρος	108	2
-	39 οκ ψάρια	234	6
-	6 λίρες Ο0.	642	- 107γρ/λ
-	1 λίρα	107	
-	37 οκ ταραμάς	372	10
-	Μισθός υπηρέτριας 20 γρόσια μηνιαίως		
9/12/1906-9/ 1/1908		γρόσια 260	
9 Ιανουαρίου - 9 Απριλίου		γρόσια 60	
1909			
20 Αυγ.	Γήμορον 45 λίρες	4815	- 107γρ/λ
1910			
-	35 λίρες	3745	- 107γρ/λ
-	20 λίρες	2140	- 107γρ/λ
1911			
-	28 λίρες	3024	- 107γρ/λ
-	10 20/φραγκα	940	- 94γρ/20φ
-	18 λίρες	1926	- 107γρ/λ
1912			
-	10 λίρες	1070	- 107γρ/λ
-	300 λίρες	32100	- »
1913			
-	1136 οκ τυρί	4544	4
-	1 αγελάδα	430	-
-	3 λίρες	321	- 107γρ/λ
Ενοίκιον χανιού Ζαραβίνας για μερίδιο 15/40 γρόσια 3543 (1914 Ιουλίου 1 έως Απρ. 1915)			

Από τις συγκρίσεις των τιμών και αυτής της περιόδου, το σιτάρι και το καλαμπόκι διατηρούν τις ίδιες τιμές. Επίσης σταθερές είναι και οι τιμές σε ρακί, κρασί, φασόλια. Σταθερές παραμένουν και οι ισοτιμίες της τουρκικής λίρας (107 γρόσια), της αγγλικής λίρας (117 γρόσια) και του 20/φράγκου (94 γρόσια). Μειώθηκαν οι τιμές ρυζιού, καφέ και σαπουνι-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ού. Γενικά διατηρείται μία σταθερότητα τιμών και την περίοδο 1900-1913.Στα στοιχεία που καταγράφησαν παρατηρείται ένας μεγάλος αριθμός συναλλαγών με χρυσά νομίσματα. Δεν μπορεί να εκτιμηθεί αν αυτό είναι τυχαίο ή οφείλεται σε κάποια ένταση των οικονομικών δραστηριοτήτων και στη κατάκτηση υψηλότερου βαθμού ανάπτυξης ή οτι οι οικονομικοί παράγοντες των οποίων τα αρχεία χρησιμοποιήθηκαν μετέρχονται νέες μορφές συναλλαγών. Η βασική όμως παρατήρηση για μιά εικόνα σταθερότητας στις τιμές παραμένει. Και από αυτή την περίοδο ορισμένα στοιχεία περιλαμβάνονται στο παραρτημα αυτής της καταγραφής.

Τόκοι

Την περίοδο αυτή στην επαρχία Πωγωνίου αναπτύσσονται και τραπεζιτικές εργασίες, γνωστοί ειναι οι σαράφηδες της εποχής. Πολλά ομόλογα σε ενσφράγιστα εντυπα της Τουρκικής Διοίκησης βρέθηκαν στα αρχεία του Αθ. Κιτσώνα, γεγονός που δείχνει ότι οι συναλλαγές αυτές γινόταν με την εγκριση των Κρατικών Υπηρεσιών. Τέτοιες τραπεζιτικές δραστηριότητες ασκούν στη Βοστίνα, το διοικητικό κέντρο της επαρχίας, οι: Παν. Κυρούσης, Αθ. Κιτσώνας, Μανθαίκης Βασιλειάδης, Χαραλ. Ζωΐδης, ο Εβραίος Κοέν. Παράλληλα οι ίδιοι συνεργάζονται και με άλλους ομόλογους επιχειρηματίες στη Πόλη, Αλεξάνδρεια, Ιωάννινα και αλλού. Σε πολλές εγγραφές αναφέρονται τόκοι, αλλά δεν δίνονται στοιχεία για το κεφάλαιο, το επιτόκιο και τη διάρκεια δανεισμού. Από τα λίγα στοιχεία που βρεθηκαν ο τόκος δανεισμού κυμαίνεται από 6 έως 15 % και ο τόκος καταθέσεων στό 5%. Σε πολλά γραμματια ομολόγων που βρέθηκαν στο αρχείο Κιτσώνα, όπου γίνεται συναλλαγή δανεισμού, δίνεται μιά περίοδος χάριτος πέραν της οποίας αρχίζει να υπολογίζεται τόκος. Είναι ένα θέμα που χρειάζεται ειδική μελέτη.

Ενας Τιμοκατάλογος- Απογραφή

Μέσα στο αρχείο Κιτσώνα βρεθηκε και ενας τιμοκατάλογος εμπορευμάτων που παρουσιάζει ιδαίτερο ενδιαφερον για την καταγραφική αυτή εργασία. Εχει ενδιαφέρον τόσο για τις τιμές που περιέχει, όσο και τα είδη που περιλαμβάνει τα οποία φθάνουν τα 100. Είναι ένας κατάλογος των εμπορευμάτων του εμπορικού καταστήματος που λειτουργούσε στο Χάνι Ζαραβίνας με την επωνυμία « ΕΡΜΕΙΟΝ». Το καταστημα αυτό, μαζί με το ξενοδοχείο, το εστιατόριο και το χάνι αποτελούσαν το όλο συγκρότημα γνωστό ως «Χάνι Ζαραβίνας». Δύο παλιές φωτογραφίες δίνουν μια μερική και μιά γενική άποψη του συγκροτηματος. Το 1911-1912 αναλαμ-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

βάνει το χάνι ο Φίλιππος Φίλιος ή Φίλιας, παππούς του κ. Φίλιππου Φίλιου, τέως δημάρχου Ιωαννίνων. Από επιστολή με ημερομηνία 5/6/1912 του Αθανασίου Κιτσώνα προς τον Γεώργιο Μέντζο στην Κωνσταντινούπολη (συνιδιοκτήτες του τσιφλικίου Ζαροβίνας), πληροφορούμεθα ότι «το χάνι ενοικιάσθη ήδη εις τον Φίλιο ος και προηγουμένως επίσης και ο μπαξές και η λίμνη».

Ο κατάλογος των εμπορευμάτων πιθανόν να είναι από την παράδοση του συγκροτήματος στον Φίλ. Φίλιο. Στην τελευταία από τις τέσσερες σελίδες του, στο πάνω δεξιό περιθώριο, σημειώνει με μολυβδοκόνδυλο ο Αθ. Κιτσώνας: « Φίλιας διά τό Χάνιον Ζαροβίνης»

Η τιμολόγηση των εμπορευμάτων είναι σε γρόσια, που σημαίνει ότι συντάχθηκε πρό του 1913 και οι τιμές είναι διαμορφωμένες στις συνθήκες ακόμη της αγοράς της προαπελευθερωτικής περιόδου. Ο Φιλ. Φίλιος διατήρησε το χάνι Ζαροβίνας και μετά την απελευθέρωση, όπως φαίνεται και από την «άδεια ασκήσεως επιτηδεύματος» που πήρε το 1914 από τον Οικονομικό Έφορο Ιωαννίνων.

Ο τιμοκατάλογος περιλαμβάνει το είδος των εμπορευμάτων, την ποσότητα και την συνολική αξία σε γρόσια. Είναι ένα είδος απογραφής. Στα είδη που απογράφονται περιλαμβάνονται και είδη του εξοπλισμού του ξενοδοχείου και του εστιατορίου και είναι πιθανόν ο κατάλογος να έχει σχέση με κάποια παραλαβή-παράδοση του χανιού. Ο κατάλογος περιλαμβάνει 100 είδη αποτελεί ένα τετραδέλιδο και δεν έχει ένδειξη αρχής και τέλους. Γίνεται άθροιση της αξίας σε κάθε σελίδα χωρίς να μεταφέρεται στην επόμενη. Δεν μπορεί να εκτιμηθεί αν υπήρχαν και άλλες σελίδες. Η μόνη επισημείωση είναι αυτή του Αθ. Κιτσώνα: «Φίλιας διά τό χάνιον Ζαροβίνης».

Η μελέτη του καταλόγου αυτού, με τον αριθμό των ειδών και τις ποσότητες, δίνει μία εικόνα του μεγέθους του συγκροτήματος του χανιού το οποίο την εποχή εκείνη εξυπηρετούσε τόσο τους διερχόμενους από Ιωάννινα προς Ηγουμενίτσα, Αργυρόκαστρο, Λεσκοβίκι, Λέσβινο, Αγίους Σαράντα, όσο και τους κατοίκους των γύρω χωριών. Στο παράρτημα καταχωρείται ο κατάλογος ο οποίος συμπληρώνει αυτή την καταγραφή για την ζωή και τις οικονομικές δραστηριότητες στο Ηγουμενίτσα.

Για την πληρότητα της μελέτης του καταλόγου αυτού και για να γίνει δυνατή και κάποια σύγκριση με τα προηγούμενα επιχειρήθηκε μία αναγωγή των συνολικών τιμών σε τιμή μονάδος, ανάλογα με το είδος και την μετρική μονάδα που χρησιμοποιείται. Η ανάλυση αυτή έδωσε τον ακόλουθο πίνακα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ζάχαρη	3:05	γρόσια η οκά
Όριζα	2:30	»
Καφές	7.	»
Έλαιον	7	»
Σαπούνι	5	»
Σπίρτα	125	γρόσια η κάσα.
Δεν είναι γνωστή η χωρητικότητα σε κοιτιά		
Κονιάκ	8	γρόσια η φιάλη
Μπίρες	4	»
Άλας	1:27	γρόσια η οκά
Αλείφι	195	γρ. το τσουβάλι
Καλαμπόκι	1:27	γρόσια η οκά
Σιτάρι	2:05	»
Φασούλια ξηρά	3:15	»
Βελόνες	32	γρόσια η σακκούλα. Πρόκειται γιά πρόχες.
Ξύδι	2.	γρόσια η οκά
Βούτυρο	18	»
Τυρί	6	»
Κρασί ξινό	3	»
Σπίρτο καμηνέτου (καθαρό πετρέλαιο:)	8:25	»
Δαδί	1:10	»
Ελιές	4	»
Τσιρσί	100 γρ.	χωρίς ποσότητα.
Κρεμμύδια	1	»
Σκόρδα	150	γρ χωρίς ποσότητα
Τριχές	70 γρ. το δεκάρι(:)-δέκα οκάδες;	
Σαλιέρες (αλατιέρες:)	36	γρ η δωδεκάδα
Πιατάκια καφέ	6	»
Ρακοπότηρα κονιάκ	7	»
Κουταλοπήρουνα	4:20	»
Σινδόνια άσπρα	20	γρ. το τεμάχιο
Κουβέρτες	20	»
Κιλίμια, λινάτσα χρωματιστά	80	»
Μαξηλάρια	16:25	»
Κουλούρια (:)	5	»
Πετσέτες φλοκοτές	30	γρ η δωδεκάδα
Πετσέτες τραπεζιού	13:13	

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Τραπεζομάντιλα	*20*	*γρ. το τεμάχιο*
Αλεύρι μπομπότα	*2*	*γρ. η οκά*
Πιπέρι κόκκινο	*7*	*»*
Πιπέρι μαύρο	*16*	*»*
Λιμοντόζι (ξινό)	*20*	*»*
Μελίσσια	*105*	*γρ η κυψέλη*
Σαμάρια με τα ταχήμια τους	*70*	*γρ. το τεμάχιο*
Τσιόλια (ρετάλια;)	*30*	*»*
Σέλα με το ταχήμι τους	*150*	*»*
Βαρέλια των 50 οκάδων	*23:13*	*»*
Τενεκέδες πετρελαίου	*2:20*	*»*
Πετρέλαιο το φόρτωμα (ένα φόρτωμα= 4 τενεκέδες)	*100*	*γρόσια*
Τσεκούρια	*15*	*γρ. το τεμάχιο*
Κασμάδες και τσαπιά	*12*	*»*
Κεριστέδες (;)	*11000*	*γρόσια*
Κότες	*5*	*γρ. η κότα*
Αργελέδες	*25*	*γρ. το τεμάχιο*
Τάβλι	*23*	*»*
Λίσκοι καφέ	*3*	*»*
Λίσκοι ρακιού	*5*	*»*
Τεμιά τσίγκινα	*21:27*	*»*
Σαγάνια τσίγκινα	*40*	*γρ η δωδεκάδα*
Λουκούμι	*2:20*	*γρ. η οκά*
Ζαχαρωτά	*5*	*»*
Ζονάρια μάλλινα	*20*	*γρ. το τεμάχιο*
Κουστούμια φορέματα 2 (ένα από αμπά - ένα από χασμίρι) σύνολο	*600*	*γρόσια*
Σαλιβάρια φανέλα	*50*	*γρ. το τεμάχιο*
Φανέλλες - υποκάμισα και εσώβρακα (ταχήμι = σύνολον)	*50*	*γρ.το σύνολο*
Εικόνες	*40*	*γρ. το τεμάχιο*
Κουτιά πετρελαίου άδεια	*2*	*»*
Κουτιά λουκουμιού άδεια	*1:20*	*»*
Κατράνι	*3*	*γρ. η οκά*
Κουτάλες φαγητού μεγάλες	*3*	*γρ το τεμάχιο*
Παπούτσια	*50*	*γρ. το ζεύγος*
Υποδήματα	*140*	*»*

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Γκέτες	35	»
Μπέλια (φτιάρια)	5	γρ. το τεμάχιο
Ζυγαριά με 2 οκάδες δράμια	90	»
Μύλοι καφέ	32:20	»
Μύλοι πιπεριού	30	»
Ψίστες καφέ	10	»
Πέταλα	4:20	γρ. η οκά
Καρφιά	6:20	γρ. τα 100
Καλιγοτήρια ταχήμι και τσάντα	27:20	γρ. το ταχήμι
Λεκάνες τσίγκινες	12	γρ. το τεμάχιο
Σουπιέρες	60	γρ. η δωδεκάδα
Πιατέλες	48	»
Πιάτα τσίγκινα	30	»
Πιάτα χωματένια	27:20	»
Νεροπότηρα	4:30	»
Ρακοπότηρα	6:30	»
Φλιτζάνια	7:20	»
Τζιεζβέδες (μπρίκια)	25	»
Καραπατάδες μπακιρένιοις	55	γρ. το τεμάχιο
Βρύσες τσίγκινες	15	»
Μαγκάλια	10	»
Καργιόλες (κρεββάτια) σιδηρένια	90	»
Καργιόλες ξύλινες	30	»
Γιοργάνια (εφαπλώματα)	40	»
Σιτσιαντέδες (;)	70	»
Πιοστακές (:)	30	»
Ψαθες	5	»

Για μερικά από αυτά τα είδη έχουμε την δυνατότητα να συγκρίνουμε τις τιμές με τις αντίστοιχες των ετών 1878-1881 (τιμές αγοράς Ιωαννίνων) και 1900-1913 (τιμές παραγωγών Πωγωνιου). Με τα στοιχεία αυτά διαμορφώνεται ο ακόλουθος πίνακας.

Είδος	τιμές 1878-1881	1900-1913	Χάνι Ζαρ.
Καλαμπόκι	1:20-2:16	1:10	1:27
Σιτάρι	3:30	1:10	2:05
Βούτυρο	19	11	18
Τυρί	6:20	5	6

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Άλας	*1-1:20*	*-*	*1:27*
Ζάχαρη	*9*	*-*	*3:05*
Σαπούνι	*8.*	*3:20*	*5*
Καφές	*21:20*	*9:20*	*7*

Ένα ακόμη στοιχείο απο το αρχείο Κιτσόνα και από το χάνι Ζαραβίνας είναι ένας λογαριασμός τροφοδοσίας του τουρκικού στρατού που συντάχθηκε το 1912. Έχει μάλιστα τις ενδείξεις του τάγματος («Τάγμα 13ον» , «1ον Τάγμα») και ένα όνομα Κιοπρούλ.. Τάγμ. Φαίνεται πως κάποιες μονάδες του τουρκικού στρατού στρατοπέδευσαν εκεί στη Ζαραβίνα και ζήτησαν τρόφιμα για τους στρατιώτες και ταγή για τα ζώα. Και αυτό πρέπει να συνέβη το 1912. Είναι βεβαιωμένο πως τον Οκτώβριο 1912 πέρασε τουρκικός στρατός από το χάνι Ζαραβίνας. Σε επιστολή του Σπύρου Κιτσόνα προς τον αδελφό του Αθαν. Κιτσόνα στη Βοστίνα με ημερομηνία 31 8/βρίου 1912 του γράφει:

«Μάθε τα χειρότερα, εις τας 29 8/βρίου μας έκαψε το κοτσέκι ο στρατός εις ζαραβίνα.....».

Και αυτός ο κατάλογος, μιάς σελίδας, δίνει χρήσιμες πληροφορίες για τιμές μερικών ειδών: Ψωμί (2 γρόσια η οκά), καλαμπόκι (1:35), άχυρον (0:20), φασόλια (3:06), κριθή (2), χόρτον (1).

Μερικές ακόμη πληροφορίες από το χάνι Ζαραβίνας της περιόδου 1908-1914 συμπληρώνουν τα οικονομικά στοιχεία που διαθέτουμε, αλλά και τις δραστηριότητες γύρω από το χάνι.

* * *

Για 50 χρόνια (1863-1913) της τελευταίας περιόδου της Τουρκοκρατίας στο Ιωάννινα, καταγράψαμε το αρχειακό υλικό που βρέθηκε για τις τιμές σταθών, προϊόντων και υπηρεσιών στην επαρχία του Παλαιοπωγωνίου. Είναι μιά πρωτογενής συλλογή από πηγές που αναφέρθηκαν και αντανακλούν την ζωή και τις οικονομικές δραστηριότητες των κατοίκων της περιοχής. Η πρώτη επεξεργασία με τις αναγωγές, πίνακες και συγκρίσεις, καθώς και τα σχόλια έγιναν με μιά προσέγγιση απλοποιημένων λογιστικών σχέσεων. Η καταγραφή παραδίδεται για οποιαδήποτε περαιτέρω επεξεργασία, ανάλυση και αξιοποίηση των συνολικών στοιχείων δημοσιευμένων και μη.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ιδρόνα
Α. 774

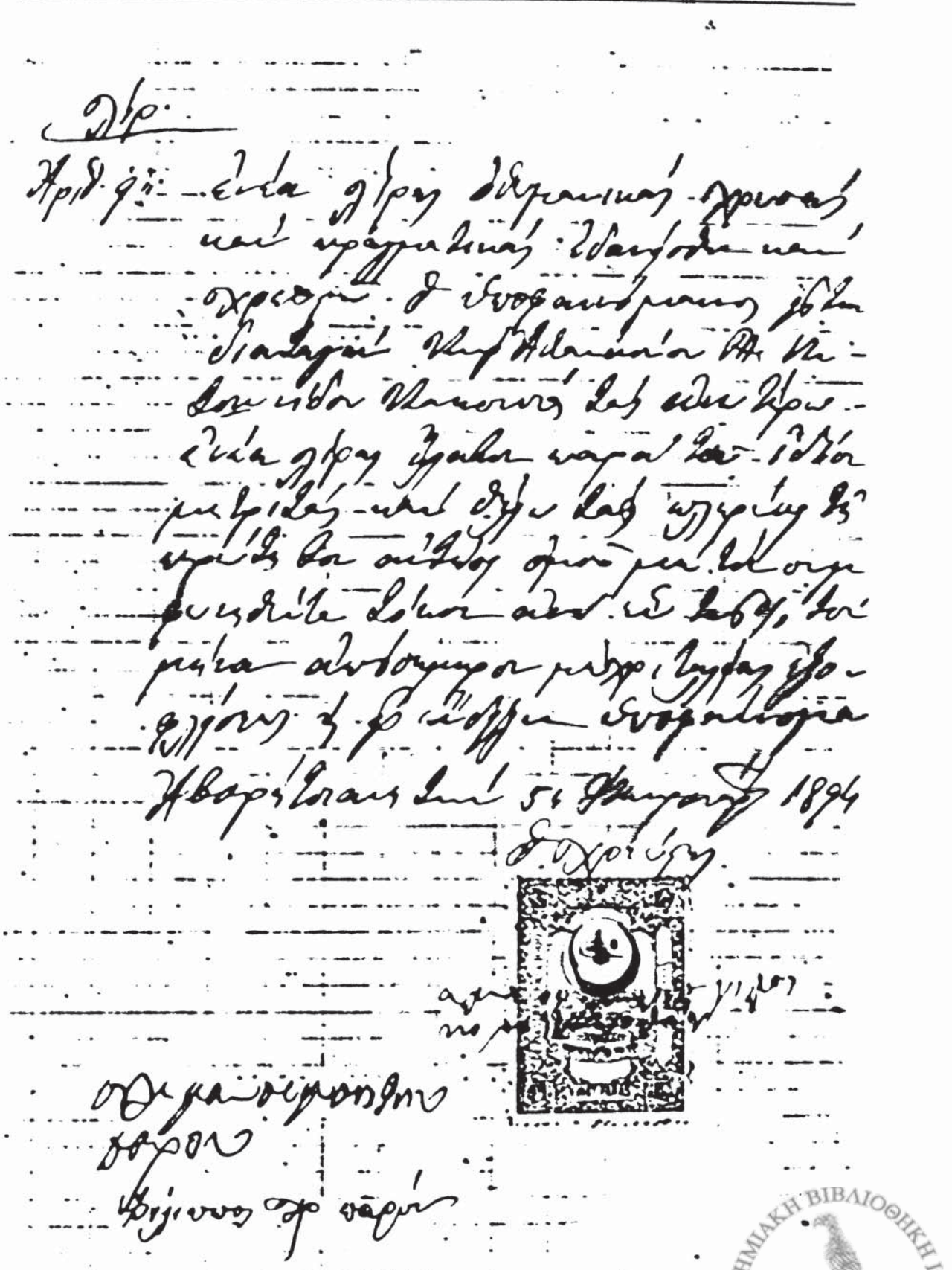
1854



ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

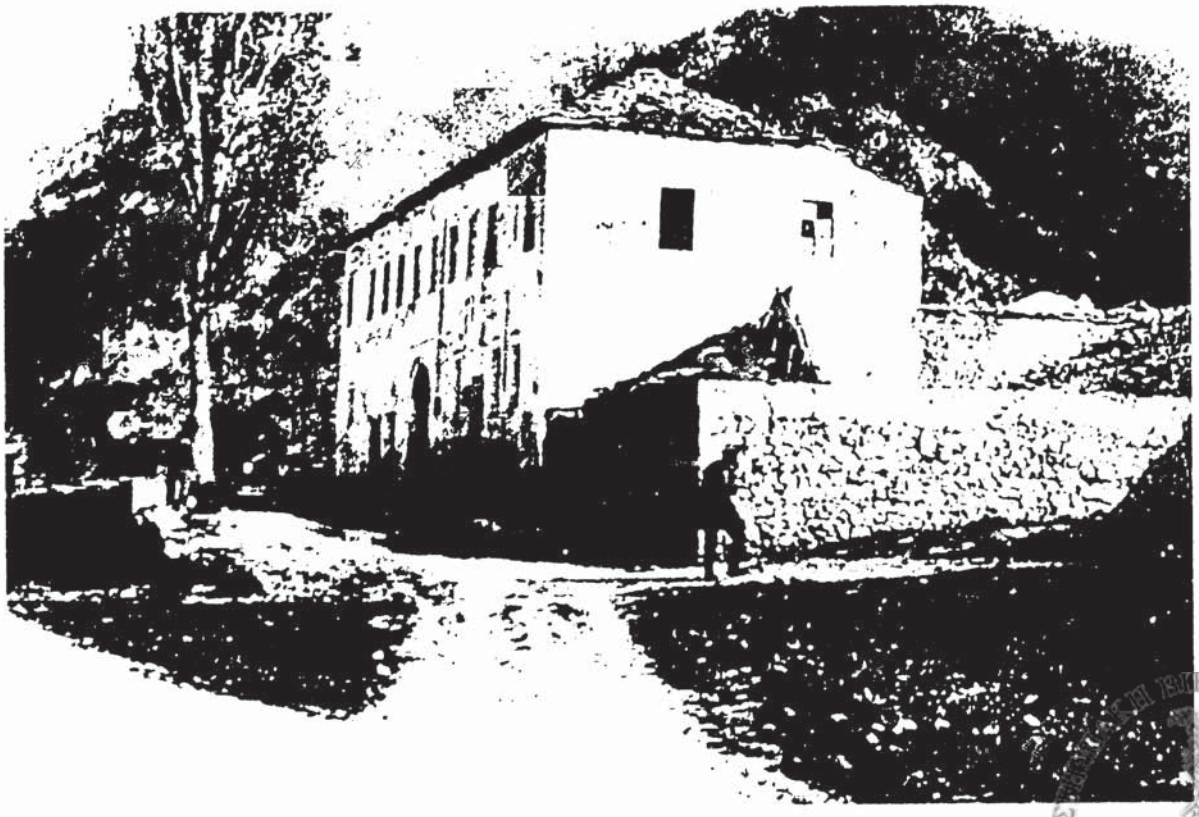
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



Η λίμνη Ζαραβίνας.
(Αεροφωτογραφία Γιάννη Μπράτη, 1999)



Το «Χάνι Ζαραβίνας» το 1937.
(Από το λεύκωμα Απ. Βερτόδουλου «Ήπειρος», Γιάννενα 1995)

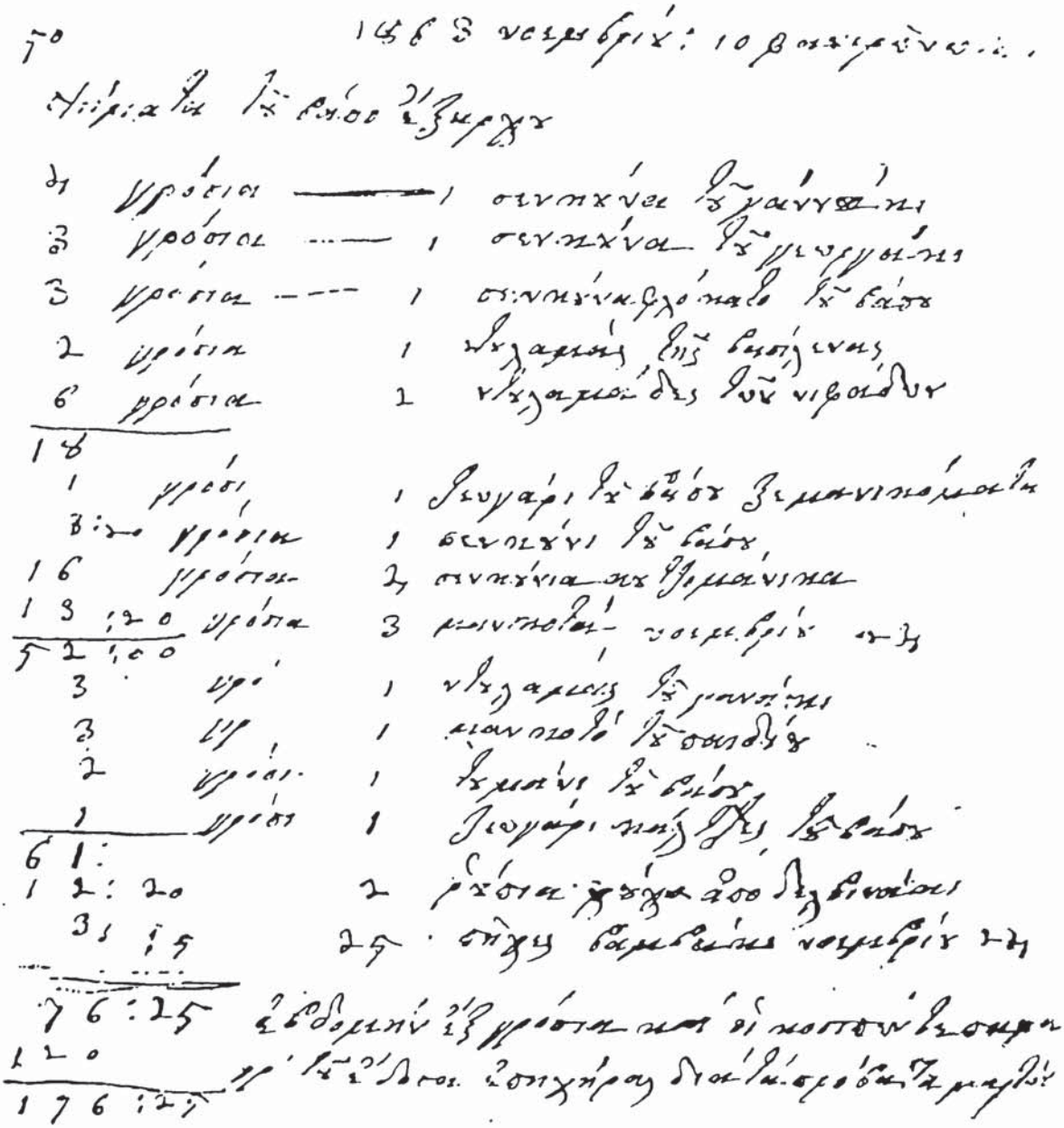
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



Χάνι Ζαχαβίνας.

(Φωτογραφία των αρχών του 20ού αιώνα, μπροστά στο κατάστημα)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



Από το βιβλίο του παπα-Βασίλη Οικονόμου, 1863.

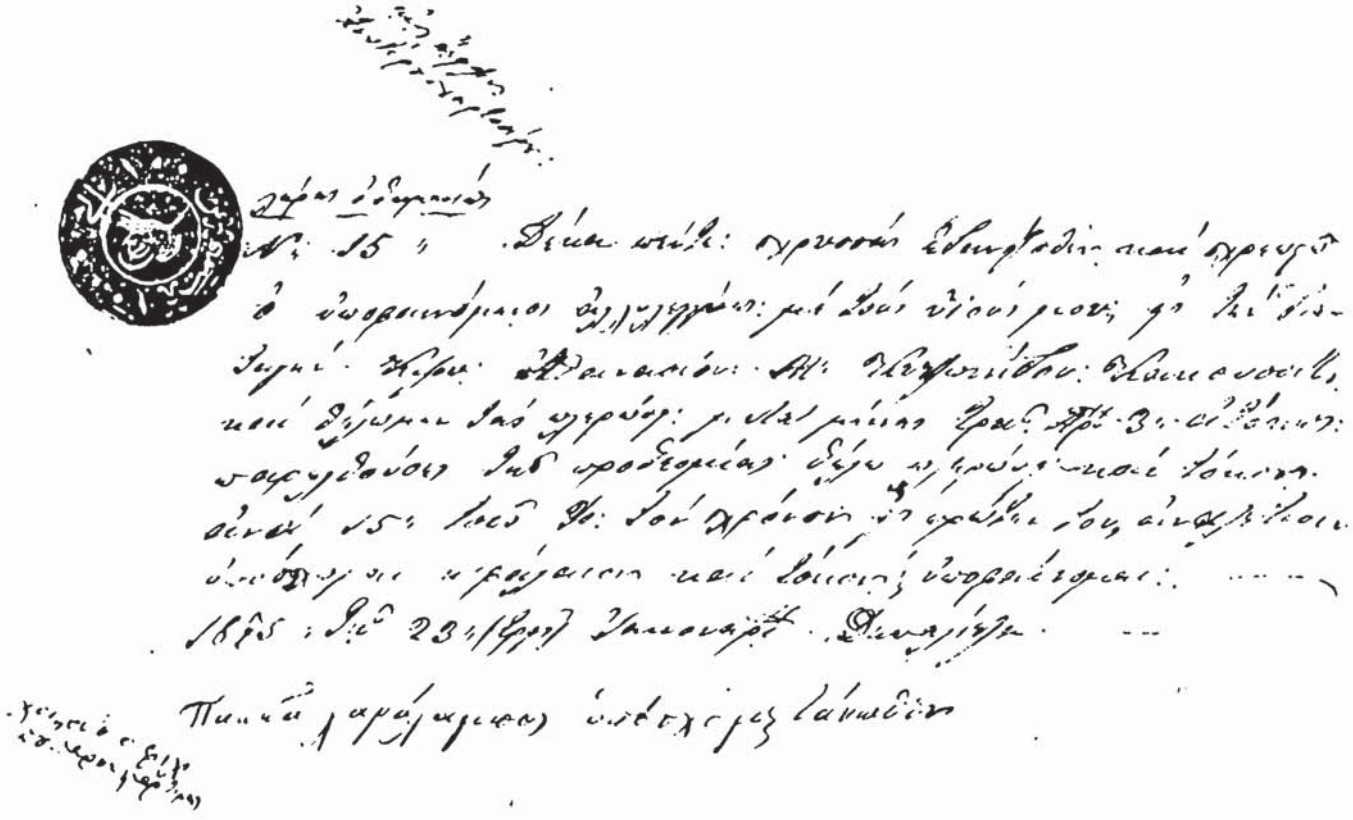
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



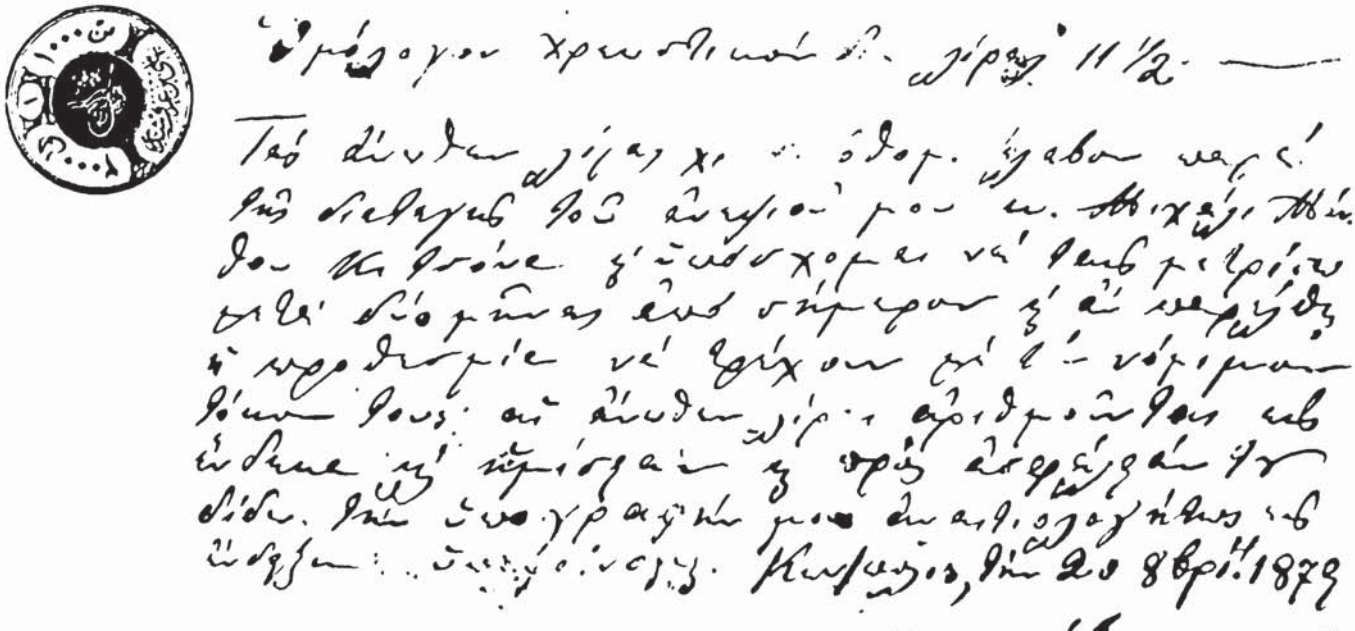
Χρεωστικό ομόλογο 1876.

(Αρχείο Αθ. Κιτσώνα)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



Χρεωστικό ομόλογο 1875



Χρεωστικό ομόλογο 1879.

(Αρχείο Αθ. Κιτσώνα)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

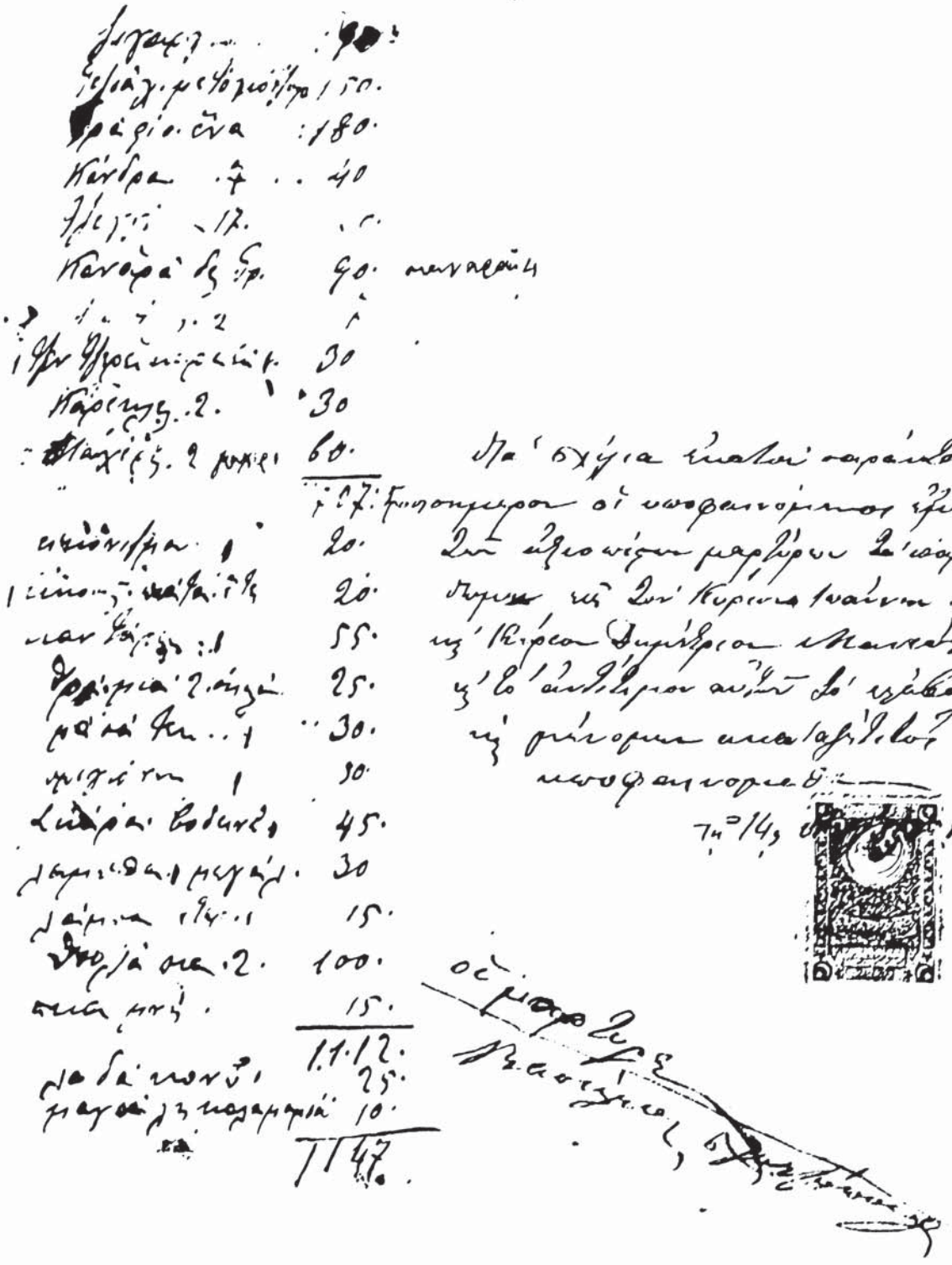
1896 διάφορα σφαίνα δρ. 7,10
στη Δημητρώνη. " 3.-
Βοχ. 2 Μπρατσόλι Πλευρ. γ. 12 οχ. 107
Μοσχαρ. ηδής " 1.51
Νοεμ. 12/97 Μπρατσόλι διάφορ. " 31
2 δόσεις σπιτιού " 2 δρ. 152,10
διάφορα γ. 1 Δεκ. " 20
διάφορα σπιτιού ηδοίνη 152.10
1 δανεικά σ' 1 γιατρό " 4
αναγκαία διάφορα τού
χωριού σπιτιού χρονιάς " 55
2 δραχμ. φαγητά " 2,20 61,10
ίδια σαρακοστιάτικα φαγ. " 25 193,30
Λαμ. 14 ίδια 54 οκ. σαρδέλ. δρ. 55 οχ. " 74,10
ίδια 16 οκ. σαρδ. παστεριζέ οχ. 55 " 22
χρονιάς 2 οκ. οχ. " 55 34,15 15525
Μάρ. 5 από 1 σπόρι σταφύλι 38,5
σούβρακα ζ " 15
3 σουτιάχ ζ 25 οκ. αρμυρά " 5 20
σπόρια σπόρια Ιταλικής 58,5
αγόρι 15 οχ. 6 δρ. σπυρτάλια ηδή " 90 90
τόσα σύρτα σταφύλι, φθηνότερα 32.-
δυο τόφες μεγάλες μαυροσταύλια
και διάφορα ηδοίνη
ώρα-χαραφιά 25 οκ. σαρδ. "
μεζεδάκια ποικίλα ανάμικτα " 12,20
ψάρια χαλάστε οχ. 8 20,20
Μαΐου μίνας χαλάστε μεγ. ανάμικτα σ' μία πάλι οχ. 11,25
= =
πάτατες σε 2 ζ 100 δράμια οχ. 10 22.20
σου έδωσε

συνέχεια

1896-1897. Πίνακας τιμών.

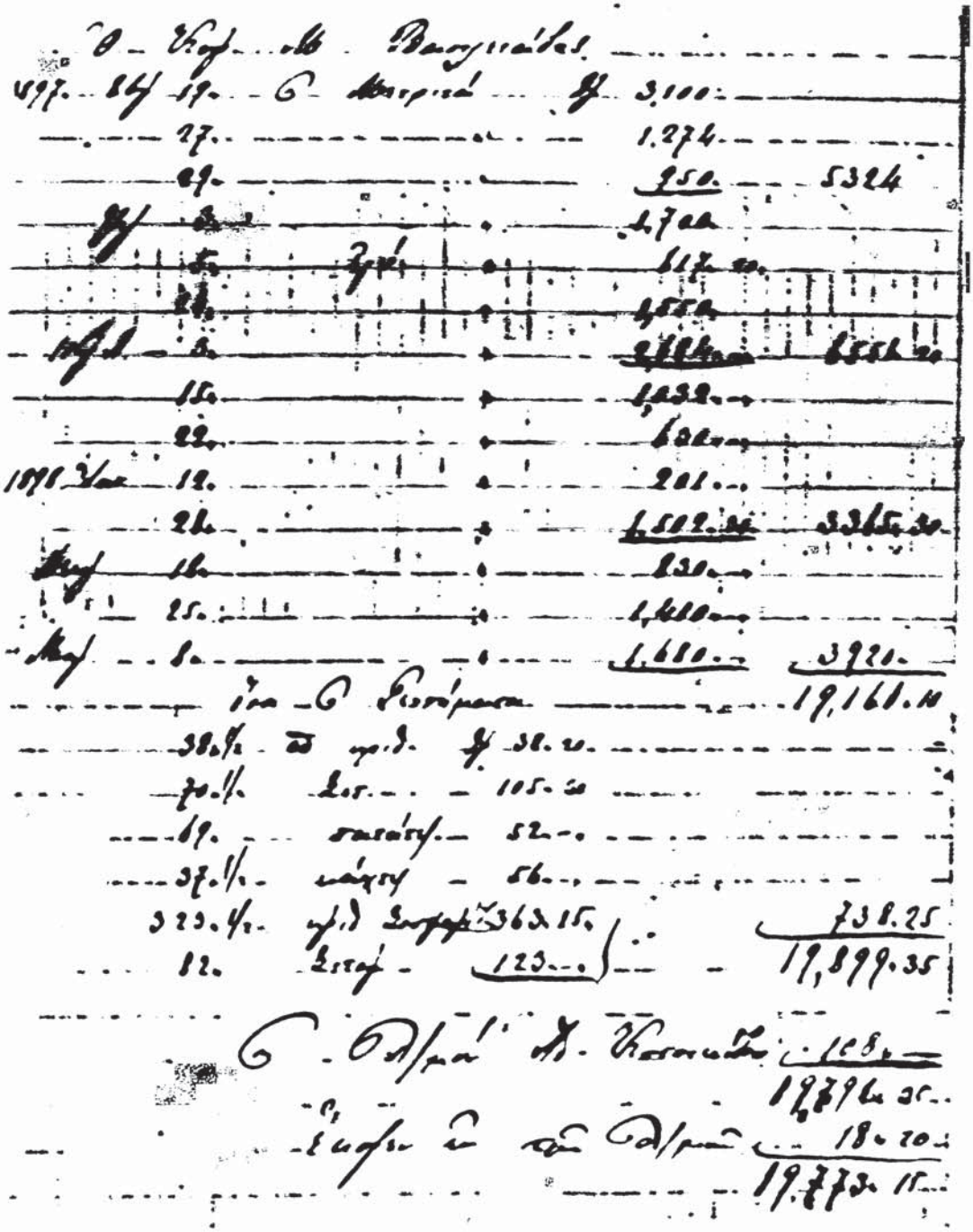
(Αρχείο Αθ. Κιτσώνα)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



Απογραφή - αποτίμηση πώλησης χρεοπωλείου (1896)
(Αρχείο Αθ. Κιτσώνη)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



Χρεωστικός λογαριασμός μεταξύ Μανθ. Βασιλειάδη και Αθ. Κιτσώνα (1897-1898)
(Αρχείο Αθ. Κιτσώνα)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΕΜΠΟΡΙΚΑ

Ἐν Ἰωαννίνοις 10 Ἰανουαρίου 1872.

Καφφέδες Ὑεμένης χρ. 20 τὴν ὀκᾶν. Βίου Ἐξ ἡμίσ. Ζάχχαρι Γερμανίας καὶ Ὁλανδίας 7. Τῶμι Γερμανίας 5 1[2. Σκάγια 5. Καλάι μὲ τὰ ἀναλογοῦν νισαδὶρ 31. Πεπέρι μαῦρον 12. Κανάβι 14. Κόλλα Ἀγγλίας 7-8. Φώσφορα Μασσαλίας 3. Ξυλοκάδαι 4. Χάρτης γραψίματος κοινὸς ἡ δεσμὶς 16-17. Χάρτης ἀραβικὸς 50. Τσιγαρόχαρτα ἡ δεσμὶς 38. Ὅμοια μικρὰ 20. Πετρέλαιον ἡ κάσσα 125. Σάπωνες Πρεβέζης 6. Κερκύρας 5 20[40. Ἄλευρος Γαργέστης ἀ ποιότητος 4 20[40. β΄. 3 20[40. Σπερματσέτα τὸ πάκον 4. Ἐλαιόλαδον 9 20[40. Ἄλευρος, σίτου ἀ. ποιότητος 2 10[40. β΄. 2 5[40. γ΄. 2. ἀραβοσίτου 1 20[40. Βούτυρα ἀνάλυτα 6 20[40. Σίτος σκληρὸς 2 10[40. ἁπαλὸς 2 5[40. Ἀραβόσιτος 1 15[40. Κριθὴ 1 10[40. Βρύζα 1 10[40.

Ἐφημ. «Ἰωάννινα», φ. 133, Ἰαν. 1872.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ ΕΜΠΟΡΙΚΟΝ.

Κατὰ τὴν ἤδη λήξασαν ἑβδομάδα τὰς ἑξῆς τιμὰς ἐπὶ τῶν γενημάτων καὶ λοιπῶν ἐδωδίμων, τῶν ἐν Ἰωαννίνοις καὶ τῶν πλησίον χωρίων νὰ διανεμηθῶσιν εἰς τὸ Κοινόν.

Ἐν Ἰωαννίνοις

Ὁ Σῖτος τιμᾶται πρὸς	60 π. ἡ ὀκά	Ὁ Ἄλευρος πρὸς	28 ἡ ὀκά.
Ὁ Ἀραβόσιτος	» 45 »	Ἡ Κριθὴ	» 30 »
Ἡ Σίκαλις	» 35 »	Ἡ Βρώμη	» 25 »
Τὸ Ὄρυζα	» 115 »	Ἡ λευκὴ ὄρυζα πρὸς	6 γρόσ.
Ὁ Ἄρτος	» 66 »	Τὸ πρίας	» 3 »
Τὸ Βούτυρον πρὸς	10 1/2 γρόσ.	Τὸ Ἔλαιον πρὸς	7 γρόσια.
Ὁ καθαρὸς πωλεῖται πρὸς	19 γρ. ἡ ὀκά μὲ χάλκινον νόμισμα.		
Ἡ Ζάχαρις πρὸς	γρόσια 7 »	ἀπίσης.	

Τέλος τὰ διάφορα εἴδη τῶν Ὀπωρῶν εἰς τιμὰς εὐώνους.

Ἐν Παραμυθίᾳ.

Σῖτος πρὸς	παρ. 58	ἡ ὀκά.	
Ἀραβόσ.	» 48	»	
Κριθή.	» 50	»	
Βρώμη.	» 36	»	
Ὄρυζα.	» 96	»	

Ἐν Μαργαριτίῳ.

Σῖτος πρὸς	70 παρ.	ἡ ὀκά.	
Ἀραβόσ.	» 46	»	
Κριθή.	» 40	»	
Ὄρυζα	» 80	»	
Βρώμη.	» 30	»	

Ἐν Δελβίνῳ.

Σῖτος πρὸς	70 παρ.	ἡ ὀκά.	
Ἀραβ.	» 37	»	
Κριθή.	» 50	»	
Βρώμ.	» ..	»	

Ἐν Τεπελενίῳ.

Σῖτος πρὸς	γρ. 25	τὸ κοιλ.	
Ἀραβ.	» 21	»	
Κριθή.	» 11	»	
Βρώμ.	» 8	»	

Ἐν Κρ. Ἀργυροκάστρῳ.

Σῖτος πρὸς	παρ. 58	ἡ ὀκά.	
Ἀραβόσ.	» 38	»	
Κριθή.	» 40	»	
Βρώμη.	» —	»	
Ὄρυζα	» —	»	

Ἐν Πρεμετῇ

Σῖτος πρὸς	30 γρ.	τὸ κοιλ.	
Ἀραβ.	» 20	»	
Κριθή.	» 15	»	
Ὄρυζα	...	»	
Βρώμη.	...	»	

Ἐν Βερατίῳ.

Σῖτος πρὸς	39 γρ.	τὸ κοιλ.	
Ἀραβ.	» 15	»	
Κριθή.	» 8	»	
Βρώμ.	» 6	»	

Ἐν Φρασσάρῃ.

Σῖτος πρὸς	γρ. 22	τὸ κοιλ.	
Ἀραβ.	» 13	»	
Κριθή	» 8	»	
Βρώμ	» 6	»	

Ἐφημ. «Ἰωάννινα», φ. 210. Αὐγ 1872.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΔΗΛΟΠΟΙΗΣΕΙΣ

Ἰωάννινα Παράδεις τὴν ὀκκάν.	Πρέβεζα Παράδες τὴν ὀκκάν.	Ἄρτα Παράδες τὴν ὀκκάν	
587	600	595	Βούτυρον.
1 12	138	139	Ὄρυζα.
242	240	205	Ζάχχαρις.
192	170	240	Σάπων.
270	340	280	Κηρία.
255	188	203	Ἔλαιον
66	77	64	Ψαθούλια.
60	403	47	Κρόμυα.
59	54	66	Σίτος.
45	29	29	Ἐλαῖαι.
50	δ	δ	Ἅλας.
17	18 1/2	18	Ἄνθρακες.
4	4	4 1/2	Καυσόξυλα
18	21	20	Χόρτον.
55	45	49	Κριθή.
69	68	68	Ἄρτος.
54	62	61	Ἄρτος πρόστυχος.
76	84	80	Ἄλευρον.
200	220	208	Κρέας.

Τιθέντων παρὰ τῆς στρατιωτικῆς Διοικήσεως Ἰωαννίνων εἰς μειοδοσίαν τῶν προφίμων καὶ λοιπῶν ἀναγκαίων τοῦ εἰς Ἰωάννινα Πρέβεζαν καὶ Ἄρταν διαμένοντος αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ δι' ἓν ἔτος ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς 1 αὐγούστου 1875 καὶ λῆγον τὴν 31 Ἰουλίου 1876, μὲ τοὺς γνωστοὺς ὅρους καὶ κατὰ τὸ ἐπικρατοῦν σύστημα, παρουσιά-

Εφημ. «Ιωάννινα», φ. 313, 17-9-1875.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΔΙΑΤΙΜΗΣΙΣ ΤΡΟΦΙΜΩΝ

	Γρόσια	παρ.
Ἄρτος	2	30
Ἄρτος πρώτης ποιότητος	4	»
Ἄρτος Ἀραβοσίτινος	1	12
Ἀμύνδαι	22	»
Ὀρύζιον λευκὸν Βενετικὸν	9	»
Ὀρύζιον λευκὸν δευτέρας ποιότητος	6	»
Ὀρύζιον ἐρυθρὸν	5	30
Ζάχαρις	12	20
Καφὲς	33	»
Σάπων	12	20
Ἔλαΐαι	7	»
Κρεμμύδια	2	15
Πετρέλαιον	3	10
Βούτυρος	21	»
Ἔλαιον	18	10
Τυρὸς	11	»
Ἄνθρακες	»	37
Ξύλα	»	7
Βρέας κριτῖνον	6	30
Ἅλας	2	30
Δαδὶ	1	10
Φασούλια	2	10
Χόρτον ἐν Ἰωαννίνοις χονδρικῶς	»	24
» » » λιανικῶς	»	35
» εἰς τὰς ἔξω τῶν Ἰωαν λεοφόρους	1	»
Κριθὴ ἐν Ἰωαννίνοις χονδρικως	1	30
» » » λιανικῶς	1	35
» εἰς τας ἔξω τῶν Ἰωαν. λεοφορους	2	5

Ἐφ' ὅλων θέλει λαμβάνεσθαι ὡς βάσις ἡ ὀκκά.

Εφημ. «Ἰωάννινα», φ. 422, 21-12-1877.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΔΙΑΤΙΜΗΣΙΣ ΑΓΟΡΑΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ.
ΕΙΣ ΧΑΛΚΟΝΟΜΙΣΜΑ.

	Ἡ ὀκκά. Γρ.	παρ.
Ἄλευρος ἀ ποιότητος	3	20
Σίκαλη	2	5
Ἀραβόσιτος	1	35
Κριθὴ	2	10
Ἄρτος σίτινος	2	20
» ἀραβοσίτινος	1	20
Κρέας πρόβιον	6	20
» αἴγιον	4	20
Βούτυρος	19	
Ἔλαιον	13	20
Ἅλας	1	20
Ἄνθρακες	»	23
Καυσόξυλα	»	5
Χόρτον	»	30

Εφημ. «Ιωάννινα», φ. 463, 18-10-1878.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΤΙΜΗΜΑΤΙΣ ΑΓΟΡΑΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΕΙΣ ΧΑΛΚΟΝΟΜΙΣΜΑ.

	Δραχ. Γρ.	παρ.
Άλευρος α ποιότητος	1	10
Άλευρος β »	3	20
Σίτος	3	30
Σίκαλη	2	20
Καλαμπόκιτος	2	20
Κριθή	2	20
Άρτος σίτινος	3	
» ξηρο.ίτινος	2	
Κρέας προβίου	7	
» αίγειον	5	
Βούτυρος	21	
Έλαιον	8	
Σαπων	8	
Ζαχαρις	9	
Καφές	21	20
Ορύζιον κόκκινον	1	30
Ορύζιον βενέτικον	6	10
Κουκκιά	2	
Φασόλια	3	20
Άλας	1	20
Άνθρακες	»	30
Καυσοξυλα	»	5.
Χόρτον	»	50

Εφημ. «Ιωάννινα», φ. 489, 2-5-1879.

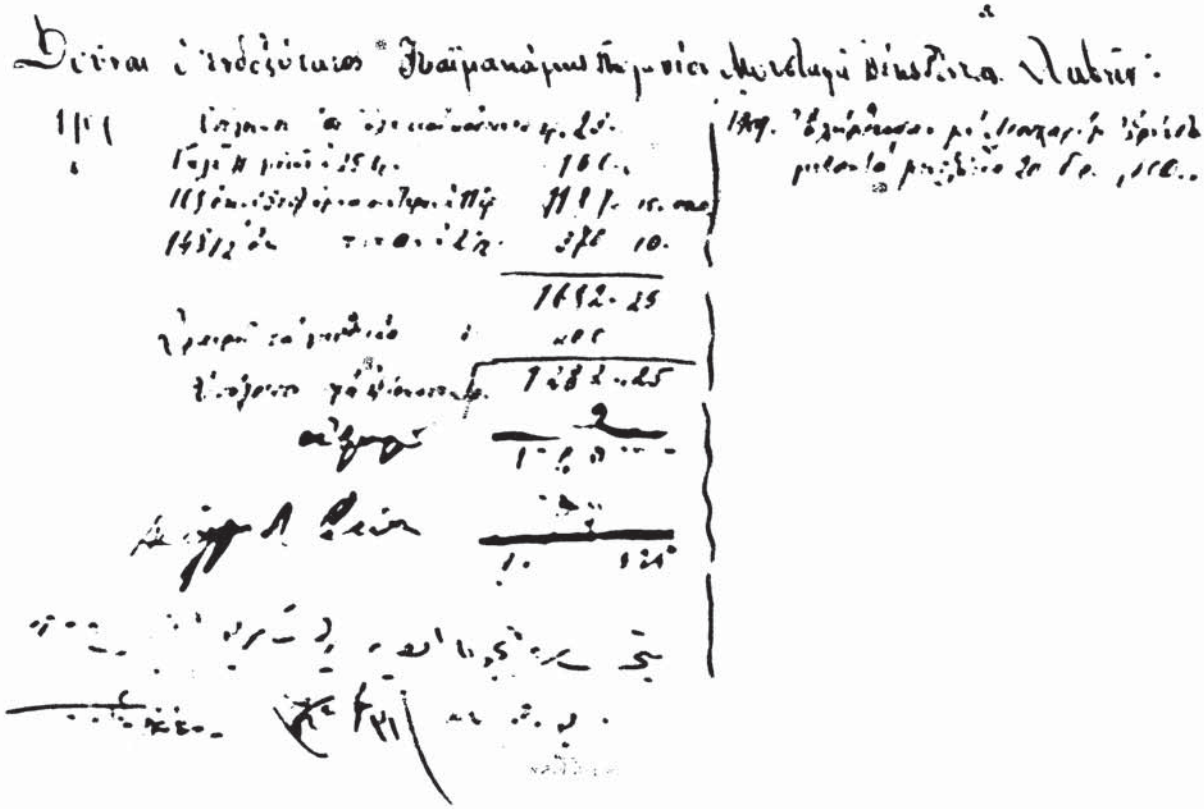
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Διατίμησις τροφίμων καὶ λοιπῶν ἀναγ
καίων ἐν τῇ ἀγορᾷ Ἰωαννίνων εἰς μετάλ
λικά.

ἡ ὀκ.	γρ.	τσεπ	
	2	30	Ἄρτος πρώτης ποιότητος.
	1	25	» δευτέρας ποιότητος.
	2	5	Ἄλευρος πρώτ. ποιότητος.
	2	»	δευτέρας ποιότητος
	1		Ἄρτος βραδοσίτινος.
	1	5	Ἄλευρος βραδοσίτινος.
	5	20	κριέκι πρόβιον.
	3	20	κριὰς αἰγιον.
	3	20	ῥίζα ἐρυθρά.
	4		» Βενετική.
	3	5	» Ἀγγλική.
	5	10	Ἔλαιον.
	6	20	τυρός.
	12		βούτυρος.
		30	ἅλιον
		25	κρόμμυα.
	1		Ἅλας.
	2		ὄξος.
	4		πετρέλαιον.
		22	ἄνθρακες.
	1	20	φασόλια.

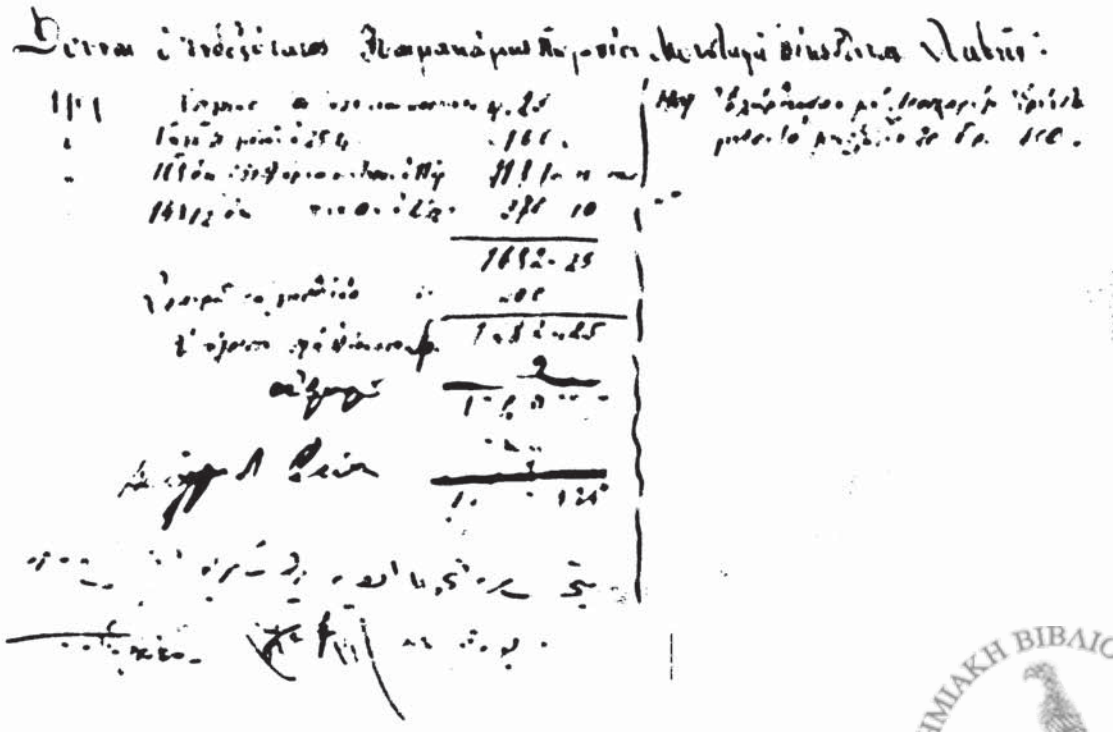
Ἐφημ. «Ἰωάννινα», φ. 542, 20-1-1881.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



Χρεωστικός λογαριασμός.

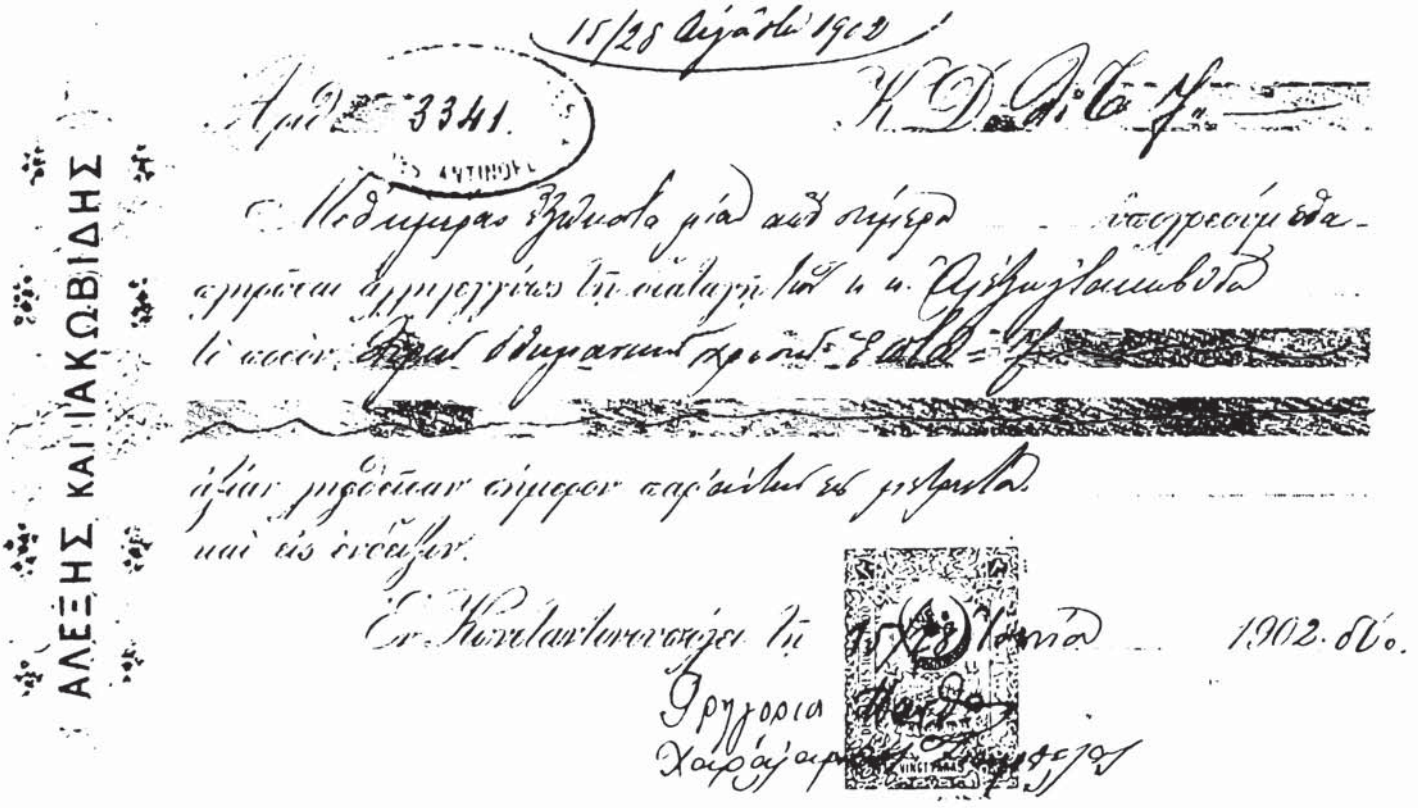
(Αρχείο Αθ. Κιτσώνα)



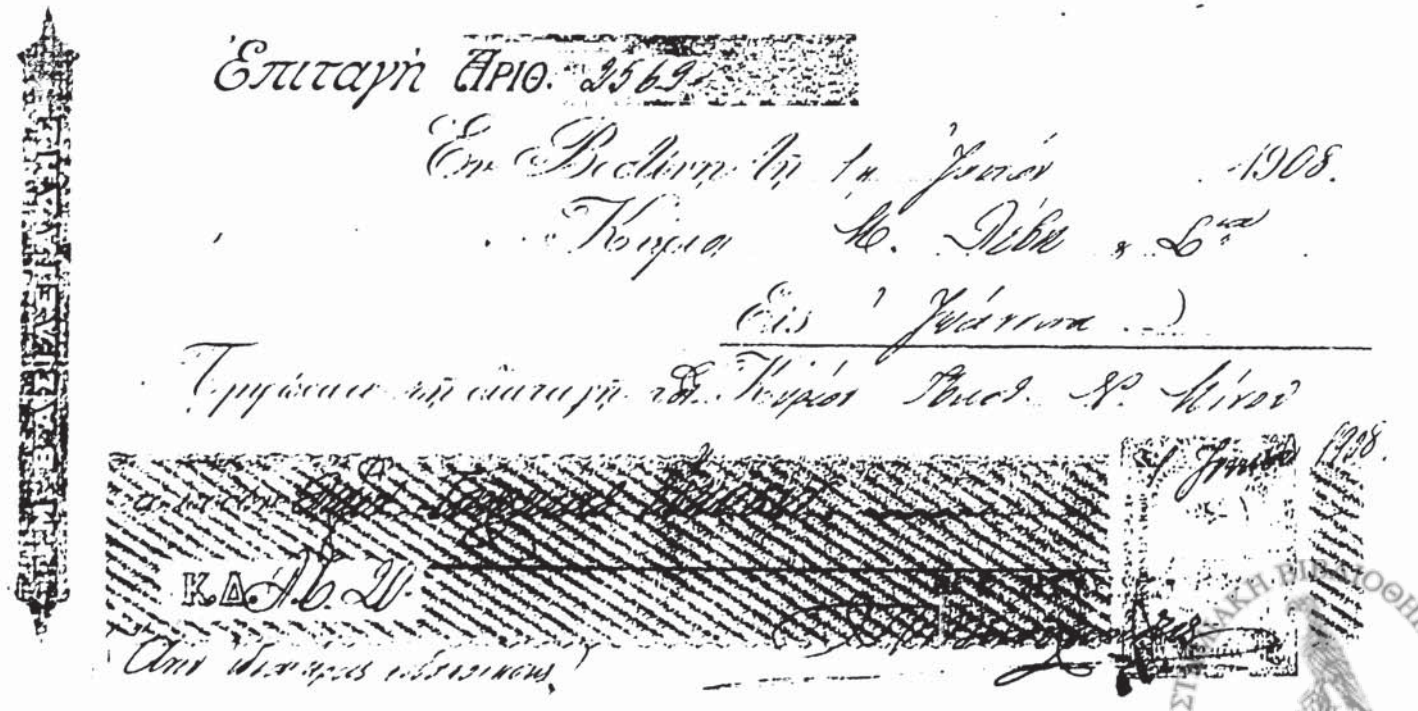
Χρεωστικός λογαριασμός.

(Αρχείο Αθ. Κιτσώνα)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



Έντυπη επιταγή του Λελβινακιώτη τραπεζίτη Κωνσταντινουπόλεως Αλέξη Ιακωβίτη (1902). (Αρχείο Αθ. Κιτσώνα)



Έντυπη επιταγή του εν Βοστίνη τραπεζίτη Μανθάκη Βασιλειάδη (1908). (Αρχείο Αθ. Κιτσώνα)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Εις Δήμ. Ενετ. 9ον.

Ἐν τῇ Ἐπιτροπείᾳ τῶν Ἀθηναϊκῶν Δήμου Δημοτικῶν χρεῶν ἐπροτάθησαν ἐκκλησίαι ἐν διαστήματι ἐτῶν 15 πρὸς τὸ κατασκευασθῆναι ἐκ τῶν ἐσόδων αὐτῶν ὁδοὺς καὶ ἄλλα τινὰ ἀναγκαῖα ἔργα τῆς πόλεως. Ἐν αὐτῇ ἐψηφίσθη καὶ ἡ κατασκευὴ τῆς ὁδοῦ ταύτης καὶ ἐπεκυρώθη.

Βιέννη τῇ 13. Ἰουνίου 1865. ἐν Βιέννῃ



ὁ Ὑπογρ. Ἀθ. Κωστούλας

20.	Δ. μάχης	Φρ. 30.
242.	Δ. Στρατ.	363.
70.	Δ. ἀκολούθ.	52.20
	Διὰ διαφόρους	86. —
422.	Δ. Στρατ.	633.
	Ἐξόδων	24. —
376.	Δ. μάχης Τουρκολ.	376.20.
		4569.20
	Διὰ διαφόρους δαπ.	208. —
		4777.20

(Αρχείο Αθ. Κιτσώνα)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΑΔΕΙΑ ΑΣΚΗΣΕΩΣ ΕΠΙΤΗΔΕΥΜΑΤΟΣ

Ἀριθ. ἀδείας 3 Ἔτος **1914** Πόλις

Ἐπὶ τῇ ὁμοιαρίθμῳ δηλώσει τοῦ Φ[illegible] Κ[illegible]

χορηγεῖται αὐτῷ ἡ παροῦσα ἄδεια ἀσκήσεως τοῦ ὡς κατωτέρω ἐπιτηδεύματος καθ' ὅλον τὸ ἔτος 1914.

Ἐπιτήδευμα μ[illegible]

Ποῦ κεῖται τὸ κατάστημα, γραφεῖον κλπ. Χ[illegible] Ζ[illegible]

Συνεταῖροι —

Βοηθοί —

Ἐν Β[illegible] τῇ 12 Ἀπρ[illegible] 1914.

Ὁ Διευθυντὴς Οἰκονομικῆς Ἐφορείας

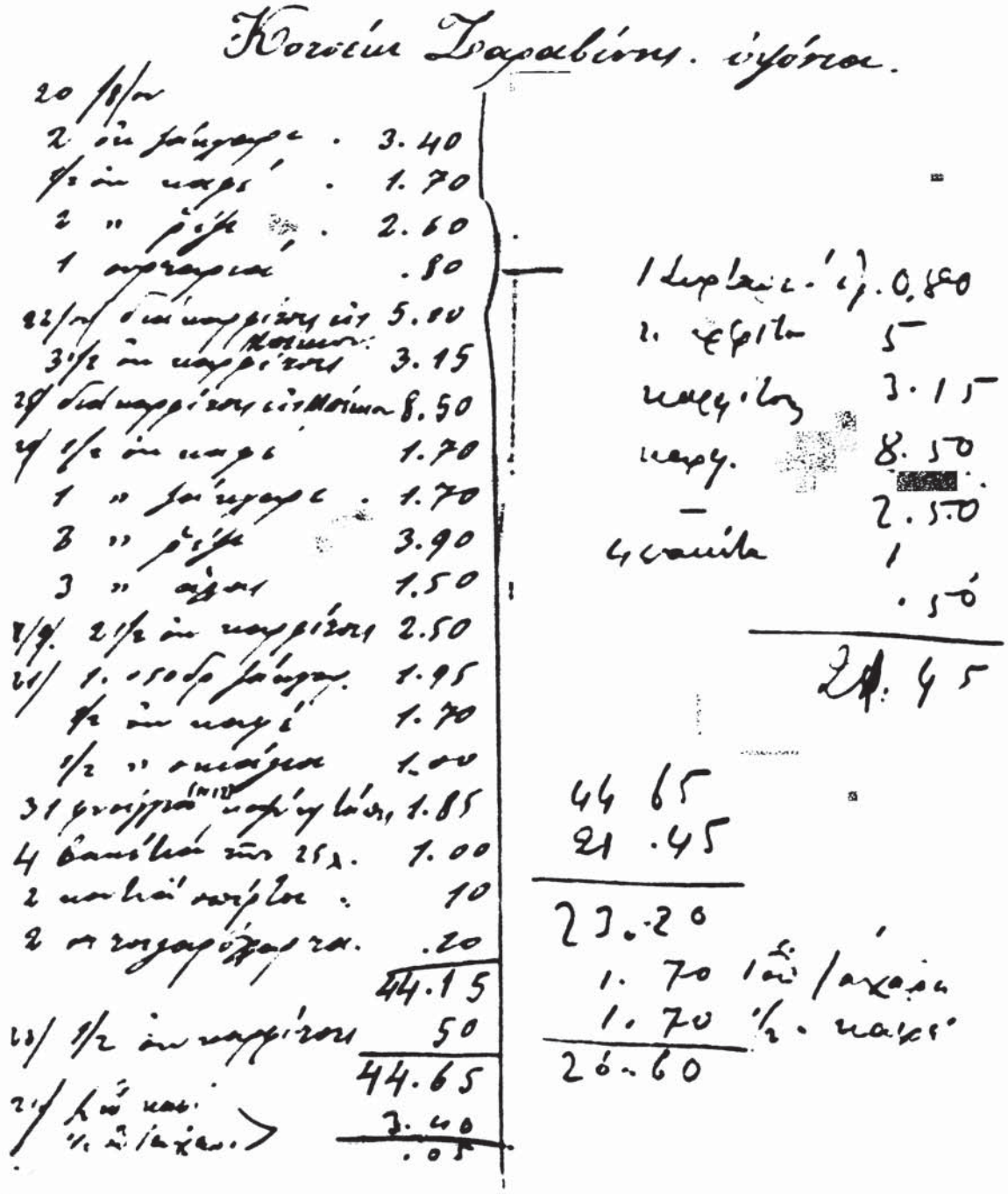
Α[illegible] Γ[illegible]

(Σφραγὶς ὑπηρεσίας

Τυχὸν μεταφορὰ καταστήματος μετὰ τὴν δήλωσιν

ΣΗΜ. Οἱ ἐπιτηδευματίαι ὀφείλουσι νὰ ἔχωσιν εἰς τὸ κατάστημά των κλπ. τὴν παροῦσαν ἄδειαν καὶ νὰ τὴν ἐπιδεικνύωσιν εἰς τοὺς ἐπιτετραμμένους τὸν ἔλεγχον τῶν ἐπιτηδευματικῶν ὑπαλλήλους.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



Κοστέλι Ταραβάνη. ψάρια.

20/8/14

2 οκ μαύρα	3.40
½ οκ κυρ	1.70
2 " ρέγγα	2.60
1 αγριόψαρα	.80
22/8/14 δια μαρίτσαν εἰς Κόκκινον	5.00
3½ οκ μαρίτσαν	3.15
29/ δια μαρίτσαν εἰς Μόλιν	8.50
4/9/14 ½ οκ κυρ	1.70
1 " μαύρα	1.70
3 " ρέγγα	3.90
3 " αὐγά	1.50
7/9/14 2½ οκ μαρίτσαν	2.50
11/ 1 σολδο μαύρα	1.95
½ οκ κυρ	1.70
½ " σκιάδια	1.00
31 γραμμ[ένα] κυρίτσια	1.85
4 δωδεκ[άδες] τῶν 25λ.	1.00
2 κιλὰ κυδώνια	.10
2 " γλυκοπόδαρα	.20
	44.15
12/ ½ οκ μαρίτσαν	.50
	44.65
21/ λιῶ καὶ ½ ἀλάτι	3.40
	.05

1 λυρόψαρο ½ 0.850
2 " φίλα 5
μαρίτσα 3.15
μαρ. 8.50
— 2.50
4 σαρδέλλα 1
.50

21.45

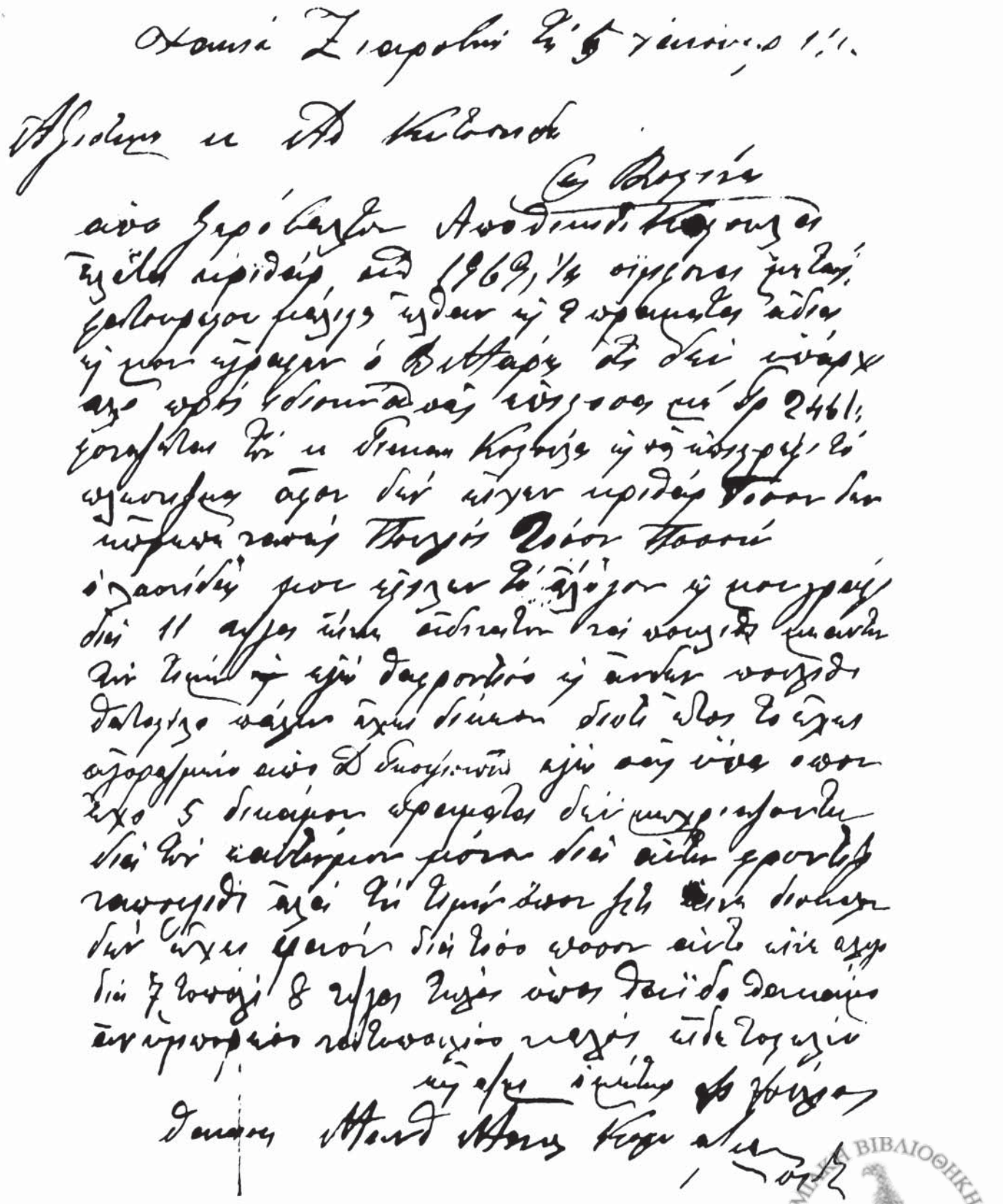
44 65
21 .45

23.20
1.70 1 οκ ἀγκόλια
1.70 ½ " κυρ.
26.60

Τιμές σε χρεωστικό λογαριασμό χωρίς αξίες. Πιθανόν μετά το 1913.

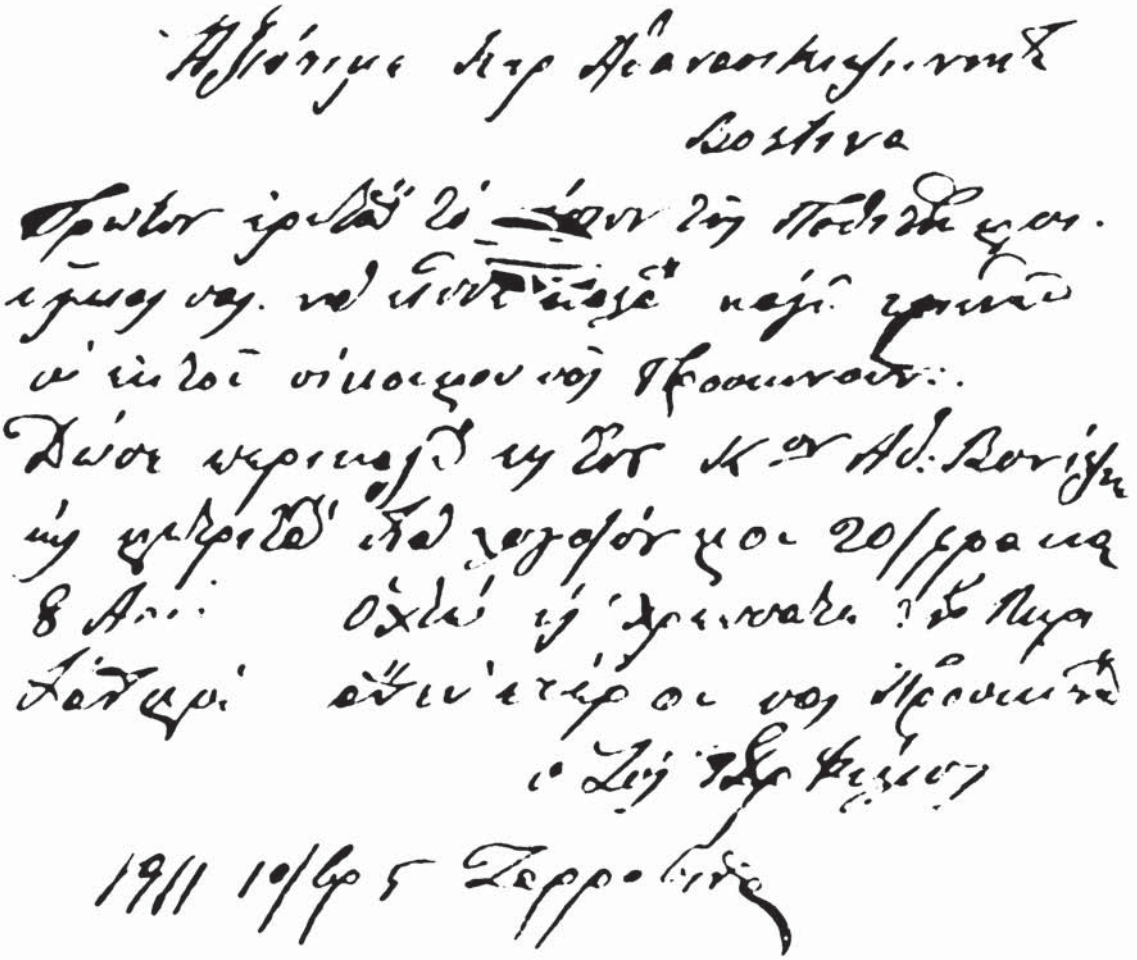
(Αρχείο Αθ. Κιτσω

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



Γράμμα του χαντζή Φιλ. Φίλιου από χάνι Ζαραβίνας (1911-1912).
(Αρχείο Α0. Κατσάνη)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



Γράμμα του χαντζή Φιλ. Φίλιου από χάνι Ζαραβίνας (1911).
(Αρχείο Αθ. Κιτσώνα)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ζαχαρι	4 οκ.	των 100 μιχ.	Δρ. 1348.	
Ὄρυζα	7 «	« «	1092.	
Καφέ	2 «	100 ὀκ.	1400.	
Ἔλαιον		800 ὀκ.	5600.	
Λαυσῆ		100 ὀκ.	500.	
Σαπούνια	2 κάσες		250.	
Κονσάι	2 δωδ.		192.	
Μπύρες	150 μπουκάλια		600.	
Ἄλας	300 ὀκάδες.		500.	11382.
Ἄμμος	20 κοσκινάρια.		3900.	
Καλαμπόκι	300 ὀκάδες.		500.	
Σιτάρι	100 ὀκάδες		212.	
Φασόλια ξηρά	80 ὀκαδ.		270.	
Βρόμη	10 σακοῦλ.		320.	
Ξύδι	500 ὀκαδ.		1000.	
Βούτυρο	50 ὀκ.		900.	
Ρύζι	800 ὀκ.		4800.	7102
Κρασί ξυνό	300 ὀκ.		900.	
Σιδηρόφρακτα	1 ντορζί	50 ὀκ.	430.	
Δαμ.	50 ὀκ.		62.	
Ψωμί	80 ὀκ.		320.	
Σουσάμι	100 γρόσ.		100.	
Ἀρμίδια	200 ὀκ.		200	
Σαρδέλα	150 γρ.		150	
Τριχιά	2 λιμάρια.		140.	
			25586.20	7102.20 / 25586.20

Τιμοκατάλογος - απογραφή χάνι Ζαραβίνας.
(Αρχείο Αθ. Κιτσώνα)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λαμπάς	1/2 δουζ.		15.	
Πλατώνια	ἀπὸ 2 δουζίνες.		12.	
Ἀμπούλλα κρυστάλλ	2 δουζ.		14.	
ἐσπεριδοειδῆ	10 δουζίνες.		15.	
λουλούδια ἀσπρα	39.		760.	
λαμπάδες	25.		500.	
λαμπάδια	25 λογιαριὰ		800.	
μάγειρα	2 μεγάλα χρυσᾶ.		160.	
πολυέλαια	30.		510.	2809.
καντήλια	10.		200.	
Στεφάνια ἀρραβώνος	ἀ δουζίνα.		60.	
πλεξίδες τριχῶν	1/2 δουζ.		20.	
ἐρασιτεχνικὰ δῶρα	2.		10.	
ἄμμος πλατεῖα	50 ὀκ.		100.	
Πατρικὸ κόκκινο	5 ὀκ.		35	
Πατρικὰ μαῦρα	2 ὀκ.		32	
ἀμερικάνικα	1 ὀκ.		20.	507.
Διάφ.	1 ὀκ.		3.20.	
Ὑάκινθοι	30.	3750.		
λαμπάδια	4. μὲ κάστρα των	280.		
Τούλια	3	90.		
Ἄλλα	1. μὲ καπῶρ των	150.		
Βεράντα	15 ἀπὸ 50 ὀκ.	390.		
Σπιτάκια	40 νυφικιὰ	100.		
Γαμπρίαμα	2 φορτώματα.	200.		4823.20
		7639.20		7639.20

Τιμοκατάλογος - απογραφή χάνι Ζαραβίνας.

(Αρχείο Αθ. Κιτσώνα)

τσιούρια	2.	30.	
καβαλλι μ' τσαντα	5.	60.	
κυριλλίδι	Νουο χρόνια.	11000.	
κόλες	128.	640.	
ἁρμαμέντι	2.	50.	
ταβλ.	1.	25.	
δίαιους παρι	5.	15.	
Ραιους δίαιους	5.	25.	
ταμπά τσίμια	3.	65.	11908.
λαγάνια τσίμια	3. ζουζ.	120.	
χοιούρι	20 οὐ.	50.	
ζαχαράια	10 οὐ.	50.	
ζουάρια	20 μάζια.	400.	
κουβέρια φαμίλ.	2 1 αὐτό ἀρνά ἐπί αὐτό καζμι.	600.	
σαμπάρια φαμίλ	5.	250.	
βάκιους νυσπάρια μ' δουβάκια	5 ζαμπια.	250.	
ἐκκλησία	3.	120.	
λουτρά ναργιαία	20 ἄλια.	40	1880.
λαμπουρια	10 κιλιά ἄλια.	15.	
Ρυσία	10 δρ.	35.	
μαντήλι	3 οὐ.	9.	
κοβέρτι φαμίλιον	5 μεγάλα.	15.	
Παπούτσια	2 ζευγ.	100.	
Νυφικά	1. ζευγ.	140.	
Γιλέκια	1 ζευγ.	35.	
Μαντήλια	2.	10.	359.
		14147	14147

Τιμοκατάλογος - απογραφή χάνι Ζαραβίνας.

(Αρχείο Αθ. Κιτσώνα)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ζυγαριά	1. με 2 αν βράκια	γρ. 90.	
Λύγοι	ταφ. 2.	" 65.	
Λύγοι	κορφιών 1.	30.	
Γίδες	ταφ. 3	30.	
Τσίαχα	15 αν.	67.25	
	παρφιά 5.50	32.20	
Καζιγαδήρια	2 ταμπρια. εξ 80. αν.	55.	
Τσιαΐνι	10 ζεύγαρα.	120.	
Δουκάνι	1 δουζίνα.	60	
Πιατζές	1 δουζίνα	36.	598.
Πιάτα	12 δουζίνες τσόφτικα	120.	
Γκριατίνα	τσαντα 12 δουζίνες	110.	
Τρουβίνια	12 δουζίνες	55	
Σαπουνίνια	12 δουζίνες.	24	
Κρασοπότηρα	5 δουζίνες.	40.	
Φλιτζάνια	4 δουζίνες	30.	
Σμυρνιόδι	1 δουζίνα.	25.	
Καραφάκια	2 μεσαρικίνια.	110.	517.
Αρνάκι	3 ζεύγαρα.	45.	
Νταμαλίκι	5.	10.	
Καρμπόγια	8 αδραχτάρια.	720	
Βαρβάτα	10 ζεύγαρα.	300.	
Γαρδάνο	15.	600	
Κίλλα πόδι	2.	140.	
Τσοπάνις	3.	90.	
Γίδι	10.	200.	2175
		3290	3290

Τυπικατάλογος - απογραφή χάνι Ζαραβίνας.

(Αρχείο Αθ. Κιτσώνα)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Αρ. 22. Ζάμπα 13ον

	γιαμπί αν. 28.5.		56.
	ταμπάρι " 510 "		76. 10.
	ἀλχυρον " 170.		85.
	γιαμπί " 25.		50.
Ντουρμπ. Αρ. 73.	ἀλχυρον " 130.		65
	ταμπάρια. " 75 "		140. 25.
	γιαμπί " 92½		185.
Νο 71.	γιαμπί " 76½.		153 ".
	ταμπάρι. " 35		65. 25.
1ον Ζάμπα	φασούλ. " 36½		115. 25.
Ντουρμπ. Ζάμπ.	γιαμπί " 20		40.
Νο 119	μπρόμι " 234		468.
Λ	χόρτον " 775.		775.
	ἀλχυρον 675		337. 20.
	μπρόμι 400.		800.
	σιτάρι χ' χόρ. 994.		1170. 20.
	μπρόμι ταχυρ. 80.		160.
Αρ. 13	χόρτον 40		40.
	ἀλχυρον 160.		80.
Γιαμπ. 11	ταμπάρ. 14		26. 10.
	χόρτον 50.		50.
	ἀλχεον 233.		116. 10
			6316. 35.

Λογαριασμός του τουρκικού στρατού για αγορές από χάνι Ζαραβίνας.
(Αρχείο Α0. Κιτσώνα)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΦΡΙΞΟΥ ΤΖΙΟΒΑ

ΔΥΟ ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

Πορτραίτο

Στα γόνατά σου καρτερεί το θαλασσί ομπρελίνο,
—για ποιές βροχές φθινόπωρου στο ακροθαλάσσι;—
Στην εταζέρα, πλάι στα γάντια σου, το καπελίνο
που τις λυτές κορδέλες του ο νότος πάει να πιάσει...

Κυρία, πώς τα μάτια σου η θλίψη τα σκιάζει!
Μια πεταλούδα ακροβατεί στο βάθος του καθρέφτη
πάνω απ' τη λέξη με κραγιόν «αντίο» και φαντάζει
σαν η ψυχή σου έτοιμη σε βάραθρο να πέφτει...

Αύγουστος 1940

Ενύπνιο Μ. Παρασκευής '67

Αυτή την εποχή,
κομμένα ωσάν φιγούρες καραγκιόζη
παίζαν κρυφτό τα ρούχα μας
με τα αμπέχονά τους.
Σπέρναμε και βάζαν
αγροφύλακες να μας χουγιάζουν;
«Ξεφορτωθείτε, αλυχτούσαν,
δεν έχει ελεημοσύνη.
Ξεφορτωθείτε,
όπου και νάναι θα πνιγείτε
τι είναι οι τσέπες σας βαριές
από στουρνάρι και κιτάπια.
Άφρονες,
τι καρτερείτε πια από ξεματισμένες χρυσαλλίδες;»
Διαταγή,
ν' αλλάξουμε πουκάμισα καθώς οι όφεις...

Μ' απόψε
ανοίγοντας το σκονισμένο μας ντουλάπι
(—εδώ Λονδίνον, εδώ Μόσχα, εδώ Παρί...)
γίναν ανάλαφρα στο «νάρθηκα» τα χέρια μας
για λίγο,
χαμόγελα και ισιώσαν με τριγμούς

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

οι σκεβρωμένες ράχες μας
για λίγο.
Τα σάβανά μας ξετυλίξαμε οι σαλίγκαροι
για λίγο.
πλάι στην παραστιά
γοιργούρισαν ξανά της νειότης μας οι μύθοι
και στο λαρύγκι μας το στίποιχο.
φέρνοντας κέφι για τα κλέφτικα τραγούδια μας
για λίγο.

Και είπε η μακρινή φωνή:
«Ρίξαμε φως κατά τη θάλασσα.
σύντομα θα γεμίσουν φως οι ουρανοί σου Ελλάδα.
Θ' ανθίσουνε τα κύματα
και θ' ανασάνουνε βαθειά οι ψαράδες.
Στα χέρια τους θα τρίξουν οργισμένα τα κουπιά
και, όπως αλλοτινά θα γίνει
όταν ο νέγρος ναύτης σάλπισε βραχνά υποστολή
γιατί το φως που εχύθη καταλυτικό
στο Φάληρο
πλήγωσε τη συνείδηση των ξένων καπετάνιων»
Και σώπασε η φωνή.
Ξάφνου στην άμμο, έτσι μας φάνηκε,
περπάτησε ο λιγόσαρκος.
Στα χείλη του χάλκινα λέπια η πίκρα
Και μόνο τα μουστάκια του σου θύμιζαν
Καραϊσκάκη.
Φρούμαζε πίσω του η φουρκάδα,
θέλοντας να σαλπάρει.
Μ' αυτός,
ρουχάλα φτύνει στα πλεούμενα
κι εχάθη.

Εκεί επάνω χτύπησε η καμπάνα
δυο τρεις φορές λυπητερά
για τον εσταυρωμένο·
για ποιον εσταυρωμένο εφέτος;
Στάθηκε ψαροκκόκαλο ξανά ο λόγος στο λαιμό μας.
Φάσκιωσε η μάνα τα παιδιά,
σταυροκοπήθηκε.
Και τριπλαμπάρωσαν ξανά οι πόρτες.

ΦΡΙΞΟΣ ΤΖΙΟΒΑΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ι. ΚΟΥΛΙΔΑ

ΤΑ ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΙΚΑ ΒΑΚΟΥΦΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

(Ιστορική μελέτη)

ΜΕΡΟΣ Β΄

2. ΤΟ ΦΕΤΗΓΙΕ ΤΖΑΜΙ

Α΄ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

1. Η λέξη **Φετιγιέ** ετυμολογείται από την τουρκική λέξη fatih[1] που σημαίνει «κατακτητής» και την κατάληξη -ye «του», που σημαίνει «κατάκτηση», «του κατακτητή». Προφερόταν ακόμη από παραφθορά και ως **Φατιέ, Φετιέ, Φιτιέ,** και **Φιντιέ** τζαμί.

Ο Λέανδρος Βρανούσης *(Ιστορικά και τοπογραφικά του Μεσαιωνικού κάστρου των Ιωαννίνων*, ΕΗΜ 1968, σ. 53, υποσ. 3) δέχεται ότι:

«Ίσως είναι παραφθορά του Φετιχιέ (και κατά το ιδίωμα των Ιωαννίνων Φιτιχέ > Φιτιέ > Φιντιέ)».

Η ονομασία του τζαμιού προήλθε μάλλον από μίμηση των Οθωμανών της Κωνσταντινουπόλεως, οι οποίοι το 1586 κατέλαβαν το ναό της Παμμακαρίστου (όπου η έδρα του Πατριαρχείου) και πάνω στα ερείπια του ναού ανήγειραν τζαμί με την ονομασία **Φετιγιέ** ή **Φετιέ** (από τις τουρκικές λέξεις fetih+ye cami, δηλ. «τζαμί της κατακτήσεως»). (Λέαν. Βρανούση, όπ.π., σ. 34, υποσ. 1 και Δημ. Σαλαμάγκα: Άπαντα. Έκδοση Παπαζήση τ.2. Γιαννιώτικα Σύμμεικτα, σ. 18).

Κατά παρόμοιο τρόπο και οι Οθωμανοί της πόλεως των Ιωαννίνων κατέλαβαν το ναό του Ταξιάρχη ή Αρχαγγέλου Μιχαήλ μέσα στο κάστρο, που ως τότε ήταν και ο μητροπολιτικός ναός, και τον μετέτρεψαν σε τζα-

---

1. Για τη χρήση της λέξεως fatih ο Γεώργ. Βλαχλείδης (*Εφτάμπουλες*, Ηπειρωτικά Χρονικά, τ. Λ΄ (1929) σ. 257) αναφέρει: «Κατά την τουρκικήν παράδοσιν ο εν ονόματι του Σουλτάνου Μουράτ Β΄ καταλαβών την πόλιν των Ιωαννίνων στρατηγός Καρά Σινάν βέης κατέλιπε, συμφώνως τη συνθήκη, φρουρά μετά επτά αξιωματικών ή αρχηγών, οίτινες απεκλήθησαν υπό των Τούρκων κατακτηταί (φατίχ)».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μί με την ονομασία Φετιγιέ, για να φανερώνει το θρίαμβο του Ισλάμ επί των γκιαούρηδων (απίστων).

Ο Βασ. Πυρσινέλλας (*Η ιστορία της πόλεως των Ιωαννίνων*, Ιωάννινα 1959, σ. 56), μας πληροφορεί σχετικά:

«Το τζαμίον τούτο εκτίσθη μετά την έξωσιν των χριστιανών εκ του Φρουρίου, εκεί περίπου όπου ανεγείρετο ο βυζαντινός ναός, ο υπενθυμίζων τοις χρόνους του Δεσποτάτου και ως μαρτύρια του γεγονότος ότι δια της καταλήψεως του Φρουρίου υπό των Τούρκων συνετελέσθη η πλήρης των Ιωαννίνων κατάκτησις ωνομάσθη τούτο, διακόσια έτη μετά την πρώτην *Φετχιγιέ*, δηλ., θριαμβευτικόν».

Ο Παν. Αραβαντινός (*Χρονογραφία της Ηπείρου*, Αθήνα 1856, τ. Β΄, σ. 243), υποστηρίζει ότι το Φετιγιέ τζαμί ιδρύθηκε το 1431, το ίδιο έτος που οι Τούρκοι έγιναν κύριοι της πόλεως:

«Ο του Αρχαγγέλου Μιχαήλ, του και προστάτου της πόλεως, όν καταλαβόντες οι Οθωμανοί, ότε τοις παρεδόθη το φρούριον (1431) έκτισαν πλησίον αυτού το πρώτον εν Ιωαννίνοις Μετζήτιον, καλέσαντες αυτό *Φετιέ* (κατάκτησιν)· εκείτο δε εις το ανατολικόν ακρωτήριον του φρουρίου, και μέχρι το 1780 εφαίνετο άντυ του ιερού βήματος μέρος των πλευρών αυτού μετά των εν αυταίς εσωτερικών Ζωγραφιών....».



Εικ. 1. 1813-1815. Χαλκογραφία H. Holland. Τα τζαμιά της πόλεως. (Άποψη από Νοσοκομείο Χατζηκώστα). Διακρίνονται τα δύο στο κάστρο και άλλα έξι στην πόλη.

(Αν. Παπασταύρου: *Τα Γιάννενα τον 19ον αι.*, Λεύκωμα, σ. 75)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

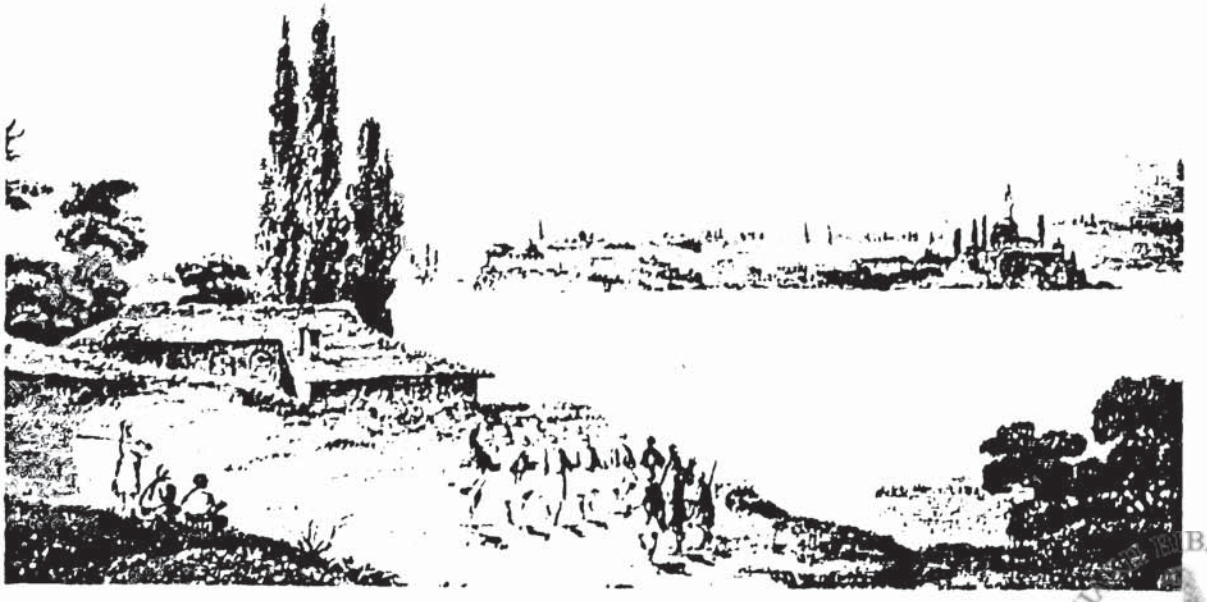
Και στη συνέχεια (σ. 245): «Πρώτον κατά την αρχαιότητα εστί το εντός του φρουρίου, το καλούμενον, Φετιέ».

Παρατηρούμε ότι ο Αραβαντινός ενώ χρησιμοποιεί το ρήμα «έκτισαν», που υποδηλώνει την ανέγερση τεμένους, στη συνέχεια μας πληροφορεί ότι μέχρι το 1780 φαινόταν μέρος των τοιχών του ναού με τις ζωγραφιές τους, χωρίς το Άγιο Βήμα. Στο σημείο αυτό υπάρχει κάποια αντίφαση, με την οποία θα ασχοληθούμε στη συνέχεια.

Και ο Δημ. Αραβαντινός, γιος του Παναγιώτη, μηχανικός, σ' επιστολή του για τη διατήρηση των τζαμιών (Περί των Τζαμίων. Εφημ. «Ήπειρος», αριθ. 1907 (73) 8 Αυγούστου 1924) παραδέχεται:

«Κατ' άλλην εκδοχήν εκτίσθη τούτο άμα παρεδόθη η πόλις τω 1431, τουθ' όπερ απίθανον, δοθέντος ότι τότε η κοινοποίησις προς τους πολιορκουμένους του κατακτητού Σινάν πασά υπέσχετο ότι δεν θα γίνη, όπως έγεινεν εις την αντισταθείσαν Θεσσαλονίκην, χαλασμός, εχορηγήθη δε συγχρόνως εις τους Ιωαννίτας και το προνόμιον του κατοικείν εντός του Φρουρίου».

Ο γιος, λοιπόν, παραδέχεται την εκδοχή του πατέρα του, για την ίδρυση του τζαμιού το 1431, εκφράζει όμως και τις λογικές του αμφιβολίες, που προκύπτουν από τον ορισμό του Σινάν πασά με τα προνόμια τα



Εικ. 2. 1820. Χαλκογραφία C. Cockerell - J. Smith.
Άποψη των τζαμιών του κάστρου από το νησί. Αριστερά το Φετιγιέ.
(Αν. Παπαστάυρου, *όπ.π.*, σ. 85)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

οποία παραχώρησε στους κατοίκους της πόλεως, μεταξύ των οποίων: «Γ΄. Το κατοικείν ως και πρότερον εντός του φρουρίου, και έχειν την φροντίδα και επιστασίαν της περιφρουρήσεως αυτού». (Παν. Αραβαντινού, όπ.π., σ. 317, υποσ. 1).

Αλλά και ο Κων/νος Καζαντζής, που είχε ασχοληθεί επισταμένως με το Φετιγιέ τζαμί, είχε γράψει τρία περισπούδαστα άρθρα. Στο πρώτο απ' αυτά (Τα τζαμιά του Κάστρου. Εφημ. «Ηπειρος», αριθ. 1912 (78) 20 Αυγούσ. 1924) γράφει:

«Αυτό εκτίσθηκεν αμέσως μετά την κατάκτησιν, για να αποθανατίση, τρόπον τινα, και αυτήν και τον σιντελεστήν της. Γι' αυτό ωνομαστηκε Φατιέ - τζαμεσί - τέμενος του κατακτητού...».

Είναι κατηγορηματικός, λοιπόν, ο Καζαντζής, στην άποψη του, ότι το Φετηγιέ τζαμι χτίστηκε το 1431.

2. Ο Δημ. Σάρρος, που καταγόταν από τη Βιτσα Ζαγοριου, δημοσιευσε το 1899/1900 στο Δελτίο Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρειας (Δ.Ι.Ε.Ε. τ. Ε΄, σ. 568) της Κων/πόλεως της εξής ενθύμηση:

«Ετοις (ε) ζρε [ήτοι 7105 από κτίσεως κόσμου = 1597 μ.Χ.] επαρθη η



Εικ. 3. 1825. Λιθογραφία L. Dupre - C. Motte.
Άποψη των τζαμιών του κάστρου από τη λίμνη. Αριστερά το Φετηγιέ.
(Αν. Παπασταύρου, ό.π.π., σ. 101)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μητρόπολις των Ιωαννίνων υπό συνδρομής του τρισκαταράτου Μουσταφά τζιαγούση· και το αυτόν έτον [ς] έστησε μουναρέ και διά πρεσβειών των παμμεγίστων Ταξιαρχών εκρεμίστηκε και εσυντρίφθηκε εις λεπτά μέρη...».

Την ενθύμηση αυτή ο Σάρρος είχε αντιγράψει το 1894 από βιβλίο Τριωδίου, που βρισκόταν στο μοναστήρι Ρογκοβού (Τσεπέλοβο Ζαγορίου) και προερχόταν από το μοναστήρι του αγίου Νικολάου των Ιωαννίνων. Την ίδια ενθύμηση ξαναδημοσίευσε και στα Ηπειρωτικά Χρονικά (τ. Γ΄, σ. 183) το 1928 και (τ. ΙΒ΄, σ. 106) του 1937.

Η ενθύμηση αυτή, λόγω της ιστορικής της σπουδαιότητας, απασχόλησε όλους τους ιστορικούς και ιστοριοδίφες, που έχουν απασχοληθεί με την πόλη των Ιωαννίνων:

(Αθηναγόρα: Παλαιά Γιάννινα. Εφημ. Ήπειρος, αριθ. 1930 (86) 4 Οκτωβ. 1924 και Νέος Κουβαράς. Ηπειρωτικά Χρονικά, τ. Γ΄ (1928) σ. 26, Νέος Κουβαράς. Ηπειρ. Χρονικά, τ. Δ΄ (1929) σ. 11. Βασ. Πυρσινέλλα: Όπ.π., σ. 54. Δημ. Σαλαμάγκα: Όπ. π., Γιαννιώτικα Ιστοριοδιφικά Μελετήματα, σ. 52 - 75. Λέαν. Βρανούση: Όπ. π., σ. 35).

Υπήρξαν δικαιολογημένες διαφωνίες, μεταξύ των ερευνητών, στον



Εικ. 4. 1834. Υδατογραφία W. Haygarth.
Άποψη των τζαμιών του κάστρου από το Μιτσικέλι. Αριστερά το Φετηγιέ.
(Αν. Παπασταύρου, *όπ.π.*, σ. 65)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ακριβή προδιορισμό της χρονολογίας. Ο Λέαν. Βρανούσης (όπ.π, σ. 35, υποσ. 1), προσεκτικός ερευνητής, υποστηρίζει, ξεκαθαρίζοντας το θέμα, ότι πρόκειται για το έτος 1597 μ.Χ.

Με βάση τη χρονολογία της ενθύμησης αυτής ανακύπτει το πρόβλημα προσδιορισμού του έτους ιδρύσεως του τζαμιού.

Μέχρι τότε, αλλά και μεταγενέστερα, ηταν παραδεκτό ότι: Όταν το 1388 ο Γαζή Εβρενόζ ήρθε με ομάδα οθωμανών, για πρώτη φορά στα Γιάννινα, προσκληθείς από τον Ιζαουλο, δεσπότη του Δεσποτάτου της Ηπείρου (1385 - 1408 η 1411), παρέμεινε στο «Τουρκοπάλοικο». (Τοποθεσία μεταξύ αγίου Νικολάου αγοράς και λιμνης, από την οποία προηλθε και η ονομασία της συνοικίας). Οι Τούρκοι, ως επικυριαρχοι, δε διανοήθηκαν να εισέλθοιν και να διαμείνοιν στο κάστρο και να το χρησιμοποιήσοιν ως φρούριο. Οταν το 1431 ήρθαν για δεύτερη φορά, ως κυριαρχοι πλέον, οι χριστιανοί, κάτοικοι της πολεως, ειχαν αποκτήσει προνόμια, σύμφωνα με τον ορισμό του Σινάν πασά του 1430. Τα προνόμια, εκτός των άλλων, προέβλεπαν την παραμονη στις κατοικίες τοις μέσα στο κάστρο, τη διατήρηση των εκκλησιών τοις και τη χρησιμοποίηση των καμπανών για τη



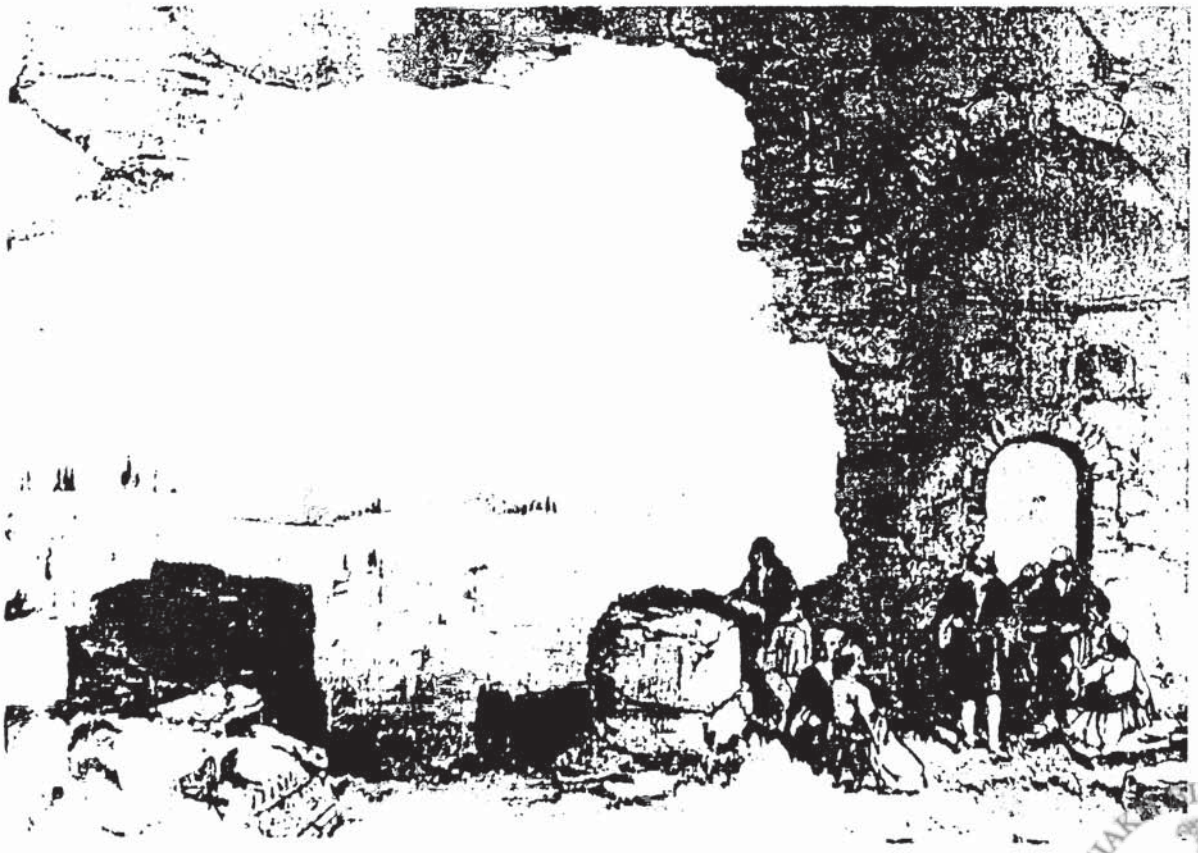
Εικ. 5. 1843. Χαλυβογραφία των W. Leitch - J. Cousen.
Άποψη των τζαμιών του κάστρου από τα Λιθαρίτσια. Δεξιά το Φετιγιε.
(Αν. Παπασταύρου, *όπ.π.*, σ. 108)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λατρεία του θεού τους. Και πάλι οι Τούρκοι διέμειναν στη συνοικία «Τουρκοπάλουκο».

Ήταν ακόμη παραδεκτό ότι: Οι χριστιανοί, μόνιμοι κάτοικοι του κάστρου, άρχισαν να εκδιώκονται απ' εκεί το 1612, μετά την αποτυχία του κινήματος του Διονυσίου του Σκυλοσόφου το 1611. Τότε οι Τούρκοι κατέλαβαν και τις διάφορες εκκλησίες μέσα στο κάστρο, τις οποίες άλλες κατεδάφισαν και άλλες μετέτρεψαν σε μετζήτια ή τζαμιά. Η εκδίωξη των χριστιανών συνεχίστηκε το 1618 κι ολοκληρώθηκε μέχρι το 1635.

Η ανωτέρω, λοιπόν, ενθύμηση μας πληροφορεί ότι: Το 1597, δεκαπέντε περίπου χρόνια πριν από την εκδίωξη των χριστιανών από το κάστρο (1612) και παρά τα προνόμια που είχε παραχωρήσει στους κατοίκους ο σουλτάνος, κάποιος «τρισκατάρατος» Μουσταφά Τζιαγούσης πήρε (διά της βίας) το ναό μέσα στο κάστρο, που ήταν μητροπολιτικός. Το ίδιο έτος, δηλ. το 1597, έστησε (έχτισε) μιναρέ, ο οποίος γκρεμίστηκε από κεραυνό, με τη βοήθεια των «παμμεγίστων Ταξιαρχών». Εμμέσως πληροφορούμαστε ότι μητροπολιτικός ναός μέσα στο κάστρο ήταν ο Ταξιάρχης Μιχαήλ.



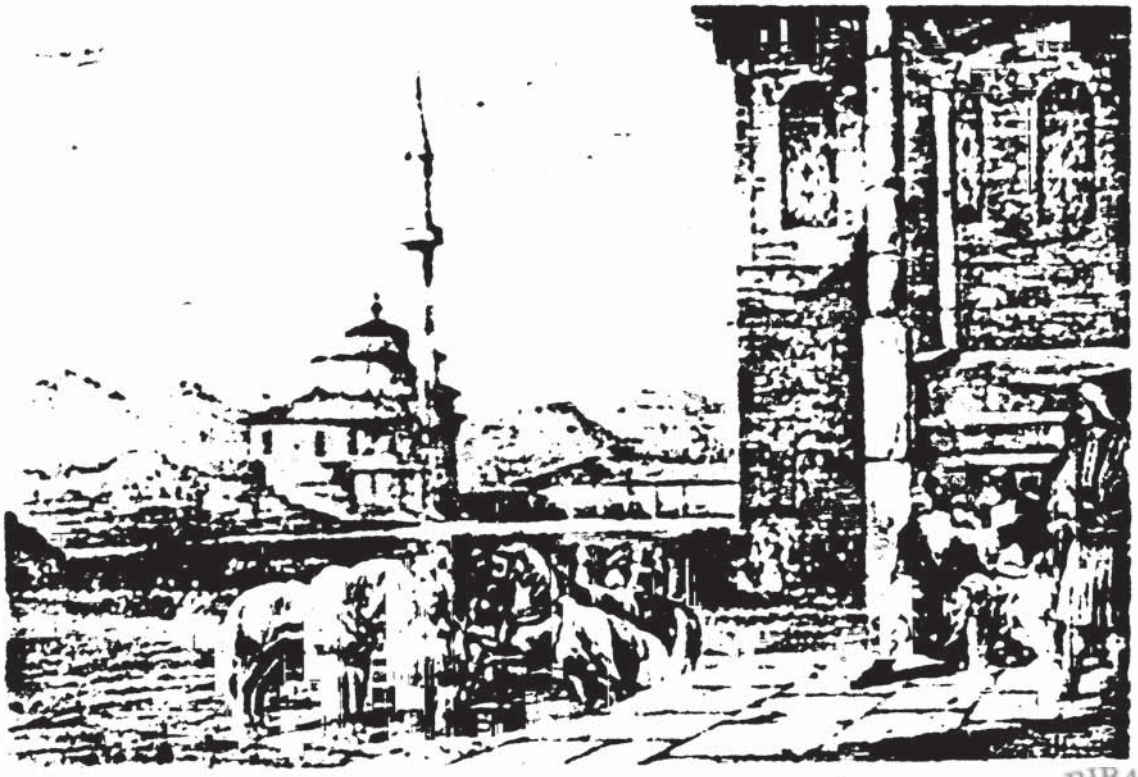
Εικ. 6. 1855. Λιθογραφία G. Beresford.
Αλλη άποψη των τζαμιών του κάστρου, επίσης από τα Λιθαρίτσια.
(Αν. Παπασταύρου, *όπ.π.*, σ. 140)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Για επιβεβαίωση των ανωτέρω ο Λέαν. Βρανούσης δημοσίευσε (όπ.π. σ. 36) μια ακόμη ενθύμηση. Το έτος ζρκα΄ (7121=1613 μ.Χ.) ηγούμενος ανήγειρε ή επισκεύασε κάποια εκκλησία και χρησιμοποίησε τον πρωτομάστορα, (πιθανώς χριστιανό) που καταγόταν από το Αργυρόκαστρο. Αυτός είχε χτίσει το μετζίτι στην παλιά μητρόπολη για τον «αναθεματισμένο» Μουσταφά Τζαγούση.

Από την παράθεση των δύο αυτών ενθυμήσεων συνάγεται ότι: Το 1613 υπήρχε μετζίτι μέσα στο κάστρο, που είχε ιδρύσει το 1597 ο Μουσταφά Τζαγούσης, στο ναό του Αρχαγγέλου Μιχαήλ., το μητροπολιτικό ναό. Πιθανό να είχε μετατραπεί ο ναός με μερικές αλλαγές σε μετζίτι και το 1597 με την προσθήκη μιναρέ μετατράπηκε σε τζαμί. Την ίδια χρονιά ο μιναρές καταστράφηκε από κεραυνό.

Οι Τούρκοι έγιναν κύριοι του σπουδαιότερου τμήματος του κάστρου και του μητροπολιτικού ναού του Ταξιάρχη Μιχαήλ., πριν από το 1611, έτος του κινήματος Διονυσίου του Σκυλοσόφου. Με την ενέργειά τους αυτή ίσως θέλησαν να επισημάνουν το αδιαμφισβήτητο της κυριαρχικής τους εξουσίας.



Εικ. 7. 1855. Λιθογραφία G. Bereslord. Άποψη Φετηγιέ τζαμί απο το σεράι του Αλή. Μπροστά από το τζαμι ο περικαλλής τάφος του Αλή.

(Αν. Παπασταύρου, ό.π.π., σ. 141)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ο Αθηναγόρας, πρώην μητροπολίτης Παραμυθιάς, (Παληά Γιάννινα, όπ.π.) δίνει μια εύκολη, συμβιβαστική, λύση στο πρόβλημα που προέκυψε από τη χρονολογία της ενθύμησης και το έτος ανεγέρσεως του τζαμιού. Αποφαίνεται ότι οι Τούρκοι κατέλαβαν το ναό του Ταξιάρχη Μιχαήλ το 1597 και ανήγειραν το Φετιγιέ τζαμί το 1618.

Για το θέμα της ίδρυσης του τζαμιού ο Λέαν. Βρανούσης (όπ. π, σ. 56) μας παραθέτει πολύ ενδιαφέροντα στοιχεία από το «Ιστορικόν κατά παράδοσιν Κοσμά Μπαλάνου». (Ο Κοσμάς Μπαλάνος ήταν ιερέας και σχολάρχης της Μπαλαναίας Σχολής. Αυτόν συμβουλευόταν συχνά ο Αλή πασάς για ιστορικά θέματα της πόλεως):

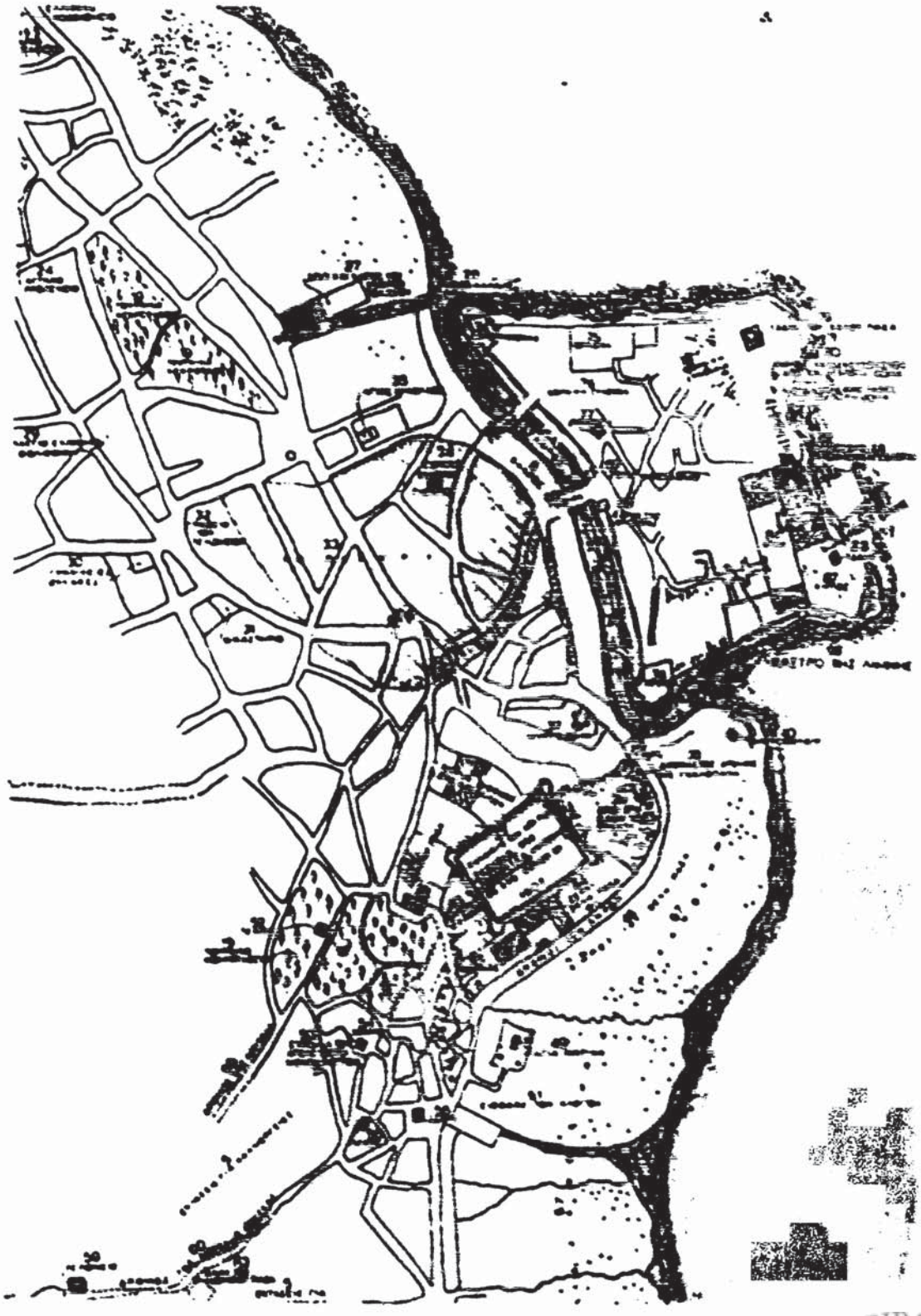
«... ότι τα μέσα συνάπτονται με το τζαμί, οπού είναι εις τον ανατολικόν σκόπελον, το οποίον και αυτό ήτον μία φοράν εκκλησία· η οποία δεν εχαλάσθη τότε εξ ολοκλήρου, αλλά μετεβλήθη εις τζαμί και έως εις τα 1770 εσώζετο ολόκληρος ο ναός και αι ζωγραφίαι, πλην του αγίου βήματος. Τότε δε οπού εκροτήθη ο πόλεμος των Ρώσων μετά των Τούρκων, επί της βασιλείας Σουλτάν Μουσταφά και Αικατερίνης Βας, εχάλασαν οι Τούρκοι το περισσότερον μέρος του ναού και το υπόλοιπον το μετεσχημάτισαν εις τζαμί και το εσκέπασαν επάνω με μολύβι».



Εικ. 8. 1870. Ξυλογραφία A. Yonnine. Το κάστρο από τη συνοικία Σιαράβα. Λεξιά το Φετιγιέ τζαμί. Η ξυλογραφία από μνήμης, γιαυτό και παρουσιάζει τρεις μιναρέδες μέσα στο φρούριο.

(Αν. Παπασταύρου, όπ.π., σ. 191)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



Χάρτης 1. (Barbié du Bocage του 1810(;) περίπου). Με τον αριθ. 86 σημειώνεται η τοποθεσία του Φετηγιέ τζαμί και με τον αριθ. 85 του τάφου της Εμινέ. (Περιλαμβάνεται και το ακέφαλο πτώμα του Αλή πασά). Με τον αριθ. 55 σημειώνεται το τζαμί Καλοϊτσιας και με τον αριθ. 56 το Τσιεχοϊγ ή Βελιγιέ τζαμί.

(Ι. Καντακης, *Το κάστρο. Συμβολή στην Πολεοδομική Ιστορία των Ιωαννίνων*. Αθήνα 1994, σ. 226, 227, 230, 235)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Και συνεχίζοντας την έρευνά του ο Βρανούσης (σ. 57) σχολιάζει: «Μέχρι της προτελευταίας εκείνης ανακαινίσεως [ενν. του 1795] ημπορούσε κανείς να διακρίνει ότι επρόκειτο περί χριστιανικού ναού μεταβληθέντος εις τζαμί, διότι "εσώζετο ολόκληρος ο ναός και αι ζωγραφίαι, πλην του αγίου βήματος" - προφανώς ορισμένοι τοίχοι από τας πλευράς του ναού με τμήματα τοιχογραφιών».

Σαφώς, λοιπόν, προκύπτει ότι οι Τούρκοι είχαν μετασκευάσει το ναό του Ταξιάρχη Μιχαήλ σε τζαμί, το οποίο διατηρήθηκε μέχρι το 1770-1773.

Για το Φετηγιέ τζαμί έχουμε και τη μαρτυρία του Εβλιά Τσελεμπή (Evliya Celebi), Τούρκου περιηγητή, ο οποίος επισκέφθηκε τα Γιάννινα το 1670:

«Θαυμάζει τη διακόσμηση και τον πλούτο και εκθειάζει την ωραία και περίοπτη θέση του επάνω στο βράχο. Ήταν μολυβδοσκέπαστο και ο μιναρές του έμοιαζε σαν ουρανοξύστης». (Χρ. Σούλη: *Ταξίδι Τούρκου περιηγητή στην Ήπειρο.* Ηπειρωτικά Γράμματα 1944, σ. 197 - 198 και Λέαν. Βρανούση, όπ.π., σ. 37, υποσ. 2 και σ. 57).



Εικ. 9. Το Φετηγιέ τζαμί από Ν.
(Αν. Παπασταύρου, *Ιωαννίνων Εγκώμιον*, Ιωάννινα 1998, αριθ. 226)

Από την περιγραφή αυτή καταφαίνεται, όπως μαρτυρεί και ο Χρ. Σούλης, –ο δημοσιεύσας σε μετάφραση τις εντυπώσεις του Τούρκου περιηγητή– πως το υπάρχον κτίσμα δεν έχει σχέση με το τζαμί που επισκέφθηκε, προσκύνησε και θαύμασε ο Εβλιά Τσελεμπή.

Το υπάρχον κτίσμα του τζαμιού είναι πολύ νεότερο εκείνου.

Την άποψη αυτή υποστηρίζει και ο Λέαν. Βρανούσης (όπ. π.): «Το σωζόμενον όμως σήμερα Φετιχιέ τζαμί (κτισθέν μετά το 1795) φαίνεται εκ θεμελίων ανεγερθέν ως τζαμί». Και συνεχίζει:

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Παραδίδεται, πράγματι, ότι το σωζόμενον σήμερα Φετιχιέ τζαμί είναι το ριζικώς ανακαινισθέν υπό του Αλή-πασά περί το 1795».

Και ακόμη: «Το τζαμί αυτό, το οποίο είχε αποθαυμάσει το 1670 ο Εβλιά Τσελεμπή και το περιγράφει ως εκτισμένον εις περίοπτον θέσιν, μολυβδοσκέπαστον, με υψηλόν μιναρέν, το ανακαίνισε, περί το 1795 (και το περιώρισε, πιθανώτατα, εις τας σημερινάς διαστάσεις του) ο Αλή πασάς, ως ιερόν τέμενος των σαρκιγίων του. Προ της ανακαινίσεως του 1795, είχε προηγηθεί... μία άλλη ανακαίνισις περί το 1770».



Εικ. 10. Το Φετιγιέ τζαμί σε σχέδιο προοπτικό.
(Ι. Καντακη, ό.π., σ. 119)

Ο Βασ. Πυρσινέλλας (ό.π., σ. 55) παραδέχεται ότι το Φετιγιέ τζαμί ανηγείρε ο Τσιαούσης ή Ντεφτερντάρης[2] Μουσταφά –του οποίου το όνομα αναγράφεται στην ενθύμηση του 1597. Μας πληροφορεί ότι ήταν σημαινών μουσουλμάνος, που καταγόταν από τα Γιάννινα και ήταν συγγενής από αγχιστεία του Ασλάν Πασά Α΄. Προικοδότησε μάλιστα το τζαμί πλουσιοπάροχα.

Και συνεχίζει να μας δίνει ενδιαφέρουσες πληροφορίες (σ. 56) για την ιστορία του τζαμιού:

«Το τζαμίον Φετχιγιέ, ως πας τις δύναται να ίδη, είναι κτίριον το οποίον ανηγέρθη εκ θεμελίων δια Τζαμίον, σώζεται δε μεχρι σημερον...

»Διηγούνται δε ότι ο μιναρές του πράγματι έπεσε, βληθείς υπό κεραυνού, εναντίον του οποίου τίς είδε από πότε προφυλάσσεται υπό αλεξικε-

2. Ο ίδιος μας πληροφορεί ακόμη για το αξίωμα του *τσιαούση* και του *ντεφτερνταρη*: «Ήταν οποιδαία τότε αξιώματα. Ο *τσιαούσης* ήτο μέλος του εκτελεστικου τμήματος της Υψηλής Πύλης και ο *ντεφτερνταρης*, αναλόγως της διαβαθμίσεως, ην είχε, ανωτερος υπαλληλος του Υποιργείου των Οικονομικων, η εις των τριών υποιργων των Οικονομικών του τότε τουρκικού κράτους».

Στη συνέχεια μας διευκρινίζει ότι: «...ουδεμιαν σχέσιν έχουν προς το ό,τι κατηντησαν να σημαίνουν εν Τουρκία κατα τους νεωτέρους χρόνους αι λέξεις αυται, δηλαδή λοχίας του στρατού το πρώτον και οικονομικός έφορος το δεύτερον».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ραύνου, όπως ο μιναρές του Τζαμιού του Ασλάν Πασά δια τον αυτόν λόγον.

»Το Τζαμίον τούτο δεν έχει επιγραφήν, αλλά ο βακφ-ναμές, το αφιερωτήριον αυτού, όπως και των άλλων Τζαμίων των Ιωαννίνων, υπήρχεν εις το αρχείον του Κατή των Ιωαννίνων, εις την αρμοδιότητα του οποίου υπήγοντο όλαι αι βακουφικαί υποθέσεις, κατεστράφη δε μεθ' όλων των παλαιών τουρκικών αρχείων κατά την τελευταίαν πυρκαϊάν του διοικητηρίου των Ιωαννίνων την επισυμβάσαν κατά το 1929».

Και συνεχίζει: «... ότι το Τζαμίον τούτο ήτο σύγχρονον ή κατά τι νεώτερον του Τζαμίου του Ασλάν Πασά».

Ο Ιω. Λαμπρίδης (Ηπειρωτικά Μελετήματα. Αθήνα 1887 τ. Α΄, σ. 78) παραδέχεται ότι:

«Το Τζαμί Φετχιγιέ (της κατακτήσεως) εις το έσω φρούριον εν τω ΒΑ [sic] ακρωτηρίω ιδρύθη μετά το απονενοημένον του Σκυλοσόφου κίνημα εκ των προσόδων του παρά τω Ναμάζ Γκιαχ Μεδτζίτ και παρά τον ναόν του αρχιστρατήγου Μιχαήλ».



Εικ. 11. Άποψη του Φετιγιέ τζαμιού από τη λίμνη ΝΑ.
(Δελτίον Ηπ. Εταιρείας, τ. 133/1987)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Ο Λαμπρίδης είναι ο μοναδικός που μας παρέχει την πληροφορία ότι το Φετιγιέ τζαμί ιδρύθηκε από τα εσοδα του Ναμάζ Γκιαχ τζαμιού. Την πληροφορία του αυτή επαναλαμβάνει σε προηγούμενο σημείο (σ. 75) της εργασίας του:

«Σημειωτέον δε ότι εκ των προσόδων του τεμένους τούτου [εννν. του Ναμάζ Γκιαχ] εις 20 - 24.000 γρ. [οσίων] ανερχομένων διατηρείται και το εν τω φρουρίω Φετιγχιέ.»

Δηλαδή το Φετιγιέ τζαμί όχι μόνο ιδρύθηκε από τα έσοδα του Ναμάζ Γκιαχ τζαμιού αλλά και διατηρείται απ' αυτό. Η άποψη αυτή του Λαμπρίδη έρχεται σε αντίθεση με την άποψη του Πιρσινέλλα ότι ο ιδρυτής του προικοδότησε το τζαμί πλουσιοπάροχα.

Την ίδια άποψη, για την εποχή της ιδρύσεως του τζαμιού, εκφράζει και ο Δημ. Παν. Αραβαντινός (όπ.π.):

«Εκ δε των 3 του Φρουρίου... το δε επί του Ανατολικού ακρωτηρίου, κληθέν Φετιέ, εκτίσθη, πιθανώς περί το 1618, μετά την εκδίωξιν των Χριστιανών εκ του Φρουρίου, επί η παρά την εκκλησιαν του προστάτου της πόλεως Αρχαγγέλου Μιχαήλ.».

Ο Δημ. Σαλαμάγκας (όπ.π., σ. 60 και σ. 65, υποσ. 7. Και τ. 2, Καθως χά-



Εικ. 12. Άποψη του Φετιγιέ τζαμιού. Σε πρώτο πλάνο δεξιά το Στρατιωτικό Νοσοκομείο, δεύτερο κατά σειρά, στη θέση που ήταν το σεράι του Αλή πασά.
(Δελτιον Ηπειρ. Εταιρειας, τ. 148/1989, σ. 281)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ραξε η Λευτεριά, σ. 59. Και τ. 4, Ζουλεϊχά, σ. 19 - 20) εκφράζει τελείως διαφορετική άποψη για τον ιδρυτή του Φετηγιέ τζαμιού. Παραδέχεται ότι το τζαμί ανήγειρε με δαπάνη του ο Τζιελαλή[3] πασάς, δευτερότοκος γιος του Ασλάν πασά Α΄, προς το Ν.Α. ακρωτήριο του κάστρου, μέσα στο Ιτς-Καλέ, πάνω στα ερείπια του μητροπολιτικού ναού του Αρχαγγέλου ή Ταξιάρχη Μιχαήλ. Από το όνομα του κτήτορα του τζαμιού πήρε το όνομα και η δεύτερη συνοικία μέσα στο κάστρο, σε «Τζιελαλή Πασιά», που καλύπτει το δεξιό τμήμα των κατοικιών, όπως εισερχόμαστε από την κεντρική είσοδο.

Ο Τζιελαλή είχε τον τίτλο του βεζίρη[4]. Υπηρέτησε και ως βαλής Ιωαννίνων (1636 - 1639). Κατά τον Κων. Μέρτζιο (Χρονολογικοί πίνακες των πασάδων Ιωαννίνων. Ηπειρωτική Εστία, τ. 16 / 1967, σ. 540) υπηρέτησε την περίοδο 1620 - 1639, με το όνομα Αλή Ασλάν Β΄.



Εικ. 13. 1937. Αεροφωτογραφία τμήματος του κάστρου. Λεξιά το Ιτς-Καλέ και το Φετηγιέ τζαμί.
(Λ. Βρανούση, *Ιστορικά.... Ιωαννίνων*, παράρτημα)

3. Το όνομα *Τζιελαλή* ετυμολογείται από τις τουρκικές λέξεις *Τζιελίλ* + *Αλή*, που σημαίνει «Μέγας Αλής, ένδοξος».

4. *Βεζίρ+ης* (ο), λέξη τουρκική *(vezir)*. Αξίωμα που δινόταν σε όσους κατείχαν ανώτατες κρατικές θέσεις, πολιτικές ή στρατιωτικές, με πρώτο το σουλτάνο. Ονομαζόταν επίσης ο πασάς Α΄ τάξεως, με βαθμό τριών ιππουρίδων, που διοικούσε το πρώτο σαντζάκι στο βιλαέτι.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Για το Τζιελαλή ο Ιω. Λαμπρίδης (όπ.π, σ. 49) μας πληροφορεί: «Ευκλεώς δ' ο Τζιελαλή Πασάς επολέμησε, διώκησε δε και συνετώς αλλαχού της πατρίδος του και αθάνατον μνήμην κατέλιπε δια των αγαθοεργιών του εν Ιωαννίνοις μάλιστα». Και υποσημειώνει (σ. 51, υποσ. 2): «.... ο Τζιελαλή Πασάς ός ουδέποτε διοικητής Ιωαννίνων υπήρξεν.»

Ηταν πλούσιος. Η περιουσία του προερχόταν και από την κληρονομιά του πατέρα του Ασλάν πασά Α΄. Η δική του περιουσία προερχόταν από την προσωπική προσφορά του σουλτάνου για τις μεγάλες στρατιωτικές υπηρεσίας που είχε προσφέρει.

Μια άλλη αγαθοεργία του Τζιελαλή, προσφορά στην πόλη των Ιωαννίνων, ηταν η ανέγερση ενός ψηλού πύργου, ύψους 80 πήχεων (δηλ. 52 μ. περίπου). Αποτελούνταν από τέσσερις 'μεγάλες επίχρυσες αίθουσες, πλούσια διακοσμημένες. Το 1670 ο Εβλια Τσελεμπή, που περιηγήθηκε την πόλη, επισκέφθηκε και τον πύργο, περιέγραψε τη μεγαλοπρέπειά του και θαύμασε την πλούσια διακόσμηση της αίθουσας του στρατηγού (του βαλή).

Το τζαμί που ανήγειρε ο Τζιελαλής πρέπει να επισκέφθηκε ο Εβλιά, το οποίο θαύμασε και περιέγραψε. Το ονομάζει δε «Καπλάν' πασά τζαμί». Η



Εικ. 14. 1930. Πανοραμική άποψη του Ιτς-Καλέ.
Στο βάθος αριστερά το Φετηγιέ τζαμί.
(Αν. Παπασταυρου, όπ.π., σ. 301, αριθ. 353)

5. *Καπλάν+ης* (ο), λέξη τουρκική *(caplan)* που σημαινει «τίγρις».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

προσωνυμία αυτή πιθανό να αναφέρεται στον ιδρυτή του τζαμιού, τον Τζελαλή. Καπλάν πασάς όμως ονομαζόταν και ο πρωτότοκος γιος του Τζελαλή, ο οποίος ίδρυσε τη δυναστεία του στο Αργυρόκαστρο της Αλβανίας. (Δημ. Σαλαμάγκα, όπ.π., τ. 2. Καθώς χάραζε η Λευτεριά, σ. 36 και 59. Και Γιαννιώτικα Σύμμεικτα, σ. 19. Και τ. 4. Ζουλεϊχά, σ. 25. Και Λέαν. Βρανούση, όπ.π.).

Ο Κων. Καζαντζής στο δεύτερο άρθρο του για το Φετηγιέ τζαμί (Το Φατιέ τζαμί και η τέχνη του. Εφημ. «Ήπειρος», αριθ. 1828 (84) 26 Σεπτ. 1924) μας πληροφορεί:

«Ο σοφολογ. [ο μουφτής] φίλος μ' επληροφόρησεν ότι στο «Εβκάφ - καλεμί»[6] το Φετιέ-τζαμί φέρεται ως Αλη πασά-μπινά (δηλ. κτίσμα του Αλή πασά). Ο Αλής το έκτισεν εις μνήμην της γυναικός του, η οποία και ετάφη στο μνήμα που κοινώς εκλαμβάνεται ως τάφος αυτού του ιδίου...

»Ο Σοφολ. Μουφτής πιστεύει, με πολλήν ευλογοφάνειαν, ότι η προ-



Εικ. 15. 1935(;). Πανοραμική άποψη του Φετηγιέ τζαμιού με τον περιβάλλοντα χώρο του Ιτς-Καλέ.

(Απ. Βερτοδούλου, όπ.π.)

6. *Εβκάφ καλεμί* (το), είναι λέξεις η πρώτη τουρκική *(evkaf)* «βακούφι» και η δεύτερη ελληνική (αντιδάνειο) που σημαίνουν «κατάλογος των βακουφίων, αρχείο βακουφίων».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σωνυμία «Φατιέ», δηλ. τέμενος κατακτητού, δηλοί ότι ο Αλή-πασάς εθεωρούσε τον εαυτόν του ως κατακτητήν, επειδή έτσι ωνόμασε και το τζαμί που έκτισε στο Τεπελένι».

Από τις απόψεις των διαφόρων ερευνητών - ιστοριοδιφών, τις οποίες με συντομία έχουμε παραθέσει, προκύπτει ότι:

Διίστανται οι απόψεις για το πρόσωπο του πρώτου ιδρυτή του τεμένους. Όλοι υποστηρίζουν ότι ιδρυτής του ήταν το Μοϊσταφά Τζιαγούσης ή Ντεφτερντάρης, σύμφωνα με την ενθύμηση του 1597. Μόνο ο Δημ. Σαλαμάγκας υποστηρίζει ότι ιδρυτής του ήταν ο Τζιελαλή πασάς, γιος του Ασλάν πασά Α΄.

Διίστανται επίσης οι απόψεις για το έτος ιδρύσεως του τεμένους. Άλλοι υποστηρίζουν ότι ήταν το 1597 (ενθύμηση) και άλλοι μετά το 1612, ήτοι το 1618.

Διαφορά όμως απόψεων υπάρχει και ως προς το κτισμα. Άλλοι υποστηρίζουν ότι στην αρχή χρησιμοποιήθηκε ως τέμενος ο ναός του Αρχαγγέλου Μιχαήλ, μετασκευασμένος κατάλληλα για μετζίτι. Το 1597, με την προσθήκη μιναρε από το Μοϊσταφά Τζιαγούση, μετατράπηκε σε τζαμί. Το ίδιο έτος έπεσε ο μιναρές από κεραυνό. Του ναού αυτού οι τοίχοι με τις ζωγραφιές φαίνονταν μέχρι το 1770.



Εικ. 16. Στο βάθος το Φετηγιέ τζαμί. Σε πρώτο πλάνο το κτήριο στο οποίο στεγάζεται η 8η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων και το Βυζαντινό Μουσείο.
(Απ. Βερτοδούλου, αν.π., σ. 133).

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Άλλοι υποστηρίζουν ότι από την αρχή (1618) είχε ανεγερθεί ένα περίλαμπρο τέμενος από τον Τζελαλή πασά, αυτό που επισκέφθηκε, προσκύνησε, θαύμασε και περιέγραψε το 1670 ο Τούρκος περιηγητής Εβλιά Τσελεμπή.

Το τέμενος ανακαινίστηκε το 1770.

Το 1795 ο Αλή πασάς, άγνωστο για ποιο λόγο, ανήγειρε το υπάρχον σήμερα τζαμί, πιθανώς σε μικρότερες διαστάσεις. Γι' αυτό και η ονομασία του «Αλιπασά-μπινάρ». Χρησιμοποιούνταν αποκλειστικά πλέον ως τζαμί για το προσωπικό του παραπλεύρως ανεγερθέντος σεραγίου του.

Β΄ ΤΟ ΤΕΜΕΝΟΣ

Ο Κων. Καζαντζής είναι ο μόνος που μας άφησε πλήρη κι εμπεριστατωμένη περιγραφή του τεμένους σε δυο άρθρα (όπ.π.), τον οποίον αποσπάσματα παραθέτουμε:

«Το τζαμί αυτό είνε κτίριον σχετικώς νεώτερον...

»Από αυτήν την "θετικήν" παράδοσιν, μπορεί να συμπεράνει κανείς ότι στο τζαμί εργάσθησαν Βουρμπιανίτες επί Αλή-πασά....»

Και συνεχίζει:



Εικ. 17. Το φιτηγί τζαμί με το υπάρχον κτήριο του Βυζαντινού Μοναστηρίου, τρίτο κατά σειρά, στη θέση που ήταν το σεράι του Αλή πασά.
(Απ. Βυρτοδούλου, όπ.π., σ. 132)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Η τεκτονική του Φατιέ-τζαμί είνε οφθαλμοφανώς υποδεέστερα από την των τζαμιών της μεγάλης, ούτως ειπείν, εποχής της θρησκευτικής οικοδομικής. Η διαφορά εις σχέδιον και κτισιμον, είνε τόσον κτυπητή, όσον σχεδόν και μεταξύ του κυρίου κτιρίου του Μπαϊραχλή και του προστόου του, με τα πρόσφατα αμβλώματά του. Δεν έχει καθόλου περιστύλιον. Χωρίς δ' αυτό δεν δίδει την εντύπωσιν της αρτιότητος, όπως λ.χ. το τζαμί της Ντεντεούτσης. Φαίνεται κολοβόν. Ο οκτάγωνος κουμπές του, αντι να στέψη, επικάθηται εις μίαν άκραν του κτιρίου, εβγήκε τσουρούκικος[7], κοντός, στενός, λειψός. Οι τεχνίται του είχαν χάσει την πεποίθησιν στην μαστοριά των ώστε να ριψοκινδυνεύσουν εκείνο το ειρύ άνοιγμα προς τα κάτω, το περιεκτικόν των γηΐνων· εκείνο το τολμηρόν θόλωμα προς τα άνω, το ανυψωτικόν προς τα επουράνια. Είχαν ξεχάσει τα μέτρα ή είχαν αψυχήσει τα μέσα διά τα απαιτούμενα αντερίσματα; Αδηλον. Πάντως η απειρία στην σύνθεσιν και η κακοτεχνία στην εκτέλεσιν προδίδουν την παρακμήν της τέχνης. Εις αυτό διαβλέπομεν τον πρόδρομον των νεωτέρων τεμενών και κατεδαφίσθησαν: των Καμπεραγάδων και του Λιάμη το Μετζίτι. Αφίνω τον μιναρέν που δεν έχει ούτε την ελαφρότητα, ούτε τες αναλογίες των εξαισίων μιναρέδων της παλαιοτέρας περιόδου. Φαίνεται πάντοτε ο προς τα ύψη δάκτυλος, αλλά σαν από χέρι αγροίκου και πρόστυχον που υψούται προς τον ουρανόν με την αυθάδειαν και το τεκλιφσιζλίκι[8] του απαιτούντος αλλ' αδιαφορούντος, και



Εικ. 18. Το Φετηγιέ τζαμί από Β, όπου και η κεντρική του εισοδος.
(Απ. Βερτοδούλου, *Τα Γιάννινα*. «Λυδώνη» 1991, σ. 131)

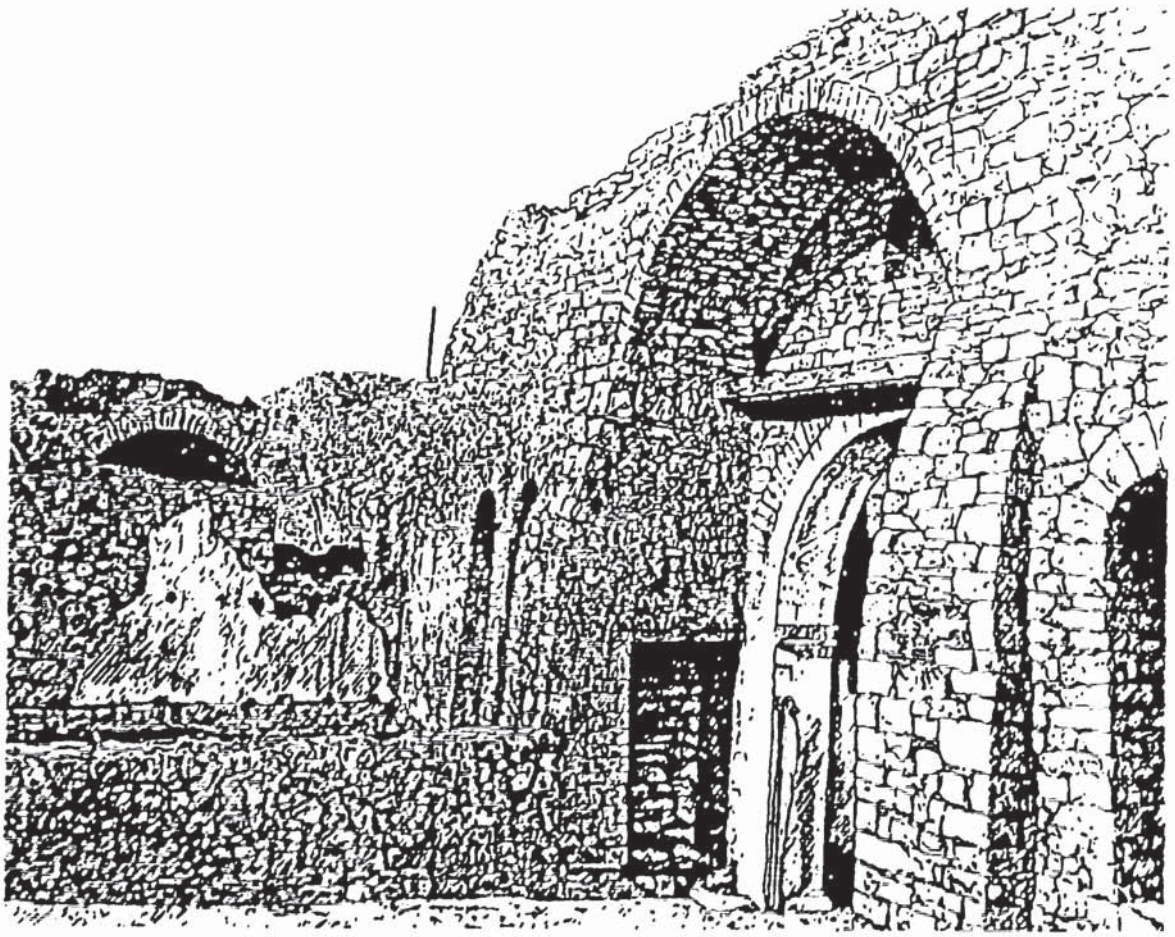
7. *Τσουρούκικος* (επιθ.), λέξη τουρκική (çürük) που σημαίνει «ελλιπής, ανολοκλήρωτος».
8. *Τεκλιφσιζλίκι* (το), λέξη τουρκική (teklif-iz-lic) που σημαίνει «η φορολογία, ο φόρος».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

όχι με την κατανυκτικότητα του ικετεύοντος και πιστεύοντος, όπως ο μιναρές του Μπαϊρακλή.... Ανήκει εις ανθρώπους που αφιέρωνον αυτό το σέβασμα εις το θείον, όχι με συντριβήν καρδίας προς εξιλέωσιν των ανομημάτων, αλλά προς δεκασμόν της αντιλήψεώς του δια την διάπραξιν νέων. Ο άνθρωπος δε αυτός ήτο ο Αλή - πασάς....»

Στο δεύτερο άρθρο του «Το Φετιέ τζαμί και η αλληγορία του» (Εφημ. «Ήπειρος», αριθ. 1929 (85) 28 Σεπτ. 1924) μας πληροφορεί ακόμη ότι:

«Τούτο [ότι είναι κτίσμα του Αλή Πασά] το επιβεβαιώνει ο σοφολ. Μουφτής, στηριζόμενος στην ακρίβειαν των βακουφικών χοτζετίων[9]. Την βεβαίωσίν του, ο σοφολ. Μουφτής, προσεπικυρώνει με την πληροφορίαν ότι το τζαμί δεν έχει κανένα ειδικόν εισόδημα...



Εικ. 19. Η πύλη του Ιτς-Καλέ (σχέδιο).
(Ι. Κανετάκη, όπ.π., σ. 185)

9. *Χοτζέτ+ι* (το), λέξη τουρκική *(huccet)* που σημαίνει το έγγραφο του κατή (περοδίκη) με το οποίο αναγνωριζόταν ο τίτλος κυριότητας ενός κτήματος, ακινήτου.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

»Απ' αυτόν έμαθα [έννν. τον πρώην Δημαρχο Ιωαννίνων Βασ. Πυρσινέλλα] την ύπαρξιν όχι μιας αλλά τεσσάρων πλακών. Στο τετράγωνον της βάσεως του μιναρέ του Φατιέ, μου είπεν, ότι βρίσκονται εντειχισμένες τέσσαρες πλάκες...

»Στο τετράγωνον που αποτελεί το βάθρον από το οποίον πυραμιδούμενος βαθμηδόν στρογγυλεύει κατόπιν και υψούται ο μιναρές, ενετείχισε τέσσαρες πλάκες. Εις καθεμιά ελάξευσεν ένα έμβλημα αλληγορούν μιαν από τας αποκαλυφθείσας πίστεις του κόσμου. Ένα κτίριον σαν εκκλησία θέλει να παραστήση τον χριστιανισμόν. Η θρησκεία της απολυτρώσεως από τας αμαρτίας, είχε ως έμβλημά του, τον σταυρόν. Το έμβλημα του πάθους του Λυτρωτού. Ο τεχνίτης το απέφυγεν εξ επίτηδες. Η αλληγορία θα ήτο διαφανής. Το Πυθαγόρειον σχήμα του μυστικισμού, το κοινώς λεγόμενον: "πενταλφα", υποτυπώνει την θρησκείαν που απεκάλυψεν ο Μωϊσής στο όρος Σινά. Το έμβλημα που υιοθέτησεν ο Σιωνισμός, την σημαίαν του. Ο βουδδισμός, η θρησκεία της Εώας που καλύπτει την άφατον αφαίρεσιν του Νιρβανα, υπό το πέπλον της πολυθεΐας, συμβολίζεται από ένα



Εικ. 20. Η εισοδος στο Ιτς-Καλέ φρούριο.
(Αν. Παπασταύρου, *οπ.π.*, σ. 215, αριθ. 258)

άνθος. Το λωτον, όπως πολύ ορθά υποθέτει ο κ. Πυρσινέλλας, στο οποίον αποδίδονται πάμπολλες μυθικες ιδιότητες. Προς παράστασιν του δόγματος του Αλλάχ, που απεκάλυψεν και επέβαλεν εις τα ειδωλολάτριδα τεκνα της ερήμου, ο Μωάμεθ, ελαξεύθη ένας μιναρές. Ο μιναρές από τον εξώστην του οποίου τα πλάσματα καλούνται να ταπεινωθούν προ του πλάστου των, και όχι η ημισέληνος. Το αιματοβαφές έμβλημα της κοσμικής δόξης του μωαμεθανισμού παρηγκωνίσθη από τον τεχνίτην, όπως και ο Σταυρός. Σταυρός και Ημισέληνος υπήρξαν επί μακρόν τα σύμβολα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

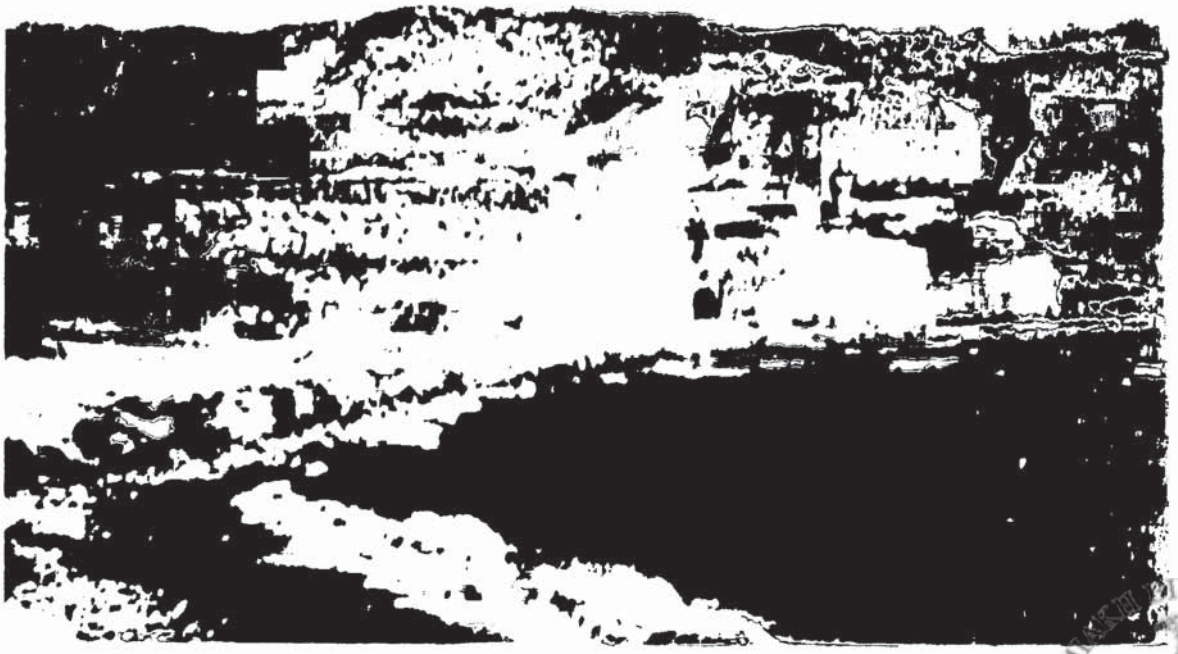
μιας αδιαλλαξίου και αλληλοεξοντωτικής πάλης, ώστε να πιθανή πάρα πολύ πρός τις μαύρες αλληγορίαν αδιαφορούντες...».

Ο Αντ. Βρανούσης, για το ιστορικό του τεμένους, μας πληροφορεί (ό.π., σ.37, υποσ. 2 και σ. 48) ότι, Το 1950 στην κόγχη του τζαμιού (το μιχράμπ όπως ονομάζεται από τους μουσουλμάνους) βρέθηκαν δύο μαρμάρινοι πυλώνες, ύψους 2,20 μ. με ανάγλυφη διακόσμηση, που προέρχονται από μικρό βυζαντινού ναού του 13ου αι., πιθανόν από το μητροπολιτικό ναό του Ταξιάρχη Μιχαήλ.

Στον περίβολο του τζαμιού το 1814 ο Άγγλος περιηγητής Χιούζ (Hughes) βρήκε μία ενεπίγραφη επιτύμβια πλάκα, την οποία αντέγραψε. Δυστυχώς από την ανάγνωση της, δεν εξάγεται νόημα, γιατί η πλάκα ήταν ελλιπής.

Για το θέμα των μιναρέδων ο Σωτ. Ζούμπος (Δίπαντα, Γιάννινα 1985, σ. 215 - 216) συμπληρώνει:

«Ας έχομεν άλλως τε υπ' όψιν ότι εις την κόγχην «Νιχιά» [πρόκειται για το μιχράμπ] του παλαιού τουρκικού τζαμίου **Φατιγιέ** (ή Φετιγιέ χαμένος), υπάρχουν ενεπίχριστοι δύο εξαιρέτου βυζαντινής τέχνης μικροί (στύλοι μαρμάρινοι) τεχνοτροπίας του 13ου αιώνος, επίκειμ



Εικ. 21. 1950. Άποψη του Φετιγιέ τζαμιού από τη Σκάλα (νότια) με το χαμένο πια μιναρέ.

(Αλ. Βυτσοδούλου, *ό.π.*)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σμένοι δι' ασβεστου, προερχόμενοι εκ του κατεδαφισθέντος υπό των Τούρκων εκεί μητροπολιτικού ναού». Και συνεχίζει:

«Κατά το έτος 1948 ότε επέβλεπον ως επιμελητής εις τας διεξαγομένας εκεί ανασκαφάς υπό δύο εταιρειών, διά την ανακάλυψιν κεκρυμμένων θησαυρών του Αλή Πασά (και αίτινες ανασκαφαί απέβησαν άκαρποι), ανασκάψαντες και τον εντός της αιθούσης του τζαμίου χώρον (το δάπεδον) και εις βάθος 2 - 3 μέτρων ανεύρομεν τμήματα παλαιών τοιχογραφιών του κρημνισθέντος ναού, άτινα είχον απορριφθεί εκεί ως μπάζα και τα οποία περισυνέλεξα, καταθέσας ταύτα εις το Δημοτικόν Μουσείον».

Ι ΠΑΡΕΠΟΜΕΝΑ

1. Στον αύλειο χώρο και προς τα δεξιά από την είσοδο του Φετιγιέ τζαμιού υπάρχει ορθογώνιο κτίσμα, με διάταξη από την ανατολή προς τη δύση. Σήμερα σώζεται μόνο η πετρινη βάση του. Είναι ο οικογενειακός τάφος που κατασκεύασε ο Αλή πασάς.

Ο τάφος ήταν περικαλλής, περιφραγμένος με σιδερένιο κιγκλίδωμα,



Εικ. 22. Η βάση του τάφου του Αλή πασά από ΝΑ.
(Αν. Παπασταύρου, *όπ.π.*, σ. 183, αριθ. 227)

Σήμερα ο Λήμος Ιωαννιτων, ύστερα από έντονο ενδιαφέρον του Συλλόγου Αρχαιολλων Ιωαννίνων και με την οικονομική αρωγή του, κατασκεύασε το νέο κιγκλίδωμα (Σεπτεμβριος 1999), με βάση τις φωτογραφιες και τα σχέδια του Συλλόγου.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

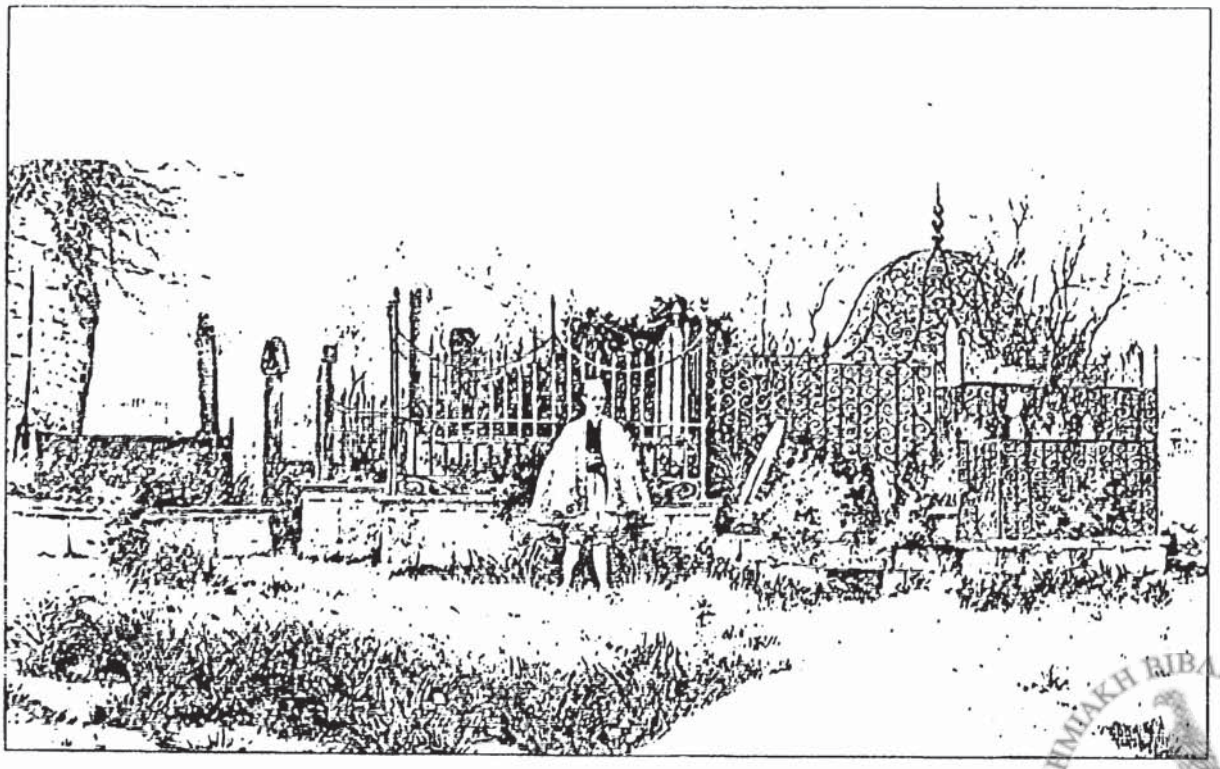
που ήταν στολισμένο με δαντελωτά αραβουργήματα. Το σιδερένιο κιγκλίδωμα ξήλωσαν και αφαίρεσαν άγνωστοι τα χρόνια της κατοχής 1943 - 44).

Στο επίπεδο άνοιγμα του τάφου υπάρχουν εμφανή τα σημεία τριών τάφων. Υπάρχουν επιτύμβιες πλάκες (κεφαλάρια) στα αραβικά, τις επιγραφές των οποίων σε μετάφραση δημοσίευσε ο Χρ. Σούλης (Τουρκικαί επιγραφαί Ιωαννίνων. Ηπειρωτικά Χρονικά τ. Η΄ (1933) σ. 91, παρ. ΙΑ΄ και ΙΒ΄. Και Βασ. Πυρσινέλλα, όπ.π, σ. 55).

Ο ένας στο κέντρο είναι της Εμινέ (Ουμ Γκιουλσούμ Χανούμι), της πρώτης συζύγου του Αλή, κόρης του Καπλάν πασά από το Δέλβινο. Η επιτύμβια πλάκα έχει επιγραφή και από τις δυο όψεις (ανατολική και δυτική).

«Παρ. ΙΑ΄. Η έχουσα καλόν όνομα κόρη του Καπλάν πασά Ουμ Γκιουλσούμ Χανούμ με την διαταγήν του Θεού μένει ευχαριστημένη εις τον Παράδεισον. Ας έχει ζωήν η υψηλή οικογένειά της, διότι ελύπησεν τον αρχηγόν Αλή πασάν. Ας εύχωνται υπέρ αναπαύσεώς της εν τω Παραδείσω. (δυτική πλευρά).

»Ουδείς εις τον κόσμον τούτον είναι αιώνιος. Ελθέ και απάγγελλε με καθαράν καρδίαν μίαν ευχήν (του Κορανίου). Απάγγελλε. Έτος 1215»



Εικ. 23. 1897. Άποψη του τάφου του Αλή πασά με το «περικαλλές κιγκλίδωμα».
(Αν. Παπασταύρου, *Λεύκωμα*, σ. 243)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

(εγίρας, ήτοι 1799 / 1800 μ.Χ. και όχι 1809 όπως λανθασμένα αναγράφεται).

Ο δεύτερος, προς τα αριστερά, είναι της Αϊσέ, κόρης του Βελή πασά, δευτερότοκου γιου του Αλή. Η Αϊσέ ήταν σύζυγος του Σουλεϊμάν μπέη, πρόκριτου των Ιωαννίνων. Είχε αφήσει αξιόλογα κληροδοτήματα για τη συντήρηση των τζαμιών μέσα στο κάστρο και την πληρωμή των μισθών των δασκάλων των μεντρεσέδων.

«Παρ. ΙΒ΄. Η εν Παραδείσω Αϊσέ Χανούμ θυγατέρα του Βελή Γιουτίν πασα, υιού του Τεπελενλή Αλή πασά και σύζυγος του εκ των προκρίτων και ευγενών του μακαρίτου Σουλεϊμάν βέη εξ Ιωαννίνων. Είχεσθε υπέρ αναπαύσεως της ψυχής αυτής.»

Ο τρίτος τάφος, προς τα δεξιά και μικρότερος, φιλοξενεί το ακέφαλο πτώμα του Αλή πασά Τεπελενλή. Όπως είναι γνωστό το κεφάλι του Αλή, που είχε αποκόψει ο Χουρσίτ πασας, είχε σταλεί στην Κων/πολη κι ενταφιάστηκε στο νεκροταφειο Σιλιβρί - Καπού (Πύλη της Σιλιβρίας) κοντά στο Μπαλουκλή, μαζί με τα πτώματα των δύο γιων του, του Μουχτάρ και του Βελή.



Εικ. 24. 1843. Χαλυβογραφία W.L. Leitck & H. Adlard. Το μεγαλοπρεπές στρώμα του Αλή πασά. Αριστερά διακρίνεται ο περιφραγμένος τάφος του.
(Αν. Παπασταύρου, *Λείψανα*, σ. 114)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ο Κων. Καζαντζής στο δεύτερο άρθρο του (όπ.π.) γράφει σχετικά:

«... ένας ξύλινος τύμβος έδειχνε το μέρος που είχε παραχωθή το ακέφαλο πτώμα του Αλή...».

Στη χαλυβογραφία των Leitch και Ablard, που δημοσίευσε ο Αναστ. Παπαστεφάνου (Τα Γιάννενα του 19ου αι. Λεύκωμα, σ. 114) με τον τίτλο «Ιωάννινα, ο τάφος του Αλή πασά και της Φατιμά στην αυλή του Σεραγίου», η Εμινέ, γυναίκα του Αλή, αναγράφεται ως Φατιμά.

Ο Χρ. Σούλης στη συνέχεια των επιγραφών δημοσιεύει (όπ.π, σ. 96, παρ. ΙΘ΄ και Κ΄) και δύο ακόμη επιγραφές σε μετάφραση, που έχουν σχέση με τον οικογενειακό τάφο του Αλή, τις οποίες και παραθέτουμε.

Η πρώτη επιγραφή από επιτύμβια λίθινη στήλη, που βρισκόταν σε τάφο μέσα στο κιγκλίδωμα του οικογενειακού τάφου του Αλή, προς το Β.Α. μέρος αυτού. Προφανώς ο τάφος ανήκε σε συγγενή του Αλή, σημειώνει ο Σούλης:

«Παρ. ΙΘ΄. Με διορατικόν βλέμμα βλέπε
εις το λιθάρι του μνήματός μου.
Την κατάστασίν μου δεν θα την εννοήσης
πριν έλθη και εις την κεφαλήν σου (ο θάνατος).
1 Μουχαρέμ[10] 1270» (εγίρας, ήτοι 1853 μ.Χ.)

Η δεύτερη επιγραφή από επιτύμβια στήλη που βρισκόταν σε μικρό τάφο έξω από το κιγκλίδωμα του οικογενειακού τάφου του Αλή, προς τη βόρεια πλευρά και δίπλα από τον τάφο του Αλή.

«Παρ. Κ΄. Εις την νεανικήν ηλικίαν πετάξασα εις τον κήπον του Παραδείσου αφήκε λύπην εις την ψυχήν της μητρός της.

»Εύχεσθε υπέρ αναπαύσεως της ψυχής της Φατιμέ χανούμ, θυγατρός του Μαχμούτ βέη, εγγονής του Συνταγματάρχου.

26 Σαμπάν[11] έτους 1283» (εγίρας και όχι 1823 όπως αναγράφεται από τυπογραφική αβλεψία, ήτοι 1866 μ.Χ.).

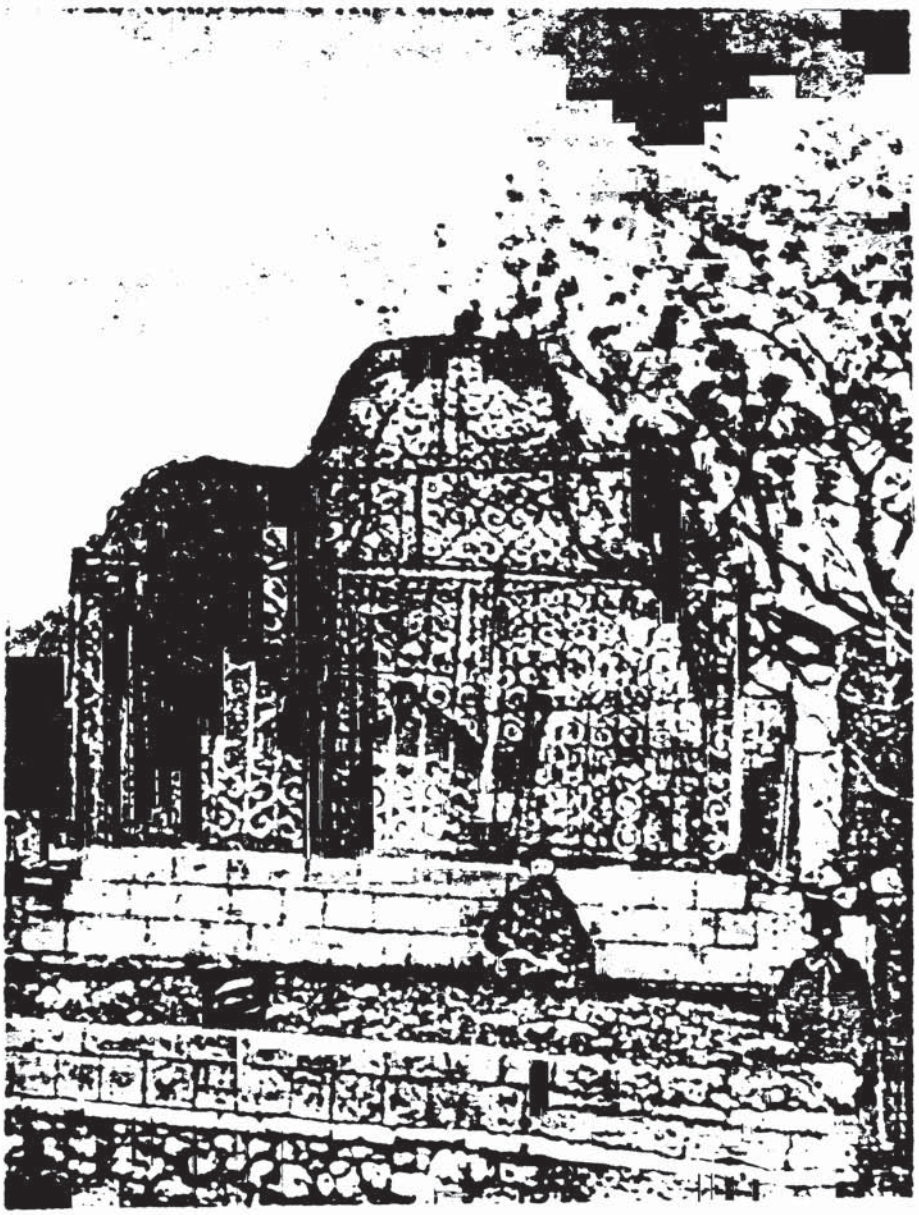
Άγνωστο το πρόσωπο του Μαχμούτ βέη και του Συνταγματάρχη στην ιστορία της πόλεως των Ιωαννίνων.

10. *Μουχαρέμ* (ο), είναι ο πρώτος σεληνιακός μήνας του μουσουλμανικού ημερολογίου με 30 ημέρες.

11. *Σαμπάν* (ο), είναι ο όγδοος σεληνιακός μήνας του μουσουλμανικού ημερολογίου με 29 ημέρες.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

2. Το Φετηγιέ τζαμί έχει χαρακτηριστεί από το Υπουργείο Πολιτισμού ως διατηρητέο μνημείο. Η 8η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, που έχει την ευθύνη, ασχολείται με ενέργειες συντηρήσεως και ανακαινίσεως του τεμένους. Ήδη το τέμενος έχει ενταχθεί στον ενιαίο πολιτιστικό χώρο του Βυζαντινού Μουσείου μαζί με όλα τα κτήρια στον περιβάλλοντα χώρο του Ιτς-Καλέ.

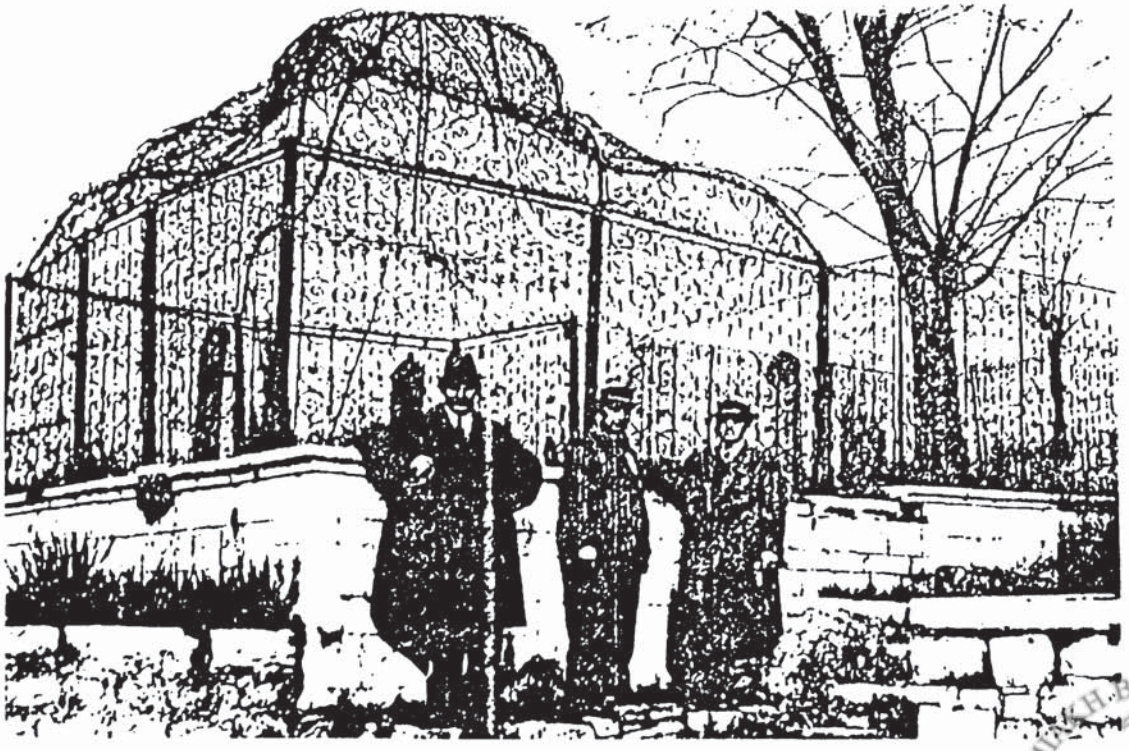


Εικ. 25. Ο τάφος του Αλή πασά σε επιστολικό δελτάριο εποχής, τέλη 19ου αι., από Α.
(Αν. Παπασπύρου, αν.π., σ. 313, αριθ. 369)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



Εικ. 26. 1924. Μπροστά από τον τάφο του Αλή πασά. Δυτική πλευρά.
(Σ. Ζούμπου: *Άπαντα*, Ιωάννινα 1985, σ. 122)



Εικ. 27. Ο τάφος από Ν.Δ. Αριστερά ο Χρ. Σούλης, γυμνασιαρχης της Ζωσιμαίας Σχολής.
(Απ. Βερτοδούλου, *όπ.π.*, σ. 135)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



Εικ. 28. Το «θησαυροφυλάκειο» του Αλή.
Αριστερά ο ναΐσκος των Αγίων Αναργύρων.
(Απ. Βερτοδούλου, ό.π., σ. 132)



Εικ. 29. Τα μαγειρεία του Αλή. Στο βάθος το Ασλάν τζαμί.
(Απ. Βερτοδούλου, ό.π., σ. 128)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

3. ΤΟ ΤΖΑΜΙ ΤΗΣ ΚΑΛΟΥΤΣΙΑΣ*
(Κανλί Τσεσμέ)

Α΄ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

1. Από τους Τουρκογιαννιώτες ονομαζόταν **«Κανλί Τσεσμέ»**,[1] που σημαίνει «βρύση αίματος». Από άλλους ονομαζόταν **«Καλού Τσεσμέ»**, που σημαίνει «βρύση του Καλού» (εννοείται παιδιού).

Πρόκειται για το τζαμί που βρίσκεται στην πλατεία της Καλούτσιας ή Καλούτσιανης, όπως ονομάζεται πλέον, με το χαρακτηριστικό κολοβό (χωρίς τη στέγη) μιναρέ του.

2. Το τοπωνύμιο «Καλούτσια» ή «Καλούτσιανη» προήλθε από παραφθορά του ονόματος «Καν(λί Τσεσμέ» ή «Καλού Τσεσμέ». Ο Κων. Καζαντζής γράφει σχετικά: «.... το τζαμί της "Καλούτσας". Στην γιαννιώτικην προφοράν έτσι προσομοιώθη η τουρκική λέξις "Καλήν τζεσμέ". Σή-



Εικ. 1. Το τζαμί της Καλούτσιας όπως είναι σήμερα.

* Με τον αριθ. 55 σημειώνεται η τοποθεσία του στο χάρτη της σελ. 10.

1 *Καν(λί* λέξη τουρκική (kanli = και «αίμα» + λι «από») ήτοι αιματοβαμένος και *τσεσμέ* λέξη τουρκική (cesme) «βρύση, πηγή, κρήνη» που σημαίνουν «βρύσι αίματος».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

μαίνει: "Βρύσις από αίμα"....» (Το Βελιγιέ και το Χατζηγιέ. Εφ'ημ. « Ηπειρος», αριθ. 1933 (89) 8 Οκτωβ. 1924).

Ο ίδιος μας δίνει πληροφορίες και για τον ιδρυτή του: «Στα χαρτιά του Εβκαφ[2] το τζαμί φέρεται ως Χατζηγιέ[3], διότι κτήτωρ του υπήρξεν ο Χατζή-πασάς, που ανεξερεύνητον πότε ήλθεν...». Πρόκειται για το βαλή Ιωαννίνων Μεχμέτ πασά ή Χατζή (Ελ - Χατζ) επειδή έφερε τον τίτλο του προσκυνητή (1720 - 1736), από τον οποίο και η άλλη ονομασία του. Ήταν γιος του Ασλάν πασά Β΄, επομένως δισέγγονος του ιδρυτή της δυναστείας Ασλάν πασά Α΄.

Αντίθετα ο Ευ. Μπόγκας παραδέχεται ότι το τζαμί ανήγειρε με δαπάνη του ο Μεχμέτ πασάς Β΄, βαλής Ιωαννίνων (1762-1775;) με το προσωνύμιο «Καλό πασάς» ή «πασάς Καλός», από το οποίο προσωνύμιο και η δεύτερη ονομασία του «Πασιά Καλού». Ήταν γιος του ανωτέρω Χατζή Μεχμέτ πασά. (Γλωσσικά ιδιώματα της Ηπείρου. ΕΗΜ 1964, τ. Α΄, σ. 259).

Ο Ιω. Λαμπρίδης πιθανολογεί την ετυμολογία του τοπωνυμίου από τη «βρύση του αίματος», απορρίπτοντας τις άλλες. (Ηπειρωτικά Μελετήματα. Αθήνα 1887, τ. Α΄, σ. 21 και 43):

«Τα δε των Κανλί Τσιεσμέ... δηλούσι... (πηγή αίματος), ουχί δε την καλήν βρύσιν, ως φρονεί ο Pouqueville, ουδέ βρύσιν του Κάλιου, ως σημειοί ο Π. Αραβαντινός, και την βρύσιν του Μεχμέτ Πασά (Πασά Καλού επωνυμουμένου), αλλά πιθανώς την χύσιν του αφθόνου χριστιανικού αίματος ενταύθα μάλιστα τω 1612».

Σε άλλο όμως σημείο της εργασίας του μας παρουσιάζει κάπως διαφορετική άποψη: «.... είτα δε εισήλασεν [ενν. ο Διονύσιος ο Σκυλόσοφος] εν μέσαις νίκαις... εις Ιωάννινα και προέβησαν εις σφαγήν των Οθωμανών, πυρπολήσαντες και το μέγαρον του τοποτηρητού Οσμάν Πασά, εν τη συνοικία Κανλί-Τσιεσμέ έκτοτε καλουμένη».

Το τζαμί φέρεται τελικά με τις ονομασίες: Κανλί Τσιεσμέ, Καλού Τσιεσμέ, Καλούτσιας ή Καλούτσιανης (η επικρατέστερη σήμερα), Χατζηγιέ και Πασά Καλού ή Καλού Πασά.

Από το τοπωνύμιο «Καλούτσια» έλαβε και το όνομα η συνοικία σε «Καλούτσια» ή «Καλούτσιανη».

---

2. *Εβκαφ*, λέξη τουρκική (*evkaf*) που σημαίνει το βακουφι, «το αφιέρωμα». Εδώ εννοείται το αρχείο των βακουφίων.

3. *Χατζηγιέ*, λέξη τουρκική (*hadjye* = *hadj* «ο προσκυνητής» + *ye* «της») που σημαίνει ο προσκυνητής της Μέκκας.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Οπως έχει αναγραφεί και στην εισαγωγή για τα μουσουλμανικά τεμένη, ο περιηγητής Ηαΐτσης ο μικρός, τιχνογραφώντας την πόλη των Ιωαννίνων, χρησιμοποιεί τη λέξη «Καλούτζασμη», ως ονομασία της συνοικίας στην οποία κυριαρχεί το «Καυλί τζαμί». Η λέξη ετυμολογείται από την ονομασία «Καυλί τζαμί» ή «Καλού τζαμί» μάλλον και όχι από την ονομασία «Καυλί Τσιαμί» ή «Καλού Τσιαμί». Φαίνεται ότι από την εποχή εκείνη (1690) για την ονομασία του τεμένους και της ομώνυμης συνοικίας κυριαρχούσε ο τύπος «Καλούτζασμη» (η).

Ο Σωτ. Ζούμπος δεν αποδέχεται αυτή την ετυμολογία του τοπωνυμίου «Καλούτσια» και δίνοντας τη δική του ερμηνεία για την προέλευση της ονομασίας υποστηρίζει: (Άπαντα, Γιάννινα 1985, σ. 241 έως και 244).

«Εις τα Ιωάννινα σήμερον έχομεν τρεις συνοικίας με το αυτό σχεδόν όνομα: Την Πέρα Λούτσα ή "Μεγάλη" (νοτιοδυτικόν τμήμα της πόλεως), της Επάνω Λούτσα (νότιον τμήμα) και την Καλούτσια "Κάτω" Λούτσα (νοτιοανατολικό τμήμα)». Και συνεχίζει: «Τέτοιες, λοιπόν, **λούτσες** λόγω των πολλών κοπαδιών και ζώων, θα ήταν εις τας ως άνω τρεις τοποθεσίας και ...έδοσαν τα ονόματά των εις συνοικίας, από τα διατηρούμενα παλιά τοπωνύμια και προς χαρακτηρισμόν εκάστης συνοικίας ονομά-



Εικ. 2. Το τζαμί «Καυλί Τσιαμί» ΒΑ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σθησαν: "Πέρα Λούτσα", "Επάνω Λούτσα" και "Κάτω Λοῦτσα" ή "Καλούτσια"».

Θέλοντας να διελευκάνει γλωσσολογικά την ονομασία «Καλούτσιασμι», όπως αναγράφει τη λέξη, –ενώ στα Ηπειρωτικά Χρονικά (Κων. Μέρτζιου: Κατάλογος εκδόσεων Ν. Γλυκέως, τ. Ι. (1935) σ. 103 και Παν. Αραβαντινού: Χρονογραφία της Ηπείρου. Αθήνα 1856, τ. Β΄, σ. 239) αναγράφεται «Καλούτζασμι» (το) και στο Παν. Αραβαντινό «Καλούτζασμη» (η)– παραδέχεται ότι:

«Εκ του "Κάτω Λούτσα" θα έγινε το Καλούτσαινη, διότι οι πρώτοι κατοικήσαντες γύρω από τη λούτσα... θα έλαβον την ονομασία εξ αρχής "Κάτω Λουτσινοί" ή Καλουτσιανίτες - Καλουτσιανοί - Καλουτσιασμίτες και εκ των Καλουτσιανιτών έλαβε πάλιν το όνομα η συνοικία Καλούτσιανη, μετατραπέντος τούτου διά μέσου του χρόνου εις Καλούτσιασμι (όπως γράφει ο Παΐσιος το 1690), διά να καταλήξει Καλούτσια.

»Ουκ ολίγην σύγχυσιν επέφερεν... μετέπειτα και η ανάμιξις των τουρκικών λέξεων "καλίν τσεσμέ" και "Καλού τσεσμέ" και αι οποίαι λέξεις δεδικαιολογημένως παρεπλάνησαν πολλούς...

»Επειδή τινες, σχολιάζοντες ίσως την λέξιν "Καλούτσια" θέλησουν να ερωτήσουν πως προσετέθη το γιώτα (ι) εις την κατάληξιν -τσια (Καλούτσια) οφείλομεν να αναφέρωμεν ότι κατά συγκοπήν, το: "εις την Κάτω Λούτσα" έγινε: "σγ'κάτ' Λούτσα", "σ' γκαλούτσα - Καλούτσια"....

»Πάντως, όπως κι αν έχει από γλωσσικής πλευράς το ζήτημα περί την λέξιν Καλούτσια, έν παραμένει αληθές και ιστορικώς αδιάσειστον, ότι η ονομασία εδόθη πολύ προ της ιδρύσεως του τζαμιού... Προϋπήρχε δε αύτη από το έτος 1690 (και τις είδε πρότερον) η συνοικία αυτή, φέρουσα το όνομα "Καλούτσιασμι" (εάν, εννοείται, ορθώς αναγράφεται υπό του βυζαντινίζοντος Παΐσιου) και προέρχεται αναμφισβητήτως η ονομασία από την εξέλιξιν της φράσεως: Στην κάτω λούτσα, σ' γκατ-λούτσα, "σγκαλούτσια" - Καλούτσια».

Ο Ζούμπος είναι ο μόνος που δέχεται ότι το τοπωνύμιο «Καλούτσια» προέρχεται από την ονομασία της συνοικίας «Κάτω Λούτσα», που προϋπήρχε της ανεγέρσεως του Κανλί Τζαμί ή Καλού Τζαμί. Ακολούθησε βέβαια μια μεγάλη γλωσσολογική διαδρομή για ν' αποδείξει τη μετατροπή του τοπωνυμίου «Κάτω Λούτσα» σε «Καλούτσια» και «Καλούτσιανη» όπως πλέον χρησιμοποιείται σήμερα.

Αρκετό ενδιαφέρον παρουσιάζει η άποψη αυτή του Ζούμπου. Υπέρ αυτής υπάρχουν δύο ισχυρά επιχειρήματα. Πρώτον ότι ο Εβλιά Τσελεμπή, από το 1670, αναγράφει την ονομασία της συνοικίας «Καλούτζα-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σμη». Και δεύτερον ότι και ο ιερομόναχος Παΐσιος ο μικρός από το 1690 αναγράφει το τοπωνύμιο «Καλούτζασμι».

Δεν πρέπει όμως να μας διαφεύγει ότι: α) Ναι μεν το τζαμί ανεγέρθηκε μετά το 1720, αλλά το μετζίτι προϋπήρχε από το 1450 περίπου. β) Η ονομασία της περιοχής «Καυλί Τσιεσμέ» δόθηκε μετά τη σφαγή των στασιαστών του Διονυσίου Σκυλοσόφου μετά το 1611 και γ) Η συνοικία Κάτω (ή Πέρα) Λούτσα δεν περιελάμβανε την περιοχή της Καλούτσιας, αλλά την περιοχή από την αρχή της λεωφόρου Δωδώνης και δεξιά μέχρι το κτήριο της Στρατολογίας. Άλλωστε μεταξύ της συνοικίας Κάτω Λούτσας και Καλούτσιας μεσολαβούσε η συνοικία Λακκώματα ή Γενί Μαχαλάς.

3.- Για το πρόσωπο του ιδρυτή και την ονομασία του τζαμιού ο Ιω. Λαμπρίδης (όπ.π, σ. 76) παραδέχεται ότι:

«Τζαμίον Καυλί Τσιεσμέ, κατ' αρχάς Μεδτζίτ ον παρά το εκεί αρχαίον της πόλεως διοικητήριον [στο οποίο διέμενε ο βαλής Ιωαννίνων Οσμάν πασάς κι έκαψαν οι στασιάσαντες το 1611 με το Διονύσιο το Σκυλόσοφο] μετετράπη εις τζαμίον υπό του Χατζή Αχμέτ Πασά». Αναφέρει, λοιπόν, ως ιδρυτή του τζαμιού το Χατζή Αχμέτ πασά, γιο το Ασλάν πασά του Β΄, που χρημάτισε βαλής Ιωαννίνων (1720-1736). Στη θέση αυτή προϋπήρχε μετζίτι, που μετατράπηκε σε τζαμί μετά το 1611.



Εικ. 3. Άποψη του τζαμιού από Ν.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Την ίδια άποψη για το πρόσωπο του ιδρυτή έχει και ο Κων. Καζαντζής, όπως προαναφέραμε.

Τις αμφισβητήσεις για το πρόσωπο του ιδρυτή και το έτος ανεγέρσεως του τζαμιού μας ξεκαθαρίζει μια επιγραφή. Στην εσωτερική πλευρά του υπερθύρου υπήρχε εκτυπη επιγραφή γύψινη, η οποία δυστυχώς καταστράφηκε με τα αλλεπάλληλα επιχρίσματα. Την επιγραφή αυτή δημοσίευσε ο Χρ. Σούλης (Τουρκικαί επιγραφαί Ιωαννίνων. Ηπειρωτικά Χρονικά τ. Η΄ (1933) σ. 88, παρ. Δ΄) κι έχει ως εξής: «Με τη βοήθειαν του υψίστου έκτισε το Τζαμίον τούτο ο Μουσελίμης[4] των Ιωαννίνων Χατζή Μεχμέτ πασάς, απόγονος της υπό του θεού αξιωθείσης δι αγαθοεργήματα οικογενείας του εν παραδείσω οικούντος Βεζίρ Ασλάν πασά, όστις εξώδευσεν όλην την περιουσίαν του προς δόξαν του αιωνίου θεού και δια το ιερόν αυτού μεγαλείον. Μηνί Τζεμάλ-ουλ-αχήρ[5] 1152». (Εγίρας ήτοι 1739 μ.Χ.).

Κι επεξηγεί ο Χρ. Σούλης ότι ιδρυτής του ήταν ο Αχμετ πασάς, βαλής Ιωαννίνων (1740 - 1748).

Είναι το τρίτο πρόσωπο που φέρεται πλέον ως ιδρυτής του τζαμιού. Πρώτος ο Χατζη Μεχμετ πασάς, βαλής Ιωαννίνων (1720-1736), δεύτερος ο Αχμέτ πασάς, βαλής Ιωαννίνων (1740-1748) και τρίτος ο Μεχμέτ πασάς ο Β΄ ή «Πασάς Καλός», βαλής Ιωαννίνων (1762-1775;). Και οι τρεις χρημάτισαν βαλήδες Ιωαννίνων την αντίστοιχη περίοδο. Το τρίτο πρόσωπο ήταν παιδί του πρώτου. Κάποια σύγχυση υπάρχει σε ορισμένα στοιχεία μεταξύ του πρώτου και δεύτερου προσώπου.

Την ύπαρξη της επιγραφής αυτής επιβεβαιώνει και ο Σωτ. Ζοίμπος (όπ.π, σ. 245). Τη μετάφραση της επιγραφής αυτής έκαμε ο Παπιγκέρ[6], που είχε επισκεφθεί την πόλη των Ιωαννίνων, όπως ακριβώς την επιγραφή είχε δημοσιεύσει το 1933 ο Χρ. Σούλης. Ο Ζοίμπος παραδέχεται ότι το τζαμί ανήγειρε ο Χατζή Μεχμέτ πασάς, γιος του Ασλάν πασά Β΄, τον οποίο τοποθετεί βαλή Ιωαννίνων την περίοδο (1740-1748), δηλ., την περίοδο που βαλής Ιωαννίνων ήταν ο Αχμέτ πασάς.

Για το ίδιο θέμα ο Δημ. Σαλαμάγκας (Άπαντα. Έκδοση Παπαζήση. τ. 2, Γιαννιώτικα Σύμμεικτα, σ. 86-87 και 90-93) υποστηρίζει τα εξής:

---

4. *Μουσελίμης*, λέξη τουρκική *(muselem)* που σημαίνει «αμισθος». Τον τιτλο αυτό έφερε ο πασάς, τον οποίο όριζε ο βαλής ως αναπληρωτή του ή ως διοικητή μιας περιοχής ή πόλεως.

5. *Τζεμάλ-ουλ-αχήρ* ονομάζεται ο έκτος σεληνιακος μήνας του μουσουλμανικού ημερολογίου με 29 μέρες.

6. Ο Χρ. Σούλης γράφει Babinger. Είναι το ίδιο πρόσωπο, ο διασημος Γερμανος καθηγητής της Τουρκικής Ιστορίας στο Πανεπιστήμιο του Βερολίνου.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Κατά τον ίδιο τρόπο, που το τέμενος του Χατζή Μεχμέτ Πασιά έμεινε στον τόπο, κοινά γνωστό σαν Τζιαμί Καλούτσιας (Κανλού - τσιεσμέ = αιματερή βρύση)». Και συνεχίζει:

«Και πριν ακόμα από την Επανάσταση του Σκυλοσόφου (1611), είναι ιδρυμένο και το Μετζίτ της Καλούτσιας, που γι' αυτό υπάρχει η πληροφορία ότι πρωτοϊδρύθηκε κοντά στα τέλη του 15ου αι.»

Σε άλλη εργασία του (όπ.π, τ. 4, Ζουλεϊχά, σ. 29) γράφει: «Και για να σβύση την καταισχύνη της ζωής του, [ενν. ο Χατζή Μεχμέτ πασάς] την ίδια χρονιά της αδελφοκτονίας [δηλ. το 1739] χτίζει το περίφημο Τζαμί –ίσαμε τότε μετζίτ– της Καλούτσιας».

Η άποψη αυτή του Σαλαμάγκα φαίνεται η περισσότερο σωστή. Προϋπήρχε το μετζίτι, που ιδρύθηκε στα τέλη περίπου του 15ου αι, όπως ακριβώς υποστηρίζει και ο Ιω. Λαμπρίδης. Οι Οθωμανοί (μουσουλμάνοι) συνήθιζαν να επιλέγουν τοποθεσία με βρύση πλησίον για λόγους καθαρά τελετουργικούς κατά την άσκηση των θρησκευτικών τους καθηκόντων. Εκεί κατασκεύαζαν ένα πρόχειρο κτίσμα, ξύλινο ή απλό πέτρινο που το ονόμαζαν μετζίτ.



Εικ. 4. Ο μιναρές (κολοβός) του τζαμιού της Καλούτσιας.

Εδώ πλησίον στο μετζίτ υπήρχε και η κατοικία του Βαλή Ιωαννίνων Οσμάν πασά (1611-1613), που καταγόταν από την Παραμυθιά και ήταν γαμπρός από θυγατέρα, ή κάτ' άλλους από εγγονή, του μεγάλου Ασλάν πασά Α΄. (Το ορθό πρέπει να είναι ότι ήταν γαμπρός από εγγονή γιατί ο Ασλάν πασάς Α΄ έζησε το 1618, τότε που ανήγειρε το ομώνυμο τζαμί μέσα στο κάστρο). Τη νύχτα της 11 Σεπτεμβρίου 1611 εδώ έφτασαν οι στασιάσαντες με αρχηγό το Διονύσιο Σκυλόσοφο κι έκαψαν το σαράι του. Ο Οσμάν μόλις κατόρθωσε να σωθεί, καταφεύγοντας στον πύργο που είχε κατασκευάσει ο Τζιελαλή πασάς (βλ. Φετιγιέ τζαμί). Και, κατά την παράδοση, εδώ βρήκαν αργότερα οι Τούρκοι το μεγαλύτερο μέρος των στασιαστών, τους

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

οποίους κατέσφαξαν κι έτρεξε το αίμα των σφαγιασθέντων σαν βρύση. Η ακόμη η παρακείμενη βρύση γέμισε από το αίμα των χριστιανών. Κι έκτοτε η ονομασία «Κανλί Τσεσμέ» δηλ. «βρύση αίματος, αιματερή».

Το 1739 ο πρώην βαλής Ιωαννίνων Χατζή Μεχμετ πασάς, στην τοποθεσία του μετζίτ, χτίζει το τζαμί, «την ίδια χρονιά της αδελφοκτονίας». Ο Χατζή Μεχμέτ το 1736 εκθρονίζεται από τον αδελφό του Ιμπραήμ για ανικανότητα, ο οποίος και διορίζεται βαλής Ιωαννίνων (1736 - 1739). Ο Χατζή Μεχμέτ δεν άντεξε την ταπείνωση που δέχτηκε από τον αδελφό του. Για το λόγο αυτό έτρεφε μεγάλη οργή εναντίον του. Και μολονότι χατζής «προσκυνητής» τον δηλητηριασε ύστερα από λίγα χρόνια, το 1739. Υστερα από το γεγονός αυτό κατέφυγε τελικά στη θρησκεία, για να ξεπλύνει τη νιοπή της ζωής του και ανεγειρει το εν λόγω τζαμί.

Η άποψη ότι το τζαμί αγήγειρε ο Μεχμετ πασάς Β΄, που επονομαζόταν και «Καλό - Πασιάς» ή «Πασιά Καλος», δεν ανταποκρίνεται στην αλήθεια. Ο Καλό πασάς, παιδί του Χατζή Μεχμετ, ενσωμάτωσε τη βρύση που προϋπηρχε κοντά στο τζαμι, την οποία κατασκεύασε με δύο χρου-



Εικ. 5. Άποψη τμήματος του τρούλου και του μιναρέ του τζαμί της Καλογιτσιανής.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

νούς. Από τον κατασκευαστή της βρύσης και η ονομασία «Καλού Τσιεσμέ» δηλ.. «Βρύση του Καλού ή Κάλιου» (ενν. πασά).

Και ο Ευ. Μπόγκας επιβεβαιώνει την ονομασία «Βρύση του Καλού Πασιά». Επίσης ο Κων. Φωτόπουλος (Τα Γιάννινα. Αθήνα 1986, σ. 98) ότι η βρύση ήταν δίκρουνη.

Ακόμη και ο Σωτ. Ζούμπος (όπ.π, σ. 159 και 245) επιβεβαιώνει τα ανωτέρω γράφοντας: «Η ίδια οικογένεια (ο πατέρας του πασά Καλού) έχτισε και το τζαμί της Καλούτσας ο δε γιος πασά Καλός την ονομαστή βρύση "Καλού Τσεσμέ" (βρύση του πασά Καλού).

»Από την ονομασία δε του τζαμιού και της βρύσης πήρε το όνομα και ολόκληρη η συνοικία της σημερινής Καλούτσας». Η άποψη όμως αυτή του Ζούμπου για την ονομασία της συνοικίας «Καλούτσιας» έρχεται σε καθαρή αντίφαση με την άλλη άποψή του που προηγήθηκε.

Και σε άλλο σημείο της εργασίας του επαναλαμβάνει:

«Κατά το έτος 1739 - 1740, έκτισε το τζαμί της Καλούτσας, συμφώνως τη υπαρχούση επί του παραθύρου της κυρίας εισόδου τουρκικής επιγραφής εκτύπως διά γύψου....»



Εικ. 6. Ο μιναρές επιβάλλεται με το ύψος του. Άποψη από ΝΔ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Β΄ ΤΟ ΤΕΜΕΝΟΣ

Κατά τους ειδικούς το τζαμί ήταν έργο αξιόλογης αρχιτεκτονικής τέχνης. (Χρ. Σούλη. όπ.π. σ. 85). Δυστυχώς δεν έχουμε στοιχεία για την τέχνη του.

Άγνωστο είναι πότε έχει καταρρεύσει η στέγη του μιναρέ του και από πότε παραμένει κολοβό.

Στον άλλοτε εσωτερικό χώρο του κυρίως τζαμιού και του περιβάλλοντος κτηρίου στεγάζονται διάφορα καταστήματα. Αυτό δημιουργεί μια σειρά ερωτημάτων:

— Ποιος είναι σήμερα ο κύριος και ο ιδιοκτήτης του τζαμιού;

— Ποιος εκμισθώνει τον εσωτερικό του χώρο ως καταστήματα;

— Έχει χαρακτηριστεί το τζαμί ως διατηρητέο; Στην περίπτωση αυτή υπάρχει λόγος να εκμισθώνονται οι εσωτερικοί του χώροι;

— Δεν υπάρχει ανάγκη ανακαινίσεως και συντηρήσεώς του; κ.ά.π.

Την εποχή του μεσοπολέμου ή της κατοχής στη νότια πλευρά του κυρίως τεμένους έχουν ανοίξει δύο θύρες. Κατά τις περιόδους αυτές είχε χρησιμοποιηθεί ως καφενείο. Τη μεταπολεμική περίοδο είχε χρησιμοποιηθεί ως χώρος γραφείων του υπεραστικού ΚΤΕΛ Ιωαννίνων - Πρεβέζης.



Εικ. 7. 1913. Το τζαμί της Καλούτσιας με την είσοδο του Κωνσταντίνου στις 21 Φεβρουαρίου. Πίνακας του Γιαννιώτη Κενάν Μεσαρέ.
(Κων. Νικολαΐδη. *Τα Γιάννινα*, 1987. Παράρτημα)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

4. ΤΟ ΤΣΙ (Ε) ΚΟΥΡ ή ΒΕΛΙΓΙΕ ΤΖΑΜΙ*

Α ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

1. Η ονομασία **Τσικούρ**[1] προήλθε από την τοποθεσία ανεγέρσεώς του. Το τζαμί έχει ανεγερθεί στους πρόποδες και προς τα Ν.Α. από τα Λιθάρια του — προς την Αγία Μαρίνα — και κάτω από το προάστιο των Μπιζανομάχων, όπου άλλοτε τα στρατιωτικά λουτρά. Βρίσκεται προς τη δυτική πλευρά του Ημικυκλικού Κίνητρου του Λίμνου Ιωαννίνων — όπου και η κεντρική είσοδός του — στον οποίον τον ενιαίο πολεοδομικό χώρο ανήκει.

Από την ονομασία του τζαμιού πήρε και τη δεύτερη (τουρκική) ονομασία της και η συνοικία «Τσικούρ μαχαλά», η οποία ονομαζόταν και «Πλινθοκομείο».

2. Κατά τη μαρτυρία του Αθαν. Ψαλίδα (Λέαν. Βρανούση: Ιστορικά και τοπογραφικά του Μεσαιωνικού Κάστρου των Ιωαννίνων. ΕΗΜ 1968,



Εικ. 1. Το αλογοπάζαρο (Αλογάκι) στο χώρο που σωζόταν το Γυμνασιαρχείο και σήμερα Λαϊκή αγορά (Αγία Μαρίνα). Το Βελιγιέ τζαμί και αριστερά ο μιναρές του Βελιγιέ.

(Αλβάν Πασά, Εταιρείας, τ. 90)

---

* Με τον αριθ. 56 σημειώνεται η τοποθεσία του στο χάρτη της σελ. 10.

1. *Τσικούρ*, λέξη τουρκική tschikour που σημαίνει «λάκκος, χαμηλός τόπος».

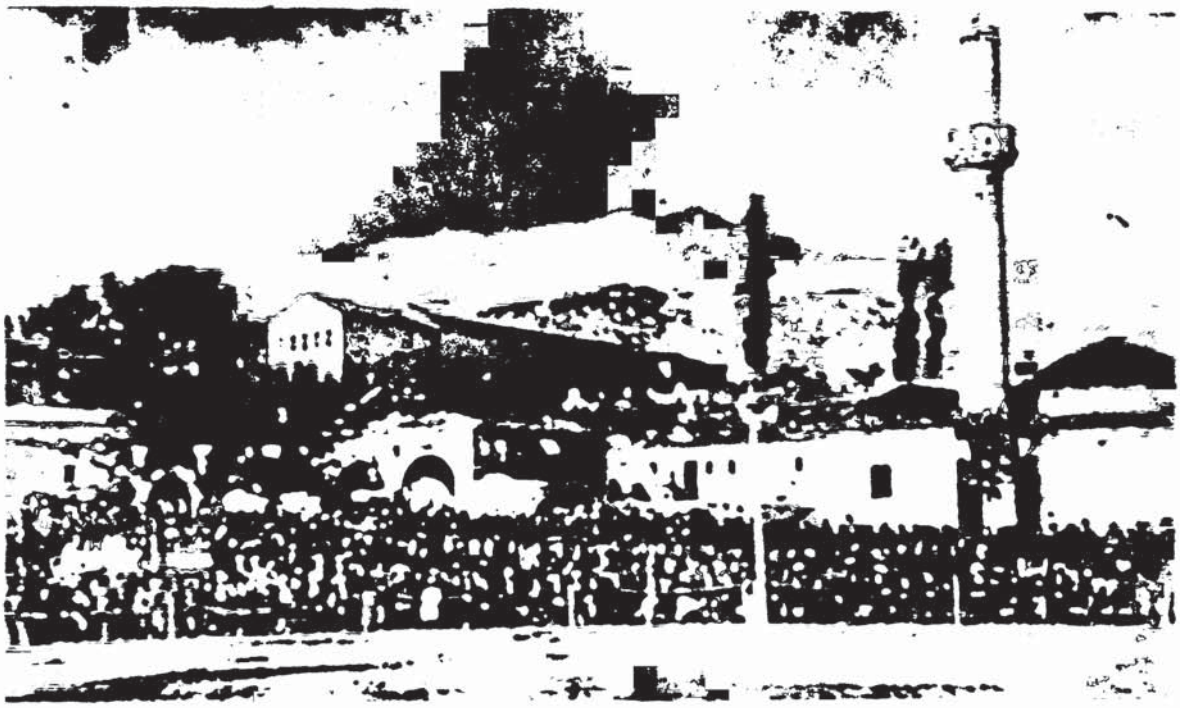
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σ. 45 και Κων. Φωτοπούλου: Τα Γιάννινα. Αθήνα 1986, σ. 55 και 102) το τζαμί, χωρίς μιναρέ, ανήγειρε ο Βελής, δευτερότοκος γιος του Αλή πασά Τεπελενλή, στη θέση όπου βρισκόταν η εκκλησία του Αγίου Στεφάνου.

Σύμφωνα με τη μαρτυρία αυτή το τέμενος δεν ηταν τζαμί αλλά μετζίτι. Στην περίπτωση αυτή πρέπει να ανεγέρθηκε στα τέλη του 18ου αι. ή στις αρχές του 19ου, γιατί ο Βελής έζησε από το 1773 μέχρι το 1882. Από το όνομα του ιδρυτή του τζαμιού και η δεύτερη ονομασία του Βελήγιε[2].

Ο Ιω. Λαμπρίδης (Ηπειρωτικά Μελετήματα. Αθήνα 1887, τ. Α΄, σ. 77) γράφει για το τζαμί αυτό:

«Τζιαμίον εις Τσιεκούρ ιδρυθέν εν τη περιοχή του ναού του αγίου Στεφάνου υπό Μπαλή τινος Κετχοντά, Κεχαγιά[3] (οικονόμου της οικίας), μετά το 1617 επεσκευάσθη και σχεδόν ανωκοδομήθη υπό Βελή Πασά, κτίσαντος παρ' αυτό και Μενδρεσέδες και προικίσαντος αυτούς τε και το τέμενος».



Εικ. 2. 1924. Το Τσιεκούρ ή Βελήγιε τζαμί με κολοβό πλέον το μιναρέ του.
(Δελτίον Ηπειρ. Εταιρείας, τ. 202/1993, σ. 363)

2. *Βελήγιέ*, λέξη τουρκική *veliye* (veli «όνομα» + ye «του») που σημαινει «του Βελή» δηλ. ιδιοκτησια.

3. *Κετχοιντά*, λέξη περσική *kethuda* που σημαινει «επιμελητής, επιτροπος, προϊστάμενος, αντιπρόσωπος, φροντιστής και οικονόμος μεγάλης περιουσίας».

*Κεχαγιά*ς (ο), λέξη τουρκική *kehaya* που ειναι ταυτόσημη με την προηγούμενη. Και οι δύο προέρχονται απο επαγγελματικο τιτλο υψηλής ιεραρχιας. Ονομαζόταν και ο υπουργός Εσωτερικών και ο αντιπρόσωπος του βαλή ή πασα στην Υψηλή Πύλη.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ο Λαμπρίδης μας δίνει ορισμένες πληροφορίες για το πρόσωπο του ιδρυτή, κάποιου Μπαλή Κιτζοντά (Κιτζαγιά) που ανήγειρε το τζαμί μετά το 1617. Αυτό μάλλον επισκεύασε ή ανακαίνισε ο Βελή πασάς, ο οποίος το προικοδότησε μαζί με τον παρακείμενο μενδρεσέ του που κατεσκεύασε.

Ο Κων. Καζαντζής για το θέμα αυτό («Το Βελιγιέ και Χατζηγιέ». Εφημ. «Ήπειρος», αριθ. 1933 (89) 8 Οκτωβ. 1924) είναι περισσότερο σαφής.

«Το τζαμί, που είναι υποκάτω από τον στρατώνα, στα χαμηλώματα προς την Αγίαν Μαρίναν, δεν εκτίσθηκεν από τον δευτερότοκον υιόν του Αλήπασα, όπως δείχνει η ονομασία του. Ο Βελήπασας έκτισε μόνον τον "μενδρεσέν", παραπλήσιος που τώρα κατορθώνει. Έτσι εδόθηκεν αφορμή, υποθέτω, το όνομα του κτήτορος του συνόλου των τεμενοκόρων προσπουδαστόν να επεκταθή, ευγνωμοσύνης ένεκεν, **"Βελιγιέ"**».

Ο Καζαντζής, λοιπόν, μεταφέρει το όνομα του Βελή, του ιδρυτή του παραπλήσιος μενδρεσέ, στο παρακείμενο τζαμί, «τιμής ένεκεν» όπως αναγράφει.

Τέλος ο Αημ. Σαλαμάγκας (Άπαντα. Έκδοση Παπαζήση. τ. 2. Ιωαννιώτικα Ιστοριοδιφικά Μελετήματα, σ. 50 και 71 και τ. 4, Χουλιάχα, σ. 23) μας πληροφορεί:



Εικ. 3. Το Βελιγιέ τζαμί. Άποψη από ΒΑ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

«Ο Μπαλή Κετχουντά (επίτροπος του Πασιά των Ιωαννίνων στην Υψηλή Πύλη), έχτισε το Τσεκούρ τζαμί, στην περιοχή του Ναού του Αγίου Στεφάνου». Και στο σχετικό πίνακα που δημοσιεύει, με το πιθανό έτος ανεγέρσεως του καθενός τζαμιού, τοποθετεί την ανεγερσή του το 17ο αι. μετά το 1618.

Αντίθετα ο Σωτ. Ζούμπος (Άπαντα. Γιάννινα 1985, σ. 316) παραδέχεται ότι: «... ο Βελής (διά να εξιλεωθούν φαίνεται οι αμαρτίες του), έκτισε τζαμιον, το λεγόμενον "Τζαμι του Βελή πασά". Το τέμενος τούτο εκτίσθη επί του προϋπάρχοντος εκεί χριστιανικού ναού του Αγίου Στεφάνου, τον οποίον ο Βελης κατεκρίμνησε».

Γεγονός αναμφισβήτητο είναι ότι το τζαμί ανεγέρθηκε στη θέση του ναού του αγίου Στεφάνου το 17ο αι. του οποίου η εικονα, μετά την κατεδάφιση, μεταφέρθηκε και φυλάσσεται έκτοτε στον παραπλήσιο ναό της Αγίας Μαρίνας. Οπωσδήποτε ιδρυτής του ειναι κάποιος Μπαλή Κετχουντά (Κεχαγιάς) κι όχι ο Βελή πασάς. Άγνωστο παραμένει εάν πρωτοϊδρύθηκε ως μετζίτι, και στην περίπτωση αυτή πότε μετατράπηκε σε τζαμί. Οπωσδήποτε ο Βελής επισκεύασε ή ανακαίνισε το τζαμί. Πιθανό να το χρησιμοποιούσε ως τέμενος για το προσωπικό του παραχείμενου σεραγίου του, κατά παρόμοιο τρόπο που χρησιμοποιούσε και ο πατέρας του το Φετιγιέ τζαμί.



Εικ. 4. Άποψη του Βελήγιε τζαμιού από ΒΑ και του εσωτερικού χώρου.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Β' ΤΟ ΤΕΜΕΝΟΣ

1. Ο Κων. Κοζαντζής, (όπ.π.) μας όμησε μια αρκετά λεπτομερή περιγραφή του τεμένους:

«Η τεκτονική του είναι προφανώς πολύ παλαιοτέρας εποχής και έχει τούτο το αξιοπερίεργον. Το απέριττον εξωτερικόν του δεν προδίδει καθόλου την λαμπράν και αξιοσημείωτον διακόσμησιν του σηκού του. Και οι τοίχοι και ο άμβων, από τον οποίον ο Χαμούζ εδιάβαζε υψηλοφώνως το Κοράνι, είναι από πολύτιμα μάρμαρα. Θα μεταφέρθηκαν απ' έξω κάπου ή θα εδιαγουμίσθησαν από χαλασμένες εκκλησίες της βυζαντινής εποχής. Κατά το σημείωμα του **Εβλιά**,[4] κτήτορ του φέρεται κάποιος Μπαλήμπεης. Η χρονολογία της κτήσεώς του μένει ανεξερεύνητος, μπορεί, εν τούτοις, να εικασθή από τα τεχνικά χαρακτηριστικά της οικοδομής, κατά προσέγγιση. Φαίνεται δε αδύνατον να εκτίσθη αργότερα από το πρώτον ήμισυ της 17ης εκατονταετηρίδος....

»....από εξαετίας [δηλ. από το 1918 περίπου] απεγυμνώθηκεν από όλον τον πλούσιον διάκοσμον που του έδιδεν κάποιαν αξίαν....».



Εικ. 5. Το Βιλαγιέ τζαμί. Άποψη από δυτικά. Διακρίνεται η βάση του μιναρέ του.

4. *Εβλιά* (το), ίδια τουρκική (ewkal = πλήθ. του wakf) που σημαίνει το «σημείωμα» του πιστού. Εδώ εννοείται το αρχείο των βακουφίων, που βρισκόταν στο Λιουμπήρο και το οποίο καταστράφηκε από πυρκαγιά το 1929.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Και συμπληρώνει ο Σωτ. Ζούμπος (όπ.π.):

«... το οποίον ήτο αραβικού ρυθμού (με εξάγωνον πύργον) και εσωτερικώς με πολυτελή διακόσμησιν και ορθομαρμάρωσιν του "Ναχράτ"....», (δηλ. το μιχράπ, ή κόγχη).

2. Το κτίσμα του τζαμιού διατηρείται σε καλή κατάσταση. Είναι εντυπωσιακός ο οκταγωνικός τρούλος του. Διατηρείται ακόμη και η τετραγωνική βάση του μιναρέ του, μέχρι περίπου το ύψος της στέγης, με τις δύο πρώτες σειρές από πέτρα της μετατροπής του σε κύλινδρο.

Στην εξωτερική τοιχοποιία της ανατολικής πλευράς, του κυρίως κτηρίου, φαίνεται καθαρά η προσθήκη του προστόου. Καλύπτεται από τρεις μικρούς τρούλους και αποτελεί ενιαία στέγη με τη σκεπή του τζαμιού. Τα παράθυρά του προστατεύονται από σιδεριές.

Πιθανόν το πρόστοο να είναι κτίσμα του Βελή πασά, από το όνομα του οποίου και η δεύτερη ονομασία του τζαμιού «Βελήγιε». Εξάλλου εκεί πλησίον υπήρχε και το πολυτελές σαράι του.

Το τζαμί, μαζί με τον παρακείμενο μεντρεσέ, έχουν χαρακτηριστεί από την αρχαιολογική υπηρεσία ως διατηρητέα. Συνεχίζονται οι εργασίες συντηρήσεως και ανακαινίσεως από την 8η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων.



Εικ. 6. Το Τσεχούρ τζαμί από Α. Διακρίνεται καθαρά η προσθήκη του προστόου.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Γ ΠΑΡΕΠΟΜΕΝΑ

1. Προς τη βορεινή πλευρά του τζαμιού, όπου και η είσοδός του, σε κοντινή απόσταση, υπάρχει ένα στενόμακρο κτήριο, με διάταξη από βορρά προς νότο και με πρόσοψη προς το δημόσιο δρόμο. Είναι το κτήριο του μεντρεσέ του Βελή ή Βελή-πασα. Πρόκειται για το δευτερότοκο γιο του Αλή πασά, ο οποίος ανήγειρε τον εν λόγω μεντρεσέ.

Όλοι οι ιστοριοδίφες συμφωνούν ότι είναι κτίσμα του, όπως έχει σαφώς προεκτεθεί. Μόνο ο Δημ. Παν. Αραβαντινός τον ονομάζει «Μεντρεσέ του Πλινθοκοπείου», από την πρώτη τη χριστιανική ονομασία της συνοικίας. (Περί των Τζαμίων. Εφημ. «Ήπειρος», αριθ. 1907 (73) 8 Αυγ. 1924).

Αποτελείται από πέντε εσωτερικούς χώρους μικρών διαστάσεων –κελιά– με ανοιχτό τζάκι σε καθένα χώρο για τη θέρμανση το χειμώνα.

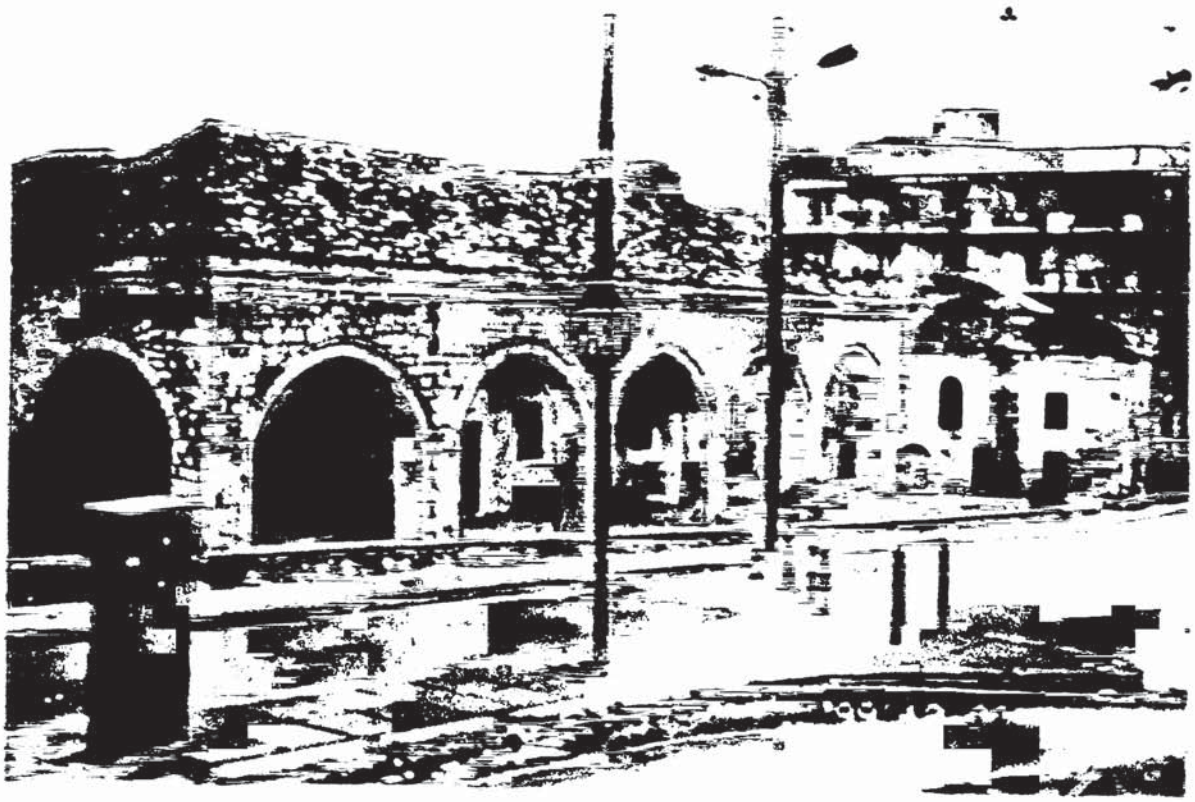
Έχει κριθεί διατηρητέο κτήριο. Η Αρχαιολογική Υπηρεσία έχει προβεί σε συντήρηση και ανακαίνιση του μεντρεσέ. Ανήκει στο Δήμο Ιωαννιτών. Στεγάζεται η Εθνική Αντίσταση (γραφεία και Μουσείο).

(Περισσότερα για τη χρήση του μεντρεσέ στο Ασλάν τζαμί και Δ΄ κεφάλαιο).



Εικ. 7. Το Τσεκούρ τζαμί. Διακρίνεται ο κύριος τρούλος του και οι τρεις μικρότεροι του προστόου.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



Εικ. 8. Άποψη του Βελή με μιναρέσι από Β.Δ. Δεξιά το Τουρκικό Βελή τζαμί.



Εικ. 9. Άποψη του Βελή με μιναρέσι από Ν.Δ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

2. Ο Σωτ. Ζούμπος (όπ.π.) μας παραθέτει πολύ ενδιαφέρουσες πληροφορίες για τον περιβάλλοντα χώρο του τζαμιού:

«Παραπλεύρως του τζαμίου τούτου... έκτισεν [ενν. ο Βελής] και τεκέν,[5] δηλαδή "κοινόβιον" δερβισών,[6] του δόγματος των "λεβλεβή",[7] «αιρετικών», εις ό δόγμα ανήκε και ο Αλή πασάς και οι έτεροι δερβίσηδες των τεκέδων εν Ιωαννίνοις ως και πολλοί Τούρκοι της πόλεως, τους οποίους μετά τον "χαλασμόν" του Αλή, "ορθόδοξον", ας είπωμεν πασά, επανέφερεν εις το μουσουλμανικόν δόγμα ο πολύς μέγας σεΐχης του κάστρου Γιουσούφ, ο επιλεγόμενος "δίκαιος".

»Πέριξ του εν λόγω τεκέ υπήρχεν ευρύχωρος αυλή και εκτεταμένον "μεζάρι".[8]

»Εις τον παλαιόν τοπογραφικόν χάρτην του Δήμου, τον ευρισκόμενον εις τα γραφεία του δημομηχανικού, απεικονίζεται καθαρά η όλη αυτή έκτασις ως και των άλλων συνοικιών της πόλεως».

Δε γνωρίζουμε σε ποια ακριβώς τοποθεσία ο Βελής είχε ανεγείρει και τον ομώνυμο τεκέ του. Δεν είναι εύκολη, δυστυχώς, η ανεύρεση του παλιού αυτού τοπογραφικού χάρτη στο Δήμο Ιωαννιτών, που μνημονεύεται από το Ζούμπο. Δεν υπάρχει και άλλη επιβεβαίωση για την ύπαρξή του. Σε καταφατική περίπτωση η ανέγερσή του πρέπει να πραγματοποιήθηκε την πρώτη εικοσαετία του 19ου αι. (δηλ. 1800-1820).

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ Β΄ ΜΕΡΟΥΣ

---

5. *Τεκές+ς* (ο), λέξη τουρκική *(tekke)* που σημαίνει «κοινόβιο δερβίσηδων». Ονομαζόταν το ασκητήριο στο οποίο ασκούνταν και διέμεναν οι μουσουλμάνοι δερβίσηδες. Ανάλογο, περίπου, με το χριστιανικό μοναστήρι. Ο καθένας τεκές ανήκε σε κάποιο μουσουλμανικό τάγμα (δόγμα) ιερωμένων. Οι τεκέδες είχαν μεγάλη περιουσία σε κτήματα και απέραντες εκτάσεις σε γη.

6. *Δερβίσ+ης* (ο), λέξη περσική *(dervis)* που σημαίνει «φτωχός». Ονομαζόταν ο πλανόδιος μοναχός του ισλαμισμού, ο ιεραπόστολος, που διέμενε στον τεκέ. Φορούσε το *χιρκά* (ποδήρη χιτώνα) και το *κιουλάφι* (ψηλό κωνικό φέσι). Οι δερβίσηδες χόρευαν ομαδικά τον ιδιόρρυθμο θρησκευτικό κυκλικό χορό. Ο δερβίσης ανήκε συνήθως σε κάποιο μουσουλμανικό τάγμα (δόγμα). Κι εμείς σήμερα χρησιμοποιούμε τη λέξη με τη μεταφορική της σημασία, ως «παλικάρι, θαρραλέος, περήφανος».

7. *Λεβλεβή* και *Μαβλεβή*, ή τάγμα (δόγμα) των Μαβλεβή-δων. Ένα από τα κυριότερα θρησκευτικά τάγματα του ισλαμισμού, που ιδρύθηκε το 1220 στο Ικόνιο της Μ. Ασίας.

8. *Μεζάρ+ι* (το), λέξη τουρκική *(mezar)* που σημαίνει «ο τάφος, το νεκροταφείο».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΑΟΥΛΑ ΣΚΑΛΚΑΟΥ

ΜΑΘΗΤΕΣ ΤΩΝ ΣΧΟΛΩΝ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ - ΚΛΗΡΙΚΟΙ ΣΤΙΣ ΠΑΡΑΔΟΥΝΑΒΙΕΣ ΗΓΕΜΟΝΙΕΣ

ΔΟΣΙΘΕΟΣ ΦΙΛΙΤΗΣ

Ο ελληνισμός βρήκε στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες μια πραγματική υποστήριξη, προπαντός χάρη στη ρουμανική προσήλωση στην ορθοδοξία. Ακόμα, απ' τον καιρό της διοργάνωσης των μεσαιωνικών ρουμανικών κρατών, οι ηγεμόνες επεδίωξαν, πέραν από τον σλαβικό κόσμο, άμεσες σχέσεις με το Βυζάντιο, φέροντας Έλληνες κληρικούς για την οράνωση της εκκλησιαστικής ζωής. Μετά το 1453, οι Παραδουνάβιες Ηγεμονίες έγιναν «Βυζάντιο μετά Βυζάντιο» κατά την κλασική έκφραση του N. Iorga. Ο μεγάλος ιστορικός σύγκρινε την πολιτική και πολιτιστική ρουμανική σύνθεση μ' αυτά τα φύλα που ακόμα μεγαλώνουν για κάμποσο καιρό στα ξεριζωμένα δέντρα. Ήταν ο καιρός που οι Ρουμάνοι περιβλήθηκαν την αντοχή τους με την παλιά βυζαντινή πανοπλία[1].

Στους XVII-XVIII αιώνες, η ελληνική αναγέννηση δημιούργησε ισχυρές βάσεις στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες για το ελληνικό στοιχείο. Πάρα πολλοί κληρικοί βρίσκονταν εδώ, εκδίδοντας βιβλία, ιδρύοντας βιβλιοθήκες, καταπολεμώντας την καθολική προπαγάνδα, έχοντας την γενναιόδωρη βοήθεια των Ρουμάνων ηγεμόνων, συμβάλλοντας έτσι στην διαιώνιση της ελληνικής γλώσσας και του βυζαντινού πολιτισμού. Αλλά, όχι μόνο απ' αυτήν την πλευρά, της βυζαντινής συνέχειας, μπορούμε να κρίνουμε την προσφορά αυτών των κληρικών. Μερικοί έρχονται από την Ήπειρο, από τα περίφημα σχολεία των Ιωαννίνων, μορφωμένοι, μαθητές κληρικών, που όμως είχαν σπουδάσει στη Δύση και ήταν φορείς των νέων ιδεών της Ευρώπης.

Στην αυλή του Κωνσταντίν Μπρανκοβεάνου βρίσκονταν πολλοί Έλληνες λόγιοι που προέβαλαν το ελληνικό πολιτισμό φέρνοντας μια μεγά-

1. Βλ. A.Pippidi, *Tradiția politica bizantină în Țările Române în secolele XVI - XVIII*. București, 1983.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λη φήμη στην ηγεμονία με την πλούσια ελληνική εκκλησιαστική λογοτεχνία. Ανάμεσά τους βρισκόταν και ο γραμματέας της Μεγάλης Εκκλησίας[2] ο *Μιχαήλ Μακρής* από τα Ιωάννινα[3], ο αδερφός του Βησσαρίωνα Μακρή[4], που ήταν ο πρώτος δάσκαλος του Σχολείου του Γκιούμα Ιωαννίνων. Ο Μιχαήλ Μακρής διηύθυνε το ελληνικό τμήμα του τυπογραφείου της Μητρόπολης του Βουκουρεστίου υπό την καθοδήγηση του πατριάρχου Χρυσάνθου Νοταρά[5].

Ένας άλλος ιερομόναχος από την ίδια οικογένεια[6] που δούλεψε στο ελληνικό τυπογραφείο του Βουκουρεστίου είναι ο *Μελέτιος Μακρής*, πρώην μαθητής του Σχολείου του Επιφανίου[7]. Κληρικοί ευρυμαθείς από τα Ιωάννινα υπάρχουν το 18ο αιώνα και στη Μολδαβία. Ο *Καλλίνικος Βαρκόσης*, μετά τις σπουδές του στα σχολεία των Ιωαννίνων με τον Ρίζο Μπαλάνο Βασιλόπουλο[8] και με τον Βούλγαρη[9], δίδαξε μερικά χρόνια στα σχολεία της Σιάτιστας και της Κοζάνης και τον βρίσκουμε μετά μοναχό

---

2. I.Bianu, *N. Hodos, Bibliografia românească veche*, tom 1, Bucureşti, 1903, 90/σ.315

3. Η βιβλιοθήκη της Ακαδημίας του Βουκουρεστίου διατηρεί ένα χειρόγραφο του Μιχαήλ Μακρή από τα Ιωάννινα, μια ιστορία των παπών μεταφρασμένη από τα Λατινικά στα ελληνικά, από τον Ιερεμία Κακαβέλα (Χ313)—ΧΙ στον C. Litzica, *Catalogul manuscriptelor greceşti*, Bucureşti, 1901, σ. 3.

4. Λ. Τρ. Παπαζήσης, *Βιογραφική συλλογή λογίων Ελλήνων επί Τουρκοκρατίας*, «Ηπειρωτική Εστία», τόμος 26, Ιωάννινα, 1977, σ. 695

5. B.Teodorescu, *Cultura in cuprinsul Mitropoliei Ungro-Vlahiei. Cărturari, tipografi, biblioteci, scoli, «Biserica Ortodoxa Română»*, 7-10, 1959, σ. 827.

6. Η οικογένεια Μακρή είναι μία από τις πιο παλιές οικογένειες των Ιωαννίνων, γνωστή από το XIII αιώνα (I. C. Filitti, *Excurs despre cateva familii grecesti din Principatele Romane-Arhiva Ch. Grigore Cantacuzino*, Bucureşti, 1919, σ. 273). Για την οικογένεια Μακρή μετά το 18ο αιώνα βλ. Μαίρη Ζάγκλη-Μπόζιου, *Η οικογένεια Μακρή - συμβολή στην ιστορία της* - Ηπειρωτικά Χρονικά, τόμος 32, Ιωάννινα, 1977, σσ. 295-332. Κάποιος Δημήτρης Μακρής ήταν ηγούμενος στο Τσερναούτσι στην αρχή του 18ου αιώνα και επεσκεύασε περισσότερες εκκλησίες στη Μολδαβία (M.Pacurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Romane*, tom II, Bucureşti, 1981, σ. 365). Κάποιος Ζαχαρίας Μακρής βρισκόταν στο Βουκουρέστι το 1716 και υπόγραφε την διαθήκη του πλούσιου Ηπειρώτη έμπορα Νίκο Παπά Ζαράφη (N. Iorga, *Istoria comertului romanesc*, I, Valenii de Munte, 1915, σ. 332). Ένας Ιωάννης Μακρής άνοιγε το 1815 μαζί με τον Γεώργιο Γεννάδιο ένα ιδιωτικό σχολείο στο Βουκουρέστι (A.Camarianco Cioran, *L Epire et les Pays Roumains*, Ioannina, 1984, σ. 190).

7. Ν. Σάθας, *Νεοελληνική φιλολογία*, Αθήνα, 1868, σ. 25 και Λ. Τρ. Παπαζήσης, *ό.π.*, σ. 695.

8. Π. Αραβαντινός, *Ιστορία της Ελληνικής παιδείας παρ' Έλλησιν*, Ιωάννινα, 1986, σ. 119.

9. Κ. Σάθας, *ό.π.* σ. 507.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

στο Μοναστήρι Μπαρμπόι του Ιασίου[10]. Κατά τον Κωνστάντίν Ερμπιτσεάνου, ο Καλλίνικος ήταν και δάσκαλος στο Ιάσιο[11]. Ο Κωνσταντίν Ερμπιτσεάνου βρήκε στο Ιάσιο περισσότερα χειρόγραφα του *Νικόλαου Βαρκόση*, που ήταν ο μεγαλύτερος αδερφός του Καλλίνικου. Μετά τις σπουδές Θεολογίας και Φιλοσοφίας στη Δύση[12] δούλεψε στην Κωνσταντινούπολη ως καθηγητής και από εκεί ήρθε στο Ιάσιο το 1777 σαν γραμματέας του ηγεμόνα Κωνσταντίν Μουρούζι. Ηταν και καθηγητής των γιων του ηγεμόνα[13]. Γοητευμένος από τη νέα φιλοσοφία, αυτός ο μαθητής του Ανθρακίτη[14], που ήξερε τα λατινικά, τα ιταλικά και τα γαλλικά, μετάφρασε από τα λατινικά στα νεοελληνικά περισσότερα έργα του Μπάουμαϊστερ, που κυκλοφορούσαν πολύ στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες και χρησιμοποιήθηκαν σαν εγχειρίδια στις Ηγεμονικές Ακαδημίες του Ιασίου και του Βουκουρεστίου[15].

Ενας άλλος σπουδαίος μαθητής των Ιωαννίνων που βρίσκουμε στο Ιάσιο το 18ο αιώνα είναι ο *Παΐσιος Δήμαρος*, πρώην μαθητής του Ρίζου Μπαλάνου Βασιλόπουλου[16], πρώην καθηγητής στο σχολείο του Επιφανίου (1743-1752)[17]. Κατά τον Κ. Σαθά, από το Ιάσιο επέστρεψε στην Ελλάδα και πέθανε στην Κερκυρα[18].

Η μεγάλη συρροή ιερωμένων στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες πρέπει να αποδοθεί στην ύπαρξη μετοχίων των μονών των Ιωαννίνων. «Καμιά άλλη πόλη της Βαλκανικής Χερσονήσου δεν είχε τόσα μεγάλα έσοδα από τις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες όσο τα Ιωάννινα», έγραφε ο N. Iorga[19]. Επαιρναν χρηματική βοήθεια τα μοναστήρια Βραδέτου και Σωσίνου, και τα μοναστήρια των Αγίων Πατέρων, του Προφήτη Ηλία Ζίτσης, Βελλάς,

---

10. Γ. Ζαβίρας, *Νέα Ελλάς η Ελληνικόν Θέατρον*, Αθήναι, 1872, σ. 400.

11. C. Erbiceanu, *Barbati culti greci si romani si profesorii din Academiile de lasi si Bucuresti din epoca zisa fanariota (1650-1821)* – Analele Academiei Romane, Bucuresti, 1905, σ. 160.

12. *Ό.π.*, σ. 160.

13. Γ. Ζαβίρας, *ό.π.*, σ 489 και Κ. Σάθας, *ό.π.*, σ. 506.

14. Π. Αραβαντινός, *ό.π.*, σ. 119.

15. A. Camariano-Cioran, *Academiile domnesti din Bucuresti si Iasi*, Bucureşti, 1974, σ. 151.

16. Π. Αραβαντινός, *ό.π.*, σ. 119.

17. Κ. Α. Μέρτζιος, *Το εν Βενετία Ηπειρωτικόν Αρχείον*, «Ηπειρωτικά Χρονικά», τόμος 11, Ιωάννινα, 1936, σ. 82.

18. Κ. Σάθας, *ό.π.*, σ. 482.

19. N. Iorga, *Fundatiunile domnilor romani in Epir*, Analele Academiei Romane, τ. 36, Bucureşti, 1914, σ.885.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

των Αγίων Αποστόλων Κατσικάς που είχαν στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες μετόχια: Σαριντάρ (Βουκουρέστι), Μίσλεα (νομός Πράχοβα), Μπαρμπένι (νομός Μπακάου), Ντεντουλέστι (νομός Βουζέου)[20].

Η ύπαρξη των μετοχίων εξηγεί και τις επισκέψεις των μητροπολιτών των Ιωαννίνων στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες. Το 1675 βρισκόταν στη Βλαχία ο μητροπολίτης Ιωαννίνων Κύριλλος[21]. Στις 12 Μαρτίου 1709 ο Κωνσταντίν Μπρανκοβεάνου έγραψε μια επιστολή στην οποία ευχαριστούσε για την παρουσία στο γάμο του γιου του τον μητροπολίτη Ιωαννίνων Κλήμη «τον πολυτιμότερο φίλο μας» και τον διαβεβαίωνε για την υποστήριξη του: «και αν θα έχεις καμιά ανάγκη από μας, από αυτά που μπορούμε, με θάρρος να μου την σημειώσεις»[22].

Το 1715 βρισκόταν στο Βουκουρέστι ένας άλλος μητροπολίτης Ιωαννίνων, ο Ιεροθέος, στον οποίο ο πλούσιος έμπορας Νίκος Παπά Ζαράφης του έδωσε «100 λέι και ακόμα 200 για τα μοναστήρια από την γενέθλιά του γη»[23].

Τα μοναστήρια της Ηπείρου έστελναν πάντοτε τον ηγούμενο του μετοχίου στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες. Μερικοί από αυτούς ανέβηκαν αρκετά γρήγορα τις βαθμίδες της εκκλησιαστικής ιεραρχίας, αφού προήχθησαν σε επισκόπους ή ακόμη και μητροπολίτες. Οι βιογραφίες τους περιέχουν ενδιαφέροντα στοιχεία για την κοινωνία που τους διαμόρφωσε και που διαμορφώθηκε απ' αυτούς και τον τρόπο με τον οποίο αυτοί οι κληρικοί επηρέασαν μερικές συλλογικές δράσεις.

Θα σταθούμε ιδιαιτέρα στη βιογραφία του Δοσιθέου Φιλίτη, εξαίρετου μαθητή των σχολών Ιωαννίνων, του σημαντικότερου Έλληνα ιερωμένου που οδήγησε την Ρουμανική Εκκλησία στα χρόνια των Φαναριωτών[24] και έπαιξε έναν ιδιαίτερο ρόλο στην εκκλησιαστική και πολιτιστική ρουμάνικη ζωή.

---

20. A.Camariano Cioran, *L' Epire...*, σσ. 45-96.

21. M. Pacurariu, *ό.π.*, σ. 273.

22. E. Hurmuzaki, *Documente privitoare la Istoria Romanilor*, τ. 14/3, Bucureşti, 1936, XXXVII/σσ. 59-60.

23. N. Iorga, *Fundatiunile...*, σ. 885.

24. Al. Ciurea, *Quelques aspects essentiels de l' epoque phanariote dans l histoire de l' eglise orthodoxe de Roumanie*, Symposium-Epoque phanariote, 21-25 Οκτ. 1970, Θεσσαλονίκη, 1974, σ. 21.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Δοσίθεος Φιλίτης

«Ιδιαίτερα ενστερνίστηκες τα ήθη αυτού του τόπου και τις καλές συνήθειες των πιο πολύτιμων γηγενών. Γι' αυτό είσαι άξιος να λογίζεσαι ως μέρος του κορμού της χώρας μας».

Γρηγόριος Ραμνιτσεάνου

Οι σχέσεις ανάμεσα στο μοναστήρι του Προφήτη Ηλία και το Μοναστήρι του Αγίου Ιωάννου Βουκουρεστίου εξηγούν την παρουσία του Δοσιθέου το 1764[25] στο Βουκουρέστι σαν ηγούμενου αυτού του μοναστηριού. Ο Δοσίθεος, που ήξερε καλά τα αρχαία και τα νέα Ελληνικά, εμαθε σε λίγο καιρό και τα Ρουμανικα, τα Ρώσικα και τα Γαλλικά, και έγινε ο εμπιστος άνθρωπος του μητροπολίτη Γρηγορίου. Στα 1776-1787 διηύθυνε και τη γραμματεία της Μητρόπολης του Βουκουρεστίου.

Το 1787 ο Δοσίθεος εκλέγεται επίσκοπος Βουζαίου[26]. Ο Γρηγόριος Ραμνιτσεάνου (μελλοντικός επίσκοπος του Άρτζες) τονίζει τις σημαντικές υπηρεσίες του επισκόπου Δοσιθέου, δηλαδή την επανόρθωση των εκκλησιών, την εκτύπωση βιβλίων, τη συγκρότηση του Κώδικα του Βουζαίου, που περιέλαβε όλα τα χρισόβουλλα και τα έγγραφα της επαρχίας, για να μην χαθούν[27]. Η δραστηριότητά του και η συμπάθεια του καινούριου ηγεμόνα Αλεξάντρου Μουρούζη συνετέλεσε ώστε το 1793 ο Δοσίθεος να γίνει μητροπολίτης της Ουγγροβλαχίας[28].

Τα πρώτα μέτρα του ως μητροπολίτη απεβλεπαν στην ελαφρυνση των ιερέων από τα οικονομικά βάρη: Μείωσε στα μισά την οικονομική προσφορά των ιερέων, όταν γινόταν η ενθρόνιση ενός καινούριου μητροπολίτη. Για να σταματήσει τις υπερβάσεις που γίνονταν στις χειροτονίες, έλαβε από τον Αλεξάντρου Μουρούζη, ένα χρισόβουλλο, στο οποίο γίνονταν μερικοί περιορισμοί, για να μην μεγαλώσει χωρίς λόγο τον αριθμό

25. I. C. Filitti, *Asezamântul cultural al Mitropolitului Dositei Filitti de la infiintare si pâna astazi, 1827-1910*, Bucureşti, 1911, σ. 17.

26. Ghenadie Craioveanu (Enaceanu), *Din istoria Bisericii Romanilor. Mitropolia Ungro-Vlahiei. Condica Sfanta*, Bucureşti, 1886, σ.σ. 215-219.

27. Grigore Râmniceanu, *Prefeta la Triod*, 1798, βλ. Al.Dutu, *Coordonate ale culturii românesti in sec. al XVIII-lea (1700-1821)*, Studii si texte, Bucureşti, 1968, σσ. 190-198.

28. Chenadie Craioveanu, ό.π...,CXXV/σ. 275.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

των ιερέων. Οι χωρικοί έπρεπε να υπογράψουν μια βεβαίωση σχετικά με την ανάγκη του διορισμού ενός ιερέα στην εκκλησία του χωριού και με την ηθική του υποψήφιου και της γυναίκας του. Σε ένα γράμμα (Ιανουάριος 1794) προς τους προϊσταμένους, ο Λοσίθεος προειδοποιούσε «να μη δίνονται βεβαιώσεις για κανέναν χωριό που δεν χρειάζεται ιερέας, για χατήρι ή για συγγένεια».[29]

Για την πειθαρχία του κλήρου ο Λοσίθεος διορίζει επιθεωρητές που έπρεπε να εξετάζουν τον τρόπο με τον οποίο οι ιερείς φροντίζουν τις εκκλησίες, πώς κάνουν τα βαπτίσια και όλες τις τελετές, και ταυτόχρονα να οδηγήσουν τους ιερείς και να πληροφορήσουν την Μητρόπολη γι' αυτούς που δεν έχουν την χάρη της ιεροσύνης[30].

Ο Λοσίθεος πήρε σοβαρά μέτρα κατά των υπερβάσεων των Ελλήνων ηγουμένων των μετοχίων. Οι έξαρχοι που ήθελαν να δουλέψουν στη Βλαχία έπρεπε να έχουν την συγκατάθεση της Μητρόπολης. Έθεσε υπό έλεγχο την διαχείριση των εσόδων και στους Άγιους Τόπους δεν στέλνονταν οι εισφορές πριν καλυφθούν οι ανάγκες των μετοχίων[31]. Όταν το 1791 παραμέρισε τον Έλληνα αρχιμανδρίτη Νικηφόρο από το μοναστήρι Ντεάλουλ και τον αντικατέστησε με τον Διονύσιο Λούπου, ο Λοσίθεος δικαιολογεί ότι αυτός είναι και «γιος του ντόπιου μπογιάρου»[32]. Το 1794, ο Λοσίθεος προσπάθησε να σταματήσει τις αφιερώσεις μετοχίων ζητώντας από τον Αλέξανδρο Μουρούζι να απαγορεύσει την αφιέρωση του μοναστηριού Βιέρος στο Άγιο Όρος, και το 1798 προσπάθησε να σταματήσει την αλητεία των ξένων καλόγερων στη Βλαχία ζητώντας από τον Κωνσταντίν Χαντζερλή να γίνει κατάλογος των μοναχών, οι ηγούμενοι να έχουν την ευθύνη γι' αυτούς που μονάζουν και οι άλλοι να επιστρέψουν στον τόπο τους[33].

Ως μητροπολίτης, ο Λοσίθεος επέδειξε μεγάλη κατανόηση για τις ανάγκες του ρουμανικού έθνους: «Σαν τρυφερός πατέρας δάκρυσε με πόνο στον κίνδυνο της μεγάλης σιτοδείας», έγραφε ο Γρηγόριος Ραμνιτσεάνου[34].

---

29. I. C. Filitti, *Sapte scrisori pastoresti ale Mitropolitului Dositei Filitti din anii 1793 1795*, «Biserica Ortodoxa Română», 9,10, Bucureşti, 1934, σ. 9.

30. *Ό.π.*, σσ. 14-15.

31. G. T. Kirileanu, *Mitropolitul Dositei Filitti si asezamantul sau cultural* «Convorbiri literare» Bucureşti, 1872, σ. 2.

32. *Ό.π.*, σ. 2.

33. I. C. Filitti, *Asezamântul...*, σ. 23.

34. Grigore Râmniceanu, *ό.π.*, σ. 193

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Είναι συγκινητικό ένα γράμμα του Δοσιθέου προς τους ιερείς, το 1795, με την ευκαιρία της Σαρακοστής, όταν ο μητροπολίτης τους λέει να θυμίσουν στους πιστούς ότι τώρα, ο καθένας έχει καθήκον να βοηθάει τον πλησίον του και να τον αγαπάει. Αυτοί που έχουν τροφή να μην την κρύψουν, και να δώσουν και σ' αυτούς που δεν έχουν, ή τουλάχιστον να τους την πουλήσουν, όμως με κανονική τιμή. Οι πλούσιοι να χρατήσουν τη νηστεία, αλλά τους φτωχούς τους απαλλάσσει από τη νηστεία σ' εκείνο το δύσκολο χειμώνα, διότι η εκκλησία εχει τη νηστεία «για το φόνο των παθών, και όχι για τον αφανισμό των ανθρώπων»[35].

Στη Διοίκηση της Βλαχίας, ο Δοσίθεος υπέγραψε να μη σταλεί δόση στην Τουρκία το 1794, και το 1798 εναντιώθηκε στον Κωνσταντίν Χαντζερλή που ήθελε να επαναφέρει μια άλλη δόση.

Ο Δοσίθεος Φιλίτης δεν εμεινε έξω από τις μεγάλες πολιτικές ταραχές εκείνου του καιρού. Το 1772, ως ηγούμενος του μοναστηριού του Αγίου Ιωάννου, ήταν μέλος μαζί με τον μητροπολίτη Γρηγόριο και άλλους δύο ηγούμενους της επικρατείας που πήγε στον κόμη Ορλόφ, τον πληρεξούσιο της Ρωσιας, ζητώντας να προσέξει τη χωρα μας στις διαπραγματεύσεις με τους Τούρκους. Τον Ιανουάριο του 1773, ο Δοσίθεος υπέγραψε το υπόμνημα των μπογιάρων και του κλήρου της Βλαχίας προς τον Ομπρεσκοβ, αντιπρόσωπο της Ρωσιας στο Συνέδριο του Βουκουρεστίου. Όμως, από τα ταξίδια που είχε κάνει στη Ρωσια, στα οποία ο τότε αρχιμανδρίτης είχε την πολιτική αποστολή να εξετάσει τις προθέσεις της Ρωσιας για τις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες, ο Δοσίθεος ήρθε πεπεισμένος ότι «δεν θα περίμενε τη σωτηρια από εκεί»[36].

Αφού έγινε επίσκοπος του Βουζαίου, ο Δοσίθεος ήταν μέλος της Διοίκησης που κυβερνούσε τη Βλαχια στα χρόνια της αυστριακής κατοχής (1789-1791). Αν και είχε αναγνωρισει τον Λεοπόλντ Β΄ σαν άρχοντα της χώρας, αυτή η Διοίκηση είχε μια αξιοπρεπή συμπεριφορά προς την αυστριακή εξουσία. Διαμαρτυρήθηκε όταν ο στρατηγός Ένζενμπεργκ καθαίρεσε όλους τους νομάρχες και όταν ο ίδιος ήθελε να βάλει καινούργιους φόρους[37]. Ως μέλος αυτής της Διοίκησης, ο Δοσίθεος υπέγραψε και το υπόμνημα προς τη ρωσική και αυστριακή επιτροπεία που βρισκόταν στο Σίστοβ στις 10 Ιανουαρίου 1791. Το 1802, καταφεύγοντας στο Μπρασόβ,

35. I. C. Filitti, *Sapte scrisori...*, σσ. 10-13.
36. I. C. Filitti, *Asezamântul...*, σ. 18.
37. *Ο.π.*, σ. 21.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τον καιρό της εκστρατείας του Πασβάνογλου, έστειλε μαζί με άλλους μπογιάρους, περισσότερα υπομνήματα, ζητώντας την βοήθεια του τσάρου της Ρωσίας και του αυτοκράτορα της Αυστρίας.

Το 1806, όταν οι Τούρκοι ήθελαν να κάψουν το Βουκουρέστι, ο μητροπολίτης, με την βοήθεια του ανεψιού του Κωνστάντιου, επίσκοπου Βουζαίου,[38] πέτυχε «θεϊκό θαύμα», μας λέει ο Ζίλοτ ο Ρουμάνος, να σώσει την πρωτεύουσα και με το λόγο και με τα χρήματα[39].

Ο Δοσίθεος ανταποκρίθηκε με αξιοπρέπεια και κατά τη Ρωσική κατοχή. Οι μεγάλες τιμές που του έκανε η Ρωσία το 1809 (του απένειμε «Το σταυρό της Αγίας Άννας») δεν τον εμπόδισαν να διαμαρτυρηθεί για την ανάμειξή της στις εσωτερικές υποθέσεις της Ρουμανικής Εκκλησίας. Μετά τη σύγκρουση με τη ρωσική στρατιωτική αρχή σχετικά με το πρόβλημα των μετοχίων, εκθρονίστηκε το Ιανουάριο του 1810[40] και εξορίστηκε στο Μπεντέρ. Τις τελευταίες μέρες της ζωής του τις πέρασε στο Μπρασόβ.

Βλέπουμε ότι η διοίκηση του Δοσιθέου δεν ήταν «χωρίς καμιά πολιτική σημασία» και ούτε χωρίς «πολιτιστική λάμψη»[41]. Μερικοί συγγραφείς τόνισαν την εμμονή του μητροπολίτη για την ανάπτυξη του πολιτισμού: «Διά της πολιτιστικής αφύπνισης στην εθνική χειραφέτηση», αυτό ήταν το σύνθημά του. Αυτή ήταν η ιδέα γύρω από την οποία μπορούσε να πάλλεται όλη η ορθοδοξία[42].

Ο Δοσίθεος πρόσφερε εξαιρετικές υπηρεσίες στην υποστήριξη του ρουμανικού τύπου, εμπλουτίζοντας την παλιά ρουμάνικη λογοτεχνία με πάρα πολλά βιβλία[43]. Συγκέντρωσε γύρω του σπουδαίους ανθρώπους,

---

38. Ο Κωνστάντιος είναι ανεψιός του Δοσιθέου από την αδερφή του Χάιδω (παντρεμένη στη Ζίτσα με τον Κώστα Κρεμμύδα). Ανέβηκε κι αυτός γρήγορα τις βαθμίδες της εκκλησιαστικής ιεραρχίας και έγινε επίσκοπος Βουζαίου (1793-1819). Υπέγραψε πολλά υπομνήματα προς την Ρωσία. Υποστήριξε τις πολιτιστικές δραστηριότητες του καιρού. Λιηύθυνε την Επιτροπή των Σχολείων της Βλαχίας, αναδιοργάνωσε την Ακαδημία του Βουκουρεστίου και διόρισε Ρουμάνους δασκάλους σε όλους τους νομούς της χώρας. Ήταν μέλος της πρώτης θεατρικής επιτροπής της Ρουμανίας.

39. Βλ. I. C. Filitti, *Asezamântul....*, σ. 36.

40. Για την καθαίρεση του Δοσιθέου έγραψαν: T.G.Bulat, *Precizari cu privire la detronarea Mitropolitului Dositei Filitti si inscaunarea lui Ignatie de Arta de catre rusi*, «Arhivele Basarabiei», 2, 1930, σ. 159. St. Lupsa, *Destituirea si petrecerea in Ardeal pâna la moarte a mitropolitului Ungrovlahiei Dositei Filitti*, «Arhivele Basarabiei», 3, 1932, σ. 169.

41. N. Iorga, *Istoria literaturii romane in sec. al XVIII-lea*, II, Bucureşti, 1901, σ. 374.

42. K. T. Kirileanu, *ό.π.*, σ.2

43. Sfanta Evanghelie, Apostolul, Preavoslavnica invatatura, Urmare pe scurt a dreptei

όπως τον Γρηγόριο Ραμνιτσεάνου, μελλοντικό μητροπολίτη Ουγγροβλαχίας και τους τυπογράφους Ντιμίτριε Πεστροβίτσι, Ντιμίτριε Μηχαϊλόβιτσι, Στάντσιου Τόμοβιτσι. Κοντά του άρχισαν την σταδιοδρομία τους οι Ναούμ Ραμνιτσεάνου, Ιλαριόν Γεωργιάδη, Ευφροσίν Ποτέκα, Διονύσιος Λούπου, Μακάριε. Είχε στενές σχέσεις με τους καθηγητές της Ακαδημίας του Βουκουρεστίου: Στεφάν Κομιτάς, Νεόφυτο Δούκα, Γεώργιο Γενναδιο και Κωνστ. Βαρδαλάχο[43].

Ο Λοσίθεος Φιλίτης επαιξε σποιδαίο ρόλο στην ανάπτυξη της παιδείας στη Βλαχία. Ως πρόεδρος της Σχολικής Εφορίας επέμενε στην ανόρθωση της Σλαβονικής Σχολής του Βουκουρεστίου όπου διόρισε δύο δασκάλους. Ο ίδιος ανακαίνισε το κτήριο της εκκλησίας «Η πριγκίπισα Μπαλασά», όπου το 1791 είχε μετακομίσει το Σχολείο του Αγίου Σάββα. Επίσης, έδωσε στο σχολείο τα κτήρια της Εκκλησίας Μαγκουρεάνου - μετόχιο της Μητρόπολης. Φροντίζοντας για την εκπαίδευση των κληρικών αποφάσισε οι μελλοντικοί ιερείς να σποιδάζουν έξι μήνες στην Μητρόπολη, πριν την χειροτονία και το 1798 απόκτησε ένα χρυσόβουλλο από τον Αλεξάνδρο Υψηλάντη με τον οποίο το μοναστήρι Αντίμ του Βουκουρεστίου γινόταν σχολείο για τους μελλοντικούς ιερείς.

Εκτός από την μεταρρύθμιση των σχολείων, η αποστολή υποτρόφων στη Λίνση ήταν μια άλλη σποιδαία ενέργεια του μητροπολίτη Δοσιθέου Φιλίτη. Σύμφωνα με την διαθήκη του, με 11.000 φλ. αγοράστηκε ένα τσιφλίκι (Λοϊνγκουλέτσου-νομός Πράχοβα) και τα έσοδα θα χρησιμοποιούνταν για πολιτιστικούς λόγους: θα συντηρούνταν τα σχολεία της Πογδόριανης και της Ζίτσας και θα σποιδάζαν στη Δίνση νέοι από την Ήπειρο και απ' όλη την Ελλάδα, αλλά και νέοι από την Βλαχία, Έλληνες και Ρουμάνοι «για την γενική ωφέλεια του έθνους»[44].

Ως το 1885, λίγοι Ρουμάνοι έπαιρναν υποτροφίες Φιλίτη[45]. Από τους

---

credinte, Carte folositoare de suflet (1794), Psaltirea (1796), Liturghierul (1797), Tridul (1798), Carte folositoare de suflet (1799), Penticostarul, Chiriacodromiul (1806), Invatatura crestineasca (1809), Usa pocaintei (1812). Βλ. G. I. Moisescu, *Istoria Bisericii Române*, II, Bucureşti, 1958, σ. 243. Στην πρωτη σελιδα αυτών των βιβλίων τονίζεται ότι τυπωθηκαν με έξοδα του Μητροπολίτη, που υπογραφει και τον προλογο σε μερικα από αυτά.

44. C. Papacostea Danielopolu, *Formatia intelectualilor greci din Tarile Române (1750-1830)*, «Intelectuali din Balcani in România, sec. XVII-XVIII», Bucureşti, 1984, σ. 99

45. I C.Filitti, *Asezamântul...*, σ. 65.

46. Δ. Τσιοκαν, Ν. Α. Ντοιμιτράσκου, Λ. Κρετσουλέσκου, Ν. Κωνσταντινέσκου, Ε. Στατέσκου, Ι. Ι. Ελιαντε Ραντουλέσκου.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Έλληνες ευεργετηθέντες λίγοι πήγαν στην Ελλάδα. Οι περισσότεροι επέστρεψαν στη Ρουμανία. Μερικοί είχαν υψηλά αξιώματα[47]. Μετά το 1885 περισσότεροι νέοι Ρουμάνοι έπαιρναν υποτροφίες Φιλίτη. Από τους Έλληνες, οι περισσότεροι υπότροφοι σπούδασαν Ιατρική. Οι ρουμάνοι διακρίθηκαν ως νομικοί[48], μηχανικοί[49], στρατιωτικοί[50], καθηγητές[51], συγγραφείς[52], ζωγράφοι[53]. Συνολικά, 250 νέοι ευεργετήθηκαν με υποτροφίες Φιλίτη[54].

Εκατό χρόνια μετά τον θάνατο του μητροπολίτη, ο ιστορικός Ιωάννης Κ. Φιλίτης προσπάθησε να ξαναζωντανέψει το Πνευματικό Ίδρυμα[55], ελπίζοντας ότι και οι πρώην υπότροφοι θα το υποστηρίξουν. Δυστυχώς, η επιθυμία του μητροπολίτη: «αυτή η διάταξη να μείνει αιώνια»,[56] δεν πραγματοποιήθηκε γιατί το 1947 το Ίδρυμα καταργήθηκε και την περιουσία του ιδιοποιήθηκε η κομμουνιστική εξουσία[57].

Στην Ελλάδα, όμως, τα έσοδα που άφησε ο μητροπολίτης επέτρεψαν τη συνέχεια της χορηγήσεως των υποτροφιών από την Εθνική Τράπεζα Ελλάδος ως τις μέρες μας[58].

Όχι μόνο το Πολιτιστικό Ίδρυμα Λοσίθεος Φιλίτης είχε μια κακή μοί-

---

47. Μιχ. Φερεκίντε, Μιχ. Σκινά, Χ. Γρ. Φιλίτη.

48. Ν. Α. Κόμσα, Π. Ατανάσοβιτσι, Ε. Ε. Ντεντρινό, Σ. Ν. Γραδιστεάνου, Γρ. Σλατινεάνου, Εμ. Σλατινεάνου, Γ. Ι. Μπραντέσκου, Ι. Μπεστελέι, Ν. Καρτιάν, Αλ.. Λουπάσκου.

49. Νέστορ. Β. Α. Ουρέκια, Π. Γρ. Στεφανέσκου, Μ. Φλορέσκου.

50. Γρ. Οντομπέσκου.

51. Λ. Μράζεκ.

52. Κορνέλια Κέρνμπαχ.

53. Μ. Γ. Τεοάνι, Ι. Αλ.. Στεριάδη, Κ. Λ. Αριτσέσκου.

54 Βλ.. την κατάσταση των υπότροφων στο έργο του I.C.Filitti, *Asezamântul....*, σσ.175-180.

55 Ο Ιωάννης Κ. Φιλίτης προσπάθησε να ιδρύσει την επιτροπή «Ο Μητροπολίτης Λοσίθεος Φιλίτης». Το 1930, ο πρόεδρος της επιτροπής, ο φοιτητής Τίτι Πετρέσκου έγραφε στον Ιωάννη Φιλίτη ότι τα παπούτσια του φθάρθηκαν ανεπανόρθωτα και δε θα μπορούσε να συνεχίσει να ενεργεί πια, αν η επιτροπή δεν του πλήρωνε τα παπούτσια που δανείστηκε από ένα άλλο μέλος της επιτροπής. Η βιβλιοθήκη της Ακαδημίας του Βουκουρεστίου διατηρεί το γράμμα 65/DXXIX 8 Απριλίου 1930, με μια απόδειξη του φοιτητή που δάνεισε τα παπούτσια ότι έλαβε 550 λέι το αντίτιμον των παπουτσιών. (Βλ.. και C. Penelea-Filitti, *I. C. Filitti in corespondenta*, «Revista istrorica», τ. 6, nr 7-8, Bucureşti, 1995, σ.615)

56. I. C. Filitti, *Asezamantul...*, σ.63

57. Manole Filitti, *Asezântul Dositei Filitti*, «Arhiva genealogica», Iaşi, 1996, σ. 59-60 (Συμπόσιο για Γενεαλογικές Σπουδές - Ιάσιο 1995).

58. *Ό.π.*, σσ. 61-61.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ρα, αλλά και η ιστορική μνήμη του Μητροπολίτη. Το 1901 ο Ν. Iorga χαρακτήριζε την μακρά διοίκηση του Δοσιθέου χωρίς καμιά πολιτική και πνευματική σημασία. Οταν, μετά 10 χρόνια, ο Ιωάννης Φιλίτης εξέδωκε το βιβλίο του «Asezamantul cultural al mitropolitului Dositei Filitti, de la infiintare si pana astazi 1827-1911» («Το πολιτιστικό ίδρυμα του μητροπολίτη Δοσιθέου Φιλίτη από την ίδρυσή του μέχρι σήμερα 1827-1911»), οι αντιδράσεις ήταν σχεδόν εχθρικές. Ο συγγραφέας κατηγορήθηκε ότι είχε γράψει το βιβλίο από μια προσωπική κενοδοξία, «για να ανυψώσει την οικογένειά του στο επίπεδο των αριστοκρατικών οικογενειών, ξεθάβοντας τις ρίζες της, τις οποίες, για να είναι λαμπρές, δεν μπορούσαν να είναι παρά Ελληνικές»[59]. Η ξενοφοβία φαίνεται από τις πρώτες λέξεις του αναφερόμενου άρθρου: «Φιλάξου Ρουμάνε, απο το ξένο καρφί στο σπίτι σου!». Το 1936 ο Ιωάννης Φιλίτης σημείωνε με το μολύβι στη πρώτη σελίδα του βιβλίου του (στο δικό του αντίτυπο), ότι ετοίμασε μια καινούρια έκδοση. Δυστυχώς, η έκδοση αυτή δεν πραγματοποιήθηκε και το χειρόγραφο δεν βρέθηκε. Δεν σώθηκε ούτε η ομιλία του μνημοσύνου για τα 100 χρόνια από τον θανατο του Δοσιθέου.

Για τους Έλληνες και προπαντός για τους Ηπειρώτες, ο Δοσίθεος Φιλίτης μένει ένας μεγάλος ευεργέτης. Ταυτόχρονα, ο Δοσίθεος είναι «ένας πραγματικός Ρουμάνος πατριώτης»[60]. Ο Ναούμ Ραμνιτσεάνου έγραψε για τις πάρα πολλές αρετές του: «τὸ θεάρεστον τοῦ βίου, τὸ ὕψος τῆς ταπεινοφροσύνης, τὸ ἐπιεικὲς τῆς ὑποδοχῆς, τὸ φιλοσοφικὸν τῆς προσοχῆς, τὸ ἀγρυπνον τῆς τοῦ ποιμνίου σωτηρίας, τὸ φιλοπρεπὲς τοῦ θείου ναοῦ, τὸ ἀγαπητὸν τῆς ἐν πᾶσιν εὐταξίας, τὸ ταχὺ τῆς βοηθείας καὶ ὅσα τούτοις ὅμοια»[61]. Όμως η πιο σπουδαία απ' όλες τις αρετές του ήταν η ανεκτικότητά του. Ο Δοσίθεος μοίρασε την περιουσία του χωρίς να υπολογίζει την εθνικότητα ή την θρησκεία των ευεργετουμένων (αυτοί ήταν και Ρουμάνοι και Έλληνες και καθολικοί και ορθόδοξοι και προτεστάντες). Ο Δοσίθεος είναι ένας από αυτούς τους προδρομικούς Ηπειρώτες, που, σε έναν καιρό που τα σύνορα ήταν αρκετά «εξαϋλωμένα», όπως θα

59. Const. Bunicanu, *Istoria unei genealogii sau un alt ochian defectuos al D-lui Maiorescu*, Bucureşti, 1912, σ. 2,3,23.

60. N. Djuvara, *Intre Orient si Occident — Tarile Române la inceputul epocii moderne*, Bucureşti, 1995, σ. 158.

61. Βλ. Const. Erbiceanu, *Cronicarii greci care au scris despre romani in epoca fanariota*, Bucureşti, 1888, σ. 241.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

έλεγε ο Νικολάε Τιτουλέσκου, δεν θεωρούνταν ότι ήταν πρώτα-πρώτα Έλληνες, αλλά απλοί πολίτες ενός κόσμου στον οποίο οι εθνικές διαφορές δεν έχουν καμία σημασία[62]. Ακόμα και η καταγωγή του Δοσιθέου δεν είναι πολύ καθαρή. Ο Γρηγόριος Ραμνιτσεάνου μιλώντας για την καταγωγή του Δοσιθέου υπαινισσόταν τους Αρουμάνους[63]. Μερικοί συγγραφείς λένε ότι η μάνα του Δοσιθέου είχε αρουμανική καταγωγή[64]. Ο Κρίστοφορ Κτένας καταπολεμάει αυτή την άποψη[65]. Ο πατέρας του Δοσιθέου ήταν από τα νησιά του Ιονίου. Όταν το 1810 ο Δοσίθεος έγραφε στον Γάλλο Ledoux, ζητώντας την βοήθεια της Γαλλίας και του Ναπολέοντα, αυτός μιλούσε για την καταγωγή του από την Ιθάκη της Βενετίας που μετά την συμπεριέλαβε η Ιταλία του Ναπολέοντα[66].

Πολλά άλλα μέλη της οικογένειας του μητροπολίτη ήρθαν στη Βλαχία. Οι βιογραφίες τους επίσης είναι ενδιαφέρουσες, καθώς αποτελούν ένα υπόδειγμα συμβίωσης, βασισμένης σε μια πολιτιστική σχέση, έντονη και βαθιά. Οι Φιλιταίοι υπηρέτησαν την καινούρια τους πατρίδα ασπαζόμενοι εθελοντικά τις πολιτιστικές της αξίες, κρατώντας ταυτόχρονα την συνείδηση του κόσμου από τον οποίο προέρχονταν. Ο επίσκοπος Κωνστάντιος Φιλίτης ξόδεψε με μεγάλη γενναιοδωρία για τους φτωχούς και επιμελείς μαθητές από το Βουζαίου-Ρουμανίας, όμως και για τους μαθητές της Ζίτσας, όπου ίδρυσε ένα δημοτικό σχολείο, ένα σχολείο για αρχαία Ελληνικά και μία βιβλιοθήκη[67]. Ο δικηγόρος Αναστάσιος Φιλίτης (1973-1883), δισέγγονος από αδερφή του μητροπολίτη, άφησε την περιουσία του στο Φιλανθρωπικό Ίδρυμα του Βουκουρεστίου «Elena Doamna» αλλά και στα σχολεία της Ζίτσας και των Ιωαννίνων[68].

Με γάμους, οι Φιλιταίοι συγγένευαν με άλλες οικογένειες που ήρθαν από την Ελλάδα, ή εισχώρησαν στο στενό κύκλο των πριγκηπικών ελληνικών οικογενειών ή των παλιών αριστοκρατικών ρουμανικών οικογενειών. Μερικές φορές οι άντρες που παντρεύονταν γυναίκες από την οι-

62. Georgeta Penelea Filitti, στην εκπομπή «Convietuiri» (Συμβιώσεις), Ρουμανική τηλεόραση, I, 1997.

63. Cr. Râmniceanu, *ό.π.*, σ. 195.

64. Cr. Râmniceanu, *ό.π.*, σ. 1 και I. C. Filitti, *Asezamântul...*, σ. 65.

65. C. Ktenas, *Λεύκωμα της εν Στεφανούπολει Εθνικής ελληνικής εκκλησίας της Αγίας Τριάδος επι τη εκατοπεντηκονταετηρίδι αυτής*, Bucureşti, 1937, σ. 35.

66. I. C. Filitti, *Asezamântul...*, σσ. 15,43

67. A. Camariano Cioran, *L' Epire....*, σ. 118.

68. *Ό.π.*, σ. 120.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κογένεια Φιλίτη παίρνουν αυτό το όνομα και άλλες φορές μερικοί Φιλιταίοι παίρνουν το όνομα της γυναίκας τους.

Έχοντας σπουδαία αξιώματα στο Ρουμανικό κράτος, οι Φιλιταίοι ταυτίζονταν με τα ανώτερα συμφέροντα της Ρουμανίας. Μερικοί ακόμη ζήτησαν την αναγνώριση της ιδιότητας του γηγενή. Π.χ., το 1865, όταν ο Προκόπιος Φιλίτης και οι γιοι του ήταν αναγνωρισμένοι ως Ρουμάνοι, οι αναφορές των βουλευτών και των γερουσιαστών τόνιζαν την αφοσίωση των Φιλιταίων στη χώρα[69]. Και ο Χριστόδουλος Φιλίτης, ενας άλλος δισέγγονος από αδελφό του μητροπολίτη Δοσιθέου Φιλίτη, ήταν αναγνωρισμένος ως γηγενής το 1862, με ένα διάταγμα του Αλεξάντρου Ιωάν Κούζα. Όλα τα παιδιά του Χριστόδουλου Φιλίτη διακρίνονται στη ρουμανική κοινωνία του καιρού: Ο Δημήτριος Φιλίτης ήταν γερουσιαστής στο Βουζαίο, ο Γεώργιος Φιλίτης γενικός εισαγγελέας και ο Κωνσταντίν Φιλίτης αξιωματικός διαβιβάσεων του ηγεμόνα Αλεξάνδρου Ιωάν Κούζα και μετά του βασιλιά Κάρολου Ι. Ο γιος του Κωνσταντίν Φιλίτης ήταν ο γνωστός ιστορικός και διπλωμάτης Ιωάννης Κ. Φιλίτης, του οποίου κανόνας ζωής ήταν «αγάπη και πίστη». «Για ποιον άλλο αγάπη και πίστη παρά για την χώρα του», μας έλεγε ο Εμανουέλ Φιλίτης, ο γιος του ιστορικού. Ο αδερφός του ιστορικού, ο Αλέξανδρος Φιλίτης, είναι ο ήρωας του Ρομπανέστι. Στις 23 Νοεμβρίου 1916, ο ιλαρχος Αλεξ. Φιλίτης προσφερόταν εθελοντικά με το απόσπασμά του να εφορμήσει εναντίον μιας Γερμανικής πυροβολαρχίας, περιφρονώντας την αριθμητική ανωτερότητα του εχθρού[70].

Οι Φιλιταίοι είναι και σήμερα περήφανοι για την καταγωγή τους, και ταυτόχρονα, το αίσθημα της εξάρτησης από τη μεγάλη οικογένεια των Ρουμάνων επαιξάνεται από γενιά σε γενιά. Νά τι έλεγε ο Εμανουέλ Φιλίτης σχετικά με την καθολικότητα, με την κοσμοπολίτικη συμπεριφορά

69 «Οι κύριοι Φιλίτες απέδειξαν ότι ειναι πιο πατριώτες από πολλούς Ρουμάνους. Ήταν ακριβώς οι πρώτοι που άνοιξαν τα βαλάντια τους για μια συμβολή στο καλό της κοινωνιας, και οταν όλοι πήραμε μέρος στο εξοπλισμό της χώρας, δίνοντας ένα μικρο ποσό, ο κύριος Φιλίτης μονος έδωσε ενα πυροβόλο, δηλαδή έκανε μόνος του αυτό που κανει ένας ολόκληρος νομός (Ismail Soimescu). Οταν ήταν πρόεδρος της πόλης Πλοέστι, ο κύριος Φιλίτης συνέβαλε στην ίδρυση σχολειων δίνοντας λεφτά για να αγοραστει ενα κτήριο με όλα τα αναγκαια» (C.A.Rosetti) Βλ. I.C.Filitti, *Asezamântul...*, σσ. 166-168.

70. *Istoria militara a poporului român, V, Bucuresti, 1988, σ.478 και România in anii primului razboi mondial*, I, σσ. 466-472.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

των προγόνων του: «Εγώ, προσωπικά, προσπάθησα, αλλά δεν μπορώ να συνηθίσω μ' αυτή την ιδέα της "εξαΐλωσης" των συνόρων. Εγώ μεγάλωσα με την ιδέα ότι κάθε υπόσταση έχει ένα σύνορο, που είναι ορισμένο όχι μόνο με μια ζωγραφιά, αλλά με ένα πλήθος συνηθειών, πράξεων, σκέψεων, προσευχών, παραδόσεων, στρατευμάτων, κ.τ.λ. Ιιθανόν, με τον καιρό έτσι θα γίνει –όπως λέει ο ιστορικός που είναι κοντά μου– αλλά εγώ πιστεύω ότι σε μια τόσο μικρή χώρα, όπως είναι η δικιά μας, πρέπει να πιανόμαστε από οποιαδήποτε εθνική ιδέα, διότι είναι πολύ εύκολα να μπεις σε ένα αμάλγαμα στο οποίο να είσαι ένα μικρό νήμα. Εμείς, δεν δικαιούμαστε, νομίζω εγώ, να το κάνουμε αυτό»[71].

71. Manole Filitti, στην έκθεση «Convieturi» (Συμβιώσεις), Ρουμανική Τηλεόραση, 1, 1997.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Η γενεαλογία της οικογένειας Φιλίτη καταρτισμένη και διορθωμένη από τον Ιωάννη Κ. Φιλίτη
και συμπληρωμένη από τον Αλεξάνδρου Περιστεράνου
(από το αρχείο του Εμανουήλ Φιλίτη)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

1. *Χρίστεα Φιλίττης*, λεγόμενος Παπαχρίστο (*κατά το 1685)~ Άννα 1734 έγιναν καλόγεροι με τα ονόματα Χριστοφόρ και Αναστασία
2. *Χάϊδο Ιωάννα Φιλίττη* * κατά το 1720, ζούσε το 1785 ~ 1773 Κωνσταντίν-λεγόμενος Κώστας Κρεμύδης - Ζίτσα (περίπου 1710-1762)
3. *Ιωαννίκιε Ιωάν* *κατά το 1727, ιερομόναχος
4. *Κωνσταντίν λεγόμενος Κώτσιου* * κατά το 1730, Πογδόριανη
5. *Λοσίθεος (Δημήτριος Φιλίττης)* *1734 Πογδόριανη, +1826 Μπρασόβ μητροπολίτης της Ουγγροβλαχίας
6. *Ζαχαρία* *κατά το 1734 ήταν +το 1804
7. *Αναστάσε* *κατά το 1740 ήταν +το 1804
8. *Δημήτριε* *κατά το 1750, ήταν +το1804 ~Αγγελική
9. *Σκαρλάτ*
10. *Σιλβέστρου Φιλίττης* (1759-1828) διδάκτωρ ιατρικής Γεότινγγεν, ένας από την 3μελή Υγειονομική Επιτροπή της Βλαχίας (1793) ~1785 Σμαράντα Μανέσκου
11. *Ντιαμαντής Φιλίττης* *κατά το 1761, + 1818 σερδάρης ~Ελένα
12. *Κωνστάντιε (Κώστεα Φιλίττης)* 1763-1827 επίσκοπος Βουζαίου (1793-1819)
13. *Αναστάς*, λεγόμενος Τας *κατά το 1760
14. *Νικολάε Κρομίδας - Φιλίττης* *κατά το 1775+1804 σερδάρης 1813
15. *Ζοΐτσα* ~Χριστοφόρ Ιωάννης, πολκόβνικ του νομού Ίλφοβ
16. *Κωνσταντίν Κρομίδα* + Ζίτσα 1864 ~ Εκατερίνα
17. *Αναστάς Φιλίττη* (1793-1883) διδάκτωρ ιατρικής στην Πίσα δικηγόρος Βουκουρέστι
18. *Ιρίνα* +1849 ~1802 Κωνστ. Καρακας-γιατρός(+1828)
19. *Ελένα* (1793-1878) ~Ραντουκάνου Διαμαντή-λεγόμενος Φιλίττης, δικαστής
20. *Κωνσταντίν* +1849 σερδάρης, ισπράβνικ του νομού Βλάσκα ~Ανίκα Ρ. Κλιντσεάνου
21. *Σκαρλάτ* +νέος
22. *Ντημήτριε Φιλίττη*, λεγόμενος Μανέσκου (1808-1857) σπούδασε στη Γερμανία, ταγματάρχης ~1837-Ελένα Αρσάκη (+1876)
23. *Θωμάς* (1784-1831) σερδάρης, καμινάρης, ισπράβνικ του νομού Πράχοβα ~1814 Ελένα Καρίδη Βλαχούτση
24. *Χριστόδορ* (1792-1862) σερδάρης ~1823 Ζοε Παναγιώτη (+1869)
25. *Προκόπιε Φιλίττη* (1782-1868) πιτάρ, δήμαρχος Πλοεστίου ~Σουσάνα Νόλη (+1866)
26. *Κωνσταντίν Φιλίττη* (1780-1834) ~Εκατερίνα Αγγελέσκου (Αγγελίδη) (+1862)
27. *Κωνσταντίν Φιλίττης* λεγόμενος Ραντουλέσκου (1805-1882) πιτάρ, ~1822-Σάφτα (+1837)
28. *Σιλβέστρου Φιλίττης* (1797-1831) ~1819 Κυσία Ράντου Ποενάρου
29. *Ντέσπα* ~Κωνσταντίν Τριανταφιλ, λεγόμενος Φιλίττης (1764-1836)
30. *Ντουμήτρου* +1889
31. *Λουξάντρα Φιλίττη* ~Πασκάλ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Γκαζότη. παχάρνικ. (+1845)
32. *Απόστολ. Μανέσκου* (1839-1896) υποψήφιος, γερουσιαστής
33. *Μαρία* (1846-1918) ~1865 Θεόδορ. Βακαρέσκου, στρατάρχης του παλατιού, +1919
34. *Ελένα* ~1873 Κωνσταντίν Μπαλατσεάνου (+1934)
35. *Κωνσταντίν* ζούσε το 1873
36. *Αχιλλ* ζούσε το 1873
37. *Ελένα* ~Θεόδορ. Κορλατέσκου
38. *Μαρία* (1823-1902) ~1842 Ντημήτρης Παρτιάδη διδάκτωρ ιατρικής (+1862)
39. *Εκατερίνα* (+1892) ~1843 Λαμιανό Γ. Νάουμ, διδάκτωρ ιατρικής, καθηγητής Πανεπ. Αθηνών
40. *Ιρίνα* (+1849)
~Σπυρίδον Ζότου, οικονομικός σύμβουλος-Αθήνα
41. *Κωνσταντίν Φιλίττη* (1831-1890) συνταγματάρχης, υπασπιστής του ηγεμόνα Αλεξάντρου Ιωάν. Κουζα και του βασιλιά Καρόλου Ι, νομάρχης (νομός Ιαλομιτσα) ~1863 Ελένα Σλατινεάνου (+1914)
42. *Γεώργιος Φιλίττης* (1833-1899) διδάκτωρ ιατρικής γενικός εισαγγελέας ~ Μαρία Μασσοβιτσι (+1924)
43. *Ντημήτριε Φιλίττης* (1836-1896) βουλευτής, νομάρχης, γερουσιαστής (του νομού Βουζαίου) ~Ελίζα Ιων. Σούτσου (+1921)
44. *Χριστόδορ* (1808-1887) ~Αγγελίνα Σουλιώτη Μπότσαρη (1818-1841)
45. *Αναστάσε* (1816-1870) ~Ελένα Μοραΐτου
46. *Πετρε* (1814-1874)
47. *Παναϊώτ* (1814-1880) βουλευτής του νομού Πραχοβα ~Εφμια Χάτζι-Κριστου Καντιλη
48. *Γεώργιος* (1814-1844) σπούδασε στο Παρισι-1840
49. *Αλεξάντρου* (1818-1893) 1~1857 Μασίνκα Βλαντοϊάνου 2~?
50. *Γκριγκόρε* (1820-1880) ~1837 Αναΐς Νταρκέ (Anais Darquet)
51. *Ευφροσίνα* (1830-1916)
1 ~Ιων. Τ. Βράνα
2 ~Ιων. Γ. Φλορέσκου (+1864)
52. *Νικολάε* (1832-1903) ~1867 Ζοε Κ. Ιλιεσκου
53. *Αγγελίνα* (1837-1922) ~Κ. Ντελίου, βουλευτής (+1909)
54. *Θωμά* (1836-1886) εθελοντικος στο πόλεμο της Κριμαιας, βουλευτής
55. *Γεώργιος* (+1849) ~1845 Αντριάνα Βοϊνεσκου
56. *Ραντοικάνου* (+νέος, 1849)
57. *Μπάρμπου* (1864-1918) ταγματαρχης ιππικου
58. *Νικολάε* (1868-1945) βουλευτής και γερουσιαστής του νομου Ιαλομιτσα ~1862 Βιορικα Βαλεάνου
59. *Κωνσταντιν* (1865-1887) ανθυπολοχαγος ιππικού
60. *Ιωαν.* (1879-1945) διπλωματης και ιστορικός, πολιτικος διεθνιστη στο Υποιργείο Εξωτερικών, ακαδημαϊκος (1815), μέλος του Νομικου Συμβούλιου, πρόεδρος της Γενεαλογικής και Εραλδικής Επιτροπής
1~1907 Αλεξάντρα Μ.Γ.Γκικα
2~Εμιλη Τσαπμανν (Emily Chapmann)
61. *Αλεξάντρου* (1893-1970) στρατη-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

γός (ο ήρωας του Ρομπανίστι)
~Αντριάνα Αργυρόπολ
62. *Ζόε* (+1903)
63. *Ιωάν* (1861-1927) δικηγόρος, βουλευτής, δημοσιογράφος ~Ελίσα Παούλ. Στατίσκου
64. *Αντον* (1876-1951) μηχανικός ~Άννα Μακάροβιτσι
65. *Κωνσταντίν* (1886-1916) δικηγόρος ~Φλορίκα Παούλ. Στατίσκου
66. *Γεώργιος* (*1872) στρατηγός ~Σαμπίνα Παούλ. Στατίσκου
67. *Ελίζα* ~Κ. Τσοντορέσκου, στρατηγός (+1934)
68. *Μαρία* (1838-1912) ~Γκιαούρη Παπανόλουλ Κεφαλονίτης, γιατρός Βραΐλα (+1890)
69. *Ευφροσύνα* (1832-1902) ~Ιων. Σουλιώτης, Βραΐλα (+1890)
70. *Κωνσταντίν* (1855-1905) ~Ευφροσύνα Ιονέσκου
71. *Χριστόδουλ* (1856-1929) διδάκτωρ ιατρικής ~Μαντλέν Βαζέ (Madeleine Vazeux)
72. *Αναστάσ* (1871-1901)
73. *Ιωαν.* (1857-1908) δικηγόρος ~Ζοι Αριστίδι Πάσκαλ (+1932)
74. *Κωνσταντίν* (1841-1935) δικηγόρος, νομάρχης, βουλευτής του νομού Πράχοβα ~1868 Ελένα Τσοροζίζ (+1929)
75. *Ελένα* (1843-1924) ~Κ.Ν. Σκινα (+1913)
76. *Άννα* 1~Ι. Σταυροστέσκου
2~Ι. Τρανταφυλέσκου
3.~Ιων Κ. Γρ. Γκίκα
77. *Εκατερίνα*
1~Ν. Γρόσου
2~Ι. Παπά
78. *Ελένα-από* 1~(1859-1935) ~Ιωάν Ρολέτ, καθηγητής Πανεπ. Ιασίου (+1916)
79. *Γκριγκόρε-από* 2~Ιωάννα Νικολάου
80. *Ντημήτρε-από* 2~
81. *Σοφία* (1859-1932)
~Αλ. Ουλουμπεάνου
82. *Τσετσίλια* ~Γ.Ρ.Γκολέσκου
83. Νικολάι (+1941) γερουσιαστής του νομού Ιλφοβ
84. *Γεώργιος Μπορανέσκου-Φιλίττη* (+1913)
~Αλεξαντρίνα Αναστασίου
85. *Κωνσταντίν* (1893-1973) ταγματάρχης, υπασπιστής του βασιλιά
86. *Ελένα* (1895-1949) ~Εμίλ Ε. Κωστινέσκου
87. *Ροξάντρα από* 1~(1907-1932) ~Αλέξι Αποστολεάνου (χωρισμένοι)
88. *Εμανουέλ-από* 1~(1911-1998)
1~1934 Ελίζα Αλ. Λούκα (χωρισμένοι)
2~Στεφανία Ενατσεάνου
3~Τζεορτζέτα Πενέλεα-Φιλίττη
89. *Μπάρμπου-από* 1~(1915-1970) ταγματάρχης
1~1939 Μαρία Στοΐάν (χωρισμένοι)
2~Άννα Μαρία Πασκάνου
90. *Μιχαέλα* (*1915)
~1934 Μίρτσια Τσιούρεα-γιατρός (χωρισμένοι)
91. *Ιωάννα* (1902-1917)
92. *Άννα* (*1890) ~1928 Γ. Καραμφίλ
93. *Σαμπίνα* (*1909) ~1939 ~Ρενέ Βορμσέρ
94. *Αντον* (1906-1971) γιατρός
1~Βιορίκα Γκίκα
2~Μαρίνα Ντημίτρου Γκόρουν
95. *Ντημήτρου Ράντον* (1911-1941)
~Charlotte Dear (αγγλίδα)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

96. *Κωνστάντσα*
~Α.Κ. Νασόπολ
97. *Χριστόδου*
~Ελένα Μπανέσκου
98. *Μαγδαλένα*
~Γκριγκόρε Κοντοιράτου
99. *Πάολ*
100. *Άννα*
1~Π. Βασέσκου
2~Πανέτη (σινταγματάρχης)
3~Α. Λουπάσκου
101. *Μαρια*
~Σιμεόν Ναχίας
102. *Αντζέλα*
~Πολ Μπονέτ (Paul Bonnet)
103. *Προκόπιε* (+1909)
μηχανικός
104. *Ελισα* ~Φράνκλιν Νιουμαν (άγγλος) (Franklin Newman)
105. *Γκριγκορε* (*1923)
106. *Μαρια Νικόλα* (1920-1973)
~1947 Ανδρέας Ντόκας (χωρισμένοι)
107. *Ιωάν*-από 1~(*1935) μηχανικός
1~Ροντίκα Ιωνέσκου (χωρισμένοι)
2~1968 Αννα Νικουλέσκου
108. *Αντόν-Νταν*-από 1~(*1937)
Μάρθα Βλαντοιτσίου (*1942)
109. *Μανόλε*-από 2~(*1958)~1944
Μαρία Τρακζ
110. *Χριστόδου*
111. *Κωνσταντίν*-από 2~(*1974)
112. *Γεραρντ* (*1976) (Gerara)
113. *Αλεξάντρου Αντόν* (*1995)

ΠΑΟΥΛΑ ΣΚΑΛΚΑΟΥ



ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΒΑΣΙΛΗ Κ. ΣΠΑΝΟΥ

ΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΚΑΙ ΤΑ ΟΝΟΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΦΙΕΡΩΤΩΝ ΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΘΕΣΗ 421 ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΩΣ ΤΩΝ ΜΕΤΕΩΡΩΝ (1592/93 - 19ος ΑΙΩΝΑΣ)

ΠΡΟΛΟΓΙΚΑ

Η πρόθεση 421 της Μονής της Μεταμορφώσεως των Μετεώρων είναι ένα χειρόγραφο μεγάλου σχήματος (40x30 εκ.), με 114 φύλλα, το οποίο αποτελεί πολύτιμο αρχείο τοπωνυμίων και ονομάτων[1] της περιόδου 1592/93 - 19ος αι. Πρόκειται για δημιούργημα πολλών χειρών. Η αρχική γραφή, του έτους 1592/93[2], είναι επιμελημένη, έργο έμπειρου βιβλιογράφου, που αποδεικνύεται, όμως, ενίοτε, ανορθόγραφος. Οι μεταγενέστερες γραφές, δημιούργημα διαφόρων γραφέων, δεν είναι δυνατόν να χρονολογηθούν. Σε ορισμένα φύλλα, πάντως, υπάρχουν χρονολογημένες γραφές, τις οποίες επισημαίνουμε[3].

1) Στο φ. 21β, με ονόματα αφιερωτών από το Μέρτζι των Τρικάλων, αναφέρεται το έτος ζρλ΄, ήτοι 7.130-5.508/09 = 1621/22.

2) Στο φ. 103β, με ονόματα αφιερωτών από την Μητρόπολη των Γλινέων, αναφέρεται το έτος ζρμη΄, ήτοι 7148-5508/09 = 1639/40.

3) Στο φ. 105α, με ονόματα αφιερωτών από τα Ιωάννινα, αναφέρεται το έτος ζρν΄, ήτοι 7150-5508/09 = 1641/42.

4) Στο φ. 2β, με ονόματα αφιερωτών από τα Τρίκαλα, αναφέρονται τα έτη ζρνβ΄-1643/44, αχμή, ήτοι 1648 και αχμθ΄, ήτοι 1649.

5) Στο φ. 98β, με ονόματα αφιερωτών από τα Ιωάννινα, αναφέρονται τα έτη αψλβ΄, ήτοι 1732 και αψνς, ήτοι 1756.

---

1. Βλ. Νίκος Α. Βέης, *Τα χειρόγραφα των Μετεώρων (...)*, τ. Α΄, εκδ. Κ.Ε.Μ.Ν.Ε. της Ακαδημίας Αθηνών, Αθήναι 1967, 441.

2. Στο φ. 4α αναφέρονται τα εξής: *Έτος ζρα΄, Επαρχία Ταγών.*

3. Την πρόθεση μελετήσαμε χάρη στο φωτοαντίγραφο το οποίο μας παρεχώρησε ο πρώην διευθυντής του Κ.Ε.Μ.Ν.Ε. της Ακαδημίας Αθηνών και νυν καθηγητής Ιστορίας του Ιονίου Πανεπιστημίου κ. Δημήτριος Ζ. Σοφιανός, στον οποίο εκφράζουμε, για πολλοστή φορά τις ευχαριστίες μας.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

6) Στο φ. 95α, με ονόματα αφιερωτών από την Γότιστα των Ιωαννίνων, αναφέρεται η χρονολογία *Ἰανουαρίου 9*.

7) Στο φ. 101β, με ονόματα αφιερωτών από την Μπογδόριανη των Ιωαννίνων, αναφέρεται η χρονολογία *αυγούστου 15 [1] 818*.

Στα 114 φύλλα της προθέσεως έχουν καταχωρισθεί ονόματα αφιερωτών από πολλές περιοχές του βορειοελλαδικού χώρου: από την Θεσσαλία[4], την Δυτική Μακεδονία[5] και την Ήπειρο. Οι ηπειρωτικοί οικισμοί ανήκουν στις εκκλησιαστικές επαρχίες των Ιωαννίνων, της Βελάς[6], των Γλυκέων, της Χειμάρρας, της «Δεριοπόλεως», της Μπογονιανής και της Άρτας.

Στην παρούσα μελέτη θα παρουσιάσουμε μόνο τους οικισμούς της Μητροπόλεως των Ιωαννίνων, επιφυλασσόμενοι για την παρουσίαση των υπολοίπων ηπειρωτικών οικισμών στο προσεχές μέλλον.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΟΥ ΠΡΟΚΥΠΤΟΥΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΟΘΕΣΗ 421

Από την μελέτη της προθέσεως 421, προκύπτουν ορισμένα αξιοσημείωτα στοιχεία.

—Στο φ. 98β (τρίτη στήλη), με ονόματα αφιερωτών της αρχικής γραφής (1592/93), αναφέρονται δύο μητροπολίτες των Ιωαννίνων, ο Σωφρόνιος Α΄, που αρχιεράτευσε την περίοδο 1520-1526[7] και ο Νήφων (Νήφων Α΄), που αναφέρεται κατά το έτος 1500[8].

—Στην ίδια στήλη του ιδίου φύλλου, αναφέρονται και οι *Γιονμάδες*, δηλαδή η οικογένεια των Γκιόνμα-Γκιούμα, μέλος της οποίας ίδρυσε την περίφημη Σχολή του Γκιούμα ή Μεγάλη και Πρώτη Σχολή (1675)[9].

---

4 Το τμήμα της προθέσεως (φ. 1-69) με θεσσαλικό ενδιαφέρον παρουσίασε ήδη ο κ. Κώστας Σπανός [Οι Θεσσαλικοί οικισμοί και τα ονόματα των αφιερωτών τους στην πρόθεση 421 του Μεγ. Μετεώρου, 1592/93 - 19ος αιώνας, *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 32 (Λάρισα 1997) 17-56 και 33 (1998) 56-148 (και ανάτυπο).

5. Ήδη, βρίσκεται προς δημοσίευση μία μελέτη μας για τους οικισμούς της Επισκοπής των Σερβίων στο περιοδικό *Μακεδονικά*

6 Αναφέρονται μόνο δύο οικισμοί: η Φούρκα και η Βωβούσα, στο φ. 74α. Η Βωβούσα αναφέρεται μεταξύ των οικισμών της Μητρόπολης των Ιωαννίνων, ως Βογούσα, στο φ. 95β.

7. Βλ. Βασίλειος Ατέσης, επίσκοπος πρώην Λήμνου, *Επισκοπικοί κατάλογοι της Εκκλησίας της Ελλάδος απ' αρχής μέχρι σήμερον*, εν Αθήναις 1975, 101.

8. Βλ. Β. Ατέσης, *ό.π.*, σ. 101.

9. Βλ. Τρύφων Ευαγγελίδης, *Η Παιδεία επί Τουρκοκρατίας*, εν Αθήναις 1936, τ. Α΄.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

—Στην τέταρτη στήλη του ιδίου φύλλου, αναφέρονται άλλοι δύο μητροπολίτες των Ιωαννίνων, ο Ματθαίος Β΄ και ο Ιερόθεος. Ο πρώτος αρχιεράτευσε κατά την περίοδο 1585-1596[10], ενώ σε επισκοπικό κατάλογο αναφέρεται ο Ιερόθεος Α΄ Ράπτης, κατά την περίοδο 1714-1735[11]. Όμως, επειδή η γραφή είναι η αρχική, φρονούμε ότι ο μνημονευόμενος Ιερόθεος είναι άλλος και όχι ο επονομαζόμενος Ράπτης και ότι αρχιεράτευσε μετά τον Ματθαίο (που εξελέγη Πατριάρχης το 1596), μάλλον τον ΙΖ΄ αι. Το όνομα του Ματθαίου προηγείται του Ιεροθέου κατά οκτώ ονόματα, γεγονός που μας υποχρεώνει να δεχθούμε ότι η αρχιερατία του δεν απείχε πολύ από αυτήν του Ματθαίου.

—Στο φ. 99α (β΄ στήλη), με ονόματα αφιερωτών από τα Ιωάννινα και σε γραφή μάλλον του ΙΖ΄ αιώνα, αναφέρεται ο ιερομόναχος Ζαχαρίας Μαλεσινός, απόγονος προφανώς της μεσαιωνικής οικογένειας των Μαλεσινών - Μελεσσηνών, που είχαν αναδειχθεί τοπάρχες της Μαγνησίας[12].

—Στην τρίτη στήλη του ιδίου φύλλου, μνημονεύονται ο μητροπολίτης Ιωαννίνων Ιωάσαφ, που πρέπει να είναι ο Ιωάσαφ Β΄ που αρχιεράτευσε το 1643-1644[13], και η Καλλή Σουγδουρή, πρόγονος της γνωστής οικογενείας των Ιωαννίνων. Η γυναίκα αυτή, καθώς αναφέρεται λίγο μετά τον μητροπολίτη Ιωάσαφ Β΄, πρέπει να ζούσε κατά το β΄ μισό του ΙΖ΄ αι.[14]

—Στο φ. 100α (β΄ στήλη), με ονόματα αφιερωτών επίσης από τα Ιωάννινα, και σε γραφή του ΙΖ΄ αι., αναφέρονται δύο μέλη της οικογενείας Γκιόνμα: ο Παναγιώτης και ο Λεοντάρης. Ο Λεοντάρης, τον οποίο ο Τρ. Ευαγγελίδης μνημονεύει ως Λεοντάριο, υπήρξε ο χρηματοδότης του αδελφού του Εμμανουήλ, στην ίδρυση της Σχολής του Γκιόνμα[15].

156· Ματθαίος Παρανίκας, *Σχεδίασμα περί της εν τω ελληνικώ έθνει καταστάσεως των Γραμμάτων (...)*, εν Κωνσταντινουπόλει 1867, 63. Δύο μέλη της οικογενείας των Γκιόνμα αναφέρονται λίγο πιο κάτω.

10. Βλ. Β. Ατέσης, *ό.π.*, σ. 101.

11. Βλ. Β. Ατέσης, *ό.π.*, σ. 102.

12. Για τους Μαλιασινούς - Μελισσηνούς, βλ. Απόστολος Δ. Παπαθανασίου, *Η Βυζαντινή Δημητριάδα*, εκδ. Όμηρος, Βόλος 1995, 145 κ.ε.

13. Βλ. Β. Ατέσης, *ό.π.*, 102.

14. Ο Γεώργιος Σουγδουρής δίδαξε στη Σχολή του Γκιόνμα την περίοδο 1683-1715. Βλ. Τρ. Ευαγγελίδης, *ό.π.*, σ. 156.

15. Βλ. Τρ. Ευαγγελίδης, *ό.π.*, σ. 156.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Η ΠΑΤΡΙΛΑ ΤΗΣ ΚΥΡΑ-ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΤΟΥ ΑΛΗ ΠΑΣΑ

Στο φ. 101β, με ονόματα αφιερωτών από το χωριό Μπογδόριανη, δηλαδή από τον σημερινό Παρακάλαμο, μετά την χρονολογία *«αυγούστου 15[1]818»*, αναφέρονται τα εξής:

«ζόντων και τεθνεότον της βασιληκης τανόματα απου νε εις το βεζήρην γεοργίου, βασιλικης, νικολαου, σήμου, ιωάννου, βασιληκης, ἀναστασιᾶς, βασιλικης, ελενητζας, εκατερινας και τον λητον χιμμένα, κύτζος, αναστάσι, ἰωάννου, Ζαχάροις, έκατερίνης και τοις γονεος της βασιλικής τα ονοματα».

Δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι πρόκειται για την κυρα-Βασιλική του Αλή Πασά των Ιωαννίνων, η οποία αφιέρωσε κάτι στη Μονή της Μεταμορφώσεως των Μετεώρων και οι μοναχοί της έγραψαν στην προθεσή της τα ονόματα 15 ατόμων (ζώντων και τεθνεώτων) της οικογενείας της. Από το περιεχόμενο της πρόθεσής μας, προκύπτει ότι η οικογένεια της κυρα-Βασιλικής καταγόταν από την Μπογδόριανη-Παρακάλαμο των Ιωαννίνων και όχι από την Πλεσιβίστα-Πλαίσιο των Φιλιατών, όπως αναφέροιν οι Πλομάρ[16] και Κ. Μακρής[17].

Από τα 15 μνημονευόμενα ονόματα, μπορούμε να προσδιορίσουμε μόνο τα τέσσερα πρώτα: Γεωργίου, Βασιλικής, Νικολάου, Σίμου. Πλην της Βασιλικής, αναφέρονται τρία αδέλφια της. Οι τέσσερις συνέβαλαν οικονομικώς, τον Μάιο του 1818, στην ανέγερση του ναού του Αγίου Νικολάου της Βοεβόδας της Καλαμπάκας, ενός οικισμού ανάμεσα στην Καλαμπάκα και στα Τρίκαλα, που μετονομάσθηκε σε Βασιλική, προς τιμήν της προαναφερθείσας. Η σχετική επιγραφή, στην οποία αναφέρονται τα τέσσερα αδέλφια, έχει ως εξής:

ΑΝΕΚΑΙΝΙCΘΗ ΕΚ ΘΕΜΕΛΙΩΝ Ο ΘΕΙΟC ΝΑΟC ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ Δ[Ι] ΕΞΟΛΩΝ ΤΩΝ ΕΓΧΩΡΙΩΝ / ΔΙΑ CΥΝΔΡΟΜΗC ΒΑCΙΛΙΚΗC ΑΥΘΕΝΤΙCΗC ΒΟΪΒΟΝΤΑC ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΔΕΛΦΩΝ ΑΥΤΗC ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ CΗΜΟΥ ΙΩ(ΑΝΝΟΥ) (...)[18].

---

16 Βλ Οικλλιαμ Πλομάρ (μετ. Μιχ. Ε Παπαϊωάννου), *Το διαμάντι των Ιωαννίνων. Αλή Πασάς, 1741-1822*, εκδ Δωδώνη, Αθηνα-Γιάννινα 1987, 128.

17. Βλ Κίτσος Μακρης, Η εκκλησία της κυρα-Βασιλικής και το λαϊκό πορτρέτο της ορθόδοξης γυναίκας του Αλη Πασά, στον τόμο *Βήματα*, εκδ Κέδρος, Αθηνα 1979, 193.

18. Βλ. Δημήτριος Γ. Καλούσιος, *Οι εκκλησίες της Βασιλικής Καλαμπάκας*, Τρίκαλα 1989, 47. Την επιγραφή δημοσίευσε και ο κ. Μακρής (ό.π., σ. 193), αλλά το όνομα *CΗΜΟΥ* το ανέγνωσε *ΔΗΜΟΥ*. Η πρόθεσή μας επιβεβαιώνει την ορθή ανάγνωση του Δημ. Καλούσιου.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΣΤΗΝ ΠΡΟΘΕΣΗ 421 ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΩΣ ΤΩΝ ΜΕΤΕΩΡΩΝ

Οι οικισμοί της περιοχής των Ιωαννίνων, που ανέρχονται σε 91, είναι καταχωρισμένοι στα φ. 95α-102β. Από τους 91, οι 52 έχουν ονόματα αφιερωτών της αρχικής γραφής (1592/93) μόνο ή της αρχικής και μεταγενεστέρων γραφών, ενώ οι υπόλοιποι 39 έχουν ονόματα αφιερωτών μόνο μεταγενεστέρων γραφών. Οι 7 από τους 91 οικισμούς δεν έγινε δυνατόν να ταυτισθούν[19].

I. Οι οικισμοί του 1592/93

Όπως προαναφέρθηκε, οι οικισμοί της αρχικής γραφής είναι 52. Η παρουσίασή τους θα γίνει αλφαβητικώς, με την ορθογραφία της προθέσεως, ενώ θα αναφέρονται ο αριθμός των αφιερωτών της αρχικής γραφής και (εφόσον υπάρχουν) ο αριθμός των αφιερωτών των μεταγενεστέρων γραφών. Οι 52 οικισμοί είναι οι εξής:

1) *Άγιοι Απόστολοι*· μικροοικισμός που συγχωνεύθηκε ήδη με την Κρανούλα των Ιωαννίνων, στο φ. 98α, με 4 αφιερωτές και με άλλους 19 μεταγενέστερων γραφών[20].

2) *Άγιος Γεώργιος*· μάλλον η Μονή του Αγίου Γεωργίου της Δουρούτης, εκεί όπου σήμερα είναι το Πανεπιστήμιο των Ιωαννίνων, στο φ. 102β, με 5 αφιερωτές.

3) *Βαγενήτι*· το σημερινό Βαγενίτι, στο φ. 101β, με 5 αφιερωτές και με άλλους 2 μεταγενέστερης γραφής.

4) *Βάλτηστα*· η σημερινή Χαραυγή του Πωγωνίου, στο φ. 96β, με 2 αφιερωτές, και με άλλους 6 μεταγενέστερων γραφών.

5) *Βάνιστα*· η σημερινή Κρύα, στο φ. 96α, χωρίς ονόματα αφιερωτών.

6) *Βάρβεσοι* < Βάρβεσι· η σημερινή Κρανούλα των Ιωαννίνων, στο φ. 97α, με 1 μόνο αφιερωτή.

19. Στην ταύτιση πολλών οικισμών βοήθησε ο κ. Κων. Κουλίδας, στον οποίο εκφράζουμε τις ευχαριστίες μας.

20. Μικροοικισμός που συγχωνεύθηκε με την διπλανή του Κρανούλα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

7) *Βαριάδες* των Ιωαννίνων, στο φ. 98α, με 1 μόνο αφιερωτή.

8) *Βατζηνία*· η σημερινή Αγία Μαρίνα του Πωγωνίου, στο φ. 102β, με 1 μόνο αφιερωτή.

9) *Βεζήτζα*· η σημερινή Βίτζα του Ζαγορίου, στα φ. 102α, με 10 αφιερωτές και με άλλους 37 μεταγενεστέρων εποχών, και 102β, με 4 αφιερωτές και με άλλους 21 μεταγενεστέρων γραφών.

10) *Βελτζήστα*· η σημερινή Κληματιά, στο φ. 101α, με 3 αφιερωτές και με άλλους 3 μεταγενέστερης γραφής.

11) *Βεσταβέτζη Τρανό και Μικρό*· το σημερινό Πετροβούνι, στο φ. 98α, με 2 αφιερωτές και με άλλους 5 μεταγενεστέρων γραφών. Στο φ. 96β αναφέρεται το *Βεσταβέτζη* με 2 αφιερωτές μεταγενεστέρων γραφών.

12) *Βογοϊσα*· μάλλον η Βοβοΐσα του Ζαγορίου, στο φ. 95β, με 2 αφιερωτές και με άλλους 27 μεταγενεστέρων γραφών.

13) *Βοτζά*· διαλυμένος οικισμός, κοντά στην μονή της Θεοτόκου, στην περιοχή του Γρεβενετίου, στο φ. 95β, με 2 αφιερωτές.

14) *Βριζάτζηνο*[21], στο φ. 96α, με 2 αφιερωτές και με άλλους 2 μεταγενέστερης γραφής.

15) *Γιάνηστα*· η σημερινή Βασιλική των Ιωαννίνων, στο φ. 97β, με 3 αφιερωτές και με άλλους 2 μεταγενέστερης γραφής.

16) *Γραμένοι*· το σημερινό Γραμμένο των Ιωαννίνων, στο φ. 101α, με 21 αφιερωτές.

17) *Γρανίτζα*· η σημερινή Γρανίτσα των Ιωαννίνων, στο φ. 102α, με 3 αφιερωτές.

18) *Γρεβενίτη*· το σημερινό Γρεβενίτι του Ζαγορίου, στο φ. 95β, με 3 αφιερωτές.

19) *Δοβρά*· οι σημερινοί Ασπράγγελοι του Ζαγορίου, στο φ. 97α, με 4 αφιερωτές.

20) *Ζήτζα*· η σημερινή Ζίτσα των Ιωαννίνων, στο φ. 101α, με 3 αφιερωτές και με άλλους 4 μεταγενέστερης γραφής.

21) *Ιωάννινα*, στο φ. 98β, με 97 αφιερωτές και με άλλους 109 μεταγενεστέρων γραφών, πολλοί από τους οποίους είναι της περιόδου 1732-1756, και στο φ. 100α, με 48 αφιερωτές μεταγενεστέρων γραφών.

22) *Καλαρίτες*, στο φ. 97α, με 3 αφιερωτές και με άλλους 45 μετα-

21. Σε άλλο χειρόγραφο [βλ. Κώστας Σπανός, Οι οικισμοί της περιοχής των Ιωαννίνων και τα ονόματα των αφιερωτών τους, στην πρόθεση 215 της Μονής του Βαρλαάμ των Μετεώρων (1613/14-19ος αι.), *Ηπειρωτικό Ημερολόγιο* 19 (Ιωάννινα 1998) 356] αναφέρεται ως Βριζατζένο. Η ταύτιση του οικισμού δεν κατέστη δυνατή.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

γενεστέρων γραφών, και στο φ. 99β, με 1 αφιερωτή και με άλλους 23 μεταγενεστέρων γραφών.

23) *Κατζικά*· ο σημερινός Κατσικάς των Ιωαννίνων, στο φ. 98α, με 10 αφιερωτές, από τους οποίους οι 8 μοναχοί.

24) *Κοκοσίνηστα*[22], στο φ. 98α, χωρίς αφιερωτές.

25) *Κοσμυρά*· η σημερινή Κοσμηρά των Ιωαννίνων, στο φ. 100β, με 3 αφιερωτές και με άλλον ένα μεταγενέστερης γραφής.

26) *Κουβούλιανη*· ο σημερινός Πολύλοφος των Ιωαννίνων, στο φ. 101β, με 3 αφιερωτές και με άλλους 4 μεταγενέστερης γραφής.

27) *Κούρεντα*, στο φ. 102β, με μόνο έναν αφιερωτή.

28) *Κουρσεβήτζα* [23], στο φ. 95α, με 18 αφιερωτές και με άλλους 12 μεταγενέστερης γραφής.

29) *Κωρίτιανη*· η σημερινή Κορίτιανη των Ιωαννίνων, στο φ. 97β, με 14 αφιερωτές.

30) *Λασκοβέτζη*· η σημερινή Λεφτοκαρυά του Ζαγορίου, στο φ. 96α, με 5 αφιερωτές και με άλλους 13 μεταγενέστερης γραφής.

31) *Λαψίστα*· ένας από τους δύο σημερινούς οικισμούς Άνω και Κάτω Λαψίστα των Ιωαννίνων, στο φ. 100β, με 1 μόνο αφιερωτή.[24]

32) Λιάπου· η σημερινή Ιτέα του Ζαγορίου, στο φ. 97β, με 3 αφιερωτές.

33) *Λοζέτζη*· το σημερινό Ελληνικό των Ιωαννίνων, στο φ. 97β, με 4 αφιερωτές και με άλλους 28 μεταγενεστέρων γραφών, και στο φ. 100α, με 47 αφιερωτές μεταγενεστέρων γραφών, ως *Λοζέτζη*.

34) *Μοναστίρη*· μάλλον κάποια μονή κοντά στο Γρεβενίτι (Κοίμηση της Θεοτόκου), καθώς αναφέρεται μαζί του στο φ. 95β, με 1 μόνο αφιερωτή και με άλλον 1 (μοναχό) μεταγενέστερης γραφής.

35) *Μπογόλει*· το σημερινό Περιστέρι στους πρόποδες του ομώνυμου βουνού, στο φ. 96β, με 10 αφιερωτές και με άλλους 7 μεταγενέστερης γραφής.

36) *Νισή εις τα Ιωάννινα*· το σημερινό Νησί της Παμβώτιδας, στο φ. 100α, με 3 αφιερωτές και με άλλον 1 μεταγενέστερης γραφής.

---

22. Η ταύτιση του οικισμού αυτή δεν κατέστη δυνατή.

23. Σε άλλο χειρόγραφο [βλ. Κώστας Σπανός, Οι οικισμοί της περιοχής των Ιωαννίνων (...), ό.π., 357], αναφέρεται ως Κουρσοβήτζα. Πρόκειται μάλλον για το χωριό Χρυσοβίτσα Ιωαννίνων

24. Για τον οικισμό αυτό και την λίμνη Λαψίστα, βλ. Κ. Θεσπρωτός - Αθαν. Ψαλίδας, *Γεωγραφία Αλβανίας και Ηπείρου (...)*, Ιωάννινα 1964, 54.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

37) *Ξερόβαλτο Πλησέη*[25], στο φ. 97β, με 11 αφιερωτές.

38) *Πάτικο*· το σημερινό Πάτιγκο του Ζαγορίου, στο φ. 97α, με 1 μόνο αφιερωτή και με άλλον μεταγενέστερης γραφής.

39) *Παρικίω*· το διαλυμένο από το 1850 Παροικείο (Παρκειό), στην περιοχή του Κατσικά των Ιωαννίνων, όπου το τοπωνύμιο Παρκειό, στο φ. 98α, με 5 αφιερωτές.

40) *Παρκοιμάδοι* (Μπαρκοιμάδι)[26]· η σημερινή Καστρίτσα των Ιωαννίνων, στο φ. 98α, με 1 μόνο αφιερωτή.

41) *Πραντανέλη*[27], στο φ. 96β, με 2 αφιερωτές.

42) *Πραντανέλη Καμήνα*· ο σημερινός Ανθρακίτης του Ζαγορίου, στο φ. 96α, με 3 αφιερωτές και με άλλους 5 μεταγενέστερης γραφής.

43) *Προτοπαπά*· ο σημερινός Πρωτόπαπας των Ιωαννίνων, στο φ. 101α, με 1 μόνο αφιερωτή και με άλλους 4 μεταγενέστερης γραφής.

44) *Ραδοτόπι*· το σημερινό Ροδοτόπι των Ιωαννίνων, στο φ. 100β, με 3 αφιερωτές.

45) *Ραψίστα*· η σημερινή Πεδινή των Ιωαννίνων, στο φ. 100β, με 4 αφιερωτές και με άλλους 11 μεταγενέστερων γραφών.

46) *Σέλτζενα*[28], στο φ. 102β, με 3 αφιερωτές.

47) *Σιράκοι*· το σημερινό Σιράκο, στο φ. 97α, με 1 μόνο αφιερωτή και με άλλους 21 μεταγενέστερων γραφών. Στο ίδιο φύλλο, αναφέρεται ως *Σηράκ* με 9 αφιερωτές μεταγενέστερης γραφής και στο φ. 99β αναφέρεται ως *Σιράκου Σακαριτζάνοι*[29], με 6 αφιερωτές μεταγενέστερης γραφής.

48) *Σύτζενα*· τα σημερινά Σίτσιανα της Πέτρας του Ζαγορίου, στο φ. 95α, με 1 μόνο αφιερωτή και με άλλους 25 μεταγενεστέρων γραφών.

49) *Τζερνέσι*· το σημερινό Ελατοχώρι του Ζαγορίου, στο φ. 95β, με 7 αφιερωτές και με άλλους 25 μεταγενέστερων γραφών.

---

25. Ίσως να είναι τα Πλέσια των Ιωαννίνων.

26. Στην πρόθεση 215 του Βαρλαάμ [βλ. Κώστας Σπανός, Οι οικισμοί της περιοχής των Ιωαννίνων (...), *ό.π.*, σ. 358], αναφέρεται ως Μπαρκοίμα.

27. Στην πρόθεση 215 του Βαρλαάμ [βλ. Κώστας Σπανός, Οι οικισμοί της περιοχής των Ιωαννίνων (...), *ό.π.*, σ. 359], αναφέρεται ως Πρωτανέλη. Η ταύτιση του οικισμού δεν κατέστη δυνατή.

28. Η ταύτιση του οικισμού δεν κατέστη δυνατή.

29. Οι Σακαρετζάνοι αυτοί είναι νομάδες κτηνοτρόφοι από το Σαρακήτσι της Αιτωλοακαρνανίας, που ξεκαλοκαίριαζαν στο Σιράκο.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

50) *Τρεστενίκο*· το σημερινό Τρίστενο του Ζαγορίου, στο φ. 95α, με 19 αφιερωτές και με άλλους 13 μεταγενεστέρων γραφών.

51) *Φλαμπουράρι* του Ζαγορίου, στο φ. 96α, με 2 αφιερωτές και με άλλους 7 μεταγενεστέρων γραφών.

52) *Ψίνα*· η σημερινή Ψήνα των Ιωαννίνων, στο φ. 102α, με 5 αφιερωτές.

ΙΙ. Οι οικισμοί των ΙΗ΄ - ΙΘ΄ αιώνων

Όπως προαναφέρθηκε, οι οικισμοί με ονόματα αφιερωτών μεταγενεστέρων γραφών (ΙΗ΄-ΙΘ΄ αι.) είναι 39. Και αυτοί θα παρουσιασθούν αλφαβητικά:

1) *Αρβομήστα*· οι σημερινοί Λογγάδες των Ιωαννίνων, στο φ. 97β, με 2 αφιερωτές, και στο φ. 98α, ως *Αρδομήστα*, με άλλους 9.

2) *Άρτιτζα*· η σημερινή Αρίστη του Ζαγορίου, στο φ. 97α, με 4 αφιερωτές.

3) *Βαρλαάμ* των Ιωαννίνων, στο φ. 98β, με 1 μόνο αφιερωτή. Σύμφωνα με την παράδοση τον οικισμό ίδρυσε ένας μοναχός της Μονής του Βαρλαάμ[30].

4) *Βοτίβηστα*· η σημερινή Αμπελιά των Ιωαννίνων, στο φ. 100β, με 2 αφιερωτές.

5) *Γότιστα* των Ιωαννίνων, στο φ. 95α, με 1 μόνο αφιερωτή της 7.1.1795.

6) *Δραγαή*· ο σημερινός Καστανώνας του Ζαγορίου, στο φ. 96α, με 8 αφιερωτές.

7) *Ζαγόρι Καπέσοβα*· το σημερινό Καπέσοβο του Ζαγορίου, στο φ. 99β, με 13 αφιερωτές.

8) *Ζάλοβου*[31]· η σημερινή Βουνοπλαγιά των Ιωαννίνων στο φ. 100β, με 10 αφιερωτές.

9) *Καρίτζα*· η σημερινή Καρίτσα των Ιωαννίνων, στο φ. 101α, με 3 αφιερωτές.

10) *Κόννησκα*· μάλλον το σημερινό Κόνιτσκα των Ιωαννίνων, στο φ. 101β, με 9 αφιερωτές της 15.8.1818.

---

30. Την παράδοση αυτή μας γνωστοποίησε ο κ. Κων. Κουλίδας, στον οποίο εκφράζουμε τις ευχαριστίες μας.

31. Στην πρόθεση 215 του Βαρλαάμ [βλ. Κώστας Σπανός, Οι οικισμοί της περιοχής των Ιωαννίνων (...), *ό.π.*, 356], αναφέρεται ως Ζέλοβα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

11) *Κοντοβράκι*· η σημερινή Δαφνούλα των Ιωαννίνων, στο φ. 99β. με 6 αφιερωτές.

12) *Κοτόρτζη*· η σημερινή Αετορράχη των Ιωαννίνων, στο φ. 97β. με 15 αφιερωτές, και στο φ. 105α. ως Κοτόρτζι, πατρίδα ενός κατοίκου των Ιωαννίνων.

13) *Κοικούλη*· το σημερινό Κοικούλι του Ζαγορίου, στο φ. 102α. με 1 μόνο αφιερωτή.

14) *Κράψη* των Ιωαννίνων, στο φ. 96β. με 1 μόνο αφιερωτή.

15) *Κωσήνητζα*[32], στο φ. 98β. με 18 αφιερωτές.

16) *Λέκλη*· μάλλον το Λέκλι του Λαμπόβου της Β. Ηπείρου στο φ. 101β. με 5 αφιερωτές.

17) *Λεσίνητζα*· το σημερινό Βρισοχώρι του Ζαγορίου, στο φ. 102α. με 9 αφιερωτές.

18) *Λήνινο*· μάλλον το σημερινό Λίθινο των Ιωαννίνων, στο φ. 96α. με 3 αφιερωτές.

19) *Λησκάτζη*· το σημερινό Ασημοχώρι της Κόνιτσας, στο φ. 96α. με 2 αφιερωτές.

20) *Λιβίκιστα*· το σημερινό Ζωτικό των Ιωαννίνων. Στο φ. 99α αναφέρεται ένας ιερέας των Ιωαννίνων που καταγόταν από την Λιβίκιστα.

21) *Μάζηα*· η σημερινή Μάζια των Ιωαννίνων, στο φ. 96β. με 2 αφιερωτές.

22) *Μάζοι*· το σημερινό Πολύδωρο των Ιωαννίνων ή το Μάζι της Κόνιτσας, στο φ. 102β. με 2 αφιερωτές. Πιθανότερο είναι το Πολύδωρο.

23) *Ματζοίκι*· το σημερινό Ματσούκι των Ιωαννίνων, στο φ. 97α. με 10 αφιερωτές.

24) *Μοσσίνα*· ο σημερινός Λύγγος των Ιωαννίνων, στο φ. 101β. με 2 αφιερωτές.

25) *Μοιζαχαίοι* των Ιωαννίνων, στο φ. 97β. με 6 αφιερωτές.

26) *Μπεζηάνου*· το σημερινό Μπιζάνι των Ιωαννίνων, στο φ. 100β. με 1 μόνο αφιερωτή.

27) *Μπογδόριανη*· ο σημερινός Παρακάλαμος των Ιωαννίνων, στο φ. 101β. με 18 αφιερωτές, εκ των οποίων οι 15 είναι της 15.8.1818, ονόματα της οικογένειας της κυρα-Βασιλικής του Αλή Πασά, όπως ήδη προαναφέραμε.

---

32. Η ταύτιση του οικισμού αυτού δεν κατέστη δυνατή.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

28) *Νεγάδες* του Ζαγορίου, στο φ. 95β, με 2 αφιερωτές.

29) *Πράμαντα* των Ιωαννίνων, στο φ. 97α, με 1 μόνο αφιερωτή.

30) *Προνβάλα* [33]· το σημερινό Βαθύπεδο των Ιωαννίνων, στο φ. 96β, με 1 μόνο αφιερωτή.

31) *Ραυταναίοι*· οι σημερινοί Ραφταναίοι των Ιωαννίνων. Στο φ. 100α, αναφέρεται μία γυναίκα από τους «ραυτανέους», που κατοικούσε στο Λοζέτζι-Ελληνικό των Ιωαννίνων.

32) *Σηκαμνέλι*· το σημερινό Σκαμνέλι του Ζαγορίου, στο φ. 102α, με 14 αφιερωτές.

33) *Σιουποτζέλι*· το σημερινό Λίλοφο του Ζαγορίου, στο φ. 97α, με 2 αφιερωτές.

34) *Τέροβω* των Ιωαννίνων, στο φ. 98β, με 2 αφιερωτές.

35) *Τζεροκοβήστα* μάλλον η σημερινή Λουδώνη των Ιωαννίνων[34], στο φ. 100β, με 3 αφιερωτές.

36) *Τζωτίλα*· το σημερινό Λίκορφο του Ζαγορίου, στο φ. 97α, με 4 αφιερωτές.

37) *Τοπρίνοβον*· το σημερινό Ηλιοχώρι του Ζαγορίου, στο φ. 102α, με 2 αφιερωτές.

38) *Φορτώσι*· το σημερινό Φορτόσι των Ιωαννίνων, στο φ. 100α, με 2 αφιερωτές.

39) *Φραγκάδες* του Ζαγορίου, στο φ. 96α, με 26 αφιερωτές και στην συνέχεια ως *Φραγγάδες*, με άλλους 28.

33. Στην πρόθεση 215 του Βαρλαάμ (βλ. Κώστας Σπανός, Οι οικισμοί της περιοχής των Ιωαννίνων (...), ό.π., σ. 359, αναφέρεται ως Ποσβάλα.

34. Το ίδιο όνομα έφερε και το σημερινό Εκκλησοχώρι των Ιωαννίνων.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΤΑ ΟΝΟΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΦΙΕΡΩΤΩΝ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΤΟΥ 1592/93

Για λόγους ομοιομορφίας, στην παρούσα μελέτη, θα ασχοληθούμε μόνο με τα ονόματα των αφιερωτών της αρχικής γραφής (1592/93). Το σύνολο των αφιερωτών αυτής της γραφής ανέρχεται σε 330 άτομα, χωρίς να υπολογισθούν ορισμένα (ελάχιστα), που είναι δυσανάγνωστα. Από τα 330 άτομα, τα 190 είναι άνδρες και τα 140 γυναίκες. Εκ των 190 ανδρών, οι 30 είναι μοναχοί, ενώ, εκ των 140 γυναικών, οι 64 είναι μοναχές. Τέλος, υπάρχουν και 4 μητροπολίτες. Συνολικώς, δηλαδή, μνημονεύονται 232 λαϊκοί και 98 κληρικοί-μοναχοί. Η δεύτερη κατηγορία αντιπροσωπεύει περίπου το 30% του συνολικού αριθμού των αφιερωτών. Επειδή τα ονόματά τους είναι λόγια δημιουργήματα, δεν συμπεριλαμβάνονται στην παρούσα μελέτη, στα πλαίσια της οποίας θα ασχοληθούμε μόνο με τα ονόματα των 232 λαϊκών (156 ανδρών και 76 γυναικών).

1. Τα ονοματα των 156 ανδρων αφιερωτων

Οι 156 άνδρες αφιερωτές έφεραν 43 ονόματα, εκ των οποίων τρία είχαν οι μισοί περίπου αφιερωτές. Τα ονόματα αυτά είναι τα εξής:

Ιωάννης	36	άνδρες
Νικόλαος	19	»
Γεώργιος	18	»
συνολικά	73	άνδρες

Τα 43 ονόματα κατατάσσονται σε 4 κατηγορίες:

α) *Ονόματα από την εκκλησιαστική παράδοση* (28/43)

Άγγελος, Αμβρόσιος, Άνθιμος, Γεώργιος, Δημήτριος, Ευστάθιος, Θανάσης <Αθανάσιος, Θεόδωρος, Ιωάννης, Κυριακός, Λάμπρος, Μάνθος < Ματθαίος, Μάρκος Μιχαήλ, Μύμφος < Νύμφος < Νύμφων, Νάστος < Ανάστος < Αναστάσιος, Νεκτάριος, Νικόλαος, Παναγιώτης, Παρασκευάς, Παύλος, Πέτρος, Σαούλ, Σταύρος, Στέφανος, Στύλος < Στυλιανός, Φώτιος, Χρίστος.

β) *Ονόματα από την λαϊκή παράδοση* (7/43)

Αργύρης, Εβρετός· που βρέθηκε στην θύρα του τυχερού, Θεμελής < θεμέλιο, Θεριανός, < θέρος, Λεοντάριος < λιοντάρι, Σταμάτιος, Τρια-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ντάφυλλος.

γ) *Ονόματα από την Ιστορία* (6/43)

Αλέξιος, Ζγούρος· από το όνομα του αδελφού του δεσπότη Σπάτα που κατέλαβε την Άρτα στις 29.10.1399[35], ή από το σγουρός, Λέκας < Αλέκας < Αλέκος < Αλέξανδρος, Μουρίκιος· από το επώνυμο της ελληνοαλβανικής οικογενείας των Μουρίκηδων[36], Νικίας, Σίμος· αρχαίο όνομα, αναφερόμενο σε θεσσαλικές επιγραφές.

δ) *Ονόματα ξένα και ακατάτακτα* (2/43)

Καντουραλής, Ντόμπρος < σλαβ. dobro = καλός, φρόνιμος.

Ο αλφαβητικός κατάλογος των ανδρικών ονομάτων

1) Άγγελος	1	Γκιώνης	1
2) Αλέξιος	1	Γκιώνμος	1
3) Αμβρόσιος	1	16) Καντουραλής	1
4) Άνθιμος	1	17) Κυριακός	1
5) Αργύρης	1	Κυριάκης	1
6) Γεώργιος	16	18) Λάμπρος	1
Γέργος	2	19) Λέκας	1
7) Δημήτριος	9	20) Λεοντάριος	1
8) Εβρετός	1	21) Μάνθος	1
9) Ευστάθιος	5	22) Μάρκος	1
Στάθης	2	23) Μιχαήλ	7
10) Ζγούρος	1	Μίχος	1
11) Θανάσης	1	24) Μουρίκιος	1
12) Θεμελής	1	Μουρίκης	1
13) Θεόδωρος	6	25) Μύμφος	1
Θοδωρής	1	26) Νάστος	1
14) Θεριανός	1	27) Νεκτάριος	1
15) Ιωάννης	32	28) Νικίας	1
Γκίνης	2	29) Νικόλαος	19

35. Βλ. Λ. Ι. Βρανούσης, Το Χρονικό των Ιωαννίνων, *Επετηρίς του Μεσαιωνικού Αρχείου* 12 (1962, Αθήναι 1965) 100-101.

36. Το 1418, αναφέρεται ο Μουρίκης Μπούας Σγούρας και τον 16ο αιώνα ο στρατιώτης του Μερκούρη Μπούα, Μουρίκης Κόκλας. Β. Κώστας Η. Μπίρης, *Αρβανίτες· οι Λωριείς του νεώτερου Ελληνισμού*, εκδ. Μέλισσα, Αθήνα 1997, 108, 183.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Νίκος	1	Σταμάτης	1
30) Ντόμπρος	1	Στάμος	1
31) Παναγιώτης	2	38) Σταύρος	1
32) Παρασκευάς	1	39) Στέφανος	3
33) Παύλος	1	40) Στύλος	1
34) Πέτρος	2	41) Τριαντάφυλλος	1
35) Σαούλ	1	42) Φώτιος	3
36) Σίμος	2	43) Χρίστος	1
37) Σταμάτιος	5		

II. Τα ονόματα των 76 γυναικών αφιερωτών

Οι 76 γυναίκες αφιερωτές έφεραν 38 ονόματα, εκ των οποίων τα τέσσερα έφεραν 30 γυναίκες. Αυτά είναι τα εξής:

Θεοδώρα	10	γυναίκες
Δέσποινα	7	»
Μαρία	7	»
Καλλή	6	
συνολικώς	30	γυναίκες

Τα ονόματα των 76 γυναικών κατατάσσονται στις εξής 4 κατηγορίες:

α) *Ονόματα από την εκκλησιαστική παράδοση* (17/38)

Αγαθονίκη, Αγγέλω, Αθάνω < Αθανασία, Γιαννού < Γιαννώ < Ιωάννα, Δέσποινα, Ελένη, Θεοδώρα, Κυράνα < Κυριάινα, Κυριακού < Κυριακή, Κύρω < Κύρος, Μάνθω < Μανθος < Ματθαίος, Μαρία, Μιχαλού < Μιχάλης, Μπίλιω < Μπίλης < Πίλιος < Σπύρος, Νάστω < Ανάστω < Αναστασία, Σταθού < Ευσταθία, Φώτω < Φωτεινή.

β) *Ονόματα από την λαϊκή παράδοση* (12/38)

Ανθούλα, Ασημίνα, Βρετή < Εβρετή, Ευγενού < Ευγενία, Ζαφείρω, Καλλή, Κροιστάλλω, Πλοίμω < μεσν. Πλοιμί = στολίδι, Πούλω < Πουλημένη, Ρίζω < Ρίζος· από την ευχή να ριζώσει, Σταματού < Σταματία, Χρυσάνθω < Χρυσάνθη.

γ) *Ονόματα από την Ιστορία* (8/38)

Αγγελίνα· από το ανδρωνυμικό της γυναίκας των ηγεμόνων της Ηπείρου Αγγέλων Δουκών Κομνηνών, Δούκω· από το όνομα της ηγεμονικής οικογενείας των Αγγέλων Δουκών Κομνηνών, Ευδοκία· κοινό όνομα της Μεσαιωνικής Εποχής, Κόμνω < Κομνηνή· από το όνομα της

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ηγεμονικής οικογενείας των Αγγέλων Δουκών Κομνηνών, Λύμπω < Ολύμπω < Ολυμπία, Μαλήνα <Μαλεΐνα· από το όνομα της μεσαιωνικής οικογενείας των Μαλέινων, Μαργαρώνα· από το όνομα της ηρωίδας του ιπποτικού μυθιστορήματος *Ιμπέριος και Μαργαρώνα*, Σίμω < Σίμος.

δ) *Ονόματα από αξιώματα* (1/38)

Ρήγω < Ρήγας

Ο αλφαβητικός κατάλογος των γυναικείων ονομάτων

1) Αγαθονίκη	1	18) Κρουστάλλω	2
2) Αγγελίνα	1	19) Κυράνα	1
3) Αγγέλω	2	20) Κυριακού	1
4) Αθάνω	2	21) Κύρω	2
5) Ανθούλα	1	22) Λύμπω	1
6) Ασημίνα	1	23) Μαλήνα	1
Ασήμω	1	24) Μάνθω	1
7) Βρετή	1	25) Μαργαρώνα	1
8) Γιαννού	1	26) Μαρία	7
Ιάνοβα	1	27) Μιχαλού	1
Γκιόνου	1	28) Μπίλιω	1
9) Δέσποινα	1	29) Νάστω	1
Δέσπω	6	30) Πλούμω	1
10) Δούκω	1	31) Πούλω	2
11) Ελένη	1	32) Ρήγω	1
12) Ευγενού	1	33) Ρίζω	1
13) Ευδοκία	1	34) Σίμω	1
14) Ζαφείρω	1	35) Σταθού	2
15) Θεοδώρα	10	36) Σταματού	1
16) Καλλή	5	Στάμω	2
Κάλλω	1	37) Φώτω	2
17) Κόμνω	1	38) Χρυσάνθω	1

Ο αλφαβητικός κατάλογος των ονομάτων των μοναχών

Των ανδρών

1) Γερμανός	1	4) Δανιήλ	2
2) Γρηγόριος	2	5) Δεμέτιος	1
3) Δαμασκηνός	1	6) Δωρόθεος	1
		7) Θεοδόσιος	1

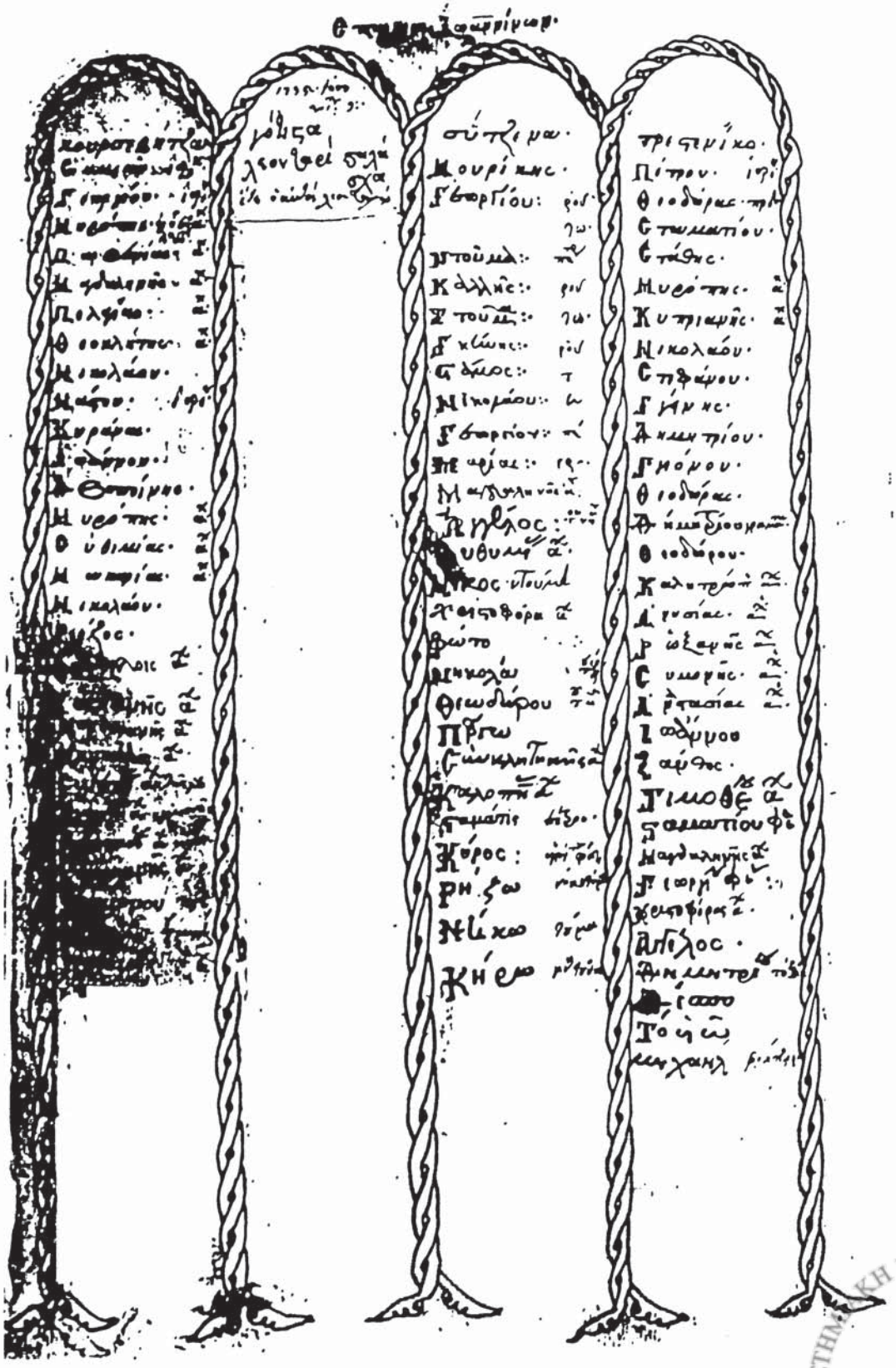
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

8) Θεόκλητος 1
9) Θεοφάνης 2
10) Ιερεμίας 1
11) Ιερόθεος 1
12) Ιωάσαφ 2
13) Κύριλλος 1
14) Ματθαίος 2
15) Νεκτάριος 2
16) Νικηφόρος 1
17) Νικόδημος 2
18) Νίμφων 2
19) Σάββας 1
20) Συμεών 3
21) Σωφρόνιος 3

Των γυναικών

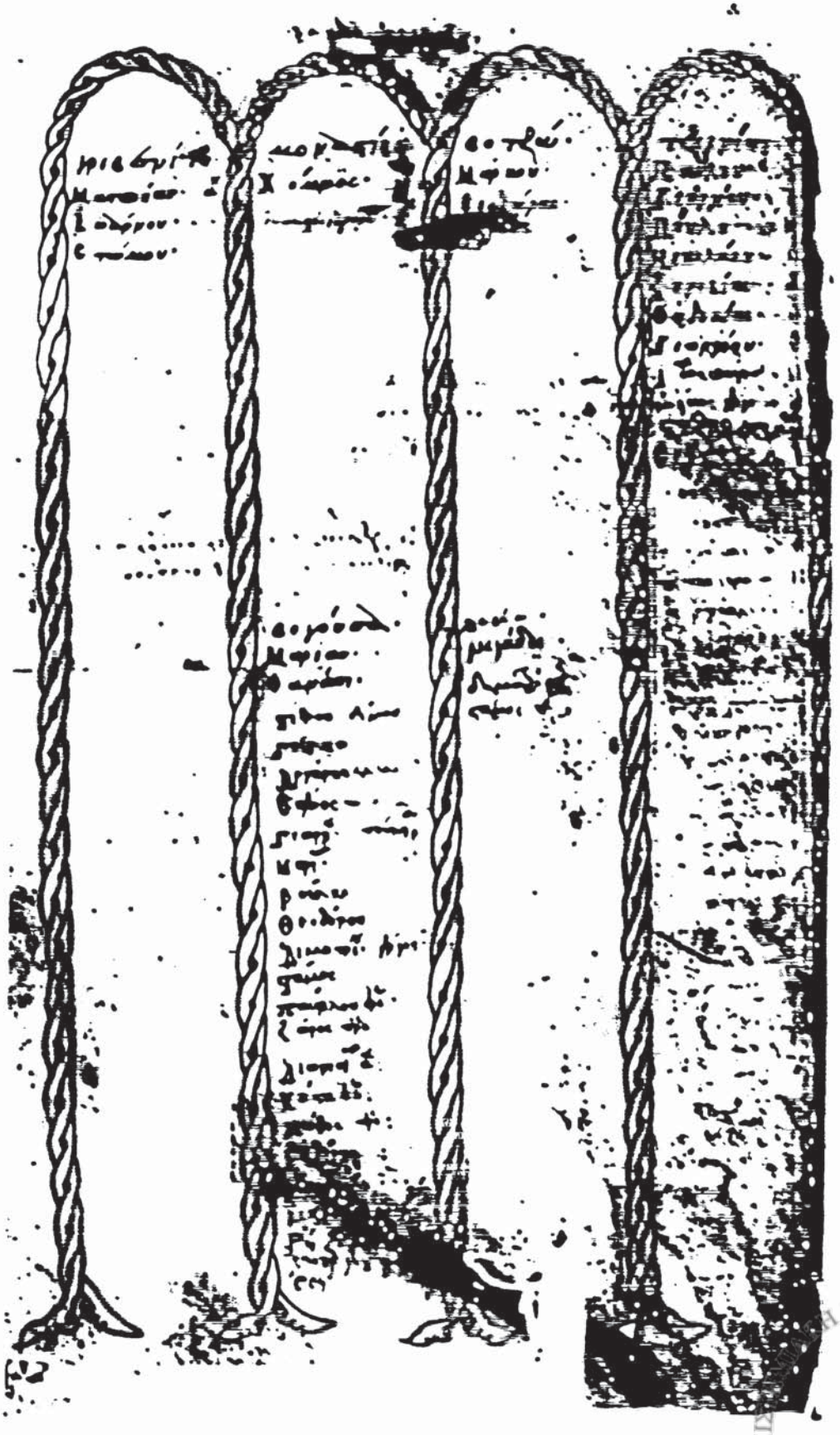
1) Αθανασία 4
2) Αναστασία 6
3) Ανυσία 1
4) Δαμιανή 2
5) Διονυσία 1
6) Ελισσάβετ 2
7) Ευγενία 1
8) Ευθυμία 1
9) Ζηνοβία 1
10) Θεοδούλη 3
11) Θεοκλήτη 4
12) Θεονύμφη 2
13) Θεοτίμη 1
14) Θεοφάνη 3
15) Θεοφίλη 1
16) Καλλινίκη 1
17) Καλλιτρόπη 3
18) Καλλωπία 3
19) Κυπριανή 1
20) Μαγδαληνή 2
21) Μακαιρία 2
22) Μανασία 1
23) Ματθία 1
24) Μυρόπη 3
25) Παρθενία 3
26) Πελαγία 2
27) Ρωξανή 1
28) Σιμωνή 3
29) Συγκλητική 1
30) Συναΐδα 1
31) Φωτεινή 2
32) Χριστοδούλη 1

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



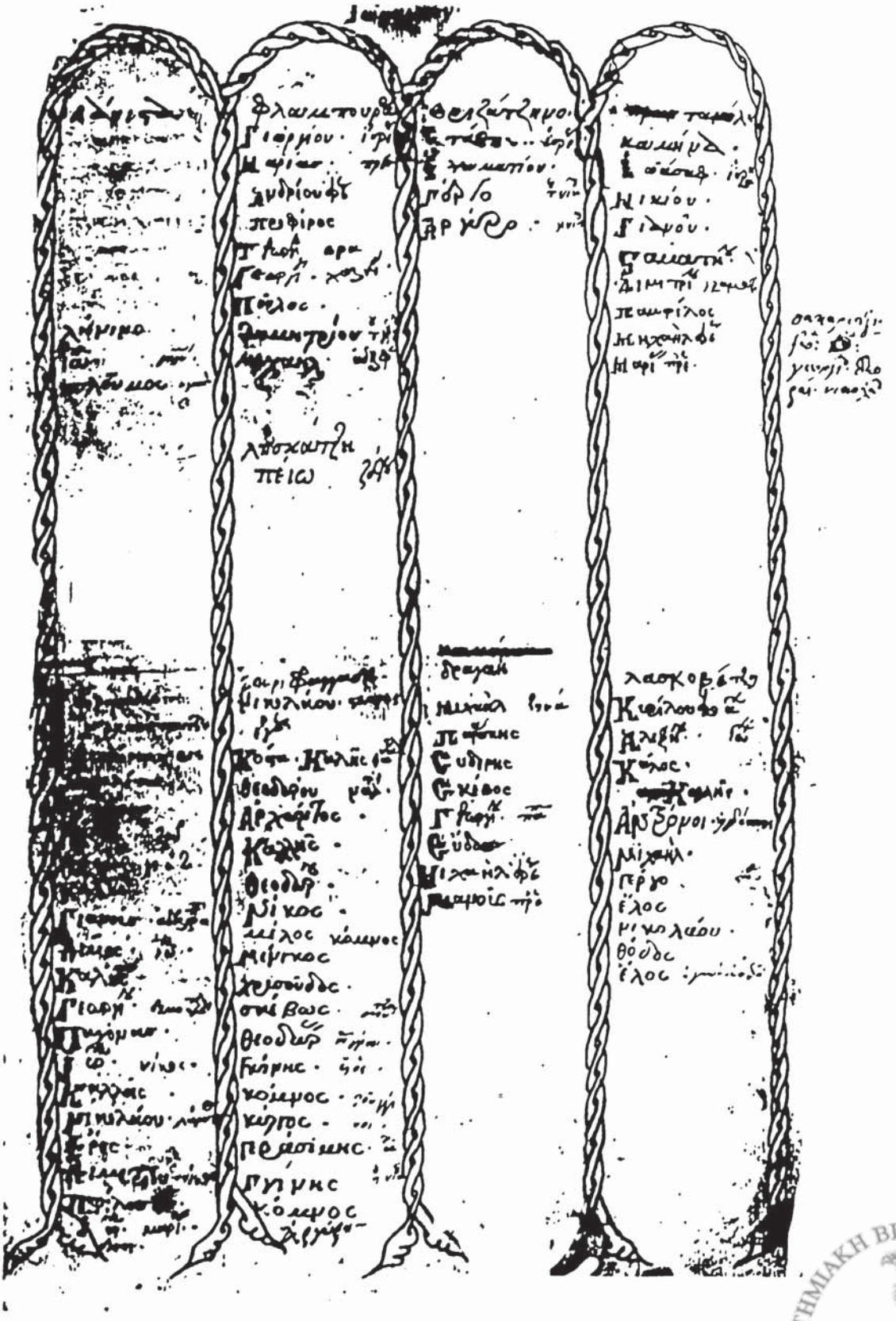
Μ. Μεταμορφώσεως των Μετεώρων, χρφ. 421, φ. 95α.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



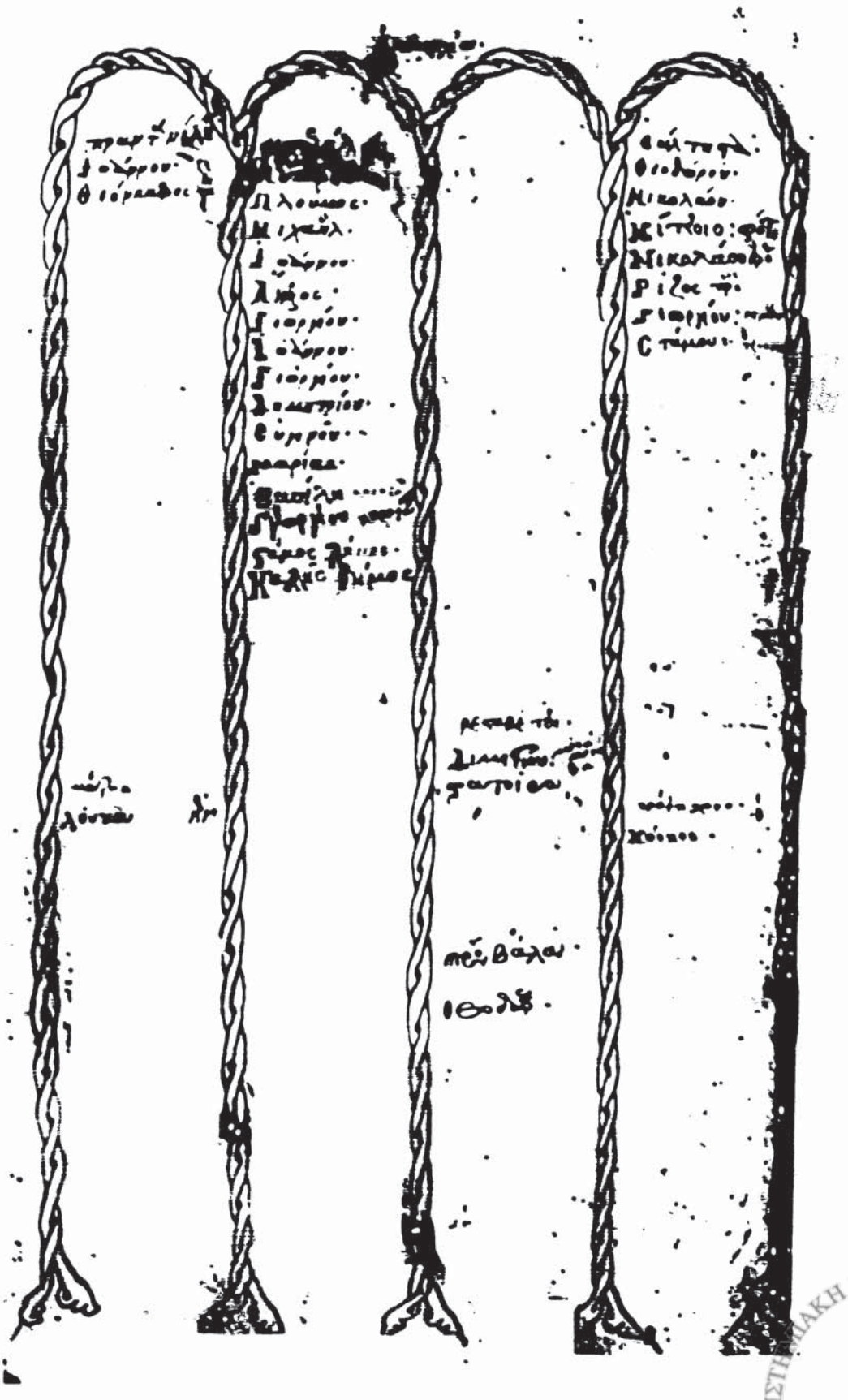
Μ. Μεταμορφώσεως των Μετεώρων. χρφ. 421, φ. 95β.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



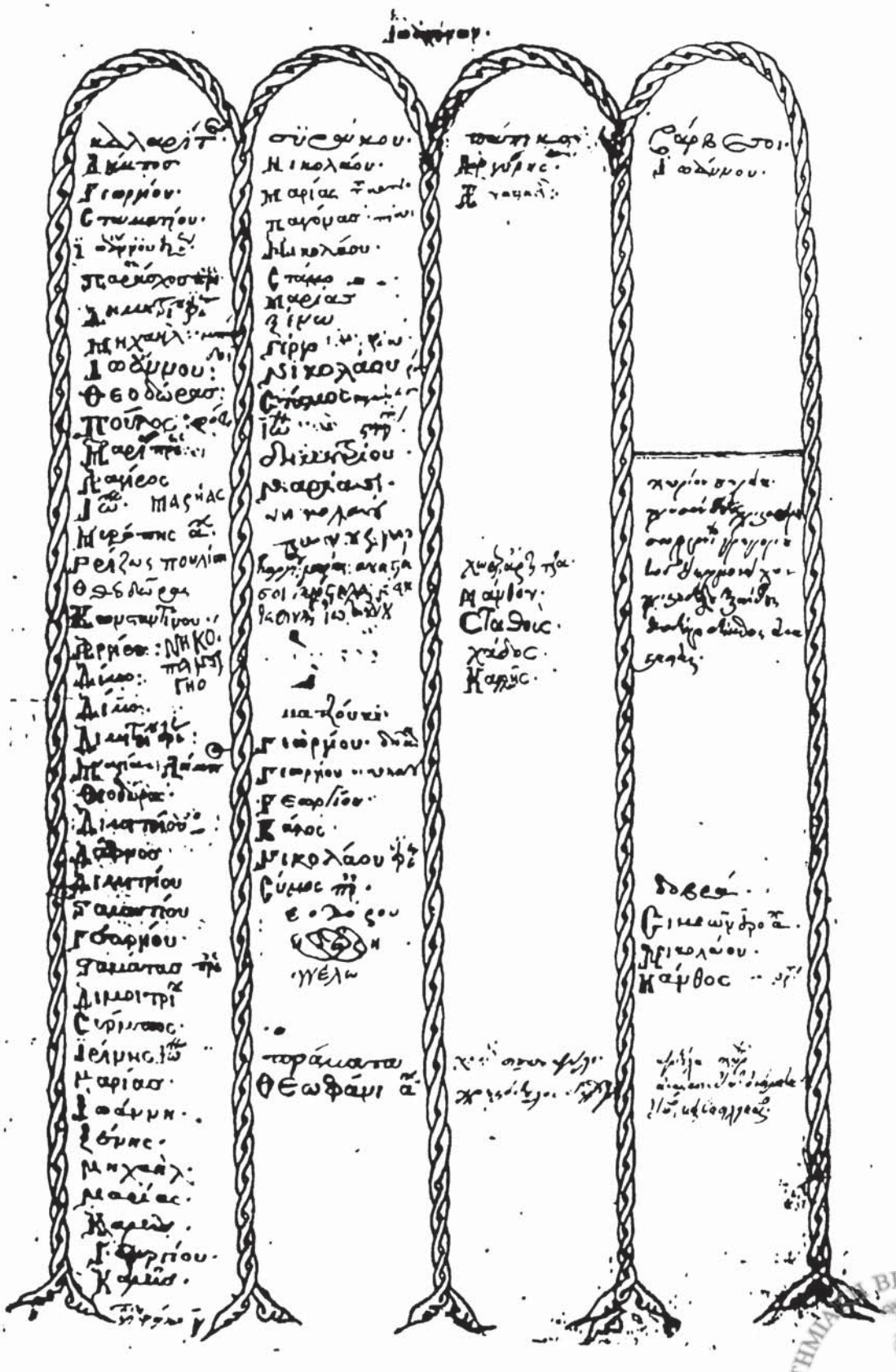
Μ. Μεταμορφώσεως των Μετεώρων, χρφ. 421, φ. 96α.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



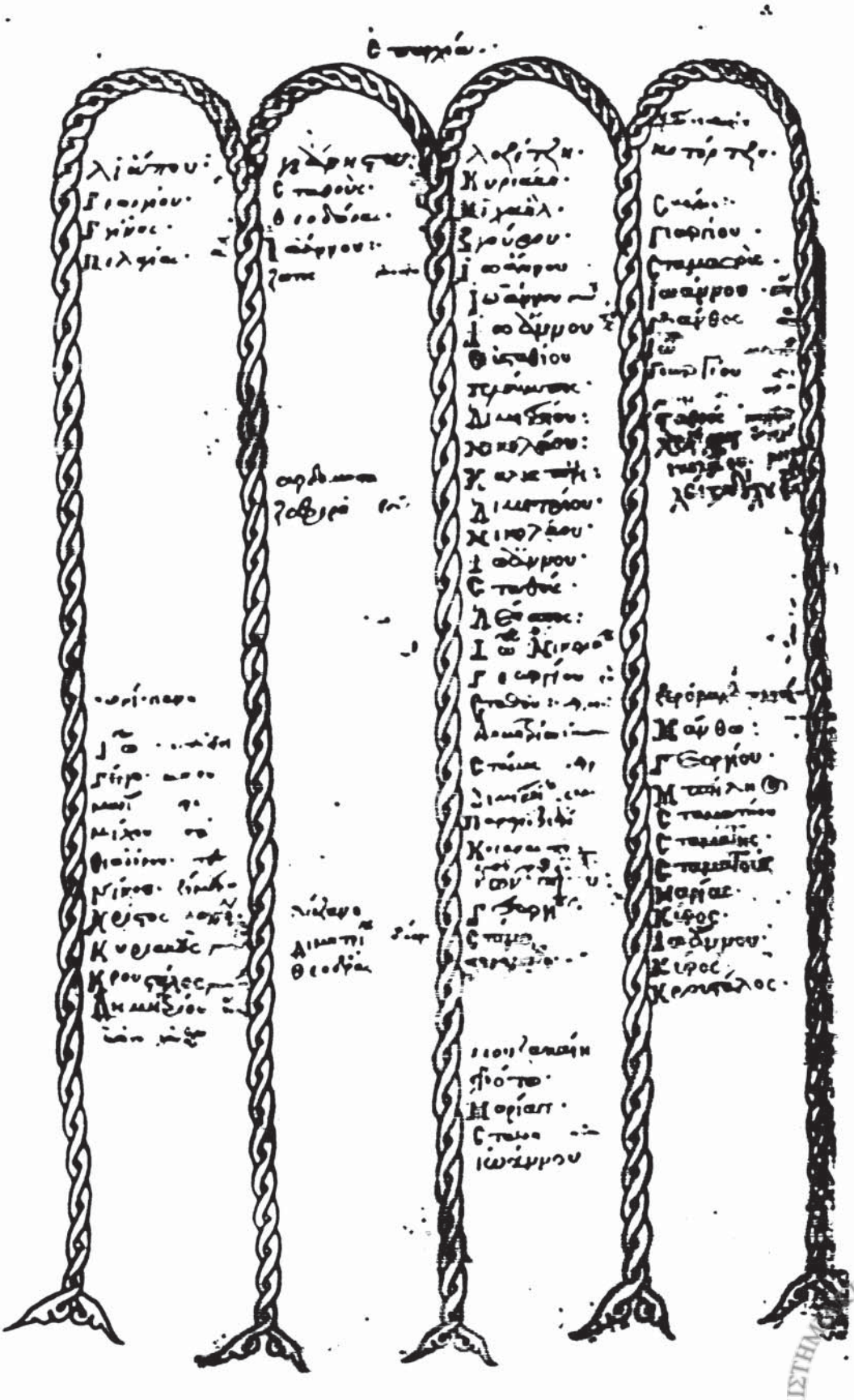
Μ. Μεταμορφώσεως των Μετεώρων, χρφ. 421, φ. 96β.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



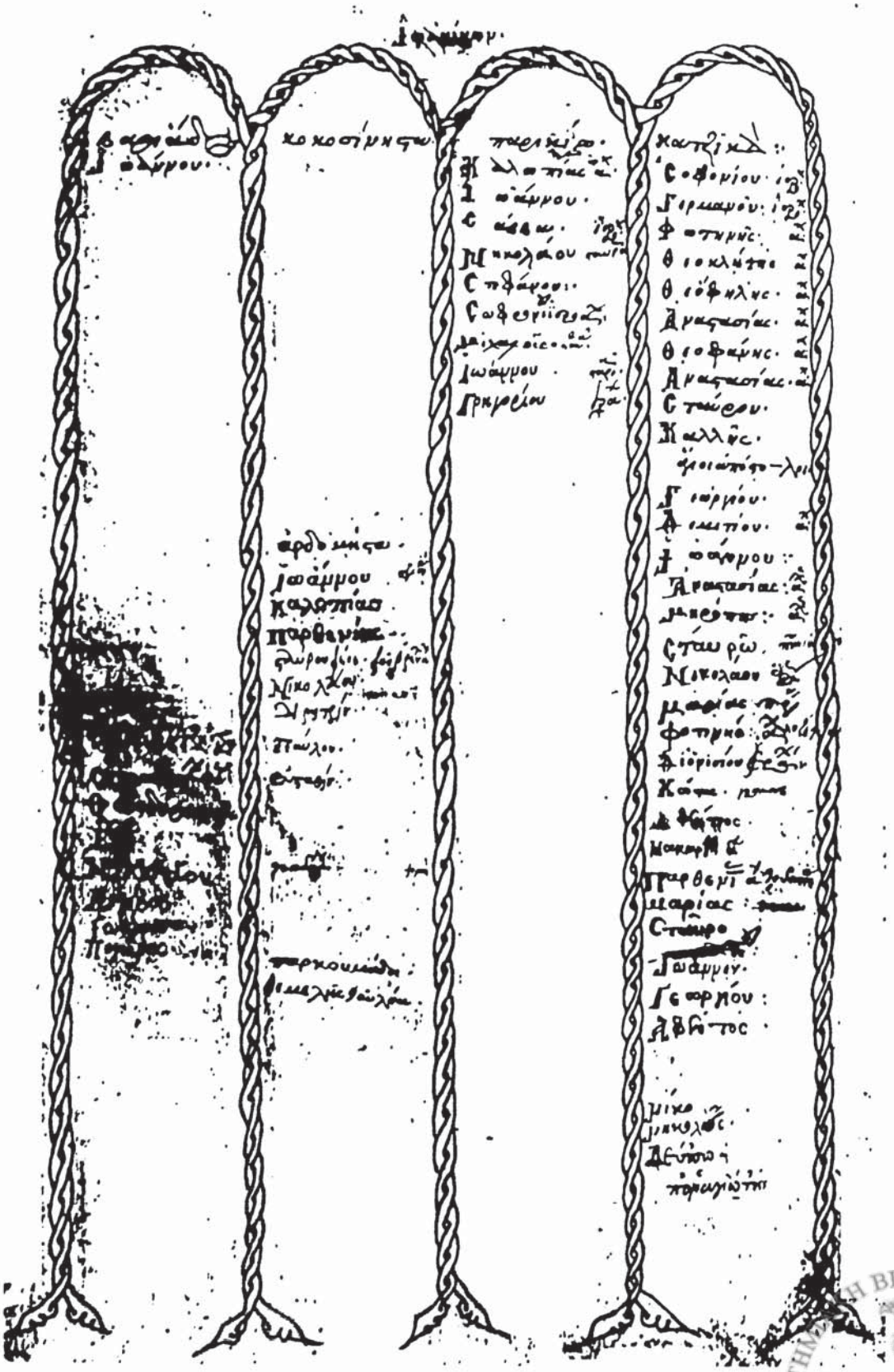
Μ. Μεταμορφώσεως των Μετεώρων, χρφ. 421, φ. 97α.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



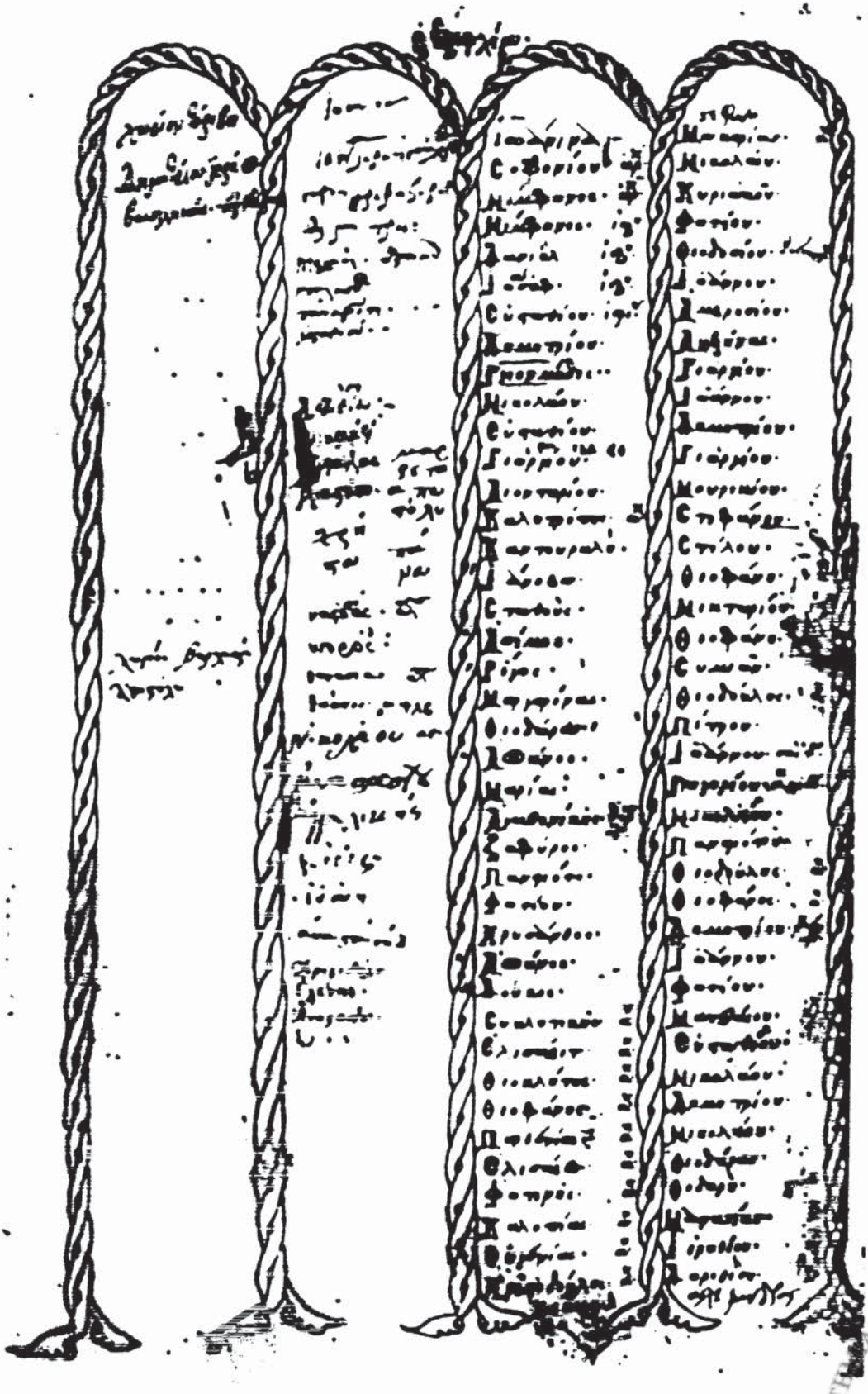
Μ. Μεταμορφώσεως των Μετεώρων, χφ. 421, φ. 97β.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



Μ. Μεταμορφώσεως των Μετεώρων, χρφ. 421, φ. 98α.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



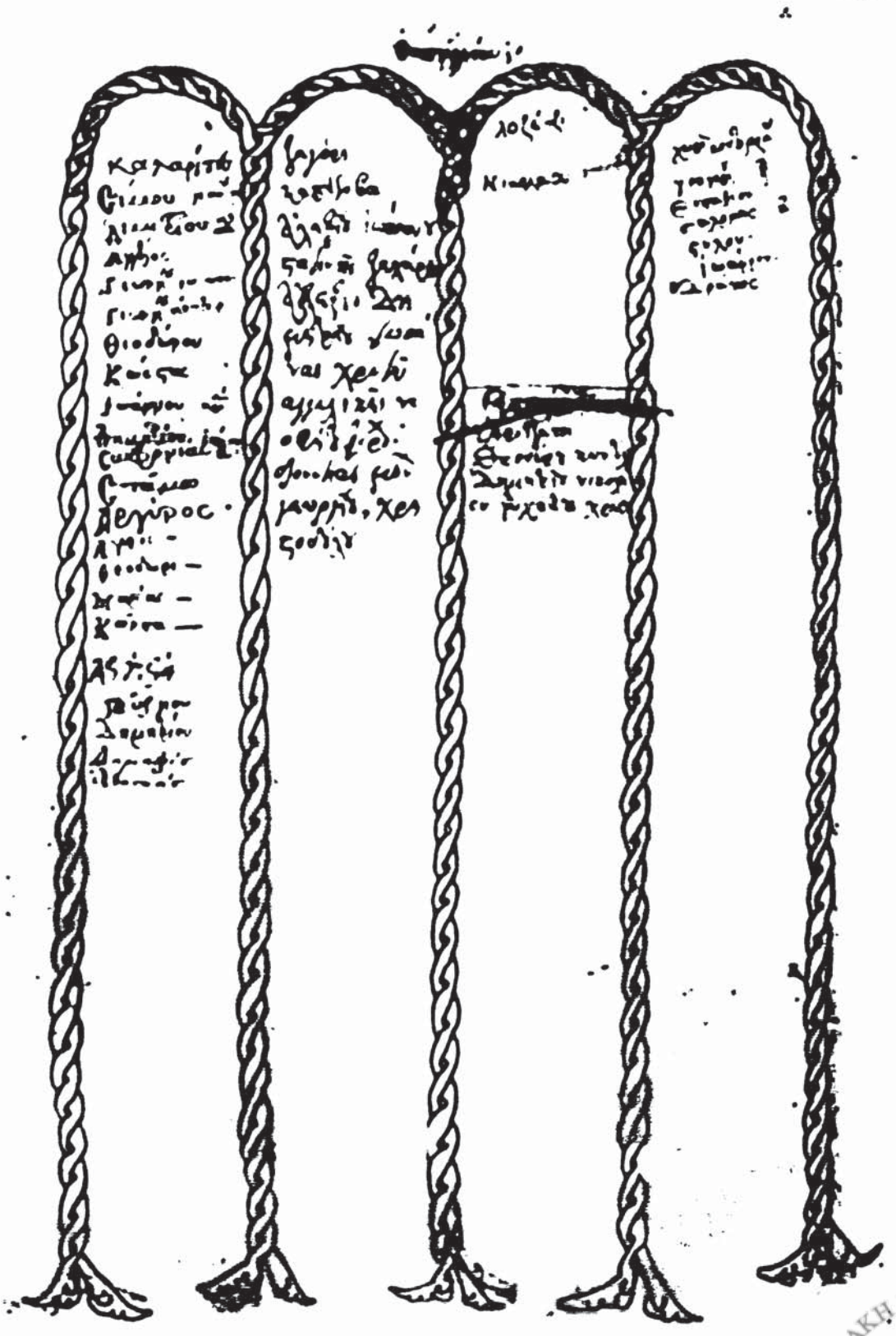
Μ. Μεταμορφώσεως των Μετεώρων, χρφ. 421, φ. 98β

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



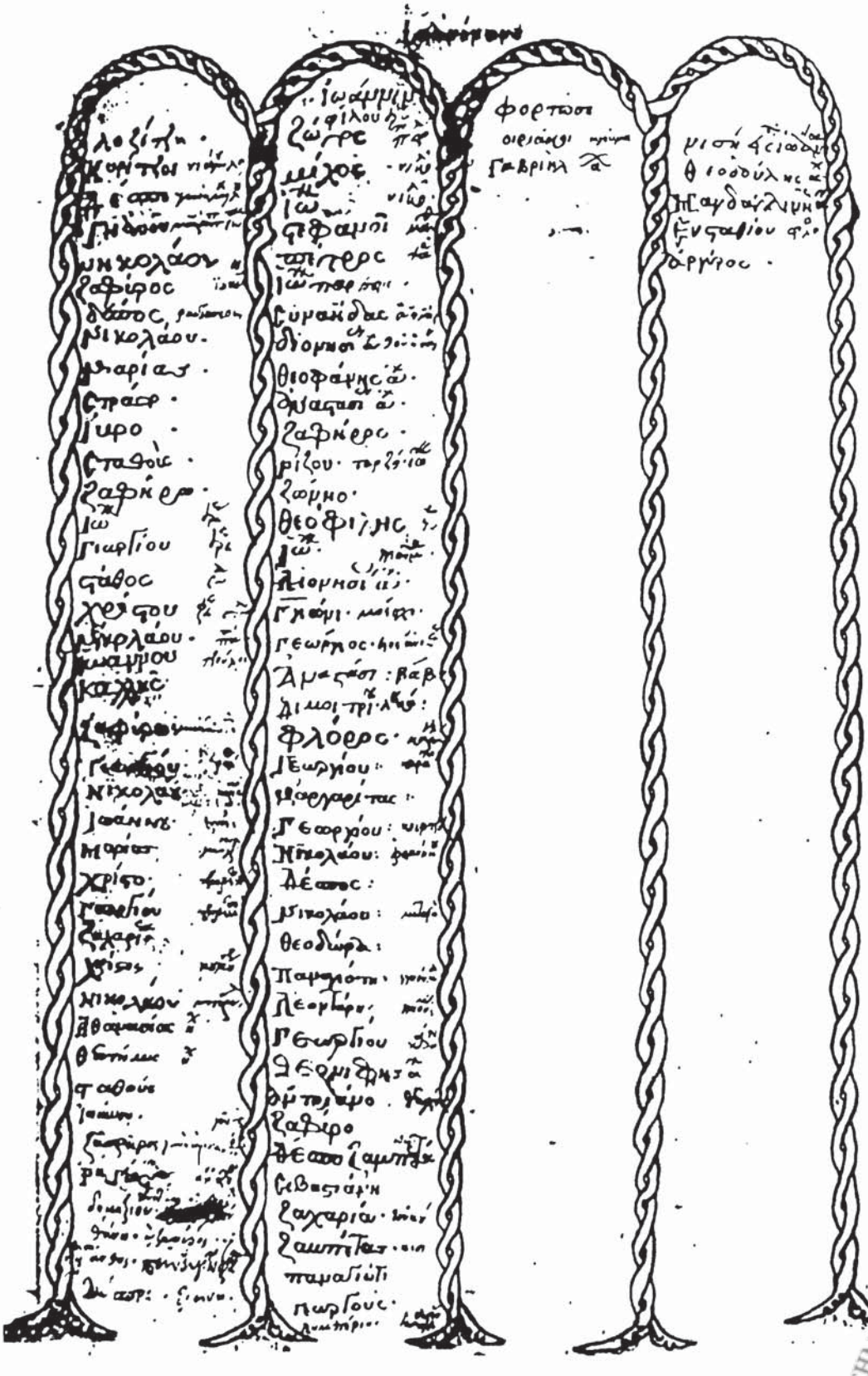
Μ. Μεταμορφώσεως των Μετεώρων, χφ. 421, φ. 99α.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



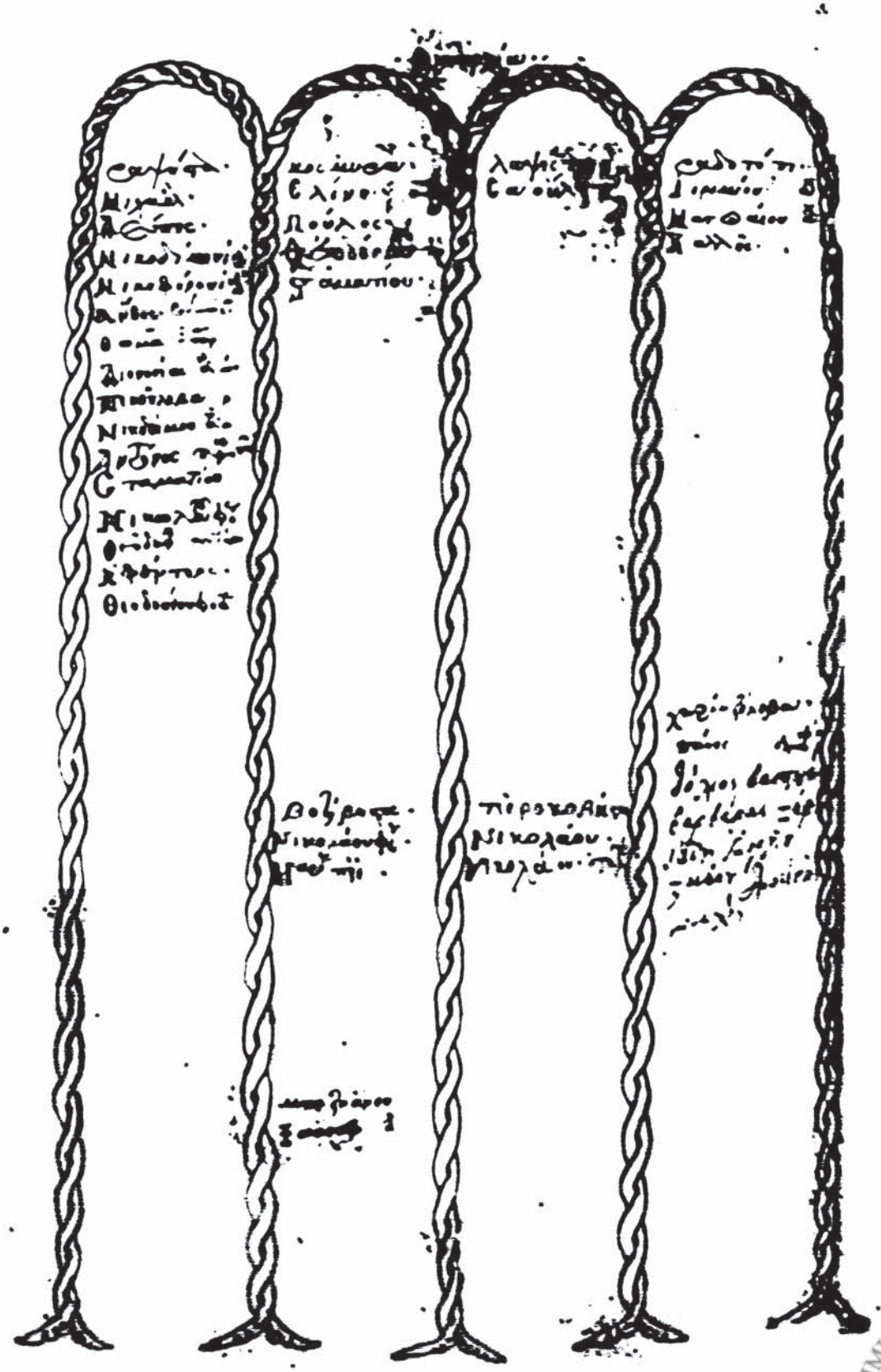
Μ. Μεταμορφώσεως των Μετεώρων, χφ. 421, φ. 99β

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



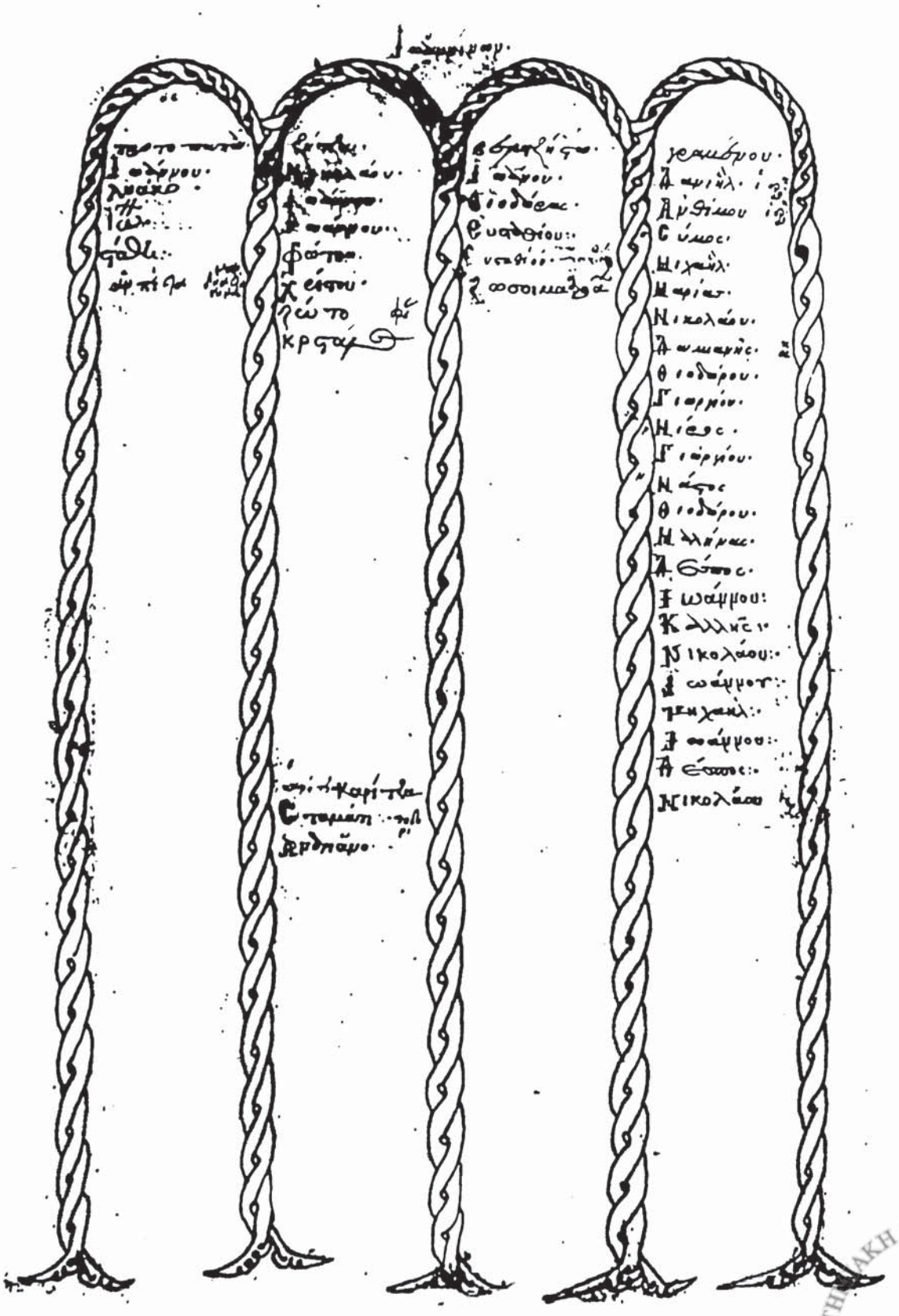
Μ. Μεταμορφώσεως των Μετεώρων, χρφ. 421, φ. 100α.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



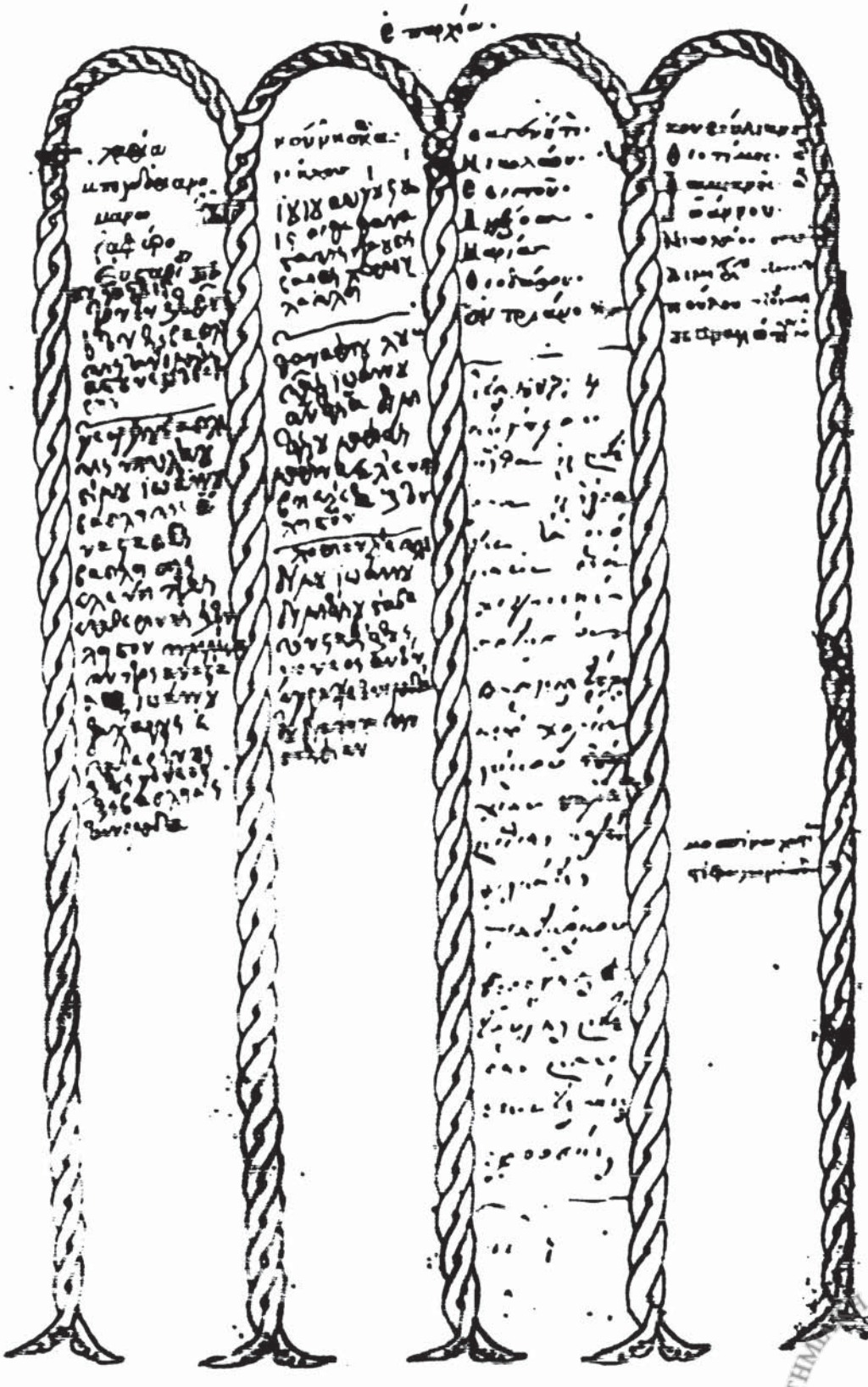
Μ. Μεταμορφώσεως των Μετεώρων, χφ. 421, φ. 100β.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



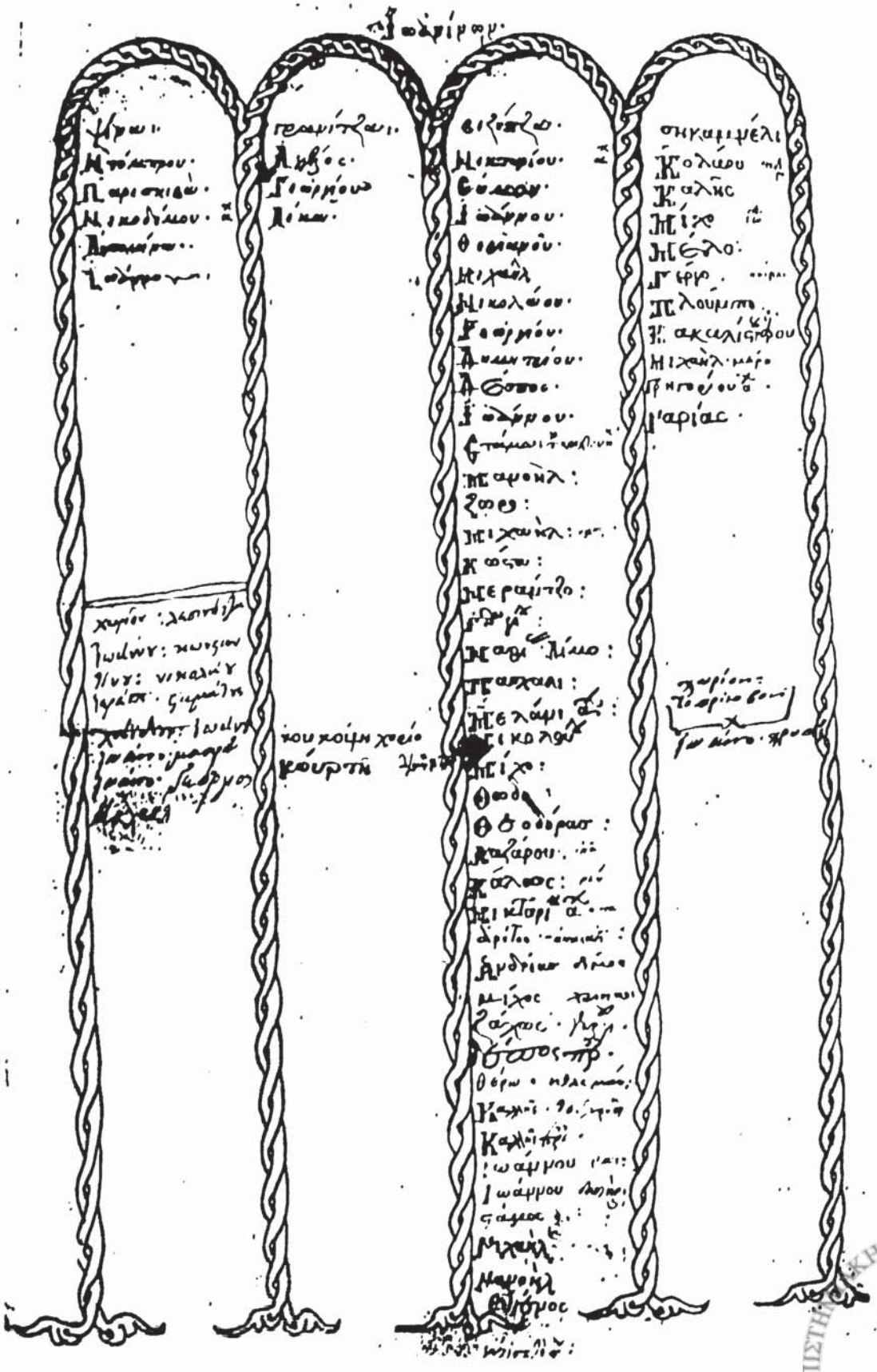
Μ. Μεταμορφώσεως των Μετεώρων, χρφ. 421, φ. 101α.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



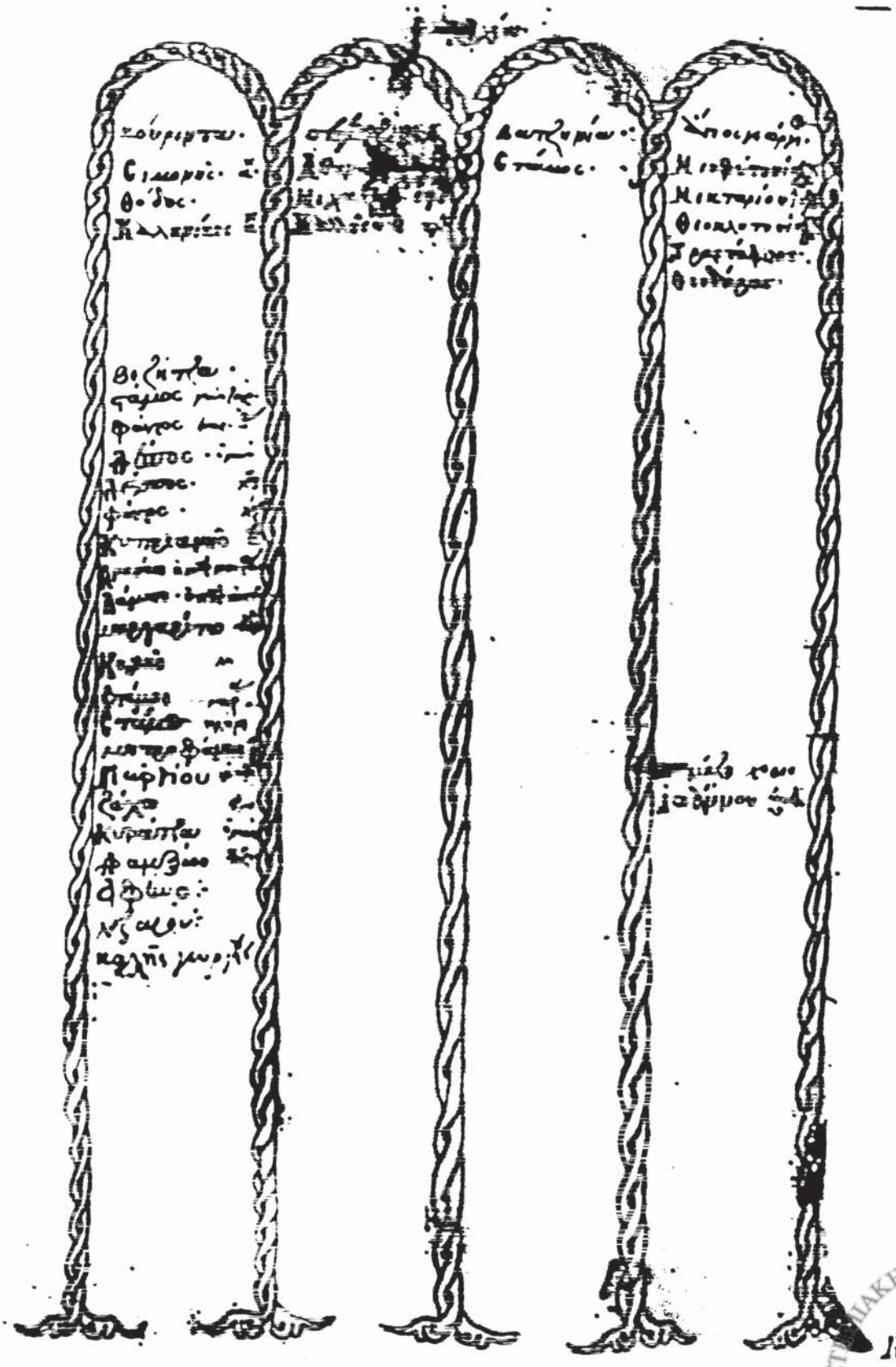
Μ. Μεταμορφώσεως των Μετεώρων, χρφ. 421, φ. 101β.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



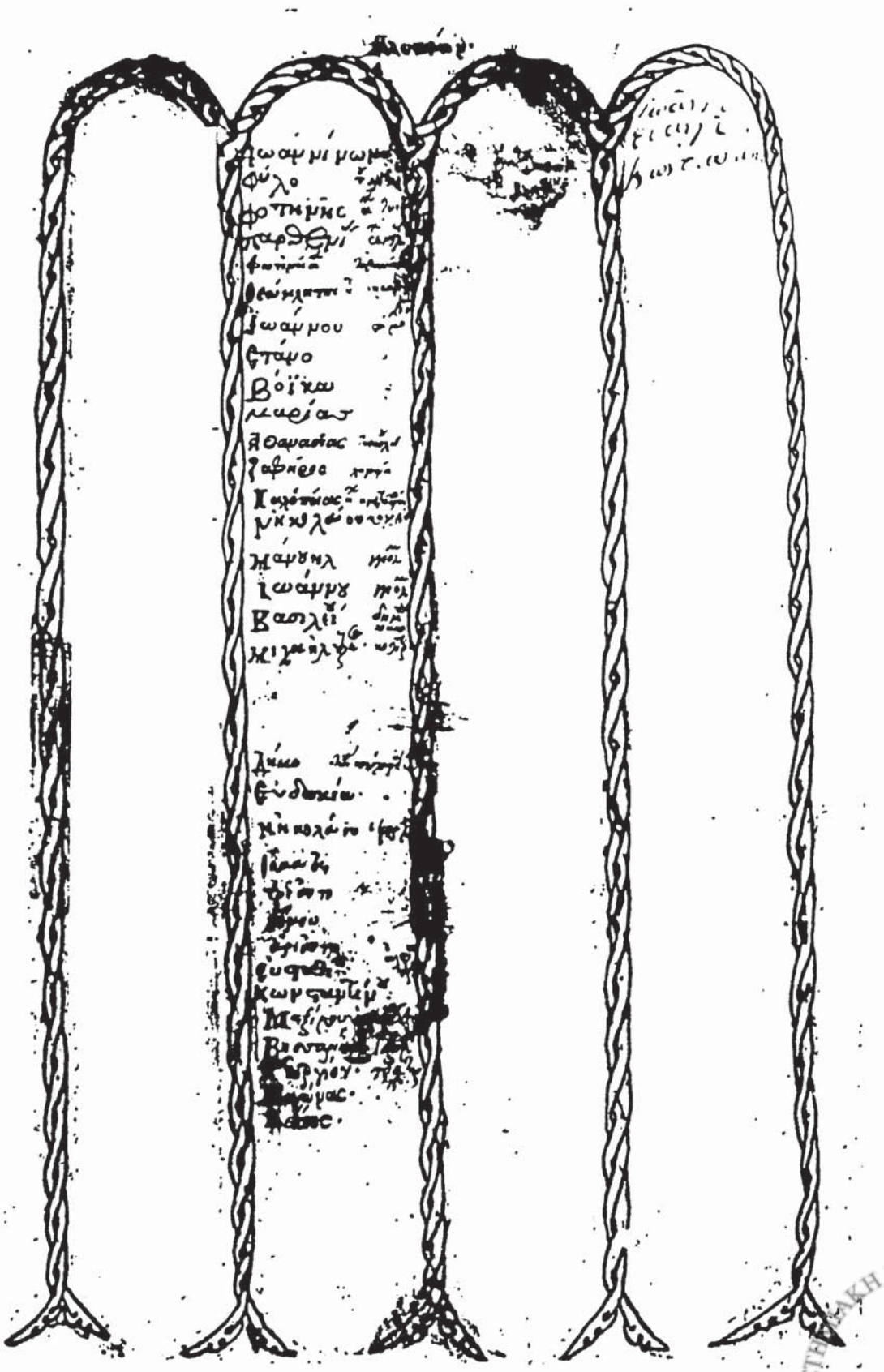
Μ. Μεταμορφώσεως των Μετεώρων, χρφ. 421, φ. 102α.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



Μ. Μεταμορφώσεως των Μετεώρων, χρφ. 421, φ. 102β.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ



Μ. Μεταμορφώσεως των Μετεώρων, χρφ. 421, φ. 105α.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΙΩΑΝΝΗ Γ. ΘΕΟΧΑΡΗ

Η ΑΝΑΣΑ ΤΟΥ ΠΑΤΕΡΑ

(Διήγημα)

Ἔχει τελειώσει ἡ σχολικὴ χρονιὰ στὰ σχολεῖα καὶ στὴ γεραρὰ Ζωσιμαία Σχολὴ Ἰωαννίνων. Ὑπάρχει κάτι συγκλονιστικὸ στὶς ψυχὲς τῶν μαθητῶν καὶ τῶν δασκάλων τοις ἀπ᾽ τὴ χαρὰ τοῦ κερδισμένου καιροῦ. Ξυπνάει τοὺς κοιμισμένους γκριζόβραχους τῆς ἀπραξίας, τῆς ἀδιαφορίας, τοῦ τέλματος. Ὁ γελαστὸς ἥλιος στὴν Παμβώτιδα σχεδιάζει ἀνοιχτοὺς ὁρίζοντες προκοπῆς.

Ἀποτελέσματα δὲν περίμενε ὁ Ἀρίστος, γιατὶ δὲν ὑπῆρχε οὔτε ἱπτοψία ἀνεξεταστέου. Ἤθελε νὰ μάθει τὴν ἀπόσταση του ἀπὸ τοὺς ἀριστούχους. Κυκλοφοροῦσε μὲ θαυμαστὴ σβελτάδα, σχεδὸν χόρευε καὶ σιγοτραγουδοῦσε εἴθισμα τραγούδια τῆς ἐποχῆς, αὐτὰ ποὺ λένε ἐπιτυχίες.

Ἕνα πρωινὸ τοῦ καλοκαιριοῦ, γύρω στὰ ξημερώματα, ὁ Ἀρίστος ξύπνησε καὶ κοίταξε γύρω του νὰ βεβαιωθεῖ ποῦ βρίσκεται: «Ὄνειρο ἦταν», εἶπε, καὶ ἀνακάθισε στὸ κρεβάτι του. «Ἦτανε, λέει, στὴν αὐλὴ ἑνὸς ἀρχοντικοῦ καὶ ἔσκαβε γιὰ νὰ φυτέψει μιὰ ἐλιά. Ἐκεῖ ποὺ ἔσκαβε, ξάφνου τινάζεται μὲ δύναμη ὁλοκάθαρο νερό, πολὺ νερό. Ἀναμέρισε καὶ κοίταζε ἐκπληκτος. Αἰσθάνθηκε τὴν ἔκπληξη καὶ τὴ χαρὰ τῆς ὁρμῆς του ἀπὸ τὴ γῆ, στὸ χόρτο, τὰ λουλούδι, τὰ δέντρα. Δὲν ἄργησε νὰ σχηματίσει μιὰ χαροίμενη λιμνούλα καὶ στὴ δροσιά της φύτρωσαν νούφαρα καὶ λικνίζονταν κύκνοι καὶ πάπιες».

Τί κρίμα καὶ τὰ ὄνειρα τελειώνουν! Ὁ Ἀρίστος χτύπησε τὴ γροθιά του στὸ πλαϊνὸ τοῦ κρεβατιοῦ του γιὰ νὰ διασκεδάσει τὴ δικαιολογημένη πίκρα του. Προσπάθησε νὰ κοιμηθεῖ. Ποῦ νὰ τὸν πάρει ὁ ὕπνος καθὼς ἦταν δεμένος μὲ τὸ ὄνειρο. Καλπάζοντας μὲ τὸ παράφορο ἄλογο τῆς φαντασίας σχεδιάζει τὶς προεκτάσεις τοῦ ὀνείρου. Δυστυχῶς τὰ ὄνειρα δὲν ζοῦν στὸ ξύπνιο, ὅπως καὶ τὰ ψάρια στὴ στεριά.

Τὰ ἀποτελέσματα ξεπέρασαν τὶς πιὸ τολμηρὲς προσδοκίες του. Ὁ Ἀρίστος πρώτευσε. Δὲν ἔλειψαν τὰ δάκρυα χαρᾶς ἀπ᾽ τὸν ἴδιο καὶ τοὺς δικούς του. Ὁ πατέρας μίλησε πρῶτος.

— Μάθαμε καὶ ἐπίσημα αὐτὸ ποὺ ξέραμε ὅλοι, συγχαρητήρια Ἀρίστο, καὶ εὔχομαι, παιδί μου, συνέχεια στὶς ἐπιτυχίες σου.

Ἡ μητέρα τοῦ Ἀρίστου εἶχε προηγηθεῖ στὶς εὐχές, σιωπηλὲς εὐχές.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

χωρὶς λόγια, μὲ δακρυσμένα ἀπὸ χαρὰ μάτια, φιλιὰ καὶ ἀπέραντη ἀγάπη. Ἡ ῥαψωδία τῆς σιωπῆς στὸ κρεσέντο της.

Οἱ ζέστες τοῦ καλοκαιριοῦ ἔσφιξαν. Τὰ Γιάννινα ἀραίωσαν. Τὰ βουνά, τὰ χωριὰ καὶ οἱ παραλίες πλημμύρισαν κόσμο. Ὁ μάστρο Σωτήρης καὶ ἡ φαμίλια της γιὰ καλοκαίρι ἀνέβηκαν στὸ κεφαλοχώρι τῆς Πίνδου Καλαρρῦτες γιὰ ξεκαλοκαιριό. Ἐκεῖ ψηλά, στὶς ἀητοφωλιὲς τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας τους ὑπάρχουν ἔντονες δύο ἐποχές: χειμώνας καὶ ἄνοιξη ποὺ ἐπαληθεύουν ὑποσχέσεις τῆς παιδικῆς μας ἡλικίας.

Δεμένοι μὲ τὸ δωρικὸ χαρακτήρα τοῦ τοπίου οἱ ξωμάχοι τῆς ἐνδοχώρας. Φωτεινά, αὐστηρά, μπρούτζινα πρόσωπα μὲ καλοσυνάτη ψυχοσύνθεση. Θυμίζουν ξεχασμένες μελωδίες τοῦ καλοῦ παλιοῦ καιροῦ. Πρόκειται γιὰ ξάφνιασμα, εὐχάριστη ἀποκάλυψη εἰλικρίνειας, νοηματισμένου λόγου καὶ ἀνθρωπιᾶς.

— Σωτήρη ἤρθαταν μὲ τὴ φαμίλια.

— Ρέ, Βαγγέλη, ἴδιος εἶσαι. Ὁ χρόνος σὲ βλέπει κι ἀναμεράει. Θυμᾶσαι ποὺ καθόμαστε στὸ ἴδιο θρανίο;

— Ὅμορφα χρόνια, Σωτήρη, διάβηκαν καὶ πᾶνε, ἀλλὰ παίρνουν κι ἐμᾶς σβάρνα.

— Μὴ τὸ λὲς αὐτό. Δόξα τῷ Θεῷ. Παντρευτήκαμε, κάναμε καλὰ παιδιά, βιὸς καὶ κυκλοφοροῦμε στὸν κόσμο μὲ ψηλὰ τὸ μέτωπο. Λίγο τό'χεις;

— Σωστά, ἀλλ' ἂς τὰ ἀφήσουμε αὐτά. Θὰ καθήσετε ἡμέρες;

— Θὰ βγάλουμε τὸ μήνα.

— Νὰ σᾶς δοῦμε κι ἀπ' τὸ φτωχικό μας.

— Θὰ ἔρθουμε, θὰ κοπιάσουμε.

Ἡ ἀτμόσφαιρα ἦταν ὄμορφη, ἀνθρώπινη, εἰλικρινής. Ὁ Σωτήρης βάδιζε γιὰ τὸ σπίτι ἀργά, βαθιὰ συλλογισμένος: «Ποιὰ σπίτια, ποιοὶ γονεῖς, ποιὰ ἀγωγὴ ἀνοίγει στέρια, βαθιὰ θεμέλια γιὰ παλληκάρια, γιὰ λεβέντες, γιὰ ἀνθρώπους μὲ εὐπρέπεια, μὲ ἦθος, μὲ ἀρχές; Μιλοῦν, ὅπως αἰσθάνονται. Γελοῦν πραγματικά. Χαίρονται ἀληθινά, ἀγωνίζονται ὅπου βροῦν κακοτοπιά, δὲν κάνουν θέατρο, δὲν ὑποκρίνονται, δὲν ἀλλάζουν πρόσωπα. Ρίχνουν λάδι ἀπ' τὸν ἱδρώτα τους στὸ λυχνάρι τῆς ἀνθρωπιᾶς»!

Στὸ σπιτικὸ τοῦ μάστρο Σωτήρη μεσημέρι, βράδυ γιὰ φαγητὸ μαζευόταν στὸ τραπέζι ὅλη ἡ φαμίλια. «Ἔτσι τὸ βρήκαμε» δικαιολογοῦσε τὴν οἰκογενειακὴ ἱεροτελεστία ὁ καλὸς οἰκογενειάρχης. Οἱ κουρτίνες κουνιόταν σὰν διψασμένα κλαριὰ πλάτανου στὸν ἀγέρα ποὺ ἔμπαζε τὸ ἀνοιχτὸ παράθυρο. Τὸ ψητὸ ἀρνὶ μὲ πατάτες στὴ γάστρα μοσχοβολοῦσε

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ὅλη τή γειτονιά καί ἄνοιγε τήν ὄρεξη. Τό σπίτι ἦταν εὐτυχισμένο, χαρούμενο γύρω ἀπ' τό μεσημεριανό τραπέζι. Πόρτες ἀνοιγοκλείνανε, τά ἀγαθά τοῦ Θεοῦ γέμιζαν τό τραπέζι. Βήματα βαριά, ἀραιά, δυνατά εἶναι τοῦ παππού. Μετακινοῦσε τό σεβάσμιο σῶμα του μέ ἐντυπωσιακή οἰκονομία ἤχων. Ψηλός, γεροδεμένος, ἄρχοντας!

Πιό νόστιμο ἀπ' τό μοσχοβολισμένο φαγητό ἦταν ἡ οἰκογενειακή κουβέντα λαγαρή, διάφανη, λαμπερή μέ ἄρωμα ἀγριολούλουδου, ρωγμή στούς κλειστούς ὁρίζοντες.

— Παιδί μου Ἀρίστο, ἀκούγεται ὁ πατέρας, τί λές θέλεις νά βγοῦμε τό ἀπογευματάκι στό κτῆμα;

— Μετά χαρᾶς, πατέρα, ἀπάντησε θετικά τό παιδί στήν ἀπρόσμενη ἐρώτηση.

— Χαίρομαι, ὡραῖα, κοντά στη φύση εἶναι ὑπέροχα.

— Καί μέ δικούς σου ἀνθρώπους ἀπίθανα.

— Κι ἐμεῖς. Διακόπτει τό Ἑλενάκι.

— Μιά ἄλλη μέρα, καθησυχάζει ὁ πατέρας.

Τό Ἑλενάκι ἔμοιαζε κούκλα περισσότερο παρά μικρός ἄνθρωπος. Λεπτοκαμωμένη, εὔθραυστη πορσελάνη πού κανένας δέν θά σκεφτόταν ὅτι θ' ἄντεχε σέ τόσα πεσίματα. Τά πόδια της διαρκῶς ματωμένα καί δεμένα μέ γάζες. «Ἑλενάκι μου, ἔλεγε καί ξαναέλεγε ἡ μπέρα της, καημό τό 'χω νά δῶ τά πόδια σου γερά». Αὐτή τετραπέρατη, καθώς ἦταν, μέ μιά ἀγκαλιά καί γλυκά φιλιά την ἠρεμοῦσε. Ἦταν τόσο ντελικάτη, πού τό νούμερο τῶν παπουτσιῶν της ἔπλεε στά πόδια της. Ἄν πεῖς γιά τό φουστανάκι της, αὐτό ἦταν πού ἦταν ξένο ἐπάνω της. Μέ τά γαλανά μάτια της καί τά ξανθά μαλλιά της καί τό μόνιμο βλέμμα τῆς ἀθωότητας σκλάβωναν κάθε παρέα δικῶν μας καί ξένων ἀνθρώπων. Θύμιζε τίς Νύμφες τῆς ἀρχαιότητας. Λάτρευε τά παιχνίδια καί τίς κοῦκλες της. Τί ὁμορφους κόσμους δέν ζοῦσε μαζί τους!

Ἀπόγευμα καλοκαιριοῦ σέ σχήματα ἀνοιξης, ὁ ἥλιος χρύσωνε τήν ἀγουροξυπνημένη ἀπ' τό μεσημεριάτικο ὕπνο φύση καί μέ βαριά βήματα συνέχιζε τήν πορεία του στόν γαλάζιο κάμπο. Κάτοικοι ἰσκιοι ἀργοσαλεύουν στό πέταγμα πού χαίρονται τά ἀγριοπούλια. Τά δέντρα στήν ὑπαιθρο θέριεψαν καί βρίσκουν οἱ καρδερίνες στασίδι γιά τίς ραψωδίες τους.

Ὁ ἥλιος κατηφόριζε στίς Νύφες τῆς Πολυάννας. Ὁ Ἀρίστος διάβαζε τήν ἱστορική νουβέλα τῆς Πηνελόπης Δέλτα: «Γιά τήν Πατρίδα». Οἱ σελίδες της τοῦ ξύπνησαν ὄχι μονάχα τή φαντασία, τήν καρδιά καί τό νοῦ, ἀλλά κάτι περισσότερο: Τοῦ ἔκαναν συνειδητή τήν ἀνάσα του.

Ὁ μάστρο-Σωτήρης στό μπαλκόνι ἀπολάμβανε γλυκό βύσσινο καί

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

καφὲ μὲ κρύο νερὸ ἀπ' τὴ βρύση τοῦ Παράσχη.

— Ἀρίστο, τί λές, ξεκινᾶμε; Ρώτησε ὁ πατέρας τὸ γιό.

— Δυὸ λεπτά, πατέρα, καὶ πᾶμε. Νὰ ὁλοκληρώσω τὸ κεφάλαιο.

Στὸ δρόμο γιὰ τὸ κτῆμα πατέρας καὶ γιὸς ἄρχισαν κουβέντα. Οἱ περαστικοὶ χαίρονταν καὶ παρατηροῦσαν ξαφνιασμένοι. Κατάντησε στὶς ἡμέρες μας ὁ διάλογος πατέρα καὶ γιοῦ ἔκπληξη ἄκπληξη, ξάφνιασμα, ἀπροσδόκητο γεγονός!

— Πῶς τὸ βρίσκεις τὸ κείμενο: «Γιὰ τὴν Πατρίδα» τῆς Πηνελόπης Δέλτα, Ἀρίστο;

— Λαμπρό, ἔξαρση καὶ πέταγμα καρδιᾶς. Πατριωτικὸ ἀφήγημα, ἀνδρείας καὶ θυσίας γιὰ τὸν τόπο μας.

— Τὸ θυμᾶμαι. Πέρασαν χρόνια ἀπ' ὅταν τὸ διάβασα, τὸ θυμᾶμαι. Θὰ τὸ διαβάσω πάλι. Ξέρεις, τὰ καλὰ βιβλία εἶναι πάντα ἐπίκαιρα, συναρπάζουν καὶ διαβάζονται μὲ ἐνδιαφέρον.

Στὸ δρόμο ἀντάμωσαν πολλοὺς χωριανούς, εἶπαν πολλὰ καὶ χάρηκαν. Ἀνάμεσα στοὺς πολλοὺς καὶ ὁ Ἠλίας.

— Ὄχι, θέλω νὰ μοῦ πεῖτε καθαρά, ἀφῆστε τὰ μισόλογα χορτάσαμε ἀπὸ δαῦτα, εἶναι προκοπὴ αὐτή; Ἐπιμένω, θέλω νὰ μάθω, νὰ ἀκούσω καὶ νὰ τὸ φωνάξω νὰ τὸ ἀκούσει ὁ κόσμος, ὅλο τὸ χωριό, μικροὶ καὶ μεγάλοι. Ποῦ πᾶτε ξυπόλυτοι στὰ ἀγκάθια καὶ μετὰ οἱ κλάψες: Φταίει ὁ πατέρας, ὁ ἄλφα, ὁ βῆτα, τὸ κέρατό σας.

— Γειά σου, Ἠλία, τί χαμπάρια. Πῶς πᾶνε τὰ κέφια;

— Ποιὰ χαμπάρια καὶ πράσινα ἄλογα; Ῥωτᾶμε σταρᾶτα, ἀπαντῆστε ντόμπρα. Οἱ χοντρὲς καληνῶρες μᾶς μάραναν; Ἐπὶ τοῦ προκειμένου.

— Ἠλία, καλὰ μᾶς τὰ λές, μακάρι νὰ τά'λεγαν κι ἄλλοι αὐτά. Μὴ στενοχωριέσαι, ὅλα θὰ σιάξουν.

Ὁ Ἠλίας ἀγανακτισμένος συνέχισε τὸ δρόμο του μονολογώντας: «Ἐτοῦτοι δὲν εἶναι γιὰ λόγο. Ἄλλα ρωτᾶς κι αὐτοὶ ἀλλάζουν κουβέντα».

Νὰ κι ὁ Παῦλος μὲ τὴν Οὐρανία. Ἔβγα ἥλιε ζευγάρι!

— Καλῶς κοπιάσατε στὸ χωριό μας. Δὲν προλάβατε νὰ βγῆτε καὶ πέσατε πάνω στὸν Ἠλία. Τί σᾶς ἔλεγε ὁ μουρλός, γιὰ προκοπὴ καὶ τέτοια.

— Τί νὰ πεῖ ὁ δόλιος, σαλεμένο μυαλό. Βλέπει πράγματα ποὺ δὲν θέλουν ἢ δὲν μποροῦν νὰ δοῦν οἱ γνωστικοί.

— Γιὰ τὸ χτῆμα;

— Ἀνεβαίνουμε γιὰ λίγη ἀνάσα.

— Τὰ δέντρα μεγάλωσαν, τὰ θέλει ὁ τόπος, ἀλλὰ ὁ πλάτανος πρόκοψε πολύ. Βρῆκε νερό, ξεκούραστο χῶμα κι ἄπλωσε ρίζες καὶ κλαριά.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ξεδίψασε κι ἔβγαλε καὶ νερὸ γιὰ βρύση. Κατὰ πῶς λένε οἱ παλιοὶ ὁ τόπος πάντα κρατοῦσε αὐτοῦ νερό. Ξέρεις τί πρέπει νὰ κάνεις τώρα; Νὰ κτίσεις μιὰ βρύση νὰ ξεδιψοῦν οἱ διαβάτες, τὰ πουλιὰ καὶ τὰ ζωντανά.

— Γιὰ τὸ γάμο τί λέτε: Πότε μὲ τὸ καλό;

— Μετὰ τὸ δεκαπενταύγουστο.

— Ἐδῶ θά 'μαστε καὶ θὰ τὸ κάψουμε. Μὲ τὸ καλό!

Στὸ φῶς τῆς ὀρεινῆς φύσης, στὰ βουνά, τὰ νερὰ στὶς βρυσομάνες, τὰ ζωντανά, τὰ πουλιά, τὰ δρολάπια ὁ ἄνθρωπος εἶναι πιὸ κοντὰ στὸ Θεό. Τὸ φτωχὸ χορτάρι, ὁ σχίνος, ὁ γκριζόβραχος τὰ πάντα ἔχουν ψυχή. Αὐτὸ τὸ ξέρει ὁ ξωμάχος, τὸ ζεῖ, τὸ ἀντιμετωπίζει καθημερινά. Ὅλα τὸν καλημερίζουν, ὅλα μορφάζουν εὐφροσύνα γύρω του καὶ μέσα του. Τὸ μάτι, τὸ αὐτί, ὁ νοῦς δουλεύει σὲ ἄγνωρα δεδομένα. Ἡ πανσέληνος κινεῖται κοντά του. Τὸ λουλούδι μοσχοβολάει μεθυστικά. Δὲν ὑπάρχει ἀπόσταση τοῦ ξωμάχου ἀπ' τὰ πράγματα.

Στὸ κτῆμα, πατέρας καὶ γιὸς ἀνάσαναν, ἀπαλλάχτηκαν ἀπὸ τὶς ἔγνοιες, ἀνακουφίστηκαν, ξαλάφρωσαν. Ὅλα τὰ δέντρα μεγάλωσαν, ἁπλωσαν ἀγκαλιὲς στὸν ἥλιο καὶ τὸν ἀγέρα καὶ ὁμόρφυναν τὸν τόπο μὲ καρποὺς, δροσιὰ καὶ ὑγεία. Κοντὰ στὰ δέντρα ξέρεις ποὺ θὰ πᾶς, στὸν ἴσκιο, στὴ δροσιά, στὴν ἀνάσα, στὸ τραγούδι τοῦ ἀνέμου στὰ φυλλώματα.

Ὁ μάστρο Σωτήρης καὶ ὁ Ἀρίστος ἔζησαν τὴν κορύφωση τῆς εὐφροσύνης τους κάτω ἀπὸ τὸν πλάτανο πάνω στὸ πεζούλι ἀπὸ ξερολιθιά. Ἔστρεψαν τὰ ἐκστατικὰ μάτια τους ἀχόρταγα στὴν εἰδή του καὶ δὲν μποροῦσαν νὰ πιστέψουν πῶς σὲ λίγα χρόνια δὲν μποροῦσε ἕνα μεγαλόσωμος ἄντρας νὰ τὸν ἀγκαλιάσει. Ὅταν ὁ πλάτανος βρεῖ νερὸ τὸ ἁπλωμά του δὲν περιγράφεται. Τὰ φύλλα του σάλειναν ρυθμικά, ψιθυριστὰ κοιβεντιάζοντας σὲ ἄγνωστη γλώσσα μὲ τὴ χαρά. Ἡ χαρὰ εἶχε φτερά, ἦταν πουλὶ καὶ ἄλλαζε κλώνοις καὶ κλαριὰ ἀσυλλόγιστα.

— Αὐτὸ τὸ χωράφι, Ἀρίστο, μᾶς κράτησε ζωντανοὺς τὰ μαῦρα χρόνια τῆς κατοχῆς. Σκάψαμε ὅλοι, περισσότερο ὁ πατέρας, ἀρχιμάστορας τοῦ χρυσοῦ καὶ τοῦ ἀσημιοῦ, ἁμαθος ἀπὸ τσαπί, ἀλλὰ ἡ ἀνάγκη βλέπεις. Εἶχα μεγάλο πατέρα. Πνευματική, καλλιτεχνικὴ καὶ ἠθικὴ προσωπικότητα. Σπουδαῖος καὶ σπάνιος ἄνθρωπος. Ἕνας ἀρχάγγελος στὸ σπίτι μας.

— Πολὺ τὸν σεβόσαστε καὶ τὸν ἀγαπούσατε τὸν παππού;

— Πάρα πολύ, ἀλλὰ ὄχι ὅταν ἔπρεπε.

Ἕνας ἀητὸς τοὺς χαιρέτισε μὲ τὸν ἴσκιο του στὸ περήφανο πέρασμά του καὶ κατηφόρισαν πατέρας καὶ γιὸς ἀμίλητοι γιὰ τὸ σπίτι.

ΙΩΑΝΝΗΣ Γ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Δρ. ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ Π. ΠΑΠΠΑ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ - ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑ 11 ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΚΟΣΜΗΡΑΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ «ΝΕΟΛΟΓΟ» ΤΗΣ ΚΩΝ/ΠΟΛΗΣ ΤΟ 1875, ΕΞΙΣΤΟΡΟΥΝΤΩΝ ΤΑ ΔΕΙΝΑ ΠΟΥ ΥΠΕΦΕΡΑΝ ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΧΜΕΤ-ΑΓΑ [1].

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ

Η παρακάτω επιστολή είναι μία καταγγελία-διαμαρτυρία χειρόγραφη, γραμμένη σε λευκό χαρτί με αριστοτεχνικό και θαυμάσιο καλλιγραφικό τρόπο. Είναι γραμμένη, όπως θα διαπιστώσει και ο αναγνώστης, σε γλώσσα καθαρεύουσα με άψογη σύνταξη. Δημοσιεύεται, βέβαια, στο σημερινό μονοτονικό σύστημα αλλά με την ορθογραφία της. Άλλωστε, τα ορθογραφικά λάθη που υπάρχουν είναι ελάχιστα. Η επιστολή αυτή διεκτραγωδεί με τα πιο μελανά χρώματα τα δεινά και τις ταλαιπωρίες ένδεκα κατοίκων Κοσμηράς, την περιουσία των οποίων ο τοπικός Αχμέτ αγάς προσπαθούσε να σφετεριστεί με κάθε τρόπο (επανειλημμένες δίκες, φυλακίσεις κ.ά.). Τον αναγνώστη εκπλήσσει η κατάρτιση του συντάξαντος, ο οποίος είναι ένας από τους δύο πληρεξούσιους επιτρόπους (ο άλλος είναι ο Βασίλειος Καραβίνας, κατά το κείμενο της επιστολής) οι οποίοι είχαν αναλάβει την υπεράσπιση των Κοσμηριωτών στο δικαστήριο, αφού ουδείς δικηγόρος των Ιωαννίνων δεχόταν να τους υπερασπίσει για το «φόβο των Ιουδαίων». Το γεγονός ότι οι επίτροποι αυτοί ήταν απλοί χωρικοί, όπως αναφέρεται στην επιστολή, δείχνει το υψηλό μορφωτικό τους επίπεδο. Προφανώς ο συντάκτης της επιστολής θα είχε τελειώσει το Σχολαρχείο της εποχής εκείνης, είχε δε και γνώσεις νομικές, όπως προκύπτει από την επίκληση άρθρων του Οθωμανικού Συντάγματος και από το νομικό ύφος της επιστολής.

Η επιστολή απευθύνεται στο «Νεολόγο», ημερήσια εφημερίδα της Κων/πολης, η οποία κυκλοφόρησε από το 1866 έως το 1923.

Είναι άγνωστο αν δημοσιεύτηκε και τι αποτέλεσματα είχε. Το γεγονός

---

1. Το πρωτότυπο της επιστολής αυτής βρέθηκε στο αρχείο του εκ Κοσμηράς κ. Κωνσταντίνου Γεωργ. Χρυσάφη, με την άδεια του οποίου δημοσιεύεται η παρούσα. Δυστυχώς λείπει το τελευταίο τμήμα της επιστολής.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ότι στα κτηματολόγια Κοσμηράς (1927 και 1936), αναγνωρίζεται από το Ελληνικό Δημόσιο, η περιουσία ορισμένων Κοσμηριωτών, ως ιδιοκτησία (μπάσταινα), συνάγεται ότι τελικά οι 11 Κοσμηριώτες δικαιώθηκαν στο μακροχρόνιο και άνισο αγώνα τους με τον αφέντη Αχμέτ αγά.

Κρίνεται σκόπιμο, λόγω της σπουδαιότητας της επιστολής και λόγω του ότι η επιστολή αυτή είναι γραμμένη σε αρχαΐζουσα καθαρεύουσα και επειδή οι νέοι μας σήμερα αδυνατούν, κατά το πλείστον, να την εννοήσουν, να δοθεί ευρεία περίληψη της παραπάνω επιστολής στη νεοελληνική γλώσσα και να επισημανθούν ορισμένες πληροφορίες χρήσιμες για να γίνει αντιληπτό το κλίμα υποταγής και ταπείνωσης μέσα, στο οποίο ζούσε ακόμα το ελληνικό στοιχείο της υπόδουλης Ελλάδας, κατά το τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα. Φυσικά, ολόκληρη η επιστολή δημοσιεύεται αυτούσια. Για να διαπιστωθεί το πόσο αριστοτεχνικά είναι γραμμένη η επιστολή, μέρος του πρωτοτύπου της δημοσιεύεται σε φωτοτυπία. Οι υποσημειώσεις (επεξηγήσεις) στο κείμενο της επιστολής είναι δικές μας.

Οι πληροφορίες που υπάρχουν ή συνάγονται από το περιεχόμενο της αξιόλογης αυτής επιστολής είναι οι εξής:

Προ του 1840 ιδιοκτήτες του κτήματος Κοσμηράς ήταν οι Ταΐρ μπέηδες. Από το 1840 και μετά η ιδιοκτησία του κτήματος περιήλθε στους Βαβαδζαναίους. Οι Βαβαδζαναιοι πούλησαν κατόπιν τα 3/4 των εκτάσεών τους στον Γιαννιώτη Ι. Λούλη, δίνοντας και τα ανάλογα ταπιά (παραχωρητήρια).

Γύρω στο 1860 έγινε καταστροφή των κτημάτων της Κοσμηράς. Περί το 1875, οι οικογένειες στην Κοσμηρά ήταν όλες χριστιανικές και ανέρχονταν σε 50, με συνολικό πληθυσμό γύρω στα 250-300 άτομα.

Σύμφωνα με την επιστολή αυτή, ενδεκα (11) Κοσμηριώτες είχαν 37 χωράφια μέσα στα όρια της κοινότητας Κοσμηράς, τα οποία ήταν ιδιοκτησία τους, χωρίς ποτέ να δίνουν ήμορο (γεώμορο, ένα μέρος της σοδειάς τους) στον αγά. Έδιναν όμως μικρη συνδρομή σε σιτάρι, κριθάρι, βρώμη κλπ. για να συντηρούνται οι εκκλησίες του χωριού και το Σχολείο Κοσμηράς, κατά παραγγελία των γονέων τους.

Με την παραπάνω απογραφή των κτημάτων οι 11 Κοσμηριώτες, οι ιδιοκτήτες των παραπάνω κτημάτων, ζήτησαν (γύρω στα 1871-72) να πάρουν και αυτοί τα ταπιά τους.

Ο Βαβδζάνος Αχμέτ αγάς εμπόδισε την έκδοση των ταπιών γιατί είχε σχέδιο να τα οικειοποιηθεί. Ίσως από τον Βαβδζάνο πασά να προήλθε η ονομασία «τρύπα Παπατζάν», τρύπα η οποία βρίσκεται σήμερα πάνω από τον υπάρχοντα παλαιό οικισμό της Κοσμηράς.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Γενικός Διοικητής στα Γιάννινα, τότε, ήταν ο Δζεβδέδ πασάς. Επί των ημερών του άρχισε μεταξύ του Αχμέτ αγά και των 11 Κοσμηριωτών δίκη. Ο Αχμέτ αγάς, βλέποντας κατά τη διαδικασία της δίκης ότι δεν μπορούσε να αποδείξει την κατοχή των επιδίκων χωραφιών, απεσύρθη από τη δίκη χωρίς το δικαστήριο να εκδώσει, στο μεταξύ, οποιαδήποτε απόφαση. Ύστερα από χρονοβόρο κωλυσιεργία έστειλε στην Κοσμηρά, το Μάιο του 1875, επιτροπή για επιτόπια εξέταση του θέματος. Προσήλθαν πάνω από 200 ως μάρτυρες πολλοί δε ήταν από τα γύρω χωριά. Εξετάστηκαν περί τους 40 μάρτυρες, οι οποίοι υπέδειξαν τα χωράφια στην επιτροπή και υπερασπίστηκαν το δίκιο των 11 Κοσμηριωτών. Για τη μετάβαση, μάλιστα, της Επιτροπής, πληρώθηκαν, ως οδοιπορικά έξοδα, 15 οθωμανικές λίρες. Στη συνέχεια το δικαστήριο κάλεσε 10-12 από τους γεροντότερους και πείστηκε για το δίκιο των Κοσμηριωτών. Στο τέλος η επιτροπή εξέδωσε πόρισμα, δικαιώνοντας τους 11 Κοσμηριώτες. Όμως, οι παρεμβάσεις του Αχμέτ αγά και η προστασία των ισχυρών εμπόδισαν την παράδοση των ταπιών (παραχωρητηρίων) και την έκδοση της δικαστικής απόφασης. Ενώ οι έντεκα Κοσμηριώτες δεν μπορούσαν να καταλάβουν γιατί δεν έβγαινε η Απόφαση των δικαστηρίων, συνελήφθησαν και ρίχτηκαν, αυθαίρετα, στις φυλακές επί των ημερών του Ακήφ πασά. Από τη φυλακή ζήτησαν την προστασία του Γενικού Διοικητού Ιωαννίνων χωρίς, όμως, να βρουν δικαίωση. Παραπονέθηκαν επίσης με τηλεγράφημα στην Κεντρική Κυβέρνηση (Υπουργείο Δικαιοσύνης) στην Κων/πολη. Ύστερα απ' αυτά η Κυβέρνηση διέταξε την αποφυλάκισή τους. Οι έντεκα, αποφυλακισθέντες με εγγύηση και βρισκόμενοι σε έσχατη ένδεια, έφερναν γύρω στα σοκάκια των Γιαννίνων λιμοκτονούντες για τον επιούσιον άρτον!

Παρά ταύτα, ο Αχμέτ αγάς δεν έπαυσε να τους καταδιώκει. Με αφορμή ότι οι επίτροποι των Εκκλησιών είχαν περιπλακεί παλαιότερα σε δίκη μαζί του και είχαν χάσει στο δικαστήριο, προσπάθησε να τους κατασχέσει τα ζώα τους και αυτά, ακόμα, τα οικιακά τους έπιπλα. Το δικαστήριο, όμως, βλέποντας την απληστία του Αχμέτ αγά δεν επέτρεψε την παραπάνω κατάσχετη. Όμως, ο δυνάστης δεν σταμάτησε να τους καταδιώκει. Έτσι με απλή αίτησή του και χωρίς άλλη διαδικασία έξι από τους έντεκα Κοσμηριώτες φυλακίσθηκαν το Μάιο του 1874, ύστερα από γνωμοδότηση του ίδιου δικαστηρίου. Μαζί φυλακίστηκαν και οι επίτροποί τους (συνήγοροι) δηλ. ο συντάξας την παρούσα επιστολή και ο Βασίλειος Καραβίνας[2]. Στη φυλακή, που έμειναν για πέντε ολόκληρους μήνες, ζητούσαν

2. Μάλλον Καραμπίνας. Όμως, ο άλλος από τους Επιτρόπους, δηλ. ο συντάκτης της παρούσας επιστολής, είναι άγνωστος.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

να τους γνωστοποιηθεί γιατί είχαν φυλακιστεί. Μάλιστα, στη φυλακή ευρισκόμενοι, εκτελούσαν καταναγκαστική σωματική εργασία, ως εγκληματίες του κοινού ποινικού δικαίου.

Λίγο πριν γραφεί η παρούσα επιστολή, οι έγκλειστοι αποφυλακίστηκαν. Για ειρωνεία της τύχης και για να μη μείνουν οι φυλακές χωρίς Κοσμηριώτες, έριξαν τώρα στη φυλακή τους πρώην επιτρόπους των Εκκλησιών Μιχο και Τάκη, οι οποίοι και παλιότερα είχαν φυλακιστεί, επί 4 μήνες, γιατί δεν πλήρωναν το ημόρο, ενώ δεν είχαν καμιά καταδικαστική απόφαση σε βάρος τους. Εκτός αυτού, τον περασμένο Σεπτέμβριο (1874), ο Περδεβής[3], γιος του Αχμέτ αγά, μεταβάς στην Κοσμηρά εξύβρισε και έσυρε από τα γένια τον παπα-Αναστάση[4], γεροντα εξηντα χρονών, βρίζοντας τη χριστιανική θρησκεία. Με το πιστολι και το γιαταγάνι απειλούσε τους πάντες. Από τυχαίως διερχόμενο Τούρκο χωροφύλακα απετράπη σίγουρη αιματοχυσία. Παρα του ότι η εξύβριση του ιερέα και της θρησκειας καταγγέλθηκαν στο Γενικό Διοικητή Χοσνή πασα από τον Μητροπολίτη Ιωαννινων Σωφρόνιο καμιά τιμωρια δεν επεβλήθη στον ένοχο έστω και για τα μάτια!

Ο Αχμέτ αγάς απειλούσε καθημερινά τους δυο επιτρόπους-υπερασπιστές των 11 Κοσμηριωτών. Ο ένας απ' αυτούς, που είναι και ο συντάκτης της παρούσας επιστολής, μόλις βγήκε από τη φυλακη ανεφερε την όλη υπόθεση στην Υψηλή Πύλη και στο Πατριαρχειο, το οποίο βέβαια τη γνώριζε από αναφορές και εκθέσεις του Μητροπολίτη Ιωαννίνων. Η Υψηλή Πύλη, βλέποντας ότι δεν υπήρχε καταδικαστική απόφαση, διεταξε την αποφυλάκισή τους.

Κατά το Μαρτιο του 1875, με ενέργειες του επιστολογράφου, το υπουργείο Δικαιοσύνης της Υψηλής Πύλης εστειλε διαταγή προς τη Γενική Διοίκηση Ιωαννίνων να εκδώσει δικαστική απόφαση. Ματαια όμως η διαταγή αυτή, όπως και άλλες προηγούμενες, εμεινε ανεκτέλεστη.

Αντίθετα, το δικαστήριο εστειλε στην Κοσμηρά, χωρίς να ειδοποιήσει τους ενδιαφερόμενους, μια επιτροπή (κομισιόν) αποτελούμενη από το Θεοχαρη Θεοχάρους, τον γραμματέα του, Παΐφούμπεη, τον γραμματέα του Υποθηκοφυλακείου Αβδουλά εφεντη και έναν αξιωματικό της Χωροφυλακής. Η επιτροπή αυτή έκανε ό,τι ήθελε, συνέταξε, μάλιστα και έκθεση, χωρίς να την κοινοποιήσει στους ενδιαφερόμενους.

Το δικαστήριο με προτροπή του Αχμετ αγά έριξε στη φυλακή για τρίτη

3. Ίσως, ο γνωστός στους γεροντότερους, σήμερα, ως Περτέφης

4. Αναστάσιο Μπλέτσα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

φορά τους επτά από τους έντεκα Κοσμηριώτες. Παρά τις συνεχείς αιτήσεις των φυλακισμένων να αποφυλακιστούν με εγγύηση, παρά τις παραστάσεις και παρακλήσεις του Μητροπολίτη Ιωαννίνων αυτοί έμεναν στη φυλακή για τρίτη φορά.

Η υπόθεση αναφέρθηκε και πάλι στην Υψηλή Πύλη από την οποία μάταια οι κατατρεγμένοι περίμεναν έλεος, δικαιοσύνη και ικανοποίηση από την ανηλεή καταδίωξη και τις ανυπολόγιστες ζημιές που υφίσταντο.

Ο επιστολογράφος, τελειώνοντας την πένθιμη, όπως τη χαρακτηρίζει, διήγηση των παθημάτων των εντολέων του, συνοψίζει τις συνέπειες που υφίστατο η κοινότητα Κοσμηράς από το κυνηγητό του κατακτητή πασά.

Συγκεκριμένα αναφέρει ότι η άτυχη χριστιανική κοινότητα Κοσμηράς βρισκόταν στα πρόθυρα της καταστροφής από την απληστία του Αχμέτ αγά. Μάλιστα είχε αρχίσει η διάλυσή της, αφού πολλές οικογένειες είχαν διασκορπιστεί για πάντα σε άλλα χωριά. Με δραματικό τρόπο επαναλαμβάνει ότι οι 11 Κοσμηριώτες έδιναν, ανέκαθεν, ευχαρίστως από την ιδιοκτησία τους ένα μέρος των εισοδημάτων τους στις εκκλησίες και το Σχολείο του χωριού για ψυχική σωτηρία των γονέων τους. Ο Αχμέτ αγάς χωρίς να τους καταδικάσει και χωρίς να αποκτήσει δικαιώματα στα χωράφια τους προσπαθούσε να τα αρπάξει με φυλακίσεις, καταπιέσεις και εξαναγκασμούς, διαπράττοντας αδικήματα για τα οποία απορεί και θλίβεται κάθε ανθρώπινη καρδιά.

Συνεχίζοντας την εκπληκτική διήγησή του ο επιστολογράφος εξιστορεί και συνοψίζει με δραματικό τρόπο ότι παρά τις φιλάνθρωπες διαθέσεις και τους νόμους της αυτοκρατορικής κυβέρνησης ρίπτονται στη φυλακή άνθρωποι χωρικοί, ζευγίτες, την εποχή του καλοκαιριού και της δουλειάς, καταστρέφοντας τις οικογένειές τους, χωρίς καμιά δικαστική απόφαση, υποβάλλονται σαν κακούργοι σε βαριά καταναγκαστικά έργα, το δε δικαστήριο κατά παράβαση των άρθρων 85, 86 και 89 του Συντάγματος και κάθε δικονομικής διατάξεως, αρνείται να εκδώσει απόφαση, χωρίς να σέβεται νόμους και υπουργικές διαταγές. Φυλακίζονται οι ανεύθυνοι πληρεξούσιοι των διαδίκων και οι επίτροποι των Εκκλησιών, ραπίζεται ασύστολα ο γέρος ιερέας του χωριού, εξυβρίζεται η θρησκεία, όλη η κοινότητα υποφέρει, για χρόνια, τα πάνδεινα, αναγκάζεται να κλείσει το Σχολείο και υποβάλλεται σε χρέη μεγάλα για να υπερασπίσει τα δικαιώματά της. Η εκκλησία, επειδή δεν μπορεί να βρει δάνειο, αναγκάζεται να θέσει ως ενέχυρο ακόμα και τα ιερά σκεύη της. Πολλές οικογένειες της Κοσμηράς καταστρέφονται ολοσχερώς, λόγω των επανειλημμένων πολύμηνων φυλακίσεων. Οι έφιπποι χωροφύλακες ποτέ δεν έπαυσαν να πη-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

γαινοέρχονται στο χωριό, να υποβάλλουν τους χωρικούς σε έξοδα, εξαιτίας της δίκης. Τέλος, ολόκληρη η κοινότητα αφέθηκε στις δυνάμεις της να παλέψει με τον Αχμετ αγά, ο οποίος είχε τόσους προστάτες στην Τοπική Διοίκηση. Βρίσκεται στην ανάγκη να εγκαταλείψει τις, από αιώνες, εστίες της και να διασκορπιστεί εδώ κι εκεί. Και ο επιστολογράφος καταλήγει λέγοντας ότι «με την πεποίθηση πως η Σεβαστή Αυτοκρατορική Κυβέρνηση, η οποία ομολογουμένως διέπεται από φιλάνθρωπα και δίκαια αισθήματα και πως αν γνώριζε με λεπτομέρεια, τις φάσεις της πολυθρύλητου αυτής δίκης...».

Δυστυχώς λείπει το τελευταίο κομμάτι της επιστολής αυτής.

Όπως διαπιστώνει ο αναγνώστης της επιστολής, τα δεινά των ραγιάδων στο τέλος του 19ου αιώνα, πριν από την απελευθέρωση της περιοχής το 1913 ήταν μεγάλα και ανείπωτα. Ο δυνάστης διατηρούσε ακόμα όλα τα κατακτητικά του δικαιώματα. Από την άλλη πλευρά διαπιστώνεται η αγωνιστικότητα των 11 Κοσμηριωτων και η διάθεση των δυο επιτρόπων Κοσμηριωτών, να αγωνιστούν για την επικράτηση του δικαίου, παρά τους κατατρεγμούς και τις φυλακίσεις που και η ίδια η υπεράσπιση υφίστατο.

Υστερόγραφο. Από τη μελέτη των στοιχείων του κτηματολογίου του αγροκτήματος Κοσμηράς, το οποίο συντάχτηκε το 1936 από την τοπογραφική υπηρεσία Ιωαννίνων προκύπτει ότι οι σποιδαιότερες οικογένειες Κοσμηράς, τα κτήματα των οποίων προήλθαν από ιδιοκτησίες ήταν οι εξής: Τσιαγκαβελαίοι (Ιωάννης, Παναγιώτης, Βασίλειος), Φωταίοι (Πέτρος, Κων/νος, Βασίλειος), Καξιραίοι (Γεώργιος, Αναστάσιος), Μπλετσαίοι (Δημήτριος, Βασίλειος, Αναστάσιος), οι οικογένειες Ευθυμιάδη (Νικόλαος και Νεστορας) κ.ά. Βεβαια στο κτηματολόγιο αναγράφονται και άλλοι ιδιοκτήτες, οι οποίοι είχαν το 1936 κτήματα εξ ιδιοκτησίας όπως οι: Στέφος Δημ., Νούσιας Κων/νος, Σαΐνης Κων/νος, Μπέτας Βασίλειος, Σακκάς Κων/νος, Γεώργιος και Παύλος, Δαβιώνης Ιωάννης, Καραμπίνας Παύλος, Καλαμπόκας Ιωάννης, Στέφος Αναστάσιος, Θωμάς Χαράλαμπος και Αγγέλης Ιωάννης. Οι παραπάνω αθροιζόμενοι είναι περισσότεροι από 11, τα δε αγροτεμάχια είναι περισσότερα από 37. Αυτό εξηγείται είτε ότι οι Κοσμηριώτες που είχαν ιδιόκτητα κτήματα την εποχή που γράφτηκε η επιστολή ήταν περισσότεροι, αλλά μόνο τα κτήματα ορισμένων απ' αυτούς είχε βάλει στο μάτι ο αγάς, είτε ότι ήταν μόνο 11 άλλα μετέπειτα τόσο οι ιδιοκτήτες τους όσο και ο αριθμός των τεμαχίων αυξήθηκαν λόγω διαδοχικής κληρονομίας και κατατεμαχισμού τους σε περισσότερους απογόνους.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ευχαριστίες εκφράζονται στον κ. Κων/νο Γεωργίου Χρυσάφη, γιατί επέτρεψε τη δημοσίευση της επιστολής αυτής.

ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ

Αξιότιμοι κύριοι Συντάκται του «Νεολόγου»

Βασιζόμενος εις την διάταξιν του 82 άρθρου του Συντάγματος, όπερ εξ αυτοβουλίας ο φιλελεύθερος και φιλόλαος ημών Άναξ εδωρήσατο τοις εαυτού υπηκόοις άνευ διακρίσεως εθνικότητος ή θρησκεύματος, έχων δε υπ' όψιν, ότι ο εν Κωνσταντινουπόλει ομόφυλος τύπος δεν έπαυσε μέχρι τούδε από του να καταδεικνύει εις την Αυτοκρατορική Κυβέρνησιν τας δυσπραγίας των εν ταις επαρχίαις Χριστιανών και να αίρη φωνήν υπέρ των αναξιοπαθούντων εξ αυτών, μεταξύ των οποίων συγκαταλεγόμεθα και ημείς διότι έχομεν την ατυχίαν να έχωμεν αντίπαλον οθωμανόν προστατευόμενον, ως μη όφειλεν, αναφανδόν παρά των ανωτέρων, εν Ιωαννίνοις λειτουργών της δικαιοσύνης, μεθ' ων διατελεί εις στενοτάτας σχέσεις, ως τούτο πασίγνωστον εν Ιωαννίνοις τυγχάνει, προστρέχω εις τας στήλας του υμετέρου αξιότιμου φύλλου παρακαλών όπως καταχωρήσετε την κατωτέρω περί της υποθέσεως μας έκθεσίν μου επί τη ελπίδι, ότι τα διά της δημοσιογραφίας διατυπούμενα παράπονά μας θέλουσι φθάσει εις τας ακοάς των περινοουστάτων Υπουργών της Υψηλής Πύλης, προς ήν τελευταίον καταφύγομεν ως εις άγκυραν σωτηρίας και ότι επιτέλους θέλομεν τύχει της δικαιοσύνης, την οποίαν δεν επετύχομεν μέχρι τούδε εις τα εν Ιωαννίνοις δικαστήρια.

Κύριοι!

Άπασαι αι Εκκλησίαι, Ιεραί Μοναί τε και Σχολαί των διαφόρων χωρών της Ηπείρου ανέκαθεν πριν και μετά την κατάκτησιν είχαν και έχουν μικρά τινα εισοδήματα εκ διαφόρων προϊόντων από γαίας, Βακουφικάς καλουμένας, τας οποίας καλλιεργούσι οι ίδιοι αφιερωταί και δίδουσι κατά την παραγγελίαν των γονέων των μικρόν τι εισόδημα εις τα ιερά ταύτα Σκηνώματα. Τας τοιούτου είδους βακουφικάς προσόδους, ούτε αυτός ο Αλή-Πασιάς εσαρετερίσθη και πάντοτε αι Εκκλησίαι, Ιεραί Μοναί και Σχολαί ελάμβανον ανενοχλήτως το δικαίωμά των παρά των κατόχων των τοιούτων γαιών. Η κατάστασις αύτη διήρκησε μέχρι προ δεκαπενταετίας ότε έγινεν η καταγραφή των κτημάτων εναύθα. Έκτοτε πολλοί κτηματίαι Οθωμανοί θέλοντες να αυξήσωσι τα κτηματικάς περιουσίας των, άμα έθετον πόδα έν τινι κτήματι, ήρχιζον να εξαπλώνται δεξιά και αριστερά, που μεν ιδιοκτήτας Χριστιανούς ενοχλούντες, που δε ως επί το πλείστον

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τας Εκκλησίας και τας Ιεράς Μονάς και Σχολάς. Οι τοιούτου είδοις πλεονέκται έχοντες βοηθούς τους υπαλλήλους, οίτινες είναι εγχώριοι και συγγενείς των πολλάς και διαφόρους δίκας εκίνησαν, όπως σφετερισθώσι τα εισοδήματα των Ενοριακών Εκκλησιών των χωρίων και των Ιερών Μονών και Σχολών. Μία εκ των πολλών είναι και η της Κοινότητας Κοσμεράς, χωρίου τρεις ώρας απέχοντος των Ιωαννίνων και εκ πεντήκοντα Χριστιανικών οικογενειών κατοικουμένου.

Του χωρίου τούτου των 3/4 είναι ιδιοκτήτης ο Ιωαννίτης Κος Ι. Λούλης και το 1/4 ο επίσης Ιωαννίτης οθωμανός Αχμέτ-Αγάς Βαβαδζάνος. Ένδεκα κάτοικοι του χωριού Κοσμεράς είχαν τριάκοντα επτά κομμάτια χωράφια, κείμενα εντός των συνόρων του ιδίου χωρίου, ανέκαθεν και εκ των προπατόρων των περιελθόντα εις αυτούς κληρονομικώς ως καθαρά και αδιαφιλονείκητος ιδιοκτησία των, χωρίς να δίδουν ποτέ ίμορον[5] εις τους κατά καιρόν ιδιοκτήτας του χωριού, οι οποίοι κατείχον τας επιλοίπους γαίας της Κοσμεράς, μήτε εις τους πρώην ιδιοκτήτας Ταϊρμπέηδας, μήτε εις τους νυν Βαβαδζαναίους, οίτινες αφ' ότου έχουσιν εις την κατοχήν των το χωρίον, ήτοι από τριάκοντα ετών μέχρι σήμερον ανεγνώριζαν τα ρηθέντα τριάκοντα επτά χωράφια ως κτήματα αδιαφιλονείκητα των ένδεκα χωρικών, οι οποίοι από τα εισοδήματά των, κατά παραγγελίαν των γονέων των, έδιδον ειχαρίστως, μικράν τινα συνδρομήν εις γέννημα προς διατήρησιν των Εκκλησιών και του Σχολείου, το οποίο δεν έχει κανένα άλλο εισόδημα.

Μέγιστον δε τεκμήριον της τοιαύτης αναγνωρίσεως είναι ότι καθ' όν καιρόν οι Βαβαδζαναίοι επώλησαν τα 3/4 του χωρίου εις τον Κον Ι. Λούλην πολλά χωράφια αναφέρονται ότι συνορεύουσι με χωράφια Βακουφικά λεγόμενα και τοιουτοτρόπως εξεδόθησαν τα ταπία του Κου Ι. Λούλη, τα οποία και σήμερον σώζονται.

Προ τριών και ημίσεως έτους οι ένδεκα χωρικοί εζήτησαν κατά τον Νόμον της Κυβερνήσεώς μας, ίνα λάβωσι τα Βασιλικά ταπία, αλλά ο Βαβαδζάνος Αχμέτ-αγάς υπό πλεονεκτικών ορέξεων ορμώμενος και προσπαθών να αυξήση την εν τω ρηθέντι χωρίω ιδιοκτησίαν του, συγκεκριμένην, ως είρηται, από το 1/4 τουλάχιστον του χωρίου, συνάμα δε υπ' όψιν έχων την καταδρομήν των εκκλησιών και του Σχολείου μας ένεκα του φανατισμού του εκτός άλλων καταπιέσεών του, εμπόδισε την έκδοσιν των Ταπίων ζητών αιθαιρέτως να οικειοποιηθή τα ρηθέντα χωράφια και ούτω κλείση τας Εκκλησίας και το Σχολείον.

5. γεώμορο, μέρος της σοδειάς.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Επί των ημερών της Α. Εξ. του Αζιβδέ πασά6 ως Γενικού Διοικητού εν Ιωαννίνοις ηξιώθη τότε δίκη ενώπιον του Τριμέζ Χοκούκ7 μεταξύ των κατόχων και του Αχμέτ αγά, αλλ' ούτος βλέπων ότι ούτε έγγραφα είχε να προσαγάγη ούτε δι' άλλου τρόπου ηδύνατο να αποδείξη την κατοχήν των χωραφίων ούτε εάν έλαβε ποτέ όμορον από αυτά, απ' αρχής της δίκης ούχ ήττον όμως το δικαστήριον με τα πολλάς αργοπορίας προέβη να εξετάση την υπόθεσιν ερήμην και δια τούτο διορίσθησαν και μετέβησαν επιτοπίως κατά τον Μάϊον του 1875 τα μέλη του ιδίου Δικαστηρίου Αλή μπέης Γκόλιος από μέρους του Κατή Εφένδη8 ως Μουβελιάς, ο Ηλίας Κορίνας επιτραμμένος του ιδίου Δικαστηρίου ο Αμπάς Εφένδης διευθυντής των Βασιλικών Ταπίων και ο κιατίπης9 του Λολά Εφένδης. Γενομένης δε επιτοπίως της εξετάσεως παρουσιάσθησαν από όλα τα πέριξ χωρία μάρτυρες, υπέρ τους διακοσίους εξ ων εξητάσθησαν κατ' όνομα περί τους τεσσαράκοντα και ορκισθέντες εμαρτύρησαν και έδειξαν όλα τα άνω χωράφια με τας τοποθεσίας των, ότι υπάρχουν ανέκαθεν κτήματα των ένδεκα γνωστών Κοσμητιωτών, μηδέν έχοντος δικαίωμα του ρηθέντος Αχμέτ αγά, εις αυτάς οι δε επιτραμμένοι του δικαστηρίου επιστρέψαντες εις Ιωάννινα έδοσαν εγγράφως την έκθεσίν των, σωζομένην εις το Γραφείο του Τριμέζι Χοκούκ ότι αυτά υπάρχουν ανέκαθεν κτήματα των χωρικών και δικαιούνται αυτοί να λάβουν τα Βασιλικά Ταπία κατά τον περί γαιών Νόμον της Κυβερνήσεώς μας συναπάγη δε τότε και μαρτυρικών απ' όλα τα πριξ χωρία ότι είναι κτήματά των. Μάλιστα δε επληρώθησαν και δεκαπέντε λίραι οθωμανικαί εις το δικαστήριον ένα δοθώσι ως αμοιβή εις τους υπαλλήλους, οίτινες είχον μεταβή εις το χωρίον μας. Το δικαστήριον προς περισσοτέραν πληροφορίαν του έφερεν εκ των μαρτύρων 10 12 τον γεροντοτέρους και εκ δευτέρου τους εξήτασε και επείσθη περί των αδιαφιλονικήτων δικαίων μας, αλλ' ο Αχμέτ-αγάς χάρις εις τας επεμβάσεις και προστασίας των ισχυρών φίλων του κατόρθωσεν ώστε εις τους δυστυχείς χωρικούς μήτε τα Ταπία εδόθησαν μήτε εξέδοσε το δικαστήριον την απόφασιν, ήν κατά την έκθεσιν των επιτραμμένων υπαλλήλων όφειλε να εκδώσει. Ενώ δε οι χωρικοί δεν ηδύναντο να εννοήσουν το αί-

6. Στη βιβλιογραφία (Χρ. Σούλης, εφημερίδα «Ήπειρος», φύλλο 7835/27.5.36) δεν αναφέρεται πασάς στα Ιωάννινα με αυτό το όνομα. Ίσως πρόκειται, από παραφθορά του ονόματος, για τον Αβδή πασά (1876-77).

7. Εφετείο.

8. Ευρωπαϊδίζης.

9. Γραμματέας.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τιον της αρνησιδικίας ταύτης, αφενος μετά τινα καιρόν επί των ημερών του Εξ. Αχηφ-πασιά[10] οι ένδεκα ούτοι των κτημάτων κάτοχοι συνελήφθησαν και εφυλακίσθησαν εις τα φυλακάς αυθαιρέτως όπου και έμειναν άνευ οιασδήποτε δικαστικής αποφάσεως επί 40 περίπου ημέρας. Εις την φυλακήν όντες αναφέρθησαν πολλάκις εις τον Γενικόν Διοικητήν και αφού δεν είδον κανέν έλεος παρατονέθησαν προς την Σεβαστήν Κυβέρνησιν εις Κωνσταντινούπολιν διά τηλεγράφου και αναφοράς εκθέσαντες το γινόμενον αυτοίς μέγα αδίκημα τότε το Σεβαστόν Υπουργείον της Δικαιοσύνης διέταξε διά τηλεγράφου και εμρινιαμέ[11], ινα δικαιώσωσι τα παράπονα των και κατά συνέπειαν τους αποφυλάκισαν μεν, αφού τους έτηραν εγγύησιν αλλά κανέν δίκαιον δεν τους απέδωσαν και ούτω έμειναν πάλιν εις τας οδούς των Ιωαννίνων καταστρεφόμενοι και λιμοκτονούντες τον επιούσιον άρτον· αλλά τα βάσανα των επέτρυτο να μη περιορισθώσι μέχρι αυτού του σημείου. Ο Αχμέτ-αγάς εξακολουθών να τους καταδιώκη εις αλλεπάλληλα υπέβαλεν αυτούς παθήματα. Και κατ' αρχάς μεν επί τω λόγω ότι δικασθείς άλλοτε μετά των επιτρόπων των Εκκλησιών είχε κερδίσει την δίκην, απεπειράθη να κατάσχη τα ζώα και αυτά τα οικιακά έπιπλα των ιδιοκτητών, αλλά αφού το Δικαστήριον συνιδόν το προφανώς παράνομον της απαιτήσεώς του απέρριψεν αυτην τότε ο Αχμέτ-Αγάς κατέφυγεν εις άλλας ραδιουργίας και ούτω ηδυνήθη δυστυχώς και πάλιν να συλλάβη τους αντιδίκους του εις τας όνυχας αυτού. Επί τη απλή αυτού αιτήσει και χωρίς να λάβη χώραν και διαδικασία και κοινοποιηθή κατά τον Νόμον εις τους διαδίκους απόφασις τις, έστω και καταδικαστική, εφυλακίσθησαν τη γνωμοδοτήσει του ιδίου Τεμίζι-Χοκοϊκ (του οποίου εν τω μεταξύ ήλλαξεν ο πρόεδρος και τα μέλη) εκ δευτέρου περί τας αρχάς Μαΐου του παρελθόντος έτους εξ εκ των ενδεκα ιδιοκτητών εφυλακίσθησαν δε σύναμα και οι Επίτροποι των δηλ. ο υποφαινόμενος και ο Βασίλειος Καραβίνας. Πέντε ολόκληροι μήνες έμειναν οι δυστυχείς ούτοι εις τας φυλακάς μάτην ζητούντες να τους κοινοποιηθή το αίτιον της φυλακίσεώς των· εκεί δε εκτός των παντοίων στερήσεων ας ένεκα της πενίας των υφίσταντο, υπεβάλλοντο συγχρόνως, ως μη ώφειλε, και εις καταναγκαστικήν σωματικήν εργασίαν επί δημοσίων έργων, ως να ήσαν κακοῦργοι

10. Στον κατάλογο των πασάδων (βλέπε παραπάνω) που κυβέρνησαν τα Γιάννινα δεν φέρεται πασάς με το όνομα αυτό. Ίσως, πρόκειται για τον Μουσταφά-Ασήμ πασά. Όμως, κατά τον Χρ. Σούλη (βλέπε παραπάνω) ο πασάς αυτός διοίκησε τα Γιάννινα κατά τα έτη 1878-1882, δηλαδή μετά τη σύνταξη της παρούσας επιστολής (1875).

11. διαταγή

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κατάδικοι, καθ' α απεδείχθη ενώπιον της διοικήσεως συνεπεία παραπόνων των. Εσχάτως δε, αφού τέλος απεφυλακίσθησαν ούτοι, όπως μη μείνωσι ποτέ αι φυλακαί έρημοι Κοσμηριωτών, ερρίφθησαν εις τας φυλακάς οι πρώην Επίτροποι των Εκκλησιών Μίχος και Τάκης, οίτινες και άλλοτε είχαν φυλακισθεί επί τέσσερας μήνας βιαζόμενοι να πληρώσωσι το έμορον, ενώ αυτοί δεν είναι καταδικασμένοι δι' έμορον ούτε ατομικώς ευθύνονται εις τίποτε. Εκτός τούτου, πέρυσι τον 7βριον μεταβάς ο υιός του Αχμέτ-αγά Περδέβης εις το χωρίον Κοσμεράς προέβη να εξυβρίση τον ιερέα του χωρίου Παπά- Αναστάσιον, γέροντα εξήντα ετών, να σύρη αυτόν από τα γένεια, ν' ατιμάση και υβρίση βαναύσως την Χριστιανικήν Θρησκείαν και δια του πιστολίου και του γιαταγανίου, τα οποία έφερε ν' απειλήσει την ζωήν των λοιπών χωρικών! Ευτυχώς, παρέτυχεν εκεί ζαπτιγές[12] οθωμανός όστις επεμβάς δεν άφησε να γίνη αιματοχυσία. Η τοιαύτη εξύβρισις του ιερέως και της θρησκείας μας δια Τακριρίου[13] του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ιωαννίνων Κυρίου Σωφρονίου[14] έγένετο αμέσως γνωστή εις τον τότε Γενικόν Διευθυντή Χουσνή - Πασιάν[15] και όμως ουδεμία τιμωρία επεβλήθη μέχρι τούδε εις τον ένοχον ούτε κατά τύπους καν εγένετο καμία εξέτασις! Αφήνω δε κατά μέρος τας καθημερινάς απειλάς του ειρημένου Αχμέτ-αγά καθ' ημών των Επιτρόπων διότι αφού ουδείς των εν Ιωαννίνοις δικηγόρων ανεδέχετο να υπερασπισθή τους εντολείς μας, ένεκα του φόβου (σ.μ. ακολουθεί φράση δυσανάγνωστη), ηναγκάσθημεν ημείς οι απλοί χωρικοί ν' αναδεχθώμεν δυσανάλογον των δυνάμεων μας εντολήν.

Ο υποφαινόμενος άμα εξήλθε των φυλακών μετέβην ενταύθα αναφερθείς εις τε την Υψηλήν Πύλην και την Μεγάλην Εκκλησίαν, ήτις τυγχάνει ενήμερος της υποθέσεως εκ των αναφορών μας και των διαφόρων εκθέσεων της Α.Σ. του Μητροπολίτου μας και συνεπεία των σταλεισών διαταγών προς τον Χουσνή-Πασιάν, αφού μετά παρέλευσιν πέντε και ήμισυ μηνών επληροφορήθη ότι κατά των εν ταις φυλακαίς κρατουμένων εντολέων μου ουδέποτε εξεδόθη απόφασις καταδικαστική, αλλά ότι εξεναντίας αυτοί εκέρδισαν την δίκην και ότι κατά τον Νόμον πρέπει να τους

12. Χωροφύλακας

13. Εγγράφου (;)

14. Σωφρόνιος Χρηστίδης, Μητροπολίτης Ιωαννίνων (υπηρέτησε κατά τρεις φορές (1869-1889 και 1902-1906)

15. Χουσνή πασάς εκ τρίτου (1875-1876)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

επιδοθή η απόφασις σύμφωνα με τα Πρακτικά του Τεμίζι-Χοκούκ, διέταξε την αποφυλάκισίν των.

Καθ' όλον τον χειμώνα δεν έπαυσαν οι εντολείς μου και ζητούντες την απόφασιν· η δε του Τεμίζι-Χοκούκ απάντησις ήτον η αυτή πάντοτε αρνησιδικία.

Κατά τον Μάρτιον του τρέχοντος έτους αι αιτήσει μου εστάλη και άλλη διαταγή του Αυτοκρατορικού Υπουργείου της Δικαιοσύνης προς τη Γενικήν Διοίκησιν Ιωαννίνων διατάσσουσα την κατά Νόμον έκδοσιν της αποφάσεως, ήτις είναι υπέρ ημών, αλλά και αυτή η διαταγή, ως και πάσαι αι προηγούμεναι, έμεινεν ανεκτέλεστος. Εξεναντίας το Τεμίζι- Χοκούκ παραβαίνον προφανώς το άρθρο 89 του Συντάγματος προέβη αυτεπαγγέλτως και διώρισε Κομισιόν[16] απαρτιζομένον από τον Κύριον Θεοχάρην Θεοχάρους μέλος αυτού, τον οποίον ουδέποτε υπέθετον ότι θα γίνει συμμέτεχος τοιαύτης παρανομίας, τον Γραμματέα του Παϊφούρ-μπέην, τον γραμματέα του Ταπή καλεμιού[17] Αβδουλά-Εφένδην και ένα Μουλιαζίμην[18] της χωροφυλακής τους οποίους έστειλεν εις το χωρίον μας χωρίς να γνωρίζουν τίποτε οι εντολείς μου. Το Κομισιόν τούτο εξαμενόμενον τι του κατέβη, επέστρεψεν εις Ιωάννινα και έδωκε μίαν έκθεσιν, την οποίαν ούτε καν εκοινοποίησε κατά τον Νόμον εις τους ενδιαφερομένους, ίνα την προσβάλωσι διά των νομίμων ενδίκων μέσων.

Το Τεμίζι - Χοκούκ λαμβάνουν τας εμπνεύσεις του παρά του ισχυρού προστάτου του αντιδίκου μας προέβη και πάλιν εις την γνωστήν μέθοδον του φυλακίζειν και αφαιρείν τα μέσα της υπερασπίσεως και ούτω εμβιβάσθησαν εις τους φυλακάς τριτην ήδη φοράν επτά Κοσμερώται ίνα αποτίσωσι τας αμαρτίας των προπατόρων των.

Η αλήθεια των λεγομένων μου απεδείχθη εν τη συνεδριάσει της 20ης Ιουνίου του Ιντατε Μετζλισιού[19] όπου ερωτηθέντος του Προέδρου του Τεμίζι-Χοκούκ τι θα γίνωσιν οι εν ταις φυλακαίς κρατούμενοι Κοσμεριώτες και τίνος ένεκα κρατούνται εν τη φυλακή άνευ δικαστικής αποφάσεως, ο Πρόεδρος αναφανδόν είπεν ότι πρέπει να ερωτηθή ο Πρόεδρος του Εφετείου Ασημ-μπέης.

Εις μάτην αι συνεχείς αναφοραί των αδίκως καθειρχθέντων εντολέων μου ζητησάντων, όπως τοις παραχωρηθή βραχυτάτη επί εγγυήσει προθε-

16. Επιτροπή
17. Υποθηροφυλακείο
18. Αξιωματικός
19. Διοικητικό Συμβούλιο

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σμία ίνα εξέλθωσι των φυλακών και αναφερθώσι εις το Σεβ. Υπουργείον Δικαιοσύνης· εις μάτην αι παραστάσεις και ικεσίαι της Α. Σεβασμιότητος του Μητροπολίτου, όπως παύση η κατά των εντολέων μου άδικος επίθεσις και καταδρομή· ταύτα πάντα ουδόλως ελήφθησαν υπόψιν και ήδη το τρίτον οι εντολές μου μένουσι προ τόσου καιρού εις τας φυλακάς.

Η υπόθεσις υπεβλήθη κι αύθις εις την Υψηλήν Πύλην παρ' ης και μόνο απεκδεχόμεθα έλεος, δικαιοσύνην και ικανοποίησιν διά τας μέχρι τούδε καταδρομάς και ανυπολογίστους δαπάνας και ζημίας μας.

Περατώ ενταύθα, Κύριοι Συντάκται, την πένθιμον διήγησιν των παθημάτων των εντολέων μου και απάσης της άτυχης ταύτης Χριστιανικής Κοινότητας, ήτις χάρις εις την απληστίαν του ισχυρού Αχμέτ-αγά θέλοντος ν' αρπάση την ξένην ιδιοκτησίαν κινδυνεύει πρόρριζα[20] *να καταστραφή και ήρξατο μάλιστα η αποσύνθεσις της, διότι πολλαί οικογένειαι της Κοσμεράς έφυγον ήδη διά παντός εκείθεν και διεσπάρησαν εις άλλα χωρία. Και όμως το ζήτημα είναι απλούστατον και το δίκαιον προφανές. Οι εν λόγω ένδεκα χωρικοί έδιδον ανέκαθεν ευχαρίστως από την ιδιοκτησίαν των εν μέρος των εισοδημάτων αυτών εις τας Εκκλησίας και το Σχολείον προς ψυχικήν σωτηρίαν των γονέων των.*

Ο Αχμέτ-αγάς χωρίς να καταδικάση τους ιδιοκτήτας και αποκτήση δικαιώματα επί των χωραφίων, διά φυλακίσεων καταπιέσεων και δερκεναρίων του Προέδρου του Τεμίζι-Χοκούκ Σουκρή-Εφένδη και διά των μάλλον αυθαιρέτων παρανομιών προσπαθεί ν' αρπάση τὴν ξένην ἰδιοκτησίαν· ένεκα τούτου ανήκουστα διαπράττονται επί της δίκης ταύτης αδικήματα καθ' ών εξανίσταται πάσα ανθρώπινη καρδία.

Παρά τας φιλανθρώπους διαθέσεις και τους δικαίους Νόμους της Ημετέρας Σεβαστής Αυτοκρατορικής Κυβερνήσεως ρίπτονται εις τας φυλακάς άνθρωποι χωρικοί ζευγίται εν ώρα θέρους και εργασίας όπως τοιουτοτρόπως εκ προθέσεως καταστραφώσιν αι οικογένειαί των, χωρίς να εκδοθή και κοινοποιηθή ουδεμία κατ' αυτών νόμιμος απόφασις, υποβάλλονται εκεί, ως κακούργοι, εις βαρέα σωμᾶτικά έργα, εν δικαστήριον εναντίον των άρθρων 83, 84, 85, 86 και 89 του Συντάγματος και κατά παράβασιν πάσης Δικονομικής διατάξεως αρνείται επί τοσούτων χρόνον να εκδώση απόφασιν επί υποθέσεως ήδη εκδικασθείσης παρ' αυτού του ιδίου μη σεβόμενον ούτε νόμους, ούτε ανωτέρας Υπουργικάς διαταγάς, φυλακίζονται ανεύθυνοι πληρεξούσιοι των διαδίκων και Επίτροποι των

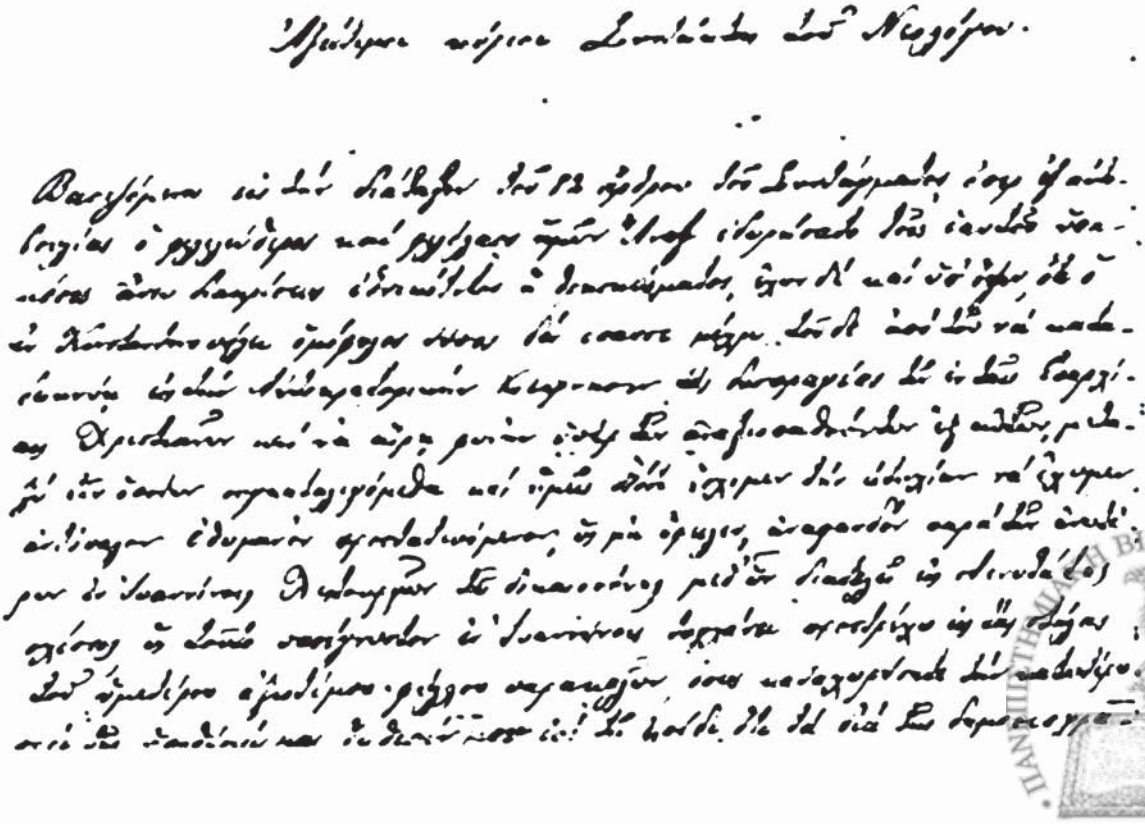
20. Εντελώς, ριζικά, σύρριζα

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Εκκλησιών, ραπίζεται ασυστόλως ο γέρων ιερεύς του χωρίου, εξυβρίζεται η θρησκεία σύμπασα δε μία κοινότης υφίσταται επί έτη τα πανδεινα, αναγκάζοντας να κλείση το Σχολείον της περιέρχεται εις χρέη μεγάλα προς υπεράσπισιν των δικαιωμάτων της εσχάτως δε μη δυναμένη αλλως να εξεύρη δανειον, όπως διορίση Επιτροπόν της εις Κωνσταντινούπολιν, αναγκάζεται να θεση ενεχυρον και αυτά τα ιερά σκεύη της εκκλησίας της, πολλαί οικογένειαι της Κοινότητας καταστρεφονται υλικώς, ένεκα των αλλεπαλλήλων και πολυμηνων φυλακίσεων, οιθέποτε παίουσιν οι έφιπποι χωροφύλακες του να πηγαινοερχονται στο χωριον μας και εις έξοδα να υποβάλλωσι τους χωρικούς ένεκα της δίκης ταύτης, και τέλος ολόκληρος η ατυχής αυτη Κοινότης αφεθείσα εις τας ιδίας δυνάμεις της, ίνα παλαίση κατά του Αχμέτ-αγά, όστις έχει τόσους προστατες ισχυρούς παρά τα εγχωρίω Διοικήσει περιέρχεται σήμερον εις την ανάγκην ίνα εγκαταλείψη τας προ αιώνων εστίας της και διασκορπισθή τήδε κακείσε!

Έχομεν δε την πεποίθησιν ότι η Ημετερα Σεβαστη Αυτοκρατορική Κυβέρνησις, ήτις εμφορείται ομολογουμένως υπό φιλανθρώπων και φιλοδικαίων αισθημάτων, εάν εγνώριζεν εν λεπτομερεια τας φάσεις της πολυθρυλλήτου ταύτης δίκης... (σ.μ. το τελευταίο μέρος της επιστολής ελλείπει).

Ακολουθεί φωτοτυπία ενός μικρού κομματιού της αριστουργηματικής αυτής επιστολής με την καταπληκτική της καλλιγραφία.



ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΑΝΟΥ ΔΗΜ. ΤΖΙΟΒΑ

ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ ΛΥΚΟΣΤΑΝΗΣ ΚΟΥΡΕΝΤΩΝ (1905-1912)

Με το μοναστήρι της Λυκοστάνης, τα ερείπια που οποίου βρίσκονται στους πρόποδες της ανατολικής πλαγιάς του βουνού των Κουρέντων, πάνω από την αριστερή όχθη του παραπόταμου του Καλαμά Σμολίτσα ή Σκελιοπόταμο[1], έχουν ασχοληθεί και έχουν γράψει αξιόλογες μελέτες πολλοί συγγραφείς, οι οποίοι, σε γενικές γραμμές, χάραξαν το δρόμο για μια μελλοντική ολοκληρωμένη καταγραφή της ιστορίας του[2].

Όμως, σ' αυτές τις μελέτες, δεν γίνεται λόγος ούτε για τη διαχείριση της περιουσίας του μοναστηριού[3] ούτε και για τη δράση των τοποτηρητών και ηγουμένων του, οι οποίοι, κατά καιρούς, το είχαν διοικήσει. Ακόμη δεν περιγράφεται η αποφασιστική συμβολή της δημογεροντίας των τριών τμημάτων[4], της μοναστικής επιτροπής[5] και της ενιαίας δημογεροντίας Ιω-

---

1. Ιωάννη Λαμπρίδη, *Κουρεντιακά και Τσαρκοβιστιανά*, Εν Αθήναις 1888, σ. 64 Πρβλ. του ιδίου, *Ζαγοριακά*, μέρος δεύτερον, Εν Αθήναις 1889, σ. 11-12. Κώστα Κρυστάλλη, *Άπαντα*, εκδόσεις Αυλός, (α.χ.), σ. 533. Π. Αραβαντινού, *Περιγραφή της Ηπείρου*, μέρος Γ, εκδόσεις Ε.Η.Μ., Ιωάννινα 1984, σ. 140 κ.έ. Δημ. Καμαρούλια, *Τα Μοναστήρια της Ηπείρου*, τόμος Β΄, εκδόσεις Μπάστας-Πλέσσας, Αθήναι 1977, σ. 348.

2. Βλ. Ιωάννη Λαμπρίδη, *ό.π.*, σ. 64. Πρβλ. Στ. Μπέττη, *Η Κοβίλιανη, το χωριό, οι Γοργόληδες, το σχολείο τους*, Γιάννινα 1978, σ. 38. Λ. Παπαγεωργίου, *Η παρρησία του μοναστηριού Τοπολίων και Λυκοστάνης*, Συμβολή στη μελέτη των βαπτιστικών ονομάτων, Περιοδικό «Ηπειρωτική Εστία» τόμος 39 (1990), σ. 172 κ.έ. Δημ. Καμαρούλια, *ό.π.*, σ. 348-352. Στεφ. Μπέττη, *Κουρεντιακά*, Έκδοση Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Ιωαννίνων, Γιάννινα 1997, σ. 338 κ.έ.

3. Το μοναστήρι είχε στην κατοχή του σύμφωνα με μαρτυρικό γράμμα του ηγουμένου Πολυκάρπου (1866) 1300 στρ. χωράφια, ανάμεσα στα οποία 70 στρ. αμπέλια, δάση, βοσκοτόπους, χειμωνιάτικο μύλο στο ποτάμι, 124 ελαιόδενδρα στο θεσπρωτικό χωριό Οζντίνα, ένα μαγαζί στη συνοικία του Αρχιμανδρείου στα Γιάννινα καθώς και αριθμό ζώων μικρών και μεγάλων. Βλ. Στ. Μπέττη, *ό.π.*, σ. 38. Πρβλ Δημ. Καμαρούλια, *ό.π.*, σ. 349.

4. Βλ. Στ. Μπέττη, *Η Δημογεροντία Ιωαννίνων*, «Ηπειρωτικό Ημερολόγιο», εκδόσεις Ε.Η.Μ., Ιωάννινα 1987, σ. 358 κ.έ. όπου στο κεφάλαιο Ζ΄ περιγράφονται με λεπτομέρεια οι διατάξεις που αφορούσαν τη διοίκηση των μοναστηριών.

5. Από τον Ιούνιο του 1870 λειτουργούσε η μοναστική επιτροπή, η οποία είχε κύριο καθήκον της την σωτηρία των μοναστηριών της επαρχίας Ιωαννίνων. Στα 1870 πήρε μια σει-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

αννίνων[4], για την απαλλαγή του από τα χρέη, τα οποία τελικά το οδήγησαν σε οριστική διάλυση στα 1924[5].

Το κενό αυτό θα προσπαθήσω να καλύψω βασιζόμενος στο αρχειακό υλικό, που έχει εντοπιστεί, αλλά και στη σχετικά μικρή αλλά έγκυρη βιβλιογραφία η οποία θα το πλαισιώσει.

Είναι δεδομένο ότι το ιστορικό μοναστήρι της Λυκοστάνης, από τα 1880 είχε σημαντική συμβολή στην ανάπτυξη της παιδείας στα γειτονικά του χωριά[6], αλλά η δράση του επεκτείνεται από τα 1905 και στον φιλανθρωπικό τομέα, διαθέτοντας, από τα έσοδά του και ύστερα από απόφαση της δημογεροντίας των τριών τμημάτων, υπέρ των απόρων οικογενειών της επαρχίας Ιωαννίνων την αναλογία του[9].

Τα έσοδα του μοναστηριού προέρχονται από τις ενοικιάσεις της κτηματικής του περιουσίας και είχαν σκοπό να βοηθήσουν την παιδεία των γειτονικών του κοινοτήτων και την σταδιακή απόσβεση των χρεών του. Έτσι, τον Ιούνιο του 1906, ο τότε τοποτηρητής του μοναστηριού πατά-Ευάγγελος, είχε ζητήσει από τη δημογεροντία των τριών τμημάτων[10] να του επιτρέψει να κόψει μέρος από τα δένδρα του δάσους του για την πληρωμή των χρεών. Η αίτηση του τοποτηρητή συζητήθηκε από την δημογεροντία, η οποία αποφάσισε, ότι προτού του δοθεί η σχετική άδεια, να

ρά από σημαντικές αποφάσεις οι οποίες στόχευαν σε τρεις βασικούς στόχους. Ο πρώτος απέβλεπε στο σταδιακό ξεχρέωμα, ο δεύτερος απαγόρευε το δανεισμό από τους ηγουμένους και ο τρίτος αφορούσε την επίλυση των διαφορών τις οποίες θα εκδίκαζε η επιτροπή, υπό την προεδρεία του μητροπολίτη. Η επιτροπή αυτή διατηρήθηκε μέχρι το 1902, που η διοίκηση των μοναστηριών πέρασε στον κανονισμό της δημογεροντίας των τριών τμημάτων. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, *Πολιόχωρο (Μαζί) Ιωαννίνων. Οδοιπορικό στο χώρο και το χρόνο*, Ιωάννινα 1997, σ. 134 κ.έ.

6. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, *Η Ενιαία Δημογεροντία Ιωαννίνων*, περιοδικό «Ηπειρωτική Εστία», τόμος 27 (1979), σ. 808 κ.έ.

7. Βλ. Στ. Μπέττη, *ό.π.* σ 41 Πρβλ. Δημ. Καμαρούλια, *ό.π.*, σ. 352

8. Βλ. Ιωάννου Λαμπρίδη, *ό.π.* 64 όπου αναφέρεται, ότι το μοναστήρι χορηγούσε «προς ανάνηψιν εκ του ληθάργου των περιοίκων. Πρβλ. Στ. Μπέττη, *ό.π.*, σ. 39. Του ιδίου, *ό.π.*, σ. 470 και 479 μαζί με τη σχετική βιβλιογραφία.

9. Βλ. την υπ' αριθ. 24/4-5-1905, απόφαση της δημογεροντίας των τριών τμημάτων, Α.Μ.Ι. βιβλίο ετών 1905 κ.έ. σ. 17. Η μονή Λυκοστάνης καλείται να πληρώσει μια τοιχική λίρα για την αντιμετώπιση εκτάκτων αναγκών και για σινδρομές απόρων οικογενειών.

10. Βλ. Στ. Μπέττη, *ό.π.*, σ. 358. Σύμφωνα με το άρθρο 31 του κανονισμού της δημογεροντίας των τριών τμημάτων, η δημογεροντία μπορούσε να νοικιάζει «τας γαίας των Ιερών Μονών».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ενεργηθεί ο έλεγχος των λογαριασμών της διαχείρισής του και διόρισε ελεγκτές τα μέλη της κ. Φίλιο και Ιωάννη Ρίζο[11].

Ένα μήνα αργότερα, και φυσικά μετά από τον έλεγχο των λογαριασμών του τοποτηρητή, η δημογεροντία των τριών τμημάτων έδωσε την άδεια να κοπεί μέρος από το δάσος για ανθράκευση, αλλά το μέρος αυτό θα έπρεπε να υποδειχθεί από επιτροπή την οποία αποτελούσαν ο τοποτηρητής, ο Κ. Καραμπίνας από το χωριό Δραγουμή και ο Κ. Καπέρδας από την Κοβίλιανη. Με την ίδια απόφαση εγκρίθηκε *«η ανθράκευσις θα εκτεθή εις πλειοδοσίαν, οι δε πλειοδόται υποχρεούνται να προσφέρωσι τιμήν επί της οκάς των εξαχθησομένων ανθράκων, αι δαπάναι πάσαι θα είναι εις βάρος των αγοραστών, οι δε άνθρακες θα παραλαμβάνωνται υπό του αγοραστού άμα ζυγίζωνται υπό του τοποτηρητού ή και άλλου τινός διοριζομένου υπό της Ιεράς Μητροπόλεως. Η κατακύρωσις γενήσεται την 9ην προσεχούς μηνός Αυγούστου. Ο πλειοδότης θα καταβάλη λίρας οθωμανικάς 20»*[12].

Υλοποιώντας αυτή της την απόφαση η δημογεροντία προχώρησε στην ενοικίαση, με πλειοδοσία, του δάσους «Σιάχος» της μονής Λυκοστάνης, αλλά κατά την πλειοδοσία παρουσιάστηκε ένας και μόνο πλειοδότης, ο Αδαμάντιος Λάππας από το Νησί Ιωαννίνων, αλλά η τιμή που πρόσφερε κρίθηκε ασύμφορη με αποτέλεσμα, να εγκριθεί η ενοικίασή του δάσους κατ' αποκοπή *«και προς τούτο απεφασίσθη ινα μεταβή επί τόπου ο εκ των μελών κ.λ. Καζαντζής, μετά τινός ειδήμονος και παρατηρήσωσι το μέρος τούτο υποβάλωσι δε έκθεσιν περί της κατ' εκτίμησιν αξίας αυτού. Επίσης ειδοποιήθη και ο Αδ. Λάππας, όπως αποστείλη και αυτός ανθρώπους του προς τον αυτόν σκοπόν»*[13].

Αφού εφαρμόστηκαν κατά γράμμα ο όροι της απόφασής της η δημογεροντία προχώρησε στην κατακύρωση της δημοπρασίας υπέρ του Αδαμαντίου Λάππα, αφού πρώτα, έλαβε υπόψη τόσο την από ημερομηνία 17-8-1906 αίτηση του τοποτηρητή, με την οποία ζητούσε να παραχωρηθεί η αν-

---

11. Σύμφωνα με το άρθρο 36 του κανονισμού των τριών τμημάτων οι λογαριασμοί των ηγουμένων και των τοποτηρητών ελέγχονταν, υποχρεωτικά, κάθε εξάμηνο. Βλ. Στ. Μπέττη, *ό.π.*, σ. 359. Πρβλ. την υπ' αριθ. 108/28-6-1906 απόφαση της δημογεροντίας των τριών τμημάτων, Α.Μ.Ι., *ό.π.*, σ. 99.

12. Βλ. την υπ' αριθ. 112/31-7-1906 απόφαση της δημογεροντίας των τριών τμημάτων, Α.Μ.Ι. *ό.π.*, σ. 101.

13. Βλ. Την υπ' αριθ. 124/11-8-1906 απόφαση της δημογεροντίας των τριών τμημάτων, Α.Μ.Ι., *ό.π.*, σ. 107-108

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

θράκευση μέρους του δάσους του μοναστηριού για ν' ανταποκριθεί στις επείγουσες ανάγκες του, όσο και στην κατ' αντιπαράσταση εξέταση του τοποτηρητή και του μόνου πλειοδότη Λάππα, οι οποίοι έδωσαν τις πληροφορίες, που τους ζητήθηκαν από το ανώτερο διοικητικό όργανο του τμήματος.

Η δημογεροντία, αφού έλαβε υπόψη της *«ότι μόνος πλειοδοτης παρουσιάσθη ο κ. Αδ. λάππας προσενεγκών γρόσια (80) ογδοηκοντα επί ποσού χιλίων οκάδων ανθρακων εκ δενδρου και γροσια (110) εκατόν δέκα επί ποσού χιλίων οκάδων ανθράκων εκ ποιμναρίου ενέκρινε όπως ίνα κατοχιρωθή η παραχωρησις μέρους του δάσους εξ 150 χιλ. περίπου οκάδων ανθράκων δενδρου και 50 χιλ. εκ ποιμναρίου εις τον ειρημένον κ. Αδ. Λάππαν υπό τας ανω προσενεχθείσας τιμας υπό τον όρον της καταβολής υπ' αυτού εικοσοφράγκων χρυσων τεσσαρακοντα το μέρος του δάσους των δενδρων είναι γνωστον υπό το όνομα Σιαχος και εξ αυτού οφείλει να ανθρακεύση ο κ. Αδαμ. Λάππας»*[14].

Τρεις μέρες αργότερα, συντάχθηκε και υπογράφτηκε τόσο από τον τοποτηρητή όσο και από τον ενοικιαστή Λάππα, η παρακάτω ανέκδοτη σύμβαση, η οποία καταχωρήθηκε και στα πρακτικά της δημογεροντίας και τριών τμημάτων:

«Αριθ. Πρωτ: 1107
Βιβλ. Βον Δημογεροντίας
τριών τμημάτων
Ο Ιωαννίνων Γερασιμος[15] επιβεβαιοί
Μεταξύ των υποφαινομένων αφ' ενός του τοποτηρητού της Ιερας Μονής λιμοστάνης Πατά Ευαγγέλου και αφ' ετέρου του κ. Αδαμαντίου λάππα εκ της Νήσου Ιωαννίνων, εμπόρου εγένετο η εξης συμφωνία.

---

14. Βλ. Την υπ' αριθ. 130/23-8-1906, απόφαση της δημογεροντίας των τριών τμημάτων, Α Μ.Ι., *ό.π.*, σ. 109

15. Πρόκειται για τον τότε Μητροπολίτη Ιωαννίνων Γερασιμο Τανταλιδη (1906-1910), ο οποίος είχε διατελέσει διαδοχικά μητροπολίτης Σερβίων και Κοζάνης, Ρόδου και δυο φορες Πισιδιας. Το 1922 παραιτήθηκε από την υπηρεσια «οικειοθελως». Πέθανε στα Ιεροσόλυμα στις 23 του Οκτώβρη του 1928. Βλ. Φωτιου Γ. Οικονόμου, *Η εν Ιωαννινοις εκκλησια*, Αθηναι 1966, σ. 49 μαζι με τη σχετική βιβλιογραφία. Από τα Ιωάννινα ο Γερασιμος μετατέθηκε στη Ρόδο υστερα από ενέργειες του Ηπειρωτικου Κομιτάτου (Α' Δίνση Ιωαννίνων), το οποίο τον έκρινε ακατάλληλο να προΐσταται της Μητροπολεως Ιωαννίνων. Βλ. Αλ. Λιβαδέως, *Οι προδρομοι της απελευθερώσεως των Ιωαννίνων*, Αθηναι 1966, σ. 260. Πρβλ. Πανου Δημ. Τζιοβα, *Ο Ιωαννίνων Γερβάσιος Ωρολογας*, περιοδικό «Ηπειρωτική Εστία», τόμος 31 (1982), σ.485 κ.ε.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ο ειρημένος Παπά Ευάγγελος εγκρίσει της Ιεράς Μητροπόλεως Ιωαννίνων ως εμφαίνεται εκ του υπό ημερομ. 23 Αυγούστου ενεστώτος έτους πρακτικού της Δημογεροντίας των τριών τμημάτων παραχωρεί τω ειρημένω Αδαμαντίω Λάππα την εκκοπήν και ανθράκευσιν μέρους του δάσους της εν λόγω Ιεράς Μονής λυκοστάνης, ήτοι του εκ δένδρων δάσους του γνωστού υπό το όνομα «Σιάχος» μέχρι παραγωγής κατ' ελάχιστον όριον εκατόν πενήντα χιλιάδων οκάδων ανθράκων και μέρους του απέναντι του ποταμού εκ πουρναρίων δάσους χωρισθέντος υπό του τοποτηρητού της Μονής μέχρι παραγωγής πεντήκοντα χιλιάδων οκάδων ανθράκων. Η παραχώρησις συνεφωνήθη επί τη τιμή ογδοήκοντα γροσίων κατά χιλίας οκάδας των εκ δένδρου ανθράκων και εκατόν δέκα γροσίων κατά οκάδας των εκ πουρναρίου ανθράκων.

Ο αγοραστής κ. Αδαμάντιος λάππας οφείλει να προκαταβάλη άμα τη υπογραφή των συμβολαίων εις τον ρηθέντα Παπά-Ευάγγελον εικοσόφραγκα χρυσά τεσσαράκοντα, μετά δε τον συμψηφισμόν αυτών εκ της εξαγωγής αναλόγου ποσού ανθράκων, θέλει καταβάλλει του λοιπού την τιμήν των παραλαμβανομένων υπ' αυτού ανθράκων άμα τη παραλαβή. Πάσαι αι δαπάναι της εκκοπής του δάσους και της παραγωγής ανθράκων επιβαρύνουσι τον αγοραστήν, όστις θα παραλαμβάνη τους άνθρακας, αφού προηγουμένως ζυγισθώσιν υπό του Τοποτηρητού της Μονής ή του αντιπροσώπου αυτού.

Ο αγοραστής οφείλει να ξυλεύηται βαθμηδόν αμφότερα τα δάση το τε εκ δένδρων και το εκ πουρναρίων κατ' αναλογίαν, και να αποπερατώση αμφότερα εντός δυο ετών από της ενάρξεως της εκκοπής γενησομένης περί τα τέλη προσεχούς μηνός Σεπτεμβρίου.

Ο αγοραστής οφείλει να αφήση κατά μικρά διαστήματα ανέπαφα δένδρα τινά υποδειχθησόμενα υπό του τοποτηρητού ως χρήσιμα τη Ιερά Μονή ή ακατάλληλα προς ανθράκευσιν.

Εν περιπτώσει κάθ' ήν ο αγοραστής δεν ήθελε συμμορφωθή προς τους περί ανθρακεύσεως και πληρωμής όρους του παρόντος συμβολαίου υποχρεούται εις αποζημίωσιν της Ιεράς Μονής άνευ διαμαρτυρίας τινός του τοποτηρητού, το δε ποσόν της αποζημιώσεως θέλει ορισθή υπό δύο πραγματογνωμόνων διορισθησομένων ανά ενός εξ εκατέρου των συμβαλλομένων.

Επίσης και ο τοποτηρητής υποχρεούται εις αποζημίωσιν του αγοραστού εν περιπτώσει, καθ' ήν παρεμποδισθή αυτώ η εκμετάλλευσις του δάσους δι' επεμβάσεως τρίτων οριζομένης της αποζημιώσεως κατά τον ειρημένον τρόπον. Τούτων συμφωνηθέντων αμοιβαίως εγένετο το παρόν

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

εις διπλοίν. Εν Ιωαννίνοις τη 30η Αυγούστου 1906. Ο τοποτηρητης Ιεράς Μονης λυκοστάνης Παπά Ευάγγελος Α. Λάππας»[16].

Το συμβόλαιο αναγνώσθηκε στη συνεδρια της δημογεροντίας των τριών τμημάτων της 30-9-1906 και εγκρίθηκε καθ' ολοκληρία[17]. Η συνεργασία Λάππα-τοποτηρητή ηταν ομαλή μέχρι τις αρχές του έτους 1912[18], που φτάνει στα γραφεία της ενιαίας δημογεροντίας Ιωαννίνων αιτηση του τοποτηρητή Παπά-Δημητρίου[19], με την οποία κατηγορούσε τον ενοικιαστή ότι κόβει ξύλα σε μέρη του δασους που δεν είχε νοικιάσει. Στις κατηγορίες αυτες απάντησε ο ενοικιαστης, δια μεσου του εν Ιωαννίνοις αντιπροσώπου του Χαρ. Λάππα, κατηγορώντας τον τοποτηρητή, ότι τον εμπόδιζε να κόβει ξύλα στο δάσος που είχε νοικιάσει, με αποτελεσμα να ζημιώνεται αφού δεν εφαρμόζονταν οι όροι του συμβολαίου και τέλος ζήτησε να διαταχθει τοποτηρητης να μην τον εμποδίζει δίνοντας ταυτόχρονα την υπόσχεση ότι θα αποζημίωνε το μοναστήρι αν πραγματικά εξακριβωνόταν ότι δεν τηρούσε τους όρους του συμβολαίου.

Η ενιαία διοικητική δημογεροντία Ιωαννινων εκτιμώντας σωστά την όλη κατασταση και προκειμένου να μην αδικήσει κανεναν, ενεκρινε *«όπως μεταβώσιν επί τόπου ο Αιδ. Οικονομος Ιωαννης»*[20] τότε εφημέριος

---

16. Βλ. Α.Μ.Ι., φάκελος διάφορα έγγραφα. Κατω από τις υπογραφές στο συμφωνητικό ο τοποτηρητης παπά-Ευάγγελος γραφει με το ίδιο του το χερι τα εξης:

«Σημερον την 31ην Αυγουστου 1906 έλαβον παρά του Αδαμ. Λαππα δια την συμφωνηθείσαν προκαταβολήν εικοσόφραγκα χρυσά τεσσαράκοντα (αρ. 40) και εις ενδειξιν. Ο τοποτηρητής Παπα-Ευάγγελος». Το συμφωνητικό ειναι γραμμένο σε κόλλα χαρτί διαστασεων 0,21 Χ 0,30 εκατ. φέρει δύο τσιγκελικά χαρτόσημα πάγω στα οποία υπογραφει ο τοποτηρητής.

17. Βλ. Α.Μ.Ι., ό.π., σ. 118-119.

18. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ό.π., σ. 808. Με βάσει την υπ' αριθ. 366/30-9-1911 αποφαση της ενιαιας δημογεροντιας Ιωαννίνων, ο ενοικιαστης ειχε πληρωσει την πρωτη δοση του ενοικιου, η οποία ειχε κατατεθει στο υποκατάστημα Ιωαννίνων της Τραπεζας Αθηνων, επ' ονόματι της Ιερας Μονης Λυκοστανης.

19. Πρόκειται για τον ιερέα Δημήτριο Βόττη, ο οποιος κατάγόταν από τη Λιώδωνη του νομού Ιωαννίνων και ήταν γνωστός στα γειτονικά χωρια με το παρατσούκλι «Παπαλύκος». Βλ. Στ. Μπέττη, ό.π., σ. 41. Κατά την γνωμη μας το παρατσούκλι του το κόλλησαν οι κάτοικοι των γειτονικών με το μοναστήρι χωριών, που αντι για παπα-Δημητρη τον αποκαλούσαν Παπα-λύκο, ασφαλώς από την ονομασία της μονής την οποία ο ποιητης Κρυστάλλης αποκαλεί «όνομα και πράμα».

20. Πρόκειται για τον ιερέα Ιωάννη Σαχελλίωνα (1850-1923) από την Κωστάνιανη. Βλ. Παύλου Β. Γκαλντεμη, *Κωστανιανη, παλιές σελίδες*, Γιάννενα 1984, σ. 37. Πρβλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, *Τα μικρά χρονικά των Ιωαννίνων (1879-1946)*, ανάτυπο από το «Ηπειρωτικό Ημερολόγιο», Ιωάννινα 1995, σ. 321.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

της εκκλησίας Περιβλέπτου Ιωαννίνων[21], με αμοιβή 2 μεντζίτια, για να εξακριβώσει αν, πραγματικά, δεν τηρούνταν οι όροι του σχετικού συμβολαίου παίρνοντας ως βοηθό του τον εφημέριο της Δραγουμής Γεώργιο. Τέλος η δημογεροντία ενέκρινε ότι τα έξοδα αυτής της επιτροπής θα τα πλήρωνε εκείνος που είχε άδικο[22].

Στις αρχές του Φλεβάρη του 1912 η επιτροπή, στην οποία μετείχε ως μέλος ο Ιωάννης Αναγνωστόπουλος, ο οποίος φαίνεται ότι αντικατέστησε τον ιερέα Γεώργιο, υπέβαλε έκθεση για τη διαφορά Λάππα-τοποτηρητή για το δάσος του μοναστηριού, με την οποία ανέφεραν *«ότι συνεβιβάσθη η διαφορά αύτη»*. Η έκθεση συζητήθηκε, στα τέλη Φλεβάρη, από την ενιαία δημογεροντία, η οποία αποφάσισε να προσκληθεί ο ενοικιαστής και να πληρώσει τη μισή δαπάνη της επιτροπής[23]. Ο ενοικιαστής υπάκουσε στην εντολή και κατέθεσε, στο γραμματέα της[24] Λιάσκο 61 1/2 γρόσια, που ήταν ακριβώς η μισή δαπάνη της διαιτητικής επιτροπής, αλλά, ταυτόχρονα, κατέθεσε και την τελευταία δόση του ενοικίου του δάσους, ελαττωμένη κατά 100 γρόσια, που ήταν η αξία 200 οκάδων κάρβουνου, το οποίο είχε αγοράσει ο τοποτηρητής, ο οποίος, με τη σειρά του, ισχυρίστηκε ότι ο ενοικιαστής του χρωστούσε αγώγια και το μισθό του αγροφύλακα. Η δημογεροντία δεν πείστηκε από τους ισχυρισμούς και των δύο και αποφάσισε ο ενοικιαστής να καταθέσει στο γραμματέα όλα τα χρήματα της δόσης και αν έχει λογαριασμούς με τον τοποτηρητή να τους καθαρίσει αργότερα. Έτσι, το συνολικό ποσό της δόσης του ενοικίου του δάσους της μονής, το οποίο έφτανε τις 18 τουρκικές λίρες, κατατέθηκε στην Τράπεζα Αθηνών (υποκατάστημα Ιωαννίνων) για λογαριασμό της μονής Λυκοστάνης[25].

---

21. Για την εκκλησία της Περιβλέπτου, βλ. Μητροπολίτου Αθηναγόρα, «Νέος Κουβαράς», περιοδικό «Ηπειρωτικά Χρονικά» (1929), σ. 1-54. Πρβλ Κ. Φωτόπουλου, *Τα Γιάννινα, οι μαχαλάδες, τα σοκάκια και τα τοπωνύμιά τους με τις ιστορικές και λαογραφικές παραδόσεις και ανέκδοτα*, Γιάννινα 1985, σ. 77 κ.έ. Λημ. Καμαρούλια, *ό.π.* σ. 249 κ.έ. μαζί με τη σχετική βιβλιογραφία.

22. Βλ. Πάνου Λημ. Τζιόβα, *ό.π.*, τόμος 29 (1981), σ. 235-236 όπου και δημοσιεύεται η υπ' αριθ. 565 13-1-1912 απόφαση της ενιαίας δημογεροντίας Ιωαννίνων.

23. Βλ. Πάνου Λημ. Τζιόβα, *Ανέκδοτες αποφάσεις της ενιαίας δημογεροντίας Ιωαννίνων*, εφημερίδα «Ήπειρος» Ιωαννίνων, φύλλο 610/4-5/1/1997 όπου δημοσιεύεται η υπ' αριθ. 653/24-2-1912 απόφαση της ενιαίας δημογεροντίας Ιωαννίνων.

24. Σύμφωνα με το άρθρο 21 παρ. ια΄ του κανονισμού πόλης και επαρχίας Ιωαννίνων του 1908 (αρχείο Συγγραφέα) η ενιαία δημογεροντία διατηρούσε δύο γραμματείς, διερμηνέα και κλητήρα.

25. Βλ. την υπ' αριθ. 739/20-4-1912 απόφαση της ενιαίας δημογεροντίας Ιωαννίνων Πάνου Λημ. Τζιόβα, *ό.π.*, φύλλο 648/1-2/8/1997.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ο ενοικιαστής φαίνεται ότι ήταν άνθρωπος συνεπής στις υποχρεώσεις του και δεν δημιουργούσε προβλήματα στην πληρωμή των δόσεων[26], αλλά και η δημογεροντία τον αντιμετώπιζε πάντα ευνοϊκά. Από την άλλη πλευρά το μοναστήρι κέρδιζε σταθερά έσοδα αλλά και ο ενοικιαστής είχε τα επαγγελματικά του συμφέροντα από αυτό. Το γεγονός αυτό αποδεικνύει η παρακάτω, ανέκδοτη επιστολή, του ενοικιαστή Λάππα προς την ενιαία δημογεροντία Ιωαννίνων και τον τότε μητροπολίτη Ιωαννίνων Γερβάσιο Ωρολογά[27].

«Αριθ. πρωτ: 451

Σεβασμιώτατε

Ο βαθυσεβάστως υποσημειούμενος καθυποβάλλω τη Υμετέρα Σεβασμιότητι και τη Αξιοτίμω Δημογεροντία ότι η Ιερά Μονή Λυκοστάνης έχει τμήμα δάσους με δένδρα πολύ παλαιά τα οποία ουδεμίαν ωφέλειαν προσδίδουν εις την Μονήν, ενώ τουναντίον εάν θα εκκοπούν θα δώσωσι μεγάλην ωφέλειαν εις την Μονήν καθότι και χρήμα θα εισπραχθή και το μέρος θα γίνη βοσκή εξ' ης πολλαί αι ωφέλειαι πλην δε τούτου προλαμβάνεται και ξημία της Μονής καθότι τα δένδρα κόπτωνται, συν τω χρόνω και ουδεμία ωφέλεια καταφαίνεται. Τούτων ούτως εχόντων και υποδεικνύων την ανωτέρω ωφέλειαν δια την Μονήν προσφέρομαι να παχτώσω το μέρος τούτο της Μονής λυκοστάνης προς ανθράκευσιν.

Επί τούτου διατελώ μετά βαθυτάτου σεβασμού. Εν Ιωαννίνοις τη 27 Ιουνίου 1912 ευπειθέστατος Λοΐσιας Λάππας»[28].

Η αίτηση Λάππα παραπέμφθηκε στην ενιαία δημογεροντία Ιωαννίνων, η οποία αποφάσισε να ερωτηθεί ο τοποτηρητής του μοναστηριού αν είναι συμφέρουσα ή όχι η προσφορά του[29].

Δύο μήνες αργότερα, ο τοποτηρητής παρουσιάστηκε στη συνεδρίαση της δημογεροντίας και ζήτησε να του δοθούν, με επιστροφή, 20 ναπολεόνια, από τα χρήματα του μοναστηριού για να μπορέσει να καλύψει την πληρωμή των φόρων, που δεν έπαιρναν καμμία αναβολή. Σε αντίθετη περίπτωση, ο τοποτηρητής Παπαλίκος, δήλωσε ότι θα αναγκαστεί να που-

26. Σύμφωνα με την υπ' αριθ. 655/1-3-1997 ο ενοικιαστής φαίνεται να εξοφλεί μέσα στις προθεσμίες τις δόσεις του ενοικίου. Βλ. Πάνου Δ. Τζιόβα, ό.π., φύλλο 660/4-5/1/1997.

27. Για τον μητροπολίτη Ιωαννίνων Γερβάσιο Ωρολογά, μαζί με τη σχετική βιβλιογραφία βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ό.π., σ. 481 κ.ε.

28. Βλ. Α.Μ.Ι., φάκελος διάφορα έγγραφα.

29. Βλ. την υπ' αριθ. 821/22-6-1912 απόφαση της ενιαίας δημογεροντίας Ιωαννίνων. Πρβλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ό.π., εφημερίδα «Ήπειρος», φύλλο 666/29-30/3/1997.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

λήσει πράγματα του μοναστηριού σε μικρή τιμή. Η δημογεροντία δέχθηκε να δώσει τα 20 ναπολεόντια και τότε και μόνο ζήτησε να μάθει αν ήταν συμφέρουσα ή όχι η ενοικίαση του δάσους. Η τοποτηρητής απερίφραστα δήλωσε ότι δεν συμφέρει η ενοικίαση και έτσι το ανώτερο διοικητικό όργανο της πόλης και της επαρχίας Ιωαννίνων απέρριψε την αίτηση Λάππα κατά πλειοψηφία, αφού δύο μέλη του ο Ιωάννης Πισπιρής και ο Κων. Μακρυδήμας[30] μειοψήφησαν[31].

Το δάσος της μονής Λυκοστάνης ήταν πολύ κατάλληλο, σαν πρώτη ύλη, για την παραγωγή κάρβουνου, γεγονός που το πιστοποιεί αναντίρρητα το αρχειακό υλικό. Έτσι, το δάσος ήταν από παλαιά το μήλο της έριδας των παραγωγών κάρβουνου, όπως τουλάχιστο πιστοποιεί η παρακάτω ανέκδοτη επιστολή του παντοπώλη Μίχου Μπάρμπα:

«Αριθ. πρωτ: 441

Προς την Αυτού Σεβασμιότητα τον Μητροπολίτην Ιωαννίνων Κύριον Κύριον Γερβάσιον και την Αξιότιμον Διοικητικήν Δημογεροντίαν των τριών Τμημάτων.

Σεβασμιώτατε.

Ο βαθυσεβάστως υποσημειούμενος Μιχαήλ Μπάρμπας παντοπώλης εις Κανλή-Τσεσμέ Ιωαννίνων[32] *υποβάλλω τη Υμετέρα Σεβασμιότητι και τη Αξιοτίμω Διοικητική Δημογεροντία των τριών τμημάτων ότι από τινός συνέλαβον την σκέψιν όπως προτείνω εις την Δημογεροντίαν πρότασιν περί εκμισθώσεως προς εμέ μέρους του δάσους της Ιεράς Μονής Λυκοστάνης προς ξύλευσιν και ανθράκευσιν. Ήδη, Σεβασμιώτατε, δια της παρούσης ταπεινής μου αιτήσεως υποβάλλω την πρότασιν ταύτην και εξαιτούμαι όπως, εάν εγκριθή αρμοδίως, μοι εκμισθωθή ωρισμένον μέρος του δάσους της Ιεράς Μονής Λυκοστάνης προς ξύλευσιν και ανθράκευ-*

---

30. Για τον Κώστα Μακρυδήμα, τον αντιπρόσωπο του Συρράκου, και για χρόνια μέλος της δημογεροντίας των τριών τμημάτων και της ενιαίας δημογεροντίας Ιωαννίνων. Βλ. Πάνου Λημ. Τζιόβα, *Ηπειρωτικά ανέκδοτα*, Ιωάννινα 1992, σ. 39.

31. Βλ. Πάνου Λημ. Τζιόβα, *ό.π.*, εφημερίδα «Ήπειρος», φύλλο 690/3-4/5/1997 όπου δημοσιεύεται η υπ' αριθ. 943/21-9-1912 απόφαση της ενιαίας δημογεροντίας Ιωαννίνων και οι λόγοι για τους οποίους μειοψήφισαν οι Μακρυδήμας και Πισπιρής.

32. Πρόκειται για τη σημερινή συνοικία Καλούτσιανη ή Καλούτσα, που περιλαμβάνει τους σημερινούς δρόμους 21ης Φεβρουαρίου, Αγίας Μαρίνας, Μπιζανίου, Κονίτσης, Γκραμπάλας, Π. Σαπουντζάκη, Αθαμάνων και των γειτονικών στενωπών. Η τουρκική ονομασία της ήταν Κανλή-Τσεσμέ, που σημαίνει βρύση αίματος, από την εποχή της επανάστασης του Διονυσίου του Φιλοσόφου το 1911. Βλ. Κώστα Φωτόπουλου, *ό.π.*, σ. 42.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

σιν υφ' οιουσδήποτε όρους και αν εγκρίνη η Σεβ. Δημογεροντία. Επί τούτοις διατελώ μετά βαθυτάτου σεβασμού. Ιωάννινα τη 19η Φεβρουαρίου 1909. Μήχος Ι. Μπάρμπας»[33].

Η αίτηση Μπάρμπα παραπέμφθηκε στη δημογεροντία των τριών τμημάτων, η οποία, με σχετική της απόφαση ενέκρινε *«προ πάσης άλλης αποφάσεως επί της αιτήσεως ταύτης όπως συζητηση το ζήτημα τούτο μετά την εγκατάστασιν του διορισθέντος τοποτηρητού Παπά-Δημητρίου εις την Μονήν Λιγκοστάνης και μετά την υποβολήν σχετικής εκθέσεως του τοποτηρητού τούτου περί των λεπτομερειών της παχτώσεως ταύτης ήτοι πόσον μέρος του δάσους δύναται να παχτωθή,οι όροι της παχτώσεως και τα καθέκαστα»*[34].

Το μοναστήρι είχε ακόμη στην κατοχή του ακίνητα στα Γιάννινα, στη Θεσπρωτία και σε περιοχές των κοινοτήτων Κοβίλιανης και Λιθίνου, τα οποία αποτελούσαν βασική πηγή εσόδων και γι'αυτό το λόγο η ενιαία δημογεροντία έδινε ιδιαίτερη βαρύτητα στη συντήρησή τους για να είναι πιο αποδοτικά και για να ενοικιάζονται πιο εύκολα.

Στα 1911 η ενιαία δημογεροντία είχε αναθέσει στον εργολάβο Ιωάννη Αναγνωστόπουλο την ανοικοδόμηση του ιδιόκτητου καταστήματος του μοναστηριού, το οποίο βρισκόταν στη συνοικία Αρχιμανδρείου[35] Ιωαννίνων[36]. Ο εργολάβος, στις αρχές του Νοεμβρη του 1911, είχε τελειώσει, σχεδόν, τις εργασίες, που του είχαν ανατεθεί με συμβόλαιο και, με αίτηση του, ζήτησε το υπόλοιπο της εργασίας του, το οποίο ανερχονταν σε 20 ναπολεόνια. Η δημογεροντία συζητησε την αίτηση Αναγνωστόπουλου και αποφάσισε *«όπως του δοθώσιν μόνον δεκα (10) ναπολεόνια ή δυνατόν εισπραττομένων τούτων παρά του Αδαμαντίου Λάππα εκ του μισθώματος του δασους Λιγκοστάνης το δε υπόλοιπον να μετρηθή αφού παραδωση το μαγαζείον τελείως αποπερατωμένον· προς τούτο δε διορίζεται ο κ. Ε. Ζήκος*[37] *ίνα ομού μετά του Γραμματέως Δ. Λιάσκου μεταβή να παρατηρήση

33. Βλ. Α.Μ.Ι., φάκελος διαφορα έγγραφα.

34. Βλ. Α.Μ.Ι., ό.π., σ. 445-446 όπου υπάρχει η υπ' αριθ. 617/25-2-1909 απόφαση της δημογεροντίας των τριών τμημάτων.

35. Για την παλιά συνοικία του Αρχιμανδρείου, που κάποτε ήταν το επισημότερο νεκροταφείο της πόλης και είχε περιφέρεια τη συνοικία της Καραβατιας, το Σαράι μαχαλά, Σάββα, Κοίμτλου, Γαλατά, Σπιτι Αγίου Γεωργίου Νεομαρτυρα, Ζαβαντιέ, Μαχαλά και Ψαθομαχαλά. Βλ. Κ. Φωτόπουλου, ό.π., σ. 15-16.

36. Βλ. Στ. Μπέττη, ό.π., σ.38 όπου καταγράφονται τα κτήματα του μοναστηριού.

37. Ο Ευαγ. Ζήκος καταγόταν από την Ζώριστα και είχε εκλεγεί το 1909 με ψήφους 7 αντιπρόσωπος του τμήματος Τσαρχοβίστας, και ήταν μέλος της εκλογικής συνέλευσης για

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

εάν το μαγαζείον ανοικοδομήθη συμφώνως τοις όροις του συμβολαίου[38].

Στις 16 του Ιούνη του 1911, ο τότε τοποτηρητής Παπαλύκος ζήτησε από την ενιαία δημογεροντία, την κατασκευή πέτρινης δέσης για τον μύλο του μοναστηριού, ο οποίος βρισκόταν στο Λίθινο, τονίζοντας, ιδιαίτερα, ότι θα είναι πολύ χρήσιμη. Η αίτηση του τοποτηρητή συζητήθηκε την επομένη αλλά η κατασκευή της δέσης αναβλήθηκε, μέχρι την έκδοση του πορίσματος του ελέγχου των λογαριασμών του μοναστηριού από τον εισηγητή, αλλά δέχθηκε ότι την δαπάνη της κατασκευής, που κατά την εκτίμηση του Παπαλύκου θα έφτανε της 15 λίρες τουρκίας, θα την εξοικονομούσε ο ίδιος, όχι από τα ενοίκια του δάσους αλλά από άλλους πόρους[39].

Η κατασκευή της πέτρινης δέσης του μύλου ατόνησε, μέχρι τα μέσα του Αυγούστου του 1911, που οι κάτοικοι των γειτονικών κοινοτήτων κατέθεσαν αίτηση *«περί της κατασκευής λιθίνης της δέσεως του μύλου της Μονής ταύτης προς όφελός της»*, την οποία συζήτησε η ενιαία δημογεροντία, τέσσερες μήνες αργότερα, και αποφάσισε *«όπως προσκληθή ο τοποτηρητής της Μονής ταύτης φέρων και τους λογαριασμούς του»*[40].

Στις αρχές του Μάρτη του 1912 η δημογεροντία, με την παρουσία του τοποτηρητή, επανεξέτασε την αίτηση των *«περιοίκων κοινοτήτων της Ιεράς Μονής Λυκοστάνης»*, οι οποίοι υποστήριζαν ότι η δέση του μύλου θα έπρεπε να είναι λίθινη, προκειμένου να αποφεύγονται ετήσιες δαπάνες στο μέλλον και κοστολογούσαν το όλο έργο σε 50-60 ναπολεόνια και αποφάσισε να πάει επί τόπου ο τεχνίτης Αναγνωστόπουλος, από την Κοβίλιανη, για να υποδείξει το μέρος, που θα γίνονταν η δέση και πόσο αυτή θα στοίχιζε. Ακόμη ο τεχνίτης υποχρεώθηκε να καταθέσει πόρισμα στην ενιαία δημογεροντία, η οποία του όρισε αμοιβή 3 μεντζήτια, τα οποία θα τα έπαιρνε από τον τοποτηρητή[41].

την εκλογή της ενιαίας δημογεροντίας και του μεικτού εκκλησιαστικού δικαστηρίου Ιωαννίνων. Βλ. Πάνου Αημ. Τζιόβα, *ό.π.* σ. 39. Πρβλ. του ιδίου, Η νεώτερη πολιτική ιστορία των Ιωαννίνων, περιοδικό «Ηπειρωτική Εστία» τόμος 23 (1985), σ. 173 κ.ε.

38. Βλ. Πάνου Αημ. Τζιόβα, 169 ανέκδοτες αποφάσεις της ενιαίας δημογεροντίας Ιωαννίνων, εφημ. «Ηπειρωτικός Αγών» Ιωαννίνων, φύλλο 1400/2/21-11-1978, όπου δημοσιεύεται η υπ' αριθ. 134 3-11-1911 απόφαση η σχετική με το θέμα.

39. Βλ., Πάνου Αημ. Τζιόβα, *Πώς λειτουργούσε η ενιαία δημογεροντία Ιωαννίνων*, εφημ. «Ηρωϊνός Λόγος» Ιωαννίνων, φύλλο 6994/20-12-98, όπου και δημοσιεύεται η υπ' αριθ. 175/17-6-1911 απόφαση.

40. Βλ. Πάνου Αημ. Τζιόβα, *ό.π.*, τόμος 38 (1980), σ. 818 αρ. αποφ. 495/2-12-1911

41. Βλ. Πάνου Αημ. Τζιόβα, *ό.π.*, εφημερίδα «Ήπειρος», φύλλο 610/4-5/1/1997, αριθ. απόφαση 666/1-3-1912.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Στις 14 του Μάρτη του 1912 ο τεχνίτης ο τεχνίτης Αναγνωστόπουλος υπέβαλε το πόρισμά του, σύμφωνα με το οποίο η δαπάνη θα ανερχόταν σε 50-55 λίρες τουρκίας και ότι θα έπρεπε η κατασκευή να μη γίνει εργολαβικά. Η δημογεροντία δέχτηκε το πόρισμα Αναγνωστόπουλου και διέταξε τον τοποτηρητή, με ατομική του ευθύνη, να προχωρήσει στην κατασκευή της πέτρινης δέσης του μύλου, να κρατάει τακτικό λογαριασμό των δαπανών, να προσπαθήσει να μη ζημιωθεί το μοναστηρι και τέλος του επέστησε την προσοχή στο γεγονός ότι η κατασκευή θα πρέπει να είναι στέρεα[42].

Η μεγάλη κτηματική περιουσία του μοναστηριού και ιδιαίτερα τα χωράφια κινδύνευαν τόσο από τους ισχυρούς μπεηδες και αγάδες, που από τον 18ον αιώνα είχαν καταντήσει αληθινή μάστιγα για τις κοινότητες και τα πλούσια μοναστήρια[43], όσο και από τους Έλληνες ακτήμονες καλλιεργητές.

Από το 1905 η μονη της Λιμοστάνης είχε κτηματική διαφορά με τον Τούρκο Αιδίπ Εφενδη, με αποτέλεσμα να κινησει εναντίον του αγωγή, την οποία το ακυρωτικό δικαστήριο είχε απορριψει. Η απόφαση του δικαστηριου υποχρέωσε τη δημογεροντια των τριων τμημάτων να εξουσιοδοτησει τον τότε τοποτηρητή Ευάγγελο[44], να υποβάλει αίτηση για αναθεωρηση της δικης και να ξοδέψει όσα χρήματα θα χρειαζόταν[45]. Ωστόσο, το ακυρωτικό δικαστήριο, δικαίωσε τον Αιδίπ Εφένδη, ο οποίος υπέβαλε αναφορά στον τότε γενικό διοικητή των Ιωαννινων[46], με την οποία υποστήριζε ότι τα κτήματα είναι δικά του και ζήτησε την επεμβαση του για να υποχρεωθεί ο τοποτηρητής να μη παρεμβαινει σ' αυτά. Ο Τούρκος διοικητής ενημέρωσε γι' αυτό τον Μητροπολιτη Σωφρόνιο Χρηστίδη[47], ο

---

42. Βλ. Πάνου Λημ. Τζιόβα, *ό.π.*, εφημερίδα «Ηπειρος», φυλλο 639/15-16/2/1997, αριθ. απόφ. 639/12-4-1912

43. Βλ. A.A. Vasiliev, *Ιστορία της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας*, Αθηναι 1968, σ. 169. Πρβλ. Ιωακειμ Μαρτινιάνου, *Η Μοσχόπολη*, Θεσσαλονικη 1957, σ. 168. Νικου Ζιάγκου, *Θεοκρατορική Ηπειρος*, Αθηναι 1974, σ. 110 μαζί με τη σχετική βιβλιογραφία. Π.Λ. Τζιόβα, *ό.π.* σ. 37.

44. Πρόκειται για τον Ευάγγελο Κέφο που τότε ήταν εφημέριος της Πογδοράς και καταγόταν από την Καβάλιανη. Βλ. Στ. Μπεττη, *ό.π.*, σ.41

45. Βλ. την υπ' αριθ. 85/10-11-1905 απόφαση της δημογεροντιας των τριών τμημάτων, Α Μ.Ι. *ό.π.* σ. 79 και 80.

46. Πρόκειται για τον διοικητή Οσμάν πασά (Σ-Σ)

47. Για τον μητροπολίτη Ιωαννίνων Σωφρόνιο Χρηστιδη, Βλ. Φ. Γ. Οικονόμου, *ό.π.*, σ. 48 και 49 μαζί με βιβλιογραφία. Πρβλ. Πάνου Λημ. Τζιόβα, *Ηπειρωτικά Σύμμεικτα*, Η ανα-

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

οποίος κάλεσε τον τοποτηρητή στη Μητρόπολη και, ενώπιον της δημογεροντίας των τριών τμημάτων, τον υποχρέωσε να υπογράψει την παρακάτω ανέκδοτη δήλωσή του, η οποία καταχωρήθηκε και στο βιβλίο των πρακτικών του παραπάνω διοικητικού οργάνου.

«85: Σήμερον την δεκάτην του μηνός Νοεμβρίου του έτους 1905 ημέραν της εβδομάδας Πέμπτην προ μεσημβρίας ο υποφαινόμενος Παπά-Ευάγγελος τοποτηρητής της Ιεράς Μονής λυκοστάνης προσκληθείς παρά της Α. Σεβασμιότητος του Μητροπολίτου Ιωαννίνων προσήλθεν εις την Ιεράν Μητρόπολιν και έλαβον γνώσιν της υπό του Αιδίπ Εφένδη Ιωαννίτου υποβληθείσης τη Α. Εξοχότητι τω Γενικώ Διοικητή Ιωαννίνων αναφοράς υπό ημερ. 29 Οκτωβρίου 1905 ως και της απαντήσεως του Ζαπιτά Ιωαννίνων υπό ημερομηνίαν 31 8/βρίου 1905 και υπ' αριθ. 811 διετάχθην δε παρά της Α. Σεβασμιότητος, ίνα επί ουδενί λόγω επεμβώ εις το εξής εις τα κτήματα του αναφερομένου Αιδίπ. Εφένδη τα οποία ούτος νέμεται δια ταπίων[48]. Συνεπεία δε της σεβαστής διαταγής της Α. Σεβασμιότητος υπόσχομαι ότι επ' ουδενί λόγω θέλω ποτέ επεμβή εις κτήματα, άτινα νέμεται ο Αιδίπ εφένδης δι' εαυτόν ή ως επίτροπος ανηλίκων και ότι άνευ αδείας της Ι. Μητροπόλεως ουδέποτε θέλω προβή να υποστηρίξω δικαιώματα της Ιεράς Μονής λυκοστάνης αυτογνωμόνως και αν ποτέ τις ήθελεν επέμβη εις τα κτήματα της Ιεράς Μονής θα ειδοποιώ την Ιεράν Μητρόπολιν, ήτις έχει την εξουσίαν και το δικαίωμα να προστατεύη τας Ιεράς Μονάς[49]. Προσέτι δηλώ ότι όλον το περιεχόμενον της αναφοράς του Αιδίπ Εφένδη είναι ανυπόστατον, διότι εγώ ουδέποτε επενέβην εις κτήματά του και δεν γνωρίζω τίποτε από όσα αναφέρει και αν αποδειχθή το εναντίον δέχομαι

γκαστική παραίτηση του μητροπολίτη Ιωαννίνων Σοφρονίου Χρηστίδη την 1-6-1906 με βάση ανέκδοτα στοιχεία, περιοδικό «Ηπειρωτική Εστία», τόμος 30 (1982), σ. 172 κ.ε. Πρόκειται για απάντηση του συγγραφέα προς τον πρεσβύτερο Γεώργιο Χαραμαντά, ο οποίος υποστήριζε, σε σχετική του εργασία, ότι ο Σοφρόνιος παραιτήθηκε με τη θέλησή του.

48. Με βάση τον τουρκικό νόμο η κυριότητα κάθε ακινήτου πιστοποιούνταν με το ταπί. Βλ., το άρθρο 1 του τουρκικού νόμου «οδηγίαι περί εγγράφων ταπίου». Βλ., Λημ. Νικολαΐδη, *Οθωμανικοί Κώδικες*, Κων/πολη 1896, τόμος 2, σ. 1006. Πρβλ., Πάνου Λημ. Τζιόβα, *ό.π.*, σ. 70.

49. Σύμφωνα με το Βεράτιο που είχε δοθεί στον τότε Πατριάρχη Ιωακείμ, μετά την αναγνώριση του κανονισμού της Οθωμανικής Αρχής, κανένας δεν έχει το δικαίωμα να επεμβαίνει στους αμπελώνες, στους κήπους, τις μάνδρες, τα λιβάδια, τα μοναστήρια και τ' άγιάσματα που ανήκαν στο Οικουμενικό Πατριαρχείο. Βλ., Λημ. Νικολαΐδη, *ό.π.* Κων/πολη 1890 τόμος 3, σ. 2745.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

να παιδευθώ. Εν Ιωαννίνοις τη 10 Νοεμβρίου 1905. Ο τοποτηρητής της Ιεράς Μονής Λιγκοστάνης Παπα-Ευάγγελος»[50].

Σύμφωνα με την παραπάνω γραπτή δήλωση, η οποία είχε εγκριθεί από τη δημογεροντία των τριών τμημάτων, η διαφορά είχε λήξει και γι' αυτό ακριβώς το σκοπό πήγε επί τόπου ο Τούρκος αξιωματικός Ομερ Εφένδης για να δώσει τα κτήματα για καλλιέργεια στον δικαιούχο[51], αλλά συνάντησε την πεισματική αντίσταση των κατοίκων της Πογδοράς και μερικών γυναικών της Κοβίλιανης, που την υποκίνησε ο ιερέας του χωριού Παπά-Πέτρος[52]. Ο ιδιοκτήτης Αιδίτ αναφέρθηκε ξανά στον Τούρκο διοικητή των Ιωαννίνων, ο οποίος με τον υπ' αριθ. 694/22-12-1905 τεσκερέ του, προς τον μητροπολίτη Ιωαννίνων, ζήτησε να ληφθούν τα αναγκαία για την περίπτωση μέτρα. Ο μητροπολίτης κάλεσε τον Παπα-Πέτρο στη Μητρόπολη και του συνέστησε, ενώ πιον της δημογεροντίας *«ίνα του λοιπού απέχη αιστηρώς πάσης αναμίξεως εις τας γαίας του Ιωαννίτου Αιδίτ Εφένδη, άλλως θα τιμωρηθή αιστηρώς»*.

Ο παπά-Πέτρος απαντησε στις κατηγορίες του Ιωαννίτη μπεη δηλώνονται *«ότι ουδαμώς θέλει αναμιχθή εις τας γαίας του Αιδίτ Εφενδή και αν ποτέ ηθέλεν αποδειχθή ότι ανεμίχθη αμέσως η εμμέσως, να τιμωρηθή παρά της Υ. Μητροπόλεως παραδειγματικώς. Ταύτα δηλώσας και προσθείς ότι θέλει περιορίζεται αποκλειστικώς εις την επιτέλεσιν των καθηκόντων του εφημερίου Κοβίλιανης υπογράφεται»*[53] Ωστόσο, το όλο θεμα δεν έκλεισε γιατί, δύο χρόνια αργότερα, από τους καλλιεργητές των χωραφιών του μοναστηριού ζητήθηκε αποζημίωση γιατί μετείχαν στη δίκη, μεταξύ του Αιδίτ η Χουσεΐν Εφενδή και της μονής, για τα αμφισβητούμενα κτήματα.

Συγκεκριμένα στις 3 του Γενάρη του 1908 ο Στέφος Γεώργης, από την

---

50 Βλ. Α.Μ.Ι., ό.π., σ. 79-80

51. Σύμφωνα με τον Μπέττη η Πογδαρι ηταν ιδιοκτησια του τουρκογιαννιωτη Χουσεΐν μπεη Σουρλά που δεν ηταν άλλος από τον Αιδίτ Εφενδή. Βλ. Στ. Μπέττη, ό.π., σ. 449. Τα κτήματα (1/4 εξ αδιαιρέτου) κατείχε μετά ο Ταχσιν Εφένδης και από αυτόν τα αγόρασαν για λογαριασμό της μονής Λιγκοστάνης (20/3/898), ύστερα από αίτηση του τοποτηρητή της Παπα-Ευαγγέλου στη Μητρόπολη Ιωαννίνων, αντί οθ. 130 οι Κοβιλιανιτες Ι. Κυριακίδης, Σπ. Ντίνος, Ειθ. Αναγνώστου και Κων. Παπαγεωργίου. Βλ. Α.Μ.Ι. χώδικας επαρχιακής Δημογεροντιας αρ. 9 σ-7 και 12.

52. Ο παπα-Πέτρος καταγόταν από την Ψήνα και είχε αντικαταστήσει τον τοποτηρητή Παπαλίκο το 1901 «χάριν των συμφερόντων της μονής». Βλ. Στ. Μπέττη, ό.π., σ. 45.

53. Βλ. την υπ' αριθ. 90/28-12-1905 απόφαση της δημογεροντίας των τριών τμημάτων, όπου καταχωρείται και η γραπτή δήλωση του παπα-Πέτρου Α.Μ.Ι. ό.π. σ. 84-85.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Πογδορά, ζήτησε, με αίτηση του, από τη δημογεροντία των τριών τμημάτων, να πληρώσει και σ' αυτόν και σ' άλλους τρεις χωριανούς του 450 γρόσια αποζημίωση *«εις τα οποία κατεδικάσθησαν χάριν της Μονής ως μετασχόντες εις την δίκην ταύτην μετά του γειτνιάζοντος Εδήπ ή Χουσεΐν εφένδη επί των γαιών της Μονής, ας εκαλλιέργουν ούτοι και τας οποίας διεφιλονείκον οι ειρημένοι Οθωμανοί»*. Η δημογεροντία συζήτησε την παραπάνω αίτηση στις 23 του Γενάρη και πανψηφεί αποφάσισε *«ίνα περί τούτου ζητηθώσι προ παντός πληροφορίαι παρά του τοποτηρητού της Μονής Αιδ. Παπά Ευαγγέλου, μεθ' ο δε θέλει αποφασίση επί της ειρημένης αιτήσεως»*[54].

Ωστόσο, η υπόθεση της αποζημιώσεως πρέπει να έκλεισε, χωρίς καμία επιβάρυνση για τη μονή, αφού η δημογεροντία των τριών τμημάτων δεν ασχολήθηκε ξανά με αυτό το ζήτημα.

Πέρα από τας μπέηδες και αγάδες, οι οποίοι σφετερίζονταν βακουφικά κτήματα, υπήρχαν και Έλληνες οι οποίοι δημιουργούσαν αμφισβητήσεις κυριότητας των μοναστικών κτημάτων. Αυτή η περίπτωση παρουσιάστηκε, για τη μονή της Λυκοστάνης, το 1906, που ο τοποτηρητής Παπά-Ευάγγελος κατάγγειλε τον Αλέξη Μπέχλη από το Περάτη, στη δημογεροντία των τριών τμημάτων, με την παρακάτω, ανέκδοτη, επιστολή του.

«Αίτησις Παπά Ευαγγέλου τοποτηρητού της Ι. Μονής λυκοστάνης κατά Αλεξίου Μπέχλη και των τέκνων του Ιωάννου, Δημητρίου, Θεοχάρου και Νέστορος περί αποπομπής αυτών εκ του αυθερέτως καταλήφθέντος χωραφίου της Ιεράς Μονής.

Προς την Α. Σεβ. τον Μητροπολίτην Ιωαννίνων Κύριον Γεράσιμον Σεβασμιώτατε.

Υποβάλλω μετά σεβασμού ότι πρό τινων ετών ο εκ του χωρίου Περάτης γεωργός Αλέξιος Μπέχλης κατεκράτησε τα γαιώμορα της Ιεράς Μονής και ενθαρρυνθείς εκ της αμελείας των πρώην τοποτηρητών της Μονής κατέλαβεν οριστικώς εν χωράφιον της Μονής, όπερ καλλιεργεί πλέον μετά των τέκνων του Ιωάννου, Δημητρίου, θεοχάρους και Νέστορος ως ίδιόν του κτήμα περιτοιχίσας αυτό και τελευταίον μεταβαλών εις κισλάν. Επειδή ο ρηθείς ζημιοί την Ιεράν Μονήν καταλαβών το κτήμα της άνευ ουδενός νομίμου τίτλου και άνευ της παραμικράς δικαιολογίας, παρακαλώ την Υμ. Σεβασμιότητα, ίνα ευαρεστουμένη προσκαλέση αυτόν τε και

54. Βλ., την υπ' αριθ. 420/23-1-1908 απόφαση της δημογεροντίας των τριών τμημάτων Α.Μ.Ι., *ό.π.* σ. 271.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

τα ειρημένα τέκνα του και διατάξη να αποσχωσιν οριστικώς του εν λόγω χωραφίου ή να δώσωσιν έγγραφον υπόσχεσιν ότι θα καλλιεργώσι το εν λόγω χωράφιον και θα δίδωσι το γαιώμορον εις την Ιεράν Μονήν, άλλως παρακαλώ, όπως ληφθώσιν κατ' αυτών τα προσήκοντα αυστηρά μέτρα. Διατελώ μετά σεβασμού. Εν Ιωαννίνοις τη 31 Οκτωβρίου 1906. Ευπειθέστατος ο τοποτηρητής της Ι. Μονής λιγοστάνης Παπά-Ευαγγέλος»[55].

Η αίτηση του τοποτηρητή συζητήθηκε στα μέσα του Νοεμβρη του 1906 και αποφασίστηκε *«όπως προσκληθή δια διαταγής ο εκ του χωρίου Περάτης Αλέξιος Μπεχλής προς εξέτασιν της κατ' αυτού υποβληθείσης αιτήσεως του τοποτηρητού της Ιεράς Μονής λιγοστάνης αιδ. Παπά-Ευαγγέλου περί καταλήψεως υπ' αυτού και των υιών του ενός χωραφίου της Ιεράς Μονής»*[56].

Ο τότε μητροπολίτης Ιωαννίνων Γερασιμος, υλοποιώντας την παραπάνω απόφαση, εστειλε την παρακάτω, ανεκδοτη, διαταγή του προς την κοινότητα Περάτης:

«Αιδέσιμοι ιερείς οι ψάλλοντες εις το χωριον Περάτι και τίμιοι μοιχταροδημογέροντες πατρικώς ευχόμεθα σας. Κατ' αποφασιν της αξιοτίμου Δημογεροντίας των τριών τμημάτων υπό την ημετέραν προεδρείαν παραγγέλλομεν υμάς, ινα προσκαλέσητε τον συγχωριανόν σας Αλέξιον Μπεχλήν και του είπητε, όπως την προσεχή Τεταρτην πρωΐ 22αν τρεχοντος μηνός έλθη αυτοφασίστως εις την Ιεραν Μητρόπολιν και παρουσιασθή ενώπιον της Δημογεροντίας, καθόσον καταγγέλθη οτι μετά των υιών αυτού κατέλαβεν αυθαιρέτων και νέμεται σφετεριστικώς εν χωράφιον της Ιεράς Μονής λιγοστάνης. Ταυτα προς οδηγίαν σας και να μας απαντήσητε κάτωθεν της παρουσης, είητε δε εν Κυρίω ευγαίνοντες. Εν Ιωαννίνοις τη 18 Νοεμβρίου 1906. Ο Ιωαννίνων Γερασιμος εν Χριστώ ευχέτης»[57].

Κάτω από το έγγραφο του μητροπολίτη Ιωαννίνων οι μοιχταροδημογέροντες του χωριού Περάτη εγραψαν τα εξής: *«Σεβασμιοτατε Αγιε Γέροντα ελάβομεν την διαταγήν της Ιερας Μητροπόλεος και εφωναξαμαν τον Αλεξι μπεχλην και του ηπαμαν να έλθι αύριο Τεταρτην και μας ήπαι αύριον δεν εμπορεί και θα έλθει την αλην Τεταρτην στοις 29 τρεχοντος Μηνός εν Περάτι την 25 9βριου 1906 οι Μοιχταροδημογεροντες»*[58].

55. Βλ. Α.Μ.Ι., φάκελος διάφορα έγγραφα.

56. Βλ. την υπ' αριθ. 210/15-11-1906, απόφαση της δημογεροντιας των τριων τμημάτων, Α.Μ.Ι. ό.π. σ.157.

57. Βλ. Α.Μ.Ι. φάκελος διάφορα έγγραφα.

58. Βλ. Α.Μ.Ι. φάκελος διάφορα έγγραφα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Η απάντηση των Μουχταροδημογερόντων της Περάτης συζητήθηκε την επόμενη μέρα από την δημογεροντία των τριών τμημάτων, η οποία αφού έλαβε υπόψη «*ότι ο ρηθείς Αλέξιος Μπέχλης και τα τέκνα του Ιωάννης, Δημήτριος, Θεοχάρης και Νέστωρ καταλαβόντες χωράφιον της Ιεράς Μονής λυκοστάνης ιδιοποιούνται αυτό αυθαιρέτως, ενέκρινεν ίνα αποσταλή νέα διαταγή εις την κοινότητα Περάτης προσκαλούσα αυτούς να παραδώσωσι τον λόγω χωράφιον εις τον τοποτηρητήν της Ιεράς Μονής εντός οκτώ ημερών, άλλως εν περιπτώσει απειθείας ή αρνήσεως αυτών, όπως υπογράψωσιν έγγραφον υποσχόμενοι ότι θα καλλιεργώσιν αυτό και δίδωσι το γαιάμορον, να τεθώσιν έξω της του Χριστού εκκλησίας*»[59].

Μετά από αυτή την απόφαση φαίνεται ότι ο Αλέξης Μπέχλης και τα παιδιά του συμμορφώθηκαν και επέστρεψαν το χωράφι και έτσι η όλη υπόθεση έκλεισε, αφού η δημογεροντία των τριών τμημάτων δεν ασχολείται ξανά με αυτό το ζήτημα.

Πέρα από αυτές τις απαράδεκτες καταστάσεις, οι τοποτηρητές και η δημογεροντία των τριών τμημάτων, είχαν ν' αντιμετωπίσουν και της διαφορές με τους καλλιεργητές των κτημάτων της. Τέτοια περίπτωση παρουσιάστηκε στα τέλη του Απρίλη του 1912, που ο τοποτηρητής Παπαλύκος, ύστερα από αναφορά του Ν. Ντίνου από την Κοβίλιανη ενάντια στον Κ. Καραλή, ο οποίος τον παρενοχλούσε στο κτήμα του μοναστηριού, δικαίωσε τον πρώτο, με αποτέλεσμα η δημογεροντία των τριών τμημάτων, να δεχθεί την άποψη του και να στείλει αυστηρή διαταγή στον δεύτερο να μην επεμβαίνει στο κτήμα του μοναστηριού, που καλλιεργούσε, από παλιά, ο Ν. Ντίνος και ακόμη να μη βλάπτει και την αποθήκη του χωριού[60]. Και αυτή η υπόθεση φαίνεται ότι έκλεισε ταχύτατα και το ανώτερο διοικητικό όργανο του τμήματος δεν ασχολείται πια με τέτοιου είδους υποθέσεις, οι οποίες σίγουρα έβλαπταν το μοναστήρι, όπως θα δούμε αμέσως παρακάτω. Οι αρπαγισμοί, των κτημάτων του μοναστηριού, από τους ισχυρούς μπέηδες και αγάδες και οι προστριβές μεταξύ των καλλιεργητών υπέσκαπταν τα οικονομικά του και από το 1907, φάνηκε πια καθαρά ότι δεν μπορούσε ν' ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις του. Το αρχειακό υλικό αποδεικνύει, πέρα από κάθε αμφιβολία, ότι το μοναστήρι

59. Βλ. Α.Μ.Ι. *ό.π.* σ. 218 όπου υπάρχει η υπ' αριθ. 218/22-11-1906 απόφαση της δημογεροντίας των τριών τμημάτων

60. Βλ. Πάνου Αημ. Τσιόβα, *ό.π.*, εφ. «Ήπειρος», φύλλο 653/8-9-10/3/1997, όπου υπάρχει η υπ' αριθ. 749/21-4-1912 απόφαση της ενιαίας δημογεροντίας Ιωαννίνων.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

είχε πάψει την επιχορήγησή του στα σχολεία των γειτονικών του κοινοτήτων, οι οποίες δεν αντέδρασαν εκτός από τη Δραγοψά, η οποία απαίτησε την πληρωμή του μισθού του διδασκάλου της και 1000 γρόσια επιχορήγηση, την οποία δικαιούταν και μάλιστα ύστερα από αποφαση της δημογεροντίας των τριών τμημάτων.

Η αίτηση της κοινότητας της Δραγοψάς, παραπέμφθηκε στον τοποτηρητή, ο οποίος απάντησε, με την παρακάτω, ανέκδοτη, επιστολή του:

«Προς την Α. Σεβ. τον Μητροπολίτην Ιωαννίνων Κύριον Γεράσιμον

Απάντησις Πατα Ευαγγέλου τοποτηρητού της Ιεράς Μονης Λυκοστάνης

εις την αίτησιν των κατοίκων Δραγοψάς περί πληρωμής του διδασκάλου αυτών

Σεβασμιώτατε.

Απαντών εις την Σεβ. διαταγήν της υμ. Σεβασμιότητος, όπως καταβάλω τω διδασκάλω Δραγοψάς τον δεδουλειμένον μισθόν του υποβάλλω ευσεβάστως ότι η κοινότης Δραγοψάς έχει δικαίωμα δυνάμει πρακτικού της αξιοτίμου δημογεροντίας[61] να λαμβάνη παρά της Ι. Μονης Λυκοστάνης χίλια γρόσια ετησίως δια το σχολείον της, ως έχουσιν επίσης τοιούτο δικαίωμα και τα λοιπα περίοικα της Μονης χωρία ήτοι η Κοβίλιανη, το Στηλαιον, η Περάτη και η Βαγενητί[62].

Ενεκεν όμως οικονομικων δυσχερειών της Μονης αι μεν άλλαι κοινότητες από πολλών ετών δεν λαμβάνουσι το δι' αυτούς ορισθέν επίδομα και μόνη η κοινότης Δραγοψάς κατ' εξαίρεσιν και προνομιακώς ούτως ειπείν ηξίου και ελαμβανεν ολόκληρον τούτο[63]. Η προτίμησις αύτη πολλάκις εκίνησε την αντιζηλίαν των περιοίκων κοινοτήτων και μετά δυσκολίας κατώρθουν οι εκάστοτε τοποτηρηταί να καθησυχάσωσιν αυτάς.

---

61. Βλ. Στ. Μπέττη, ό.π., σ.39 μαζί με τη σχετική βιβλιογραφία

62. Για τα περίοικα χωριά του μοναστηριού βλ. Στ. Μπέττη, ό.π., σ. 336, 536, 469, 195 μαζί με τη σχετική βιβλιογραφία.

63. Ο τοποτηρητής γι' αυτή την περίπτωση γράφει την αλήθεια. Σε πιστοποιητικό της Μητρόπολης Ιωαννίνων για τον τότε δασκαλο Αλέξιο Λερδεμέζη αναφέρονται τα εξής: «Εις το Σχολείον της Κοινότητος Δραγοψάς επί τρια σχολικά έτη από 1-9-1903 μέχρι 31-8-1906, ως τούτο εξάγεται εκ του υπ' αριθ. 50/30-4-1937 πιστοποιητικού του προέδρου της κοινότητος Δραγοψάς. Εκ του βιβλίου πρωτοκόλλου προκύπτει ότι οι τότε εφορεπίτροποι Δραγοψάς και ο τοποτηρητής της Ιεράς Μονής Λυκοστάνης διωρισαν διδάσκαλον τον ανωτέρω επί μισθώ 1000 γροσίων, όστις διορισμός επεκυρώθη (αριθ. πρωτ. 933/1-9-1903. Επίσης επεκυρώθη έτερος διορισμός του ανωτέρω (αριθ. πρωτ: 1085/1-9-1905). Βλ. Α. Μ.Ι. φακελος πιστοποιητικών δασκάλων.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ενώ όμως οι κάτοικοι Δραγοψάς ανέμεναν γνωρίζοντας χάριν τη δωρεά Μονή δια την παρεχόμενην παρ' αυτής προνομιακός δωρεάν, ηρξαντο επιβαίνοντες εις τας γαίας αυτής και παρεμποδίζοντες την εξουσίαν του τοποτηρητου.

Ανθαιρέτως επαναν τους ανθρακιές της Μονής από εν μέρος του δάσους της αξιούντες ότι αυτό δεν πρέπει να κοπή, διότι χρησιμεύει εις αυτούς, επίσης εμποδίζουσι την βοσκήν εις τινα μέρη υπ' αυτών καλλιεργούμενα, διά δε των επιβάσεων τούτων ου μόνον εζημίωσαν την Μονήν, αλλ' εξηγρίωσαν και τας άλλας κοινότητας, φρονώ δε ότι προς το συμφέρον της Μονής συνάδει ίνα μη δοθή επίδομα εις την κοινότητα ταύτην, πριν ή οι κάτοικοι αυτής εγγράφως δηλώσωσιν ότι αφίστανται των μέχρι τούδε επιβάσεών των. Διατελώ μετά σεβασμού. Εν Ιωαννίνοις τη 11 Απριλίου 1907. Ευπειθέστατος ο τοποτηρητής Παπά Ευάγγελος»[64].

Η επιστολή του τοποτηρητή έπεσε την δημογεροντία των τριών τμημάτων η οποία έβαλε την όλη υπόθεση στο αρχείο. Βέβαια από την επιστολή αυτή προκύπτει ότι η μονή βάδιζε ολοταχώς προς την παρακμή και το μερίδιο γι' αυτή ανήκει κατ' ολοκληρία στις περίοικες κοινότητες, στους προεστάτες μπέηδες και αγάδες και στους τοποτηρητές για τους οποίους, από το Σεπτέμβριο του 1907, η δημογεροντία των τριών τμημάτων άρχισε να παίρνει σοβαρές αποφάσεις. Έτσι, με την υπ' αριθ. 221/24-9-1907 απόφασή της, υποχρέωσε τους τοποτηρητές των μοναστηριών, της δικαιοδοσίας της, να καταχωρούν τους λογαριασμούς σε σελιδογραφημένα βιβλία και ταυτόχρονα να προμηθεύονται σφραγίδες με τις οποίες θα σφράγιζαν κάθε έγγραφό τους προς την Μητρόπολη Ιωαννίνων[65]. Η αξιοσημείωτη αυτή απόφαση, έβαζε κάποια τάξη στα οικονομικά των μονών από την μία πλευρά και από την άλλη διευκόλυνε απόλυτα τον έλεγχο τους από τους ελεγκτές, τους οποίους διόριζε η δημογεροντία των τριών τμημάτων, από τα ίδια της τα μέλη[66].

Ο πρώτος επισημος, με βάση τα νέα δεδομένα, έλεγχος των λογαριασμών της μονής Λυκοστάνης έγινε τον Μάρτιο του 1907, όταν, υποχρεωτικά, ο τότε τοποτηρητής παπα Ευάγγελος υπέβαλε στη δημογεροντία των τριών τμημάτων τους λογαριασμούς της διαχείρισης του, για το χρό-

64. Βλ. Α.Μ.Ι. φακελος διάφορα έγγραφα.

65. Βλ. την υπ' αριθ. 221/24-9-1907 απόφαση της δημογεροντίας των τριών τμημάτων, Α.Μ.Ι. ο.π., σ. 163 κ.ε.

66. Βλ. Στέφ. Μάτση, ό.π., σ. 359 όπου δημοσιεύεται ο κανονισμός της δημογεροντίας των τριών τμημάτων

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

νο που είχε περάσει. Το ανώτερο διοικητικό όργανο του τμήματος διόρισε τα όργανα του ελέγχου, που ηταν τα μέλη του Κ. Φίλιος και Π. Θώμος[67]. Φαίνεται ότι ο πρώτος έλεγχος των λογαριασμών της μονής δεν ήταν σύμφωνος με τις διαταγές της δημογεροντίας και γι' αυτό ο τοποτηρητής υποχρεώθηκε να τους ξαναυποβάλει για έλεγχο, στις αρχές του Σεπτέμβρη του 1907, αλλά αυτή τη φορά διορίστηκαν ελεγκτές ο γραμματέας Δ. Λιάσκος και ο δημογέροντας Λ. Καζαντζής[68]. Ο έλεγχος των λογαριασμών περατώθηκε ένα μήνα αργότερα και αφού είχε απομακρυνθεί από την μονή ο τοποτηρητής Παπά-Πέτρος, και απέδειξε ότι ο Ιωάννης Οικονόμου έχει «*λαμβάνει παρά της Μονης γρόσια διακόσια εβδομήκοντα εξ οψωνίων ενεκρίθη, όπως δια διαταγής προσκληθεί ο κ. Αδ. Λαππας ο ενοικιαστής του δάσους της Μονης ίνα δια λογαριασμόν αυτής καταβάλη τα εν λόγω 270 γρόσια εις τον ειρημενον Ι. Οικονόμου*»[69].

Η δημογεροντία των τριών τμημάτων για να έχει μία σφαιρική εικόνα της κατάστασης των μοναστηριών της δικαιοδοσίας της από την μια πλευρά και από την άλλη να μπορεί κάθε στιγμή να ελέγχει τους ηγουμένους και τους τοποτηρητές προχώρησε στο διορισμό του εφημερίου της Αγίας Μαρινας Ιωαννίνων Χριστοδούλου ως επόπτου με ετήσιο μισθό 12 τουρκικές λίρες[70]. Λίγες μέρες αργότερα ο Χριστόδουλος παίρνει εντολή, από την δημογεροντία, να ελέγξει τους λογαριασμούς όλων των μοναστηριών της δικαιοδοσίας της, να καταχωρήσει σε ειδικό βιβλίο την περιουσία τους και να δώσει βιβλίο σφραγισμενο σε κάθε τοποτηρητή, στο οποίο, υποχρεωτικά, θα καταχωρούνταν οι δοσοληψίες του κάθε μοναστηριού[71].

Η μονη της Λιγκοστάνης από το Σεπτέμβρη του 1907 ήταν ακέφαλη, αφού ήδη είχε απομακρυνθεί ο Παπά-Ευάγγελος, και γι' αυτό, η δημογεροντία των τριών τμημάτων, έστειλε διαταγή στον Παπα-Βαγγέλη από

67. Βλ., την υπ' αριθ 253/28-3-1907, απόφαση της δημογεροντιας των τριών τμηματων, Α.Μ.Ι. ό.π, σ. 180.

68. Βλ. την υπ' αριθ. 345/5-9-1907, απόφαση της δημογεροντίας των τριών τμηματων, Α.Μ.Ι., ό.π., σ. 231.

69. Βλ. την υπ' αριθ. 367/3-10-1907, απόφαση της δημογεροντιας των τριών τμηματων, Α.Μ.Ι. ό.π., σ. 241.

70. Βλ. την υπ' αριθ. 351/12-9-1907, απόφαση της δημογεροντίας των τριων τμημάτων, Α.Μ.Ι. ό.π., σ. 234.

71. Βλ. την υπ' αριθ. 371/ 3-10-1907, απόφαση της δημογεροντίας των τριων τμημάτων, Α.Μ.Ι., ό.π., σ. 243.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

την Κοσμηρά να'ρθεί στη Μητρόπολη και αν ήθελε θα διοριζόταν, από τη δημογεροντία[72], αμέσως ηγούμενός της[73]».

Ο Παπά-Βαγγέλης, αρχικά, δέχτηκε τον διορισμό του, ως τοποτηρητού της μονής Λυκοστάνης αλλά ένα μήνα αργότερα παραιτήθηκε. Η δημογεροντία δέχθηκε την αίτηση παραίτησης αλλά κάλεσε τον Παπά-Βαγγέλη να εκθέσει τους λόγους, που τον οδήγησαν σ' αυτή και ταυτόχρονα, για να μη μείνει ακέφαλη η μονή, διατάχτηκε ο αρχιμανδρίτης Ευάγγελος Χρυσάφης, από την Κοσμηρά, να δηλώσει αν δέχεται να τον διαδεχτεί[74].

Ο αρχιμανδρίτης Ευάγγελος Χρυσάφης, πιθανότατα, για να μην έλθει σε προστριβές με τον συγχωριανό του δεν δέχθηκε τον διορισμό με αποτέλεσμα, η δημογεροντία των τριών τμημάτων, να μη κάνει δεκτή την παραίτηση του Παπά-Βαγγέλη. Ταυτόχρονα με την μη αποδοχή της παραίτησης διόρισε επιτρόπους της μονής τον Κων. Καπέρδα από την Κοβίλιανη και τον Ιερέα Κων/νο από τη Λαγγαβά και ενέκρινε την πώληση των προβάτων της διορίζοντας, γι' αυτό το σκοπό, επιτροπή από τους δημογέροντες Ευθ. Ζήκο, και Λ. Καζαντζή και από τον γραμματέα της Λ. Λιάσκο[75].

Ο Παπά-Βαγγέλης, επιμένοντας στην παραίτησή του, προσπαθούσε με άλλους τρόπους να απομακρυνθεί από την μονή και αμελούσε το καθήκον του μη υποβάλοντας ακόμη και τους λογαριασμούς του για έλεγχο. Αυτή του η ενέργεια, απόλυτα αντίθετη, από τις σχετικές διατάξεις του κανονισμού της δημογεροντίας των τριών τμημάτων, προκάλεσε την αυστηρή διαταγή της προς τον τοποτηρητή, να υποβάλει άμεσα τους λογαριασμούς της διαχείρισής του[76]. Ο τοποτηρητής όμως αγνόησε την εντολή του ανωτέρου οργάνου του τμήματος, με αποτέλεσμα, ένα μήνα αργότερα να ξαναδιαταχθεί να υποβάλει τους λογαριασμούς του, ενώ διοριζόταν ελε-

---

72. Σύμφωνα με το άρθρο 20 του κανονισμού της δημογεροντίας των τριών τμημάτων, διορίζονται «υπό του Μητροπολίτου πάντοτε και προτάσει της διοικητικής επιτροπείας Ηγούμενοι ή τοποτηρηταί υπό την εποπτείαν αυτής διατελούντες» Βλ. Στ. Μπίττη, *ό.π.*, σ. 358..

73. Βλ. την υπ' αριθ. 453/19-3-1908 απόφαση της δημογεροντίας των τριών τμημάτων Α.Μ.Ι., *ό.π.*, σ. 290.

74. Βλ. την υπ' αριθ. 460/30-4-1908 απόφαση της δημογεροντίας των τριών τμημάτων Α.Μ.Ι. *ό.π.*, σ. 299-300.

75. Βλ. την υπ' αριθ. 474/28-5-1908 της δημογεροντίας των τριών τμημάτων Α.Μ.Ι., *ό.π.*, σ. 310.

76. Βλ. την υπ' αριθ. 518/17-9-1908 απόφαση της δημογεροντίας των τριών τμημάτων. Α.Μ.Ι. *ό.π.*, σ. 374 κ.ε.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

γκτες ο Θώμος και ο Λιάσκος με την ρητή εντολή μετά τον έλεγχο να υποβάλοιν πόρισμα[77]. Ο παπά-Βαγγέλης όμως έγραψε στα παλιά του τα παπούτσια και τη νέα εντολή με αποτέλεσμα η δημογεροντία των τριών τμημάτων να τον απαλλάξει από τα καθήκοντά του *«επιφυλασσόμενον όπως εξελέγξη τους λογαριασμούς της διαχειρησεώς του»*, *οίτινες παρεπέμφθησαν προς εξέλεγξιν συμφώνως προηγουμένω πρακτικώ, εις τον κ. Π. Θώμον και Δ. Λιάσκον»*. Στην ίδια συνεδρία, διόρισε: *«ταμίψηφει ως τοποτηρητήν της Μονής λικοστάνης προσωρινώς και προς δοκιμασιαν επί ενα έτος τον εξ Ιωαννίνων ιεροδιακονον κ. Στυλιάνον Τσίκαν, οίτινος επιφυλάσσεται εν προσεχει συνεδριασει όπως ορίση τον μισθον»*, και διέταξε τον παλιό τοποτηρητη *«όπως παραδώση εις τον ρηθέντα ιεροδιακονον τα της Μονης επι παρουσια και των συνεπιτρόπων Παπά Κωνσταντίνου εκ Δραγοψάς και Κ. Καπερδα εκ Καβιλιανης, συντασσομένου επί τούτω εν τη Μονή επισήμου πρακτικού, οίτινος αντίγραφον να υποβάλη εις την Ιεραν Μητρόπολιν προσεχώς ο νέος τοποτηρητης. Διατάσσει προσετι τον νέον τοποτηρητην όπως μεταβή αυτοπροσώπως εις τας δυο κοινοτητας Δραγωψάς και Καβίλιανης εναλλάξ και προσκαλεση ταύτας ίνα υπό την προεδριαν του προβώσιν εις την εκλογήν ανα ενός συνεπιτρόπου διά την Μονην, μεθ' ων να συνεργάζεται ο νέος τοποτηρητης, οστις να εξαποστειλη εις την Ιεραν Μητρόπολιν αντίγραφα των ειρημένων εκλογικών. Συνιστά εις τον νέον τοποτηρητήν όπως σεβασθη την προηγουμένην εγκύκλιον της Ιεράς Μητροπόλεως, καθ' ην να υποβάλη τακτικώς εις την Ιεραν Μητρόπολιν εις το τέλος εκαστης τριμηνίας τους λογ/σμούς της διαχειρίσεως του και να μη προβαίνει εις οιανδεμίαν αγοραν η πώλησιν πραγμάτων της Μονης ανευ ανάγκης δεδικαιολογημένης και εγκρίσεως της Ιεράς Μητροπόλεως»*[78].

Ο νέος τοποτηρητης υλοποίησε τις διαταγές της δημογεροντίας των τριών τμημάτων και στις 11 του Οκτώβρη του 1908 υπογράφτηκε το πρωτόκολλο παραλαβής και παράδοσης των πραγμάτων της μονής το οποίο υπόγραφαν ο παλαιός και ο νέος τοποτηρητής και οι επόπτες, παπά-Κώ-

77. Βλ. την υπ' αριθ. 524/1-10-1908 απόφαση της δημογεροντίας των τριων τμημάτων, Α.Μ.Ι., *ό.π.*, σ. 381.

78. Σύμφωνα με το αρθρο 36 του κανονισμου της δημογεροντίας τριων τμηματων «Οι ηγούμενοι και τοποτηρηται υποβαλλουσιν εις την Ιεράν Μητρόπολιν ανυπερθέτως τους λογαριασμούς αυτών προς εξέλεγξιν κατα πασαν εξαμηνίαν». Βλ. Α.Μ.Ι., *ό.π.*, σ. 359.

79. Βλ. την υπ' αριθ 534/8-10-1908, αποφαση της δημογεροντιας των τριων τμηματων. Α.Μ.Ι., *ό.π.*, σ. 388 κ.ε.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

στας από τη Δραγοψά και Κων. Καπέρδας από την Κοβίλιανη[80].

Υλοποιώντας την δεύτερη διαταγή της δημογεροντίας των τριών τμημάτων, ο τοποτηρητής Σπυρίδων, ενήργησε εκλογές στις κοινότητες Δραγοψάς και Κοβίλιανης, οι οποίες εξέλεξαν επόπτες τον Παπά-Κώστα και τον Αναστάσιο Μπουκουβάλα αντίστοιχα. Η δημογεροντία των τριών τμημάτων, αφού δεν υπήρχαν εντάσεις για τα δύο εκλογικά, επικύρωσε την εκλογή και επελήφθηκε στον διακανονισμό των διαφορών μεταξύ του τοποτηρητή και των δύο επιτρόπων, οι οποίοι δήλωσαν *«ότι αδύνατον να διενηθή εις το εξής ο τοποτηρητής να εργασθή εις την Μονήν λυκοστάνης ως αρχάριος και όλως άπειρος»*.

Στους ισχυρισμούς των δύο επιτρόπων ο τοποτηρητής Σπυρίδων απάντησε *«ότι αδυνατεί παντελώς να συνεργασθή μετ' αυτών ως φερόντων σκάνδαλα εις την καθόλου εργασίαν του και ότι εάν μη το Συμβούλιον αναθέση εις μόνον αυτόν την διεύθυνσιν και ευθύνην, υποβάλλει την παραίτησή του»*.

Το συμβούλιο των τριών τμημάτων δεν δέχθηκε τις προτάσεις του τοποτηρητή και έκανε δεκτή την παραίτησή του *«επιφυλασσόμενον εις άλλην συνεδρίαν να σκεφθή περί νέου τοποτηρητού»*[81].

Ο ιερομόναχος Σπυρίδων τον επόμενο χρόνο,δηλαδή στα 1909, υπέβαλε για έλεγχο τους λογαριασμούς της διαχείρισής του, οι οποίοι παραπέμφθηκαν στον επίτροπο Δημήτριο Γιαννόπουλο από την Κοβίλιανη[82]». Ο έλεγχος, 4 μήνες αργότερα, απέδειξε ότι οι λογ/σμοί ήταν καθ' όλα εντάξη και η δημογεροντία των τριών τμημάτων τους επικύρωσε, για το χρονικό διάστημα, *«8/βρίου 8 μέχρι 10/βρίου 3 του 1908»*[83].

Η δημογεροντία των τριών τμημάτων αδυνατούσε να βρει κατάλληλο τοποτηρητή και προκειμένου η μονή να μείνει ακέφαλη ανέθεσε τη διοίκησή της, μέχρι να διοριστεί τοποτηρητής, στους επόπτες Παπά-Κώστα από τη Δραγοψά και Αν. Μπουκουβάλα από την Κοβίλιανη[84].

---

80. Βλ. την υπ' αριθ. 552/2-12-1908, απόφαση της δημογεροντίας των τριών τμημάτων. Α.Μ.Ι., *ό.π.*, σ. 404 κ.ε.

81. Βλ. την υπ' αριθ. 552/2-12-1908,απόφαση της δημογεροντίας των τριών τμημάτων Α.Μ.Ι., *ό.π.*, σ. 405.

82. Βλ. την υπ' αριθ. 601/4-2-1909, απόφαση της δημογεροντίας των τριών τμημάτων Α.Μ.Ι., *ό.π.*, σ. 437.

83. Βλ. την υπ' αριθ. 649/6-5-1909, απόφαση της δημογεροντίας των τριών τμημάτων. Α.Μ.Ι., *ό.π.*, σ. 463.

84. Βλ. την υπ' αριθ. 562/10-12-1908, απόφαση της δημογεροντίας των τριών τμημάτων. Α.Μ.Ι., *ό.π.*, σ. 410.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Υστερα από ένα σχεδόν μήνα μετά τον διορισμό των εποπτών, θεωρήθηκε αναγκαίο να διοριστεί, έστω και *προσωρινός τοποτηρητής*, και σαν τέτοιος επιλέχθηκε ο εφημέριος της Κοβίλιανης Παπά-Πέτρος, ο οποίος και διορίσθηκε με την εντολή «*να συνεργάζεται δια παν ζήτημα αφορών την Μονήν μετά των διορισθέντων ήδη επιτρόπων Αν. Μπουκουβάλα εκ Κοβίλιανης και Αιδ. Παπά Κωνσταντίνου εκ Δραγοψάς*»[85]. Η δημογεροντία θέλοντας να αμβλύνει τις εντυπώσεις και *στην προσπάθειά της να ενισχύση τον προσωρινό τοποτηρητή* προχώρησε στον διορισμό τριτου επιτρόπου, του εμπόρου Ιωαννινων Δημ. Μ. Γιαννόπουλου, ο οποίος κατάγονταν από την Κοβίλιανη, με τη ρητή εντολή «*να συνεργάζεται από κοινού μετά του τοποτηρητού και των άλλων δύο συνεπιτρόπων δια πάσαν υπόθεσιν αφορώσαν την Μονήν συναμα δε επιθεωρήσιν από κοινού οι τρεις τους λογ/σμούς του προσωρινού τούτου τοποτηρητού ανετέθη δε προσέτι εις τον Δημ. Γιαννόπουλον όπως εξελέγξη και τους λογαριασμούς του Αν. Μπουκουβάλα και Παπά Κωνσταντίνου, αφ' ης διεχειρίσθησαν τα της Μονης*»[86].

Ο Παπά-Πέτρος έκλεισε μόνο ένα μήνα στη μονή και αυτό γιατί η δημογεροντία των τριών τμημάτων πιεζόταν, αφορητα, από την κοινότητα της Δραγοψάς να διορίσει μόνιμο τοποτηρητή και σαν τέτοιο πρότεινε τον Παπά-Δημήτρη, τότε τοποτηρητή της Μονης Ηλιόκαλης. Το παρακάτω, ανέκδοτο, γράμμα της κοινότητας Δραγοψάς πιστοποιεί απόλυτα την επέμβαση της και γι' αυτό το δίνω όπως ακριβώς έχει:

«*Αριθ πρωτ: 446*

Προς την Α. Σεβασμιότητα τον Μητροπολίτην Ιωαννίνων κ.κ. Γερασιμον.

Σεβασμιώτατε,

Οι βαθυσεβάστως υποφαινομενοι δια της ταπεινής μας ταύτης παρακαλούμεν την υμετέραν Σεβασμιότητα όπως εκφινοντες την υποψηφιότητα του αιδεσιμωτάτου Παπά-Δημητρίου τοποτηρητού Ιερας Μονης Ηλιόκαλης δια τοποτηρητην της Ιερας Μονης Λιακοστάνης δι' εν έτος εφοδιάσητε αυτόν δια του σχετικού διορισμού καθ' ότι η ρηθείσα Ιερά Μονή στερείται διευθυντού και τα οικονομικά της υφίστανται οικτράν ζημίαν. Ευελπιστούντες εις την Υμ. Σεβασμιότητα διατελούμεν ταπεινότατα τέ-

85. Βλ. την υπ' αριθ. 584/14-1-1909 αποφαση της δημογεροντίας των τριων τμημάτων, Α.Μ.Ι., *ό.π.*, σ. 428.

86. Βλ. την υπ' αριθ. 584/14-1-1909 αποφαση της δημογεροντιας των τριων τμημάτων, Α.Μ.Ι., *ό.π.*, σ. 429.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

κνα της Ιωάννινα 2 Φεβρουαρίου 1909. Μουχτάρης Κώστα Αλέξη κωνσταντίνος Παπαγιός ευστάθιος Δημητρίου, Γεώργιος Ιωάννου, Ανδρέας Ιωάννου, Κόστα Καραμπίνας»[87].

Η δημογεροντία των τριών τμημάτων, αφού έλαβε σοβαρά υπόψη την παραπάνω αναφορά της κοινότητας Δραγοψάς και αντίστοιχη της Κοβίλιανης, η οποία δεν βρέθηκε στο αρχείο της Μητροπόλεως Ιωαννίνων, ενέκρινε τον διορισμό ως τοποτηρητού της μονής Λυκοστάνης του Παπά-Δημήτρη, *τον οποίο μετέθεσε* από τη μονή της Ηλιόκαλης, με τον όρο *«όπως οι τέως επίτροποι της Μονής ταύτης μην αναμιγνύονται ποσώς εις τα της τοποτηρητείας του παρά μόνον δύνανται ούτοι να αναφέρωνται δι' οιονδήποτε ζήτημα εις την Ιεράν Μητρόπολιν απ' ευθείας. Προσέτι ενεκρίθη όπως προσκληθή ο Παπά-Δημήτριος και λάβη τας σχετικάς οδηγίας περί της εις την Μονήν Λυκοστάνης μεταβάσεώς του και εν γένει περί της παραλαβής των της Μονής»*[88].

Στα μέσα τους Απρίλη του 1909, η δημογεροντία των τριών τμημάτων διέταξε τον τοποτηρητή της μονής Ηλιόκαλης να παραδώσει, στον διάδοχό του Παπά Χαράλαμπο από την Κοσμηρά, τα πράγματα της μονής και ν' αναχωρήσει αμέσως για την Λυκοστάνη γνωρίζοντάς του ότι ο μισθός του θα ήταν *αυτός «ον ελάμβανεν εν τη Μονή Ηλιοκάλεως»*[89].

Ο νέος τοποτηρητής ανέλαβε κανονικά τα καθήκοντά του στα τέλη του Απρίλη του 1909, και η δημογεροντία των τριών τμημάτων θέλοντας να δώσει οριστικό τέλος στις διενέξεις και στις αμφισβητήσεις των περιουσιακών στοιχείων και των δύο μονών (Ηλιόκαλης και Λυκοστάνης) διόρισε τον δημογέροντα Λ. Καζαντζή και τον γραμματέα Δ. Λιάσκο *«όπως εξελέγξωσι την τελευταίως γενομένην παράδοσιν της περιουσίας των μονών Ηλιοκάλεως και Λυκοστάνης και εν γένει συγκρίνωσι ταύτην με την προτελευταίαν παράδοσιν της περιουσίας των Μονών τούτων. Επίσης εις τους δυο ειρημένους ανετέθη όπως εξελέγξωσι τους εν γένει λογαριασμούς της διαχειρίσεως της χρηματισάσης επιτροπής λυκοστάνης μέχρι της παραδόσεως της περιουσίας της Μονής Λυκοστάνης εις τον τοποτηρητήν αυτής Αιδ. Παπά Λημήτριον»*[90].

87. Βλ., Α.Μ.Ι., φάκελος διάφορα έγγραφα.

88. Βλ. την υπ' αριθ. 616/25-2-1909 απόφαση της δημογεροντίας των τριών τμημάτων

89. Βλ., την υπ' αριθ. 616/25/2-1909, απόφαση της δημογεροντίας των τριών τμημάτων, Α.Μ.Ι. *ό.π.*, σ. 441.

90. Βλ., την υπ' αριθ. 632/16-4-1909, απόφαση της δημογεροντίας των τριών τμημάτων Α.Μ.Ι., *ό.π.* σ. 455 πρβλ. την υπ' αριθ. 640/29-4-1909, απόφαση της δημογεροντίας των τριών τμημάτων Α.Μ.Ι., *ό.π.*, σ. 459.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Μετά από αυτό τον διορισμό η μονή Λιγκοστάνης λειτουργούσε κανονικά χωρίς ν' απασχολήσει ιδιαίτερα την ενιαία διοικητική δημογεροντία Ιωαννίνων μέχρι την απελευθέρωση[91]. Κατά την προαπελευθερωτική τέλος περίοδο και στη διάρκεια του πολέμου 1912-13, η μονή είχε μετατραπεί σε κέντρο επαναστατικό στο οποίο γινόταν η απόκρυψη και η διανομή των όπλων, οι συγκεντρώσεις των ανταρτών και των συνδέσμων[92].

Ωστόσο, τα οικονομικά της, χρόνο με το χρόνο, δεν πήγαιναν καλά και τελικά την οδήγησαν σε διάλυση το 1924[93]. Σήμερα στο χώρο της μονής υπάρχουν μόνο ερείπια και σώζονται μόνο τα θεμέλια του καθολικού και τα ερειπωμένα κελλιά της[94].

91. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, *ό.π.* εφ. «Ήπειρος», φύλλα 610/4-5/1/1997 και 653/8-9-10/3/1997 όπου δημοσιεύονται οι υπ' αριθ. 667/1-3-1912 και 768/4-5-1912 αποφάσεις της ενιαίας δημογεροντίας Ιωαννίνων, σχετικές με τον έλεγχο των λογαριασμών της μονής.

92. Βλ. Αλ. Λιβαδέως, *Ο Νικόλας*, περιοδικό «Ηπειρωτική Εστία» τόμος 1(1952), σ. 134 κ.ε. Πρβλ. Στ. Μπέττη, *ό.π.*, σ. 41.

93. Βλ. Στ. Μπέττη, *ό.π.*, σ. 41.

94. Βλ. Δημ. Καμαρούλια, *ό.π.*, σ. 352, τόμος. 2.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ἐγκώμιο γιὰ τὸν Ι. Ν. Νικολαΐδη 5

Φρίξου Τζιόβα, Τὸ πέταγμα τοῦ γερο-κότσυφα ἢ τὸ ὁδοιπορικὸ ἑνὸς τέλους 7

Ἰωάννη Ν. Νικολαΐδη, Ὁ ποιητὴς Σπῦρος Μπάρκας 12

Γεωργίου Α. Σιορόκα, Μαρτυρίες γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν Ἰωαννίνων 23

Ἀρχ. Φιλαρέτου Βιτάλη, Ἡ Ἱερὰ Μονὴ Προφήτου Ἠλιοὺ Ἡλιοβουνίων Πρεβέζης 43

Νίκου Θ. Ὑφαντῆ, Χειμάρα: Προπύργιο ἐλευθερίας 51

Μιχαὴλ Γ. Τρίτου, Νεκτάριος Τέρπος, ὁ Μοσχοπολίτης Διδάσκαλος τοῦ Γένους 85

Γιάννη Περυσινάκη, Πανσέληνος (ποίημα) 112

Αἰκατερίνης Δημ. Τζαμαλῆ, Γλωσσικὰ ἀπὸ τὸ χωριὸ Πλαγιὰ (Ζέρμα) Κόνιτσας 113

Κωνσταντίνου Γ. Γιακουμῆ, Τὰ αἴτια ἐρήμωσης καὶ ἐρείπωσης τῶν μονῶν καὶ ναῶν τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας (τέλη 19ου-ἀρχὲς 20οῦ αἰ.) 126

Κ. Α. Τσέφου, Ἡ Μονὴ Ἁγίας Παρασκευῆς Ἄνω Πεδινῶν Ζαγορίου 139

Δημητρίου Καμαρούλια, Ὁ Δαμασκηνὸς ἐξ Ἰωαννίνων καὶ οἱ τοιχογραφίες του στὸ καθολικὸ τῆς Μονῆς Ἁγ. Δημητρίου Σκύρου 156

Ἄννας Δερέκα, Τάμα στὸν ἁη-Δημήτρη 165

Στεφ. Μπέττη, Λόγος ἀνέκδοτος 167

Δημητρίου Σ. Μπενέκου, Δαιμονικὲς ἀσθένειες στὶς ἠπειρωτικὲς λαϊκὲς δοξασίες 193

Μάλλιου Σωσάνα - Ἄννα, Ὁ Γεώργιος Τραπεζούντιος 205

Μοναχοῦ Μωυσέως Ἁγιορείτου, Ἠπειρῶτες Ξηροποταμηνοὶ 221

Κων. Χρ. Κωστούλα, Τιμὲς προϊόντων στὴν ἐπαρχία Πωγωνίου (1863-1913) 225

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Φρίξου Τζιόβα. Δύο ἀνέκδοτα ποιήματα 287

Κωνσταντίνου Ι. Κουλίδα. Τά μουσουλμανικά βακούφια τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων 289

Πάουλα Σκαλκάου. Μαθητές τῶν Σχολῶν τῶν Ἰωαννίνων - Κληρικοί στίς παραδουνάβιες ἡγεμονίες. Δοσίθεος Φιλίτης 338

Βασίλη Κ. Σπανοῦ. Οἱ οἰκισμοί τῆς περιοχῆς τῶν Ἰωαννίνων καί τά ὀνόματα τῶν ἀφιερωτῶν τους στήν πρόθεση 421 τῆς Μονῆς τῆς Μεταμορφώσεως τῶν Μετεώρων 357

Ἰωάννη Γ. Θεοχάρη. Ἡ ἀνάσα τοῦ πατέρα (διήγημα) 390

Χριστόφορου Π. Παπᾶ. Ἐπιστολή - διαμαρτυρία 11 κατοίκων Κοσμηρᾶς Ἰωαννίνων πρός τήν ἐφημερίδα «Νεολόγος» Κωνσταντινούπολης 131 395

Πάνου Δημ. Τζιόβα. Συμβολή στήν ἱστορία τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Λυκοστάντς Κουρέντων (1905-1912) 409

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

1) *Κ. Θ. Λημαρᾶ*, Ἡ λογιοσύνη τῶν Ἠπειρωτῶν, λόγος ἐπιμνημόσυνος στὰ ἀποκαλυπτήρια τῆς προτομῆς τοῦ Π. Ἀραβαντινοῦ, Ἰωάννινα 1960.

2) *Κρυστάλλης Κώστας*, Ἡ τελετὴ τῶν ἀποκαλυπτηρίων τῆς προτομῆς του, προσφώνησις Κ. Φρόντζου, ὁμιλία Μιχ. Περάνθη, Ἰωάννινα 1960.

3) *Νικ. Β. Τωμαδάκη*, Οἱ λόγιοι τοῦ Λεσποτάτου τῆς Ἠπείρου, Ἰωάννινα 1960.

4) *Π. Ἀραβαντινοῦ*, Βιογραφικὴ συλλογὴ λογίων τῆς Τουρκοκρατίας, εἰσαγωγὴ ἐπιμέλεια Κ. Θ. Λημαρᾶ, Ἰωάννινα 1960.

5) *Μιχ. Μπάη*, Σπήλαιο Περάματος Ἰωαννίνων, Ἰωάννινα 1961.

6) *Λημ. Εὐαγγελίδη*, Οἱ ἀρχαῖοι κάτοικοι τῆς Ἠπείρου καὶ ἄλλα μελετήματα, Ἰωάννινα 1962.

7) *Ἴρας Λ. Βρανούση*, Κοσμισκόρτης ὁ ἐξ Ἀρβάνων, σχόλιον εἰς χωρίον τῆς Ἄννης Κομνηνῆς, Ἰωάννινα 1962.

8) *Λ. Ι. Βρανούση*, Χρονικὰ τῆς Μεσαιωνικῆς καὶ Τουρκοκρατουμένης Ἠπείρου, ἐκδόσεις καὶ χειρόγραφα, Ἰωάννινα 1962.

9) *Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου*, Ζαλοκώστας, ὁ ἄνθρωπος καὶ ὁ ποιητής, Ἰωάννινα 1962.

10) *Χρ. Χρηστοβασίλη*, Ἠπειρωτικὰ παραμύθια, Ἰωάννινα 1963.

11) *Ντίνου Κονόμου*, Ἠπειρῶτες στη Ζάκυνθο, Ἰωάννινα 1964.

12) *Κοσμᾶ Θεσπρωτοῦ καὶ Ἀθανασίου Ψαλίδα*, Γεωγραφία Ἀλβανίας καὶ Ἠπείρου ἐκ νεωτάτου χειρογράφου τοῦ Κοσμᾶ Θεσπρωτοῦ, τοπογραφικὰ σχεδιογραφήματα καὶ γεωγραφικοὶ χάρτες τοῦ ἰδίου, προλεγόμενα καὶ σημειώσεις Ἀθαν. Χ. Παπαχαρίση, Ἰωάννινα 1964.

13) *Εὐαγγέλου Μπόγκα*, Τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα τῆς Ἠπείρου (Βορείου, Κεντρικῆς καὶ Νοτίου). Τόμ. Α΄, Ἰωάννινα 1964 σελ. 460. Τόμ. Β΄, Ἰωάννινα 1966.

14) *Λ. Σ. Σαλαμάγκα*, Περίπατοι στὰ Γιάννινα, Ἱστορικο - Λαογραφικὰ σημειώματα, Ἰωάννινα 1965.

15) *Giuseppe Schiro*, Τὸ Χρονικὸ τῶν Τόκκων, Τὰ Ἰωάννινα κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΕ΄ αἰῶνος, Ἰωάννινα 1965.

16) *Λ. Βρανούση*, Ἱστορικὰ καὶ τοπογραφικὰ τοῦ μεσαιωνικοῦ κάστρου τῶν Ἰωαννίνων, Ἀθῆναι 1968.

17) *Ἰωάννου Λαμπρίδου*, Ἠπειρωτικὰ Ἀγαθοεργήματα καὶ ἄλλα δημοσιεύματα (Ζαγορισιακὰ - 1980, διάφοροι λόγοι κλπ.). Τόμ. Α΄. Ἰωάννινα 1971.

Τοῦ ἰδίου, Ἠπειρωτικὰ Μελετήματα, Ἰωάννινα - Ἀλῆ Πασᾶς Κούρεντα καὶ Τσαρκοβίτσα Κατσανοχώρια Μαλακάσι - Ἱερὰ Σκηνώματα - Πωγώνι - Ζαγόρι - Σούλι, τεύχη 1-10. Τόμ. Β΄, Ἰωάννινα 1971.

18) *Γ. Γαζῆ*, Λεξικὸν τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ἄλλα ἔργα, ἱστορικαὶ σημειώσεις εἰς τὸ λεξικὸν Ν. Πατσέλη, ἐκδοτικὴ ἐπιμέλεια Λ. Βρανούση, Ἰωάννινα 1971.

19) *Λημ. Τ. Ν. Μπότσαρη*, Μάρκος Μπότσαρης, ὁ δαιτὸς τοῦ Σουλίου, Ἰωάννινα 1973.

20) *Ἑλευθ. Ι. Νικολαΐδου*, Τὸ ἀρχεῖο Ἰωάννου Λάππα καὶ Ἀντιγόνης Τζαβέλλα (1912-1913) καὶ ἡ ἀπελευθέρωση τῶν Ἰωαννίνων, Ἰωάννινα 1975.

21) *G. Chantepleure*, Τὰ Ἰωάννινα πολιορκημένα, μετάφραση Γ. Τσοκοπούλου, Ἰωάννινα 1975.

22) *Ἀθηναγόρας*, Οἰκουμενικὸς πατριάρχης, ἐπιμέλεια Ἰ. Θ. Ἀναστασίου, βραβεῖον Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Ἰωάννινα 1976.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

23) *Δημ. Φ. Καρατζένη.* Γῶγος Μπακόλας. ὁ ἀδάμαστος ὁπλαρχηγός τοῦ '21. Ἰωάννινα 1978.

24) *Ἠπειρωτικό Ἡμερολόγιο.* τ. Α΄. Ἰωάννινα 1979.

25) *Ἠπειρωτικό Ἡμερολόγιο.* τ. Β΄. Ἰωάννινα 1980.

25) *Ἠπειρωτικό Ἡμερολόγιο.* τ. Γ΄. Ἰωάννινα 1981.

27) *Ἀχμέτ Μοιφίτ.* Ἀλῆ Πασᾶς ὁ Τεπελενλῆς (1744-1822). Ἰωάννινα 1980.

28) *Γ. Σαρηγιάννη.* Ἡ δημιουργία, ἡ ἐξέλιξη καὶ ἡ συγκρότηση τῆς Σουλιώτικης Ὁμοσπονδίας. Ἰωάννινα 1981.

29) *Ἠπειρωτικό Ἡμερολόγιο.* τ. Δ΄. Ἰωάννινα 1982.

30) *Ἠπειρωτικό Ἡμερολόγιο.* τ. Ε΄. Ἰωάννινα 1983.

31) *Ἠπειρωτικό Ἡμερολόγιο.* τ. ΣΤ΄. Ἰωάννινα 1984.

32) *Γ. Σιορόκα.* Ἀγνωστη διασκευὴ τῆς «Ἀλιπασιάδας» τοῦ Χατζῆ Σεχρέτη.

33) *Παν. Ἀραβαντινοῦ.* Περιγραφὴ τῆς Ἠπείρου. τ. Α-Γ. Ἰωάννινα 1984.

34) *Anadna Camariano-Cioran.* L' Epire et pays Roumaines. Ἰωάννινα 1984.

35) *Ἠπειρωτικό Ἡμερολόγιο.* τ. Ζ΄. Ἰωάννινα 1985.

36) *Ἠπειρωτικό Ἡμερολόγιο.* τ. Η΄. Ἰωάννινα 1986.

37) *Παν. Ἀραβαντινοῦ.* Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας παρ' Ἕλλησιν. Ἰωάννινα 1986.

38) *Ἠπειρωτικό Ἡμερολόγιο.* τ. Θ΄. Ἰωάννινα 1987.

39) *Ἀρσ Γεροντικοῦ.* Μῦθοι Jean de la Fontaine. Ἰωάννινα 1987.

40) *Ἠπειρωτικό Ἡμερολόγιο.* τ. Ι΄. Ἰωάννινα 1988.

41) *Δημ. Καρατζένη.* Ἐπανάστασις καὶ καταστροφὴ Καλαρριτῶν - Συρράκου. Ἰωάννινα 1988.

42) Ἤπειρος· Ἱστορικὴ παράδοση καὶ δημιουργικὴ συνέχεια. Ἡ Ἑταιρεία Ἠπειρωτικῶν Μελετῶν καὶ ὁ θεμελιωτής της Κ. ΦΡΟΝΤΖΟΣ.

43) *Ἠπειρωτικό Ἡμερολόγιο.* τ. ΙΑ΄. Ἰωάννινα 1989.

44) *Ἠπειρωτικό Ἡμερολόγιο.* τ. ΙΒ΄. Ἰωάννινα 1990.

45) *Ἠπειρωτικό Ἡμερολόγιο.* τ. ΙΓ΄. Ἰωάννινα 1991.

46) *Στέφ. Μπέτη.* Φιλητᾶς καὶ Ἀσωπιος Οἱ διδάσκαλοι τοῦ γένους. Ἰωάννινα 1991.

47) *Ἠπειρωτικό Ἡμερολόγιο.* τ. ΙΔ΄. Ἰωάννινα 1992.

48) *Ἠπειρωτικό Ἡμερολόγιο.* τ. ΙΕ΄. Ἰωάννινα 1993-94.

49) *F.-C.-H.-L. Pouqueville.* Ταξιδι στην Ἑλλάδα. Τὰ Ἠπειρωτικά. Προλεγόμενα - Μετάφραση Κώστας Π. Βλάχος. Τόμ. Ι.

50) *Ἐλευθ. Ι. Νικολαΐδου.* Ἡ ρουμανικὴ προπαγάνδα στὸ βιλαέτι Ἰωαννίνων καὶ στὰ βλαχόφωνα χωριὰ τῆς Πίνδου. τ. Α΄ (μέσα 19ου αἰ.-1900). Ἰωάννινα 1995.

51) *Ἠπειρωτικό Ἡμερολόγιο.* τ. ΙΣΤ΄. Ἰωάννινα 1995.

52) *F.-C.-H.-L. Pouqueville.* Ταξιδι στην Ἑλλάδα. Τὰ Ἠπειρωτικά. Προλεγόμενα - Μετάφραση Κώστας Π. Βλάχος. Τόμ. ΙΙ.

53) *Ἠπειρωτικό Ἡμερολόγιο.* τ. ΙΖ΄-ΙΗ΄. Ἰωάννινα 1996-97.

54) *Κ. Εὐ. Οἰκονόμου.* Ἡ ἀλβανικὴ γλωσσικὴ ἐπίδραση στὰ Ἠπειρωτικὰ ἰδιώματα. Ἰωάννινα 1997.

55) *Βασιλείου Βίρ. Ἀναστασίου.* Ἡ ἱερὴ μονὴ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου Σωσίνου. Ἰωάννινα 1998.

56) *Ἠπειρωτικό Ἡμερολόγιο.* τ. ΙΘ΄. Ἰωάννινα 1998.

56) *Ἠπειρωτικό Ἡμερολόγιο.* τ. ΙΚ΄. Ἰωάννινα 1999.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΜΕΛΕΤΩΝ ΙΟΝΙΟΥ ΚΑΙ ΑΔΡΙΑΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ (ΙΜΙΑΧ)

1) *Ἐλευθ. Ἰ. Νικολαΐδου*, Ξένες προπαγάνδες καὶ ἐθνικὴ ἀλβανικὴ κίνηση στὶς μητροπολιτικὲς ἐπαρχίες Λυρραχίου καὶ Βελεγράδων κατὰ τὰ τέλη τοῦ 19ου καὶ τὶς ἀρχὲς τοῦ 20οῦ αἰῶνα, Ἰωάννινα 1978.

2) *Ἀπόστ. Γλαβίνα*, Τὸ αὐτοκέφαλον τῆς ἐν Ἀλβανίᾳ Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐπὶ τῇ βάσει ἀνεκδότων ἐγγράφων, Ἰωάννινα 1978.

3) *Ἰωάν. Βάρτσου*, Λυτικὴ πολιτικὴ τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὸν πέμπτον π.Χ. αἰῶνα, Ἰωάννινα 1978.

4) *Ἀλκ. Χαραλαμπίδη*, Συμβολὴ στὴ μελέτη τῆς Ἑφτανησιώτικης Ζωγραφικῆς τοῦ 18ου καὶ 19ου αἰῶνα, Ἰωάννινα 1978.

5) *Ἐλευθ. Ἰ. Νικολαΐδου*, Οἱ Κρυπτοχριστιανοὶ τῆς Σπαθίας (ἀρχὲς 18ου αἰ. - 1912), Ἰωάννινα 1979.

6) *Θεοπ. Λίβα - Ξανθάκη*, Οἱ τοιχογραφίες τῆς μονῆς Ντίλιου, Ἰωάννινα 1980.

7) *Ἀπόστ. Γλαβίνα*, Ἔγγραφα περὶ τῆς πραξικοπηματικῆς συγκροτήσεως τῆς συνόδου τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἀλβανίας (1912), Ἰωάννινα 1981.

8) *Γεωργίου Σιορόκα*, Τὸ Γαλλικὸ Προξενεῖο τῆς Ἄρτας (1702—1789), Ἰωάννινα 1981.

9) *Ἐλευθ. Ἰ. Νικολαΐδου*, Ἡ Ἀλβανικὴ κίνηση στὸ βιλαέτι τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἡ συμβολὴ τῶν λεσχῶν στὴν ἀνάπτυξή της, Ἰωάννινα 1984.

10) *Γεωργίου Παπαγεωργίου*, Οἱ συντεχνίες στὰ Γιάννενα κατὰ τὸν 19ο καὶ τὶς ἀρχὲς τοῦ 20οῦ αἰῶνα, Ἰωάννινα 1988.

11) *Φώτη Πέτσα*, Σελίδες ἀπὸ τὴν ἱστορία τῶν Ἠπειρωτῶν. Ἀπὸ τοὺς μυθικοὺς χρόνους ὡς τὶς μέρες μας, Ἰωάννινα 1993.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ